

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**İBN EBÎ ŞEYBE’NİN MUSANNEF’İNDEKİ SİYER VE
MEĞÂZÎ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ
(MEKKE DÖNEMİ)**

DOKTORA TEZİ

Ramazan ÖNAL

BURSA – 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**İBN EBÎ ŞEYBE'NİN MUSANNEF'İNDEKİ SİYER VE MEĞÂZÎ İLE
İLGİLİ RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(MEKKE DÖNEMİ)**

DOKTORA TEZİ

Ramazan ÖNAL

Danışman:

Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

BURSA – 2016

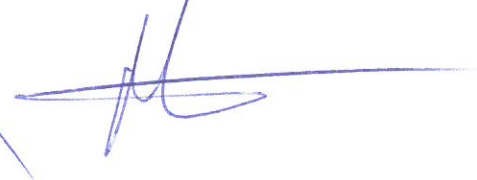
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 701322006 numaralı Ramazan ÖNAL'IN hazırladığı “İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'indeki Siyer Ve Meğâzî İle İlgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi)” konulu Doktora tez savunma sınavı, **31.11.2016** günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

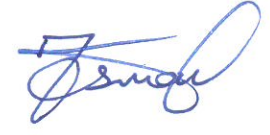
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
(Danışman- Komisyonu Başk.)
Uludağ Üniversitesi

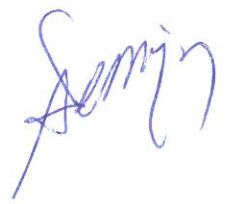
Prof. Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail GÜLER
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL
Osman Gazi Üniversitesi

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:22/11/2016

Tez Başlığı / Konusu: İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'indeki Siyer ve Megâzi İle İlgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi
(Mekke Dönemi)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 306 sayfalık kısmına ilişkin, 28/10/2016 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç 2 - Alıntılar hariç/ dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

22/11/2016

Adı Soyadı : Ramazan ÖNAL
Öğrenci No : 711322002
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Doktora
Statüsü : O Y.Lisans Doktora

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

ULUDA UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF İSLAMİC HISTORİY AND ARTS

Date:22/11/2016

Thesis Title / Topic: Evaluation and Detection of Narratives Related To Siyar and Al-Maghazi in Abi Shaybah's Musannaf (Mecca Period)

According to the originality report obtained by myself by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 28/10/2016 for the total of 306 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 9 %.

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes excluded
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

22/11/2016

Name Surname : Ramazan ÖNAL
Student No : 711322002
Department : İslamic Historiy and Arts
Program : Doctorate
Status : Masters Ph.D.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak sunduğum" İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'indeki Siyer ve Meğâzî İle İlgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi)" Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
22/11/2016

Adı Soyadı : Ramazan ÖNAL
Öğrenci No : 711322002
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Doktora
Statü : Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar	: Ramazan ÖNAL
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	: İslam Tarihi
Tezin Niteliği	: Doktora
Sayfa Sayısı	: xvii+306
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

İBN EBÎ ŞEYBE'NİN *MUSANNEF*'İNDEKİ SİYER VE MEĞÂZÎ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (MEKKE DÖNEMİ)

Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (İbrahim) b. Osman el-Absî el-Kufî 159/776 Kûfe'de dünyaya gelen İbn Ebî Şeybe hayatının büyük kısmını bu şehirde geçirmiş ve yine bu kentte 235/849 vefat etmiştir. İlk *Musannef ve Evâil* yazarlarından olan müellif, onun *el-Musannef* isimli eseri, İslamî ilimlerin en önemli mirası ve bilgi kaynağı olarak kabul edilen Kütüb-i Sitte'ye ve daha birçok hadis, siyer, tabakat gibi eserlere kaynaklık etmiştir.

Bu araştırma, onun *el-Musannef* 'inde yer alan siyer rivayetlerini tespit etmeyi ve metodunu ortaya koymayı hedeflemiştir.

İbn Ebi Şeybe'nin *Musannef* 'inde yer alan siyer ve meğâzî ile ilgili rivayetlerinin tespiti ve değerlendirilmesinin yapıldığı tezin ilk bölümünde, İbn Ebî Şeybe'nin hayatı, eserleri, ilmî şahsiyeti, siyerciliği, İslamî ilimlere ve özellikle siyer ilmine tesiri ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, İbn Ebi Şeybe'nin *Musannef* 'inde yer alan siyer rivayetlerinin içeriği hakkında bilgi verildikten sonra o alanda yazılan eserlerle mukayese edilerek tarih, mekân ve isnat kullanımıyla ilgili metodu tespit edilmiş; Kur'an'dan ve Şiîrlerden yararlanma biçimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yazarın kaynakları yazılı ve sözlü olarak iki grupta incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise müellifin eserinde yer alan siyer rivayetlerinden Mekke dönemine ait olan kısmı diğer kaynaklarla karşılaştırma yapılarak, ele aldığı konularda ve seçtiği rivâyetlerde benzerlik ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında da eserle ilgili varılan kanaate, çeşitli tespitlere ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (İbrahim) b. Osman el-Absî el-Kufî, Hadis-Siyer ilişkisi, Abbasî devri, siyer metodu, yazılı kaynak, sözlü kaynak, Mekke dönemi.

ABSTRACT

Author : Ramazan ÖNAL
University : Uludağ University
Main Discipline : İslamic History and Arts
Discipline : İslam Tarihi
Attribute of Thesis : Doktora
Page : xvii+306
Graduation Date :
Thesis Supervisor : Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

Evaluation and Detection of Narratives Related To Siyar and Al-Maghazi in Abi Shaybah's Musannaf (Mecca Period)

Evaluation and Detection of Narratives Related To Siyar and Al-Maghazi in Abi Shaybah's Musannaf Abi Shaybah was born in 159/776 and spent a large of his life and died, in Kufa. It can be argued that the author, Abi Shaybah is one of the first writer of "Musannaf" and "Evail". His work al-Musannaf has been the source for Kutub Al-Sittah which is one of the significant inheritance and literature of Islamic Sciences, and also some hadith, siyar and tabakhat.

This study aims to identify narratives about siyar and also demonstrate the methods in al- Musannaf.

In the first part of this thesis, narratives of siyar and al-maghazi are discovered and evaluated. In addition, Ibn Abi Shaybah's life, works, scientific personality, and also his influence on the Islamic Sciences and especially sciences of siyar are discussed.

In the second section, the contents of siyar narratives which are in the musannaf are explained and also the method of using history, space and isnad is determined by comparing al-Musannaf with the works written in this area. Moreover, the way of exploitation with the Qur'an and poetry is revealed in the musannaf, also resources of author are written as a numinal and verbal into two groups.

In the third section, the siyar narratives related to Makka are compared with other sources and are illustrated similarities and differences in the subject which auther deal with.

In conclusion, opinions, offers and detections are given.

Key words: Abdallah b. Muhammad b. Abi Shaybeh (Abraham) b. Usman al- Absi Kufi, relationship between hadith and Siyar, The Abbasid Age, The Method of Siyar, Written Sources, Oral Sources, Makkah Period.

ÖNSÖZ

İslam tarihinin temel kaynakları söz konusu edildiğinde her zaman hadis kaynaklarının önemine dikkat çekilmektedir. Hadis kitaplarının hemen hepsinde siyerle ilgili rivayetlerin yer alması, büyük bir kısmında siyerle ilgili rivayetlerin toplandığı kitap başlıklarının bulunması bu önemi daha da arttırmaktadır. Esasında daha sonraki dönemlerde siyerle ilgili yazılan bütün kaynaklar hicri ilk üç asırda tasnif edilen rivayetlere dayanmaktadır. Çalışmamızın temel kaynağı olan *el-Musannef* de bu dönemde kaleme alınmış bir eserdir.

Araştırmamızda İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*inde yer alan siyere dair rivayetlerin tespiti ve Mekke dönemiyle ilgili rivayetlerinin değerlendirilmesi ele alınmaktadır.

Hicri 159-235 yılları arasında Kûfe ve çevresindeki muhitte yaşamış olan İbn Ebî Şeybe, yüzlerce ilim adamından yararlanmış, hadis, siyer-meğâzî alanında arkasında binlerce rivayet bırakmış ve aynı zamanda bu rivayetleriyle kendisinden sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Giriş bölümünde hadis ve siyer ilişkisi, hadis, siyer açısından İbn Ebî Şeybe'be'nin rivayetlerinin ve eserinin önemi hakkında bilgi verildikten sonra, araştırmanın konusu, amacı, takip edilen metot ve tez kaynakları ortaya konmuştur.

Birinci bölümünde İbn Ebî Şeybe'nin biyografisi, çağı, hayatı, ilmî ve ahlakî şahsiyeti, hocaları, eserleri, öğrencileri, siyerciliği ve onun rivayetlerinin ilim dünyasına etkisi ele alınmıştır. İkinci bölümünde eserindeki metodu ve kaynakları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise eserindeki siyerle ilgili rivayetlerin Mekke dönemine ait olan kısmı diğer kaynaklarla bir mukayese yapılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç başlığında, ulaşılan veriler temelinde araştırmanın genel bir özetine ve bazı tespitlere yer verilmiştir.

Bu çalışmam süresince her aşamada kıymetli fikirlerine müracaat ettiğim tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ'a, değerli fikirleri ile çalışmam

konusunda bana yardımcı olan Prof. Dr. Adem APAK'a, kaynakları temin etme konusunda bana destek olan Prof. Dr. Kasım ŞULUL'a, tezimi okuyarak eksikliklerimi gidermeme yardımcı olan Doç. Dr. Nizamettin PARLAK ve Yrd. Doç. Ahmet ÇELİK Beylere ve her konuda bana destek olan eşime ve çocuklarıma teşekkür etmeyi borç bilirim.

Ramazan ÖNAL

Bursa 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
ÖZGÜNLÜK RAPORU.....	ii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xvii

GİRİŞ

1. HZ. PEYGAMBER'İN HAYATI AÇISINDAN HADİSİN ÖNEMİ.....	1
1.1. Hadis Siyer İlişkisi	1
1.2. Hadis ve Siyer Açısından İbn Ebi Şeybe'nin ve el-Musannef İsimli Eserinin Önemi	3
2. METODOLOJİK ÇERÇEVE.....	5
2.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	5
2.2. Uygulanan Yöntem ve Teknikler	7
2.3. Araştırmanın Kaynakları	9

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN EBİ ŞEYBE'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ (SİYERCİLİĞİ)

1. YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ.....	12
1.1. Siyasi Durum	12
1.2. İlmî Durum	15
2. HAYATI.....	18
2.1. İsmi ve Nisbesi	18
2.2. Doğum Yeri ve Nesebi	19
2.3. Ailesi ve Tahsili.....	19
2.4. Vefatı ve Kabri	20
3. İLMİ ŞAHSİYETİ.....	21

3.1. İlmî Konumu	21
3.2. Hocaları	22
3.3. Talebeleri.....	30
3.4. Mezhebî Eğilimi	31
3.5. Eserleri.....	31
3.5.1. Tefsir.....	32
3.5.1.1. Kitabu't-Tefsir	32
3.5.1.2. Kitâbu Sevabi'l-Kur'ân	32
3.5.2. Hadis.....	33
3.5.2.1. el-Musannef.....	33
3.5.2.2. el-Müsned	33
3.5.3. Tarih	34
3.5.3.1. Kitabu't-Târih.....	34
3.5.3.3. Kitâbü'l-Evâil	35
3.5.4. Akaid	35
3.5.4.1. Kitâbü'l-Îmân	35
3.5.5. Ahlak, Âdâb.....	36
3.5.5.1. Kitâbü'l-Edeb	36
3.5.6. Fıkıh.....	37
3.5.6.1. Kitâbü'r-Red alâ Ebî Hanîfe.....	37
3.6. Siyerciliği	37
3.7. Siyer Rivayetlerinin İlim Dünyasına Tesiri.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

MUSANNEF'İNDEKİ SİYER RİVAYETLERİYLE İLGİLİ METODU VE KAYNAKLARI

1. METODU	42
1.1. Seçtiği Konular ve Tercih Ettiği Rivayetler	42
1.1.1. Meğâzî'de Yer Verdiği Rivayetler	42
1.1.2. Musannef'in Genelinde Yer Verdiği Rivayetler	55
1.2. Olayları Tarihlendirme Yöntemi	61
1.3. Rivayetlerinde Kullandığı Mukayese Yöntemi	67
1.4. Olayları Anlatmada Mekan Kullanma Metodu	72
1.4.1. Yer İsmi - Mekan Bilgisi (Coğrafya)	72
1.4.1.1. İsim Vermeden Zikrettiği Yerler (Mekânlar)	72
1.4.1.2. İsim Verip Açıklama Yapmadan Zikrettiği Yerler (Mekânlar).....	73
1.4.1.3. İsim Verip Açıklama Yaparak Zikrettiği Yerler (Mekânlar)	75
1.5. Neseple İlgili Bilgi Vermesi	75
1.6. Hz. Peygamber'den Sonraki Olaylardan Hareketle Siyerle ilgili Verdiği Bilgiler ..	75

1.7. Siyer Rivayetlerinde Kur'an'dan istiṣhadı	77
1.8. Siyer Rivayetlerinde Şîirden İstiṣhadı	89
1.9. Siyer Rivayetlerinde Fıkhi Hükümler (Fıkhu's-Sire Örnekleri).....	99
1.10. Siyer Rivayetlerinde Hz. Peygamber'in Mektuplarından İstiṣhadı (Vesika Kullanımı).....	105
1.10.1. Hz. Peygamber'in Mektupları	105
1.10.1.1. Hz. Peygamber'in Necâşi, Kayser ve Kisrâ'ya Gönderdiği Mektupları	105
1.10.1.2. Hz. Peygamber'in Umeyr Zû Murran'a Mektubu	106
1.10.1.3. Hz. Peygamber'in Ehl-i kitaptan Bir Adama Mektup Göndermesi.....	107
1.10.1.4. Hz. Peygamber'in Beni Züheyr b. Ukayş Kabilesine Mektubu	107
1.10.1.5. Resûlullah'ın Ri'yetu's-Suhaymi'ye Gönderdiği Mektup	108
1.10.1.6. Hz. Peygamber'in Huzaa Kabilesine Yazdığı Mektup.....	108
1.10.2. Hz. Peygamber'in Elçileri	108
1.10.2.1. Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Elçiler	108
1.10.2.2. Hz. Peygamber'in Kabilelere Gönderdiği Elçiler.....	109
1.10.2.3. Hz. Peygamber'in Kabile Temsilcilerini Kabul Etmesi	110
1.11. İsnad Yöntemi	110
1.11.1. İsnada Verdiği Önem.....	110
1.11. 2. Rivayetlerinde Tahammül Şekilleri.....	111
1.11.2.1. Sema ve Kıraat	111
1.11. 3. Birden Fazla Şahıstan Rivayet Nakletmesi (Toplu Rivayet).....	111
1.11. 4. Mechul (İsmi Belli Olmayan) Şeyhlerden Rivayet Nakletmesi	112
1.11.5. Sened Zincirinde Belirsiz Şahıslara Yer Vermesi	112
2. İBN EBİ ŞEYBE'NİN SİYER KAYNAKLARI VE BU KAYNAKLARI KULLANMA METODU	113
2.1. Yazılı kaynaklar.....	117
2.1. 1. Birinci grup kaynakları.....	117
2.1.1. 1. Urve b. Zübeyr.....	117
2.1.1.1.1. Kaynakları	118
2.1.1.1.2. Ravileri	119
2.1.1.1.3. Eserleri.....	119
2.1.1.1.4. İbn Ebî Şeybe'nin Urve b. Zübeyr Rivayetlerini Naklettiği Hocaları	120
2.1.1.1.5. Urve'ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı..	124
2.1.1.1.6. Urve'ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Konuları.....	124
2.1.1.1.6. 1. Hz. Ebû Bekr	124
2.1.1.1.6.2. Necâşî	125
2.1.1.1.6.3. Hz. Hatice'nin Vefatı ve Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yle Evliliği.....	125
2.1.1.1.6.4. Medine'ye Hicret.....	125

2.1.1.1.6.5. Bedir Savaşı.....	126
2.1.1.1.6.6. Uhud Savaşı.....	126
2.1.1.1.6.7. Hendek Savaşı.....	127
2.1.1.1.6.8. Beni Kurayza Savaşı.....	129
2.1.1.1.6.9. Beni Nadr Arazileri.....	129
2.1.1.1.6.10. Benî Mustalik Savaşı.....	130
2.1.1.1.6.11. Hudeybiye.....	130
2.1.1.1.6.12. Mekke'nin Fethi.....	131
2.1.1.1.6.13. Mûte Savaşı.....	131
2.1.1.1.6.14. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılması.....	132
2.1.1.1.6.15. Allah Yolunda İlk Kılıç Çeken Kişi.....	132
2.1.1.1.6.16. Hz. Peygamber'in Vefatı.....	132
2.1.1.1.6.17. Hz. Osman.....	132
2.1.1.1.6.18. Dûme Liderinin Hediyesi.....	133
2.1.1.2. İbn Şihab ez-Zühri.....	133
2.1.1.2.1. Kaynakları.....	133
2.1.1.2.2. Râvileri.....	134
2.1.1.2.3. Eserleri.....	134
2.1.1.2.4. İbn Ebî Şeybe'nin İbn Şihâb ez-Zühri Rivayetlerini Naklettiği Hocaları.....	135
2.1.1.2.5. Zühri'ye Ait Siyer ve Meğâzi Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı..	140
2.1.1.2.6. Zühri'ye Ait Siyer ve Meğâzi Rivâyetlerinin Konuları.....	140
2.1.1.2.6.1. Hz. Peygamber'in isimleri.....	140
2.1.1.2.6.2. Vahiy.....	141
2.1.1.3.6.3. İlk Müslümanlar.....	142
2.1.1.3.6.4. Habeşistan'a Hicret ve Necaşi.....	142
2.1.1.2.6.5. Medine'ye Hicret.....	142
2.1.1.2.6.6. Bedir Savaşında Ebu Cehl'in Duası (İstiftah).....	143
2.1.1.2.6.7. Uhud Savaşı.....	143
2.1.1.2.6.8. Tebuk Gazvesi.....	144
2.1.1.2.6.9. Hayber.....	144
2.1.1.2.6.10. Mekke'nin Fethi.....	144
2.1.1.2.6.11. Hz. Peygamber'in Vefatı.....	145
2.1.1.2.6.12. Hz. Ebû Bekr'in halife olarak seçilmesi.....	145
2.1.1.2.6.13. Hz. Peygamber'in yüzüğü.....	146
2.1.1.2.6.14. Cizye.....	146
2.1.1.3. İbn İshâk.....	146
2.1.1.3. 1. Kaynakları.....	147
2.1.1.3.2. Ravileri.....	147
2.1.1.3.3. Eserleri.....	147
2.1.1.3.4. İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk Rivayetlerini Naklettiği Hocaları.....	148

2.1.1.3.5. İbn İshâk'a Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı.....	150
2.1.1.3.6. İbn İshâk'a Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Konuları.....	151
2.1.1.3.6.1. Akabe Biati.....	151
2.1.1.3.6.2. Bedir Savaşı.....	151
2.1.1.3.6.3. Uhud	152
2.1.1.3.6.4. Hudeybiye.....	153
2.1.1.3.6.5. Hayber Savaşı.....	153
2.1.1.3.6.6. Mekke'nin Fethi	153
2.1.1.3.6.7. Huneyn Savaşı.....	154
2.1.1.3.6.8. Abdullah b. Uneys'in, Hâlid b. Süfyân'a (öldürmek üzere) gönderilmesi	155
2.1.1.3.6.9. Necid Seferi	155
2.1.1.3.6.10. Hz. Peygamber'in yüzük takması.....	156
2.1.1.3.6.11. Mûte Savaşı	156
2.1.1.3.6.12. Abdullah b. Ebî Hadrâd el-Eslemî'nin hadisi	157
2.1.2. İkinci grup yazılı kaynakları.....	157
2.1.2.1. İsmi zikrederek rivayet aldığı eser sahibi hocaları ve rivayetleri.....	157
2.1.2.1.1. Vekî' b. el-Cerrâh.....	157
2.2.1.2. Ubeydullah b. Mûsâ.....	162
2.2.1.3. Abdurrahim b. Süleyman.....	163
2.2.1.4. Süfyan b. Uyayne	165
2.2.1.5. Abdullah b. Numeyr	167
2.2.1.6. Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn	168
2.2.1.7. Muhammed b. Fudayl.....	169
2.2.1.8. Abdullah b. Mübârek et-Türki.....	171
2.2.1.9. Yahyâ b. Saîd el-Kattân.....	171
2.2.1.10. Hafs b. Gıyâs	172
2.2.1.11. Yahyâ b. Âdem	173
2.2.1.12. Abdülvehhab es-Sekafî.....	174
2.2.1.13. Mu'temir b. Süleyman.....	175
2.2.1.14. Hüseyim b. Beşir	175
2.2.1.15. Kuteybe b. Saîd	176
2.1.3. Üçüncü Grup Hocaları.....	176
2.1.3.1. İsmi zikretmediği Halde Rivayetleri Eserlerinde Yer Alan Hocaları ve Rivayetleri	177
2.1.3.1.1. Abdürrezzâk Es-San'ânî	177
2.1.3.1.2. Ebu Davud et-Tayalisi	180
2.2. Sözlü kaynaklar	182
2.2.1. Bir rivayet naklettiği hocaları.....	182

2.2.2. İki Rivayet Naklettiği Hocaları.....	186
2.2.3. Üç Rivayet Naklettiği Hocaları	189
2.2.4. Dört Rivayet Naklettiği Hocaları.....	191
2.2.5. Beş Rivayet Naklettiği Hocaları	192
2.2.6. Altı Rivayet Naklettiği Hocaları.....	193
2.2.7. Yedi Rivayet Naklettiği Hocalar	193
2.2.8. Sekiz Rivayet Naklettiği Hocaları	195
2.2.9. Dokuz Rivayet Naklettiği Hocaları	195
2.2.10. On ve Daha Fazla Rivayet Aldığı Hocaları.....	196

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN EBİ ŞEYBE’NİN MUSANNEF’İNDEKİ SİYER İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (MEKKE DÖNEMİ)

1. HZ. PEYGAMBER’İN RİSÂLET ÖNCESİ HAYATI.....	213
1.1. Fil Olayı.....	213
1.2. Hz. Peygamber’in Soyu.....	215
1.3. Hz. Peygamber’in Göğsünün Yarılması (Şakk-ı Sadr)	217
1.4. Hz. Peygamber’in Amcası Ebu Talip ile Şam’a Gidişi ve Rahip Bahîrâ ile Karşılılaşması	219
1.5. Hz. Peygamber’in Evlilikleri.....	223
1.6. Nübüvvet Öncesi Bazı İşaretler.....	225
1.7. Hz. Peygamber’in Tevrat’taki Vasıfları	225
2. NÜBÜVVETİ	227
2.1. Bi’setin Başlangıcı, Süresi ve Hz. Peygamber’in Peygamberlik Yaşı	227
2.2. Resûlullah’ın Peygamber Olarak Gönderilişi.....	231
2.3. Cinlerin Hz. Peygamber’in Gelişinden Haberdar Olması (Yıldırımlarla Kovulmaları).....	236
2.4. Hz. Peygamber’in Peygamberliğini İtiraf Eden Bir Ehl-i Kitap	238
2.5. İlk Nazil Olan Sure	239
2.6. Son İnen Ayet ve Sure	239
3. İLK MÜSLÜMANLAR	240
3.1. İlk İman Edenler	240
3.2. Müslüman Olduklarını Açıklayan İlk Yedi Kişi ve Gördükleri İşkence.....	242
3.3. Osman b. Affân’ın Müslüman Olması	245
3.4. Utbe b. Gazvân’ın Müslüman Olması.....	246
3.5. Abdullah b. Mes’ûd’un Müslüman Olması	246
3.6. Zübeyr b. Avvâm’ın Müslüman Olması.....	247
3.7. Ebû Zer’in Müslüman Olması.....	247

3.8. Ömer b. el-Hattâb'ın müslüman olması	248
4. MÜŞRİKLERİN İSLAM DAVETİNE KARŞI MÜCADELESİ.....	251
4.1. Ebu Tâlib'e Şikâyet Etmeleri.....	252
4.2. Müşrikler'in Hz. Peygamber'i ve Amcası Eb Talib'i Tehdit Etmeleri	253
4.3. Müşriklerin İslam Davetine Karşı Hz. Peygamber ile Alay Etmeleri (İstihza).....	254
4.4. Uzlaşma Teklifi, Davasından Vazgeçmesi Karşılığında Mal-Mülk ve Kadın Vaat Etmeleri	255
4.5. Fiziki Saldırıda Bulunmaları	256
4.6. Müşriklerin Hz. Peygamber'den Mucize Talebi	258
4.7. Ebû Cehil ve Kureyşliler'in Kafa Karıştırıcı Teklifleri: İnsanlara Günahlarınızı Biz Taşırız Demeleri	258
4.8. Hz. Peygamber'in Dinin Tebliği Konusunda Çektiği Sıkıntıları Bizzat Dile Getirmesi	259
4.9. Müşriklerin Müslümanlara Uyguladıkları Ambargo.....	259
4.10. Müşriklerin Sahabeye Tepkileri	260
4.10. Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Hatice'nin ve Amcası Ebu Talib'in Vefatları (Hüzün Yılı).....	260
4.11. Müşriklerin İtirafı	261
5. İSRÂ' VE MİRÂC HADİSESİ.....	262
5.1. İsrâ ve Mi'rac'ın Zamanı ve Mekânı.....	262
5.2. Göğsünün Yarılması ve Temizlenmesi.....	263
5.3. İsrâ ve Mi'rac'ın Gerçekleşme Şekli (Ruhen mi, Bedenen mi?).....	263
5.3.1. İsrâ	263
5.3.2. Mi'rac	265
5.4. Dönüş.....	266
5.5. Müşriklerin Tavrı.....	266
5.6. Sidretü'l-Müntehâ	268
6. HABEŞİSTAN'A HİCRET	268
7. RESÛLULLAH'IN KENDİNİ ARAP KABİLELERİNE ARZ ETMESİ	273
8. AKABE BİATLARI	275
8.1. I. Akabe Biati.....	276
8.2. II. Akabe Biati	277
9. NAMAZIN FARZ KILINIŞI.....	281
10. MEDİNE'YE HİCRET	281
10.1. İlk Hicret Edenler	281
10.2. Hicret Hazırlığı ve Hz. Esmâ'ya "İki Kemerli" Denmesi	283

10.3. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in Hicret Yolculuğu Esnasında Mağarada Kalmaları	284
10.4. Müşriklerin Takibi.....	286
10.5. Medine'de Karşılama	288
10.6. Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Medine'de Kalma Süresi.....	289
10.7. Abdullah b. Zübeyr'in Doğumu	289
10.8. Hicretle İlgili Ayetler.....	290
SONUÇ	291
BİBLİYOGRAFYA	294

KISALTMALAR

AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ATAÜSBE	: Atattürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: Bin, İbn
bt.	: Bint
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâlüh
çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EÜİF	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
HÜİFD	: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
H.z.	: Hazreti
ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladi
md.	: Madde
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr.	: Neşreden
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyellâhu anh
r. anha.	: Radiyellâhu anha
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDVY.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
UÜSBE.	: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. HZ. PEYGAMBER'İN HAYATI AÇISINDAN HADİSİN ÖNEMİ

1.1. Hadis Siyer İlişkisi

Şüphesiz diğer İslamî ilimlerde olduğu gibi Hz. Peygamber'in hayatının da en önemli kaynağı da Kur'an-ı Kerimdir. Onun ilahi vahye dayalı olması, hem sözlü (ezberlenerek) hem de yazılı olarak günümüze kadar kusursuz bir şekilde ulaşmış olması ve asr-ı saadette yaşanan olaylara şahit olarak hadiseleri ilk ağızdan anlatması gibi faktörler bu önemin sebeplerindedir. Siyerin kaynağı olması açısından Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci sırada yer alan referans ise hiç tartışmasız hadislerdir.

İslam âlimleri Hz. Peygamber'e isnad edilen her türlü bilgiyi, haberi hadis olarak kabul etmişlerdir. Bundan dolayı ulema ondan duyulanları ve rivayet edilenleri büyük bir titizlikle kayıt altına almışlardır.¹ Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in fiilleri, sözleri ve icraatlarıyla alakalı hadis rivayetleri Meğâzî ve Siyer'in kaynağını teşkil etmişlerdir. İslamî ilimlerin gelişim tarihine dikkat edilirse hadis ile Meğâzî-Siyer ve İslam tarihi iç içe gelişmiş ve uzun bir süre birbirinden ayrılmadan olgunlaşma serüvenlerini sürdürmüşlerdir. Hatta ilk dönem Meğâzî ve Siyer ravilerinin ve yazarlarının tamamının hadisçi olmaları ve es-Sehâvî (ö. 902) gibi bazı âlimlerin “Tarih, hadis ilimlerinden bir ilimdir.”² demesi bu iki bilimin ne kadar iç içe olduğunun göstergesidir. Siyer-Meğâzî ve İslam tarihinin ilk kurucuları da Urve b. Zübeyr (ö. 94), İbn Şihab ez-Zühri (ö. 124), Ebân b. Osman (ö. 105) ve İbn İshâk (ö. 151) gibi hadisçilerdir.³ Aynı zamanda hadis ilmi, “rivayet”, “ahbar” ve “âsâr ilmi” anlamında da kullanılır. Çünkü hadisler bir bakıma Hz. Peygamber'in “yaşayış ve davranış ilmi (sire)”dir, onun sözlerinden, fiillerinden ve gazvelerinden bahseder. Bu yönüyle hadis ilmi “Sire ilmi” olarak kabul edilebilir.⁴ Ayrıca hadis alanında yazılan ilk dönem eserlerinde de bir çok Meğâzî ve Siyer rivayetleri yer

¹ ez-Zebîdî, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif (ö. 893/1488), *Sahîh-i Buhârî Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, mütercim ve şârihi: Ahmed Naim- Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1970, s., 6.

² es-Sehâvî, el-Hafız Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1496), *el-İ'lan bi't-Tevbih limen Zemme't-Tarih*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1399, s., 87, 89.

³ Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s., 172.

⁴ ez-Zebîdî, *et-Tecrid*, s., 5.

aldığı gibi; başta Abdürrezzak b. Hemmam'ın ve İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* isimli eserlerinde olmak üzere, *Kütüb-i Sitte* ve diğer hadis kaynaklarının hemen hepsinde Meğâzî ve Siyer konularına ait müstakil bir bölüm yer almıştır. Bu nedenle Meğâzî, Siyer ve İslam tarihi alanında eser yazan hemen her müellif öncelikle hadis kaynaklarındaki rivayetlere muracaat etmişlerdir. Bu açıdan hadisin Meğâzî, Siyer ve İslam tarihinin gelişmesinde ve olgunlaşmasında önemli rolü olmuştur. Hadis ulemasının, haberleri içerik ve sened yönüyle titizlikle kritize etmeleri, bilgi kaynağı olan şahısları ve bilgilerini tenkide tabi tutmaları, Meğâzî ve Siyere dair eserlerin içerik yönüyle sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır. Hadisin, Siyere kaynak olma yönünden önemini arttıran bir başka sebep de Meğâzî ve Siyer bilgileri duyular halinde tetkik edilmeden aktarılırken; pratiğe dönük olan İslamî ilimlere ait rivayetleri tetkik eden ulema sahabe ve tabiinin de konuyla ilgili düşüncelerine müracaat ederek bütün haberleri tahkike ve tenkide tabi tutmuşlardır. Bu faaliyet haliyle Meğâzî ve Siyer haberlerini de kapsamıştır. Fakat bütün bunlara rağmen inanç, ibadet ve ahkamla ilgili olmadığı ve tarihi malumat olarak kabul edildiği için diğerlerinde olduğu kadar Meğâzî-Siyer ve İslam tarihi rivayetlerinde titiz davranılmamış, bu bilgilerin arasına birçok senedsiz ve kaynağı belli olmayan haberler karışmıştır. Diğer konulara nispetle objektifliği şüphe götürmeyen bu tutum yeni dönem tarihçileri açısından güvensizliğe sebep olmuş ve eskilerin eleştiri metodlarına ve bu metoda göre sahih olduğu kabul edilen bilgilere fazla önem verilmemesine yol açmıştır. Bu nedenle hadise yöneltilen tenkitlerden en çok Siyer, Meğâzî ve İslam tarihi nasbini almış, İslam tarihi kaynakları üzerinde durulurken hadisin kıymeti tartışılmıştır.⁵

Şunu da belirtmek gerekir ki hadislerin ve tarihi bilgilerin sahihlik derecesi başlangıçtan beri tartışılan bir konu olmuştur. Hadis kitaplarında ve İslam tarihi kaynaklarında birçok zayıf ve güvenilmez malumat bulunmaktadır. Özellikle, bazı Siyer, Meğâzî, Melâhim ve Ahbâr nevinden olan eserlerin bir kısım haberleri sıhhat yönünden en zayıf olarak kabul edilmişlerdir. Tenkidin yöneltildiği kaynaklardaki bu bilgiler senedsiz veya senedi kopuk olanlara yönelik olmuştur. Halbuki Siyer ve Meğâzî haberleri, genellikle ravileri başlangıçtan son kaynağına kadar zikredilmiş, senetli ve hadis alimlerinin “rivayet”, “ravi” standartlarına uygun rivayetlerden oluşmuştur.⁶

Hadis ve Siyer-Meğâzî arasında hem içerik hem de bize ulaşma şekliyle ilgili ciddi manada bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Siyer-Meğâzî araştırmalarında

⁵ Sezgin, Fuad, “İslam Tarihi Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957, II, s., 19.

⁶ Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s., 170.

hadis eserlerinden ve hadis rivayetlerinden soyutlanmış bir araştırma yapmanın mümkün olamayacağı görülmektedir. Bu nedenle çalışmamızda hadis ile Siyerin kesiştiği bir nokta olan ve hadis kitabında bir bölüm olarak yer alan Meğâzî rivayetlerinin incelenmesi uygun görülmüştür.

1.2. Hadis ve Siyer Açısından İbn Ebî Şeybe'nin ve *el-Musannef* İsimli Eserinin Önemi

İbn Ebî Şeybe'nin, başta Hz. Peygamber ve dört halife dönemini ele aldığı “*Kitabu'l-Meğâzî*”si ve “*Mûsânnaf*”ın çeşitli kitap ve bap başlıkları altında Siyer ve İslam Tarihi ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Müellif, *Mûsânnaf*’ini fıkıh baplarına göre tasnif ettiğinden çoğunlukla siyer ve daha sonraki dönemler de dâhil olmak üzere konuları fıkhi hükümlere menşe olacak şekilde tertip etmiştir. Bununla birlikte *el-Musannef* Siyer ve İslam Tarihi açısından incelendiğinde İbn Ebî Şeybe *Kitabu'l-Fedâil*’de Hz. Peygamber’in ahlakına, şemailine, mucizelerine ve yaşantısına dair⁷ çok sayıda rivayet aktardığı görülmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in savaş hukuku ile ilgili muamelelerini, ganimetlerin paylaşımı, savaşlarda ortaya çıkmış bazı hükümleri de *Kitabu's-Siyer*’de⁸ bulmak mümkündür. Özellikle dört halife dönemine ait savaşların anlatıldığı *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*’da Yemame,⁹ Kadisiye ve Celula,¹⁰ Belencer,¹¹ Tuster¹² ve Yermuk¹³ savaşlarının detayları anlatılmaktadır. *Kitabu't-Târih*’te, Hz. Peygamber ve bazı sahabe büyükleri ile ilgili bilgiler, bazı sahabelerin yaşları, künyeleri ve vefat tarihleri¹⁴ Emevi ve Abbâsi halifelerinin isimleri ve süreleri,¹⁵ ele alınmıştır. İslam Tarihi’nde gerçekleşen ilk olayların anlatıldığı *Kitâbu'l-Evâil*’de eski peygamberlerden başlayıp, Hz. Peygamber, dört halife, Emevi ve Abbâsi dönemlerine ait birçok olay anlatılmıştır.¹⁶ İbn Ebî Şeybe *Kitabu'l-Fiten*’de Hz. Osman dönemi olaylarını aydınlatıcı¹⁷ (bir kısmı “*Kitabu'l-Meğâzî*”de tekrar edilmekle beraber) yüzden fazla rivayete yer vermiştir. Yine “*Kitabu'l-Cemel*” de¹⁸ Cemel ve Sıffin olayları ve Haricilerle ilgili yüz

⁷ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe Ebû Bekr el-‘Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef, Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 385-521.

⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVII, 365-593; a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 365-593;

⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*, XVIII, 251.

¹⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*, XVIII, 263.

¹¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*, XVIII, 295.

¹² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*, XVIII, 299.

¹³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Buusi ve's-Seraya*, XVIII, 314.

¹⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Târih*, XVIII, 329-363.

¹⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Târih*, XVIII, 363-400.

¹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 513-558.

¹⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fiten*, XX, 295-354.

¹⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cemel*, XXI, 360-461.

seksen altı rivayet aktarmıştır. Bunların dışında dolaylı olarak Siyer ve İslam Tarihi ile ilgili birçok olay *Musannef*'in diğer bölümlerinde, mesela *Kitabu't-Tıb*, *Kitabu'l-Et'ime*, *Kitabu's-Sayd*, *Kitabu'l-Libâs*, *Kitabu'l-Cenâiz*, *Kitabu's-Sala*, *Kitabu't-Tahâra* gibi başlıklar altında da anlatılmaktadır.

İbn Ebî Şeybe'nin bu eserinin önemli siyer, tarih, tabakat ve hadis kitaplarına kaynaklık ettiği meselesi de dikkate alındığında erken dönemde yazılan en önemli siyer kaynaklarından biri olduğu görülecektir.

İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili olarak *Musannef*'inde üç yüzden fazla; *Kitabu'l-Meğâzi*'de ise beş yüz yetmiş beş rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları altı sayfa kadar uzunken; bazıları ise bir satırı geçmemektedir. Ayrıca rivayetlerin senetleri farklı şekillerdedir. Bir kısmı Hz. Peygamber'e kadar ulaşan "merfu" senedlerdir. Diğer bir kısmı da Sahabe, Tabiin veya Tebe-i Tabiin'e kadar ulaşabilmiş mevkuף veya maktu' senetlerdir.

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerini diğerlerinden ayıran önemli bir özelliği de önemli konularda tercih ettiği bazı rivayetlerinin görgü tanıklarından aktarılan haberlerden oluşmasıdır. Bu tür rivayetleri uzunluk ve kapsayıcılık yönleriyle de diğer rivayetlerden farklılık göstermektedir. Bedir Savaşı ile ilgili Hz. Ali'den¹⁹ ve Hendek Savaşı ile ilgili Hz. Aişe'den nakledilen rivayetleri²⁰ bu hususa örnek olarak verilebilir.

İbn Ebî Şeybe'nin, Hulefâ-yı Râşidin dönemine ait bazı olaylarla ilgili aktardığı bilgiler de görgü tanıklarından nakledilen haberlere örnek gösterilebilir. Mesela, Ömer b. Meymun el-Evdi'den Hz. Ömer'in şehadeti ile ilgili aktardığı rivayetler bu türdendir. Çünkü Hz. Ömer şehit edildiği sırada Ömer b. Meymun el-Evdi onun yanındaydı.²¹

İbn Ebî Ebî Şeybe'nin Urve b. Zübeyr'den naklettiği kırk küsur, Zührî'den naklettiği yirmi küsur, İbn İshâk'tan naklettiği yirmi küsur rivayetin bir bölümü bu müelliflere ait kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak bu nakillerin diğer sahih olan kaynaklardaki bilgilerle sıhhatleri desteklenmiş olması, bu rivayetlerin bu zatlardan hocaları vasıtasıyla İbn Ebî Şeybe tarafından şifahi olarak nakledildiğini göstermektedir.

İbn Ebî Şeybe, bazı önemli konuları da çok kısa bir şekilde anlatmıştır. Misal olarak Hz. Peygamber'in kabilelere tebliğ meselesinde sadece kısa bir rivayete yer vermiştir. Bu eksiklik muhtemelen bu konuda kendisine senedi sağlam bir rivayet ulaşmamasından kaynaklanmıştır. Bazen de iki konuyu bir başlık altında toplamıştır.

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 311.

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 368.

²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 586.

Örneğin Habeşistan'a hicret meselesi ile Necâşî'nin Müslüman oluşu meselesini tek başlık altında ele almıştır.²²

Özellikle *Meğâzi*'deki rivayetlerin, kronolojik olarak işlenmemiş olması da dikkat çeken bir diğer husustur. Mesela İsrâ ve Mirâç olayları ilk Müslüman olan sahabelerin bahsinden önce ele alındığı gibi; Hz. Peygamber'in elçileri ve mektupları da Bedir ve Uhud Savaşlarından önce anlatılmıştır. Olayların bu şekilde sıralanması ve eserdeki bu karmaşık düzen bu eserin İbn Ebî Şeybe'nin vefatından sonra talebeleri tarafından tertip edilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İbn Ebî Şeybe *Meğâzi* kitabında bütün konuları işleme yerine ulaşabildiği ve ezberleyebildiği rivayetleri ele almıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi onun eserindeki bu rivayetlerin büyük bir kısmı ezberindeki rivayetlerden oluşmaktadır. Bu yüzden bazı konularla ilgili aktardığı rivayetleri “bu konuda ezberlediğim” başlığıyla sunmaktadır. Uhud Savaşı,²³ Beni Kurayza Savaşı,²⁴ Beni Mustalik Savaşı,²⁵ Mûte Savaşı²⁶ ve Tebûk Savaşıyla ilgili kullanılan başlıklar bunu göstermektedir.

Bütün bunların yanında İbn Ebî Şeybe'nin bazı önemli olaylara yer vermemiş olması da dikkat çeken önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Mesela Muhacir ve Ensar kardeşliğine yer vermediği gibi; Uhud Savaşı ile Hendek Savaşı arasındaki olaylara değinmeden Hendek Savaşını anlatmıştır. Aynı şekilde bazı olaylardaki önemli detaylara da yer vermemiştir. Mesela Uhud Savaşındaki okçulardan, Beni Mustalik Savaşındaki ifk hadisesinden bahsetmemiştir.

2. METODOLOJİK ÇERÇEVE

2.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Çalışmamızın konusu İbn Ebî Şeybe ve onun İslamî ilimler dünyasına damgasını vuran *el-Musannef fi'l-Ehadisi ve'l-Âsâr* adlı; tefsir, hadis, fıkıh, siyer, tarih ve tabakat bilgilerini içeren eserindeki siyer rivayetlerinin değerlendirilmesidir. Bu sebeple teze “İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'indeki Siyer ve Meğâzi ile ilgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi)” adı verilmiştir. Tezimizde İbn Ebî Şeybe'nin biyografisi, adı geçen eserindeki metodu ve hicret de dahil olmak üzere Mekke dönemiyle

²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 392.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541

ilgili konuları ihtiva eden rivayetlerin diğerkaynaklarla mukayeseli bir şekilde genişçe ele alınıp değerkendirmesi amaçlanmıştır.

İbn Ebî Şeybe'nin geniş hacmine rağmen ilim çevrelerinde büyük ilgi gören ve çeşitli baskıları yapılan en önemli eseri *el-Musannef fi'l-Ehadisi ve'l-Âsâr*, onun yaşadığı dönem olan Abbâsi hilafeti ve yaşadığı çevre olan Vâsıt, Kûfe ve Bağdat'taki zengin ilim ve kültür hayatının ürünlerinden biridir. Tahsil hayatını Kûfe, Bağdat ve Hicaz'da sürdüren İbn Ebî Şeybe'nin, bu eserini tam olarak nerede telif ettiği bilinmese de eserin içeriği, o dönemin ilim ve kültür zenginliğini yansıtmının yanında rivayetlerini naklettiği üç yüz âlim ile olan diyalogunu ve onun ilme olan aşkını ve ilmi derinliğini de göstermektedir.

Hadis ilminin en kapsamlı eserlerinden olan, aynı zamanda hadis, siyer ve meğâzînin temel kaynaklarından biri kabul edilen, meğâzî, tabakat ve İslam Tarihi alanında yazılan birçok esere de kaynaklık eden ve üzerinde bu yönüyle çalışılmamış olan İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'ini incelemek, öteden beri ilgimizi çeken bir konu olmuştur. Çünkü esasında hadisin ve hadisin ayrılmaz bir parçası olan siyerin amacı; Müslümanlara örnek olması hasebiyle Hz. Peygamber'in hayatını dinî, tarihî ve beşerî olarak bir bütünlük içerisinde ele alarak İslam dininin hükümlerini ve öğretilerini açıklanmak, bunların nasıl uygulanacaklarını bildirmek ve bu suretle de, Müslümanlara dünya ve âhîret mutluluğunun yolunu göstermektir. Şurası bir gerçektir ki, Hz. Peygamber'in hayatına dair bilgiler, inanç, ahlak ve ibadetle ilişkisi kurulmadığı takdirde basit, dünyevî ve tarihî kıssalardan ibaret kalacaktır ki bu da Kur'an'ın hedef olarak gösterdiği "Üsve-i hasene" gerçeğinden uzak kalacaktır.

Hadisin Hz. Peygamber'in icraati ve davranışıyla ilgili rivayetlerinden, siyer ve meğâzî ilmi ortaya çıkmış ve hemen hemen bütün hadis kaynaklarında meğâzî ve siyer konularını içeren ana başlıklar kullanılmıştır. Hadisin bu vechesini konu edinen ana başlıklar *Kitabu'l-Meğâzî*, *Kitabu'l-Cihâd*, *Kitabu'l-Fedâil*, *Kitabu's-Siyer* gibi isimlerle anılmıştır.

Burada hadis-siyer ilişkisinde dikkat çekici hususlardan biri de hadis kaynaklarında siyerle ilgili rivayetlerin ameli ve itikadi olanlara nispetle büyük ölçüde mezheb ve fırka gibi yanlı düşüncelerden uzak olmasıdır. Ayrıca genel olarak hadis kitaplarındaki Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili rivayetler ona ait sözlerden, sahabe ve tabiin sözlerinden meydana geldiği için tarih ve meğâzî kitaplarındaki cahiliye dönemine ait teferruatlı, şüpheli bilgilere ve ayrıntılara yer verilmemiştir. Ayrıca hadis kaynaklarındaki siyer rivayetlerinin kaynağınının güvenilirliği açısından sened geleneğine bağlı kalması da bu

rivayetlerin önemini arttırmıştır. Bu yönüyle, hadis kaynaklarındaki siyer ve meğâzî rivayetlerinin herhangi bir siyâsî, mezhebi ve fırka subjektifliğinden zuhur etmemesi, rivayetlerinin büyük ölçüde senede dayalı olması böyle bir çalışma alanına ilgi duymamamıza neden olmuştur. Öte taraftan, Hz. Peygamber'in hayatının doğrudan sahih sünnetle anlatılmasının çok önemli bir vazife olduğu bilinmektedir. İbn Ebî Şeybe'nin İbn Sa'd ve Buhârî gibi büyük zatlara hocalık yapması, *el-Musannef*'inin kendisinden sonraki bütün siyer, tarih, hadis, tabakat, şemail ve delâil kitaplarına kaynaklık etmesi ve onlara ilham kaynağı olması bizi bu büyük âlimin ve eserinin araştırmasına sevkeden etmenlerden biri olmuştur.

İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inde yer alan farklı siyer rivayetlerinin diğer kaynaklarla mukayese edilerek yorumlanması çağımıza yeni bir yaklaşım getirecek ve günümüz İslâm Tarihi ve siyer-meğâzî felsefesine ışık tutacaktır. Ayrıca şunu da belirtmek istiyoruz ki, gün geçtikçe gelişen ve yeniden yorumlanan İslam Tarihi ve siyer-meğâzî ilmi, tarihi süreç içerisinde zenginleşen muhtevasına ek olarak, günümüzde hadis kaynaklarındaki siyer ve meğâzî rivayetlerine yönelik yeni ve müstakil konuları da çalışma alanları olarak önümüze koymuştur. Hz. Peygamber'in hayatının din, dünya, ahlak, hukuk, edebiyat ve sanat gibi birçok ilim sahasında kaynak ve rehber oluşu, onun doğru bir şekilde yorumlanmasını ve anlaşılmasını gerektirmektedir. Pozitivizm, materyalizm ve ateizm gibi dinden bağımsız düşüncelerin ve hurafelerin çok yaygın olduğu 21. asırda, Hz. Peygamber'in hayatına yönelik araştırmaların artması, insanoğlunun geleceği açısından takdir edilecek bir durumdur. Hz. Peygamber'in hayatına hizmet adına siyer ilmi silsilesinde bir halka olabilmek, güzel bir amaç ve yüksek gâye olsa gerektir.

2.2. Uygulanan Yöntem ve Teknikler

Tezimizin konusunu İbn Ebî Şeybe ve siyer-meğâzî ile ilgili rivayetlerinin tespiti ve değerlendirilmesini teşkil ettiğinden, bu çalışmada genel olarak anlatım metodu uygulanmıştır. Bununla birlikte lüzumlu olduğuna kanaat getirdiğimiz hususlarda tenkitçi bir yaklaşımın ilmî gerekliliğine inanarak müellif ve eseri olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın konusu ve amacı kapsamında ağyarını mâni ve efradını câmi' düsturunca konular ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın, "İbn Ebî Şeybe'nin Hayatı ve Eserleri" olarak isimlendirdiğimiz birinci bölümünde müellifin biyografisini; çağı, hayatı, ilmî ve ahlakî şahsiyeti, hocaları, eserleri ve öğrencileri açısından ele alındı. Ulaştığımız verilere dayanarak müellifin hayatı

hakkında özellikle tarihi bilgilere ilişkin olup kaynaklarda yer almayan hususlarda adı geçen *el-Musannef* isimli eserinden istifade ederek gerekli ilave ve yorumlara yer verildi.

Çalışmanın, “İbn Ebî Şeybe’nin Siyer Rivayetlerinde Metodu ve Kaynakları” olarak adlandırdığımız ikinci bölümünde ise müellifin en önemli eseri olan *el-Musannef*’inde yer alan siyer ve meğâzî ile ilgili rivayetlerini senet ve içerik açısından kullandığı yöntemi ortaya konuldu. Bu bölümün birinci kısmında rivayetlerin içeriği ve metodunu hem eserinden hem de diğer kaynaklardan araştırmak suretiyle tespit edilmeye gayret gösterildi. Müteakiben eserin kaynakları yazılı ve sözlü olmak üzere iki şekilde ortaya konuldu.

“İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’indeki Siyerle ve Meğâzî ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi) ” adlı üçüncü bölümde onun Mekke dönemine ait siyer rivayetlerini diğer kaynaklarla genel bir mukayesesini yaparak ve rivayetlerin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak değerlendirilmeye çalışıldı. Sonuç kısmında ise araştırmanın genel bir özetinden sonra elde edilen sonuçlar değerlendirildi ve bazı önerilerde bulunuldu.

Ülkemizde İbn Ebî Şeybe ile ilgili yapılan çalışmalarda sadece onun hadisçilik yönü ele alınmış, tarihçilik ve siyercilik yönüne doğrudan değinilmemiştir. *el-Musannef* üzerine çeşitli ilim dallarında yapılan çalışmalardan ve özellikle Nihat Yatkın tarafından hazırlanan *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitabı’l-Musannef*’i adlı doktora çalışmasından da istifade edildi. Ayrıca Meğâzî ilmi alanında, İbn Ebî Şeybe ve Meğâzî’si üzerine yapılan en önemli çalışmanın Daru İşbiliye yayınevi tarafından Riyad’da 1999 yılında 485 sayfa olarak basılan Abdülaziz b. İbrahim el-Ömerî’nin *Kitabu’l-Meğâzî li İbn Ebî Şeybe* adıyla gerçekleştirdiği araştırmanın, tahkik ve tahrir çalışması olduğu ve çalışmamız için önemli bir referans teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bu çalışma, sadece İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*’in bir bölümü olan *Kitabu’l-Meğâzî*’deki rivayetlerin tahkik ve tahririyle sınırlı kalmıştır. Oysa İbn Ebî Şeybe’nin siyerle ilgili rivayetleri *Kitabu’l-Meğâzî*’deki rivayetlerle sınırlı olmayıp onun dışında *el-Musannef*’in diğer bölümlerinde tekrarlar hariç üç yüz elli civarında rivayeti daha yer aldığı bilinmesi gereken bir gerçektir. Bu nedenle el-Ömerî’nin hiç bahsetmediği bu rivayetleri de tespit ederek bir bütünlük içerisinde *Meğâzî*’deki rivayetlerle beraber değerlendirip mukayese yapmak araştırmamızın temel amaçlarından olmuştur.

Her şeyden önce *el-Musannef* hadis, siyer, tarih ve ahkâm içerikli rivayetlerden oluşmuş kapsamlı bir eserdir. Rivayetlerin ve konuların iç içe anlatıldığı bu eserde dağınık

olan siyer ve meğâzî rivayetlerini bir araya getirerek alanımıza ve amacımıza uygun bir çalışma ortaya çıkarmak en önemli hedefimiz olmuştur. Bu amacımızı tezin ismine de yansıtarak *İbn Ebî Şeybe'nin Siyerciliği ve Musannef'indeki Siyerle İlgili Rivayetlerinin Değerlendirilmesi* şeklinde vurguladık ve çalışmanın son bölümünde eserdeki siyerle ilgili rivayetleri ele alıp değerlendirdik. Bu bölümde İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili rivayetleri teferruatlı şekilde değerlendirilmiştir. Daha önce İbn Ebî Şeybe'nin siyerciliğiyle ilgili bir çalışmanın yapılmamış olması sebebiyle bu incelemenin sonraki araştırmacılar için bir örnek teşkil edeceği düşünülmüştür. Araştırmada İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili rivayetlerinin diğer rivayetlerden farklı özelliklerini çok belirgin biçimde ortaya koyup yeni verilere ulaşmak için hem bu konuları daha da detaylandırdık hem de ihtiyaç duyulan yeni konularla çalışmayı zenginleştirdik. Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin kaynaklarını eksiksiz tespit etmeye çalıştık ve bu kaynakları, ait oldukları ilim adamlarına göre gruplandırarak; bu kaynakların özelliklerini ve ilmî değerini belirtip İbn Ebî Şeybe'nin bunlardan niçin ve nasıl istifade ettiğini tafsilatlı olarak inceledik. Çünkü bilindiği gibi ilmî bir eserin değeri, yararlandığı kaynaklarla doğru orantılıdır. Bu yönden İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili rivayetleri hakkında değerlendirme yapabilmek için öncelikle onun kaynaklarını teşkil eden literatürü tarayıp onların ilmî konumunu incelememiz gerekmektedir.

Çalışmada esas aldığımız baskı Daru'l-Kıble yayınevi tarafından Cidde'de 2006 yılında 26 cilt olarak basılan Muhammed Avvame'nin tahkikini ve tahririni yaptığı *el-Musannef' li İbn Ebî Şeybe isimli* nüshasıdır. Araştırma esnasında ihtiyaca göre Dârü'l-Fikr yayınevi tarafından Lübnân-Beyrut'ta 1994 yılında basılan ve 8 cilt olarak Saîd Muhammed el-Lehâm tarafından tahkik edilen nüsha ile Daru't-Tac yayınevi tarafından Beyrut'ta 1989 yılında 2. defa basılan ve 7 cilt olarak Kemal Yusuf el-Hut tarafından tahkik edilen nüshalarla karşılaştırma yapıldı.

2.3. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmanın temel kaynağını, İbn Ebî Şeybe'nin en önemli eseri olan ve İslâm dünyasına adını yazdıran hadis, siyer, tarih ve fıkıh konularını ihtiva eden *el-Musannef* adlı eseri teşkil etmektedir. Ayrıca onun *el-Müsned* adlı eseri başta olmak üzere diğer mevcut eserlerinden de istifade edilmiştir. Birinci bölümde ağırlıklı olarak tarih, tabakat ve terâcim eserlerini, ikinci bölümde ise siyer ve hadis kaynakları başta olmak üzere diğer İslâmî ilimlere ilişkin birçok daldaki eserler kaynak alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde esas olarak siyer ve İslam Tarihi Literatüründen yararlanılmıştır. Ayrıca ansiklopedi, tez, dergi,

ve makale gibi kaynaklardan da faydalanılmıştır. Söz konusu kaynaklar çalışmanın “Bibliyografya” başlığında listelendiğinden burada zikredilmeye gerek görülmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN EBİ ŞEYBE'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ (SİYERCİLİĞİ)

1. YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Siyasi Durum

İbn Ebî Şeybe'nin (159-235/776-849) yaşadığı zaman dilimi önemli ilmi, fikri ve siyasi olayların gerçekleştiği bir dönemdir. Yaşadığı bu çağı keşfetmemiz, onun ilmi kişiliğini tanımamıza vesile olacağı gibi, İslam hilafetinin merkezi olan Irak ve çevresiyle ilgili bilgi sahibi olmamıza da katkı sağlayacaktır.

Yetiştirdiği ortam ve ilmi çevresi onun ilmi şahsiyetinin oluşmasında ve alanında otorite sahibi olmasında ciddi katkıda bulunduğu bir gerçektir. Bu nedenle rivayetlerini değerlendirmeden önce onun hayatını, yetiştirdiği çevreyi, ilmi kişiliğini bilmemiz çalışmamıza ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

İbn Ebî Şeybe Abbâsi hilafeti döneminde dünyaya geldi. Yaşadığı yetmiş beş yılı aşkın hayatında ilki Mehdi sonuncusu Mütevekkil olmak üzere toplam dokuz Abbâsi halifesinin yönetimini gördü. Hayatının büyük bölümü Kûfe ile Abbâsilerin başkenti olan Bağdat arasında geçti. Halife Mütevekkil zamanında vefat ettiği sırada Irak'ın en meşhur âlimiydi.

İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı ilk evre, Abbâsi hilafetinin çeşitli siyasi olaylara sahne olduğu bir dönemdir. Çocukluğunun geçtiği (Mehdi zamanı) (157-169/774-785) yıllar çeşitli gelişmelere sahne olsa da sakin ve istikrarlı bir süreçtir.¹ (169-170/774-775) yılı arasında kısa bir süre halifelik yapan Hâdi'nin zındık ve bidat ehli ile mücadele etmesi çok önemlidir. İlmi ve fikri hayat açısından da verimli bir dönem sayılmaktadır.² İbn Ebî Şeybe'nin gençlik çağı olan (170-193/775-809) yılları (Harun Reşid devri) Abbâsilerin her açıdan en verimli oldukları bir çağdır. Bu devirde ilme ve âlimlere büyük önem verilmiştir. Harun Reşit âlimleri ziyaret ederek hatırlarını sormuş ve onların nasihatlerine kulak vermiştir. Öyle ki âlimler o dönem için “ *her günü iyilikle dolu ve sanki bir düğün ve bayram günü havasındaydı*”³ demişlerdir. Onun hilafet zamanı, İslamî ilimlerde önemli bir makama sahip olan Ebu Hanife (ö. 150/767), İmam Malik (ö. 179/795), Ebu Yusuf (ö. 182/798), Kisâi (189/805), Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797), Fudayl b. Iyaz (187/803),

¹ ez-Zehbî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/1347) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Anaut vd., Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1985, Üçüncü Baskı, VII, 401.

² es-Suyûtî, Hafız Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, ts. s., 279.

³ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefa*, s., 285-293.

gibi âlimlerin yetiştiği bir dönemdir.⁴ Halife Emin dönemi olan (193-198/809-813) yıllarında taht kavgasından dolayı fazla bir gelişme kaydedilmezken âlimler de bu siyasi kargaşadan nasiplerini almışlardır.⁵ Halife Me'mun'un yirmi yıla yakın dönemi olan (198-218/813-833) tarihlerinde birçok siyasi, ilmi ve içtimai gelişme yaşanmıştır. İlk yılları düzeni sağlamakla geçen Me'mun, önce Şîî olmakla suçlanmış daha sonra Yunancadan yapılan çevirilerin de etkisiyle Mu'tezile âlimleri tarafından yönlendirilerek Ehl-i Sünnete karşı kışkırtılmıştır.⁶ "Mihne" adıyla tarihe geçen bu süreç ehl-i sünnet alimleri için en sıkıntılı dönem olmuştur. Mu'tezile'nin saraya benimsettiği, Kur'ân'ın mahluk olduğu fikrine destek veren Me'mûn, (218/833) yılında, Bağdâd'daki Veki'li İshak b. İbrahim vasıtasıyla alimleri, halku'l-Kur'ân konusunda imtihana tabi tutmasını emretmiş ve böylece "mihne" dönemini başlatmıştır.⁷ Ayrıca, Tabakat yazarı İbn Sa'd (ö. 230/845) ve hadîçilerden Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821) ile Yahya b. Maîn (ö.233/847) (İkisi de İbn Ebî Şeybe'nin de hocasıdır.), Zuheyr b. Harb (ö.234/848), Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî Kur'ân'ın mahluk olup olmadığı konusunda imtihana tabi tutulmuşlar, bunlar da, Kur'ân'ın mahluk olduğunu kerhen söylemek zorunda kalmışlardır⁸.

Kaynaklarda İbn Ebî Şeybe'nin "mihne" hadiselerinden direkt etkilendiğine dair bilgilere rastlanılmamaktadır. Hocalarından Yezîd b. Harûn ve Yahya b. Maîn'in, "halku'l-Kur'ân" meselesi ile ilgili olarak isimleri geçmektedir⁹. Ancak, İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı bölgenin, hadiselerin geçtiği merkezler olması itibariyle, dolaylı da olsa "mihne" olayından etkilenmiş olma ihtimali vardır. Nitekim Mütevekkil'in, "halku'l-Kur'ân" meselesine son verip, aralarında İbn Ebî Şeybe'nin de bulunduğu muhaddis ve fakihleri, "mu'tezile" ve "cehmiye"nin görüşleri karşısında "ehl-i sünnet" inancını destekleyen hadîsleri rivâyet etmekle görevlendirmiş olması, bu kanaati teyid etmektedir.¹⁰

Bütün bunlara rağmen fetihler devam etmiş, özellikle Bizans topraklarına yönelik yeni yerlerin İslam topraklarına iltihakı sağlanmıştır.¹¹ Mu'tasım dönemi olan (218-227/833-842) yıllarında halifenin Rum kralına gönderdiği "mektubunu okudum sözünü

⁴ et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî (ö. 310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, Beyrut 1987, VIII, 307.

⁵ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 299.

⁶ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 306; ez-Zehebî, *A'lam*, X, 278.

⁷ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 248; İbn Kesîr, İmaduddin Ebu'l-Fida (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Tarih*, Mektebetu'l-Mearif, Beyrut, 1978, X, 272.

⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 272; es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 248-249.

⁹ Yatkın, Nihat, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitabu'l-Musannef'i*, ATAÜSBE (Basılmamış doktora tezi), Erzurum 1998. s., 23.

¹⁰ Yatkın, Nihat, *a.g.e.* s., 26.

¹¹ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 308; ez-Zehebî, *a.g.e.*, X, 278-279.

*işittim. Cevabını duyacağın şekilde değil göreceğin şekilde vereceğim.*¹² -Kafirler zaferin kime ait olduğunu görecektir.-¹³” cevabî mektubundan da anlaşılacağı üzere bu yıllar Müslümanların çok güçlü olduğu bir dönemdir. Me'mun döneminde başlatılan Mu'tezile'nin baskısı bu dönemde iyice artmış ve (220/835) yılında Ahmed b. Hanbel de baskı ve işkenceye maruz kalmıştı.¹⁴

Babasından hilafeti (227/842) yılında devralan Vâsık (232/846) yılına kadar halifelik yapmıştır. Onun döneminde Ehl-i Sünnet âlimlerine karşı baskı ve zulüm daha da artmış Mu'tezile onu diledikleri şekilde yönlendirmişlerdir.¹⁵ Burada Müslümanların nefretine sebep olan esirler meselesi affedilecek türden değildir. Rumlara esir düşen Müslümanları fidye karşılığında kurtarıırken onlara Kur'an'ın mahluk olup olmadığı sorusunu sordurmuş, “değildir” diyenler için fidye ödetmemiştir. Ehl-i Sünnet alimleri Vâsık'ı tek başına sorumlu tutmamışlardır. Çünkü o daha çok etrafındaki alimlerin kışkırtmasıyla hareket etmiştir.¹⁶

“Şüphesiz İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı bu dönemin tek hadisesi “halku'l-Kur'ân” meselesi değildi. Bunun dışında birçok önemli siyasî olaylar da meydana gelmiş; bir taraftan hilafet kavgaları devam etmiş, diğer taraftan, iç isyanlar çıkmış ve Abbâsî devletinin sınırları sürekli tehdit altında tutulmuştu.”¹⁷

İbn Ebî Şeybe'nin son zamanlarına denk gelen Mütevekkil dönemi ise (232-247/846-861) yılları arası on beş yıllık bir dönemdir. Bu dönemde Ehl-i Sünnete yapılan haksızlık ve baskı kaldırılmış ve alimler Abbâsilerin başkenti olan Samarra'ya davet edilmişlerdir. Nitekim davet edilenler arasında yer alan İbn Ebî Şeybe, Samarra mescidinde ders verirken etrafında otuz bine yakın insanın toplandığı söylenir.¹⁸ Bazı alimler onun için “halife üçtür. İlki Hz. Ebû Bekr'dir ki ridde olaylarını bastırdı. İkincisi Ömer b. Abdülaziz'dir ki Emevi zulmünü bitirdi. Üçüncüsü Mütevekkil'dir ki bid'aları kaldırdı. Sünneti ihya etti.”¹⁹ demişlerdir.

İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı döneme bakıldığı zaman genel itibariyle çeşitli olayların yaşandığı karışık bir dönemdir. Bu dönemdeki Abbâsî halifeleri güç ve iktidar yönleriyle

¹² ez-Zehabî, *A'lam*, X, 291; es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 338

¹³ R'ad, 13/42.

¹⁴ es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s., 335.

¹⁵ el-Badğadî, el-Hatib el-Hafiz Ebû Bekr Ahmed b. Ali (ö. 463/1071), *Tarihu Bağdâd*, Daru'l-Kütübî'l-Arabi, Beyrut, ts. XIV, 19; ez-Zehabî, *A'lam*, X, 307.

¹⁶ el-Badğadî, *Tarihu Bağdâd*, XIV, 176.

¹⁷ Yatkın, Nihat, *a.g.e.* s., 26.

¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, (Tahkik edenin açıklaması) s., 32.

¹⁹ ez-Zehabî, *A'lam*, XII, 32.

ortak bir şöhrete sahip olsalar da fikir ve yönetim şekilleri itibarıyla birbirinden çok farklıdırlar. Me'mun, Vasık ve Mu'tasım gibi bid'atleri destekleyip Ehl-i sünnete baskı yapanlar olduğu gibi; Ehl-i Sünnet'e ve hadis alimlerine sahip çıkıp onları destekleyenler de vardır. Hiç şüphesiz bu olaylar, döneminin meşhur bir Ehl-i Sünnet alimi olan İbn Ebî Şeybe'yi etkilediği gibi; ailesini, hocalarını ve öğrencilerini de etkilemiştir.²⁰

1.2. İlmî Durum

Ulemanın yaşadıkları muhit onların bilgisini, düşüncesini ve ufkunu etkilemiştir. Bu nedenle öncelikle İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı bölgenin ilim ve kültür durumunu tetkik etmemiz isabetli olacaktır.

Aslen Vasıtlı olan İbn Ebî Şeybe²¹ hayatının büyük bir bölümü Kufe'de geçirmiş²², ayrıca Basra ve Bağdat'ta bulunmuş, buradaki hadis âlimlerinden nakiller yapmıştır.²³ Hadis dersleri vermesi için Abbâsi halifesi Mütevekkil tarafından Rusafe mescidinde görevlendirilmiş ve burada otuz bini aşkın dinleyeni olmuştur. Bilindiği üzere Hz. Ömer tarafından Kufe'ye gönderilen Abdullah b. Mes'ud, Kufe medresesini kurmuş ve birçok tabiin âlimin yetişmesine vesile olmuştur. Aynı şekilde Huzeyfe İbnu'l-Yemân (ö. 36/656), Selmân el-Fârisî (ö. 36/656), Ammâr b. Yâsir (ö. 34/657), Habbâb İbnu'l-Eret (ö. 37/657), el-Eş'as b. Kays (ö. 40/660), en-Numân b. Beşîr (ö. 44/664), Ebû Mûsa el-Eş'arî (ö. 44/665), el-Muğîre b. Şu'be (ö. 50/670), Cerir b. Abdillâh el-Becelî (ö. 51/671), Saîd b. Zeyd (ö. 51/671), Sa'd b. Ebî Vakkas (ö. 55/675), Semure b. Cündeb (ö. 59/678), Zeyd b. Erkâm (ö. 66/685), Sehl b. Huneyf (ö. 38/685), Adiy b. Hatem (ö. 68/687), el-Berâ b. Âzib (ö. 72/691), Câbir b. Semure (ö. 74/693), Ebû Cuhayfe (ö.74/693), Abdillâh b. Ebî Evfâ (ö. 87/705) ve Vail b. Hucr (ö.?) gibi büyük sahabiler Mekke ve Medine'de yetişip daha sonra Kufe'ye yerleşmişler ve hayatlarının bir bölümünü Kufe'de geçirmişler. İbn Mes'ud'un temelini attığı medresenin gelişmesine de büyük katkıda bulunmuşlardı.²⁴ Başta Abdillâh b. Mes'ud olmak üzere, Kûfe'ye yerleşmiş olan diğer birçok ashab, hadislerin

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, (Tahkik edenin açıklaması) s., 35.

²¹ el-Kettani, Muhammed b. Cafer, *er-Risaletu'l-Mustadrafâ li Beyani Meşhuri Kütübi's-Sünneti'l-Mşerrefe*, Daru Kahraman, İstanbul, 1986, s., 40.

²² el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, X, 66.

²³ İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed (ö. 230/845), *et-Tabakatu'l-Kübra*, Daru Sadır, Beyrut, 1966, VI, 413.

²⁴ Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, AÜİF Yayınları, Ankara 1988, s., 93; el-Hakim, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh en-Nisaburi (ö. 405/1014), *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Medine, 1977, 2. Baskı, s., 191; Accâc, *Usulu'l-Hadis Ulumuhu ve Mustalahuhu*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1981, 119; Sandıkçı, Kemal, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.,189.

nakledilmesine hizmet ettikleri gibi çok sayıda âlimin yetişmesine ve birçok eserin meydana çıkarılmasına zemin hazırlamışlardı.²⁵

İbn Ebî Şeybe'nin ilim ve kültüründen faydanlandığı merkezlerden biri olan Basra'da da birçok ashab yaşamış ve bunların gayretleriyle burada da bir ilim ekolü meydana gelmişti. Hz. Ali, (r.a.) hilafeti zamanında Abdullah b. Abbâs'ı (ö. 68/687) Basra'ya vali olarak atamıştı. Ayrıca Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Enes b. Malik (ö. 93) gibi önemli hadis ravileri olan sahabiler yanında, İmrân b. Husayn (ö.52/672), Ma'kıl b. Yesâr (ö.?), Abdurrahman b. Semure (ö.50/670) de Basra'da yaşamışlardı. Ebû Mûsâ el-Eş'ari, Kur'ân ve hadis bilgileriyle tanınan ve fakih olarak da şöhret kazanan sahabelerden biriydi. Enes b. Malik ise, küçük yaşta Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında bulunmuş ve on seneye yakın bir süre ona hizmet etmişti.²⁶ Basra'ya yerleşmiş olan bu büyük sahabi, orada uzun süre yaşamış ve orada vefat etmiştir.²⁷ "Muksirun" olan Enes b. Mâlik (ö. 93/712) gibi büyük bir sahabinin, burada yaşamış olması ise, Basra'da pek çok hadisçinin yetişmesine imkân sağlamıştı.²⁸ Ayrıca tabiin büyüklerinden el-Hasen el-Basrî (ö. 110/728), Muhammed b. Sirîn (ö. 110/728) ve Katâde (ö. 117/735) gibi zatlar, Basra'da yaşamış büyük âlimlerdi.

İbn Ebî Şeybe'nin ilim ve tahsil hayatının bir bölümünün geçtiği diğer bir şehir de Bağdat'tır. Abbâsi halifelerinden Mansûr tarafından kurulan, Bağdat, fakihlerin ve muhaddislerin en önemli merkezi haline gelmişti.²⁹ Bağdat, Abbâsi hilafetinin merkezi oluşu itibarıyla tabiin ve tebe-i tabiin devrinden itibaren, bütün İslâmî ilimlerin en önemli merkezlerden biri olmuştu. Bunun sebebi ise Abbâsi halifelerinin ister İslâmî isterse diğer ilim dallarını himaye edip onların gelişmesine yardımcı olmalarıydı.³⁰

İbn Ebî Şeybe'nin yaşadığı ve ilim tahsil ettiği mekânları göz öndünde bulundurduğumuzda bu yerlerin, ilim ve ilim ehli yönünden çok güçlü bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Irak bölgesindeki özellikle Kufe, Basra ve Bağdat daha Hz. Ömer döneminden itibaren sahabelerin akınına uğramış ve çok sayıda sahabe bu bölgeye yerleşip

²⁵ Sandıkçı, *a.g.e.*, s. 190.

²⁶ Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 94; Sandıkçı, *a.g.e.*, s., 128; bk., en-Nisaburi, *Ma'rife*, s., 247-249; Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslâm*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1969, s., 184-186.

²⁷ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s., 94; Yardım, *a.g.e.*, s., 128; Sandıkçı, *a.g.e.*, s. 130.

²⁸ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s., 94; Sandıkçı, *a.g.e.*, s., 128; en-Nisaburi, *Ma'rife*, 247-249; Yardım, Ali, *Hadis-I*, DEÜ Yayınları, İzmir, 1984, s., 129; Sandıkçı, *a.g.e.*, s., 131, 133, 135; bk., Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslâm*, s., 185.

²⁹ Yardım, *a.g.e.*, s., 129.

³⁰ Yardım, *a.g.e.*, s., 129; Sandıkçı, *a.g.e.*, s. 236.

ilim ile meşgul olmuştur. Buraya gelip yerleşenler arasında Rıdvan Biatı'na katılanlar “Ashâbu’ş-Şecere”den yüzlerce ve “Ashâb-ı Bedr”den onlarca ashab vardır.³¹ Bu da bize gösteriyor ki bu mıntıka din ve ilim hizmeti için o dönemin en verimli muhitleri haline gelmiştir.

Abbâsi halifeliğinin başlangıç dönemi İslam tarihinde İslamî ilimler için en verimli bir dönemdir. Önceleri ezberden veya derme çatma sahîfeler ve risâlelerden nakledile gelen ilimler bu dönemde tasnif ve tanzime tabi tutulmuştur. Ebu Hanife (ö. 150/767), İmam Malik (ö. 179/795), Şafii (ö. 204/819), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi dört mezhep imamı ve daha birçok fıkıh âlimi bu dönemde yetişmiştir. Yetişen bu büyük âlimler sadece fıkıh mezhebi imamı olarak kalmadılar, aynı zamanda kayda değer ilmi çalışmalar yapıp talebe yetiştirdiler ve çok sayıda telifler meydana getirdiler. Nitekim İmam Malik bu dönemde *el-Muvatta* isimli eserini, Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'ini, Buhârî *el-Camiu's-Sahih*'ini bu dönemde yazdılar. Yine ravilerin tenkidine yönelik “cerh” ve “ta’dil” çalışmaları ve bu alanda eserler yazılması da bu dönemde başladı.

Özellikle Abbâsi halifesi Mansûr'un teşvik ve himayeleriyle ilmi ve edebî faaliyetler hız kazanmış, birçok ilmi alanda tasnifler yapılmıştır. İbn İshâk *Kitabu's-Sire*'sini, Ebû Hanife de fıkıhını tasnif etmişlerdi. İbn Cüreyc (ö. 150/767), el-Evzaî (ö. 157/774), Sufyân es-Sevri (ö. 161/778) hadîs, fıkıh ve tefsir ilimlerini tasnif etmeye başlamışlardı. Arap dili ve tarih alanında da tasnif faaliyetleri hız kazanmış ve bu çalışmalar diğer Abbâsi halifeleri dönemlerinde de devam etmiştir.³² Me'mûn'un alimlere olan saygısı, bilgi ve tefekküre ilgi göstermesi sayesinde onun döneminde din ilimleri yanında felsefe, tıp ve edebiyat alanında da eserler meydana getirilmiş ve dini ilimlerde de tasnif faaliyetleri daha kapsamlı bir şekilde ilerlemiştir.³³

İbn Ebî Şeybe ile aynı dönemde yaşamış ve eser yazmış birçok “cerh ve ta’dil” ilmi âlimi vardır. Örnek olarak bu alanla ilgili el-Leys b. Sa'd (175/791) *et-Târîh* isimli eserini, Abdullah b. el-Mübarek(181/797) *et-Târîh* isimli eserini, Yahya b. Main (230/844) *Ma'rifetu'r-Ricâl ve et-Târîhu ve'l-İlel* isimli iki eserlerini, Ahmed b. Hanbel (241/845) *el-İlel ve'r-Ricâl* eserini İbn Ebî Şeybe'nin çağdaşı olarak yazmışlardır.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 9.

³² es-Suyûtî, *Tarih*, s. 210; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Karaman Hayreddin, Başlangıçtan *Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, ts. s., 57-67.

³³ Sakallı, Talat, “Halife El-Me'mun ve Hadisçilerle Olan Münasebetleri” I-II, *EÜİF Dergisi*, Sayı: VI, Yıl: 1989; s., 245.

Yine İbn Ebî Şeybe ile aynı dönemde yaşayan “Tabakat” yazarları da vardır. *et-Tabakâtu'l-Kübrâ* yazarı Muhammed b. Sa'd (230/844), *et-Tabakât* yazarı Halîfe b. Hayyât (ö. 240/854), *et-Târîh ve Tabakâtu Ehli'l-İlmi ve men Nesebe minhum ila Mezheb* eserin yazarı Süleyman b. Davud ve daha birçokları da bu dönemde yaşamışlardır.³⁴

İbn Ebî Şeybe'nin döneminde yetişen âlimlere bakılırsa ilmin şer'î, edebî ve daha birçok alanda zirve yaptığı görülecektir. Dolayısıyla İbn Ebî Şeybe de Irak'ta ve diğer İslam memleketlerinde hâkim olan bu ilim atmosferinden yeterince faydalanmış ve bu imkânları kendisinden sonra gelecek nesillere aktarmışlardır. Yine bu dönemde gelişen “cerh ve ta'dil” ilminden herkes nasibini almış ve eleştirilere maruz kalmıştır. İbn Ebî Şeybe bu sınavı başarı ile atlattığı ve “Sika” denilen güvenilirlik vasfını kazanmıştır.³⁵

İlim ehli bir aileden gelen ve ilmi faaliyetlerin yoğun olduğu bir ortamda yetişen İbn Ebî Şeybe'nin eserleri bu dönemin ürünleridir.³⁶

2. HAYATI

Siyer ve meğâzî ile ilgili birçok rivayeti bulunan, İbn Sa'd gibi önemli bir tarihçinin hocası kabul edilen, Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/871), İbn Mace (ö. 275/884), Ebu Dâvûd (ö. 275/884), Nesâî (ö. 303/915), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi büyük hadisçilerin siyer, meğâzî ve tarihle ilgili rivayetlerinin kaynağı, *el-Musannef* in müellifi İbn Ebî Şeybe'nin bu özelliği şimdiye kadar yapılan çalışmalarda fazla dile getirilmemiştir. Onun bu özelliğini çalışmamızın daha sonraki bölümlerinde değerlendirilmek üzere burada İbn Ebî Şeybe'nin hayat hikayesi ana hatlarıyla verilmeye çalışılacaktır.

2.1. İsmi ve Nisbesi

İsmi Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe.(İbrahim) b. Osman el-Absi el-Kûfî, Künyesi Ebû Bekr'dir.³⁷ 159/776 yılında doğduğu konusunda ittifak vardır.³⁸ Kaynakların ekserisinde Kûfeli olarak tanıtılmışsa da, aslen Vâsıtlıdır. Abs kabilesine mensup olduğu için el-Absi, Kûfe'de yetişip burada eğitim gördüğü için de el-Kûfî şeklinde nispet edilmiştir.³⁹

³⁴ el-Ömerî, Ekrem Ziya, *Buhus fî Tarihi's-Sünneti'l-Müşerrefe*, Beyrut, Dördüncü Baskı, s., 80-81.

³⁵ ez-Zehabî, *A'lami*, XI, 124.

³⁶ Halife b. Hayyât, b. Ebî Hubeyre el-Leysi el-Asferi (ö. 240/854), *et-Tabakat*, thk. Ekrem Ziya el-Umeri, Daru Taybe, 2. Baskı Riyad, 1402, s., 173; ez-Zehabî, *A'lami*, XI, 122-130.

³⁷ ed-Dihlevî, Abdülaziz b. Şah Veliyullah, *Büstanü'l-Muhaddisin*, trc. Ali Osman Koçkuzu, DİB Yay., Ankara 1986, s. 98.

³⁸ el-Badğadî, *Tarihu Bağdâd*, X, 66.

³⁹ el-Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâle*, s., 40.

2.2. Doğum Yeri ve Nesebi

İbn Ebî Şeybe, aslen Vâsıtlı⁴⁰ olduğu söylene de Kûfe’de kadılık yapan, kıraat ve fıkıh âlimi Ebu Şeybe İbrahim b. Osman el-Absi’nin⁴¹ torunu olduğu için bu ilim atmosferinde büyümüştür. Dönemin âlimleri İbn Ebî Şeybe ve kardeşleri hakkında, “Ebû Şeybe’nin çocukları hadis meclislerinin kalabalıkları”⁴² ifadesini kullanmışlardır. “Ebû Şeybe’nin çocukları yaşadıkları dönemin hadisçileri olarak kabul edilmektedirler ki hadis alanında birçok eserleri vardır.”⁴³ ez-Zehebî, İbn Ebî Şeybe’nin kardeşleri ve çocukları için ilim mensubu ve hadis ehli ifadesini kullandığı gibi; bu ailede ilmin dededen toruna kesintiye uğramadan devam ettiği hususunu da vurgulamıştır.⁴⁴ İbn Ebî Şeybe’nin dedesinin Kûfe’de kadılık yapması onun Kûfe ve Irak’taki diğer birçok alim ve kadılarla tanışmasına ve onlardan ilim öğrenmesine vesile olmuştur. Onun hocalarından bir kısmının kadılardan olması bu savı desteklemektedir.⁴⁵

2.3. Ailesi ve Tahsili

ez-Zehebî, İbn Ebî Şeybe ailesini şu şekilde tanımlar: İbn Ebî Şeybe, hafız hadisçi olan Osman b. Ebî Şeyben’in ve zayıf hadisçi olan Kasım b. Ebî Şeybe’nin kardeşi, hafız hadisçi İbrahim b. Ebî Bekr’in babasıdır. Hafız Ebu Cafer Muhammed b. Osman onun kardeşinin oğludur. Onlar aile olarak bir ilim meclisini oluşturmaktaydılar. Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Şeybe onların en büyüğü ve ilimce en yüksek olanıdır.⁴⁶

İbn Ebî Şeybe henüz küçük yaşta iken hadis ezberciliği ile şöhret bulmuştur ki bazı rivayetlerinden henüz on iki on üç yaşlarında iken rivayette bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tür rivayetleri az miktarda olsa da onun henüz küçük yaşta iken ilim, hadis ve hadis rivayetiyle ilgilendiğine işaret etmektedir.⁴⁷ Ebu Zür’a (ö. 264) onun hakkında “*ondan daha güçlü hafız görmedim*” derken Ebu Ubeyd (ö. 224) onun için “*hadis ilmi dört kişide nihayet bulmuştur. Birincisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ki hadiste en güzel yazan, tasnif ve düzene koyandır. İkincisi İbn Main ki hadis ilminde en toplayıcı olanıdır. Üçüncüsü İbn el-*

⁴⁰ el-Kettânî, *a.g.e.* s., 40.

⁴¹ İbn Hacer, Şihabuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalani (ö. 852/1448), *Tehzibu't-Tehzib*, Matbaatu Dari'l-Maarif, Haydarabad, Haydarabad, 1910, I, 144; ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 368.

⁴² Halife b. Hayyât, *et-Tabakat*, 173.

⁴³ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 151.

⁴⁴ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 122-130.

⁴⁵ el-Ömerî, Abdülaziz b. İbrahim, *Kitabu'l-Meğâzi li İbn Ebî Şeybe*, Daru İşbilya, Riyad, 1999, s., 14.

⁴⁶ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 122.

⁴⁷ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 124.

Medenidir ki hadis ilmi konusunda en bilgili olanıdır. Dördüncüsü Ahmed b. Hanbel'dir ki en fakih olanıdır."⁴⁸

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe diğer kardeşleri ile birlikte sadece Bağdat'da değil diğer şehirlerde de ilim halkalarında kalabalık oluşturuyorlardı. Nitekim bazı rivayetlerini Musul, Vasıt, Bağdat ve Irak'ın diğer şehirlerinin kadılarından aktardığı görülmektedir.⁴⁹ Yine Mekke'de yaşamış olan İbn Uyeyne'den de rivayet aktarmış olması onun muhtemelen hac esnasında da ilimle iştiğal ettiğini göstermektedir.

Bilindiği üzere İbn Ebî Şeybe Buhârî'nin hocalarındandır. Buhârî'nin ondan *Sahih*'inde otuz, "*et-Târihu'l-Kebîr* ve *et-Târihu's-Sağîr*" eserlerinde de birçok hadis rivayet ettiği bilinmektedir. İbn Ebî Şeybe, Kütüb-i Sitte müelliflerinden Müslim'in de hocasıdır. Müslim ondan bin beş yüz kırk hadis rivayet etmiştir.⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud ve İbn Mace doğrudan; Nesâî ise dolaylı olarak ondan hadis rivayet etmişlerdir. İbn Ebî Şeybe Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medini ile hem yaş hem dönem itibarıyla akrandırlar. Yahya b. Main ile aynı dönemde yaşasalar da Yahya b. Main yaşça onlardan daha büyüktür.⁵¹

2.4. Vefatı ve Kabri

İbn Ebî Şeybe hicri 235/849 senesi Muharrem ayının sekizi yatsı namazı vaktinde vefat etmiştir.⁵² Yetmiş altı sene yaşayan ve ömrünün altmış senesinden fazlasını ilimle geçiren İbn Ebî Şeybe'nin nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu konusunda bilgi sahibi değiliz. Böyle büyük bir zatın vefatı ile ilgili bilginin olmaması gerçekten şaşılacak bir durumdur. Çünkü onun gibi büyük insanların vefat yeri ile ilgili bilgi her zaman bulunur. Büyük bir ihtimalle asıl memleketi olan Kûfe'de vefat etmiştir.⁵³ İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'ini tahkik eden Muhammed Avvame'nin tespitine göre de o Kûfe'de doğmuş ve burada vefat etmiştir.⁵⁴

⁴⁸ el-Badğadî, *a.g.e.*, X, 122

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, s., thk. El-Ömerî, Giriş Bölümü, 15.

⁵⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 5.

⁵¹ el-Badğadî, *Tarihu Bağdâd*, X, 80.

⁵² ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 129.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, s., thk. El-Ömerî, Giriş Bölümü, 39.

⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, I, 7.

3. İLMÎ ŞAHSİYETİ

3.1. İlmî Konumu

İbn Ebî Şeybe yaşadığı dönemde Kûfe'nin en meşhur âlimleri arasında yer almıştır. Kûfe camisinde bulunan sahabe ve tabiin âlimlerinin ilim kürsüsü kabul edilen meşhur sütuna yaslanıp ilim öğretmiştir.⁵⁵ Bu durum gösteriyor ki İbn Ebî Şeybe hem ilim hem de fetva konusunda dönemin en önemli şahsiyeti konumunda olmuştur. Zira orada oturmak imtiyazlı bir makamı ifade etmekteydi ki Hz. Ömer, İbn Mes'ud'u Kûfelilere dinlerini öğretmek için gönderdiği sırada orada oturup dersler vermişti. Daha sonra meşhur tabiin âlimleri o makamı kullanmışlardı. İbn Ebî Şeybe gibi önemli ilim adamları da bu geleneği sürdürdüler. Bu makamı kullanmak ilim ve fetva konusunda yetki sahibi olmak anlamına geliyordu.⁵⁶

İbn Ebî Şeybe Abbâsi halifesi Mütevekkil zamanında Bağdat'a yerleşti. Rivayetlere göre onun ilim meclisine otuz bine yakın talebe ve ilim ehli katılıyordu. Bu durum onun ilimdeki üstünlüğüne ve o dönemdeki şöhretine işaret etmektedir.⁵⁷

Âlimler onun için ilim deryası diyorlardı. Ezberciliği ve zekasıyla dillere destan olmuştu.⁵⁸ İbn Ebî Şeybe bir mecliste dört yüz hadisi senediyle birlikte ezberinden aktardığı rivayet edilmektedir.⁵⁹ Âlimlerin en çok takdir ettikleri tarafı onun hadisleri, yazılmış kitaplardan değil ezberleyerek aktarmasıdır.⁶⁰

Daha önce de ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe'nin hayatı Ehl-i Sünnet için çetin imtihanların yaşandığı bir döneme denk gelmektedir. Bu dönemde Mu'tezile'nin yönlendirmesiyle idareciler Ehl-i Sünnet'e baskılar yapmışlardır. Ahmed b. Hanbel gibi büyük âlimler dövülmüş hapse atılmış, Ahmed b. Nasr el-Huzai öldürülmüştür. Diğer birçok ilim adamına da baskı uygulanmış ve eziyet edilmiştir. İşte İbn Ebî Şeybe böyle bir dönemde yaşamıştır. Onun mücadelesi hakkında fazla bilgi sahibi olmasak da bilinen şu ki o da diğer Ehl-i Sünnet âlimleri gibi Mu'tezile ile uğraşmıştır. Hatta Halife Mütevekkil bu dönemde dönüş yapmış ve Mu'tezile'ye karşı ondan destek almıştır. Bu vesile ile İbn Ebî Şeybe Rusafe Mescidi'nde binlerce defa toplantılar yapmıştır. Bilindiği gibi Mütevekkil'in

⁵⁵ el-Badğadi, *Tarihu Bağdâd*, X, 70.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzi*, s., 15.

⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzi*, s., 16-17.

⁵⁸ ez-Zehebî, *A'lâm*, XI, 123.

⁵⁹ ez-Zehebî, *A'lâm*, XI, 123.

⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzi*, s., 19.

en çok değer verdiği ve adeta kendisine danışman olarak gördüğü Ahmed b. Hanbel de İbn Ebî Şeybe'nin talebeleri arasında yer almaktadır.⁶¹

3.2. Hocaları

Hadis kültüründe ve İslamî ilimler geleneğinde, kendisinden bilgi edinilen ve rivayette bulunulan herkes hoca, rivayet eden herkes de talebedir.⁶² Bu gerçeği de göz önünde bulundurarak tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*'te Hz. Peygamber'e isnad edilen rivayetlerle beraber, sahabe sözü ve tabiin sözlerinden oluşan toplam 39098 rivayeti aralarında etbau't-tabiin büyüklerinin de bulunduğu 280 raviden nakletmiştir. Siyerle ilgili rivayet naklettiği hocalarının sayısı 95 civarındadır. Hocalarının büyük çoğunluğu sika ravilerden oluşmaktadır. En çok rivayet naklettiği hocaları döneminin önde gelen hadisçileri olduğu gibi çoğunluğu da bu alanda eser vermiş kimselerdir. Yani İbn Ebî Şeybe'nin rivayet kaynaklarının önemli bir kısmı yazılı kaynaklara dayanmaktadır. *el-Musannef*'in tahkik ve tahririni yapan Muhammed Avvame, İbn Ebî Şeybe'nin hocaları için “ *İbn Ebî Şeybe, büyük bir ehl-i ilim kitlesinden ve imamlardan nakillerde bulunduğu gibi kendisinden büyük ehl-i ilim cemaati ve imamları nakillerde bulunmuştur*”⁶³ ifadesini kullanmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin hocalarının güvenilirlik durumları bakımından sika, zayıf ve hakkında bilgi bulunmayan olarak üç grupta ele alınabilir. Siyerle ilgili rivayet naklettiği hocalarından zayıf olan râvi sayısı bir kişidir. Hakkında bilgi bulunmayanların sayısı ise dördttür. Geriye kalan 90 hocası güvenilir raviler arasında yer almaktadır.

Kaynaklara göre güvenilir yani sika grubunda yer alan hocaları şunlardır: Abbâd b. el-Avvâm (ö. 185/801)⁶⁴, Abdu'l-A'lâ (ö. 189/805)⁶⁵, Abdu'l-Humeyd b. Abdur (ö. 202/817)⁶⁶, Abdu'l-Vâris (ö.180/796)⁶⁷, Abdulaziz b. Abdussamed (ö. 187/803)⁶⁸, Abdullah b. Bekr Sehmî (ö. 208/823)⁶⁹, Abdullah b. Dâvûd (ö. 213/828)⁷⁰, Abdullah b. el-

⁶¹ ez-Zehabî, *A'lam*, XI, 323; İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, s., 20.

⁶² Küçük, Raşid, *Abdullah b. Mübarek: Hayatı, Eserleri ve Hadisçiliği*, (Basılmamış doktora tezi), MÜSBE, İstanbul, 1997, s., 41.

⁶³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, (Mukaddime), I, 9.

⁶⁴ Güvenilirlik derecesi sikadır. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1975, 2. Baskı, I, 393.

⁶⁵ Sikadır. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 465; *Tehzibu't-Tehzib*, Matbaatu Meclisi Daireti'l-Mearif, Haydarabad, 1910, VI, 96.

⁶⁶ Sadük hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 469.

⁶⁷ Sika ve sebtir. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 527.

⁶⁸ Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 510.

⁶⁹ Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 404.

⁷⁰ Sika ve âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 412-413.

Mübarek (ö. 181/797)⁷¹, Abdullah b. Mûsâ (ö. ?)⁷², Abdullah İbn İdris (ö. 192/808)⁷³, Abdulmelik b. Humeyd (ö. ?)⁷⁴, Abdulvehhab b. ‘Ata (ö.204/819)⁷⁵, Abdulvehhab es-Sakafî (ö. 194/810)⁷⁶, Abdurrahim b. Süleyman (ö. 187/803)⁷⁷, Abdurrahman b. Ğazvan (Kurad Ebu Nuh) (ö. 187/803)⁷⁸, Abdurrahman b.Süleyman Daranî (ö. 212/827)⁷⁹, Abdurrahman el-Mehâribi (ö. 195/811)⁸⁰, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ani (ö. 211/826)⁸¹, Abdüsselâm b.Harb (ö. 187/803)⁸², Abede b. Süleyman (ö. 187/803)⁸³, Abide b. Humeyd (ö. 190/806)⁸⁴, Affân b. Müslim (ö. 220/835)⁸⁵, Ahmed b. Abdillâh (ö. 227/842)⁸⁶, Ahmed b. Abdilmelik el-Harranî (ö. 211/826)⁸⁷, Ahmed b. Beşîr (ö. 197/812)⁸⁸, Ahmed b. İshâk (ö. 211/826)⁸⁹, Ahmed b. Mufaddel (ö 215/830)⁹⁰, Ahvas b. Cevvâb (ö. 211/826)⁹¹, Aiz b. Habib (ö. 190//806)⁹², Ali b. el-Ca’d (ö. 230/844)⁹³, Ali b. Ğurab (ö. 184/800)⁹⁴, Alib. Hafs (ö. ?)⁹⁵, Ali b. Hakim (ö. 231/801)⁹⁶, Ali b. Haşim (ö. 181/797)⁹⁷, Ali b. Haşim el-Berîd (ö. 180/796)⁹⁸, Ali b. Müshir (ö. 189/805)⁹⁹, Amr b. Hammad (ö. 222/837)¹⁰⁰, Amr b. Harun (ö. ?)¹⁰¹, Amr b. Muhammed el-Kûfî (ö. 199/814)¹⁰², Ar’ara b. el-Birnid (ö. ?)¹⁰³, Assâm b. Ali el-Kûfî (ö. 194/810)¹⁰⁴, Bekr b.

⁷¹ Sika, sebt ve âlim. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 445.

⁷² Sadûk hatası çok. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 454.

⁷³ Sika fakih ve âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 401.

⁷⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 518.

⁷⁵ Sadûk bazen hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 528.

⁷⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 528.

⁷⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 528; *Tehzibu’t-Tehzib*, VI, 306.

⁷⁸ Sika hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 494.

⁷⁹ Sadûk hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 482-483.

⁸⁰ La be’s’e bi hadisi tedlis yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 528.

⁸¹ Sika, meşhur ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 505.

⁸² Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 505.

⁸³ İmam, hafız ve sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 530.

⁸⁴ Sadûk bazen hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 404.

⁸⁵ Sika sebt bazen vehim yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 25.

⁸⁶ Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 19.

⁸⁷ Sika, delilsiz tenkid yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 404.

⁸⁸ Sadûk hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 12.

⁸⁹ Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 10.

⁹⁰ Sadûk, hafıza şuurı, Şîi. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 26.

⁹¹ Sadûk, bazen hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 49.

⁹² Sadûk, Şîilikle itham edilmiştir. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 390; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, V, 88;

⁹³ Sika, sebt, Şîilikle itham. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 33.

⁹⁴ Sadûk, Şîi, tedlis yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 42.

⁹⁵ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 35.

⁹⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 36.

⁹⁷ Sika. İbn Hacer, *Mizan*, III, 160.

⁹⁸ Sadûk, Şîi. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 45.

⁹⁹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 44.

¹⁰⁰ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 68.

¹⁰¹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 80.

¹⁰² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 78.

¹⁰³ Sadûk hata yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 18.

Ubeyd (ö. 211/826)¹⁰⁵, Bişr b. Mufaddel (ö.186/811)¹⁰⁶, Cafer b. Avn (ö. 206/820)¹⁰⁷, Cafer b. Hayyan (ö. 165)¹⁰⁸, Cerîr b. Abdilhamid (ö. 188/813)¹⁰⁹, Cerîr b. Hazm (ö. 170)/786)¹¹⁰, Dahhâk b. Mahled (ö. 212/827)¹¹¹, Dâvûd b. Abdillâh (ö. ?)¹¹², Ebû 'Isâm el-Basrî (ö. ?)¹¹³, Ebû Amr el-Akadî (ö 204/818)¹¹⁴, Ebû Avâne (ö. 175/791)¹¹⁵, Ebû Bekr b. Ayyaş (ö. 193/809)¹¹⁶, Ebû Bekr el-Hanefî Basrî (ö. 204/818)¹¹⁷, Ebû Dâvûd el-Haferî (ö. 203/817)¹¹⁸, Ebû Dâvûd et-Tayalisî (ö. 204/818)¹¹⁹, Ebû Hâlid el-Ahmer, (ö. 190/806)¹²⁰, Ebû İdrîs el-Kûfî (ö. ?)¹²¹, Ebû Katen el-Heyssem (ö. 200/815)¹²², Ebû Kuteybe, (ö. 200/815)¹²³, Ebu Muaviye, (ö. 195/811)¹²⁴, Ebû Sa'd el-Ezdî (ö. ?)¹²⁵, Ebû Umâme (ö.)¹²⁶ Ebû Üsâme el-Kuraşî (ö. 201/816)¹²⁷, Ebû Velid et-Tayalisî (ö. 227/842)¹²⁸, Ebu'l-Ahvas (ö. 179/795)¹²⁹, Esbât b. Muhammed (ö. 200/815)¹³⁰ Esved b. Amir (Şazan) (ö. 208/823)¹³¹, Ezher es-Semân (ö. 203/818)¹³², Ezrâk (ö. 195/811)¹³³, Fadl b. Dükeyn (ö. 218/833)¹³⁴, Fudayl b. İyâd (ö. 187/803)¹³⁵, Ğassan b. Mudar (ö.184/800)¹³⁶ Haccâc b. Muhammed (ö. 206/821)¹³⁷, Hafs b. Ğıyas (ö. 194/810)¹³⁸, Hakkâm er-Razî (ö. ?)¹³⁹, Halef

¹⁰⁴ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 6.

¹⁰⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 106.

¹⁰⁶ Sika, sebt, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 101.

¹⁰⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 131.

¹⁰⁸ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 130.

¹⁰⁹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 127.

¹¹⁰ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 127.

¹¹¹ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 373.

¹¹² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 233.

¹¹³ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 451.

¹¹⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 521.

¹¹⁵ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 331.

¹¹⁶ Sika, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 399.

¹¹⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 515.

¹¹⁸ Sika, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 56.

¹¹⁹ Sika, hafız, galatı var. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 323.

¹²⁰ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 323.

¹²¹ Sadûk, Şî. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 389.

¹²² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 80.

¹²³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 314.

¹²⁴ Sika ve hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 74; *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 137;

¹²⁵ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 246.

¹²⁶ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 392.

¹²⁷ Sika, sebt, bazen tedlis yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 195.

¹²⁸ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 319.

¹²⁹ Sika, sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 342.

¹³⁰ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 35.

¹³¹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 76.

¹³² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 51.

¹³³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 51.

¹³⁴ Sika, sbt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 110.

¹³⁵ Sika, âbid, imam. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 113.

¹³⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 105.

¹³⁷ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 154.

¹³⁸ Sika, fakih. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 189.

b. Halîfe (ö. 181/797)¹⁴⁰, Hâlid b. el-Hâris (ö. 186/202)¹⁴¹, Hâlid b. Hayyân (ö. 191/807)¹⁴², Hâlid b. Mahled, (ö. 213/828)¹⁴³, Hammad b. Hâlid (ö. ?)¹⁴⁴, Hammad b. Mes'ada (ö. 202/817)¹⁴⁵, Haramî b. Amarâ (ö. 201/816)¹⁴⁶, Basan b. Ali (ö. 237/851)¹⁴⁷, Hasen b. Mûsâ (ö. 209/824)¹⁴⁸, Haşini b. el-Kâsım (ö. 207/822)¹⁴⁹, Hatim b. Verdân (ö. 184/800)¹⁵⁰, Hatim b. İsmail (ö. 186/802)¹⁵¹, Hevze b. Halîfe (ö. 216/831)¹⁵², Heysen b. el-Esved (ö. 180/796)¹⁵³, Humeyd b. Abdirrahman (ö. 189/805)¹⁵⁴, Hüseyin b. Muhammed (ö. 213/828)¹⁵⁵, Hüseyin b. Abdirrahman (ö. ?)¹⁵⁶, Hüseyin b. Ali el-Cûfî (ö. 203/818)¹⁵⁷ Hüşeym b. Beşîr (ö. 183/799)¹⁵⁸, İbn Ebî Ğaniyye (ö. 180/796)¹⁵⁹, İbn Ebî Zaide (ö. 182/798)¹⁶⁰, (ö. 198/813)¹⁶¹, İbn Nııneyr (ö. 234/848)¹⁶², İbn Uleyye (ö. 193/809)¹⁶³, İbnu'd-Derâverdî (ö. ?)¹⁶⁴, İbrahim b. Sadaka (ö. 264/877)¹⁶⁵, İsâ b. Yunus (ö. 187/803)¹⁶⁶, İshâk b. Mansûr (ö. 204/819)¹⁶⁷, İshâk b. Süleyman er-Razî (ö. 200/815)¹⁶⁸, İsmail b. Abdilmelik (ö. ?)¹⁶⁹, İsmail b. Ayyaş (ö. 182/798)¹⁷⁰, İsmail b. İbrahim (ö. 236/850)¹⁷¹, İsrâil (ö. ?)¹⁷², Kabîse b. Ukbe (ö. 215/830)¹⁷³, Kesîr b. Hişâm

¹³⁹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 189-190

¹⁴⁰ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 225.

¹⁴¹ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 211-212.

¹⁴² Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 212.

¹⁴³ Sadûk, Şîi. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 218.

¹⁴⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 196.

¹⁴⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 197.

¹⁴⁶ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 159.

¹⁴⁷ Sadûk, tedlis ile itham. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 68

¹⁴⁸ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 71

¹⁴⁹ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 314.

¹⁵⁰ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 138.

¹⁵¹ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 137.

¹⁵² Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 322.

¹⁵³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 325.

¹⁵⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 203.

¹⁵⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 79.

¹⁵⁶ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 176.

¹⁵⁷ Sika, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 177.

¹⁵⁸ Sika, sebt, tedlis yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 320.

¹⁵⁹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 353.

¹⁶⁰ Sika, mutkin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 347.

¹⁶¹ Sika, sebt, hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 499.

¹⁶² Sika, hafız, fadıl. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 180.

¹⁶³ Sika, hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 65-66.

¹⁶⁴ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 512.

¹⁶⁵ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 36.

¹⁶⁶ Sika, el-Me'mun. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 103.

¹⁶⁷ Sadûk Şîilikle itham. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 61.

¹⁶⁸ Sika, fadıl. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 58.

¹⁶⁹ Sadûk, hatası çok. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 172.

¹⁷⁰ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 73.

¹⁷¹ La be'se bih. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 65.

¹⁷² Delilsiz tenkid edilmiş. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 64.

¹⁷³ Sadûk bazen muhalefet eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 122.

(ö.207/822)¹⁷⁴, Kuteybe b. Saîd (ö. 240/854)¹⁷⁵, Ma'n b. İsa (ö. 198/813)¹⁷⁶, Mahled b. Yezîd Hananî (ö. 193/809)¹⁷⁷, Mâlik b. İsmail(ö: 207/822)¹⁷⁸, Merhum b. Abdilazîz (ö. 188/804)¹⁷⁹, Mervan b. Muâviye (ö. 193/809)¹⁸⁰, Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/803)¹⁸¹, Mualla b. Mansûr (ö. 211/826)¹⁸², Muâviye b. Hişâm (ö. 204/819)¹⁸³, Muaz b. Hişâm (ö. 200/815) ¹⁸⁴, Muaz b. Muaz (ö. 198/813)¹⁸⁵, Muhammed. b. Bekr el-Bürsânî (ö. 204/819)¹⁸⁶, Muhammed b. Ebî Ubeyde (ö. 250/864)¹⁸⁷, Muh. b. Haşan el-Ezdî (ö. 256/870)¹⁸⁸, Muhâdir (ö. 206/821)¹⁸⁹, Muhamed b. Abd. Esedî (ö. 200/815)¹⁹⁰, Muhammed b. Abd.Ensarî (ö. 215/830)¹⁹¹, Muhammed b. Abdillâh (ö. 203/818)¹⁹², Muhammed b. Bişr (ö. 203/818)¹⁹³, Muhammed b. Bükeyr (ö. ?)¹⁹⁴, Muhammed b. Ca'fer (ö. 198/813)¹⁹⁵, Muhammed b. Ebî Adî (ö. 194/810)¹⁹⁶, Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 234/848)¹⁹⁷, Muhammed b. Ebî Hafsa (ö.?)¹⁹⁸, Muhammed b. Eyyûb (ö. ?)¹⁹⁹, Muhammed b. Ebî Ubeyde (ö. 250/864)²⁰⁰, Muhammed b. Fudayl (ö. 195/811)²⁰¹, Muhammed b. İshâk (ö. 264/877)²⁰², Muhammed b. Kesîr (ö. 223/838)²⁰³, Muhammed b. Künâse (ö. 207/822) ²⁰⁴, Muhammed b. Mervân (ö.?)²⁰⁵, Muhammed b. Mus'ab (ö. 208/823)²⁰⁶, Muhammed b.

¹⁷⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 134.

¹⁷⁵ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 123.

¹⁷⁶ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 123.

¹⁷⁷ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 267.

¹⁷⁸ Sika, mutkin, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 223.

¹⁷⁹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 237.

¹⁸⁰ Sika, hafız, tedlis yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 123.

¹⁸¹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 263.

¹⁸² Sika, fakih. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 265.

¹⁸³ Sadûk, hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 261.

¹⁸⁴ Sadûk, bazen hata yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 257.

¹⁸⁵ Sika, mutkin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 257.

¹⁸⁶ Sadûk, hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 147-148.

¹⁸⁷ Sika, mutkin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 189.

¹⁸⁸ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 154.

¹⁸⁹ Sadûk, hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 230.

¹⁹⁰ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 176.

¹⁹¹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 180.

¹⁹² Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 176.

¹⁹³ Sika, hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 147.

¹⁹⁴ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 148.

¹⁹⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 251.

¹⁹⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 141.

¹⁹⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 148.

¹⁹⁸ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 155.

¹⁹⁹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 147.

²⁰⁰ Sika.*a.g.e.* II, 189; *Tehzibu't-Tehzib*, IX,334.

²⁰¹ Sadûk, arif, Şîf. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 201.

²⁰² Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 144.

²⁰³ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 203.

²⁰⁴ Sadûk, arif. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 178.

²⁰⁵ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 206.

²⁰⁶ Sadûk, hatası çok. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 208.

Sabık (ö. 223/838)²⁰⁷, Muhammed b. Sevâ (ö.180/796)²⁰⁸, Muhammed b. Sevvâr (ö. 248/862)²⁰⁹, Muhammed b. Süleyman (ö. 181/797)²¹⁰, Muhammed b. Ubeyd (ö. 205/820)²¹¹, Muhammed b. Zeyd (ö.?)²¹², Mus'ab b. el-Mikdâm (ö. 203/818)²¹³, Muttalib b. Ziyâd (ö. 185/801)²¹⁴, Müslim b. Selâm (ö. ?)²¹⁵, Osman b. Osman (ö. ?)²¹⁶, Ömer b. Ali (ö. 190//806)²¹⁷, Ömer b. Eyyûb (ö. 188/804)²¹⁸, Ömer b. Sa'd (ö. 203/818)²¹⁹ Ömer b. Saîd (ö. ?)²²⁰, Ömer b. Ubeyd (ö. 185/801)²²¹, Ömer b. Yunus (ö. 206/821)²²², Ravh b. Ubâde (ö. 205/820)²²³, Ravvâd b. Cerrah el-Evzaî (ö. ?)²²⁴, Rebî' b. Habîb (ö. ?)²²⁵, Reyhan b. Saîd (ö. 203/818)²²⁶, Safvân b. İsa (ö. 200/815)²²⁷, Saîd b. Abdilazâz (ö. 167/783)²²⁸, Saîd b. Amir (ö. 208/823)²²⁹, Saîd b. Hüseyin (ö. 180/796)²³⁰, Saîd b. İyâs el-Cüeyrî (ö. 206/821)²³¹, Saîd b. Yahya d-Himyerî (ö. 202/817)²³², Saîd b. Zekeriya (ö. ?)²³³, Sehl b. Yusuf (ö. 190/806)²³⁴, Sevâde b. Ebî'I-Esved (ö. ?)²³⁵, Sufyân b. Uyeyne (ö. 198/813)²³⁶, Süleyman b. el-Muğîre (ö. 195/811)²³⁷, Süleyman b. Harb (ö. 224/839)²³⁸, Süreye b. en-Numan (ö. 217/832)²³⁹, Süveyd b. Amr (ö. 203/818)²⁴⁰, Süveyd b. Ubeyd el-İclî (ö. ?)²⁴¹,

²⁰⁷ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 163.

²⁰⁸ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 168.

²⁰⁹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 168.

²¹⁰ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 166.

²¹¹ Sika, hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 188.

²¹² Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 162.

²¹³ Sadûk, hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 252.

²¹⁴ Sadûk, bazen hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 254.

²¹⁵ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 245.

²¹⁶ Sadûk, fazla hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 12.

²¹⁷ Sika, imam, hüccet. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 61.

²¹⁸ Sadûk, hatası var. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 52.

²¹⁹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 56.

²²⁰ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 56.

²²¹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 60.

²²² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 64.

²²³ Sika, fadıl. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 253.

²²⁴ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 253.

²²⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 244.

²²⁶ Bazan hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 255.

²²⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 368.

²²⁸ Sika, imam. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 301.

²²⁹ Sika, salih bazen hata yapar. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 299.

²³⁰ Sadûk, hataları var. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 294.

²³¹ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 291.

²³² Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 308.

²³³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 290.

²³⁴ Sika, kaderi. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 337.

²³⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 339.

²³⁶ Sika, hafız, fakih, imam. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 312.

²³⁷ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 330.

²³⁸ Sika, İmam, hafız. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 322.

²³⁹ Bazan hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 285.

²⁴⁰ Delilsiz tenkit edildi. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 341.

²⁴¹ Makbul. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 341.

Süveyd el-Kelbî (ö. 203/818)²⁴², Şebâbe b. Sevvâr (ö. 205/820)²⁴³, Şerîk b. Abdillâh (ö. 177/793)²⁴⁴, Şu'be (ö. ?)²⁴⁵, Ubeyd b. Saîd (ö. 200/815)²⁴⁶, Ubeyde b. Humeyd²⁴⁷, Ubeydullah b. Mûsâ (ö. 208/823)²⁴⁸, Ukbe b. Hâlid (ö. 188/804)²⁴⁹, Veki' b. el-Cerrâh (ö. 197/812)²⁵⁰, Ya'mer b. Bişr (ö. ?)²⁵¹, Ya'lâ b. Ubeyd (ö. 200/815)²⁵², Yahya b. Abdilmelik (ö. 180/796)²⁵³, Yahya b. Adem (ö. 203/818)²⁵⁴, Yahya b. Beşîr (ö. 226/841)²⁵⁵, Yahya b. Ebî Bükeyr (ö. 207/822)²⁵⁶, Yahya b. İsa (ö. 201/816)²⁵⁷, Yahya b. İshak el-beceli (ö. 210/825)²⁵⁸, Yahya b. Maîn (ö. 233/847)²⁵⁹, Yahya b. Muhammed (ö. 250/864)²⁶⁰, Yahya b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813)²⁶¹, Yahya b. Selim (ö. 193/809)²⁶², Yahya b. Ubeyd (ö. ?)²⁶³, Yahya b. Vâdih (ö. ?)²⁶⁴, Yahya b. Ya'lâ (ö. ?)²⁶⁵, Yahya b. Yemân (ö. 189/805)²⁶⁶, Yahya b. Zekerîya (ö. 209/824)²⁶⁷, Ya'mer b. Bişr (ö. ?)²⁶⁸, Yezâd b. el-Mikdam (ö. ?)²⁶⁹, Yezîd b.

²⁴² Delilsiz tenkit edildi. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 341.

²⁴³ Sika, hafız, irca ile itham. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 345.

²⁴⁴ Sadûk, adil, fadil, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 351.

²⁴⁵ La be'se bih. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 351.

²⁴⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 543.

²⁴⁷ Sika, ez-Zehebî, A'lam, VIII, 508-510.

²⁴⁸ Sika, Şiî. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 539-540.

²⁴⁹ Sadûk, sahibu hadis. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 26.

²⁵⁰ Sika, hafız, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 33.

²⁵¹ Sika, Mizzî, el-Hafız Cemaluddin Ebu'l-Haccâc Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Rical*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1402, XVI, 14; İbn Ebî Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman Muhammed b. İdris er-Razi el-Münziri et-Teymi (ö. 327/939), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1952, IX, 313; el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, thk. M. A. Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1417, XIV, 358.

²⁵² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 387.

²⁵³ Sadûk, münferid rivayetleri var. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 499; *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 279.

²⁵⁴ Sika, hafız, fadil. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 341.

²⁵⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 343.

²⁵⁶ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 344.

²⁵⁷ Sadûk, hata eder. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 355.

²⁵⁸ Sika. el-Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 197.

²⁵⁹ Sika, hafız, imam. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 358.

²⁶⁰ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 357.

²⁶¹ Sika, hafız, misli yok. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 348.

²⁶² Sadûk, hafızazsı kötü. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 349.

²⁶³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 353.

²⁶⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 359.

²⁶⁵ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 360.

²⁶⁶ Sadûk, âbid, hatası çok. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 361.

²⁶⁷ Sika, mutkin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 347.

²⁶⁸ Sika, Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 14; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 313; el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, XIV, 358.

²⁶⁹ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 371.

Hârûn (ö. 206/821)²⁷⁰, Yunus b. Muhammed (ö. 207/822)²⁷¹, Zekeriya b. İshâk (ö. ?)²⁷², Zeyd b. Hubâb (ö. 203/818)²⁷³, Ziyad b. er-Rabi‘ (ö. 185/801)²⁷⁴

Zayıf olarak nitelendirilen hocaları aşağıda ismi yer alanlardan oluşmaktadır: Abdülaziz b. Ebân (ö. 207/822)²⁷⁵, Abdullah b. Abdilmelik (ö. ?)²⁷⁶, Amr b. Hişâm el-Cenbî²⁷⁷ (ö. ?), Bekâr b. Abdillâh (ö. ?)²⁷⁸, Dâvûd b. Müdrîk (ö. ?)²⁷⁹, Ebû Bahra el-Bekrâvî (ö. 295/810)²⁸⁰, Ebû Mehdi el-Humusî (ö. 168/784)²⁸¹, Ebu'l-Hâris el-Bağdâdî (ö. ?)²⁸², Ebu'l-Müverri'²⁸³, Hubeyb b. Hubeyb (ö. ?)²⁸⁴, Hüseyin b. Mûsâ (ö. ?)²⁸⁵, Kasım b. Mâlik (ö. 170/786)²⁸⁶, Mahbûb el-Kavarirî (ö. ?)²⁸⁷, Muhammed b. Hasan (ö. 200/815)²⁸⁸, Muhammed b. Yezîd (ö. 248/862)²⁸⁹, Osman b. Matar (ö. ?)²⁹⁰, Ömer b. Hârûn (ö. 194/810)²⁹¹, Ubeydullah b. Saîd (ö. ?)²⁹²

Sika veya zayıflığı konusunda haklarında bilgi bulunmayan hocalı da şunlardır: Abdullah b. Şeddâd, Abdurrahim b. İsmail, Abdüsselâm b. el-Haris, Adiy b. Yunus, Alâ b. Mansûr, Ali b. Husayn, Ali b. Mis'ar, Amr b. Asam al-Huzâî, Amr b. Eyyûb, Amr b. Talha, Cerîr b. Muhammed et-Temimî, Ebû Ahmed Mis'ar, Ebû Dâvûd el-Ca'dî, Ebû Eyyûb el-Kârî, Ebu İshak el-Ezdi, Ebû Numeyr, Ebû Saîd Muh.b. Müyes, Ezher b. Avn, Hanzala b. Sehlân, İbn Abdilmelik b. Ebî Uk, İbn Ebî Uyeyne, Ebî'l-Cârûd, İbn Mad Ebû Zaide, İbnu'I-Veşâ, İbrahim b. el-Avvâm, İsâ b. Safrân, Kasım b. el-Kâsım, Kutn b. Abdillâh, Mehâs, Meymûn ez-Za'feranî, Muâviye b. Ömer, Muaz b. Avn, Muaz b. Yezîd,

²⁷⁰ Sika, mutkin, âbid. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 347.

²⁷¹ Sika, sebt. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 386.

²⁷² Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 261.

²⁷³ Sadûk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 273; *Tehzibu't-Tehzib*, III,402.

²⁷⁴ Sika. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 367.

²⁷⁵ Sika değil, hadisi metruk. Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 112.

²⁷⁶ fî hadisi nazar. ez-Zehebî, *Mizanu'l-İttadal fî Nakdi'r-Rical*, thk. Ali Muhammed el-Becavi, Daru'l-Fikr, ts. IV, 546.

²⁷⁷ Leyse bi Kaviyy. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 546.

²⁷⁸ Leyse bi Kaviyy. ez-Zehebî, *A'lam*, I, 34.

²⁷⁹ Zayıf. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 234.

²⁸⁰ Zayıf. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 390.

²⁸¹ Metruk. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 298.

²⁸² Zayıf, sika değil. ez-Zehebî, *A'lam*, IV, 250.

²⁸³ Mechul. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 470.

²⁸⁴ Fihi Leyyin. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 149.

²⁸⁵ Fihi nazar. ez-Zehebî, *A'lam*, I, 549.

²⁸⁶ Sadûk fihi leyin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 119.

²⁸⁷ Leyyinu'l-hadis, İbn Hacer, *a.g.e.* II, 231.

²⁸⁸ Sadûk fihi leyin. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 154.

²⁸⁹ Leyse bi Kaviyy. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 219-220.

²⁹⁰ Zayıf. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 14.

²⁹¹ Metruk. İbn Hacer, *a.g.e.* II, 64.

²⁹² Mechul. İbn Hacer, *a.g.e.* I, 533.

Muhammed. b. Ubeydillah, Muhammed b. el-Muasırî, Muhammed b. Mesleme, Mücellez b. Yezîd, Mülazım b. Amr, Nasr b. İsmail, Osman b. Ömer, Ömer b. Mervân, Tarık b. Ğanam, Ubeyd b. Eşkal el-Adaî, Ubeyd es-Saydalanî, Ukeyli, Urve b. Süleyman, Veki' b. Sabit, Ya'lâ b. Mûsâ el-Cûhenî, Yahya b. Ali et-Teymî, Yahya b. Ebî Utbe, Yahya b. Ebu Ya'la el-Eslemi, Yezâd b. Hişâm, Zahir b. es-Salt.²⁹³ Bu grupta yer alan hocalarıyla ilgili hiçbir kaynakta bilgi bulunamadığından vefat tarihleri de yazılamamıştır.

3.3. Talebeleri

İbn Ebî Şeybe'den Tirmizi hariç aralarında Kütüb-i Sitte müelliflerinin de bulunduğu birçok hadis, siyer ve tabakat yazarı nakillerde bulunmuşlardır. Hocaları ve öğrencilerine bakıldığında onun ilmi şahsiyetinin ve hadis ilmindeki derinliğinin ne denli yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Zira ondan hadis rivayet eden ve aynı zamanda onun talebeleri sayılan Buharî ve Müslim, hadis alanında ümmetin imamı olarak kabul edilmişlerdir. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, İbn Mace ve *Tabakat* müellifi İbn Sa'd da ondan hadis rivayet edenler arasında yer almaktadırlar.²⁹⁴

Mizzi, İbn Ebî Şeybe'den rivayet nakledenleri şu şekilde sıralamaktadır: Buharî, Müslim, Ebu Davud, İbn Mace, İbrahim b. İshak el-Harbi, Oğlu Ebu Şeybe İbrahim, Ahmed b. el-Hasan b. Abdülcabbar es-Sufî, Ebû Bekr b. Ahmed b. Ali b. Said el-Mervezi el-Kadı, Ebu Ya'la Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mevsîli, Ebû Bekr Ahmed b. Ömer b. Ebî Asım en-Nebil, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzurî, İshâk b. Halil el-Bağdâdî, Ebu Yakub İshâk b. Ümrân en-Nisâbûrî, Baki b. Mahled el-Endülüsî, Cafer b. Muhammed el-Firyâbî, Hamid b. Muhammed b. Şüayb el-Belhî, Hasan b. Süfyan eş-Şeybânî, Hasan b. Ali b. Şebîb el-Ma'merî, Ebu Hamid Hamdan b. Garim el-Buhârî, Zekeriya b. Yahya es-Secezi, Salih b. Muhammed el-Bağdâdî el-Hafız, Abbâs b. Muhammed ed-Devrî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Muhammed b. Ebî'd-Dünya, Abdullah b. Muhammed el-Begâvî, Abdullah b. Ahmed el-Ehvezî, Ebu Züra' Abdullah b. Abdülkerim er-Razî, Ubeyd b. Gannâm b. Hafs b. Gıyâs, Osman b. Harzaz el-Antakî, Fehd b. Süleyman en-Nehhâs el-Kûfi, Ebu Sehl el-Kasım b. Halid b. Kutn el-Mervezî, Kostantin b. Abdullah er-Rumî, Muhammed b. İbrahim, Ebu Hatem Muhammed b. İdris er-Razî, Muhammed b. İshâk es-Sağânî, Muhammed b. Sad Katibu'l-

²⁹³ Râvilerin değerlendirilmesinde, İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, *ez-Zehebî*, *Mizan*, *Tezkire*, *Siyeru A'lam'n-Nübelâ*, İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, *Tehzibu't-Tehzib*, el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl* eserleri esas alınmıştır.

²⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzî*, (tahkik edenin açıklaması) s., 26.

Vakidî, Muhammed b. Abdus b. Kâmil es-Sirâc, Muhammed b. Abdullah b. el-Münâdî, Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bâğendî, Muhammed b. el-Vaddâh el-Kurtubî, Mûsâ b. İshâk b. Mûsâ el-Ensârî, Heysem b. Halef ed-Devrî, Yakub b. Şeybe ed-Devsî, Ebu Ömer Yusuf b. Yakub en-Nîsâbûrî.²⁹⁵

3.4. Mezhebî Eğilimi

İbn Ebî Şeybe'nin ehl-i sünnet itikadına mensup olduğu, yazdığı eserlerinden ve aktardığı rivayetlerden anlaşılmaktadır.²⁹⁶ Hanefî mezhebine mensup olduğu iddiası ise tartışmalıdır. Zira “onun, *Ebû Hanîfe*'ye reddiye yazmış olması, yaşadığı dönemin *fıkıh mezheplerinin doğuş ve teşekkül dönemine rastlaması, bu dönemdeki büyük muhaddislerin, genelde mutlak müçtehid olmaları ve onun “ehl-i hadis” ekolünden olması gibi sebepler bu ihtimali büsbütün zayıflatmaktadır.*”²⁹⁷ İmanın söz ve amelden meydana geldiğini dolayısıyla artıp eksilebileceğini²⁹⁸ savunan İbn Ebî Şeybe'nin ileride oluşacak olan Eş'arî mezhebine benzer düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Buhârî'nin de hocası olan İbn Ebî Şeybe bu yönüne bakıldığı zaman da O'nun Ehl-i Sünnet, Eş'arî ve Şâfiî mezhebine yakın olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Zira Buhârî kendisiyle iman konusundaki kanaati paylaşmayanlardan rivayet almamıştır.²⁹⁹

3.5. Eserleri

İbn Ebî Şeybe daha çok hadis alanında yazmış olduğu “*el-Musannef*” isimli eseri ile meşhur olsa da esasında başta Tefsir ve Hadis olmak üzere İslamî ilimlerin değişik alanlarında eserler kaleme almıştır. *el-Musannef* ile şöhret bulmasının sebebi ise hadis alanında imam sayılan Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel gibi büyük âlimlerin çalışmalarına kaynaklık etmesidir. İbn Ebî Şeybe'nin eserleri ile ilgili çok farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu farklılığın temel sebebi onun *el-Musannef* adlı eserindeki bazı bölümlerin eser olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

²⁹⁵ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 37-39.

²⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557, 582-583.

²⁹⁷ Yatkın, *Nihat*, *a.g.e.* s., 42.

²⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557, 582-583; *Kitabu'l-İman*, thk. Nasiruddin el-Elbani, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 1983, 2. Baskı, s, 50.

²⁹⁹ İbn Hacer, *Hedyu's-Sari*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993, s., 665.

3.5.1. Tefsir

3.5.1.1. *Kitabu't-Tefsir*

İbn Ebî Şeybe'nin *Kitabu't-Tefsir* adında bir eserinin olduğuna dair başta el-Bağdâdî³⁰⁰ ve İbnu'n-Nedim³⁰¹ gibi bu alanın uzmanları olmak üzere birçok kaynakta³⁰² zikredilmektedir. Nihat Yatkın'ın verdiği bilgiye göre “Eserin bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar No: 4028'de bulunmaktadır. Tek cilt olan eserde, fatihadan başlamak üzere sûreler hakkında yapılan tefsirlere dair rivâyetlere ve müellifin açıklamalarına yer verilmiştir. Sonunda ise tablo halinde, kırmızı-siyah mürekkeple içindekiler tablosu eklenmiştir.”³⁰³

Suyuti, *el-İtkân* adlı eserinin mukaddimesinde Sahabe ve Tabiin rivayetlerinden derlenen tefsirlerden bahsederken İbn Ebî Şeybe'nin tefsirle ilgili *Fedâilu'l-Kur'an* ismiyle muhtemelen bu eserinden de söz etmektedir³⁰⁴. Ayrıca Suyuti *ed-Durru'l-Mensûr*'da da bu eserden rivayetler aktarmaktadır.³⁰⁵

3.5.1.2. *Kitâbu Sevabi'l-Kur'ân*

İbn Ebî Şeybe'nin böyle bir eserinin bulunduğu bahsedilmektedir.³⁰⁶ Ancak bu eserin içeriği ile ilgili hiçbir malumat bulunmamaktadır. Kanaatimize göre bu eser *Musannef* teki “*Kitabu Fedâili'l-Kur'an'la*”³⁰⁷ aynı eserdir. İbn Ebî Şeybe *Musannef* teki bu eserinde Kur'an'ın toplanmasından başlayıp ilk ve son inen ayetler, Kur'an'ı hatmetme, güzel sesle Kur'an okuma, Arapça dışındaki dillerle tefsir etme, Şiirle tefsir etme, Kur'an'da bulunan yabancı kelimeler ve daha birçok konuya değinmiştir.³⁰⁸

³⁰⁰ el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, X, 66.

³⁰¹ İbnu'n-Nedim, Ebu'l-Ferac Yakub b. İshâk (ö. 380/990), *el-Fihrist*, Ravaiu't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ts., s., 229

³⁰² ed-Dâvudî, Şemsüddin Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-Müfessirin*, thk., Ali Muhammed Ömer, Matbaatu'l-İstiklâli'l-Kübrâ, Kâhire, 1972, s. 247; el-Kettânî, *er-Risâle*, s. 76; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu i-Müellifin Terâcimu Mûsânnifi'l-Kütübi'l-Arabîyye*, Matbaatu'l-Terakkî, Dimeşk, 1961, VI, 107.

³⁰³ Yatkın, Nihat, *a.g.e.* s., 60.

³⁰⁴ Suyuti, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Hey'etu'l-Misriye'l-Amme, 1974, s., I, 32.

³⁰⁵ Suyuti, *ed-Durru'l-Mesur*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbağ, Camiatu'l-Melik Suud, Riyad, ts., s., 121, 137.

³⁰⁶ İsmail Paşa, *a.g.e.*, 1/440; el-Kettânî, *er-Risale*, s., 58.

³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-a.g.e.*, XV, 431-572.

³⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-a.g.e.*, XV, 431-572.

3.5.2. Hadis

3.5.2.1. *el-Musannef*

Kitâbü's-Sünen fi'l-Fıkh,³⁰⁹ ve *Kitâbü'l-Ahkâm*,³¹⁰ ismiyle de bilinmekte olan bu eser, matbu nüshalarda *el-Musannef li İbn Ebî Şeybe* veya *el-Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehadisi ve'l-Asar* şeklinde geçmektedir. Dağınık rivayetlerin belli bir sistematığe göre sıralanmış olduğu bu eserin de, o dönemdeki diğer eserler gibi başka şahıslar tarafında “cami”, “sünen”, ve “Mûsânaf” gibi isimlerle isimlendirilmiş olma ihtimali yüksektir.³¹¹ Bu eser, İbn Ebî Şeybe'nin en önemli ve en meşhur eseridir. Çağlar boyu âlimlerin hadis, fıkıh ve tarihle ilgili konularda faydalandıkları bir eserdir. Bu eser bir Müslüman'ın ihtiyaç duyduğu dini bilgileri içeren hadis, fıkıh ve İslam tarihi ansiklopedisi mahiyetindedir. Müellifin eserdeki metodu ana konuları kitap başlığı altında her kitapta da tali konuları baplar altında işlemek şeklinde olmuştur. Bu eserin hem yazma hem de matbu pek çok nüshaları bulunmaktadır. En eski basma nüsha Haydarabad'a basılan 1966 tarihli nüshadır. Çalışmamızın temel kaynağı olan bu eserle ilgili ileriki bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

3.5.2.2. *el-Müsned*

el-Musannef ile aynı eser olduğu ihtimali ileri sürülmüşse de³¹² İbn Hacer ve İbnu'n-Nedim gibi Mu'cem ve Fihrist müellifleri *el-Müsned*'i İbn Ebî Şeybe'nin ayrı bir eseri olarak zikretmişlerdir.³¹³ “Gerek müellifin eserleri hakkında bilgi verilirken, gerekse bu eserlerine atıflarda bulunulurken, *el-Musannef* ile arası ayırt edilmiştir. Mesela İbn Hacer, İbn Ebî Şeybe hakkında; “Ale'l-Ebvab ve Müsned tarzından eser veren müelliflerdendir demektedir. Aynı şekilde İbn Hacer, Kütüb-i Sitte'ye ve Mecmau'z-Zevâid'e yaptığı zevaid çalışması “*el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye'sinde, sekiz müsnedden biri olarak, İbn Ebî Şeybe'nin Müsned'ini esas almıştır.*”³¹⁴

³⁰⁹ İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s., 229.

³¹⁰ el-Bagdâdî, *Tarihu Bağdâd.*, X, 66.

³¹¹ Sezgin, Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, AÜİF Yayınları, İstanbul, 1956, s., 42.

³¹² Hacı Halife, Mustafa b. Abdillâh (Kâtib Çelebi), *Keşfü'z-Zunun an Esmâi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, thk. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge MEB Yayınları, İstanbul, 1971, II, 1711; Sandıkçı, *a.g.e.*, s. 214.

³¹³ İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*, Ravaiu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, ts., s. 229; el-Bagdâdî, *Tarih*, X, 66; İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 440; Kehhâle, *a.g.e.*, VI, 107; ed-Dehlevî, *a.g.e.*, s. 99.

³¹⁴ Yatkın, Nihat, *a.g.e.*, s., 56; Ale'l-Ebvâb: Hadîsleri konularına göre sınıflandırarak kitap yazma, bu şekilde yazılmış kitap-lar-; Miisned: Her bir sahabinin veya sonraki bir şahsın rivâyet ettikleri hadîsleri sıhhat derecelerine bakmaksızın, muhtelif tertiblerde kendi ismi altında bir araya getiren kitap (Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 35, 115).

Müsned'in tek yazması, Topkapı Sarayı'nda, Medine bölümü 290 numarada bulunmakta olup, büyük boy, gayet eski bir nüshadır. Baş tarafı ve sonu noksan, 176 yaprak, tashih görmüş, muhtemelen 7. asırda çoğaltılmıştır. İhtiva ettiği sahabe şunlardır: Aşere-i Mübeşşere, Ubeyy, Ebû Katâde, Ebû Mes'ud, Muaz b. Cebel, Selmân, Habbâb, Suheyb, Mikdâd, Ka'b b. Malik, Ka'b b. Ucre ve Zeyd b. Erkâm.³¹⁵

Adil Yusuf el-Azazi ve Ahmed b. Ferid el-Mezidi tarafından tahkiki yapılan ve *Müsnedü İbn Ebî Şeybe* ismiyle 1997 tarihinde Daru'l-Vatan'dan neşredilen *Müsned* iki cilt olup 998 hadisi ihtiva etmektedir.

3.5.3. Tarih

3.5.3.1. *Kitabu't-Târîh*

İbn Ebî Şeybe'nin tarih alanında yazdığı ve müstakil olduğu iddia edilen bir eserdir. ez-Zehebî "*Târihu'l-İslam ve Vefeyâtu'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*" isimli esrinin mukaddimesinde bu eserden bahsetmekte ve kitaptan bazı pasajlar nakletmektedir.³¹⁶ Sehâvî'nin de *el-İ'lan bi't-Tevbih limen Zemme't-Tarih* isimli kitabında bu eserden söz ettiğini görmekteyiz.³¹⁷ Bilindiği üzere bu eser *Musannef*'in bir bölümü olarak meşhur olmuş ve o şekilde bilinmektedir.³¹⁸ İbn Ebî Şeybe'ye ait *Kitabu'l-Meğâzi*'nin tahkikini yapan Abdülaziz b. İbrahim el-Ömerî, "*bu kitap tarih ismi ile anılsa da içeriği itibarıyla Siyer-Meğâzi olduğu için Kitabu'l-Meğâzi ismiyle kabul görmüştür*"³¹⁹ şeklinde iddia etse de karşılaştığımız bu iki eserin veya bölümün bir birinden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemelen el-Ömerî, Berlin kütüphanesinde 9409 numarayla kayıtlı ve *Kitabu't-Târîh* ismi ile İbn Ebî Şeybe'ye nispet edilen eserden yola çıkarak bu tezi savunmuştur. Suat Koca, "*Heinrich Schützinger, ilgili yazmayı el-Musannef'in içindeki Kitâbu't-Târîh ve Kitâbu'l-Meğâzi ile karşılaştırma ihtiyacı duymamıştır. Oysa bize bu bilgiyi aktaran araştırmacıya göre, ilgili yazıda yazmanın muhtevasıyla ilgili olarak verilen bilgiler, el-Musannef'in içindeki bölümler ile tam bir uyum içindedir ve bu yüzden Kitâbu't-Târîh'in müstakil bir eser olmadığı anlaşılmaktadır,*"³²⁰ demek suretiyle buna

³¹⁵ el-Kettânî, *Hadîs Literatürü*, dipnotunda, çev. Yusuf Özbek, s. 95-96. Geniş bilgi için bkz. Yatkın, Nihat, *a.g.e.*, s., 56-57.

³¹⁶ ez-Zehebî, *Târihu'l-İslam ve Vefeyâtu'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987, I, 23 ve 173.

³¹⁷ es-Sehâvî, el-Hafiz Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902), *el-İ'lan bi't-Tevbih limen Zemme't-Tarih*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1399, s., 87, 89.

³¹⁸ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 229; Sezgin, Fuad, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, Riyad, 1403, I, 109.

³¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Meğâzi*, 56.

³²⁰ Koca, Suat, "İbn Ebî Şeybe'ye Nispet Edilen *Kitabu'l-Edeb* Üzerine" *AÜİFD*, C. 54:1, 2013, s.,153-161.

itiraz etmektedir. Ayrıca *Kitabu'l-Meğâzi*'nin *el-Musannef*'tan ayrı bir eser olduğuna dair hiçbir kaynakta bilgi bulunmamaktadır. *Kitâbu't-Târih* ile karıştırılmış olma ihtimali de zayıf bir iddiadan başka bir şey değildir. İkisinde de benzer mükerrer rivayetlerin bulunması bir biriyle karıştırılmasına sebep olmuş olabilir. Çünkü *Kitabu't-Târih*'in baş tarafında bulunan yüze yakın rivayetin büyük bir kısmı *Kitabu'l-Meğâzi*'de tekrar edilmiştir.

Kitabu't-Târih'te, *Kitabu'l-Meğâzi*'den farklı olarak Hz. Peygamber ve bazı sahabe büyükleri ile ilgili bilgilerin yanında sahabe yaşları ve vefat tarihleri,³²¹ Emevi ve Abbâsi halifelerinin süreleri³²² ile bazı sahabe isimleri ve künyeleri³²³ ele alınmıştır.

3.5.3.3. *Kitâbü'l-Evâil*

İbn Hacer'in müstakil bir kitap olarak saydığı *Kitâbü'l-Evâil*'i³²⁴ çoğu araştırmacı tarafından *Musannef*'in bir bölümü olarak kabul edilmektedir.³²⁵ İbn Ebî Şeybe'nin Evâil alanında ilk eser yazan müellif olduğunu ifade eden Nihat Yatkın'ın kanaati de bu yöndedir.³²⁶ Kitapta “İlk Defa Yapılanlar ve Bunları Yapanlar” adıyla, tek bâb başlığı altında rivayetler sıralanmıştır.³²⁷ Bu bölümde ilk defa bir göreve atananlar, oturarak hutbe veren, minberde hutbe veren, çarşı-pazardan ücret alan, düşmana karşı hücum eden, şehid olan vs. gibi ilk olarak yapılan işler ve bunları ilk olarak yapan şahıslar hakkında gelen rivâyetleri senedleriyle vermiştir.³²⁸ İbn Ebî Şeybe'nin siyerciliği ve eserlerinin bu rivayetlere kaynaklık etmesi kısmında *Kitâbü'l-Evâil*'in içeriğinden detaylı bir şekilde söz edilecektir.

3.5.4. Akaid

3.5.4.1. *Kitâbü'l-Îmân*

İbn Hacer'in müstakil bir kitap olarak saydığı *Kitâbü'l-Îmân*'i³²⁹ el-Kettani³³⁰ ve Fuat Sezgin³³¹ de ayrı bir eser olarak değerlendirmişler. *Kitâbu'l-îmân*'ı *el-Musannef*'teki

³²¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Târih*, XVIII, 329-363.

³²² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Târih*, XVIII, 363-366.

³²³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Târih*, XVIII, 366-400.

³²⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-Müfehris*, thk. Muhammed Şekur, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1998, s., 117.

³²⁵ Yazıcı, Mahmut “ Sahabe Evâili ve İlk Dönem Uzmanları”, *HÜİFD*, C. 13:25, 2014/1, s.125-160; el-Kettânî, *er-Risâle*, s. 58; Avvâme, a.g.e., 17.

³²⁶ Yatkın, Nihat, a.g.e.. 61.

³²⁷ Bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 513-616.

³²⁸ Yatkın, Nihat, a.g.e.. 58.

³²⁹ İbn Hacer, *Mu'cem*, s., 51.

³³⁰ el-Kettânî, *er-Risâle*, s. 45.

³³¹ Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, I, 109.

bölüm ile karşılaştırma yapan Nihat Yatkın bu eserin *el-Musannef*'teki bölümle aynı olduğunu söylemektedir. Eserdeki farklılıkların ise bir iki yerde, ayrı nüsha olmasından kaynaklanan kelime değişikliklerinden başka bir şey olmadığını, bu da bazı hadislerin senetlerinde râvî ziyadesi ve noksanlığı ile *el-Musannef*'teki hadislerin sayısının 140 olmasına karşın *Kitâbu'l-îmân*'da bu sayının 139 olması gibi basit farklılıklardan ibaret olduğunu söylemektedir.³³² “İbn Ebî Şeybe’ye nispet edilen *Kitabu'l-İmân*’ı tahkik ve neşreden Nâsıruddin el-Elbânî’nin de, sorunun farkında olmakla birlikte, detaylı mukayese konusunda istekli davrandığı söylenemez. Muhakkik, *el-Musannef*’teki İman bölümünün – bazı tertip farkları hariç– tahkikini yaptığı müstakil eserden çok farklı olmadığını, sadece birkaç maddenin eksik olduğunu belirtmekle yetinir.”³³³ Denilebilir ki *el-Musannef*’ten ayrı bulunan *Kitâbu'l-îmân*’ın nüshaları *el-Musannef*’in aynısıdır. Aradaki farklar ise eserin ayrı bir eser olma ihtimalini gündeme getirmeyecek kadar önemsizdir.

3.5.5. Ahlak, Âdâb

3.5.5.1. *Kitâbü'l-Edeb*

Gerek mu’cemlerde gerekse fihristlerde İbn Ebî Şeybe’nin bu isimle yazılmış müstakil eserinden bir bahsedilmemektedir. Ancak ona nispet edilen ve dünyada tek nüshası Zâhiriyye Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbu'l-Edeb*, Muhammed Rizâ el-Kahveci tarafından müstakil bir eser olarak tahkik ve neşir edilmiştir. Araştırmacı, eser hakkında birtakım iddia ve tespitlerde bulunsa da bunlardan hiçbiri İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*’indeki aynı adı taşıyan bölümden farklı ve bağımsız bir eser olduğuna delil kabul edilemez. Bu farklılıklar elde bulunan matbu *Musannef*’in nüshaları ile Zahiriyeye kütüphanesinde bulunan *Kitabu'l-Edeb* ravilerinin farklı kişi olması Zahiriyeye’deki nüshanın üçte ikilik büyük bir bölümünün eksik olması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.³³⁴ Bu nedenle *Kitabu'l-Edeb*’in ileride de içeriği hakkında bilgi vereceğimiz *Musannef*’in bir bölümü olarak kabul etmek en doğrusudur.

³³² Yatkın, Nihat, *a.g.e.*, 58.

³³³ Koca, Suat, *a.g.md.*, s.,155.

³³⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Avvâme, I, 19; Koca, Suat, *a.g.md.*, s., 156.

3.5.6. Fıkıh

3.5.6.1. *Kitâbü'r-Red alâ Ebî Hanîfe*³³⁵

Kitâbü'r-Red alâ Ebî Hanîfe, Musannef'in bölümlerindedir. Bu eserin müstakil olduğuyla ilgili herhangi bir iddia bulunmamaktadır. Ancak bu eseri Kevserî, *Rudûd alâ Ebî Hanîfe* ismiyle müstakil olarak 1360/1941 yılında Kahire'de neşretmiştir. Ebu Hanife'ye yazdığı reddiyede Ebu Hanife'nin sahih hadis olduğu halde yüz yirmi beş konuda kendi görüşüyle içtihat ettiği için İbn Ebî Şeybe tarafından eleştirilmiştir. Bunların dışında *Musannef*'in bölümlerinden olmak üzere, *Kitâbu'l-Fiten*³³⁶, *Kitâbu'l-Cemel*, *Kitâbu's-Sıffîn*³³⁷, *Kitâbu'l-Futûh*³³⁸, *Kitâbu'z-Zühd* gibi eserlerin, onun *el-Musannef* adlı eserinin aynı adı taşıyan bölümlerinin ayrı birer istinsahı veya rivayeti mi, yoksa bu bölümlerden farklı ve ayrı eserler mi olduğu konusunda tartışmalar olsa da kanaatimize göre o dönemin bir geleneği olarak; hadis, fıkıh, siyer, adab-ahlak ve tarih henüz keskin hatlarla bir birinden ayrılmadığı için tek eserin birer bölümü olarak yazılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısıyla *Kitabu't-Tefsir* ve *el-Müsned*'in dışında kalan *Kitabu'l-Meğâzî* de dahil olmak üzere *el-Musannef*'te yer alan bütün kitap başlıkları *el-Musannef*'in birer bölümünden başka bir şey değildir.

3.6. Siyerciliği

Tezimizde takip edilen çalışma metodu gereği İbn Ebî Şeybe'nin Siyer ve İslâm tarihi açısından taşıdığı değer, kendisinden gelen rivayetler incelenirken ilgili bölümlerde detaylı olarak işlenmiştir. Bu sebeple tekrara düşmemek amacıyla bu kısımda konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Abbâsi halifesi Mütevekkil zamanında (232-247/846-861) vefat eden İbn Ebî Şeybe'nin eserlerinin tamamı günümüze ulaştığı gibi; hadis, siyer ve tarih ilmiyle uğraşan âlimler başta olmak üzere diğer müelliflerin de onun rivayetlerine eserlerinde yer vermesi, bu rivayetlerin daha sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla İbn Ebî Şeybe'nin rivayetleriyle ilgili değerlendirmelerde ondan nakillerde bulunan müelliflerin eserlerindeki rivayetlerine de atıflar yapılacaktır. İbn Ebî Şeybe, hadisçilik yönünün de ağır basması nedeniyle rivayetlerinde isnat metodunu kullanmayı prensip edinen bir müelliftir. “*el-Musannef*”inde bulunan hadis, tefsir, fıkıh, ahkâm, siyer,

³³⁵ Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s., 12).

³³⁶ İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 229; Kehhâle, *a.g.e.*, VI, 107.

³³⁷ İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 229.

³³⁸ İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 229

tarih ve diğer konularla ilgili 39098 rivayetin tamamı isnat metoduyla aktarılmıştır. İbn Ebî Şeybe'nin dikkat çeken başka bir özelliği de siyer konularıyla ilgili nakillerini farklı kitap ve bap başlıkları altında vermesidir. Aynı konuyla alakalı naklettiği rivayetleri bir başlık altında sıralama yerine değişik konu başlıkları altında ele almıştır. Ancak rivayetler çoğu zaman, birbirini tamamlar şekilde değildir. Dolayısıyla aynı konuyla ilgili çoğu zaman bir öncekini tekrar eden rivayetlere de rastlamak mümkündür.

Hicri ikinci yüzyılın ikinci yarısı ile üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İbn Ebî Şeybe, eserinde siyer ve İslam Tarihine kaynaklık eden yüzlerce rivayet nakletmiştir. Daha çok hadisçilik yönüyle tanınan İbn Ebî Şeybe'nin büyük bir yekûn teşkil eden siyere dair rivayetleri, siyer ve İslam Tarihi alanında eser yazan birçok müellife ilham kaynağı olmuştur. Tabakat yazarı İbn Sa'd, hocası olan İbn Ebî Şeybe'den siyerle ilgili onlarca rivayet naklettiği gibi Kütüb-ü Sitte müellifleri Buhârî, Müslim, İbn Mace, Ebu Davud, Nesâî, Taberani de ondan yüzlerce nakillerde bulunmuşlardır. Aynı şekilde daha sonraki asırlarda yaşayan Taberi (ö. 310/922), İbn Kesir (ö.774/1372), Semhûdî (ö. 911/1505) gibi diğer tarihçiler de eserlerinde İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerine yer vermişlerdir. İbn Ebî Şeybe, eserini yazdığı hicri üçüncü yüzyıl İslam Tarihi ve siyer kaynaklarının artık ustaca yazıldığı döneme denk gelmektedir. Kendisi hocaları aracılığıyla Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Zührî (ö. 124/742), Ma'mer b. Raşid (ö. 153/770) ve İbn İshâk'tan (ö. 151/768) onlarca rivayet naklettiği gibi İbn Hişâm(ö. 213/828) ile de aynı dönemde yaşamıştır. Konuyla ilgili daha sonraki bölümlerde genişçe yer verildiğinden burada detaya girilmemiştir.

3.7. Siyer Rivayetlerinin İlim Dünyasına Tesiri

Hadis alanında yazılan eserlerin neredeyse tamamına yakın bölümünde İbn Ebî Şeybe'nin rivayetleri yer almaktadır. Kütübü Sitte'nin yazarlarından ve hadis ilminin en önemli şahsiyetlerinden olan Buhârî doğrudan İbn Ebî Şeybeden yirmi rivayet nakletmiştir.³³⁹ Bunun haricinde de dolaylı olarak İbn Ebî Şeybe'nin yüzlerce rivayetine yer vermiştir. Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin siyere dair rivayetlerinin yarısına yakını Buhârî'deki siyer rivayetleriyle örtüşmektedir. Yine hadis ilminin en önemli imamlarından olan Müslim bin dört yüz kırk dört, İbn Mace bin, Ebu Davud altmış civarında³⁴⁰, Nesâî ise

³³⁹ Buhârî, II, 65; III, 37, 51; IV, 44, 81, 106; V, 51, 61, 74, 97, 111, 166; VI, 14, 179;VII, 107, 121, 124, 134, 165; VIII, 96.

³⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen*, I, 5; III, 3, 39, 248, 249, 251, 254, 257, 260, 262, 264, 274, 277, 281, 296, 311, 318, 322, 323; IV, 15, 18, 26, 149, 221, 248, 249, 253, 254, 255, 261, 263, 267, 268, 272, 283, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 294, 297, 303, 311, 332, 337, 345, 352, 353, 354, 356, 358, 359.

dört³⁴¹ rivayeti İbn Ebî Şeybe'den doğrudan nakletmiştir. Bunların dışında hadis ilminin önemli temsilcilerinden olan Ahmed b. Hanbel *Müsned*³⁴² ve *Fedâilu's-Sahâbe*³⁴³ adlı eserlerinde çok sayıda rivayetine yer vermiştir. Delâil yazarı Beyhaki *Sünen'inde* dörtyüz, *Delâil'inde* elli dolayında İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine yer vermiştir. İslam tarihi ve siyerin en önemli kaynağı kabul edilen İbn Sa'd *Tabakât*'ında doğrudan ve dolaylı olarak İbn Ebî Şeybe'den naklettiği¹ pekçok rivayet bulunmaktadır.³⁴⁴ Belazûri *Ensâbu'l-Eşraf*³⁴⁵ ve *Fütuhu'l-Büldân*³⁴⁶ adlı eserlerinde, aynı şekilde siyer ve meğâzi ilminin önemli şahsiyetlerinden olan İbn Kesir de *es-Siretu'n-Nebevviye*³⁴⁷ ve *el-Bidâye ve'n-Nihâye*³⁴⁸ adlı kitaplarında¹ İbn Ebî Şeybe'nin çok sayıda rivayetine rastlanmaktadır. Sahabe biyografyasının en güzel örneklerinden olan İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-Ğâbe*'sinde³⁴⁹ de onlarca rivayeti bulunur. Daha sonraki dönemlerde yazılan ve Siyer ve meğâzinin önemli kaynakları olan İbn Seyyidinnas³⁵⁰ ve Semhudi'nin³⁵¹ eserlerinde de İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerini görmek mümkündür. Siyer ve İslam tarihinin en kapsamlı eserleri olan İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli eserinde ve eş-Şâmî'nin *Sübülü'l-Hüdâ*'sında yüzlerce rivayeti yer almaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetleri hadis ve tarih ilimleri dışındaki

³⁴¹ Nesâî, *Sünen*, IV, 129, 134; VI, 451; IX, 239

³⁴² Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi (ö. 241), *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaut vd., er-Risale, 2001, I, 191; II, 201, 212, 256, 275, 289, 315, 327, 336, 337, 352, 355, 383, 420, 423, 431, 445, 451, 457;; IV, 155, 156; VI, 325, 380; VII, 13, VIII, 510, 511; X, 113, 116; XI, 182, 646, 681, 684; XV, 257; XVII, 106; XXI, 389; XXII, 126; XXIV, 139; XXV, 291, 296, 333; XXVI, 246; XXVII, 151, 193; XXVIII, 99, 489; XXIX, 98, 111; XXX, 199, 408, 583, 584; XXXI, 282, 287, 288, 406, 553, 563; XXXII, 344; XXXIII, 23, 379, 398; XXXIV, 478, 481; XXXV, 18, 21, 25, 50, 80, 86, 91, 108, 110, 121, 158, 195; XXXVI, 300, 303, 308, 603; XXXVII, 146, 178, 453; XXXVIII, 377; XXXX, 479; XXXXI, 165; XXXXIV, 190; XXXXV, 13, 294

³⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe*, I, 65, 109, 122, 172, 200, 219, 304, 353, 372, II, 650, 686, 702, 933, 943, 944, 946, 947, 966.

³⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245, 382, II, 113, III, 30, VI, 47, 47, 57, 58;; VII, 30, 428; VIII, 40, 233, 308,

³⁴⁵ Belâzuri, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzuri (ö. 279), *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli, Daru'l-Fikir, Beyrut 1996, I, 107, 114 iki rivayet, 151, 158, 176 iki, 185,, 201, 404, 405, 406, 409, 435, 451; II, 118, 185, 246, 498; IV, 28, 29, 54; V, 486, 597; IX, 421; X, 12, 18, 37, 54, 60, 61, 81, 97, 123, 126, 239, 286, 320, 342, 351, 353, 417; XI, 211, 223, XIII, 297.

³⁴⁶ Belâzuri, *Fütuhu'l-Büldân*, Daru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 1988, 443

³⁴⁷ İbn Kesir, *es-Siretu'n-Nebevviye*, thk. Mustafa Abdulvahid, Daru'l-Marife, Beyrut, 1976, I, 38, 138, 192, 199, 237, 411, 416, 435, 501; II, 77, 93, 128, 152, 278, 315, 422, 451; III, 51, 163, 176, 188, 224, 425, 481, 601, 614; IV, 57, 142, 155, 215, 220, 225, 232, 285, 292, 304, 317, 323, 330, 347, 359, 362, 364, 367, 372, 376, 377, 391, 409, 424, 425, 461, 517, 523, 548, 552, 574, 630, 634, 639, 651, 669, 675.

³⁴⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye*, I, 9, 13; II, 218, 287, 316; III, 22, 26, 38, 126, 154, 246; IV, 30, 97, 105, 112, 134; V, 99, 130, 177; VI, 20, 29, 42, 133, 188; VII, 300, 328; XI, 151.

³⁴⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1989, I, 138, 191, 224, 229, 259, 269, 340, 363, 366, 387, 447, 456, 572, 579, 593, 601; II, 19, 53, 118, 131, 173, 212, 231, 252, 298, 300, 330, 331, 411, 473; III, 25, 45, 49, 80, 105, 127, 197, 249, 255, 305, 343, 347, 525, 567, 587, 763, 785, 791, 799; IV, 21, 47, 70, 93, 116, 126, 257, 423, 424, 608, 693; V, 24, 50, 155, 247, 340, 394; VI, 12, 84, 94, 109, 219, 320,323, 334, 346, 353, 372, 381, 389, 390, 416, 424, 428, 430.

³⁵⁰ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, ta'lik: İbrahim Muhammed Ramadan, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1993, I, 23, 101, 177; II, 10, 137

³⁵¹ Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I, 70, 101, 190, 255; II, 103, 196; III, 17, 224; IV, 195

alanlarda da delil kaynağı olmuştur. Rivayet tefsirinin önemli bir örneği olan İbn Kesir'in tefsirinde³⁵² ve Kurtubi'nin ahkâm tefsirinde³⁵³ de İbn Ebî Şeybe'nin birçok rivayetinin bulunması buna delildir. İbn Ebî Şeybe'nin en önemli eseri olan ve aynı zamanda onun on binlerce rivayetini ihtiva eden *Musannef'inde* İslâmi ilimlerin ihtiyac duyabileceği birçok alana ait bilgi bulunmaktadır. İslam uleması hemen her alanla ilgili bu eserden yararlanmışlardır. Bu nedenle fıkıhtan tefsire, tarihten tıbbaya kadar İslam ulemasına ait bütün kaynaklarda İbn Ebî Şeybe'ye ait rivayetlere rastlamak mümkündür.

³⁵² İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Sami b. Muhammed Selame, Daru Taybe, 1999, İkinci Baskı, I, 353, 409, 422, 436, 456, 469, 500, 619, 624, 628, 672, 676, 685, 692, 709, 729, 734; II, 20, 98, 124, 139, 150, 159, 254, 290, 317, 333, 335, 393, 394, 424, 430; III, 38, 47, 55, 100, 109, 135, 149, 162, 270, 366, 372, 378, 429, 521; IV, 190, 193, 202, 216, 598; V, 18, 152, 319, 410; VI, 37, 38, 40, 47, 50, 145, 195, 197, 212, 213, 226, 336, 355, 414, 430, 479, 594; VII, 5, 121, 123, 130, 161, 162, 213, 290, 366, 378, 392, 443, 453; VIII, 50, 91, 102, 129, 203, 204, 213, 221, 333, 343, 409, 421, 426, 476, 482, 488.

³⁵³ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671), *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfiş, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964, I, 15, 175, 346, 389, 390,392; II, 98, 106, 175,197, 226,260, 395; III, 128, 153, 220, 285, 400; IV, 35,56, 89, 91, 100, 176, 188; V, 176, 234, 256, 299, 404; VI, 17, 143, 168, 228, 333;VII, 226, 267, 279, 294, 377; VIII, 7, 15, 263; IX, 134, 380; X, 34, 189, 229, 325; XI, 131, 320, 321; XII, 11, 17, 111, 214, 262, 282, 286, 307; XIII, 136; XIV, 115; XV, 107, 225; XVI, 14, 58, 199; XVII, 128; XVIII, 120, 285, 313.

İKİNCİ BÖLÜM
***MUSANNEF*'İNDEKİ SİYER RİVAYETLERİYLE İLGİLİ METODU VE**
KAYNAKLARI

1. METODU

1.1. Seçtiği Konular ve Tercih Ettiği Rivayetler

1.1.1. *Meğâzi*'de Yer Verdiği Rivayetler

İbn Ebî Ebî Şeybe eserinde ilk başlık olarak “Ebu Yeksum ve Fil olayı”¹’ni ele almış ve konuyu altı rivayetle açıklamıştır. Konunun içeriğinde Abdulmuttalib’in develeri olayına yer verilmemiştir. Olayın ana konusu olan Ka’be’ye saldırıyla ilgili iki rivayetle yetinilirken olayın detayları olan kuşların şekli ve özellikleriyle ilgili de iki farklı rivayete yer verilmiştir. “Resûlullah’ın nübüvvetten önce karşılaştıkları”² başlığı altında Hz. Peygamber’in amcası Ebu Talib ile Şam seferinin ve Rahip Bahîrâ ile karşılaşması olayının dışında Hz. Peygamber’in peygamberlik öncesi hayatına dair ve peygamberlik öncesinde karşılaştıklarıyla ilgili birtakım bilgiler verilmiş, Peygamber Efendimiz’e ait semavî kitaplardaki bilgiler ve işaretler, Hz. Ömer’le Yahudiler arasında geçen diyalogla açıklanmıştır. Cinlerin Hz. Peygamber’in gelişinden haberdar olması (cinlerin yıldırımlarla kovulmaları) Hz. peygamber’in bilgi ve basiretinden etkilenerek Müslüman olan bir Yahudi gibi meseleler de aynı başlık altında işlenmiştir.

“Resûlullah’a kaç yaşında peygamberlik geldi?”³ başlığı altında vahyin nüzul tarihi ve süresi (başlangıç ve bitişi) ile Hz. Peygamber’in yaşı ile ilgili farklı rivayetlere yer verilmiştir. “Resulullah’ın Peygamber Olarak Gönderilişi”⁴ başlığı altında İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber’in çocukken göğsünün yarılmasını, vahyin başlangıcını ve geliş şeklini, ilk inen ayetleri, Hz. Peygamber’in Varaka b. Nevfel’le görüşmesini, fetret-i vahyi ve Hz. Peygamber’in semavi kitaplardaki vasıflarını anlatmaktadır. “Kureyş’in Resûlullah’a yaptığı eziyetler”⁵ kısmında ise on rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerde Utbe b. Rebîa aracılığı ile Hz. Peygamber’e sunulan teklifler ve yapılan uyarılar,⁶ Müşriklerin Hz. Peygamber’i öldürme teşebbüsü, Müşriklerin Hz. Peygamber’i Ebu Talib’e şikayet etmeleri, mucize talep etmeleri, Ebu Leheb’in Zülmecâz çarşısında Resûlullah’a taş atarak ona eziyet etmesi gibi konular anlatılmıştır.

¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223.

³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu't-Târih*, XVIII, 329, 330; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229.

⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230, 231.

⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 236.

⁶ Bu rivayete göre İbn Ebî Şeybe’nin kanaati, Hz. Peygamber’in babasının ve dedesinin putlara tapmaları yönündedir. Tartışmalı olan bu konu değerlendirme kısmında diğer kaynaklardaki bilgilerle mukayese edilecektir.

“İsrâ vakti vuku bulan Mirâc hadisesi”⁷ başlığı altında Hz. Peygamber’in Mescid-i Aksa’ya götürülmesi ve Mirac’a çıkarılması, cennet ve cehennemin de kendisine gösterilmesi, Sidretü'l-Müntehâ’ya yükseltilmesi ve oradaki bazı garip haller görmesi, Hz. Peygamber’in İsrâ olayını müşriklere anlatması ve Mescid-i Aksa mucizesi, Hz. Peygamber’in Mirâc sırasında karşılaştığı ilginç olaylar, dünya semasında bulunan şeytanları toz duman ve gürültü şeklinde görmesi, Hz. Mûsâ’yı kabrinde kalkmış vaziyette namaz kılariken görmesi gibi konular anlatılmıştır.

“Resûlullah’ın kendini Arap kabilelerine arz etmesi”⁸ başlığı altında sadece bir rivayet nakletmiştir. Rivayet Hz. Peygamber’in Hemdan kabilesinden bir adamdan kavminin kendisini korumasını talep ettiğini ve sonraki sene Receb ayında Ensâr’dan olan heyetler geldiğini bildirir.

“Hz. Ebû Bekr’in müslüman olması”⁹ başlığında İbn Ebî Şeybe on iki rivayete yer vermiştir. Hz. Ebû Bekr’in ilk Müslüman olan kişi olması, Müslüman olduğunda malvarlığı, ilk müslüman olanların karşılaştıkları sıkıntılar, ilk yedi Müslüman ve İslamîyetini açıklayan yedi kişi (Resûlullah, Hz. Ebû Bekr, Bilâl, Habbâb, Suheyb, Ammâr ve annesi Sümeyye), Hz. Ebû Bekr’in Hz. Bilal’i satın alması gibi konular işlenmiştir. “Ali b. Ebî Tâlib’in Müslüman olması”¹⁰: İbn Ebî Şeybe konu ile ilgili naklettiği iki rivayette Resûlullah ile beraber Müslüman olan ilk kişinin Hz. Ali olduğunu söyler. “Osman b. Affân’ın Müslüman olması”¹¹ İbn Ebî Şeybe Hz. Osman’ın ilk Müslüman olanların dördüncüsü olduğunu söyler. “Hz. Zübeyir’in Müslüman olması”¹² Hz. Zübeyir’in oğlu Urve’den rivayetle Hz. Zübeyir’in on altı yaşındayken Müslüman olduğunu ve Resûlullah’la beraber bütün savaşlara katıldığını ifade eder. İbn Ebî Şeybe “Ebû Zer’in Müslüman olması” başlığıyla onun Müslüman olmadan önce Allah’a inancı olan (Hanif) biri olduğunu ve İslam’dan önce üç sene namaz kıldığını anlatır.¹³ “Ömer b. el-Hattâb’ın Müslüman olması”¹⁴ başlığında Hz. Ömer’in İslam’ı kabul etme hikâyesini ve Müslüman olduğunda Müslümanların sayısının kaç kişi olduğunu anlatır.

⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253.

¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.

¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.

¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.

¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 262.

Diğer başlıklar ve söz konusu başlıklarla ilgili rivayetleri şöyledir: “Utbe b. Ğazvân'ın Müslüman olması”¹⁵ İbn Ebî Şeybe, Utbe b. Gazvân'ın Hz. Peygamberle birlikte yedinci Müslüman olduğunu nakleder. “Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman olması”¹⁶ ile ilgili olarak onun Müslüman olan ilk altı kişiden biri ve Resûlullah zamanında Mekke'de Kur'ân'ı açıktan okuyan ilk kişi olduğunu aktarır. “Zeyd b. Hârise'nin Müslüman olması” İbn Ebî Şeybe, Bathâ'da satılmak üzere bırakılan Zeyd b. Hârise'yi Hz. Peygamber'in alıp azat ettiğini nakleder.¹⁷ “Selmân'ın Müslüman olması” Selman-ı Farisi'nin İslam'a girme kıssasını uzun bir rivayette ve kendi anlatımından nakletmiştir.¹⁸ “Adiy b. Hatim et-Tâî'nin Müslüman olması”¹⁹ Adiy b. Hatim et-Tâî'nin Hz. Peygamberin bi'setini duyunca onun yanına varıp gerçeği bizzat öğrenmeğe karar verdiğini anlatır. “Cerîr b. Abdillâh'ın Müslüman olması”²⁰ meselesini onun Yemen'den gelip Medine'de Müslüman olduğunu anlatır.

“Resûlullah'ın ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti ve hicret edenler”²¹ İbn Ebî Şeybe bu başlık altında on sekiz rivayetle hicreti genişçe anlatmıştır. Bunların devamında Hicret hazırlığı ve Hz. Esmâ'ya “İki kemerli” denmesi, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in Hicret yolculuğu esnasında karşılaştıkları olaylar²², Mağarada kalmaları²³, Hicretle ilgili ayetler²⁴, Hicret esnasında Sürâka'nın takibi²⁵, Medine'de karşılama²⁶ Hicret öncesi Medine'ye gidenler²⁷, Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Medine'de kalma süresi²⁸, Abdullah b. Zübeyr'in doğumu²⁹ ve İlk hicret edenler³⁰ gibi konuları işlemiştir.

“Resûlullah'ın mektupları ve elçileri hakkında söylenenler” İbn Ebî Şeybe, kronolojik sıralamaya uygun düşmeyen bu başlık altında Hz. Peygamber'in devlet reislerine gönderdiği mektupların yanı sıra kabile reislerine gönderdiği mektuplar, bazı seriyyeler, Zâtu's-Selâsîl gazvesi, Hz. Peygamber'e gelen kabile temsilcileri, ismi

¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 264.

¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 265.

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 267.

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 269.

²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270.

²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270-271.

²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278, 279.

²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275.

²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

zikredilmeyen bazı kişilere gönderdiği mektuplar ve Hz. Halid'in putları kırmak için gönderilmesi gibi meseleleri ele almıştır. Bu bab başlığı altında ayrıca şu rivayetler yer almıştır: “Hz. Peygamber'in Kisrâ ile mektuplaşması”³¹ “Kisrâ, Kayser ve Necâşi'ye mektup göndermesi ve onların tavırları”³², “Hz. Peygamber'in Umeyr Zû Murran'a mektubu”³³, “Has'em kabilesi seriyyesi”³⁴, “Cüheyne kabilesi seriyyesi”³⁵, “Alkame b. Mücezziz Seriyyesi” (Resûlullah Alkame b. Mucezziz komutasında bir müfreze göndermesi)³⁶ (Vakkas b. Mücezziz'in Zukarad seriyyesinde öldürülmesinden sonra Hz. Peygamber, Alkame'yi takip için gönderdi.³⁷) “Hz. Peygamber'in Hâlid b. el-Velîd'i Uzza'yı kırmaya göndermesi”,³⁸ “Hz. Peygamber'in Ehl-i kitaptan bir adama mektup göndermesi”³⁹, “Hz. Peygamber'in bedevi bir adama mektubu”⁴⁰, “Resûlullah Abdullah b. Uneys'i, Hâlid b. Süfyân'ı öldürmeye göndermesi”⁴¹, “Resûlullah'ın Amr b. el-Âs'ı Zâtu's-Selâsil ordusunun başında, Lahm, Cüzam kabileleri ile Şâm kıyı şeridindeki toplulukların üzerine göndermesi”⁴², “Hz. Peygamber'in kabile temsilcilerini kabul etmesi”⁴³ ve “Resûlullah'ın Ri'yetu's-Suhaymî'ye mektubu”⁴⁴

“Habeşistan, Necâşi ve Müslüman olması hakkında anlatılanlar” başlığı altında ise “Necâşi ve Müslüman olması”, “Habeşistan'a hicret”⁴⁵, “Hz. Ömer ile Esma binti Umeyy arasında geçen hicret tartışması”⁴⁶, “Necâşi hakkında nazil olan ayetler”⁴⁷, “Habeşistan dönüşü ve Hz. Cafer'in Hayber fethi sırasında gelişi”⁴⁸ ve “Hz. Osman'ın Necâşi'ye secde etmemesi”⁴⁹ konuları işlenmiştir.

³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 281.

³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 283, 284.

³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 285.

³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286.

³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286.

³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyub el-Himyerî Ebu Muhammed Cemalüddin, (ö. 213), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd, Şirketu Mustafa el-Bâbi, Mısır, 1975, İkinci Baskı, II, 639.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 288.

⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 289.

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.

⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.

⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291.

⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291.

⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295.

⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295, 296.

⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

“Resûlullah’ın kaç gazve yaptığı hakkında” başlığıyla Hz. Peygamber’in katıldığı savaş sayısının toplam on dokuz olduğunu⁵⁰, bunların sekizinde (Bedir, Uhud, Ahzâb, Kudayd, Hayber, Mekke'nin fethi, Beni Mustalik ve Huneyn savaşları) bizzat savaştığını nakleder.”⁵¹

İbn Ebî Şeybe Bedir Savaşının sebebi olan seriyeyi “Birinci Bedir Gazvesi” şeklinde ifade etmektedir. “Kureyş kervanını ele geçirme girişimi”⁵² ve “Bedir Savaşına izin verilmesiyle ilgili ayetler”⁵³ başlıklı kısımlar bu bapta işlenmiştir.

“Büyük Bedir Gazvesi”: İbn Ebî Şeybe’nin Meğâzî’inde uzunluğu ve kısalığı farklı seksen dokuz rivayetle en çok yer tutan kısım Bedir Savaşıdır. Bu başlıkta, “Bedir savaşının tarihi”⁵⁴, “Bedir Savaşı’nın adı”⁵⁵, “Bedir Savaşında melekler”⁵⁶, “Bedir Savaşının yeri için istişare”⁵⁷, “Bedir Savaşı hakkında nazil olan ayetler”⁵⁸, “Bedir’de Hz. Peygamber’in cesareti”⁵⁹, “Bedir Savaşında melekler”⁶⁰, “Bedir’de işaretler (savaş parolası)”⁶¹, “Ebu Cehl’in ölümü”⁶², “Ebu Cehl’in Hz. Peygamber’in peygamberliğini itiraf etmesi”⁶³, “Bedir’de Hz. Peygamber’in bedduası ve duası”⁶⁴ “Bedir’de Utbe b. Rebî’nin savaşmaya engel olmak istemesi, Hz. Abbâs’ın esir düşmesi ve düello”⁶⁵, Bedir’de Hz. Peygamber’in müşriklerden eman verdiği kimseler”⁶⁶, “Bedir Savaşına katılmayan Müslümanlar”⁶⁷, “Bedir’de müşriklerden öldürülen ve esir alınanların sayısı”⁶⁸, “Resûlullah’ın hanımı Sevde bt. Zem’a’nın esir düşen Sühely b. Amr’a söylediği söz”⁶⁹, “Bedir Savaşında idam edilenler”⁷⁰, “Bedir savaşında müşriklerin sayıca Müslümanlara az gösterilmesi”⁷¹, “Bedir Savaşında şehid düşenler”⁷², “Bedir Savaşında Hz. Ömer’in esirlere

⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 297.

⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298.

⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300.

⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300, 301, 351.

⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301, 352.

⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 302-329.

⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300- 343.

⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304, 305.

⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305.

⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305, 328.

⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 308, 324.

⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 324.

⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 309, 319.

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 309, 311, 334, 335.

⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 314, 332.

⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 317, 334.

⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 318, 323.

⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 319.

⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322, 335.

⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 324.

karşı tutumu”⁷³, “Bedir Savaşından sonra Hz. Peygamber’in müşrik ölümlerine seslenişi”⁷⁴, “Bedir Savaşında savaş teçhizatı ve sayısı”⁷⁵, “Bedir Savaşına izleyici olarak katılanlar”⁷⁶, “Bedir’de Müslümanların sayısı”⁷⁷, “Bedir Savaşına katılanların fazileti”⁷⁸, “Bedir Savaşında esirlerin fidyesi”⁷⁹, “Safiy hakkı”⁸⁰ gibi konular işlenmiştir. İbn Ebî Şeybe, Bedir Savaşına katılanların isimlerinden bahsetmediği gibi; katılanların kaçının Ensar ve kaçının Muhacir olduğuna da değinmemiştir.

İbn Ebî Şeybe, “Uhud Savaşı” başlığı altında elli dört rivayete yer vermiştir. Rivayetlerin konusu ise şu şekildedir: “Uhud Savaşı ile ilgili nazil olan ayetler”, “Müsle”⁸¹, “Uhud şehidlerinin arzuları”⁸², “Enes b. Malik’in amcasının kahramanlığı”⁸³, “Haris b. Süveyd’in Müslüman olduğu halde Uhud Savaşında müşriklerin safında yer alması”⁸⁴, “Uhud Savaşında kadınlar”⁸⁵, “Uhud Savaşında münafıklar”⁸⁶, “Uhud Savaşında Müslümanların yanılması”⁸⁷, “Uhud Savaşında Hz. Peygamber’in anam babam sana feda olsun dediği sahabe”⁸⁸, “Uhud Savaşında melekler”⁸⁹, “Uhud Savaşında şehid düşenler ve Hz. Hamza”⁹⁰, “Uhud Savaşında Müşriklerien ölümleri”⁹¹, “Uhud Savaşında acemler (yabancılar)”⁹², “Uhud Savaşında Hz. Peygamber’i koruyanlar”⁹³, “Uhud Savaşında çocuklar”⁹⁴, “Uhud Savaşında Münafıklar”⁹⁵, “Uhud Savaşında Hz. Peygamber’in mucizesi”⁹⁶, “Kim kılıcın hakkını verir”⁹⁷, “Uhud dağı”⁹⁸, “Uhud Savaşında Hz.

⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 325, 343.

⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 325.

⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328, 330.

⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 329; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 155.

⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 333, 334.

⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 335, 337.

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 338, 340.

⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 76.

⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 344. “Müsle” savaşta öldürülenlerin vücudunu tahrip etmek, gözünü çıkarmak, kulağını kesmek gibi davranışları ifade eden bir terimdir.

⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 179.

⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 356.

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 353; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 65.

⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 365.

⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 141.

⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345, 353.

⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346, 365.

⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 351; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 235.

⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 351; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 591.

⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 352; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 270;

⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

Peygamber'in cesareti ve yaralanması"⁹⁹, "Uhud Savaşında nuâs"¹⁰⁰, "Uhud Savaşında müşrikleri uzaklaştıran yedi kişi"¹⁰¹ "Uhud Savaşında güzel Savaşarak Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olanlar"¹⁰², "Uhud Savaşında Hz. Peygamber ile Ebu Süfyan arasında geçen tartışma."¹⁰³

İbn Ebî Şeybe, "Hendek Savaşı" başlığı altında bu savaşı anlatırken yirmi dokuz rivayete yer vermiştir. Rivayetlerden on tanesi Sa'd b. Muaz ve onun ölümüyle ilgilidir. Diğer rivayetlerin konusu ise şöyledir: "Beni Kurayza muhasarası, Sa'd b. Muaz'ın yaralanması ve vefatı (fırtına)"¹⁰⁴, "Sa'd b. Muaz'ın ölümü"¹⁰⁵, "Sa'd b. Muaz'ın mendili"¹⁰⁶, "Hendek Savaşında parola"¹⁰⁷ "Hendek Savaşıyla ilgili ayet (korku)"¹⁰⁸, "Hendek Savaşının yapıldığı tarih (mevsim)"¹⁰⁹, "Hendek Savaşında müşriklere laf taşyan şahıs (Mesud)"¹¹⁰ "Hendek Savaşında açlık ve Hz. Peygamber'in bir kayayı parçalaması"¹¹¹, "Hz. Peygamber'in Hendek Savaşında çalışması ve Şiir okuması"¹¹², "Hendek Savaşında namazların kazaya kalması"¹¹³, "Hendek Savaşında Haris b. Avf ve Uyeyne b. Hısn'ın teklifi"¹¹⁴, "Hz. Peygamber'in halası Hz. Safiyye'nin Hendek Savaşında bulunması"¹¹⁵ "Hendekte düello"¹¹⁶, "Hendekte Hz. Peygamber'in müşriklerin diyet teklifini reddetmesi."¹¹⁷

İbn Ebî Şeybe, "Benî Kurayza"¹¹⁸ ile ilgili naklettiği rivayetlerde "Hz. Cebrail'in Hz. Peygamber'i Beni Kurayza'ya yönlendirmesi"¹¹⁹, "Huyey b. Ahtab'ın ihaneti ve

⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355, 358; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 147.

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355, 366. Enffâl, 8/11. ayetinde de ifade edilen "Nuâs" uyku hali, uyuklama durumu anlamına gelir.

¹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

¹⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358, 366.

¹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 359, 360.

¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 368.

¹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 371, 379; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 242.

¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 376; *Kitabu'l-Libâs*, XVII, 242.

¹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 376; *Kitabu's-Siyer* XVIII, 180.

¹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378.

¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 379.

¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

¹¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

¹¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 381, 382.

¹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382, 386.

¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 383.

¹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387; *Kitabu's-Siyer* XVIII, 218.

¹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387.

¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387; *Kitabu's-Siyer* XVIII, 58.

¹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

¹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 391.

boynunun vurulması”¹²⁰, “Beni Kurayza Savaşında Hz. Zübeyr”¹²¹, “Beni Kurayza hakkında Sa’d b. Muaz’ın hükmü”¹²², “Sa’d b. Muaz’ın duası”¹²³, “Beni Kurayza günü Hz. Peygamber’in duası”¹²⁴ gibi konuları işlemiştir.

“Benî Mustalik gazvesi” başlığı altında ise üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şöyledir: “Beni Mustalik kabilesine habersiz saldırmak”¹²⁵, “Beni Mustalik gazvesinde azil”¹²⁶, “Köleler arasında anlaşmazlık ve Abdullah b. Ubey b. Selul olayı.”¹²⁷ Bu gazvenin en önemli hadisesi olan ifk olayına yer vermemesi dikkat çekicidir.

“Hudeybiye gazvesi”: İbn Ebî Şeybe burada Hudeybiye gazvesini yirmi beş rivayetle (ki bu rivayetlerden bazıları üç dört sayfa kadardır) açıklamıştır. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da müellifin rivayetlerin içeriğinin kritiğini yapmadığı, olduğu gibi naklettiği anlaşılmaktadır. Mesela Hayber ganimetlerinin Hudeybiye’de paylaşıldığını nakletmesi bu kanaati desteklemektedir. Rivayetlerin konusu ise şöyledir: “Hudeybiye hakkında nazil olan ayet”¹²⁸, “Hudeybiye antlaşmasında görüşmeler ve antlaşma şartları”¹²⁹, “Hudeybiye’de Umre’nin engellenmesi ve Ümmü Seleme’nin teklifi”¹³⁰, “Hudeybiye’de Hz. Peygamber’in su mucizesi”¹³¹, “Hudeybiye tarihi, Rıdvan biatı, katılanların sayısı ve Hz. Osman’ın elçi olarak gönderilmesi”¹³², “Umretu’l-Kaza”¹³³, “Hudeybiye’de Müslümanların sayısı”¹³⁴, “Hudeybiye’de Hz. Ömer’in antlaşmaya itirazı”¹³⁵, “Hudeybiye’ye katılanların fazileti”¹³⁶, “Hudeybiye’de Hz. Peygamber’in konakladığı yer”¹³⁷, “Hudeybiye’de Kurbanlıkların kesildiği yer ve ihramdan çıkma”¹³⁸,

¹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 389.

¹²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 389; *Kitabu’l-Fedâil*, XVII, 275.

¹²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 390.

¹²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 391.

¹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 391; *Kitabu’s-Siyer* XVIII, 119.

¹²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 392; *Kitabu’s-Siyer*, XVII, 547.

¹²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 392.

¹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 393.

¹²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 394, 405.

¹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 395, 413.

¹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 401.

¹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 403, 412; *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 460.

¹³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 403.

¹³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 404.

¹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 405, 422.

¹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 406.

¹³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 412.

¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 422.

¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 422, 425.

“Hz. Peygamber Halid b. Velid’le karşılaşmamak için yol değiştirmesi ve su mucizesi”¹³⁹ ve “Sabah namazının kazaya kalması.”¹⁴⁰

İbn Ebî Şeybe “Benî Lihyân gazvesi”ni iki rivayetle açıklamıştır.¹⁴¹ “Necid seferi” ile ilgili naklettiği sekiz rivayetin tamamı da elde edilen ganimetler ve ganimetlerin paylaşımını konu edinmiştir.¹⁴²

“Hayber gazvesi” ile ilgili yirmi altı rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin içeriği ise şu şekilde sıralanabilir: “Hayber Savaşıyla ilgili ayet”¹⁴³, “Hayber’de mübareze (düello)”¹⁴⁴, “Hayber Savaşında ganimet”¹⁴⁵, “Ganimet ve Hayber’de kadınlar”¹⁴⁶, “Hayber’e giriş ve Hz. Safiyye”¹⁴⁷, “Hayber toprağının mahsulü”¹⁴⁸, “Hayber Savaşının tarihi”¹⁴⁹, “Hayber Savaşında şehitler ve ganimetten mal çalan şahıs”¹⁵⁰, “Hayber Savaşında yasaklananlar”¹⁵¹, “Kadın ve çocukların öldürülmesinin yasaklanması.”¹⁵²

Kitabın “Mekke'nin fethi” bölümünde İbn Ebî Şeybe elli bir rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin muhtevası ise şu şekildedir: “Resulullah’ın Mekke’ye girişi”¹⁵³, “Mekke’nin fethi hazırlığı ve Huneyn”¹⁵⁴, “Ka’be’nin anahtarları”¹⁵⁵, “Müşriklerin antlaşmayı bozmaları ve Ebu Süfyan’ın Müslüman olması”¹⁵⁶, “Hz. Peygamber’in Huzaa kabilesine yazdığı mektup”¹⁵⁷, “Huzaa ve Beni Bekr kabileleri”¹⁵⁸ “Hz. peygamber’in Ka’be’ye girişi ve Ka’be’deki putların sayısı”¹⁵⁹, “Hz. Ali’nin Ka’be’nin üstüne çıkıp putu indirmesi”¹⁶⁰, “Hz. Peygamber’in Ka’be’deki resimleri sıvayla kapatması”¹⁶¹, “Mekke’nin harem olarak

¹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 423.

¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 425.

¹⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 426, 427.

¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 428, 423.

¹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 432.

¹⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 433, 446; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 115;

¹⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 436, 447.

¹⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 443, 444; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 216.

¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 436, 438; *Kitabu'l-Buyu'*, X, 591.

¹⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 438.

¹⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 440, 442.

¹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 442.

¹⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444, 445.

¹⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447; *Kitabu's-Siyer* XVII, 569;

¹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 448, 477.

¹⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 451, 497.

¹⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460, 491.

¹⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 482.

¹⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 466.

¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 468.

¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 469, 492.

¹⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 470.

¹⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 472, 473.

ilan edilmesi”¹⁶², “İkrime ve diğerlerinin Müslüman oluşu”¹⁶³, “İbn Hatal’ın öldürülmesi”¹⁶⁴, “Mekkelilerin yetmiş kişilik timi”¹⁶⁵, “Hz. Bilal’in Ka’be’nin üstüne çıkıp ezan okuması”¹⁶⁶, “Mekke’nin fethi sırasında Müslümanların sayısı”¹⁶⁷, “Ümmü Hâni’nin eman verdiği kişiler”¹⁶⁸, “Mekke’nin fethinden sonra hicret”¹⁶⁹, “Fetih sırasında bazı hükümler”¹⁷⁰, “Mekke fethi sırasında eman”¹⁷¹, “Mekke fethiyle ilgili ayetler”¹⁷², “Mekke fethi sırasında cinlerin saldırısı”¹⁷³, “Halid b. Velid’in Lat ve Uzza’ya söyledikleri”¹⁷⁴, “Mekke fethinin tarihi”¹⁷⁵, “Resûlullah’ın Hz. Ebû Bekr’i hac emiri olarak görevlendirmesi”¹⁷⁶, “Hz. Peygamber’in İslam’dan önceki arkadaşı”¹⁷⁷, “Fetih sırasında Halid b. Velid”¹⁷⁸, “Fetih sırasında Hz. Peygamber’in Ka’be’de namaz kılması.”¹⁷⁹

“Tâif Gazvesi” başlığı altında müellif on üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin içeriği ise, “Taif kuşatması”¹⁸⁰, “Kuşatmanın süresi ve Hz. Ali”¹⁸¹, “Hz. Peygamber’in Taif’te duası”¹⁸², “Köleleri affetme”¹⁸³, “Taif’te şehit olanlar”¹⁸⁴, “Hz. Peygamber’in Taif hutbesi”¹⁸⁵, “Taif’te vahyin gelmemesi ve geri dönüş”¹⁸⁶, “Taif’te ganimet”¹⁸⁷, “Taif kuşatması dönüşü umre (tarihi)”¹⁸⁸, “Taif’te esirler”¹⁸⁹ şeklindedir.

İbn Ebî Şeybe “Mûte Gazvesi” ile ilgili on sekiz rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin yedisi şehid düşen sahabelerin haberlerinin gelmesiyle ilgilidir. Üç rivayet ise Zeyd b.

¹⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 472, 482.

¹⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 474.

¹⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.

¹⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.

¹⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483.

¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483.

¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 484; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 103, 104;

¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 485,494.

¹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488, 493.

¹⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 489.

¹⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 489.

¹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 490.

¹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 490.

¹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 491.

¹⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

¹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 494.

¹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 496.

¹⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 497.

¹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 498.

¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 498, 501; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 107.

¹⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 500; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 345.

¹⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 501.

¹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 503.

¹⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 503.

¹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 504.

¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 504.

¹⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 505.

¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 506.

Harise ile ilgilidir. “Hz. Peygamber’in Mûte’ye komutan tayin etmesi ve Savaştan haber vermesi”¹⁹⁰, “Mûte Savaşında şehit haberlerinin gelmesi”¹⁹¹, “Mûte Savaşında Halid b. Velid”¹⁹², “ Mûte Savaşında ölenlerin cenaze namazı”¹⁹³, “Hz. Peygamber’in Cafer b. Ebî Talib’in ailesini teselli etmesi”¹⁹⁴, “Hz. Peygamber’in rüyası”¹⁹⁵, “Üsame’nin babası Zeyd’in vefatı”¹⁹⁶, “Hz. Peygamber’in Üsame b. Zeyd’i tayin etmesi”¹⁹⁷, “Hz. Cafer’in şehid düşmesi”¹⁹⁸

İbn Ebî Şeybe, “Huneyn Gazvesi” hakkında on dokuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin içeriğine baktığımızda şu konulara yer verilmiştir: “Hüneyn Savaşı’nda Müslümanların kaçması”¹⁹⁹, “Hz. Peygamber’in Huneyn’de duası”²⁰⁰, “Huneyn’de ganimetlerin taksimi”²⁰¹, “Ümmü Süleym”²⁰², “Ebu Talha ve selb”²⁰³, “Huneyn’de Hz. Peygamber’in çağrısı”²⁰⁴, “Hevazin kabilesinin talepleri”²⁰⁵, “Hüneyn’de Müslümanların toparlanması”²⁰⁶

“Zû Karad gazvesi”: Bu gazveyle ilgili üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerden ilki Seleme’nin bizzat yaşadıklarını aktarmasıyla alakalıdır. Diğer iki rivayet ise burada korku namazının kılındığına dairdir.²⁰⁷

Müellif, “Tebûk seferi”²⁰⁸ ile ilgili altı rivayet nakletmiştir. Rivayetler şu konuları ihtiva etmektedir: “Tebûk seferi sırasında Hz. Peygamber’in mucizeleri”²⁰⁹, “Tebûk savaşına katılmayanlar”²¹⁰ “Tebûk seferinde Hz. Peygamber’in Hz. Ali’yi Medine’de

¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 506.

¹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 512, 518.

¹⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 513; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 397.

¹⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 513.

¹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 515.

¹⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 516.

¹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517.

¹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 234.

¹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 519.

¹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 519, 530.

²⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 521.

²⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 521, 533.

²⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 522.

²⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 523; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 555.

²⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 523, 525.

²⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 525.

²⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 531, 532.

²⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534-540.

²⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541.

²⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 543.

²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 544, 551.

Vekil bırakması”²¹¹, “Hz. Osman’ın bağıışı”²¹², “Tebuk seferinde dinî hüküm (mestler)”²¹³, “Tebuk seferinde ashabın yarıışı.”²¹⁴

İbn Ebî Şeybe, “Abdullah b. Ebî Hadrad el-Eslemî'nin hadisi”²¹⁵ başlığı altında konuyu uzunca bir rivayetle ve hadisin bazı kısımlarını İbn İshâk'tan naklederek anlatmıştır.

Müellif, “Necrân ahali (Hıristiyanları) hakkındaki rivayetler ve Resûlullah'ın onlar hakkındaki isteği” başlığı altında Necran Hıristiyanları ile ilgili yedi rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin konuları şu şekildedir: “Mübahele”²¹⁶, “Zimmet”²¹⁷, “Hz. Ömer'in onları sürgün etmesi”²¹⁸ Hz. Ali'nin Hz. Ömer'in uygulamasına sadık kalması”²¹⁹ “Necranlıların rehber talebi”²²⁰, “Hz. Peygamber'in Muğire b. Şu'be'yi onlara elçi olarak göndermesi”²²¹, “Hz. Peygamber'in Necran piskoposunu İslam'a davet etmesi.”²²²

“Resûlullah'ın vefatı hakkında” başlığı altında “Hz. Ömer'in ve Hz. Ebû Bekr'in tavırları”²²³, “Hz. Peygamber'in defin yeri”²²⁴, “Hz. Peygamber'in vefatının haberi”²²⁵, “Hz. Peygamber'in cenaze namazı”²²⁶, “Ümmü Eymen'in ağlaması”²²⁷, “Hz. Safiyye'nin mersiye olarak okuduğu Şiir”²²⁸, “Hz. Peygamber'in cenaze işlerini üstlenenler”²²⁹, “Hz. Peygamber'in hastalığı”²³⁰, “Hilafet seçimi”²³¹ konuları işlenmiştir.

İbn Ebî Şeybe, *Meağâzî* kitabının “Hz.Ebû Bekr'in Hilafeti ve İrtidad Edenlerle Mücadelesi” başlığı altında Hz. Ebû Bekr'in hilafetine dair on dört rivayete yer vermiştir. Bu başlık altında Hz. Ebû Bekr'in hilafetinin meşruiyetini ve Ehl-i Sünnet'in hilafet konusundaki fikirlerinin tutarlılığını vurgulamaktadır. Müellif, bu dönemin en önemli

²¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 549.

²¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 550.

²¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

²¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

²¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 553.

²¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 556.

²¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 556.

²¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557.

²¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557.

²²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 558.

²²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 559.

²²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 559.

²²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 560, 568.

²²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 562.

²²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 563.

²²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 564, 572.

²²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 565.

²²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 565.

²²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 566, 568.

²³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 569, 570; *Kitabu'l-Fdail*, XVI, 410.

²³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 571.

konuları olan ridde olaylarına ve yalancı peygamberler meselesine iki rivayetle yer vermiştir. Bu konuyla ilgili diğer başlıklar ise şöyle sıralanabilir: “Hz. Peygamber’in vefatı”²³², “Hilafet sıralaması ve Ehl-i Sünnet’in bu konudaki tutarlılığı”²³³, “Hilafet seçimi”²³⁴, “Hz. Ali ve Hz. Zübeyr’in Hz. Ebû Bekr’e biat etmemeleri”²³⁵, “Müslümanların halifeye hitap şekli”²³⁶, “Hz. Ebû Bekr’in irtidat edenlerle mücadelesi”²³⁷

Müellif, “Ömer b. el-Hattab’ın Hilafeti” konulu başlıkta “Hz. Ebû Bekr’in Hz. Ömer’i halife olarak tavsiye etmesi”²³⁸, “Hz. Ömer’in vefatı (şehid edilmesi)”²³⁹, “Hz. Ömer’in kendisinden sonra Halife seçilmesi için istişare heyetini tavsiye etmesi”²⁴⁰, “Hz. Ömer’in faziletleri”²⁴¹ gibi konuları ele almıştır. Müellif, Hz. Ömer döneminde meydana gelen birçok olaydan söz etmemiştir. Mesela Hz. Ömer döneminde gerçekleşen önemli fetihlerden bahsetmediği gibi hiçbir savaştan da bahsetmemektedir. Aynı şekilde İslam devletinin teşekkül dönemi olan Hz. Ömer dönemindeki idari, mali ve askeri teşkilatlanma ile ilgili hiçbir bilgiyi aktarmamıştır. Yine de dört halifeden en çok rivayete yer verdiği dönem on dokuz rivayetle Hz. Ömer dönemidir.

İbn Ebî Şeybe’nin “Hz. Osman’ın hilafeti ve şehid edilmesi hakkında” başlığı altında aktardığı on sekiz rivayetten on dördü Hz. Osman’ın şehid edilmesi ile ilgilidir. Müellif, Hz. Osman döneminde meydana gelen birçok olaydan söz etmemektedir. Mesela o dönemde gerçekleşen önemli fetihlerden bahsetmediği gibi hiçbir savaştan da bahsetmemektedir. Bu konuyla ilgili diğer başlıklar ise şöyle sıralanabilir: Hz. Osman’ın faziletleri²⁴², Hz. Osman’ın muhasarası ve şehid edilişi.²⁴³

İbn Ebî Şeybe Hz. Ali’nin nasıl halife seçildiğine dair bir bilgi vermemektedir. Ancak burada dikkat çeken konu onun Muaviye’nin Hz. Ali’ye rakip olup ve halife olacağı meselesinin daha Hz. Ali halife seçilmeden önce var olduğunu aktarmasıdır. Müellif, dört halifeden en az rivayete yer verdiği dönem altı rivayetle Hz. Ali’nin dönemidir. Bu konuyla ilgili diğer başlıklar ise şöyle sıralanabilir: “Hz. Ali’nin halife olarak seçilmesi”²⁴⁴,

²³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

²³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 580, 582; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 580.

²³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 573, 578.

²³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

²³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 580.

²³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 583.

²³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 584, 585.

²³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 586, 595; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 597.

²⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 590, 591; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 591.

²⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 586, 596. 345-346.

²⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 600, 601.

²⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 604, 605.

²⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 608.

“Hz. Ali’nin beytülmale karşı hassasiyeti”²⁴⁵, “Hz. Ali’nin şehid edilmesi”²⁴⁶, “Hz. Ali’nin son vasiyeti.”²⁴⁷

İbn Ebî Şeybe’nin kullandığı en ilginç başlık “Akabe Gecesi” başlığıdır. Çünkü bu konu kronolojik olarak daha önce zikredilmesi gerektiği halde kitapta son başlık olarak yer almaktadır. Ayrıca bu başlık “Akabe gecesi” ifadesiyle Akabe biatiyle ilgili olduğu beklendiği halde nakledilen sekiz rivayetten sadece üçünde konuyla ilgili kısmi bilgi bulunmaktadır. Geriye kalan beş rivayetten üçü Hudeybiye’deki Rıdvan biati, bir tanesi de Hz. Peygamber’in Hendek’teki duasıyla ilgilidir. Bir tanesi de Tebuk seferi sırasında meydana gelen bir olayla ilgilidir. Bu konuyla ilgili başlıklar şöyle sıralanabilir: “Kabile temsilcileri ve Hz. Peygamber’in havari talebi”²⁴⁸ “Biat ve akabe biatine katılanların sayıları”²⁴⁹, “Tebuk seferi sırasında meydana gelen akabe olayı”, “Hendekte Hz. Peygamber’in duası (tekrar)”²⁵⁰, “Hudeybiyede Rıdvan biati.”²⁵¹

1.1.2. *Musannef’in Genelinde Yer Verdiği Rivayetler*

İbn Ebî Şeybe *Musannef’in* genelinde siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin sayısı (tekrarlar hariç) üç yüz küsur civarındadır. Rivayetlerin bir kısmı *Meğâzi*’deki konuların devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Diğer bir kısmı ise *Meğâzi*’de yer almayan konularla alakalıdır. *Musannef’in* genelinde farklı kitap ve bab başlığı altında dağınık vaziyette bulunan bu rivayetleri kitaptaki sayı fazlalığına göre tespit etmeye çalıştık. İlgili başlıklar ve rivayetler şu şekilde sıralanabilir:

Kitabu’l-Fedâil: İbn Ebî Şeybe bu başlık altında *Meğâzi*’deki tekrarlar hariç elli civarında siyer rivayetine yer vermiştir. Rivayetleri ve içeriğini şu şekilde sıralayabiliriz:

Hz. Peygamber’in soyu²⁵², atalarında nikahsız hiçbir çiftin bulunmadığı²⁵³, isimleri²⁵⁴, evlilikleri²⁵⁵, Hz. Hafsa ile evliliği²⁵⁶, Ümmü Seleme ile evliliği²⁵⁷ ve Hz. Zeynep ile evliliği.²⁵⁸

²⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 608.

²⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 609; *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 610.

²⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 609.

²⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 611.

²⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 612, 614.

²⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 616.

²⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 616, 617.

²⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 385, 386 .

²⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 387, 388 .

²⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 435, 436.

²⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XIX, 606,607.

²⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVII, 93.

²⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XIX, 270; *Kitabu’l-Fedâil*, XIX, 271.

Hiz. Ebû Bekr'in azad ettiği k leler²⁵⁹, Abdullah b. Mes'ud'un Müslüman oluŐu²⁶⁰, Hiz. Bilal'in Müslüman oluŐu²⁶¹, İslam'da Allah için ilk kılıç çeken kişinin Zübeyr b. el-Avvâm olduđu²⁶², Ebu Talib'in vefatı.²⁶³

İsrâ ve Mirâç, Mirâç'ta Resulullah'a   Şeyin verilmesi²⁶⁴, Hiz. Peygamber ile ilk namaz kılan erkek²⁶⁵, Hicret  ncesi Medine'de tebliğ ve Müslümanların durumu²⁶⁶, "Hicret  ncesi Medine'de mescitler"²⁶⁷, Hicret yolculuđu²⁶⁸, Hiz. Fatıma'nın Hiz. Ali ile evliliđi²⁶⁹, Uhud Savaşında Sa'd b. Eb  Vakkâs"²⁷⁰, Uhud Savaşında Peygamber Efendimizin bazı sahabeler için söylediği sözler: Sa'd b. Eb  Vakk s²⁷¹, Talha²⁷², Hiz. Talha'nın Uhud Savaşında Peygamber Efendimizi koruması²⁷³, Hayber Savaşında Hiz. Ali'nin cesareti.²⁷⁴ Hiz. Peygamber'e gelen Rabia kabilesi heyeti"²⁷⁵, Temîm kabilesi²⁷⁶, Zinye (Rişde) oğulları kabilesi²⁷⁷, Kasr kabilesi.²⁷⁸ Yemenlilerin Z  Halasa isimli mabedi²⁷⁹, Tebûk Savaşında Hiz. Peygamber'in Hiz. Ali'yi Vekil bırakması"²⁸⁰, Gadiruhum olayı²⁸¹. Hiz. Peygamber'in Vefatından önce en son görüştüğü kişiler: Hiz. Osman²⁸² ve Hiz. Ali²⁸³, Hiz. Peygamberi'nin defin yeri.²⁸⁴

Hiz. Peygamber'in Şemali: Resûlullah'ın s.a.v. kokusu²⁸⁵, Resûlullah'ın fiziki  zellikleri (Hilye-i Şerif)²⁸⁶, Resûlullah'ın c mertliđi²⁸⁷, Hiz. Peygamber'e benzeyenler²⁸⁸,

²⁵⁸ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, IX, 340.

²⁵⁹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 34; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 49.

²⁶⁰ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 194; *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 342.

²⁶¹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 252.

²⁶² İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Kitabu'l-Ev il*, XIX, 574.

²⁶³ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fed il*, XVII, 108; *Kitabu'l-Cen iz*, VII, 191, 378, 380.

²⁶⁴ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fed il*, XVI, 438.

²⁶⁵ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Ev il*, XIX, 529; *Kitabu'l-Fed il*, XVII, 106.

²⁶⁶ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fed il*, XIX, 517.

²⁶⁷ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fed il*, 564.

²⁶⁸ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 519.

²⁶⁹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 135.

²⁷⁰ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 146.

²⁷¹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 141.

²⁷² İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 149.

²⁷³ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 147.

²⁷⁴ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 139.

²⁷⁵ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 346.

²⁷⁶ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 347.

²⁷⁷ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 351.

²⁷⁸ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 354.

²⁷⁹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 254; *Kitabu's-Siyer*, XVII 589.

²⁸⁰ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 99.

²⁸¹ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 98.

²⁸² İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 84.

²⁸³ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 95.

²⁸⁴ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 116.

²⁸⁵ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 456.

²⁸⁶ İbn Eb  Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 514, 515, 518.

Hız. Peygamber'in sır arkadaşları ve eşyalarını taşıyanlar²⁸⁹, Hız. Peygamberi koruyanlar (korumaları).²⁹⁰ Hız. Peygamber'in Mu'cizeleri: Üveys el-Karanî²⁹¹, Hız. Fatıma'nın vefatı ile ilgili haber vermesi²⁹², Hız. Ebû Bekr ile Hız. Ömer'in hilafeti ile ilgili haber vermesi²⁹³, Hız. Ali ile ilgili haber vermesi²⁹⁴, Hız. Hasan ile ilgili haber vermesi²⁹⁵, Yiyeceklerin bereketlenmesi ile ilgili mu'cizeleri²⁹⁶, Hız. Peygamber'in duasının kabulü²⁹⁷, Korunması (İsmeti)²⁹⁸, Cansız varlıkların Onu selamlaması ve tanınması²⁹⁹, Kütüğün ağlaması³⁰⁰, Hayvanların Onu tanınması.³⁰¹

Kitabu's-Siyer'de yer alan rivayetlerin konularını şu şekilde sıralayabiliriz:

Bedir Savaşına katılan kadınlar³⁰², Bedir Savaşına katılan kadınlardan Ümmü Varaka³⁰³, Bedir Savaşında ganimetler (Zülfikar)³⁰⁴, Uhud Savaşında Ebû Ukbe (İranlı genç)³⁰⁵, Uhud şehidlerinden Hız. Hamza³⁰⁶, Beni Kurayza'da ihanet edenlerin cezalandırılması³⁰⁷, Hevazin Seriyyesi (Gece Baskını)³⁰⁸, Yübna seriyyesi³⁰⁹, Hayber Savaşında gece baskını³¹⁰, Hayber Savaşında fethedilen arazilerin geliri³¹¹, Hız. Peygamber'in Hız. Safiyye bt. Huyey ile evlenmesi³¹², Hayber Savaşında Hız. Peygamber'in, izinsiz mal alan kişinin namazını kılmaması³¹³, Zâtu's-Selâsil gazvesinde Hız. Peygamber'in sancağı Amr b. el-Âs'a vermesi³¹⁴, Mekke'nin fethinde dokunulmazlar (Harem)³¹⁵, Hız.

²⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 518, 519.

²⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 176, 177.

²⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 121, 176, 189, 190.

²⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 145.

²⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 256.

²⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 212.

²⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 44, 50, 51.

²⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 104, 105, 127.

²⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 160.

²⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 447, 448, 451, 459, 460, 461, 489.

²⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 96, 114, 184, 186, 187, 272, 475, 484, 486, 487, 497, 502, 511, 513.

²⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 495.

²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466, 445, 483

³⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 475, 477.

³⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 469, 477, 480.

³⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 215.

³⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 219.

³⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 75.

³⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 184.

³⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 167; 271-272; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 458.

³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 575.

³⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 548-550.

³⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 549.

³¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 550.

³¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 508.

³¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 74.

³¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 160.

³¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 198.

Peygamber'in (s.a.v.) Zimmilerle ilişkisi³¹⁶, (cizye)³¹⁷, Mecusiler ve Ehl-i kitapla cizye ilişkisi³¹⁸, Hz. Peygamber'in Müşriklerle ve diğer Gayr-ı Müslimlerle ilişkisi (müşriklerden hediye kabul etmesi)³¹⁹, Yalancı Peygamber Müseyleme³²⁰ Yemenlilerin Zû Halasa mabedi (tekrar)³²¹, Hz. Peygamber'in fethedilen yerlerin arazileriyle ilgili bazı uygulamaları (ikta)³²², Hz. Peygamber'in sancakları³²³, Tebûk Savaşında Ensar'ın develerle yarışı³²⁴, Resûlullah'ın cömertliği ve cesareti³²⁵, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile yarışması.³²⁶

Kitabu'l-Evâil'de yer alan rivayetlerin konuları şu şekildedir:

İslam'dan önce Ka'be'nin durumu ve Amr b. Luhey b. Kara'a b. Hindif³²⁷, yeryüzünde yapılan ilk mescit³²⁸, Hz. Peygamber'in halka okuduğu ilk sûre³²⁹, vahyin sona ermesi ve son inen ayet ve sure³³⁰, Resûlullah'a ilk iman eden kişi: Hz. Hatice³³¹, İslam'da Allah için ilk kılıç çeken kişinin Zübeyr b. el-Avvâm olduğu (tekrar)³³², Hz. Peygamber'in Ebu Cehl'e tebliği ve Ebu Cehl'in buna şahit olduğunu söylemesi³³³, Namazın farz kılınışı³³⁴, Hz. Peygamber ile namaz kılan ilk erkek³³⁵, ilk hicret edenler³³⁶, Medine'ye hicretten sonra İslam'da ilk doğan çocuk: Abdullah b. Zübeyr³³⁷, İslam'da kılınan ilk cuma namazı³³⁸, İslam'da ilk toplanan haraç³³⁹, İslam'da ilk bağışta bulunan kişi: Hz. Osman³⁴⁰, Abdullah b. Selam'ın Müslüman oluşu³⁴¹ ve Veda hutbesi.³⁴²

³¹⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 64.
³¹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVIII, 122, 124.
³¹⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 403-404.
³¹⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 406-407; 409.
³¹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127, 128.
³²⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 536.
³²¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 254; *Kitabu's-Siyer*, XVII 589.
³²² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 527-531.
³²³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVIII, 190, 194, 196.
³²⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 188.
³²⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVII, 396.
³²⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 188, 190.
³²⁷ İbn Ebî Şeybe, A.G.E., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 515, 516, 540.
³²⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 572.
³²⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 600.
³³⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556, 557.
³³¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.
³³² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 574.
³³³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 539.
³³⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 590, 594.
³³⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 529; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 106.
³³⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 535, 556, 565.
³³⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 526.
³³⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 580.
³³⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 532.
³⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 538.
³⁴¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 544.

Kitabu'l-Cenâiz'de yer alan rivayetlerin konuları şu şekildedir:

Hiz. Peygamber'in Ebu Talib'i hastalığında ziyaret etmesi³⁴³, Ebu Talib'in³⁴⁴ ve Hiz. Hatice'nin vefatı³⁴⁵, Hicretten önce Medine'de vefat eden Müslümanlar³⁴⁶, Osman b. Maz'un'un vefatı³⁴⁷, Necaşi'nin cenaze namazı³⁴⁸, Uhud şehitlerinden Hiz. Hamza³⁴⁹, Hiz. Peygamber'in Mekke'nin yakınında bulunan annesinin mezarını ziyaret etmesi³⁵⁰, Hiz. Peygamber'in kefenlenmesi³⁵¹, Hiz. Peygamber'in kabri³⁵², Hiz. Peygamber'in kabre konusu ve kabrinin içine serilen kumaş³⁵³, Hiz. Peygamber'i vefatından sonra öpenler³⁵⁴ ve Hiz. Peygamber'in kabrinin üzerine kerpiç ve kamaş konulması.³⁵⁵

Kitabu't-Târih'te yer alan rivayetlerin konuları şu şekildedir:

Hiz. Peygamber'in Hiz. Aişe ile evliliği³⁵⁶, Hiz. Peygamber, Hiz. Ebû Bekr ve Hiz. Ömer'in yaşları³⁵⁷, Hiz. Peygamber ile Hiz. Abbâs arasındaki yaş farkı³⁵⁸, Hiz. Ali³⁵⁹ ve Hiz. Ebû Bekr'in Müslüman oluşları³⁶⁰, Habbab'ın Müslüman oluşu ve çektiği sıkıntılar³⁶¹, Hiz. Ebû Bekr'in azad ettiği köleler³⁶², Abdullah b. Mes'ud'un Müslüman oluşu³⁶³, Hiz. Peygamber'in vefat tarihi (yaşı)³⁶⁴, Resûlullah'ın sakalı³⁶⁵ ve Hiz. Peygamber'in hizmetçileri.³⁶⁶

Kitabu'l-Libâs'ta Hiz. Peygamber'in şemaline dair rivayetler bulunmaktadır. Rivayetlerin içeriği şu şekildedir:

³⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 598.

³⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 412, 413.

³⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 108; *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 191, 378, 380.

³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, XVIII, 390.

³⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 414.

³⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474.

³⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 260; 420, 421, 422, 423.

³⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 167-168, 271-272; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 458.

³⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 366.

³⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 162, 164, 171, 172.

³⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311, 312, 314, 315.

³⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 346.

³⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474, 475, 477.

³⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 338.

³⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 337; *Kitabu'n-Nikah*, IX, 383.

³⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 343.

³⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 354.

³⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 341, 343; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

³⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 341.

³⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 339.

³⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 34, 49.

³⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 194; *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 342.

³⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 333.

³⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 559, 562; *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 342.

³⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 393.

Resûlullah'ın sakalı³⁶⁷, saçları³⁶⁸, gümüş yüzüğü ve üzerindeki yazı³⁶⁹, Resûlullah'ın altın yüzüğü³⁷⁰, yüzüğünü takma şekli³⁷¹, mestleri³⁷², Resûlullah'ın kılıcı ve zırhı³⁷³, kıyafetleri³⁷⁴, ayakabıları³⁷⁵ ve sarıkları.³⁷⁶

İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin bir kısmı *Kitabu'l-Edeb*'de yer almaktadır. Hz. Peygamber'in Ahlakı-Adabı³⁷⁷, Resûlullah'ın gözlerine sürme çekmesi³⁷⁸, Hz. Peygamber'in Şiir okuması ve Şiirlerden örnek vermesi³⁷⁹, Hz. Peygamber'in konuşması³⁸⁰ ve Hz. Peygamber'in kokusunun güzelliği.³⁸¹

Kitabu't-Tib'da yer verdiği rivayetler ise şöyledir: Hayber'de Hz. Peygamber'in zehirlenmesi³⁸², Hz. Peygamber'e büyü yapılması³⁸³, Hz. Peygamber'in akrep tarafından sokulması³⁸⁴, şeytanların Hz. Peygamber'e hile yapması.³⁸⁵

Kitabu'l-Buyu'da, Hicret yolculuğu esnasında mucize (süt mucizesi)³⁸⁶, Hayber Savaşı sırasında alışverişiyle ilgili bir hüküm³⁸⁷, Hayber Savaşında Hz. Ömer'in kendisine düşen araziye vakfetmesi³⁸⁸, Hüneyn Savaşından önce Safvan'ın Müslüman oluşu ve Hz. Peygamber'in onun silahlarını emanet alması³⁸⁹ gibi rivayetlere yer verilmiştir.

Kitabu'n-Nikâh'ta, Hüneyn Savaşında esir alınan cariyeler³⁹⁰, Hz. Peygamber'in hastalığı ve vefatı³⁹¹ ile ilgili rivayetler nakledilmiştir.

Kitabu Fadli'l-Cihad'da, Bedir Savaşında İbn Kushum³⁹² ve Ebu Cehl'in oğlu İkrime'nin müslüman oluşu³⁹³ hakkında rivayetler bulunmaktadır.

³⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 559, 562; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 342.

³⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 566, 567.

³⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 575, 577, 579, 581, 582, 583, 584

³⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 587, 588.

³⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 591, 592, 593, 594.

³⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 595.

³⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 596, 598, 603.

³⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XVII, 278, 509, 524.

³⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 532, 533, 534.

³⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 536, 537, 538, 540.

³⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 29, 36, 39, 45, 107, 217.

³⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 36, 161.

³⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 283, 284, 285.

³⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 406, 407.

³⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 421.

³⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 64.

³⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 62, 63.

³⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 76.

³⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 108.

³⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, XI, 414.

³⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, X, 532.

³⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, XI, 56.

³⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, X, 617.

³⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 252.

³⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 447; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 221.

³⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu Fadli'l-Cihad*, X, 258.

Kitabu'l-Hac'da, Veda haccı³⁹⁴, *Kitabu'd-Diyat*'ta, Mekke'nin fethinde Resulullah'ın Kabe'nin merdivenlerinde konuşma yapması³⁹⁵, *Kitabu's-Sayd*'da, Hayber Savaşında yırtıcı hayvan etinin yasaklanması³⁹⁶ gibi konulara yer verilmiştir.

1.2. Olayları Tarihlendirme Yöntemi

İbn Ebî Şeybe'nin gerek Musannef'teki siyerle ilgili rivayetlerinde gerekse Meğâzî'sindeki rivayetlerinde ele aldığı konuların ve olayların meydana geliş tarihlerini önemsemediğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in savaşları ve ilgili diğer konuların yıl olarak tarihlerini vermemektedir. Bazı olayların tarihini belirlerken de sadece hangi ayda ve ayın kaçınıcı gününde veya haftanın hangi gününde meydana geldiğini belirtmekle yetinmektedir. Hicret kelimesini tarih belirtmede bir iki yer hariç³⁹⁷ pek kullanmamaktadır. Malumdur ki olayların tarihini tespit etmek, tarihi olayları tahlil etmek için en önemli kriterlerden biri olduğu gibi olayların anlaşılması için de çok önemlidir. İbn Ebî Şeybe bu konuda hassasiyetli olmamasından kaynaklı olsa gerektir ki olayları bazen kronoloji sırasına bile dikkat etmeden rastgele işlemiştir. Konuyla ilgili detaylı açıklamayı değerlendirme kısmında ele alacağız. Burada sadece hangi olayı ne şekilde tarihlendirdiğine dair diğer kaynaklarla mukayeseli olarak tablo şeklinde ifade edeceğiz.

Olaylar	İbn Ebî Şeybe'nin Verdiği Tarih	Diğer Kaynaklara Göre
Hz. Peygamber'in Evlilikleri Hz. Hatice ile Evliliği	Hz. Peygamber'in evlendiği ilk hanımı Hz. Hatice'dir. ³⁹⁸ Tarih ve yaş belirtilmemiştir.	Hz. Peygamber, Hz. Hatice ile evlendiği sırada yirmi beş yaşındaydı. Hz. Hatice ise yirmi sekiz veya kırk yaşındaydı. ³⁹⁹ Fil Olayı'nın 26. yılında Safer ayının sonunda. Fil

³⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu Fadli'l-Cihad*, X, 350.

³⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Hac*, VIII, 524.

³⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'd-Diyat*, XIV, 32.

³⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Sayd*, X, 448.

³⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, XVIII, 390.

³⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606; Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmam b. Nafi' el- Himyeri es-San'ani (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zami, el-Meclisu'l-İlmi, Hindistan, 1403, *İkinci Baskı*, VII, 489 (13997). Not: Bu eseri Abdurrezzak şeklinde ifade ettik. Ayrıca sayfa ve cilt yerine Habiburrahman el-A'zami'nin yaptığı numaralandırma rakamını vermeyi uygun gördük.

³⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, Ebu Abdullah Muhammed (ö. 230), *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, thk. İhsan Abbâs, Daru Sadır, Beyrut, 1968, VIII, 16, 17; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 132; VIII, 216; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 198 ; Belâzuri, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzuri (ö. 279), *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli, Beyrut 1996, I, 108; et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî (ö. 224), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, 1987, II, 367; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1990, Beşinci Baskı, I, 60; Kandemir, M. Yaşar "Hatice", DİA, XVI, İstanbul 1997, 465-466.

		Olayı'ndan 25 yıl 2 ay 10 gün sonra. ⁴⁰⁰
Hız. Peygamber'e Vahyin Geliş'i (Bi'setin Başlangıcı)	Hız. Peygamber kırk üç yaşındayken ⁴⁰¹ veya kırk yaşının başlarında ⁴⁰² veya kırk yaşında iken ⁴⁰³ vahiy inmeye başladı.	Hüsrev II. Perviz b. IV. Hürmüz'un iktidarının 19. yılının 11. ayı ⁴⁰⁴ veya Fil Vak'ası'nın 41. senesinin 8 Rebûlevvel Pazartesi günü Resulullah'ın (a.s.) doğumundan bi'setine kadar 40 yıl bir gün sonra. ⁴⁰⁵
Habeşistan Hicreti	Resûlullah Cafer b. Ebî Tâlib ile beraber Necâşî'nin yurduna gitmemizi emretti. ⁴⁰⁶	Bi'setin 5. yılının Recep ayında ⁴⁰⁷
İsrâ ve Mi'rac	Burak isimli bir binek getirildi, Hız. Peygamber Burak'a bindirilerek Mescid-i Aksa'ya götürüldü ⁴⁰⁸ , oradan da Mi'rac'a götürüldü. ⁴⁰⁹	İsrâ ve Mi'rac hadisesi peygamberliğin on ikinci yılında, ⁴¹⁰ hicretten sekiz ay ⁴¹¹ on sekiz ay ⁴¹² veya on altı ay ⁴¹³ veya bir yıl önce meydana gelmiştir. ⁴¹⁴

⁴⁰⁰ İbn Abdilber, Ebu Omer Cemaluddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemeri (ö. 368/978), *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashab* (İbn Hacer'in *el-İsabe*'sinin Beyrut 1328 baskısının kenarında), I, 22-23; el-Makrizi, Ebu Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyuddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed (ö. 845/1441), *İmta'u'l-Esma' Bima Li'n-NEbüyyi Mine'l-Ahvali Ve'l-Emvali Ve'l-Hefedeti Ve'l-Meta'*, Thk. Mahmud Muhammed Şakir, Katar, ts., ikinci baskı, I, 9,10; ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Ulvan el-Mısrî ez-Zürkânî el-Ezherî el-Maliki (ö. 1122/1710), *Şerh ale'l-Mevahibi'l-Ledunniyye*, thk. Muhammed Abdulaziz Halidi, Beyrut 1996, I, 371.

⁴⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu't-Târih*, XVIII, 329, 330; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229. Burada 43 yaşında vahyin gelmesinden maksat fetret-i vahiyden sonraki düzenli ve kesintiye uğramadan vahyin süreklilik arz ettiği dönem kastedilmektedir. Bk. Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevi (ö. 676), *Şerhu Sahihi Müslim*, Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 1392, İkinci baskı, XV, 99; Halife b. Hayyât, Ebu Umer Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybani el-Asferî el-Basrî (ö. 240/854), *et-Tarih*, thk. Ekrem Ziya, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1397, İkinci baskı, s., 95; İbn Sa'd, *Tabakât*, *Tabakat*, Daru'l-Kütüb, Beyrut, 1990, I, 173; Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi (ö. 241), *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaut vd., er-Risale, 2001, III, 462; Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin b. Ali el-Beyhaki (ö. 458), *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi's-Şeri'a*, thk. Abdulmu'ti el-Kal'aci, Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, II, 132; İbn Kesîr, *es-Siretu'n-Nebevviye*, thk. Mustafa Abdulvahid, Daru'l-Marife, Beyrut, 1976, I, 389.

⁴⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 228, 229, 230; *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 332.

⁴⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu't-Târih*, XVIII, 331-346; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227, 230.

⁴⁰⁴ Belâzuri, *Ensâb*, I, 113-114; Taberî, *Tarih*, II, 278. Çalışmamızın ilgili bölümünde karşılaştırmalı detaylı bilgi verilmiştir.

⁴⁰⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, I, 19-20; İbn Seyyidinnas, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidinnas el-Ya'muri (ö. 734/1333), *Uyunu'l-Eser*, thk. Muhammed el-İd el-Hatravi - Muhyiddin Meto, Daru't-Turasi'l-Medine, (Dimaşk) Beyrut 1992, I, 81.

⁴⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 206; Belâzuri, *Ensâb*, I, 263.

⁴⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

⁴⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

⁴¹⁰ İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Teymi el-Kureşî (ö. 597/1201), *el-Vefa bi Ahvali'l-Mustafa*, thk. Muhammed Zuhrî en-Neccarî, Riyad ts., I, 218; İbn Seyyidinnas, *a.g.e.*, 148; el-Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855), *'Umdetu'l-Kari Şerh Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut, ts., Dar İhyai't-Turasi'l-Arabi, IV, 39; ed-Diyarbekrî,

Akabe Biatleri	Resûlullah Medine'den gelen yetmiş kişilik gruba Akabe'nin eteklerinde kurban gününde buluşmaya söz verdi. ⁴¹⁵ Receb ayında Ensâr'dan olan heyetler geldiler. ⁴¹⁶	Birinci Akabe Biati bi'setin 12. yılında ⁴¹⁷ , İkinci Akabe Biati bi'setin 13. yılında ⁴¹⁸ gerçekleşti.
Medine'ye Hicret	İbn Ebî Şeybe, Medine'ye Hicret tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıldan bahsetmemiştir.	Nübuvvetin on üçüncü senesi yirmi yedi Safer ⁴¹⁹ İkinci Akabe biatinden yaklaşık iki ay sonra ⁴²⁰ Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekr ile Medine'ye hicret ettiler. ⁴²¹
Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile Evliliği	Esved'in bildirdiğine göre Resûlullah Hz. Aişe o dokuz yaşında iken onunla evlendi on dokuz yaşında iken de Hz. Peygamber vefat etti. ⁴²²	Hicretin 1. yılı Şevval ayı ⁴²³ Hicretin 2. yılı Şevval ayı ⁴²⁴
Birinci Bedir Savaşı	Receb ayında ⁴²⁵	Hicretin ikinci yılında Rebûlevvel ayı ⁴²⁶
Büyük Bedir Savaşı	Bedir gazvesi, Ramazan'ın on yedisi ve Cuma günü ⁴²⁷ ,	Hicretin 2. yılında 17 Ramazan Cuma sabahı ⁴³⁰ ,

Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 966/1559), *Tarihu'l-Hamis fi Ahvali Enfesi'n-Nefis*, Daru Sadır, Beyrut, ts., I, 306.

⁴¹¹ İbn Cevzî, *el-Vefa*, 219; İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed b., Abdilkerim b. Abdilvahid eş-Şeybani el-Cezeri (ö. 630), *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut 1417, I, 27.

⁴¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 213; Belâzurî, *Ensâb*, I, 255.

⁴¹³ Beyhaki, *Delâil*, II, 354; İbn Cevzî, *el-Vefa*, 219; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 109.

⁴¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 214; Belâzurî, *Ensâb*, I, 255; Beyhaki, *Delâil*, II, 354; İbn Esir, *el-Kaâmil*, II, 51; İbn Seyyidinnas, *a.g.e.*, 148; el-Aynî, *a.g.e.*, IV, 39

⁴¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 612.

⁴¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 602.

⁴¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 92.

⁴¹⁹ İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 373-377; es-Semhûdi, Nureddin Ali b. Ahmed el-Misri es-Semhîdî, (ö. 911/1505), *Vefa'u'l-Vefa bi Ahbari Dari'l-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, Beyrut ts., I, 247.

⁴²⁰ Urve, *Meğâzi*, s., 128.

⁴²¹ Mansurfuri, Muhammed, Süleyman, *Rahmeten li'l-Alemin*, Daru's-Selam, Rıyad, ts. s., 78.

⁴²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 383.

⁴²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII,58,60; Belâzurî, *Ensâb*, II,38,39; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV,360; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV,361.

⁴²⁴ Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993, s., 36; İbn Seyyidinnas, *a.g.e.*, II,394; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV,359.

⁴²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298.

⁴²⁶ Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğâzi*, thk. Marsden Jones, London 1966, I, 12; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,9; Belâzurî, *Ensâb*, I,343; Taberî, *Tarih*, III,20.

⁴²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300-301.

	Ramazan'ın on yedisi pazartesi günü ⁴²⁸ , Kadir gecesini Bedir Savaşının yapıldığı günün sabahından itibaren (Ramazan ayının) son on bir gününde arayın." ⁴²⁹	11, 12, 13, 19, 21 veya 24 Ramazan ⁴³¹
Uhud Savaşı	Uhud Savaşı tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıl olarak tarih yok	Hicretin 3. senesi 15 Şevval Cumartesi günü ⁴³²
Hendek Savaşı	Uhud Savaşında, henüz ondört yaşındayken (savaşa katılacaklar arasında) Resûlullah'a sunuldum; fakat beni küçük buldu. Hendek savaşı sırasında yaşımla on beşken yine ona sunuldum bana izin verdi. ⁴³³	Hicretin 5. Senesi Şevval-Zilkade ⁴³⁴
Beni Kurayza Savaşı	Beni Kurayza Gazvesi tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıldan bahsedilmemiştir.	Hicretin 5. yılında Zilkade ayının son günleri ile Zilhicce'nin ilk günleri ⁴³⁵
Beni Mustalik Savaşı	Beni Mustalik Gazvesi tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıldan bahsedilmemiştir.	Hicretin 5. senesi Şaban ayı ⁴³⁶ veya Hicretin 5. senesi Ramazan ayı ⁴³⁷
Beni Lihyan Savaşı	Beni Lihyan Gazvesi tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıldan bahsedilmemiştir.	Hicretin 6. senesi Şaban ayında meydana gelmiştir. ⁴³⁸
Hayber Savaşı	Resûlullah ile beraber Ramazan'ın on sekizinde Hayber'e çıktık. Sahabeden bazıları oruç tutarken bazıları ise tutmadı. Resûlullah tutmayanları ayıplamadı. ⁴³⁹	Hicretin 7. yılı Safer ayı ⁴⁴⁰

⁴³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I,256; Taberî, *Tarih*, III,53; Beyhaki, *Delâil*, III,163; İbn Kesîr, *es-Sîre*, II,387.

⁴²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300.

⁴²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

⁴³¹ Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993, s. 31.s. 31; Taberî, *Tarih*, III,29-30,53; Beyhaki, *Delâil*, III,128-129; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,276

⁴³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, III,106; II,165; İbn Kesîr, *es-Sîre*, III,18.

⁴³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 337.

⁴³⁴ Beyhaki, *Delâil*, III,393-395; İbn Kesîr, *es-Sîre*, III,180-181; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III,224,241; Taberî, *Tarih*, III,163,177.

⁴³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII,218; Belâzurî, *Ensâb*, I,433; Taberî, *Tarih*, III,190,191.

⁴³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII,218; Belâzurî, *Ensâb*, I,423; Beyhaki, *Delâil*, IV,44-45, 63-64,77; V,463; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,300.

⁴³⁷ Vâkîdî, *el-Meğâzi*, I, 404; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,63,65.

⁴³⁸ Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,311; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, VII, 460; eş-Şami, Muhammed b. Yusuf es-Salihi (ö. 942), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fi Sireti Hayri'l-İbâd*, thk. Adil Abdülmevcud vd., Daru'l-Kütübî'l-İmiye, Beyrut, 1993, V,31.

⁴³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 440.

Necd Seferi	Resûlullah bizi askeri bir birlikle Necd'e gönderdi. ⁴⁴¹	Hicretin 7. yılı Şaban Ayı ⁴⁴²
Mu'te Savaşı	Mu'te Savaşı tarihiyle ilgili, gün, ay ve yıldan bahsedilmemiştir.	Hicretin 8. yılı Cemaziyelevvel ayında ⁴⁴³
Hudeybiye Savaşı	Resûlullah Şevval ayında Hudeybiye'ye çıktı. ⁴⁴⁴ Resûlullah Hudeybiye yılı bin sekiz yüz kişiyle (umre için) çıktı ⁴⁴⁵ Resûlullah Ensâr ve Muhacirlerle beraber, Zi'l-Kâde ayında umre için yola çıkıp Hudeybiye'ye varınca ⁴⁴⁶	Hicretin 6. senesi Zilkade ayı ⁴⁴⁷ Hicri 6. yılı Zilhicce ayı veya Hicretin 7. Yılı Muharrem ayı ⁴⁴⁸
Mekke'nin Fethi	Resûlullah Mekke'nin fethi için Ramazan'ın onunda yola çıktı. ⁴⁴⁹ Hz. Peygamber Fetih yılı Kudeyd denilen yere kadar oruç tuttuktan sonra orucunu bozdu. ⁴⁵⁰	Hicretin 8. yılı Ramazan ayının onu ⁴⁵¹
Hüneyn Savaşı	Resûlullah Mekke'yi fethettiği zaman, Hüneyn'e gidene kadar on beş gün namazı kısaltarak kıldı ⁴⁵²	Mekke'nin fethinden 15 gün sonra Şevval ayında ⁴⁵³
Taif Kuşatması	Resûlullah Mekke'yi fethedip, Taif'e yöneldi ve orayı on dokuz veya on sekiz gün kuşattı. ⁴⁵⁴ Kuşatmanın sona ermesi, Şevval ayının bitmesinden iki gün önce olmuştu. ⁴⁵⁵	Hicretin 8. yılı Şevval ayında ⁴⁵⁶

⁴⁴⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III,342; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993, s. 31.s., 49,51; Taberî, *Tarih*, III,250,251,252,259.

⁴⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 428.

⁴⁴² Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 722; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,117; Belâzurî, *Ensâb*, I,486.

⁴⁴³ Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 6; II,755; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,128; III,530; 102 İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV,15; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993,s. 52; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 422.

⁴⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395.

⁴⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 413.

⁴⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 403.

⁴⁴⁷ Muhammed Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, 297; M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 250.

⁴⁴⁸ İbn Habib, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habib (ö. 245), *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut, ts., s. 115.

⁴⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 491.

⁴⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

⁴⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV,42; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993,s. 52; Beyhaki, *Delâil*, V,20; Taberî, *Tarih*, III,292; İbn Seyyidinnas, *a.g.e.*, II,227; Kesir, *es-Sîre*, III,539,540.

⁴⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

⁴⁵³ İbn Kesir, *es-Sîre*, III,610,615; Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, V,314; *Tecrid Tercemesi*, VII, 97; VIII,316.

⁴⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 107; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 499.

⁴⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 505.

Zukarad Savaşı	Hudeybiye zamanında Resûlullah ile beraber Medine'ye geldim. Hz. Peygamber, develeri Rabâh ile birlikte gönderdi. Ben de Talha'nın atıyla ona eşlik etmek için gittim. ⁴⁵⁷	Hicretin 6. yılı Şaban ayı ⁴⁵⁸ Hicretin 6. yılı Rebûlahir ayı ⁴⁵⁹
Tebûk Savaşı	Tebuk yılı Resûlullah ile beraber çıkıp Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğimiz zaman. ⁴⁶⁰	Hicretin 9. yılı Recep ayının dokuzu ⁴⁶¹ veya Recep ayının biri ⁴⁶²
Veda Haccı	Resulullah (Medine'de kaldığı dokuz sene boyunca) hiç haccetmedi. Onuncu sene olunca insanlara Allah'ın elçisinin haccedeceğini bildirdi. ⁴⁶³	Hicretin 10. yılı Zilkade'nin bitimine 5 gece kala ⁴⁶⁴
Gadir-i Hum	Gadir Hum günü Cuhfe'deyken ⁴⁶⁵ Resûlullah ile beraber bir yolculuktaydık. Gadir Hum'da konaklayınca ⁴⁶⁶	Veda Haccı dönüşü ⁴⁶⁷ 18 Hicretin 10. yılı Zilhicce ayı ⁴⁶⁸
Hz. Peygamber'in Vefatı	Resûlullah altmış üç yaşındayken vefat etti. ⁴⁶⁹ Hz. Peygamber Pazartesi günü vefat etti. Salı günü defnedildi.	12 Rebûlevvel H. 11 Pazartesi, güneş zevale yönelirken ⁴⁷⁰

⁴⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV,121,144; Beyhaki, *Delâil*, V,173; İbn Kesîr, *es-Sîre*, III,656,663; Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 6.

⁴⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534.

⁴⁵⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 293; Taberî, *Tarih*, III,192.

⁴⁵⁹ Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 4; II,537.

⁴⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 543.

⁴⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 159,170; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993, s. 56; Taberî, III,341; Beyhaki, *Delâil*, V,213,219,304; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdillâh (ö. 571), *Tarihu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme, Daru'l-Fikr, 1995. (eş-Şâmîle) II,32; İbn Kesîr, *es-Sîre*, IV,4,11,32; V,108; Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 7; III,997,1015,1056. İbn Sa'd, *Tabakât*, II,165,167,168; Belâzûrî, *Ensâb*, I,471.

⁴⁶² İbn Habib, *Kitabu'l-Muhabber*, s., 116

⁴⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Hac*, VIII, 524; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 583.

⁴⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV,248; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,172-173.

⁴⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 98.

⁴⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 128.

⁴⁶⁷ el-Hakim, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh en-Nisaburi (ö. 405), *el-Mustedrak ale's-Sahihayn*, tah. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, III,118,126,613 (eş-Şâmîle).

⁴⁶⁸ İbn Kesîr, *es-Sîre*, IV,414.

⁴⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 330.

⁴⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, II,191,272-273; III,8,186; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993,s. 58; İbn Kuteybe, Ebu Mumammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineveri (ö. 276), *el-Maarif*, thk. Servet Ukkâşe, Mısır 1960, s., 165-166; Taberî, *Tarih*, IV,4,19; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,317; Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, II,273.

1.3. Rivayetlerinde Kullandığı Mukayese Yöntemi

İbn Ebî Şeybe siyer rivayetlerinde çoğunlukla bir görüşü tercih etme yerine farklı rivayetleri zikrederek tercihi okuyucunun takdirine havale etmeyi uygun görmüştür. Bu nedenle aynı konuyla ilgili bir biriyle çelişkili rivayetleri yorum katmadan olduğu gibi nakletmiştir. Konuyla ilgili örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

İbn Ebî Şeybe fil olayı ile ilgili naklettiği rivayetleri herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmadan ve rivayetler arasında tercih kullanmadan bir birinden farklı bilgileri aktarmaktadır. Fil olayında fil ordusuna Mûsâllat kılman kuşların özelliklerinden bahsederken naklettiği bir rivayette beyaz renkli küçük kuşlar⁴⁷¹ şeklinde ifade ederken; akabinde diğer rivayette siyah renkli kuşlar şeklinde bir başka rivayete yer verir.⁴⁷²

H. Peygamber'in yaşını, vahyin geliş süresini, Mekke ve Medine'de kalma sürelerini yorum katmadan birbirine zıd farklı rivayetlerle açıklamaktadır.

İbn Ebî Şeybe vahyin geldiği sırada Hz. Peygamber'in kırk üç yaşında olduğuna ve vahyin geliş süresinin yirmi yıl sürdüğüne dair iki defa tekrarladığı şu rivayete yer vermektedir: "Peygamber kırk üç yaşındayken Kur'ân kendisine nazil oldu. Sonrasında Mekke'de on, Medine'de de on yıl ikamet etti. Altmış üç yaşındayken de vefat etti."⁴⁷³

Aktardığı diğer bir rivayette de vahyin geliş süresinin yine yirmi yıl kadar sürdüğünü fakat vahyin geliş tarihi kırk yaşının başlarında ve bitiş tarihinin de (vefat tarihi) altmış yaşın başlarında olduğunu bildirmektedir.⁴⁷⁴

İbn Ebî Şeybe aktardığı diğer birkaç rivayette de vahyin başlangıç tarihini kırk yaş olarak söyler. Vahyden sonra Mekke'de on üç, Medine'de de on yıl yaşadktan sonra altmış üç yaşında vefat ettiğini şu ifadelerle bildirmektedir: "Hz. Peygamber kırk yaşındayken kendisine vahiy inmeye başladı. Sonrasında Mekke'de on üç yıl ikamet etti. Medine'de de on yıl kaldı ve altmış üç yaşındayken vefat etti."⁴⁷⁵ "Hz. Peygamber'in altmış beş yaşında vefat ettiğini ve vahyin kırk yaşında iken başladığını, vahyin nüzul süresinin yirmi beş yıl olduğunu"⁴⁷⁶ ifade eden birkaç rivayeti de aktarmaktadır. Görüldüğü üzere vahyin başlangıcı, süresi ve bitiş ile ilgili üç farklı görüşü farklı rivayetle aktarmaktadır. Bunu yaparken de görüşler arasında bir tercihte bulunmamaktadır.

⁴⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

⁴⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 222.

⁴⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Târih*, XVIII, 329, 330; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229.

⁴⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 228, 229, 230.

⁴⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 331-346; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227,230.

⁴⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229,230

İbn Ebî Şeybe ilk vahiyden sonra Varaka ile görüşülmesi ve ilk inen ayetle ilgili naklettiği iki rivayetin ilkinde olayı varaka b. Nevfel'e gidip anlatan kişinin Hz. Hatice olduğunu, ilk inen ayetlerin de Alak suresinin ilk ayetleri olduğunu⁴⁷⁷ ifade ederken; diğerinde Hz. Hatice'nin, Resûlullah'ın bu durumunu Hz. Ebû Bekr'e anlattığını, Hz. Ebû Bekr'in Resûlullah'ın elinden tutup Varaka'ya götürdüğünü ve ilk inen ayetlerin de Fatiha suresinin ayetleri olduğunu nakleder.⁴⁷⁸

İbn Ebî Şeybe İsrâ ve Mi'rac'ın gerçekleşme şeklini üç farklı rivayetle açıklamaya çalışmıştır. İsrâ ve Mi'rac'ın nasıl gerçekleştiği konusunda tercihini belli etmemiştir. Rivayetlerin ikisinden bu olayın ruh ve cesedle gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁴⁷⁹ İbn Ebî Şeybe'nin yer verdiği Hüzeyfe'nin rivayetine göre ise Mi'rac hadisesi Hz. Peygamber'in bindiği Burak üzerinden inmeden gerçekleşmiştir. Bu rivayete göre Mi'rac hadisesi ruhen gerçekleşmiştir.⁴⁸⁰ Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da o bir tercih belirtme veya fikrini beyan etme yerine farklı olan rivayetleri sıralayıp tercihi okuruna bırakmayı yeğlemektedir.

İbn Ebî Şeybe Sidretu'l-Müntehâ ile ilgili şu görüşlere yer verir: Abdullah (b. Mes'ûd) ve Gazvân'a göre cennetin ortasıdır.⁴⁸¹ Ka'bu'l-Ahbar'a göre ise meleklerin ve peygamberlerin ancak oraya kadar ulaşabildiği ve ötesine geçemediği yerdir.⁴⁸²

İbn Ebî Şeybe, Hz. Ebû Bekr'in iman eden ilk kişi olduğunu dair Hassan b. Sabit'in Şiîriyle⁴⁸³ ve Hz. Ebû Bekr halife seçilince Hz. Ali'ye "ben senden önce Müslüman olmuştum" demesi üzerine Hz. Ali'nin buna itiraz etmemesi rivayetiyle⁴⁸⁴ ifade ederken Hz. Ali'nin de ilk Müslüman olduğunu Zeyd b. Erkam'ın rivayetiyle⁴⁸⁵ ve İbnu'l-Hanefiyye'nin Hz. Ebû Bekr'in ilk Müslüman olan değil fakat İslamca en üstün olandır⁴⁸⁶ yorumuyla açıklar. Ayrıca Hz. Ali'nin yedi yaşındayken Müslüman olduğunu⁴⁸⁷, Hz. Peygamber ile namaz kılan ilk kişinin de o olduğunu ve ahrette Hz. Peygamber'in yanına varacak ilk kişinin ilk Müslüman olan Ali'nin⁴⁸⁸ olduğunu nakleder.

⁴⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 231.

⁴⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 232.

⁴⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

⁴⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 248; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 441.

⁴⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253; *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 344.

⁴⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XVIII, 341.

⁴⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

⁴⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 529.

⁴⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XVIII, 343.

⁴⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

Hz. Ebû Bekr'e dayandırdığı bir rivayette hicret esnasında saklandıkları yerin bir mağara şeklinde değil de bir kayanın gölgesi olduğunu⁴⁸⁹; diğer rivayetlerde saklandıkları yerin bir mağara olduğunu; Hz. Ebû Bekr'in, Resûlullah ile mağarada üç gün kaldığını⁴⁹⁰ ve onlar mağaradayken onlara yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr olduğunu nakleder.⁴⁹¹

İbn Ebî Şeybe Bedir Savaşının yapıldığı yıl ile ilgili bilgi vermezken meydana geldiği ay ve gün ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: İki rivayette Bedir gazvesi, Ramazan'ın on yedisi ve Cuma günü olduğunu,⁴⁹² diğer bir rivayette ise Bedir Savaşının, Ramazan'ın on yedisinde pazartesi günü gerçekleştiğini⁴⁹³ Abdullah b. Mes'ud'dan naklettiği rivayete göre ise Ramazan ayının bitimine on bir gün kala yani Ramazanın on dokuzu olduğunu nakleder.⁴⁹⁴

Bir rivayette Resûlullah'ın Bedir günü sadece Ukbe b. Ebî Muayt'ı (yakalandıktan sonra ellerini ve ayaklarını bağlayarak) idam ettiğini ifade ederken⁴⁹⁵ başka bir rivayette de Resûlullah'ın Bedir günü üç kişiyi (Ukbe b. Ebî Muayt, Nadr b. el-Hâris ve Tu'ayme b. Adıyy) idam ettiğini⁴⁹⁶ rivayet eder.

Bedir Savaşına katılanların sayısı ile ilgili İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre Müslümanların yetmiş beşi Muhacir olmak üzere sayısı üç yüz on üç kişiydi.⁴⁹⁷ Berâ b. Âzib'ten naklettiği diğer rivayetlerde net rakam vermeyerek üç yüz on küsur şeklinde nakleder.⁴⁹⁸

İbn Ebî Şeybe birkaç rivayette Resûlullah'ın Uhud şehitlerinin kanlarıyla defnedilmelerini ve namazlarının kılınmamasını ve yıkanmalarını emrettiğini⁴⁹⁹ dolayısıyla Uhud şehitlerinin namazı kılınmadığını ve yıkanmadıklarını⁵⁰⁰ naklederken diğer rivayetlerde Uhud şehitlerinin yıkanıp namazlarının kılındığını,⁵⁰¹ Hatta

⁴⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270, 271; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 501.

⁴⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

⁴⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

⁴⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300, 301.

⁴⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300.

⁴⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

⁴⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322.

⁴⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322.

⁴⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 335.

⁴⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 336, 337.

⁴⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 347.

⁵⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

⁵⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350, 363, 364.

Resûlullah'ın Hz. Hamza'nın namazını diğer şehidlerle beraber yetmiş defa kıldığını rivayet eder.⁵⁰²

İbn Ebî Şeybe Berâ b. Âzib'ten naklettiği rivayete göre Hudeybiye günü Resûlullah'ın kuyunun başında oturduğunu ve kuyudan bir kova su getirmelerini istediğini, kovanın içinden ağzına biraz su alıp kuyuya püskürttüğünü ve Allah'a dua ettiğini, duasının ardından kuyunun suyunun arttığını ve insanların kanana kadar bu sudan içtiklerini⁵⁰³ nakleder. Câbir'den naklettiği başka bir rivayete göre Hudeybiye günü halk susuz kalınca Resûlullah elini bir su kabına soktu su pınarlar gibi akmaya başladı.⁵⁰⁴ Başka bir rivayette de Hz. Peygamber'in torbasından bir veya iki ok alıp kuyuya attıktan sonra kuyuya tükürüp dua edince suyun yükseldiğini⁵⁰⁵ ifade eder. Bir diğer rivayette de "Resûlullah Zâtu'l-Hanzal denilen tepenin sağından inip Hudeybiye denilen mevkiye konakladığı zaman halk kuyudan su çıkarmak istedi, ama su az olduğundan kendilerine yetersiz geldi. Bunu Resûlullah'a bildirdiklerinde Hz. Peygamber ok çantasından onlara bir ok verdi ve: "Bunu kuyuya saplayınız" buyurdu. Oku kuyuya sapladıklarında kuyunun suyu fişkırp yükselmeye başladı ve halk suya kandı"⁵⁰⁶ şeklinde aktarır.

İbn Ebî Şeybe Urve b. Zübeyr'e dayanan rivayette Hudeybiye yılı Hz. Peygamber'le beraber bin sekiz yüz kişinin (umre için) yola çıktığını⁵⁰⁷ nakleder. Câbir ve Berâ'dan naklettiği rivayetlere göre de Hudeybiye günü Müslümanların sayısının bin dört yüz kişi olduğunu⁵⁰⁸ söyler. İyâs b. Seleme ve Misver ile Mervân'dan naklettiğine göre de Hudeybiye'ye katılanların sayısının bin küsur kişi olduğunu ifade eder.⁵⁰⁹

İbn Ebî Şeybe, bir rivayette "Resûlullah Hudeybiye günü harem bölgesinde konakladı"⁵¹⁰ derken diğer rivayette "Resûlullah Zâtu'l-Hanzal denilen tepenin sağından inip Hudeybiye denilen mevkide konakladı" demektedir.⁵¹¹ Başka rivayette de Resûlullah'ın umre yapması engellendiği yıl Hudeybiye'ye gidip Hill denilen yerde ikamet ettiğini, namazını ise haremde kıldığını bildirir.⁵¹²

⁵⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 360.

⁵⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 403; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 460.

⁵⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 412.

⁵⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 423.

⁵⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395.

⁵⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 413.

⁵⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 408, 422.

⁵⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 405, 408.

⁵¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 422.

⁵¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395.

⁵¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 401.

İbn Ebî Şeybe "Biz sana apaçık bir fetih nasib ettik"⁵¹³ ayetiyle ilgili iki farklı görüşe yer vermektedir. Enes'ten nakledilen rivayete göre fetih'in Hayber olduğunu bildirir.⁵¹⁴ Yine Katâde aracılığıyla Enes'ten naklettiği diğer bir rivayete göre "Biz sana apaçık fetih verdik"⁵¹⁵ ayetinin Hudeybiye hakkında nazil olduğunu söyler.⁵¹⁶

İbn Ebî Şeybe Câbir'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in Ka'be duvarına çizilmiş Hz. İbrahim, Hz. İsmâîl ve Hz. İshâk'ın resimlerinin üzerine badana yaptırıldığını nakleder.⁵¹⁷ İkrime'den aktardığı rivayette de ıslak bir bezle Ka'be duvarındaki resimleri sildiğini aktarır.⁵¹⁸ Konuyla ilgili yer verdiği Usâme b. Zeyd'in rivayetine göre de Resûlullah Ka'be'nin içindeki resimleri suyla sildi.⁵¹⁹

Abdurrahman b. Avf'tan naklettiği rivayette Resûlullah Mekke'yi fethedip, Taif'e yöneldiği zaman orayı on dokuz veya on sekiz gün kuşattığını ifade ederken⁵²⁰ Abdullah b. Sinan'dan aktardığı diğer bir rivayette ise Resûlullah'ın Tâif halkını yirmi beş gün muhasara altında tuttuğunu ve her namazdan sonra onlar için beddua ettiğini söyler.⁵²¹

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in Necâşi'nin cenaze namazını kılıp kılmadığı konusunda ilgili olarak iki farklı görüşe yer vermektedir. Birkaç rivayette Resûlullah'ın Necâşi'nin vefatından sonra ashabını toplayıp gıyaben cenaze namazını kıldırıldığını nakleder.⁵²² Yine konuyla ilgili naklettiği ve Hasan(-ı Basrî)'nin görüşünün de bu yönde olduğunu ifade ettiği diğer rivayetlerde ise Resûlullah'ın ashabına, vefat eden Necâşi için dua ve istiğfar etmelerini tavsiye ettiğini zikreder.⁵²³

Kadın sahabelerin savaşa katılmaları ile ilgili *Kitabu's-Siyer*'de iki farklı ve birbirine zıt rivayete yer vermektedir. Birincisi bazı savaşlarda hazır bulunan Ummü Atiyye el-Ensâriyye'nin Resullahla s.a.v. birlikte yedi savaşa katıldığını, çadırlarda kalıp onlara yemek yapıp yaralıları tedavi ettiğini nakleder.⁵²⁴ Diğer bir rivayette ise "Kudâa kabilesinden ve Uzra oğullarından bir kadın olan Ümmü Kebşe, Resûlallah'tan savaşa katılmak için müsaade isteyince Resûlullah (s.a.v.) "Hayır!" karşılığını verdi ve "şayet bu

⁵¹³ Fetih, 48/1.

⁵¹⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 432.

⁵¹⁵ Fetih, 48/1.

⁵¹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 394.

⁵¹⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 469.

⁵¹⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 472.

⁵¹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 473.

⁵²⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 498; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 107.

⁵²¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 502.

⁵²² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 260, 420, 421, 422, 423.

⁵²³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 422, 423.

⁵²⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Siyer* XVIII, 215.

iznim sünnet olarak sayılıp –filan kadın savaşa katıldı- denmeyecek olsaydı sana izin verirdim. Onun için yerine otur” dediğini zikreder.⁵²⁵

1.4. Olayları Anlatmada Mekan Kullanma Metodu

1.4.1. Yer İsmi - Mekan Bilgisi (Coğrafya)

İbn Ebî Şeybe'nin olayları tarihlendirmede olduğu gibi coğrafi bilgilere yer verme ve mekânları açıklama konusunda da titiz davranmadığını görmekteyiz. İleride görüleceği üzere Hz. Peygamber'in hayatını, gazvelerini ve seferlerini anlatırken bazen açıkça isim verme yerine “olduğu mekâna” “bulunduğu yere” gibi ifadeleri tercih etmekte, bazen de herhangi açıklayıcı bir bilgiye yer vermeden sadece mekân ismini zikretmekle yetinir.

1.4.1.1. İsim Vermeden Zikrettiği Yerler (Mekânlar)

İbn Ebî Şeybe mekân belirtilmesi gereken bilgileri içeren rivayetlerde bazen yerin ismi ve herhangi bir şehre yakınlığıyla ilgili bilgi vermeden genel veya müphem kelimeler kullanmaktadır. Konuyla ilgili *Kitabu'l-Meğâzi*'den tespit edebildiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir: Rahip Bahîrâ ile görüşme konusunda, “Ebu Talib ticaret için Şama'a doğru yola çıktı. Rahib'in olduğu mekâna vardıklarında”,⁵²⁶ (Hicret esnasında) “Mağaradayken”,⁵²⁷ Hudeybiye ile ilgili “Resûlullah Hudeybiye günü harem bölgesinde konakladı.”⁵²⁸ Mekke fethi sırasında; “Mekke'nin üst tarafında bulunan Resulullah'a geldim.”,⁵²⁹ “Resûlullah Mekke'yi fethedince eskiden kalma bir kabrin yanına gidip yanına oturdu”,⁵³⁰ *Kitabu's-Siyer*'de düşmana gece baskını konusunda “Resulullah zamanında, Ebû Bekr ile Hevâzin kabilesiyle savaşmaya gittik. Benî Fezâra'ya ait sulak bir yerde konakladık.”⁵³¹ “Hz. Aişe der ki: Resûlullah'la birlikte bir yolculuğa çıkmıştık.”, “Bir yerde konakladığımızda, Resulullah (s.a.v.) “Gel seninle yarışalım.” buyurdu.⁵³² Kureyş'in Hz. Peygamber'e eziyeti konusunda, Mekke'nin bir yerinde hayvanlar kesildiğini”⁵³³ Hicret yolculuğunda “Hz. Ebû Bekr: bir kaya gördüm. Kayanın yanına gittiğimizde biraz gölgesinin olduğunu gördük.”⁵³⁴ Resûlullah'ın mektupları ve elçileri bahsinde “Resûlullah Alkame b. Mucezziz

⁵²⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Siyer* XVIII, 215.

⁵²⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224.

⁵²⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil* XVII, 29.

⁵²⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 422.

⁵²⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 74; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 484.

⁵³⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 366.

⁵³¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVII, 548.

⁵³² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 188.

⁵³³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 239.

⁵³⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 271.

komutasında bir müfreze çıkardı. Ben de içlerimdeydin. Savaşacağımız yere veya yolun bir yerine ulaştığımızda”⁵³⁵, Hudeybiye ile ilgili “Resûlullah ile beraber Hudeybiye'den gelirken düz ve kumluk bir yerde konakladık.”⁵³⁶ Beni Lihyan gazvesi ile ilgili “Âsim b.Sabit ve arkadaşları peşlerinde olduklarının farkına varınca bir dağa sığındılar.”⁵³⁷ Taif kuşatmasında “Evs ile Hazrecliler yüksek bîr yerde duruyorlardı.”⁵³⁸

1.4.1.2. İsim Verip Açıklama Yapmadan Zikrettiği Yerler (Mekânlar)

İbn Ebî Şeybe mekânla ilgili naklettiği bilgilerin bir kısmında da herhangi açıklayıcı bir bilgiye yer vermeden o yerin bilinen ismini zikretmekle yetinmiştir. Eserde konuyla alakalı geçen örnekler şöyle sıralanabilir: Fil ordusu hakkında “Harem'e varınca fil oturdu ve Harem'e girmedi.”⁵³⁹, Bi'setin başlangıcıyla ilgili “Şeytanlar İblis'e Tihâme'nin (Mekke) toprağından getirdiklerinde”⁵⁴⁰, vahyin başlamasıyla ilgili “Hz. Peygamber Hira'da yalnız kalıyordu.”, “Bir gün Hira'dan gelirken”⁵⁴¹, ilk Müslümanlardan Zeyd b. Hârise hakkında “Bathâ'da satılmak için durdurulmuş bir çocuk gördüm.”⁵⁴², Müşriklerin Hz. Peygamber'e eziyetleri konusunda “Zul-Mecâz çarşısında Resûlullah'ı gördüm.”⁵⁴³, Hicretle alakalı “Medine'ye yaklaşır Harre'de konakladıklarında”⁵⁴⁴, Hicretten önce Medine'deki durumla ilgili “Ebû Umâme, Resûlullah'ın gelişinden önce bizi Benî Beyâda otlağında bir araya getiren kişidir.”⁵⁴⁵, Bedir Savaşı hakkında “Bedir kuyusunun yanında bunları öldürülmüş bir şekilde gördüm.”⁵⁴⁶, Bedir Savaşı hakkında Ubade atlarımızı Berku'l-Gimâd'e sürmemizi istersen tereddütsüz oraya da süreriz!”⁵⁴⁷, Uhud Savaşı ile ilgili “Resûlullah Uhud'a çıkıp Veda tepesini geçip ardına bakınca.”⁵⁴⁸, Hayber Savaşında yasaklanan şeylerle ilgili bilgi verirken “Resûlullah beni Yübnâ denilen bir köye gönderdi.”⁵⁴⁹, Hudeybiye ile ilgili “Resûlullah Şevval ayında Hudeybiye'ye çıktı. Usfân denilen yere yetişince Benî Ka'b'dan bir adamla karşılaştı. Hâlid b. el-Velîd yolda onları karşıladı. Resûlullah (sahabeye):

⁵³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

⁵³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 425.

⁵³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 427.

⁵³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 527.

⁵³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

⁵⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 226.

⁵⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

⁵⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 264.

⁵⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 241.

⁵⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 519.

⁵⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XIX, 517.

⁵⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 239.

⁵⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 329.

⁵⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 591.

⁵⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 549.

"Buraya geliniz" deyip yoldan saparak iki tepe arasından Ğamîm'e indi. Resûlullah Zâtu'l-Hanzal denilen tepenin sağından inip Hudeybiye denilen mevkiye konakladı."⁵⁵⁰, "Resûlullah'ın umre yapması engellendiği yıl Hudeybiye'ye gidip Hill denilen yerde ikamet etti."⁵⁵¹, "Müslümanlar Ukâz'a çıkıp orada üç gün kaldılar."⁵⁵², "Biz de halkla hızlı bir şekilde gittik ve Resûlullah'ı Kurâu'l-Ğamîm denilen yerde dururken gördük."⁵⁵³, "Resûlullah Hudeybiye yılı, bin küsur kişiyle çıktı ve Zu'l-Huleyfe'ye gelince kurbanlıklarına gerdanlık takıp işaretledi ve ihrama girdi."⁵⁵⁴ "Resûlullah Usfân'daki Gadîru'l-Eşât denilen yere geldikleri zaman Resûlullah'ın devesi Beldeh denilen yerdeki bir tepeye gelince çöktü."⁵⁵⁵, "Kurbanlıklar Seniyye vadisine çıkan dağların eteklerine ulaştığında, Resûlullah kurbanları Hudeybiye'de kesti."⁵⁵⁶, Mekke fethi ile alakalı "Mekke halkından yetmiş kişi sabah namazı vaktinde Resûlullah'ı gafil yakalamak isteği ile Ten'im dağından aşağıya indiler."⁵⁵⁷, "Merru'z-Zahrân'da Abbâs b. Abdilmuttalib Resûlullah'a Ebû Süfyân'ı getirdiğinde, Ebû Süfyân Müslüman oldu."⁵⁵⁸, "Hz. Peygamber Fetih yılı Kudeyd denilen yere kadar oruç tuttuktan sonra orucunu bozdu."⁵⁵⁹, "Fetih yılı Resûlullah Cirane denilen yerden umre için ihrama girdi."⁵⁶⁰, Huneyn ve Taif Savaşıyla ilgili "Resûlullah Vâdi'l-Kurâ'yı muhasara altına almıştı."⁵⁶¹, "Ci'râne'de konaklayıp Huneyn ganimetlerini orada taksim etti."⁵⁶², "Resûlullah Tâif'ten döndüğünde Ci'râne denilen yerde konaklayıp ganimetleri taksim etti."⁵⁶³, "Zu Karad Savaşı ile ilgili "Zû Karad denilen bir sulak bir yere yöneltiler"⁵⁶⁴, Mûte Savaşı ile ilgili "Cafer b. Ebî Tâlib Belkâ'da öldürülünce"⁵⁶⁵, Tebûk Savaşı hakkında "Tebûk yılı Resûlullah ile beraber çıkıp Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğimiz zaman"⁵⁶⁶, Cennetle müjdelenenler hakkında "Resûlullah Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali,

⁵⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395.
⁵⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 401.
⁵⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 403.
⁵⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 405.
⁵⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 408.
⁵⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 413.
⁵⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 422.
⁵⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.
⁵⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 482.
⁵⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.
⁵⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.
⁵⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 501.
⁵⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 500.
⁵⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 505.
⁵⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534.
⁵⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 177.
⁵⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 543.

Zübeyr, Saîd b. Mâlik ve Abdurrahman b. Avf ile beraber Hira'dayken"⁵⁶⁷, Hz. Peygamber'e büyü yapılan yerle ilgili "Zî Ervân kuyusunda"⁵⁶⁸ gibi ifadeleri kullanmıştır.

1.4.1.3. İsim Verip Açıklama Yaparak Zikrettiği Yerler (Mekânlar)

İbn Ebî Şeybe nadiren de olsa mekân ismini verdikten sonra kısa bir cümle ile açıklamasını yaptığı birkaç örnek vardır. Mesela Bedir savaşının yapıldığı yerle ilgili "Bedr'in adı, sahibinin ismi Bedir olan bir kuyudan gelmektedir."⁵⁶⁹ "Hz. Peygamber Bedr'e gitti —ki Bedir bir kuyunun adıdır—"⁵⁷⁰, Taif gazvesi ile ilgili "Resûlullah'ın Nebat veya Nebâve - ki Tâif'te bir yerdir—"⁵⁷¹, Zû Karad savaşı hakkında "Resûlullah Benî Süleym'in toprağı olan Zû Karad'de korku namazı kıldı"⁵⁷², Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili "Resûlullah Kubâ'da bulunan Erîs kuyusu denilen Sa'd b. Hayseme'nin kuyusunun suyuyla yıkandı"⁵⁷³ açıklamalarını kaydetmektedir.

1.5. Neseple İlgili Bilgi Vermesi

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu't-Târih*'te, Hz. Peygamber ve bazı sahabe büyükleri ile ilgili bilgiler, sahabelerin yaşları ve vefat tarihleri, Hz. Peygamber'le ve dört halife döneminde katıldıkları savaşlar, buldukları ortamlar⁵⁷⁴, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe ile ilgili bilgiler⁵⁷⁵ Emevi ve Abbâsi halifeleri ve süreleri,⁵⁷⁶ bazı sahabe isimleri ve künyelerini⁵⁷⁷ ele almıştır. İslam Tarihinde gerçekleşen ilk olayların anlatıldığı *Kitabu'l-Evâil*'de eski peygamberlerden başlayıp Hz. Peygamber, dört halife, Emevi ve Abbâsi dönemlerine ait birçok şahıs bilgisi anlatılmıştır.⁵⁷⁸

1.6. Hz. Peygamber'den Sonraki Olaylardan Hareketle Siyerle İlgili Verdiği Bilgiler

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in devrine ait bazı olayları açıklamak amacıyla daha sonraki dönemlerde yaşanan olaylardan örnekler vererek aydınlatmaya çalışmıştır. Tespit edebildiğimiz örnekler kronolojik sırasına göre aşağıda sıralanmıştır:

⁵⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 40.

⁵⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tıb*, XII, 63.

⁵⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

⁵⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 311.

⁵⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 503.

⁵⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 540.

⁵⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 567.

⁵⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 329-363.

⁵⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 337.

⁵⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 363-366.

⁵⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 366-400.

⁵⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 513-558.

Hiz. Peygamber'in yaşı ile ilgili Muâviye'nin şöyle bir mukayese yaparak açıklama yaptığını nakleder: "Resûlullah altmış üç yaşındayken vefat etti. Ebû Bekr de altmış üç yaşındayken vefat etti. Ömer de altmış üç yaşındayken öldürüldü. Ben de şu an elli yedi yaşındayım."⁵⁷⁹

İlk Müslümanlarla ilgili iman eden ilk şahsın kim olduğu konusuna şu örneği nakleder. Hiz. Ebû Bekr'in halife seçilmesi sırasında Hiz. Ali'ye "ilk iman eden kişinin kendisi olduğunu" söylemesi üzerine Hiz. Ali bu bilgiye itiraz etmemiştir.⁵⁸⁰ Ayrıca ilk Müslümanlardan Habbâb b. Eret, Hiz. Ömer'e müşriklerin kendisine yaptığı işkencenin sırtındaki izlerini göstererek yapılan kötü muameleyi anlatmıştı.⁵⁸¹

İbn Ebî Şeybe, Habeşistan hicreti ve Habeşistan'a hicret edenlerle ilgili Hiz. Osman döneminde yaşanan olaylardan örnek vererek açıklar. İbn Sîrîn'den naklettiği rivayete göre onun yanında Hiz. Osman'dan bahsedildi ve Hiz. Osman'a sövüldüğü söylendi. İbn Sîrîn "Resûlullah'ın ashabından bir grup Necâşi'nin yanına girdiğinde, Osman dışındakilerin Necâşi'nin yanına giren herkes eğilerek selam verdi. Necâşi: "Neden arkadaşlarının eğilerek selamladığı gibi beni selamlamadın?" diye sorunca, Osman: "Allah'tan başka kimseye secde etmem" dedi.⁵⁸²

İbn Ebî Şeybe, Hicretten önce Medine'de yaşananları sahabenin faziletine dair konular başlığı altında ele almaktadır. Konuyla ilgili Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik'ten naklettiği rivayete göre babası Ka'b b. Malik'in Basra'da Cuma ezanını duyunca Ebû Umâme Es'ad b. Zûrâre için istiğfarda bulunup ve ona dua etmişti. Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik, babasına ezan sesini duyunca Ebû Umâme için neden istiğfarda bulunduğunu sorması üzerine babası "Ebû Umâme'nin Resûlullah'ın Medine'ye gelişinden önce onları kırk kişiyken Benî Beyâda otlağında bir araya getiren kişi olduğunu" söylemişti.⁵⁸³

İbn Ebî Şeybe, Uhud savaşında şehit düşenlerle ilgili bazı malumatı Emevi halifesi Muaviye'nin uygulamasıyla açıklamıştır. "Muâviye, (Uhud'daki) kabirlerin yanından geçen suyu başka bir yöne çevirmek istediği zaman akarsu (Abdullah b. Âmir b. Haram ile Amr b. el-Cemûh'un) mezarlarının üzerinden aktı ve üzerlerindeki toprağı kaldırdı. Yardım çağrılınca da gidip onları çıkardılar. Çıkarıldıklarında sanki daha dün ölmüşler gibi bedenleri taze ve bükülüydü. Üzerlerinde yüzlerine kadar ulaşan bir hırka vardı ve

⁵⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 343.

⁵⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 341.

⁵⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

⁵⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

⁵⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XIX, 517.

ayaklarının yanına da ızhır otundan konulmuştu.”⁵⁸⁴ Başka bir rivayette, “Muâviye (Uhud'daki şehitlere yakın olan) su kaynağını (Medine'ye) akıtmak istediğinde halk, Uhud günü şehit olanları oradan (başka bir mezarlığa) nakletmek için çağrıldı. Kırk yıl sonra onları çıkarırken bedenlerinin ve yumuşacık kollarının büküldüğü görüldü.”⁵⁸⁵

1.7. Siyer Rivayetlerinde Kur'an'dan istişadı

Asr-ı saadetin en önemli bilgi kaynağı şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra toplanıp yazıya aktarılan ve her bir ayetinin binlerce şahidi bulunan bu ilahi buyruk siyer olaylarına birinci derecede kaynaklık etmektedir. Bilindiği üzere Kur'an'ı tefsir etmenin en sağlıklı yolu Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmektir. Yine Kur'an'dan sonra Kur'an'ı en iyi açıklayan Hz. Peygamber'in sözleridir. Sahabe sözleri de Kur'an'ın tefsir edilmesi için önemli kaynaklardır. Zira sahabe Kur'an'ın nüzulü sırasında kimi zaman bizzat işin içinde bazen de yakınında şahit olarak bulunuyordu. Özellikle dört halife, Abdullah b. Mesud, ve Kur'an'ın tercümanı olarak bilinen Abdullah b. Abbâs başta olmak üzere sahabenin diğer âlim ve büyükleri bu konunun uzmanlarıdır. Kur'an'ın tefsirine önemli bir kaynaklardan bazıları da Mucahid, İkrime, Said b. Cübeyr gibi tabiin âlimleridir.⁵⁸⁶

İbn Ebî Şeybe, siyer olaylarını açıklarken en çok başvurduğu kaynak Kur'an-ı Kerim'in ayetleridir. Aktardığı rivayetlerin çoğu sahabe ve tabiinin ayetlerin sebeb-i nüzulü ile ilgili yorumlarıdır.

İbn Ebî Şeybe'nin siyer olaylarına delil gösterdiği ayetleri, ayetlerin yorumları ve ilgili konuları, olayların gerçekleştiği tarihi sıralamasına göre aşağıda gösterilmeye çalışılmıştır.

İbn Ebî Şeybe, konuyla ilgili naklettiği rivayete göre Hz. Ömer'in Yahudilere inanmalarına engel olan şeyin ne olduğunu sorması üzerine, onlar Hz. Muhammed'e vahiy getiren meleğin (Cebrail) düşmanları olduğunu, bu yüzden inanmadıklarını; şayet onun yerine Mikail vahiy getirmiş olsaydı ona inanacaklarını söylemişlerdi. Bu olayın açıklaması olarak Resûlullah'a şu âyetler nazil olmuştu.⁵⁸⁷ *"De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdecisi olarak o indirmiştir. Allah'a,*

⁵⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

⁵⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 365.

⁵⁸⁶ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim* (mukaddime), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1388, 3-5.

⁵⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223.

meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olan kimse inkâr etmiş olur. Allah şüphesiz, inkâr edenlerin düşmanıdır."⁵⁸⁸ İlgili ayetlerin tefsiriyle ilgili diğer kaynaklarda da yer alan bu rivayeti, İbn Ebî Şeybe nübüvvet öncesi işaretlere bir referans olarak göstermektedir.⁵⁸⁹

İbn Ebî Şeybe, Ebu Üsâme vasıtasıyla Câbir'den "*Ey örtünüp bürünen, kalk ve uyar ve yalnız Rabbini yücelt. Elbiseni temizle, pisliklerden uzak dur*"⁵⁹⁰ âyetlerinin fetret-i vahiyden sonra inen ilk ayetler olduğunu nakleder.⁵⁹¹ Fetret-i vahiy ile ilgili Abdula'la vasıtasıyla İkrime'nin "*Ey örtünüp bürünen Peygamber*"⁵⁹² âyetini "*Ey peygamberlik yükünü üstlenip ona bürünen Peygamber*" şeklinde izah ettiğini ve "*Ey elbisesine bürünen peygamber*"⁵⁹³ ayetini ise: "*Ey peygamberlik elbisesine bürünen Peygamber*" şeklinde izah ettiğini söyler.⁵⁹⁴

İbn Ebî Şeybe, müşriklerin eziyetiyle ilgili naklettiği rivayette Ebu Cehl'in Hz. Peygamber'i meclisinin ve adamlarının çokluğuyla tehdit ettiğini, bu tehdidin karşısında Hz. Peygamber'in onun maddî gücünden çekinmediğini ve bu tehdide karşı Kur'an, "*O halde çağırıversin meclisini*"⁵⁹⁵ ayetiyle tepki gösterdiğini nakleder.⁵⁹⁶

İbn Ebî Şeybe hocası Ebu Halid el-Ahmer aracılığıyla tabiin müfessirlerinden İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan "*O halde çağırıversin meclisini*"⁵⁹⁷ ayetinin Resûlullah Ka'be'de namaz kılarken Ebû Cehl'in: "Ben sana bu işi yasaklamamış mıydım?" demesi üzerine Hz. Peygamber'in de ona sert bir şekilde cevap verdiğini, bu sefer Ebu Cehl'in: "Sen beni neden tehdit ediyorsun, ey Muhammed? Allah'a yemin ederim ki benim, bu

⁵⁸⁸ Bakara, 2/97, 98.

⁵⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223. Taberî, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1408, I, 435; İbn Ebî Hatim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk., Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, Suud, Üçüncü Baskı, 1419, I, 181,182 (eş-Şâmile); Ebu Huzeyfe, Nebil b. Mansur, *Enisu's-Sari fi Tahriri ve Tahkiki Ehâdisi Fethi'l-Bari*, Müessesetu's-Semaha, 2005, II, 1985.

⁵⁹⁰ Müzemmil, 73/1-4.

⁵⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235; Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillâh el-Buhârî (ö. 256), *el-Cami'u's-Sahih el-Müsnedü'l-Muhtasar Min Umuri Resulillah ve Sünenihi ve Eyyamihi*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır, Daru Tavki'n-Necât, 1422, "*Bed'ü'l-Halk*", IV, 116, (hadis no: 3238), (Not: Muhammed Fuad Abdülbaki'nin numarandığı hadis numarasına göre hadis numarasını yazdık.) (eş-Şâmile); Müslim, Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâburi, (ö. 261), *el-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adli ani'l-Adli ilâ Resulillah*, thk., Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ts., I, 143.

⁵⁹² Müddessir, 74/1.

⁵⁹³ Müzemmil 73/1.

⁵⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

⁵⁹⁵ Alak, 96/17.

⁵⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 238.

⁵⁹⁷ Alak, 96/17.

vadide, oturup kalktığı meclisinde adamları en çok olan bir kimse olduğumu sen biliyorsun" dediğini ve bu olayın, yukarıdaki ayeti açıkladığını aktarır.⁵⁹⁸

İbn Ebî Şeybe, Müşriklerin Ebu Talib'e giderek Hz. Muhammed'in ilahlarına sövdüğünü ve ilahları aleyhinde konuşup faaliyette bulunduğunu şikayet ettiklerini ve onun bu hususu yeğeniyle konuşmasını istediklerini nakleder. Ebû Tâlib: Hz. Peygamber'i çağırıp Müşriklerin iddialarını Ona söyleyince, Resûlullah'ın onları tek bir kelimeye davet ettiğini, Kureyşlilerin onu söyledikleri takdirde aralarında bir problemin kalmayacağını ifade eder. Bu kelimenin "Lâ ilahe illallah" olduğunu duyan müşrikler "*Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı?*" diyerek tepki gösterirler. Sâd suresinin 5. ayeti olan bu ifadeyi İbn Ebî Şeybe olayın açıklaması olarak nakletmiştir.⁵⁹⁹

İbnu'l-Hanefiyye'den naklettiği rivayete göre "*And olsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir*"⁶⁰⁰ ayetinin müşriklerin, Hz. Peygamber'in muhataplarını kandırmak ve zihinlerini tereddütte bırakmak için onlara: "Müslüman olmayın günahlarınızı biz taşıyoruz." demeleri üzerine nazil olmuştur.⁶⁰¹

İbn Ebî Şeybe, Şa'bi'den naklettiği rivayetle Müşriklerin "Eğer iddia ettiğin gibi peygamber isen şu Mekke'nin iki dağına dört veya beş günlük mesafe kadar uzaklaştı ki ekin ekip hayvanlarımızı otlatalım. Çünkü burası dardır. Ölü olan babalarımızı dirilt ki bizimle konuşsunlar ve senin peygamber olduğunu söylesinler. Senin (bir gecede Miraca çıktığını) iddia ettiğin gibi bizi de bir gecede Şam'a veya Yemen'e ya da Hîre'ye götürüp getir." gibi taleplerine bir açıklama olarak "*Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü veya onunla yerin parça parça edildiği, kendisiyle ölülerin konuşurulduğu bir Kur'ân olsaydı... (bu olurdu).*"¹ ayetinin nazil olduğunu ifade eder.⁶⁰²

Urve'den rivayetle "*Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün*"⁶⁰³ ayetinin Necâşi'nin durumunu anlattığını ve onun hakkında nazil olduğunu nakleder.⁶⁰⁴ İbn Ebî Şeybe bu ayetle ilgili başka bir yorumu da Zührî kanalıyla Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî'den nakleder: Necâşi, Hıristiyanların ileri gelenlerini topladıktan sonra Cafer b. Ebî Tâlib'den Kur'ân

⁵⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 238.

⁵⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 240.

⁶⁰⁰ Ankebût, 29/13.

⁶⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 242.

⁶⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

⁶⁰³ Maide, 5/83.

⁶⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295.

okumasını istedi. Cafer, Meryem suresini okuyunca onların gözleri yaşla doldu. Bunun üzerine: "Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün"⁶⁰⁵ ayeti nazil oldu.⁶⁰⁶

İbn Ebî Şeybe, "Onlar kendileri inkâr ettikleri gibi, keşke siz de inkâr etseniz de eşit olsanız isterler. Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları tutun, bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan dost ve yardımcı edinmeyin. Ancak, sizinle kendileri arasında anlaşma olan bir millete sığınanlar yahut sizinle savaştan veya kendi milletleriyle savaşmaktan bıkararak size başvuranlar müstesnadır. Allah dileseydi onları üzerinize çullandırırda da sizinle savaşarlardı. Eğer sizden uzak durur, sizinle savaşmaz, size barış teklif ederlerse Allah onlara dokunmanıza izin vermez."⁶⁰⁷ ayetiyle ilgili Hasan Basrî'den naklettiği rivayete göre Beni Müdlic kabilesine mensup olan Suraka'nın hicret yolculuğunda saldırmaktan vazgeçip Hz. Peygamber'e yardımcı olması nedeniyle Halid b. Velid'in savaşmak için gönderileceği Benî Müdlic kabilesiyle savaşma yerine antlaşma yapmayı teklif etti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Savaşmak istemeyenlerden kasıt, Müdlic oğullarıdır. Başka kabileden Müdlic oğullarına katılanlar da onlarla yapılan anlaşmayı kabul etmiş gibidir.⁶⁰⁸

İbn Ebî Şeybe İbn Abbâs'tan nakille "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."⁶⁰⁹ ayetinde kastedilenlerin Hz. Peygamber ile Medine'ye hicret edenler olduğunu ifade eder.⁶¹⁰

"Mescid-i Haram'ın yanında, onlar savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın..."⁶¹¹, "Sana hürmet edilen ayı, o aydaki savaşı sorarlar. De ki: ..." ⁶¹² ve "Hürmetli aylar çıkınca, puta tapanları bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayıp hapsedin."⁶¹³ ayetlerinin birinci bedir savaşını anlattığını nakleder.⁶¹⁴

İbn Ebî Şeybe Ebu Üsâme vasıtasıyla Ebu'l-Âliye'den naklettiği rivayete göre "Onları çarptıkça çarpacağımız gün öcümüzü şüphesiz alırız"⁶¹⁵ ayetinde ifade edilen günün Büyük Bedir savaşı olduğunu ifade eder.⁶¹⁶

⁶⁰⁵ Maide, 5/83.

⁶⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 296.

⁶⁰⁷ Nisa, 4/89-90.

⁶⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 275.

⁶⁰⁹ Âl-i İmrân 3/110.

⁶¹⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 279.

⁶¹¹ Bakara, 2/19.

⁶¹² Bakara, 2/217.

⁶¹³ Tevbe, 9/5.

⁶¹⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 300.

⁶¹⁵ Duhân, 44/16.

Ebû Hureyre'den naklen "*Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığınız şeyden dolayı size büyük bir azap dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yiyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*"⁶¹⁷ ayetlerinin Bedir savaşındaki ganimetler ilgili nazil olduğunu kaydeder. Ayrıca ganimetlerin önceki topluluklara helal olmadığını, savaştan sonra gökten bir ateşin indiğini ve bu malları yediğini ifade eder. İbn Ebî Şeybe, Bedir savaşı sonrasında insanların ganimetlere koşuşmaları üzerine bu ayetlerin nazil olduğunu kaydeder.⁶¹⁸

İbn Ebî Şeybe'nin Ebu Muaviye'den naklettiğine göre Bedir savaşı sırasında ganimetler henüz paylaşılmadan önce Sa'd b. Ebî Vakkâs, Saîd b. el-Âs'ı öldürüp "Zu'l-Ketife" ismindeki kılıcını almak istedi. Hz. Peygamber ona "Git ve kılıcı ganimetlerin bulunduğu yere koy" dedi. Bu sırada Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi öldürülüp üzerindeki alınılmıştı. Bundan dolayı Sa'd'ın içinde bir kin ve hınç meydana gelmişti. Bunun üzerine fazla geçmeden "*Sana savaş ganimetlerinden soruyorlar...*"⁶¹⁹ ayeti nazil oldu. Resûlullah da Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı çağırıp ona: "Git ve kılıcını al" buyurdu.⁶²⁰

İbn Ebî Şeybe, Enfal Suresinin birinci. ayetinin Bedir savaşında yaşlılarla gençler arasındaki ganimet tartışması üzerine nazil olduğuna dair İbn Abbâs'ın şu yorumuna yer verir: Bedir günü Resûlullah: "Kim şöyle şöyle yaparsa, ona (sevap olarak) şunlar vardır" deyince gençler ileri atıldılar, yaşlılar ise sancakların altında kaldılar. Ganimetler taksim edilirken de gelip hisselerini istediler. Yaşlılar: "Bize karşı kendinizi üstün görmeyin. Zira biz de sancakların altında bulunuyorduk. Eğer siz bozguna uğrasaydınız, biz size yardımcı olacaktık" dediler ve aralarında tartışma çıktı. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: ⁶²¹ "*Sana, ganimetlere dair soru sorarlar, de ki: Ganimetler Allah'ın ve Peygamberindir. İnanıyorsanız Allah'tan sakının, aranızdaki münasebetleri düzeltin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin.*"⁶²²

İbn Ebî Şeybe, Enfal suresinin 5,6 ve 7. ayetlerinin⁶²³ nüzulü hakkında Alkame el-Leysi'den Bedir savaşıyla ilgili şu yorumu nakleder. "Resûlullah Bedir'e çıktı, Ravhâ

⁶¹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307, 341.

⁶¹⁷ Enfal, 8/68-69.

⁶¹⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

⁶¹⁹ Enfal, 8/1.

⁶²⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 313; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 555.

⁶²¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 303.

⁶²² Enfal, 8/1.

⁶²³ "Nitekim, Rabbin seni hak uğrunda evinden savaş için çıkarmıştı, oysa Müslümanların bir takımı bundan hoşlanmamıştı. (Onların bu hali,) müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zamanki halleri) gibidir. Sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi, gerçek ortaya çıktıktan sonra bile seninle tartışıyorlardı. Hatırlayın ki, Allah size, iki gruptan

denilen yere gelince halka hitap etti ve "Görüşünüz nedir?" diye sordu. Ebû Bekr: "Ya Resûlallah! Öğrendiğimize göre falan yerdeler" dedi. Sonra halka bir daha hitab etti ve: "Görüşünüz nedir?" diye sordu. Hz. Ömer de Hz. Ebû Bekr'in söylediğini söyledi. Sonra yine halka hitap edip: "Görüşünüz nedir?" diye sorunca Sa'd b. Muâz dedi ki: "Sen bizim görüş bildirmemizi mi istiyorsun? Seni Peygamber olarak gönderen ve sana kitap indiren Allah'a yemin ederim ki ben, bu yoldan ne gittim, ne de bu yol hakkında herhangi bir bilgim var. Eğer Yemen'deki Berku'l-Gimâd'a kadar da gitsen, biz seninle beraber gideriz ve Hz. Mûsâ'ya: "Sen ve Rabbin gidin, savaşın. Biz burada oturacağız." diyenler gibi demeyiz. Sana: "Sen ve Rabbin gidin savaşın. Biz de sizinle beraberiz" deriz. Galiba sen Medine'den çıkarken bir maksat için çıktın da burada yüce Allah, sana başka bir şey emretti. Allah'ın sana emrettiğine bak ve nereye gitmek istiyorsan git. Kiminle alâka kurmak istersen kur, kiminle alâkayı kesmek istersen kes, kiminle dostluk kurmak istiyorsan kur, kiminle düşmanlık yapmak istiyorsan yap. Malımızdan da istediğin kadar al." Sa'd'ın bu sözü üzerine Enfal 5-7 ayetleri nazil oldu.

İbn Ebî Şeybe İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre "*Biz öğ alabilecek bir topluluğuz*"⁶²⁴ ve "*Toplulukları dağıtılacak...*"⁶²⁵ ayetleri müşriklerin Bedir savaşındaki hezimetleriyle ilgili nazil olmuştur.⁶²⁶ Yine o, İbn Abbâs'tan naklettiğine göre "*Sonunda onlara şiddetli bir azap kapısı açtığımız zaman ümitsiz kalıverdiler*"⁶²⁷ ayeti de Bedir savaşındaki müşriklerin yenilgisiyle ilgilidir.⁶²⁸

İbn Ebî Şeybe Âl-i İmrân suresi 125. ayetinin Kurz b. Câbir'in Müşrikleri desteklemesiyle ilgili nazil olduğuna dair Âmir (-i Şa'bî)'nin şu yorumuna yer verir: Bedir günü Müslümanlar Kurz b. Câbir'in Müşrikleri desteklediğinden bahsettiler ve bu onların çok ağırına gitti. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. "*Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı beş bin melek size takviye eder*"⁶²⁹ Yüce Allah şunu demek istiyor: Eğer Kurz desteklediyse, ben sizi bu meleklerle destekledim. Kurz onlara destek olarak bir şey gönderemedi.⁶³⁰ Aynı şekilde "*Kalplerinizi pekiştirmek ve onunla ayaklara sebat vermek için de üstünüze gökten*

(kervan veya Kureyş ordusundan) birinin sizin olduğunu vaad ediyordu; siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu." Enfal, 8/5, 6, 7.

⁶²⁴ Kamer, 54/44.

⁶²⁵ Kamer, 54/45.

⁶²⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

⁶²⁷ Müminün, 40/77.

⁶²⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

⁶²⁹ Âl-i İmran, 3/125.

⁶³⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 306.

bir su indiriyordu."⁶³¹ ayeti de Kurz b. Câbir'in Müşrikleri desteklemesi üzerine indirilmiştir.

İbn Ebî Şeybe, Enfal Suresi 19. ayetinin Bedir savaşında Ebu Cehl'in yaptığı dua üzerine nazil olduğuna dair Abdullah b. Sa'lebe b. Suayr el-Uzrî'nin şu yorumuna yer verir: Bedir günü Ebû Cehil şöyle dedi: "Allahım! Akrabalık bağlarını keseni ve bize bilinmeyen şeylerle geleni helak et." Ebû Cehil bu sözleri istiftah (Allah'tan yardım dilemek) için söylemişti.⁶³² Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: "*Eğer siz fetih istemekteyseniz, işte size o fetih gelmiştir. Eğer vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*"⁶³³ İbn Ebî Şeybe konuyla ilgili bir yorumu da Zührî'den naklediyor: Ebû Cehil, Bedir günü: "Allahım! Bizden akrabalık bağını daha çok kim kesiyor, kim ötekine daha çok zulmediyor ise sen onu yenik düşür" diye fetih istemişti. Bunun üzerine: "*(Ey kâfirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi! (Yenelim derken yenildiniz)...*" ayeti nazil oldu.⁶³⁴

İbn Ebî Şeybe "*Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır...*"⁶³⁵ ayetinin Hz. Ali, Hamza ve Ubeyde b. el-Hâris ile Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa ve Velid b. Utbe'nin karşı karşıya gelip mübareze şeklinde teke tek çarpışmaları üzerine nazil olduğunu aktarır.⁶³⁶

İbn Ebî Şeybe "*Rabbimizin yardımına sığınıyordunuz. O, «Ben size, birbirini peşinden bin meleklerle yardım ederim» diye cevap vermişti.*"⁶³⁷ ayetinin Bedir savaşı başlarken Hz. Peygamber'in dua etmesi üzerine nazil olduğunu ve o anki durumu anlattığını belirtmek için İbn Abbâs'tan Ömer b. el-Hattâb'ın şu rivayetini nakleder: Bedir günü Resûlullah sayıları üç yüz küsur olan ashabına baktıktan sonra sayıları binden fazla olan müşriklere baktı. Sonra üzerinde izar ve cübbesi olduğu halde kıbleye döndü, ellerini kaldırıp şöyle dua etti: "Allahım! Bana vaat ettiğin nerede! Allahım! İslam'ın halkı olan bu topluluğu eğer helak edersen artık yeryüzünde sana ibadet eden kimse kalmaz!" Resûlullah cübbesi omuzlarından düşene kadar bu şekilde yardım diledi. Hz. Ebû Bekr gelip onu Resûlullah'ın omzuna koydu ve arkasından gelerek ona sarıldı ve: "Ey Allah'ın Peygamberi! Rabbine niyaz ettiğin yetişir artık! O, sana olan vaadini muhakkak yerine getirecektir!" dedi. Bunun

⁶³¹ Enfal, 8/11.

⁶³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307.

⁶³³ Enfal, 8/19.

⁶³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 314.

⁶³⁵ Hac, 22/19.

⁶³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 315, 331; Buharı, "*Meğâzi*", V, 75 (hadis no: 3965).

⁶³⁷ Enfal, 8/9.

üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:⁶³⁸ "Rabbinizin yardımına sığınyordunuz. O, «Ben size, birbiri peşinden bin melekle yardım ederim» diye cevap vermişti."⁶³⁹

"Yeryüzünde çokça savaşıp zaferler kazanıncaya kadar esirler alması hiç bir peygambere yaraşmaz..."⁶⁴⁰, "...Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap erişirdi"⁶⁴¹ ayetlerinin Bedir savaşında esirler ve fidyelerle ilgili nazil olduğunu Bedir savaşına tanıklık eden Hz. Ömer'den nakletmektedir.⁶⁴²

"Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz."⁶⁴³ ayetinin Bedir savaşında esir düşen Süheyl b. Beydâ'nın durumu ilgili olduğunu Abdullah b. Mes'ud'un rivayetiyle açıklar.⁶⁴⁴

İbn Ebî Şeybe "(Bedir'de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi «Bu nasıl oluyor!» dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter"⁶⁴⁵ ayeti ile ilgili Hz. Ömer'in şu ifadesini nakletmektedir: Sonraki yıl Uhud savaşında Bedir günü esirlerden fidyeler almalarından dolayı ceza olarak Müslümanlardan yetmiş kişi öldürülüp Resûlullah'ın ashabı savaş alanından kaçtı. Hz. Peygamber'in ön dişleriyle azı dişi arasındaki dişi kırıldı, başındaki miğfer parçalandı ve kan yüzüne akmaya başladı. Bunun üzerine Yüce Allah Müslümanların Bedir savaşında fidyeler almakla hata ettikleri konusunda bu ayeti indirdi.⁶⁴⁶

İbn Ebî Şeybe "Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'tan bir gazaba uğramış olur"⁶⁴⁷ ayetindeki hükmün Bedir savaşına has bir durum olduğunu nakleder. Çünkü onların geri çekilme hakları yoktu. Eğer geri çekilecek olsalardı, müşriklere katılmış olurlardı.⁶⁴⁸

İbn Ebî Şeybe "Bu konuda senin yapabileceğin bir şey yok. Allah ya onların tövbelerini kabul eder, ya da zalimlikleri yüzünden onları azaba çarptırır"⁶⁴⁹ ayetinin

⁶³⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 315.

⁶³⁹ Enfâl, 8/9.

⁶⁴⁰ Enfâl, 8/67.

⁶⁴¹ Enfâl, 8/68.

⁶⁴² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 315.

⁶⁴³ Enfâl, 8/67.

⁶⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 320.

⁶⁴⁵ Alimran, 3/165.

⁶⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 315.

⁶⁴⁷ Enfâl, 8/16.

⁶⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 332, 340.

⁶⁴⁹ Âl-i İmrân, 3/128.

Uhud savaşında Resûlullah'ın Müşrikler tarafından yüzünün yaralanması ve ön dişini kırılması ile ilgili nazil olduğunu nakleder.⁶⁵⁰

Saîd b. Cübeyr'den naklettiği rivayete göre "*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler. (Şehitler) Allah'ın nimetine, keremine ve Allah'ın, mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler*"⁶⁵¹ ayetlerinin Hamza b. Abdulmuttalib ile Mus'ab b. Umeyr'in şehid edilmesiyle ilgili onların ölümden sonraki hayatlarını anlattığını nakleder.⁶⁵²

Müellif, "*İnananlardan, Allah'a verdiği ahdi yerine getiren adamlar vardır. Kimi, bu uğurda canını vermiş, kimi de beklemektedir.*"⁶⁵³ ayetinin Bedir savaşına katılmayan Enes'in amcası ve arkadaşları hakkında nazil olduğunu Enes b. Mâlik'in şu rivayeti ile açıklıyor: Enes'in amcası Bedir savaşına katılmayınca "Resûlullah'ın müşriklerle yaptığı ilk savaşa katılmadım, eğer Allah bana müşriklerle savaşma fırsatı verirse neler yapacağımı görür" dedi. Uhud günü Müslümanlar bozguna uğrayınca: "Allah'ım! Müslümanların yapmış oldukları şeylerden dolayı senden af ve özür dilerim. Müşriklerin yaptıklarından da uzaklaşıp sana yönelirim" dedi (ve düşmana doğru) ilerledi. Sa'd onu tek başına en ileride görünce: "Ben de seninleyim" dedi. Sa'd der ki: "Ben onun yaptığını yapamadım. Vücudunda seksen küsur kılıç, mızrak ve ok yarası görüldü. Biz Ahzab suresi 23. ayetinin kendisini ve arkadaşlarını anlattığını konuşurduk."⁶⁵⁴

İbn Ebî Şeybe "*Ceza verirken, size verilenin aynıyla karşılık verin. Yemin olsun ki, eğer sabrederseniz bu, sabredenler için daha hayırlıdır*"⁶⁵⁵ ayetinin Uhud savaşında Müşriklerin yaptığı müslle ile ilgili olarak indiğini ifade eder. Uhud savaşında Müşrikler şehit düşen Müslümanların kulaklarını ve burunlarını kesip karınlarını yararak müslle yapmıştı. Sahabe Resûlullah'a: Eğer onlara karşı Allah bize zafer nasip ederse biz de onlara bu yapılanlardan daha fazlasını yapacağız" dediler. Bu ayet nazil olunca Resûlullah "Biz sabrederiz" buyurdu.⁶⁵⁶

⁶⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

⁶⁵¹ Âl-i İmrân, 3/169, 170, 171.

⁶⁵² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 179.

⁶⁵³ Ahzab, 33/23.

⁶⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

⁶⁵⁵ Nahl, 126.

⁶⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 344.

İbn Ebî Şeybe, "İnandıktan, peygamberin hak olduğuna şahadet ettikten, kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr eden bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir?"⁶⁵⁷ ayetinin Haris b. Süveyd'in Müslüman olduktan sonra Uhud savaşında Mekkelilerin yanında yer alması ve daha sonra pişman olup tövbe etmek istemesi üzerine nazil olduğunu nakleder. İbn Ebî Şeybe, Hâris'in arkadaşlarından bir topluluk: "Kavmiyle bize karşı savaşmış şimdi İslam'a mı dönüyor!" demeleri üzerine de "İman ettikten sonra küfre sapıp küfürleri artanların tövbeleri asla kabul edilmez. İşte onlar sapanların ta kendileridir"⁶⁵⁸ ayetinin nazil olduğunu aktarır.⁶⁵⁹

İbn Ebî Şeybe İbn Mes'ûd'dan "Sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu; derken denemek için Allah sizi geri çevirip bozguna uğrattı"⁶⁶⁰ ayetinin Uhud savaşındaki Müslümanların yenilgisini açıkladığını nakleder.⁶⁶¹

Ebu Üsâme'den Uhud savaşına giderken münafıkların geri dönmeleri üzerine "Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Hâlbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir"⁶⁶² ayetinin nazil olduğunu ve geri dönen münafıkların durumunu bildirdiğini Zeyd b. Sabit'in şu ifadeleriyle açıklar: Resûlullah Uhud'a çıktığında bazıları onunla birlikte çıktı ve (yoldan) geri döndüler. Sahabe onlar hakkındaki görüşlerinde ikiye bölündüler. Kimi: "Onları öldürelim" derken diğerleri: "Onları öldürmeyelim" görüşünü savundu. Bunun üzerine Nisâ suresi 88. ayeti nazil oldu. Resûlullah ise şöyle buyurdu: "Bu şehir (Medine) Taybe'dir ve tıpkı ateşin, gümüşün pisliğini giderdiği gibi pislikleri yok eder."⁶⁶³

Hz. Aişe'den rivayetle "Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi; gözler de dönmüştü, yürekler ağızlara gelmişti..."⁶⁶⁴ ayetindeki durumun Hendek savaşı olduğunu⁶⁶⁵, "Bu şekilde Allah, müminlere savaşta kâfi geldi. Allah çok güçlüdür, çok üstündür."⁶⁶⁶ ayetinin de Hendek savaşı ve savaş sırasında yaralanan Sa'd b. Muaz'ın Allah'a dua ederek: "Allahım! Benî Kurayza'nın akıbetini görüp gözüm aydın oluncaya kadar canımı alma." şeklinde dua etmesiyle ilgili olduğunu nakleder.⁶⁶⁷ Müellif, bu ayetin

⁶⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/86.

⁶⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/90.

⁶⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 356.

⁶⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/152.

⁶⁶¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 360.

⁶⁶² Nisa, 4/88.

⁶⁶³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 365.

⁶⁶⁴ Ahzab, 33/10.

⁶⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 378.

⁶⁶⁶ Ahzab, 33/25.

⁶⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 368.

Hendek savaşı ile ilgili bir açıklama olduğuna dair başka bir rivayeti de Abdurrahman b. Ebî Saîd el-Hudri'den nakleder.⁶⁶⁸

İbn Ebî Şeybe, Enes'ten “*Biz sana apaçık fetih verdik*”⁶⁶⁹ ayetinin Hudeybiye hakkında nazil olduğunu naklederken⁶⁷⁰; Abdullah b. Mes'ûd'dan naklettiği diğer bir rivayette bu ayetin Hudeybiye dönüşü nazil olduğunu ifade eder.⁶⁷¹ Bu ayetin Hudeybiye'yi anlattığını ve Hudeybiye dönüşü sırasında nazil olduğunu Mucemmi' b. Cârîye'nin şu rivayetiyle açıklar: Resûlullah ile beraber Hudeybiye'de bulundum. Oradan ayrıldığımız zaman halk develeriyle hızlı bir şekilde gitmeye başlayınca bazıları: "İnsanlara ne oluyor?" diye sorunca: "Resûlullah'a vahiy geldi" dediler. Biz de halkla hızlı bir şekilde gittik ve Resûlullah'ı Kurâu'l-Ğamîm denilen yerde dururken gördük. Halktan istedikleri yanında toplanınca onlara: Resûlullah "*Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik*"⁶⁷² ayetini okudu. Sahabeden bir kişi: "Ya Resûlallah! Bu (Hudeybiye anlaşması) fetih midir?" diye sorunca Resûlullah "Evet! Nefsim elinde olana yemin ederim ki fetihtir" buyurdu.⁶⁷³

Müellif, "*Andolsun Allah, Resulüne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette -ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle, başlarınızı tıraş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir*"⁶⁷⁴ ve "*Hürmetli ay, hürmetli aya mukabildir, hürmetler karşılıklıdır; o halde, size tecavüz edene (saldırana), size saldırdıkları gibi saldırın...*"⁶⁷⁵ ayetlerinin Hudeybiye sözleşmesinin ikinci yılı Hz. Peygamber'in ashabıyla Mekke'ye Mescid-i Haram'a girmeleriyle ilgili bir açıklama olduğunu Atâ'dan rivayet ettiği şu yorumla nakleder: “Resûlullah Hudeybiye sözleşmesinin ikinci yılı aynı günlerde kurbanlık develerle Mekke'ye girdi. Halkla beraber Mescid-i Haram'a girdiğinde: yüce Allah, eğer Mescid-i Haram'da sizinle savaşarlarsa, siz de onlarla savaşınız buyurarak Müslümanlara, Mescid-i Haram'da kendileriyle savaşanlarla kendilerinin de savaşmasını emretti.”⁶⁷⁶

İbn Ebî Şeybe, "*Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur...*"⁶⁷⁷ ayetinin Rıdvan biatini açıkladığını ifade eder.⁶⁷⁸

⁶⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382.

⁶⁶⁹ Fetih, 48/1.

⁶⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 394; Buhârî, “*Meğâzi*”, V, 125 (hadis no: 4172).

⁶⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 425.

⁶⁷² Fetih, 48/1.

⁶⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 405.

⁶⁷⁴ Fetih, 48/27.

⁶⁷⁵ Bakara, 2/194.

⁶⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 403.

⁶⁷⁷ Fetih, 48/18.

⁶⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 411.

Müellif, Enes'ten aktardığı bir rivayete göre “Biz sana apaçık bir fetih nasib ettik”⁶⁷⁹ ayetinde kastedilen fetih'in Hayber olduğunu vurgular.⁶⁸⁰

Yazar, İkrime'den "Yeminlerini bozan, Peygamberi sürgüne göndermeye azmeden bir toplumla savaşmanız gerekmez mi ki, önce onlar başlamışlardır? Onlardan korkar mısınız? Eğer inanyorsanız bilin ki asıl korkmanız gereken Allah'tır.”⁶⁸¹, “Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.”⁶⁸², “ve onların (müminlerin)kalplerinden öfkeyi gidersin”⁶⁸³, “Allah dilediğinin tövbesini kabul eder.” ayetlerinin Mekke fethi sırasında Huzâa kabilesinin durumunu açıkladığını nakleder.⁶⁸⁴

Müellif, Enes'ten “Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasib ettik. Allah böylece, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru yola eriştirir...”⁶⁸⁵, “Mümin erkeklerle mümin kadınları altlarından ırmaklar akan cennetlere -oralarda ebedi kalmak üzere- soksun ve günahlarını örtsün diye. İşte bu, Allah'ın katında büyük bir kurtuluştur”⁶⁸⁶ ayetlerinin Hudeybiye dönüşünde Mekke'nin fethini haber vermek üzere bir açıklama olduğunu ifade eder.⁶⁸⁷ Ayrıca Enes'ten “O sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra Batn-ı Mekke'de onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi”⁶⁸⁸ ayetinin Mekke'nin fethi sırasında Müşriklerin seksen kişilik süikast timinden bahsettiğini kaydeder. Sabah namazı vaktinde Resûlullah'ı gafil yakalamak isteği ile Ten'im dağından aşağıya inen bu timi, Hz. Peygamber yakalayıp affetmişti.⁶⁸⁹

İbn Ebî Şeybe, "Ey inananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın. Size, müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: «Sen mümin değilsin» demeyin...”⁶⁹⁰ ayetinin Muhallim b. Cessâme olayını açıkladığına dair Abdullah b. Ebî Hadrad el-Eslemî'den şu bilgiyi nakleder: Resûlullah bizi askeri bir birlikle İdam denilen yere gönderdi. Âmir b. el-Adbat bizimle karşılaştı ve bizi İslam selamıyla selamladı. Bu yüzden biz de onu öldürmekten çekindik. Fakat Muhallim b.

⁶⁷⁹ Fetih, 48/1.

⁶⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 432.

⁶⁸¹ Tevbe, 9/13.

⁶⁸² Tevbe, 9/14.

⁶⁸³ Tevbe, 9/15.

⁶⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460.

⁶⁸⁵ Fetih, 48/1-4.

⁶⁸⁶ Fetih, 48/5.

⁶⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 489.

⁶⁸⁸ Fetih, 48/24.

⁶⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.

⁶⁹⁰ Nisa, 4/94.

Cessâme, hücum edip onu öldürerek bir devesiyle, az miktardaki eşya ve malını aldı. Geri döndüğümüz zaman olanları Resûlullah'a bildirdiğimizde Nisâ suresi 94. ayeti nazil oldu.⁶⁹¹

Müellif, “*Hüneyn günü, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimetle uğramaktan kurtaramamıştı....*”⁶⁹² ayetiyle “*Elinizin altında bulunan cariyeler müstesna evli bulunan kadınlar da size haram kılındı.*”⁶⁹³ ayetinin Hüneyn savaşında meydana gelen bazı olayları açıkladığını nakleder.⁶⁹⁴

1.8. Siyer Rivayetlerinde Şiirden İstişhadı

İbn Ebî Şeybe'nin, siyer rivayetlerinin kaynağı olarak az miktar da olsa Şiirden de yararlandığını ve Şiiri delil olarak kullandığını görmekteyiz. Fakat o Şiiri İbn İshâk'ta olduğu gibi⁶⁹⁵ kasidelerle bir konunun tamamını anlatmamıştır. Sınırlı sayıda özellikle Hz. Peygamber'in ve sahabe'nin sözlerindeki Şiir örneklerini nakletmiştir.

Aşağıda İbn Ebî Şeybe'nin delil gösterdiği Şiirler ve işlediği konularla ilgili örnekler kronolojik sıraya göre aktarılmaya çalışıldı. Ayrıca Şiirlerin kaynağı ve miktarını balırtan bir tablo eklendi.

İbn Ebî Şeybe, İbn Abbâs'tan rivayetle Hz. Peygamber'in Şiirlerden örnek vererek onun bazı Şiirleri onayladığına dair Umeyye b. Ebî's-Salt'ın şu dizelerini nakleder.

Zuhal ve boğa burcu sağ ayağının altındadır.

Kartal solunda, aslan ise onu takip etmektedir.

Güneş de her gecenin sonunda

Kırmızı bir gül şeklinde doğar.

Bu rivayete göre Hz. Peygamber bu dizeleri okuduktan sonra şairin dediklerini tastik etmiştir.⁶⁹⁶ Ayrıca İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in Şiirlerden örnek olarak "*Sana haberi getiren, kendisine azık hazırlamadığın kişidir*" mısrasını sık sık tekrarladığı bilgisini verir.⁶⁹⁷

⁶⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 553.

⁶⁹² Tevbe, 9/25.

⁶⁹³ Nisa, 4/24.

⁶⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 451; *Kitabu'n-Nikah*, IX, 252.

⁶⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 243-248.

⁶⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 283.

⁶⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 284.

Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in Lebîd'in "*Biliniz ki; Allah'tan başka her şey batıldır.*" mısrasını okuyup tastik ettiğini ve "(Bu sözünü) Umeyye b. Ebî's-Salt neredeyse Müslüman olacakmış." dediğini nakleder.⁶⁹⁸

İbn Ebî Şeybe *Kitabu'l-Edeb*'te "Şiir söylemeye ruhsat verenler" başlığı altında Ebu Cafer el-Hatmi'den Mescid-i NEbî'nin inşası esnasında Hz. Peygamber ile Abdullah b. Revaha karşılıklı şu Şiir dizelerini söylediklerini aktarır.

Abdullah b. Revaha:

Mescidleri inşa eden kurtuluşa ermiştir.

Resulullah:

Muhakkak ki; mescidleri inşa eden kurtuluşa ermiştir.

İbn Revaha:

Oturarak ve ayakta Kur'an tilavet eden

Resulullah:

*Oturarak ve ayakta Kur'an okuyan, hem de mescidleri inşa edenler kurtuluşa ermiştir.*⁶⁹⁹

İbn Ebî Şeybe Hz. Ebû Bekr'in ilk Müslüman olduğuna dair Hasan b. Sabit'in aşağıdaki Şiir dizelerini delil getirmektedir.

Güvenilir bir kardeşin çektiği sıkıntıları anacaksın.

Kardeşin Ebû Bekr'in yaptıklarından dolayı çektiklerini an.

O ki Peygamber'den sonra yaratılmışların en iyisi, en takvalısı ve en adiliydi.

Taşıdığı sorumluluğu en iyi şekilde ifa ediydi.

Takındığı tavırla övgüye mazhar olan ikinci kişiydi.

*Ve insanlar içinde Resülü ilk tasdik edendi.*⁷⁰⁰

Müellif, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel'den Uhud günü Resûlullah'ın karşısına kılıcını çekmiş vaziyette çıkan bir Müşriki "*Ben peygamberim yalan yok. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum*" mısralarını söyleyerek vurup öldürdüğünü nakleder.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 285; *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 286; Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*, V, 42 (hadis no: 3841).

⁶⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 301; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, II 330.

⁷⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253; *a.g.e., Kitabu't-Târih*, XVIII, 344.

⁷⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358.

Ayrıca Berâ'b. Âzib'den Resûlullah'ın Hendek günü toprak taşırken Abdullah b. Revâha'nın şu mısralarını okuduğunu nakleder:

Allah'im sen olmazsan hidayet yolunu bulamaz.

Sadaka vermez namaz kılamazdık.

Üzerimize bir huzur indir.

Karşılaştığımız zaman ayaklarımızı sabit kıl.

Düşmanlar bize karşı azıp kudurdular.

Fakat kargaşa çıkarmak istedikleri zaman çekindik, katılmadık.⁷⁰²

Ayrıca Enes'ten Hendek savaşı sırasında Hz. Peygamber ile Muhacirler ve Ensâr'ın karşılıklı şu mısraları okuduklarını nakleder.

Resulullah:

Muhakkak gerçek hayat ahiret hayatıdır.

Allah'im Ensar ve muhacire mağfiret et.

Sahabe:

Biz Muhammed'e biat edenleriz.

Yaşadığımız sürece cihad etmek üzere.⁷⁰³

İbn Ebî Şeybe , Katâde'den Hendek savaşında yaralanan ve daha sonra şehit düşen Sa'd b. Muaz'ın annesinin vefatıyla ilgili şu mısraları okuduğunu aktarır.

Sa'd'ın basma gelenlerden dolayı vay haline Sad'ın annesi!

Ne kabiliyetler gösterdi, ne çabalar sarfetti

Cömertti ve asalet sahibiydi

Kendisine verilen görevleri de en iyi şekilde ifa etti.⁷⁰⁴

Müellif, İyâs b. Seleme'nin babasından Hayber savaşında Merhab ile Âmir'in ve Merhab ile Hz. Ali'nin aşağıdaki Şiirleri karşılıklı okuduklarını nakleder.

Merhab:

⁷⁰² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 381.

⁷⁰³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382; a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 275; Buhârî, “*Kitabu'l-Cihâdi ve 's-Siyer*”, IV, 50 (hadis no: 2961).

⁷⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 373.

Hayber halkı iyi bilir ki; ben gelip çatan savaşların kızıştığı zamanlarda, Tepeden tırnağa kadar silahlanan,

Cesareti ve kahramanlığı denenip durmuş olan Merhab'im.

Âmir:

Hayber bilir ki; ben Âmir'im

Tepeden tırnağa kadar silahlanıp savaş meydanına dalarım

Ayrıca İbn Ebî Şeybe İyâs b. Seleme'nin babasından Âmir'in, Hayber savaşına giderken Resûlullah'a ve sahabeye şu mısraları okuduğunu nakleder.

Vallahi! Eğer Allah olmasaydı biz doğru yolu bulamazdık

Ne zekât verir, ne de namaz kılabilirdik

Bizim üzerimize yürüyenler

Bizi fitneye düşürmek istediklerinde biz ondan kaçınırız Allahım! Biz Senin fazlından müstağni değiliz Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl Kalplerimize de sükûnet ve metanet indir.

Aynı rivayette Hz. Ali ile Merhab'ın Karşılıklı şu mısraları okudukları kaydedilir.

Merhab:

Hayber bilir ki ben Merhab'im,

Silahu keskin, denenmiş bir kahramanım.

Gelip çatan savaş kızıştığı zaman,

Savaşlar üzerime gelip de kızıştığında bahadırım.

Hz. Ali :

Ben annemin, adım Haydar koyduğu kişiyim. Ormanların heybetli görünümlü arslanı gibiyim! Sizi geniş ölçüde ve çarçabuk tepelerim.⁷⁰⁵

Merhab:

Hayber bilir ki ben Merhab'im,

Silahu keskin, donanmış bir kahramanım.

Arslanlar öfkeyle gelmeye başladığı zaman

Onlara bazen süngüyü dürter, bazen de kılıçla vururum.⁷⁰⁶

⁷⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 433.

⁷⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 439.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Seleme'den Mekke fethi sırasında Ka'b oğulları ve Bekr oğullarının arasındaki durumu anlatan aşağıdaki dizeleri nakleder:

Allah'im! Muhammed'den Allah rızası için yardım diliyorum.

Babamız ve onun babası çok eskiden anlaşmalıydı.

Allah sana hidayet versin, bize saldıranlara karşı yardımcımız ol.

Ve Allah'ın kullarını yardım etmeleri için çağır.⁷⁰⁷

Aynı rivayette İbn Ebî Şeybe Huzâa kabilesinin elçisinin, Hz. Peygamber'e gelip Benî Bekr kabilesinin kendilerine yaptıkları haksızlıkları ve bu konuyu Hz. Peygamber'den onlara yardım talebini şu mısralarla ifade ettiğini bildirir.

Allahım! Muhammed'den Allah rızası için yardım diliyorum

Babamız ve onun babası çok eskiden anlaşmalıydı

Sen baba, biz de çocukların mesabesindeydik

Kureyş sana verdiği sözden döndü

Seninle yaptıkları anlaşmayı ihlal ettiler

Benim de yağmur gibi gözyaşı dökmeme sebep oldular

Bizim kimseyi yardıma çağırmayacağımızı iddia ettiler

Hâlbuki onlar zelildir ve sayıları çok azdır

Onlar bizi uyurken Vetir suyunun yanında geceleyin bastılar

Ve bizi rükû ve secdede Kur ân okurken öldürdüler

Biz sana teslim olduk, el çekmedik

O halde yardım et, Allah seni hazır bir yardıma kavuştursun. Allah'ın ordularını ki, yardıma gelsinler. Çok askerler içindeki, köpüklü bir halde deniz gibi akar. Aralarında savaşa hazır bir Resûlullah vardır. Eğer zillet istense onun yüz rengi değişir.

Müellif, ayrıca konuyla ilgili Hassan b. Sabit'in şu dizelerini de nakleder:

Görmedim ama Mekke'de Bathâ'da

Ka'b oğullarının boyunlarının kesildiğini söylediler

Safvân da orta yerinden kesilen bir değnek gibi kanı akıyor

Bağlar çözüldü ve savaş zamanı artık geldi

Kork ey Ümmü Mucâlid'in oğlu (Ikreme)!

Sözümüzü açıkça ortaya koyduk/ Kılıçlarımızı biledik!

⁷⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi, XX, 451.

Şiirim bir defalığına dahi olsa

Kusuruyla günahıyla Süheyl b, Amr'm üstesinden gelecek mi?"⁷⁰⁸

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Habib'den Hâlid b. el-Velid'in Lât putunu yıkmak için yanına uğradığı zaman şu mısraları okuduğunu nakleder.

Ey Uzza! Bu geliş seni ta'zim için değil, seni inkar içindir.

Çünkü ben gördüm ki Allah seni değersiz kılmıştır.⁷⁰⁹

Yazar, Hz. Peygamber'in Huneyn savaşında şu dizeleri tekrarladığını nakleder.

Peygamber benim! Bunda yalan yok.

Ben ki Abdülmuttalib'in oğluyum.

Allah'ım! Yardımını indir.⁷¹⁰

Zû Karad Gazvesinde de Seleme'nin şu Şiiri söylediğini nakleder:

Ben Ekva'nın oğluyum.

Bu gün kötülerin ölüm günüdür.⁷¹¹

İbn Ebî Şeybe Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber'in vefatında Resûlullah'ın elbisesine işaret ederek şu mısraları söylediğini nakleder:

Senden sonra öyle haberler ve karışıklıklar oldu ki

Eğer sen bunlara şahit olsaydın bu konuşmalar çok olmazdı.⁷¹²

İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili naklettiği Şiirler, Şiirlerin konuları ve kaynakları:

Olay	Şiiri okuyan	Şiir dizeleri	Miktarı ve Kaynağı
------	--------------	---------------	--------------------

⁷⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460.

⁷⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 490.

⁷¹⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 519, 550.

⁷¹¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534.

⁷¹² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 565.

Hiz. Peygamber'in Şiir okuması ve Şiirlerden 6rnek vermesi	Hiz. Peygamber	<i>Zuhal ve boğa burcu sağ ayağının altındadır. Kartal solunda, aslan ise onu takip etmektedir. G6neş de her gecenin sonunda Kırmızı bir g6l Şeklinde doğar.</i>	D6rt mısra Umeyye b. Ebî'sSalt
Hiz. Peygamber'in sık sık tekrarladığı Şiir dizesi	Hiz. Peygamber	<i>Sana haberi getiren, kendisine azık hazırlamadığın kişidir.⁷¹³</i>	Bir mısra
Hiz. Peygamber'in Őiirini okuyup tasdik ettiği Şair LEbîd	Hiz. Peygamber	<i>Biliniz ki; Allah'tan başka her Şey batıldır.⁷¹⁴</i>	Bir beyit Umeyye b. Ebî's-Salt
Hiz. Hiz. Ebû Bekr'in M6sl6man oluşu	İbn Abbâs	<i>G6venilir bir kardeşin çektiği sıkıntıları anacaksın Kardeşin Ebû Bekr'in yaptıklarından dolayı çektiklerini an O ki Peygamber'den sonra yaratılmışların en iyisi, en tavalısı ve en adiliydi. Taşdığı sorumluluğu en iyi Şekilde ifa edeniydi. Takındığı tavırla 6vg6ye mazhar olan ikinci kişiydi. Ve insanlar içinde Resul6 ilk tasdik edendi.⁷¹⁵</i>	Altı mısra Hasan b. Sabit
Uhud savaşı	Hiz. Peygamber	<i>Ben peygamberim yalan yok Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.⁷¹⁶</i>	İki mısra Hiz. Peygamber
Hendek savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın 6l6m6	Sa'd b Muaz'ın annesi	<i>Sa'd'ın basma gelenlerden dolayı vay haline Sad'ın annesi! Ne kabiliyetler g6sterdi, ne çabalar sarfetti C6mertti ve asalet sahibiydi Kendisine verilen g6revleri de en iyi Şekilde ifa etti.⁷¹⁷</i>	D6rt mısra Sa'd b Muaz'ın annesi
Hendek savaşı	Hiz. Peygamber	<i>Allah'ım sen olmazsan hidayet yolunu bulamaz. Sadaka vermez namaz kılamazdık. 6zerimize bir huzur indir.</i>	Altı mısra Abdullah b. Revâha

⁷¹³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 284.

⁷¹⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 285, 286.

⁷¹⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 344.

⁷¹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358.

⁷¹⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 371.

		<i>Karşılaştığımız zaman ayaklarımızı sabit kıl. Düşmanlar bize karşı azıp kudurdular. Fakat kargaşa çıkarmak istedikleri zaman çekindik, katılmadık.⁷¹⁸</i>	
Hendek savaşı	Hz. Peygamber	<i>Muhakkak gerçek hayat ahiret hayatıdır. Allah'ım Ensar ve muhacire mağfiret et. Sahabe, Resûlullah'a şöyle karşılık verdi: Biz Muhammed'e biat edenleriz. Yaşadığımızı sürece cihad etmek üzere.⁷¹⁹</i>	Dört mısra Hz. Peygamber ve sahabe
Hayber savaşı	Merhab Amir Merhab Hz. Ali Merhab	<i>Hayber halkı iyi bilir ki; ben gelip çatan savaşların kızıştığı zamanlarda, Tepeden tırnağa kadar silahlanan, Cesareti ve kahramanlığı denenip durmuş olan Merhab'ım. Hayber bilir ki; ben Âmir'im Tepeden tırnağa kadar silahlanıp savaş meydanına dalarım Vallahi! Eğer Allah olmasaydı biz doğru yolu bulamazdık Ne zekât verir, ne de namaz kılabilirdik Bizim üzerimize yürüyenler Bizî fitneye düşürmek istediklerinde biz ondan kaçınırız Allahım! Biz Senin fazlından müstağni değiliz Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl Kalplerimize de sükûnet ve metanet indir. Hayber bilir ki ben Merhabam,</i>	Merhab Üç mısra Amir Dokuz mısra Merhab Üç mısra Hz. Ali Üç mısra Merhab

⁷¹⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 381.

⁷¹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 275.

		<p><i>Silahlı keskin, denenmiş bir kahramanım. Gelip çatan savaş kızıştığı zaman, Savaşlar üzerime gelip de kızıştığında bahadırım Ben annemin, adım Haydar koyduğu kişiyim Ormanların heybetli görünüşlü aslanı gibiyim! Sizi geniş ölçüde ve çarçabuk tepelerim Hayber bilir ki ben Merhab'ım, Silahlı keskin, donanmış bir kahramanım. Arslanlar öfkeyle gelmeye başladığı zaman Onlara bazen süngüyü dürter, bazen de kılıçla vururum.</i>⁷²⁰</p>	
Mekke'nin fethi	<p>Ka'b oğullarından imdat dileyen biri</p> <p>Huzâa kabilesinin elçisi</p> <p>Hassan b. Sabit</p>	<p><i>Allah'ım! Muhammed'den Allah rızası için yardım diliyorum. Babamız ve onun babası çok eskiden anlaşmalıydı. Allah sana hidayet versin, bize saldıranlara karşı yardımcımız ol. Ve Allah'ın kullarını yardım etmeleri için çağır.</i>⁷²¹</p> <p><i>Allahıml Muhammed'den Allah rızası için yardım diliyorum Babamız ve onun babası çok eskiden anlaşmalıydı Sen baba, biz de çocukların mesabesindeydik Kureyş sana verdiği sözden döndü Seninle yaptıkları anlaşmayı ihlal ettiler Benim de yağmur gibi gözyaşı dökmeme sebep oldular Bizim kimseyi yardıma çağırmayacağımızı iddia ettiler Hâlbuki onlar zelildir ve</i></p>	<p>Ka'b oğullarından imdat dileyen biri. Dört mısra Huzâa kabilesinin elçisi On altı mısra</p> <p>Hassan b. Sabit Sekiz mısra</p>

⁷²⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 433.

⁷²¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 454.

		<p>sayıları çok azdır Onlar bizi uyurken Vetir suyunun yanında geceleyin bastılar. Ve bizi rükû ve secdede Kur ân okurken öldürdüler. Biz sana teslim olduk, el çekmedik. O halde yardım et, Allah seni hazır bir yardıma kavuştursun. Allah'ın ordularını ki, yardıma gelsinler. Çokaskerler içindeki, köpüklü bir halde deniz gibi akar. Aralarında savaşa hazır bir Resûlullah vardır. Eğer zillet istense onun yüz rengi değişir.</p> <p>Görmedim ama Mekke'de Bathâ'da Ka'b oğullarının boyunlarının kesildiğini söylediler Safvân'm da, orta yerinden kesilen bir değnek gibi kanı akıyor Bağlar çözüldü ve savaş zamanı artık geldi Kork ey Ümmü Mucâlid'in oğlu (îkrime)! Sözümüzü açıkça ortaya koyduk/ Kılıçlarımızı biledik! Şiirim bir defalığına dahi olsa Kusuru De günahıyla Süheyl b, Amr'm üstesinden gelecek mi?" 722</p>	
Mekke fethedildikten sonra Hâlid b.el-Velîd'in putları kırarken söylediği Şiir	Hâlid b.el-Velîd	Ey Uzza! Bu geliş seni ta'zim için değil, seni inkar içindir. Çükü ben gördüm ki Allah seni değersiz kılmıştır. ⁷²³	Hâlid b.el-Velîd İki mısra
Huneyn savaşı	Hz. Peygamber	Peygamber benim! Bunda yalan yok. Ben ki Abdülmuttalib'in	Hz. Peygamber Üç mısra

⁷²² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460.

⁷²³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 490.

		oğluyum. Allah'ım! Yardımını indir. ⁷²⁴	
Zû Karad Gazvesi	Seleme	Ben Ekva'nın oğluyum. Bu gün kötülerin ölüm günüdür. ⁷²⁵	Seleme İki mısra
Hiz. Peygamber'in vefatı	Hiz. Safiyye	Senden sonra öyle haberler ve karışıklıklar oldu ki Eğer sen bunlara şahit olsaydın bu konuşmalar çok olmazdı. ⁷²⁶	Hiz. Safiyye İki mısra

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Ebî Şeybe, siyer rivayetlerinde toplam 87 mısra civarında Şiir'den delil getirmektedir. İbn İshâk'la kıyasladığımızda İbn Ebî Şeybe'nin Şiiri az miktarda kullandığını görmekteyiz. Zira İbn İshâk sadece "Bedir savaşı hakkında söylenen Şiirler" başlığı altında (393) üç yüz doksan üç mısra Şiir⁷²⁷ nakletmektedir.

1.9.Siyer Rivayetlerinde Fikhi Hükümler (Fikhu's-Sire Örnekleri)

İbn Ebî Şeybe'nin siyer rivayetlerinde dikkat çeken önemli bir husus da naklettiği siyer ve meğâzi bilgilerinde bir şekilde dinî ahkâmla bağlantı kurması ve hemen her konu başlığı altında fikhi birtakım hükümlere yer vermesidir. Yani o konuları bir bakıma ismi konmamış fakat fikhu's-sire usulüne benzer bir tarzda işlemeye çalışmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe, on binlerce hadisi barındıran *el-Musannef*'inde rivayetleri ahkâma menşe olacak şekilde tasnif ve tertip etmiştir. Mükerrer rivayet sayısının çok olduğu bu eserde tarihi bir olayı anlatan bir bilgi çoğu zaman ibadet ve muamelata da kaynaklık edecek niteliktedir. Eserin her tarafında dağınık vaziyette bulunan bu rivayetlerinin önemli bir kısmını siyere dair *Meğâzi* bölümünde bir araya getirmeye çalışmış olsa da bir kısmını da diğer bölümlerde bırakmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bazı rivayetleri siyere dair bilgi içerse de fikhi tarafı ağır bastığından ibadet ve muamelele dair bölümlerde bırakılmıştır. Aşağıda tespit etmeye çalıştığımız rivayetlerin buldukları bölümlere dikkat edilirse ifade etmeye çalıştığımız bu husus daha net olarak analiz olacaktır.

Burada konuyla ilgili tespit edebildiğimiz rivayetleri, buldukları bap başlığıyla ilişkisini kurarak açıklamaya çalışacağız.

⁷²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 519.

⁷²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534.

⁷²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 565.

⁷²⁷ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 43-48.

İbn Ebî Şeybe Bedir savaşıyla ilgili ayetlerden savaştan kaçmanın büyük günahlardan kabul edildiğini nakleder.⁷²⁸ Ancak bu hükmün Bedir gününe has olduğunu (haddizatında) savaş meydanından kaçmanın büyük günahlardan olmadığını Hasan Basrî'nin rivayetiyle açıklar.⁷²⁹

Müellif, Ebû Saîd el-Hudri'den naklettiğine göre Hz. Peygamber, Benî Mustalik savaşı sırasında sahabeye azil yapmaları konusunda izin vermiştir.⁷³⁰

Yazar, zaruret halinde farz namazların yürürken de kılanabileceğine delil olarak şu olayı aktarır. Resûlullah Abdullah b. Uneys'i, Hâlid b. Süfyân'a (onu öldürmek üzere) gönderdi. Abdullah Hâlid'in yanına vardığı sırada ikinci namazı vakti idi. Ancak durup namaz kılacağı sırada onu kaçıracağı endişesiyle yürürken ikinci namazını kıldı.⁷³¹

Ganimetlerin paylaşımındaki fikhî hükümlerle ilgili Müellif, farklı görüşleri bildiren üç rivayeti nakleder. Abdullah b. Ömer'den nakledilen rivayete göre Necid seriyyesinden elde edilen ganimetten paylarına düşene ilaveten Hz. Peygamber, onlara birer deve daha verdi.⁷³² Habîb b. Mesleme'nin verdiği bilgiye göre Resûlullah savaş meydanında ganimetten dörtte birini dağıtır, dönünce üçte birini verirdi.⁷³³ Yine Habîb b. Mesleme'nin rivayetine gör bazı savaşlarda Resûlullah'ın humusu ayırdıktan sonra ganimetin üçte birini dağıttığını aktarır.⁷³⁴

Nefl⁷³⁵ ile ilgili Said b. Müseyyeb'in görüşünü nakleden yazar, Resûlullah'tan sonra artık ganimette nefil bulunmadığını ifade eder.⁷³⁶ Bir diğer rivayette neflin (ganimet hediyesinin) bir hak olduğunu görüşüne yer verir.⁷³⁷

Müellif, savaşta kadınların öldürülmesinin yasaklanmasıyla alakalı hükmü İbn Abbâs'tan nakleder. Bu rivayet göre Hayber savaşında esir alınan bir kadın ihanet yapmaya kalkışması sebebiyle sahabe tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine Resûlullah kadınların öldürülmesini yasakladı.⁷³⁸ Diğer bir rivayette de Resûlullah Hayber'de, İbn

⁷²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 340.

⁷²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 340.

⁷³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 392; Buharî *Meğâzi*, (hadis no: 4138); Müslim, II, 1061

⁷³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290; V, 443.

⁷³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 428; Müslim, *Sahih*, III, 1368.

⁷³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 429; Abdunezzak, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 189, (hadis no: 9334).

⁷³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 430, 431; el-Hakim, *el-Müstedrek* (pdf), (31432).

⁷³⁵ Hisse haricinde verilen ganimet hediyesi

⁷³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 431; Taberî, *Tefsir*, IX, 177.

⁷³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 432.

⁷³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447; *Kitabu's-Siyer* XVII, 569;

Ebî'l-Hukayk'i öldürmeleri için asker gönderdiğinde, kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı."⁷³⁹

Hayber savaşında ortaya çıkan bir hüküm de ehli eşek etinini yasaklanmasıdır. Hayber günü halk, eşekleri kesip kazanlara koyup kaynattı. Resûlullah'ın "Allah ve Resulü size ehli eşek etlerini yemenizi yasaklıyor. Onlar pistir." demesi üzerine kazanlardaki etler döküldü.⁷⁴⁰ Yine Hayber savaşı sırasında ehli eşek ile beraber katır ve azı dişleri olan vahşi hayvanların, yırtıcı pençesi olan kuşların, hedef tahtası yapıлып öldürülen hayvanların etinin yenmesini ve haksız yere alınan çalıntı malı, (esir edilen) kadınlardan hamile olanlarla doğum yapana kadar ilişkiye girilmesi, taksim edilmedikçe ganimetteki payların satılması ve olgunlaşmadan meyvelerin satılmasını yasaklandı. Aynı şekilde o gün, saçına saç ekleyen ve ekletene, dövme yapan ve yaptırana, (ölünün ardından) yüzünü tırmalayıp giysilerini yırtana (ağıtçıya) Hz. Peygamber tarafından lanet edildi.⁷⁴¹

Savaşta ganimet çalan ve toplum malına ihanet edenin cenaze namazının kılınmayacağına dair *Kitabu's-Siyer*'de naklettiği rivayete göre Hz. peygamber, Hayber savaşı sırasında Yahudiler'e ait iki dirhemlik kıymeti olan bir gerdanlığı çalan şahsın cenaze namazını kılmamaıştır.⁷⁴²

İbn Ebî Şeybe'nin siyer rivayetlerinde yer verdiği diğer bir şer'î hüküm de değeri birbirinden farklı olan iki eşyanın bir arada satılamayacağıyla ilgilidir. Fadale b. Ubeyd'den naklettiği rivayete göre Hayber savaşı sırasında altın ipe saplanmış boncukları olan bir gerdanlığı satın alan adama Hz. Peygamber gerdanlıktaki boncuklarla altını birbirinden ayırmadıkça satın alması caiz olmadığını buyurdu. Adam: "Ben taşları (boncuğu) satın aldım" dese de Allah Resulü: "Boncuklarla altını birbirinden ayırmadıkça satın alman caiz değildir" buyurdu. Bunun üzerine adam geri dönüp taşlarla altını birbirinden ayırıp gerdanlığı bu şekilde satın aldı.⁷⁴³

Müellif, arazilerin vakfedilmesiyle ilgili İbn Ömer'den naklettiği rivayete göre Hayber'de Hz. Ömer'in payına bir arazi düşmüştü. Hz. Ömer, Resûlullah'a gelip: "Hayber'de bir arazi elde ettim ki şimdiye kadar böylesine güzel bir mala hiç sahip olmamıştım. Bu arazi konusunda ne yapmamı buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber ona: "Dilersen arazinin kendisini (aslını) vakfeder, ondan elde edilecek geliri de infak edersin"

⁷³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447; *Kitabu's-Siyer* XVII, 571.

⁷⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

⁷⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 445; *Kitabu's-Sayd*, X, 448, 450.

⁷⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 160.

⁷⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyû'*, X, 532.

buyurunca Hz. Ömer, aslının satılmaması, birilerine hibe edilmemesi ve miras olarak intikal etmemesi şartı ile araziyi vakfetti.⁷⁴⁴

İbn Ebî Şeybe'nin İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber Fetih yılı Kudeyd denilen yere kadar oruç tuttuktan sonra orucunu bozdu. Fiil olarak Resûlullah'ın sonra yaptığı dikkate alınır (yani seferdeyken oruç bozulabilir.)⁷⁴⁵

Seferi namaz süresinin on beş gün kadar olabileceği hükmü Mekke fethi sırasında uygulandı. Bu nedenle Resûlullah Mekke'yi fethettiği zaman, Huneyn'e gidene kadar on beş gün namazı kısaltarak kıldı⁷⁴⁶

Özü haram olan şeylerin alınıp satılmasının da haram olduğu hükmü fetih yılı Resûlullah tarafında bildirildi. Bu misal, içki, domuz, leş ve putların alınıp satılmasının Allah tarafından yasaklandığı duyuruldu.⁷⁴⁷

Fetih yılı içki içenin dövülmesi hükmü Hz. Peygamber tarafından uygulandı. Hz. Ebû Bekr de bu uygulamadan yola çıkarak içki içen kişiye kırk defa vurulmasını takdir etti.⁷⁴⁸

İbn Ebî Şeybe'nin İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre Resûlullah korku namazını Zû Karad savaşı sırasında kıldı. Halkı arkasında iki saf şeklinde dizdi. Bir saf ardında dizilirken öbürü düşmanın karşısında dizildi. Hz. Peygamber ardında dizilenlerle bir rekât kılınca, her iki saftakiler yer değiştirdi ve Resûlullah onlara da bir rekât kıldırdı.⁷⁴⁹

İbn Ebî Şeybe'nin Avf b. Mâlik el-Eşcai'den naklettiği rivayete göre Resûlullah, Tebuk gazvesinde, seferi olanlar için üç gün üç gece, mukim olanlar için ise bir gün bir gece ayakkabılara meshedilmesini emretti.⁷⁵⁰

İbn Ebî Şeybe, Atiyyetu'l-Kurazi'den, Kitabu's-Siyer'de savaşta öldürülmesi yasaklananlar hakkında Beni Kurayza savaşındaki şu örneği nekleder: Kurayza günü

⁷⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, XI, 56; Buhârî, “*Kitabu'ş-Şurût*”, III, 198 (hadis no: 2737).

⁷⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

⁷⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

⁷⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

⁷⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 493; Beyhaki, *Sünen*, VIII, 320; Abdurrezzak, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 379, (hadis no: 9741).

⁷⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 540.

⁷⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna çıkarıldık. Etek tıraşı olacak çağa gelen öldürüldü, gelmeyenler ise serbest bırakıldı.⁷⁵¹

Müellif, *Kitabu'n-Nikâh*'ta eşler arasında paylaşım bahsinde İbrâhîm(-i Nehâî)'nin şu rivayetine yer verir: Resûlullah hastalanınca Âişe'nin evinde bakılması konusunda hanımlarından izin istedi. Hanımları Resûlullah'a izin verdi. Hz. Peygamber (vefat ettiği) Âişe'nin odasındaydı.⁷⁵² Hz. Aişe der ki: "Resûlullah (S.A.V.) evimde (başı) benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında iken vefat etti."⁷⁵³

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Cenâiz*'de Hz. Âişe'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber üç parça Yemen işi pamuklu bez ile kefenlenmiştir. Bunların içinde gömlek ve sarık yoktur.⁷⁵⁴ Müellif, bu rivayete benzer birkaç rivayeti daha nakleder.⁷⁵⁵

Abdullah b. Abbâs'ın rivayetine göre Resûlullah üç parça bez içinde kefenlenmiştir. İçinde öldüğü gömleği ve (aslen iki parça olan) Negrân hüllesi de vardır.⁷⁵⁶

Yazar, Mansûr'an *Kitabu'l-Cenâiz*'de naklettiği rivayete göre Resûlullah kırmızı bir hülle ve kırmızıyla boyanmış bir kumaş içinde kefenlenmiştir.⁷⁵⁷ Saîd b. el-Müseyyeb'en naklettiği diğer bir rivayette de Resûlullah üç giysi içinde kefenlenmiştir. Bunlardan biri çizgili yünlü kumaştı.⁷⁵⁸ Yine İbnü'l-Hanefiyye kanalıyla Hz. Ali'den naklettiği rivayete göre Resûlullah yedi parça giysi ile kefenlenmiştir.⁷⁵⁹

Müellif, *Kitabu'l-Cenâiz*'de Hz. Peygamber'in kabrinin lahid şeklinde yapıldığına dair çeşitli rivayetler aktarır: Hişâm b. Urve'nin anlattığına göre Medine'de mezar kazan iki adam vardı. Biri kabri lahid şeklinde kazıyor, diğeri şakk⁷⁶⁰ şeklinde kazıyordu. Resûlullah vefat edince Medineli fakihler "Hangisi ilk gelirse ona önceden yapmış olduğu gibi yapmasını emredin" dediler. Derken kabri lahid şeklinde kazan çıkageldi. Ona mezarı lahid şeklinde kazması emredilince Resûlullah'ın kabrini bu şekilde kazmış oldu.⁷⁶¹ Muğîre

⁷⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 575.

⁷⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 447; Buhârî, "*Kitabu'l-Vudu*", I, 50 (hadis no: 198), Müslim, *Sahih*, II, 312.

⁷⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 221; Buhârî, "*Kitabu fardi'l-Hams*", IV, 81 (hadis no: 3100), Müslim, IV, 1893.

⁷⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 162; Buhârî, "*Kitabu'l-Cenâiz*", II, 77 (hadis no: 1271).

⁷⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 164, 171, 172; İbn Sa'd *Tabakât*, II, 284; Buhârî, "*Kitabu'l-Libâs*", VII, 147 (hadis no: 5814), Müslim, II, 651.

⁷⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 163.

⁷⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 164.

⁷⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 172.

⁷⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 164.

⁷⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 312.

⁷⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 312, 312, 314, 315; Abdürrezzâk *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 475, 476, (Hadis no:6381; 6383); İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 295.

b. Şu'be de Resûlullah'ın kabrinin lahid şeklinde yapıldığını nakleder.⁷⁶² Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah kabrine lahid kazılmasını vasiyet etmiştir.⁷⁶³

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Cenâiz'de* Hasan Basrî'den Hz. Peygamber'in kabrinin içine bir kumaş parçasının yerleştirildiğini nakleder. Bunu koymalarının sebebi Medine'nin toprağının nemli ve tuzlu olması(ndan dolayı naaşı korumak) içindi. Resûlullah'ın lahdine Hayber gününde (ganimet olarak) elde ettiği kadife kırmızı bir kumaş yerleştirildi.⁷⁶⁴

Müellif, *Kitabu'l-Cenâiz'de* kabir üzerine kamyş bırakma konusunda Şa'bî'den naklettiği rivayete göre Resûlullah vefat ettiğinde lahdî üzerine bir demet kamyş konulduğunu nakleder.⁷⁶⁵ Yine *Kitabu'l-Cenâiz'de* kabir üzerine kerpiç koyma ve bina yapma ile ilgili Ali b. Hüseyin (Zeynelâbidîn)'den "Resûlullah'ın mezarı üzerine kerpiç dizilmiştir."⁷⁶⁶ ifadesini aktarır.

Yazar, *Kitabu'l-Cenâiz'de* ölen bir insanın öpülebileceğini, Hz. Ebû Bekr'in Hz. Peygamber'i vefatından sonra öptüğünü Hz. Âişe ile İbn Abbâs'tan naklettiği rivayetle açıklar.⁷⁶⁷ Konuyla ilgili başka bir rivayeti de Zübeyr ailesinin azatlısı Abdullah el-Behî'den nakleder. Bu rivayete göre Resûlullah vefat ettikten sonra Ebû Bekr, onun huzuruna girdi, yüzünü açtı, üzerine kapanarak onu öptü ve şöyle dedi: "Anam babam sana feda olsun, hayatında da, ölümünde de ne hoşsun!"⁷⁶⁸ ayrıca o, *Kitabu'l-Cenâiz'de* Hz. Peygamber'in Osman b. Maz'un'u öptüğünü ve onu öperken Resûlullah'ın gözyaşlarının Osman'ın yanakları üzerine aktığını nakleder.⁷⁶⁹

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu's-Siyer'de* müşriklerden hediye kabul etme konusunda Hz. Peygamber'in müşriklerden hediye kabul ettiğine dair birkaç rivayete yer vermektedir:

Enes b. Mâlik'ten naklettiği rivayete göre Ukeydir, Resûlullah'a bir küp dolusu tatlı içecek verince Hz. Peygamber bunu aralarında paylaştırdı.⁷⁷⁰ Urve'den naklettiği diğer bir rivayete göre Dûme lideri, müşrik iken Resûlullah'a bir hediye verdi. Hz. Peygamber de bu hediyeyi kabul etti.⁷⁷¹ Yine Sa'd b. İbrahim'den naklettiğine göre Mukavkis, Resûlullah'a

⁷⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315.

⁷⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315; İbn Sa'd, *Tabakât*, (2/295).

⁷⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 346, 347; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 299.

⁷⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 338.

⁷⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 339; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 297.

⁷⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474, 477; Buhârî, "*Kitabu Menâkibi'l-Ensâr*", VI, 14 (hadis no: 4455); İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 265.

⁷⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 475; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 264, 265.

⁷⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474.

⁷⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

⁷⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

bir hediye verdi. Resûlullah da bu hediyeyi kabul etti."⁷⁷² Müellif, Hz. Ali'den naklettiğine göre Dûme lideri Resûlullah'a ipek bir kumaş hediye etti. Hz. Peygamber bu kumaşı ona verdi ve: "Bunu parçalara böl ve örtü olarak kadınlara dağıt" buyurdu.⁷⁷³

Müellif, *Kitabu's-Siyer'de* Peygamber'in müşriklerden hediye kabul etmediğine dair Hasan(-ı Basrî)'den şu rivayeti naklediyor: İyâd b. Himâr, Resûlullah'a bir hediye verdi. Peygamberimiz ona: "Ey İyâd! Sen Müslüman oldun mu ki?" diye sorunca, İyâd: "Hayır!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber hediyeyi ona iade etti ve "Biz müşriklerin hediyelerini kabul etmeyiz" buyurdu. İbn Avn der ki: Hasan'a: "(Metinde geçen) Zebd, ne demek?" diye sorduğumda, bana: "Hediye" karşılığını verdi.⁷⁷⁴

1.10. Siyer Rivayetlerinde Hz. Peygamber'in Mektuplarından İstişadı (Vesika Kullanımı)

İbn Ebî Şeybe, "Hz. Peygamber'in mektupları ve elçileri hakkında anlatılanlar" başlığı altında Hz. Peygamber'in devlet reislerine gönderdiği mektupların yanı sıra, kabile reislerine gönderdiği mektuplar, bazı seriyeler, Hz. Peygamber'e gelen kabile temsilcileri, ismi zikredilmeyen bazı kişilere gönderdiği mektuplar ve Hz. Halid'in putları kırmak için gönderilmesi gibi meseleleri ele almıştır.

1.10.1. Hz. Peygamber'in Mektupları

1.10.1.1. Hz. Peygamber'in Necâşi, Kayser ve Kısra'ya Gönderdiği Mektupları

İbn Ebî Şeybe'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber'in Kısra, Kayser ve Necâşi'ye gönderdiği mektupların içeriğinde şu ayet yer alıyordu: "*Derim ki: "Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmayalım. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz müslümanlarız deyiniz!"*"⁷⁷⁵

Kısra, mektubun içinde ne olduğuna bakmadan onu yırttı. Resûlullah onun hakkında: "Kısra parçalandı, ümmeti de parçalandı" buyurdu. Necâşi ise yanındakilerle beraber iman etti ve Resûlullah'a hediye olarak bir kaftan gönderdi. Resûlullah onun için: "O size karışmadığı müddetçe siz de ona karışmayınız" buyurdu. Kayser ise mektubu

⁷⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 130.

⁷⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

⁷⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 128; Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204), *Müsnedu Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Daru'l-Kitabi'l-Lübnani, Beyrut, (Haydarabad baskısının aynısı) 1321, II, 409 (hadis no: 1178, 1179).

⁷⁷⁵ Âli-İmrân, 3/64.

okudu ve "Süleyman peygamberin "Bismillâhirrahmânirrahim" ile başlayan mektubundan sonra böylesi bir mektubu duymuş değilim" dedi.

Kayser sonra ülkesine ticaret için gelen Ebû Süfyân ile Muğire b. Şu'be'yi çağırıp Resûlullah ile ilgili sorular sordu. Onlara: "Ona kim tâbi oldu?" diye sorunca; "Kadınlar ve zayıf olan dediler. Kayser; "Onun dinine girenler, tekrar o dinden çıkıyorlar mı?" diye sorunca, onlar: "Hayır" karşılığını verdiler. Kayser: "Bu peygamberdir ve benim şu ayaklarımın bastığı yere yakında hâkim olacaktır. Eğer onun yanında olsaydım ayaklarımı öperdim" dedi.⁷⁷⁶

İbn Ebî Şeybe'nin Abdullah b. Şeddâd'dan naklettiğine göre Kısra Yemen valisi Bâzâm aracılığıyla Hz. Peygamber'e bir elçi göndererek ona evinde oturmasını ve halkın işine karışmamasını, aksi takdirde onunla savaşacağını söyledi. Hz. Peygamber sakalını kazımış ve bıyıklarını uzatmış olan Kısra'nın iki elçisini neden böyle yaptıklarını sorunca onlar tanrılarının bunu emrettiğini söylerler. Bunun üzerine Hz. Peygamber benim rabbim sizin rabbiniz olan Kısra'yı öldürdüğünü söyler. Elçiler Yemen'e dönüp durumu araştırınca böyle olduğunu öğrenirler.⁷⁷⁷

1.10.1.2. Hz. Peygamber'in Umeyr Zû Murran'a Mektubu

İbn Ebî Şeybe'nin Umeyr Zû Murran'ın torunu Mücalid'den naklettiğine göre Resûlullah Umeyr Zû Murran'a şöyle bir mektup yazdı. "Bismillâhirrahmânirrahim. Allah'ın Resulü Muhammed'den, Umeyr Zû Murran ve Hemdân'dan Müslüman olanlara. Allah'ın selamı üzerinize olsun. Sizin için kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ediyorum. Derim ki: Rûm diyarından dönerken Müslüman olduğunuzu öğrendik. Gözünüz aydın. Allah size hidâyetiyle doğru yolu gösterdi. Eğer Allah'tan başka ilah olmadığına Muhammed'in de, O'nun Resulü olduğuna şahadet ederseniz, namaz kılarsanız, zekât verirseniz, kanlarınız, mallarınız ve üzerinde Müslüman olduğunuz topraklarınız, ovasıyla dağlarıyla, pınarlarıyla ve meralarıyla Allah'ın ve Resulü olan Muhammed'in zimmetindedir. Size zulmedilmez ve sıkıntıya düşürülmezsiniz. Zekât, Muhammed'e ve ailesine helal değildir. Mallarınızın zekâtını Müslüman olan fakirlere vererek mallarınızı temizlemiş olursunuz. Mâlik b. Murâra er-Ruhâvide emanete sadık kalıp haberi ulaştırmıştır! Ey Zû

⁷⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 283; Saïd b. Mansûr, Ebu Osman Saïd b. Mansur b. Şu'be el-Horasani (ö. 227/842), *Sünen*, thk. Habiburrahman el-A'zami, Daru's-Selefiye, Hindistan, 1982, II, 226 (hadis no: 2480).

⁷⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 281; İbn Cerir, *Tarih*, II, 133; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 260; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 69.

Murrân! Sana, ona iyi davranmanı emrediyorum, zira kendisi (kavmi içinde) seçkin kişilerden birisidir." Alî b. Ebî Tâlib de (mektubun sonuna): "Allah'ın selamı üzerinize olsun! Rabbiniz size esenlikler versin" diye yazdı.⁷⁷⁸

1.10.1.3. Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitaptan Bir Adama Mektup Göndermesi

İbn Ebî Şeybe'nin, Ebû Burde'den naklettiğine göre Resûlullah Ehl-i kitaptan bir adama: "Sen barıştan yana mısın?" diye başlayan bir mektup yazdı. Ancak mektubun yazımını bitirmeden aynı adamdan bir mektup geldi. Mektubun içinde de Resûlullah'a selamı vardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber yazdığı mektubun en altında adamın selamına aynıyla karşılık verdi.⁷⁷⁹ Bu mektup diğer kaynaklarda bulunmamaktadır. İbn Tolon Hz. Peygamber'in yazışmalarıyla ilgili yazdığı eserinde "Hz. Peygamber'in ismi belli olmayan bir adama mektup göndermesi" başlığı altında bu rivayeti İbn Ebî Şeybe'den nakletmektedir.⁷⁸⁰

1.10.1.4. Hz. Peygamber'in Beni Zühayr b. Ukayş Kabilesine Mektubu

İbn Ebî Şeybe, Yezid b. Abdillâh b. eş-Şihhîr'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in ismi belli olmayan bir şahıs vasıtasıyla Beni Zühayr b. Ukayş'e bir mektup gönderdiğini nakleder. Mektupta besmeleden sonra bu mektubun Allah'ın Peygamber'i Muhammed'den Beni Zühayr b. Ukayş'e gönderildiğini, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri, ganimetlerden de beşte birini, Peygamber'in payını ve ganimetteki komutan payını ayırıp vermeleri durumunda, Allah'ın ve Resulünün güvencesiyle güven içinde olacaklarını yazar.⁷⁸¹ Kaynaklar bu şahsın cahiliye dönemi şairlerinden Nemr b. Tevleb. b. Zühayr b. Ukayş el-Akli olduğunu, bu mektubu aldığı sırada henüz Müslüman olmamış ileri yaşta Müslüman olmuş fakat Hz. Peygamberi görmemiş muhadramunlardan olduğunu ifade eder.⁷⁸²

⁷⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 285; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani el-Ezdi (ö. 275/888), *Sünen*, tah. Muhammed Avvâme, Daru'l-Kible, Cidde, İkinci Baskı, 1425, IV, 638 (3027); Taberânî, Süleyman b. Ahmed el-Lahmi eş-Şami Ebu Kasım et-Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, ts. XVII, 50 (hadis no:107).

⁷⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 288.

⁷⁸⁰ İbn Tolon, Şemseddin Muhammed b. Ali (ö. 953/1546), *İlamu's-Sailin an Kütübi Seyyidi'l-Murselin*, thk. Mahmud el-Arnâvut, er-Risale, Beyrut, 1987, 2. Baskı, s., 134 İbn Ebî Şeybe'den.

⁷⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 289.

⁷⁸² ez-Zirikli, Hayruddin Mahmud b. Muhammed ed-Dımaşdi (ö. 1396/1976), *el-A'lam*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 15. Baskı, 2002, VIII, 48.

1.10.1.5. Resûlullah'ın Ri'yetu's-Suhaymi'ye Gönderdiği Mektup

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in Ri'yetu's-Suhaymi'ye bir mektup yazdığını nakletmektedir. Diğer kaynaklarda⁷⁸³ da yer alan bu rivayette mektubun içeriğinden bahsedilmemektedir. Ancak mektubta kovasına yama yapan Rı'ye'ye gönderilen seriyyeden ve Rı'ye'ye'nin başına gelenlerden bahsedilmektedir. İbn Ebî Şeybe Şabi'den naklettiği rivayete göre Rı'ye, Resûlullah'ın gönderdiği mektupla kovasını yamayınca Resûlullah Ri'yetu's-Suhaymi üzerine bir askeri birlik gönderdi ve bu askeri birlik onun ailesini ve malını aldı. Başka çaresi kalmayan Rı'ye Medine'ye gelip Müslüman oldu.⁷⁸⁴

1.10.1.6. Hz. Peygamber'in Huzaa Kabilesine Yazdığı Mektup

İbn Ebî Şeybe Zekeriyâ b. Ebî Zaide'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in Huzaa kabilesine (sözleşme mahiyetinde) bir mektup gönderdi. Bu mektupta Hz. Peygamber Huzaa kabilesini Tihâme halkının en değerlileri, akrabalık yönünden kendisine en yakını olarak ifade etmektedir. Mektupta anlaşmaya sadık kaldıkları sürece bir korkuya ve kuşatmaya maruz kalmayacaklarını yazmaktadır.

İbn Ebî Şeybe rivayetin devamında Zührî'den naklettiği bir ilave bilgiye göre Hz. Peygamber'in Huzaa kabilesi için, “bunlar Huzâa kabilesidir ve onlar ehlimdendir” dediğini ve henüz Müslüman olmayan Huzâalılara iltifat dolu bu mektubu yazdığını ifade eder.⁷⁸⁵

1.10.2. Hz. Peygamber'in Elçileri

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in mektuplarından bahsettiği başlığın altında Hz. Peygamber'in hükümdarlara, eşrafa ve kabilelere gönderdiği ve kendisini ziyarete gelen elçilerden ve heyetlerden bahseder. Müellif, bu konuyu miktarı az ve kısa olan rivayetlerle açıklamıştır.

1.10.2.1. Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Elçiler

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in hükümdarlara gönderdiği elçilerle ilgili bir rivayete yer vermektedir. Bu rivayette müellif dört kişiden bahsettiği halde Amr b.

⁷⁸³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 382; İbn Hacer, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe*, tah. Adil Ahmed vd. Daru'l-kütübi'l-İlmiye, Beyrut, , 1415, II, 405; İbn Tolon, *İ'lam*, s., 103-104.

⁷⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291; Taberânî, *M. el-Kebîr*, V, 78 (hadis no:4635, 4636).

⁷⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 466; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 272; Taberânî, *M. el-Kebîr*, II, 29 (hadis no:1188); Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 749.

Umeyye hariç diğerlerinin kim olduklarıyla ilgili de bilgi vermemektedir. Ayrıca bu dört kişiden her birinin gideceği topluluğun dilini öğrendiğini bilgisini de nakletmektedir.⁷⁸⁶

1.10.2.2. Hz. Peygamber'in Bazı Kabilelere Gönderdiği Elçiler

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in elçileri ve mektupları başlığı altında kabilelere gönderilen seriyyelere de yer vermektedir. Resûlullah Has'em kabilesinin içinde bulunan bir topluluğun üzerine bir birlik gönderdi. Müslamanlar yanlarına varıp onları kuşattıklarında adamlar hemen secdeye sığındılar ve secde etmeye (namaz kılmaya) başladılar. Ancak yine de içlerinden bazıları öldürüldü. Olay Resûlullah'a ulaştığında: "Namaz kıldıkları için ölenlerden her birine yarım diyet ödeyin!" buyurdu. Hz. Peygamber sonra şöyle dedi: "Müşriklerin içinde bulunan (ve bundan dolayı öldürülen) her Müslüman(in kanın)dan beriyim!"⁷⁸⁷

Müellif, Usame'den naklettiği rivayete göre Resûlullah Cüheyne kabilesinin Hurakât koluna askeri bir birlik gönderdi. Kabileden biri saldırıyı görünce "Lâ ilahe illallah" dedi; ama buna rağmen Üsame onu öldürdü. Olay Hz. Peygamber'e anlatılınca Resûlullah büyük tepki gösterdi. Ancak Üsame adamın bu sözü silah korkusundan söylediğini ifade edince Hz. Peygamber "kalbini yarıp baktın mı?" şeklindeki ifadeyle daha çok tepki gösterdi.⁷⁸⁸

İbn Ebî Şeybe konuyla ilgili olarak Alkame b. Mucezziz seriyasını⁷⁸⁹, Resûlullah'ın Uzza'yı kırması için Hâlid b. el-Velîd'i göndermesi⁷⁹⁰, Hâlid b. Süfyân'a (öldürmek üzere) Abdullah b. Uneys'i göndermesi⁷⁹¹, Resûlullah'ın Amr b. el-Âs'ı Zâtu's-Selâsîl ordusunun başında, Lahm, Cüzam kabileleri ile Şâm kıyı şeridindeki toplulukların üzerine göndermesi⁷⁹² meselerini de ele almıştır.

⁷⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 284.

⁷⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286.

⁷⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 563.

⁷⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

⁷⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

⁷⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.

⁷⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.

1.10.2.3. Hz. Peygamber'in Kabile Temsilcilerini Kabul Etmesi

İbn Ebî Şeybe Kays'tan naklettiği rivayete göre Resûlullah Bilâl'e: "Becîle kabilesinden olan kafileyi hazırladın mı" diye sorunca Bilâl: "Hayır" dedi. Bunun üzerine; "(Yanıma) Ahmesîleri Kasrî'lerden önce al" buyurdu.⁷⁹³

Müellif, *Kitabu'l-Fedâil*'de kabilelerin fazileti konusuna değinirken onların Hz. Peygamberle görüşmelerini ve ilişkilerini ele almaktadır:

O, İbn Abbâs'tan naklettiğine göre Abdulkays heyeti Resûlullah'ın yanına gittiklerinde Hz. Peygamber: "Kimin temsilcisisiniz" veya: "Hangi kabiledensiniz" diye sorunca onlar: "Rabîa kabilesi" karşılığını verdiler. Resûlullah (s.a.v.): "Boş ve pişman bir şekilde geri dönmeyecek olan heyet" veya "topluluk hoş gelmiş" buyurdu.⁷⁹⁴

Yazar, İmran b. Husayn'dan naklettiği rivayete göre Temîm kabilesi Resulullah'a geldikleri zaman Hz. Peygamber onlara: "Size müjdeler olsun ey Temimoğulları!" deyince, onlar: "Ya Resûlallah! (Mademki) Bizi müjdeledin, o hâlde ikramda bulun" dediler.⁷⁹⁵

Müellif, Ebu Vâil'den naklettiğine göre Esed kabilesinin temsilcileri Resûlullah'a geldiklerinde, Hz. Peygamber : "Siz kimsiniz?" diye sordu. Onlar: "Biz Zinye oğullarıyız" dediklerinde Hz. Peygamber: "Siz Rişde oğullarısınız" buyurdu.⁷⁹⁶ Ayrıca Târik'tan naklettiği rivayete göre Kasr kabilesinin temsilcileri Resûlullah'ın yanına geldiler.⁷⁹⁷

1.11. İsnad Yöntemi

1.11.1. İsnada Verdiği Önem

İlk dönem İslâm tarihçileri de hadis ravileri gibi haberlerin doğruluğunu tespit etmek için senede büyük önem vermişlerdir. Zaten bu dönemde hadis, siyer ve meğâzî henüz bir birinden net çizgilerle ayrılmamıştı. İsnad kullanımının birçok sebebinin yanında Hz. Peygamber'in devrinden sonraki dönemlerde ortaya çıkan siyasi çekişmeler, fırkalar ve itikadi mezheplerle haberlerin doğruluk dereceleri İslâm tarihçilerini isnada önem vermeye yönlendirmişti. Öyle anlaşılıyor ki bu yoldan başka bir çare de bulunmamaktaydı. Bu

⁷⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 353.

⁷⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 346.

⁷⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 347; Buhâri, "*Kitabu Bed'i'l-Halk*", IV, 105 (hadis no: 3190).

⁷⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 351; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 292.

⁷⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 354; Taberânî, VIII, 323 (hadis no: 8211).

şekilde haberlerin nakledildiği şahısların güvenilirliğinin haberlerin doğruluğunu yansıttığı anlayışı hakim olmuştur. İbn Ebî Şeybe gerek *Musannef*'in genelinde bulunan otuz dokuz bini aşkın rivayette gerekse bin civarında siyer ve meğâzî ile ilgili rivayette senedi titizlikle kullanmıştır. Ancak daha çok künye, rical ve biyografi gibi bilgileri içeren *Kitabu'Tarih*'te buna büyük ölçüde sadık kalamamıştır. Sahabe, tabiin, Emevi ve Abbâsi halifelerine ait dört yüz civarında rivayeti senedsiz zikretmiştir. Bu durum da onun hadis ravisi olarak sika olma vasfına gölge düşürmüştür. Bazen tek cümlelik bir ifadeyi geçmeyen rivayetlerinde bile kendisine ulaştığı şekliyle senedi zikretmekten kaçınmadığı halde bir manada rical bilgisine dair olduğu kabul edilebilen bu bilgileri senedsiz nakletmesi şaşırtıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.11. 2. Rivayetlerinde Tahammül Şekilleri

1.11.2.1. Sema ve Kıraat

İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili naklettiği bin civarında rivayetin tamamında rivayetlerin eda (aktarma) biçimi olan ve genel anlamda şifahi yolla (sema') öğrenmeyi bildiren "*haddesena*" ifadesini kullandığını ve bu rivayetleri hocalarından çoğunlukla sözlü olarak aktardığını görmekteyiz. Nitekim İbn Ebî Şeybe ve *el-Musannef*'i hakkında araştırma yapan Nihat Yatkın bu durumu şöyle ifade eder: "*Hicri ikinci asrın ortalarında; 159 senesinde doğmuş ve 235 senesinde vefat etmiş olan İbn Ebî Şeybe'nin döneminde, bu siganın sema'ya tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Öyleyse, hadislerin büyük bir bölümünü "haddesena" ile sevk etmiş olan İbn Ebî Şeybe bunları sema' metoduyla almıştır diyebiliriz.*"⁷⁹⁸

1.11. 3. Birden Fazla Şahıstan Rivayet Nakletmesi (Toplu Rivayet)

Eserlerinde İbn Ebî Şeybe hadisçilik kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla rivayetlerinde hadis kriterlerine titizlikle riayet etmektedir. Siyerle ilgili naklettiği bine yakın rivayetlerinde bir hocadan nakletmeyi prensip edinmiştir. Ancak az da olsa birkaç hocasının ismini zikrederek naklettiği rivayetleri de bulunmaktadır. Risâlet öncesi Hz. Peygamberin nübüvvetine işaretler konusunda Abdullah b. İdris, Ebu Üsame ve Ğunder'den naklettiği rivayet⁷⁹⁹ ile Muhammed b. Bişr ve Ebu Üsame'den Uhud günü

⁷⁹⁸ Yatkın, Nihat, a.g.e., 170.

⁷⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227; Tayâlisî, *Müsnedu Ebî Dâvûd et-Tayalisi*, thk., Abdülmusin et-Türkî, Daru Hecer, Mısır, 1999, II, 483 (eş-Şâmile)

Resûlullah'ın sağında ve solunda beyaz elbiseli iki adam görülmesi⁸⁰⁰ rivayeti ve Cafer b. Avn ile Mes'ûdî'den Tebuk savaşı ile ilgili naklettiği rivayetleri buna örnek verilebilir⁸⁰¹

1.11. 4. Mechul (İsmi Belli Olmayan) Şeyhlerden Rivayet Nakletmesi

İbn Ebî Şeybe siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin büyük bir kısmında raviye ve senede titizlikle özen göstermiştir. Ancak az miktarda da olsa belirsiz kişilerden rivayet aldığı da olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla siyerle ilgili bine yakın rivayetinde sadece iki rivayette hocanın ismini zikretmeden nakilde bulunmuştur. Rivayetlerin konusuna gelince arka arkaya naklettiği bu iki rivayet biri Hz. Ali'nin Müslüman olmasıyla ilgili⁸⁰², diğeri ise Hz. Bekr'in ilk Müslüman olduğuyla alakalıdır.⁸⁰³

1.11.5. Sened Zincirinde Belirsiz Şahıslara Yer Vermesi

İbn Ebî Şeybe siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin senedindeki ricale önemli ölçüde ehemmiyet vermiş ve rivayetlerinin büyük çoğunluğunu bu yöntemle nakletmeyi prensip edinmiştir. Bununla birlikte tespit edebildiğimiz kadarıyla yedi rivayetinde sened silsilesindeki ravilerden birinin mechul olduğu görülmüştür. İşin dikkat çeken bir başka tarafı ise bu rivayetleri naklettiği hocalarının tamamı sika olanlardan oluşması ve yedi rivayetten ikisinin İbn İshâk'tan nakledilmiş olmasıdır.

Rivayetleri naklettiği hocaları ve konuları şunlardır:

İbn Ebî Şeybe, Yahya b. Âdem vasıtasıyla Ebû İshâk, kendisine bildiren birinden nakleder: Abdullah b. Zübeyr, İslam (ın Medine) döneminde dünyaya gelen ilk erkek çocuktur.⁸⁰⁴

Müellif, Muhammed b. Fudayl vasıtasıyla Buşeyr b. Yesâr, Resûlullah'ın ashabından birisinden naklediyor: Hz. Peygamber Hayber'i fethedip arazisinin yarısını Yahudilere mahsul karşılığında verdiğini yarısını da Müslümanlara paylaştığını nakleder.⁸⁰⁵

Yine o, Affan b. Osman vasıtasıyla Ebu't-Teyyâh adamın birinden Mekke fethi sırasında şeytanların Resûlullah'a hile yaptıklarında okuduğu duayı nakleder.⁸⁰⁶

⁸⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.

⁸⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

⁸⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 343.

⁸⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 344; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen, *Tarihu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğarâme, Daru'l-Fikr, 1995, XXX, 39, 40, 41 (eş-Şâmîle); Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 64; Taberî, *Târih* I, 539.

⁸⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 526.

⁸⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 508.

⁸⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tıb*, XII, 108; İbn Abdilber, *el-istîâb*, II, 831.

Yazar, Affan b. Osman vasıtasıyla Ya'lâ b. Atâ Huneyn'e katılan müşriklerin çocuklarının (babalarından o gün aralarında gözleri ve ağzı toprak dolmayan kimse kalmadı) gökle yer arasında demir kazanlar üzerine düşen demir parçalarının çıkardıkları sesler gibi çınlayan sesleri işittiklerini nakleder.⁸⁰⁷

Müellif, Uhud şehidlerinin defin işiyle ilgili Muhammed b. İshâk vasıtasıyla Ensâr'ın ihtiyarlarından şu bilgiyi nakleder: Uhud günü Resûlullah'ın emriyle Abdullah b. Amr b. Haram ve Amr b. Cemûh'un aynı mezara defnedildi.⁸⁰⁸

İbn Ebî Şeybe İsa b. Yunus vasıtasıyla Muhammed b. İshâk'tan, o da babası kanalıyla Benî Seleme'den rivayetle bazılarının Muaviye'nin (Uhud'daki) kabirlerin yanında geçen suyu başka bir yöne çevirmek istediği zaman oradaki mezarları başka yere naklettiğini rivayet eder.⁸⁰⁹

Müellif, Muhammed b. Bişr vasıtasıyla Ebû Seleme ve Yahya b. Abdirrahmân b. Hâtîb ve bazı ihtiyarlardan Hz. Ömer'in rüyasını ve şهادetini naklederler.⁸¹⁰

İbn Ebî Şeybe, hocası Veki''den Habbâb'ın bir kızından naklettiğine göre Hz. Peygamber keçilerini sağdığı zamanlarda büyük kâselerden birini doldurduğunu, kendileri sağdıklarında ancak küçük bir kâseyi doldurabildiğini ifade eder.⁸¹¹

2. İBN EBİ ŞEYBE'NİN SİYER KAYNAKLARI VE BU KAYNAKLARI KULLANMA METODU

Musannef'te bulunan siyer rivâyetleri incelendiğinde bunların birçok râviden alındığı görülür. Başta *Kitabu'l-Meğâzi*, *Kitabu'l-Fedâil*, *Kitabu'l-Evâil*, *Kitabu't-Tarih*, *Kitabu's-Siyer*, *Kitabu Fedâili'l-Cihad* olmak üzere *Musannef*'te siyer ve meğâzi rivayetlerini ihtiva eden bölümler incelendiğinde İbn Ebî Şeybe'nin, ilk dönemde birçok siyer ve meğâzi yazarı olmasına rağmen çok azından istifade ettiği anlaşılmaktadır.

İbn Ebî Şeybe, siyer rivayetlerini içeren *Kitabu'l-Meğâzi* bölümünde ve *Musannef*'in diğer bölümlerinde yararlandığı ve siyer rivayetlerini naklettiği kaynak sayısı 95, bunlardan eser sahibi olanların sayısı 17 civarındadır.

⁸⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 530; *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, thk., Adil Yusuf el-Azazî vd., Daru'l-Vatan, Riyad, 1997, II, 72, (hadis no: 576), (eş-Şaâmile); İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 56; Beyhakî, *Delâil* V, 137; Müslim, III, 1398, 1402.

⁸⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 348.

⁸⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

⁸¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 514; İbn Sa'd, *Tabakât*, *Tabakât* I, 410, 411; Beyhakî, *Delâil* I, 212, 213, 269.

⁸¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 489; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 290; Tayâlisî, *Müsned*, III, 239; Beyhakî, *Delâil* VI, 138.

Aralarında eserleri günümüze kadar ulaşmış olan Veki' b. el-Cerrâh, Süfyan b. Uyayne, Yahyâ b. Said b. el-Kattân, Abdullah b. Mübârek, Ebu Davud et-Tayalisi, Abdürrezzak b. Hemmam, Muhammed b. Fudayl, Fadl b. Amr (Dükeyn), Yahya b. Âdem'in yer aldığı hocaları olduğu gibi eserlerinden söz edildiği halde günümüze eserleri kitap halinde ulaşmamış olan Hüşeym b. Beşir, Kuteybe b. Said, Mu'temir b. Süleyman, Hafs b. Gıyas, Abdullah b. Numeyr, Abdurrahim b. Süleyman, Abdülvehhab es-Sekafi ve Ubeydullah b. Mûsâ gibi zatlar da vardır.

İbn Ebî Şeybe'nin doğrudan veya hocaları vasıtasıyla başvurduğu kaynaklardan bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Hocaları vasıtasıyla İbn İshâk, Zührî ve Urve b. Zübeyr gibi eserleri günümüze kadar ulaşmış zatlardan çok miktarda rivayet aktarmıştır ki ilerleyen sayfalarda söz konusu rivayetlerden bahsedilecektir.

İbn Ebî Şeybe'nin günümüze ulaşmayan bazı kaynaklardan faydalanmış olması onun eserlerinin önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle onun kaynaklardan ne şekilde faydalandığı konusunu tespit etmek de önemli bir meseledir. Daha önce de ifade edildiği gibi eda (aktarma) biçimine bakıldığında onun siyerle ilgili rivayetlerin tamamına yakınında, genel anlamda şifahi yolla (sema') öğrenme biçimi olan “*haddesena*”⁸¹² ifadesini kullandığını ve bu rivayetleri hocalarından genellikle sözlü olarak aktardığını görmekteyiz.

Ancak “*haddesena*” ifadesi mutlaka sözlü olarak nakledilmiş ve hiçbir kaynağa başvurulmamış anlamına gelmez. Bu sözcük o zaman ki vesikaların değerlendirilmesinde kullanılan bir usûlü ifade eder. Bu usûl ise ya bir kitaptan ya da yazılı bir kaynaktan istinsah şeklinde olabilir.⁸¹³ Zira hadislerin nakil ve tespitinde yazı erken devirlerde, hicri ikinci asrın ortalarında ciddi olarak devreye girmiş ve hadislerin bir kısmı şifahi kalsa da büyük çoğunluğu yazıya aktarılmış ve muayyen baplar altında tasnife tabi tutulmuştur. Bu tespit ve tasnif işlemleri gittikçe gelişmiş ve ilerlemiştir. Üçüncü asır bu çalışmaların başlangıcı değil kemale erdiği dönemdir. Böylece hadislerin büyük kısmı kitabetle korunarak nesillere aktarılmıştır. Bu esnada “*haddesena*” ve “*ahberena*” sigaları kullanılmıştır. Dolyısıyla bu ve benzeri tabirleri takip eden isnadın altında yazılı kaynağın bulunduğunu düşünmek son derece doğal sayılmalıdır. Diğer taraftan şifahi nakil de devam etmiş ve hadislerin sıhhatinde mikyasa olan sened müessesesinin kıymeti, yazının arka

⁸¹² Yatkın, Nihat, *a.g.e.*, 170.

⁸¹³ el-A'zamî, *Dirasat, II*, 587-594.

planında gözükmesine sebep olmuş ve hadis sıhhatinin rüknü sayılmıştır.⁸¹⁴ Hadisin ve tarihi metinlerin baş tarafına eklenen isnad veya rivayet zinciri hakikatte yazılı bir metnin yerine geçmiştir.⁸¹⁵

İbn Ebî Şeybe, Meğâzî'sinin ve diğer siyer rivayetlerinin de içinde bulunduğu “*otuz dokuz bin civarında rivayeti ihtiva eden bu büyük eserini (Musannef'i) ya bizzat yazılı kaynaklardan ya da yazılı kaynağın sahibi olan şeyhlerden –usûlüne uygun olarak- derlemiştir.*”⁸¹⁶ İbn Ebî Şeybe hakkında söylenen bazı sözler ve onunla ilgili yapılan bazı değerlendirmeler de onun yazılı kaynaklardan yararlandığı kanaatini pekiştirmektedir. Ebu Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224) onunla ilgili: “*hadis ilmi dört kişiye varıp dayanır; birincisi Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe'dir. O hadisi en güzel serdeden, tasnif ve düzene koyandır...*”⁸¹⁷ şeklinde değerlendirmede bulunması tasnif ve düzene koymanın ancak yazıyla mümkün olabileceği kanaatini uyandırmaktadır.

*Muhammed b. İbrahim el-Murabba' (ö. 286/899), Bağdâd'a gelişini şöyle anlatıyor: “Ebû Bekr b. Ebî Şeybe bize geldi. Adeta Bağdat onunla değişti. Kendisine er-Risâfe mescidinde bir minber tahsis edildi. Oraya oturdu ve “bize Şerik rivayet etti” diyerek, söze başladı. Ancak daha sonra; “Dikkat et! Burası Bağdâd'dır. Korkarım ki, her an ayak kayabilir, ey Ebû Şeybe! Kitabı getir ” diyerek, kitaptan rivâyet etmeye başladı”*⁸¹⁸

Yine İbn Ebî Şeybe ile ilgili başka bir haberede onun rivayetleri en güzel şekilde tasnif ve tertip ederek kitaba yerleştiren kişi olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁸¹⁹ Bu açıklamadan onun henüz hayattayken kitap tasnif ettiği ve siyer konuları da dahil olmak üzere bütün rivayetlerini konulara göre yerleştirdiği açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin Şerik b. Abdullah'tan hadis yazdığı⁸²⁰ ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in İbn Ebî Şeybe'ye ait kitaptan hadis istinsah ettiği⁸²¹ haberleri bu konuda herhangi bir şüpheye mahal bırakmamaktadır.⁸²²

⁸¹⁴ Sezgin Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1956, s., 47.

⁸¹⁵ Sezgin, Fuad, “İslam Tarihi Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, s., 22.

⁸¹⁶ Yatkın, Nihat, a.g.e., 171.

⁸¹⁷ ez-Zehabî, *A'lam*, XI, 124; *Tezkiretu'l-Huffaz*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1956, II, 439; İbn Hacer, *Tezhib*, VI, 3-4.

⁸¹⁸ ez-Zehabî, *A'lam*, XI/122; Geniş bilgi için bk.Yatkın, a.g.e., 37.

⁸¹⁹ ez-Zehabî, *Siyer*, XI, 127; el-Bağdâdî; *Tarih*, X, 169.

⁸²⁰ ez-Zehabî, *Mizan*, III, 82; el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Dirasat fi'l-Hadisi'n-Nebevi ve Tarihi Tedâvinihi*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1992, I, 266.

⁸²¹ Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Kitabu'l-İlel ve Ma'rifet'r-Rical*, thk., Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, Doğu Matbaası, Ankara, 1963, s., 100.

⁸²² Geniş bilgi için bkz. Yatkın, Nihat, a.g.e., 172.

Yukarıda ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe'nin, rivayetlerini sözlü veya yazılı olarak naklettiği bilinmektedir. Burada öncelikle İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinin kendisinden önce meydana getirilmiş olan yazılı kaynaklardaki rivayetlerle benzerliklerini ve farklılıklarını göz önünde bulundurarak önceki eserlerin onun siyer rivayetlerine kaynaklık edip etmediklerini tespit etmeye çalışacağız.

Burada kendisinden sonra telif edilen temel Hadis ve eserlerine kaynaklık etmiş olan el-*Musannef*'te yer alan rivayetleri daha önceden kaleme alınan ve günümüze ulaşan eserlerdeki rivâyetlerle karşılaştırmaya ve bu yolla benzerlik ve fazlalıkları ve eserlerin birbirine kaynaklık edip etmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu maksatla İbn Ebî Şeybe'nin, başta Abdürrezzâk b. Hemmam, Veki', Ebu Davud et-Taylisi olmak üzere eser sahibi olan hocalarından ve hocaları vasıtasıyla Urve b. Zübeyr, Zührî ve İbn İshâk'tan naklettiği rivayetlerin mukayasesi yapıldı ve onun bu zatlardan şifahi olarak naklettiği rivayetlerin bahsi geçen kaynaklarda yazılı olarak bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışıldı.

Yaptığımız karşılaştırmada İbn Ebî Şeybe'nin Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef*'inden⁸²³ doğrudan aktardığı rivayet sayısı bir tanedir. Ancak diğer hocalardan naklettiği ve Abdürrezzâk b. Hemmam'ın ismini zikretmediği halde otuz civarında rivayeti el-*Musannef*'te tespit ettik. Aynı şekilde isim ve kaynak zikretmediği halde rivayetlerinden yirmi küsuru Ebu Davud et-Tayalisi'nin *Müsned*'inde yer almaktadır. Öte yandan hocaları vasıtasıyla Urve b. Zübeyr, Zührî, İbn İshâk gibi eserleri günümüze kadar ulaşmış zatlardan da çok miktarda rivayet naklettiği görülmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili rivayetlerinin aktarılma şekli hemen hemen bütün rivayetlerinde *sema* (sözlü anlatma, duyarak, ezberleyerek anlatma) ifadesi olan (*haddesena*) sözcüğüyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla rivayetleri şifahi yolla elde etmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Ancak kendisi şifahi olarak elde edip aktarmış olsa da sened silsilesindeki ravilerin eser sahibi olması ve rivayetlerinin bir kısmının bu eserlerde yer alması bu eserlerin İbn Ebî Şeybe'nin rivayetleri için yazılı kaynak olduğunu kabul etmek yanlış sayılmayacaktır. Bu nedenle onun kaynaklarını yazılı ve sözlü olmak üzere iki kategoride ele almamız isabetli olacaktır.

⁸²³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606; Abdurrezzâk, *Musannef*, VII, 489 (hadis no: 13997).

2.1. Yazılı Kaynaklar

Öncelikle İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği haberin senet zincirindeki son kişiye ait yazılı kaynak varsa onu kaynak olarak kabul etmemiz gerektiği, eğer yoksa sırayla bir sonrakinin yazılı kaynağına müracaat etmemiz için uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu amaçla yazılı kaynak diyebileceğimiz sırasıyla birinci grup olarak Urve b. Zübeyr, Zührî, İbn İshâk; ikinci grup olarak hocalarından eser sahibi olanlar; üçüncü grup olarak isim ve kaynak zikretmediği halde eserlerinde rivayetleri bulunan Abdürrezzâk b. Hemmam ve Ebu Davud et-Tayalisi gibi zatların kaynaklarındaki rivayetlerle İbn Ebî Şeybe'nin bunlardan aldığı rivayetleri mukayese ettik. Genel anlamda ahkamla alakalı rivayetlerin siyer, meğâzî ve tarihle ilgili rivayetlere göre hem metin hem de senet açısından daha titiz ele alındığı bilinmektedir. Dolayısıyla yazılı kaynaklarda siyer ve meğâzî rivayetlerinin lafız yönüyle bazı farklılıkları göstermesinin normal olduğunu belirtmek isteriz.

2.1. 1. Birinci Grup Kaynakları

Bu konuda İbn Ebî Şeybe'nin Urve b. Zübeyr, İbn Şihab ez-Zührî ve İbn İshâk gibi eserleri günümüze kadar ulaşmış zatlardan naklettiği rivayetlerini incelemeye çalışacağız. İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu rivayetlerin siyerin ilk kaynakları sayılan bu eserlerinde yer alıp yer almadığı ve diğer kaynaklardaki bu rivayetlerinin durumunu tespit etmeye gayret göstereceğiz.

2.1.1. 1. Urve b. Zübeyr

İsmi, Urve b. Zübeyr b. el-Avvam b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilab'tır.⁸²⁴ Annesi Hz. Ebû Bekr'in kızı (Hz.Aişe'nin ablası) Esmâ bnt. Ebîbekr (Zatu'n-Nitâkayn), Künyesi ise Ebu Abdillâh'tır.⁸²⁵

Urve 23/643 senesinde doğmuştur.⁸²⁶ Vefat tarihi konusunda da muhtelif görüşler öne sürülse de⁸²⁷ 94/712 yılında vefat etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.⁸²⁸

⁸²⁴ Buhârî, *et-Tarihü's-Sağir*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'î/Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire1977, I, 232; Müslim, *el-Künâ*, thk. Abdurrahim Muhammed Ahmed, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine 1404, I, 474; İbn Kutaybe, *el-Meairf*, 219, 222; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; Nevevi, *Tehzibu'l-Esmâ, Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, I, 305; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 124-125; es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medîneti's-Şerife*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II, 258; Suyuti, *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1403, I, 29.

⁸²⁵ İbn Kutaybe, *el-Meairf*, 221; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî, (ö. 354), *Mesâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1959, I, 64; *es-Sikât*, thk. Seyyid Şerefuddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1975, V, 194-195; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 258.

⁸²⁶ ez-Zehabî, *A'lam, Dirâsât*, IV, 422.

⁸²⁷ Mizzî, *Tehzib*, XX, 23; Suyuti, *Tabakat*, I, 30; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, Dâru'l-Ma'rife, III. Bsk., Beyrut 1998, IX, 126; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 259; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 195; İbnü'l-Cevzî, *Safve*, thk. Tarık

Urve ilmi çalışmalarına hadis, haber ve nesep bilgileri konusunda rivayet toplamakla daha erken dönemlerde başlamıştır.⁸²⁹ Rivayet konusunda son derece titiz olan Urve, siyerle ilgili bilgileri özellikle “şuhudu ayan” denilen olaya tanıklık edenlerden rivayet etmeye özen göstermiştir.⁸³⁰ Urve'nin ilim noktasında ulaştığı dereceden dolayı sahabenin kendisine soru sormaya başladığı ifade edilmektedir.⁸³¹ Urve haberleri yazma konusunda da oldukça titiz davranmış, yazmakla da kalmamış, arz etmeyi de şart koşmuştur.⁸³²

2.1.1.1.1. Kaynakları

Urve, aralarında ilim sahibi ashabın da bulunduğu birçok kişiden nakil yapmıştır. Bunlardan bazıları; babası Zübeyr b. el-Avvam, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. Cafer b. Ebî Talib, Abdullah b. Erkam, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Zema b. el-Esved, kardeşi Abdullah b. ez-Zübeyr, Amr b. el-As, Asım b. Ömer b. el-Hattab, Beşir b. Ebî Mesud el-Ensari Beşir b. Sa'd, Cabir b. Abdillâh, Ebu Eyyüb Halid b. Zeyd el-Ensari, Ebu Humeyd es-Saidi, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudribunda şüphe vardır-, Ebu Seleme b. Abdirrahman b. Avf, Eslemelerinin mevlası Cumhan, Hişam b. Hakim b. Hizam, Kays b. Sa'd b. Ubade, Mervan b. el-Hakem, Misver b. Mahreme, Muaviye b. Ebî Süfyan, Muğira b. Şu'be, Muhammed b. Mesleme el-Ensari, Nafi' b. Cübeyr b. Mut'im, Numan b. Beşir, Ömer b. Abdilazîz, Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Sehl b. Ebî Hasme, Üsame b. Zeyd, Zeyd b. Sabit, Zübeyd b. es-Salt, annesi Esmâ bnt. Ebî Bekr es-Sıddık, Esmâ bnt. Umeys, Büsre bnt. Safvan, Zeyneb bnt. Ebî Seleme, Dıba'bnt. ez-Zübeyr b. Abdilmuttalib, teyzesi Aişe, Amre bnt. Abdirrahman, Fatıma bnt. Ebî Hubeyş, Fatıma bnt. Kays, Habibe bnt. Ebî Süfyan, Ümmü Seleme, Ümmü Şerik ve Ümmü Hani bnt. Ebî Talib'dir.⁸³³

Muhammed Abdulmunim, Dar İbn Haldun Neşri, İskenderiye, II, 88; İbnu'l-Esir, *el-Kamil*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1979, IV, 582; Buhârî, *et-Târihu's-Sağîr*, I, 232.

⁸²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 181-182; Nevevi, *Tehzibu'l-Esma*, I, 305; Mizzî, *Tehzib*, XX, 24; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 126; ez-Zehebî, *el-İber fî Haber men Ğaber*, thk. Salahuddin el-Muncid, Matbaatu Hükümeti'l-Kuveyt, İkinci Baskı, Kuveyt 1948, I, 110; İbn Hacer, *Takrib*, 389.

⁸²⁹ ez-Zehebî, *es-Sîretu'n-Nebevviye*, thk. Hüsamuddin el-Kudsî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut 1988, s., 1.

⁸³⁰ İbn Abdilber, *ed-Dürer fî İhtisâri'l-Meğâzi ve's-Siyer*, tlk, thrc: Mustafa Dîb el-Buğa, Teclîdu'l-Fidâ, Dimaşk, 1984, s., 26.

⁸³¹ Mizzî, XX, 18-19; ez-Zehebî, *A'lam*, IV, 425; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 124.

⁸³² Mizzî, XX, 15; ez-Zehebî, *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehu Rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992, II, 18; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 179.

⁸³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 179; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, thk. Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut tz., III, 413; *et-Târihu's-Sağîr (el-Evsat)*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'î, Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire, 1977, I, 232; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 194; İbnu'l-Cevzî,

Yaşının küçük olması nedeniyle babasından az miktarda rivayet nakleden Urve'nin en önemli kaynağı teyzesi Hz. Aişe'dir.⁸³⁴

2.1.1.1.2. Ravileri

Kendisinden; oğulları Abdullah b. Urve ve Hişam b. Urve, Abdullah b. Ebî Bekr, Muhammed b. Amr, Abdullah b. Ebî Seleme el-Maceşun, Abdurrahman b. Humeyd b. Abdirrahman b. Avf, Ali b. Zeyd b. Cud'an, Amr b. Dinar, Ata b. Ebî Rabah Cafer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin, Ebû Bekr b. Hafs b. Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebu Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eşari, Ebu Seleme b. Abdirrahman b. Avf, Ebul Esved Muhammed b. Abdirrahman b. Nefvel, Ebu'z-Zinad Abdullah b. Zekvân, Mevlâsı Habib,⁸³⁵ İfrikiyye kadısı Halid b. Ebî İmran, Kardeşinin oğlu Muhammed b. Cafer b. ez-Zübeyr, oğlu Muhammed b. Urve, Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zührî Muhammed b. Şeybe el-HacEbî Mûsâ b. Ukbe, Abdirrahman b. Avf, Said b. Halid b. Amr b. Osman b. Affan, Salih b. Keysan, Süleyman b. Yesar, Ubeydullah b. Utbe b. Mesud, Vehb b. Keysan, oğlu Yahya b. Urve, Yezid b. Ruman, mevlâsı Zemil b. Abbâs ve daha birçok tabiin ve tebe-i tabiin, ondan rivayet etmişlerdir.⁸³⁶

2.1.1.1.3. Eserleri

Urve'nin meğâzîye dair eserinin olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülse de, Ebu'l Esved tarafından nakledilen, meğâzî rivayetlerini bir araya toplayan Muhammed Mustafa el-A'zamî onun *Meğâzî Resulillah* isimli bir eserinin olduğunu söyler.⁸³⁷ Yine Vakîdî, “ *O ilk meğâzî tasnif edendir.*”⁸³⁸ dediği gibi ez-Zehebî Urve'nin Meğâzî'sinden bahsetmekte ve “ Urve'nin *Meğâzî* kitabını, Ebû'l-Esved el-Kuraşî (130?/747) Mısırda rivayet etti”⁸³⁹ demektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye, “Ebû'l-Esved'in *Meğâzî*'sinde Urve'den...”⁸⁴⁰ ve İbn Hacer, “Ebu'l-Esved, *el-Meğâzî*'de Urveden zikreder

Safve, II, 88; Nevevi, *Tehzibu'l-Esma*, I, 305; Mizzî, XX, 12-14; ez-Zehebî; *A'lam*, IV, 422; *el-Kaşif*, II, 18; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 124; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 258.

⁸³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 58-59, 61-69, 72, 76, 79, 85, 94, 114, 141.

⁸³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 321 en önemli ravisi.

⁸³⁶ Buhârî, *et-Tarîhu'l-Kebîr*, III, 413; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; Nevevi, *Tehzibu'l-Esma*, I, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 14-15; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 258; Ez-Zehebî; *A'lam*, IV, 435;

⁸³⁷ ez-Zehebî, *A'zam*, *Dirasat*, I, 158.

⁸³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 124.

⁸³⁹ ez-Zehebî; *A'lam*, VI, 150; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 520.

⁸⁴⁰ İbnu'l-Kayyim, Ebû Abdillâh Semsuddîn Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye (ö. 751), *Câmiu's-Sîre*, cem: Yusri's-Seyyid Muhammed, Dâru'l-Vefâ, Birinci Baskı, Beyrut, 2002, s., 139.

ki...”⁸⁴¹ şeklinde ona atıfta bulunmuşlardır. Aynı şekilde Kâtip ÇelEbî de Urve’nin, ilk meğâzî telif eden kişi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴²

2.1.1.1.4. İbn Ebî Şeybe’nin Urve b. Zübeyr Rivayetlerini Naklettiği Hocaları

İbn Ebî Şeybe, farklı raviler aracılığı ile siyerle ilgili Urve’den naklettiği rivayet sayısı kesin olmamakla beraber kırk altı civarındadır. Bu rivayetlerden 12 tanesi *Musannef’in* genelinde değişik kitap ve bab başlıkları altında bulunmaktadır. Geriye kalan 33 rivayet ise siyere dair olan *Meğâzî* bölümünde yer almaktadır. Biz bunların ancak altı tanesini Urve b. Zübeyr’in *Meğâzî*’sinde tespit edebildik. İbn Ebî Şeybe bunları, aşağıda isimlerini ve kısa biyografilerini vereceğimiz 14 şeyhi aracılığı ile nakletmiştir.

1. Ebu Üsâme: Hammad b. Üsâme el-Kureşî (ö. 201/816), Kufe’lidir. Dokuzuncu tabaka ricalindendir. Ebu Üsâme künyesi ile şöhret bulmuştur. Güvenilirlik derecesi sika ve sebt olarak kabul edilmiştir. Bazen tedlis yaptığı rivayet olunur.⁸⁴³ İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Urve’den naklettiği kırk altı rivayetin on tanesini Ebu Üsâme aracılığı ile aktarmıştır. Ebu Üsâme Urve’nin oğlu Hişam’ın ravilerindendir.⁸⁴⁴ Rivayetlerden üç tanesi *Musannef’in* genelinde⁸⁴⁵ dokuz tanesi ise *Kitabu’l-Meğâzî*’de geçmektedir.⁸⁴⁶

2. Abde b. Süleyman: Abde b. Süleyman el-Kilabi, el-Kûfî (isminin Abdurrahman olduğu da söylenir) (ö. 187/803) sekizinci tabakadandır. Güvenirlik derecesi sika ve sebtir.⁸⁴⁷ İbn Ebî Şeybe’nin siyerle ilgili Urve b. Zübeyr’e dayandırdığı rivayetlerden on tanesini kaynaklarda Hişam b. Urve’nin ravileri arasında gösterilen Abde b. Süleyman’dan⁸⁴⁸ nakletmiştir. Bu rivayetlerden bir tanesi *Kitabu’t-Târih*’te⁸⁴⁹ diğer on rivayet ise *Kitabu’l-Meğâzî*’de yer almaktadır.

3. Abdullah b. Numeyr: Abdullah b. Nümeyr el-Hemedânî, Ebu Hişam el-Kûfî (ö. 199/814), dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika, ehl-i hadis ve ehl-i sünnettir.⁸⁵⁰ Urve’nin ravileri arasında yer alır.⁸⁵¹ İbn Ebî Şeybe şeyhi Abdullah b. Nümeyr’den Hişam

⁸⁴¹ Urve, *Meğâzî Resulillah*, 192.

⁸⁴² Katip Çelebi, II, 604; es-Sehâvî, *et-Tuhfe*, II, 259; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 125.

⁸⁴³ İbn Hacer, *Takrib*, I, 195; *Tehzib*, III, 2.

⁸⁴⁴ Mizzî, XXX, 235.

⁸⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVII, 252; *Kitabu’l-t-Tarih*, XVIII, 395.

⁸⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzî*, XX, 254, 257, 270, 278, 329, 343, 379, 393, 395, 605; *Kitabu’s-Siyer*, XVII, 155.

⁸⁴⁷ İbn Hacer, *Takrib*, I, 53; *Tehzib*, VI, 458.

⁸⁴⁸ Mizzî, XXX, 235.

⁸⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’t-Târih*, XVIII, 355.

⁸⁵⁰ İbn Hacer, *Takrib*, I, 457; *Tehzib*, VI, 57.

⁸⁵¹ Mizzî, XXX, 235.

aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerden iki tanesi *Musannef'in* diğer bölümlerinde iki tanesi ise *Meğâzî*'de yer almaktadır.

4. Abdurrahim b. Süleyman: Abdurrahim b. Süleyman el-Kinani veya et-Tai Ebu Ali el-Eşel el-Mervizi (ö. 184/800), sekizinci tabaka sığarındandır. Fakih ve birçok esere sahip olduğu bilinmektedir.⁸⁵² Hişam'ın ravileri arasında yer almaktadır.⁸⁵³ İbn Ebî Şeybe şeyhi Abdurrahim b. Süleyman'dan Hişam aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin iki tanesi *Musannef'in* diğer bölümlerinde iki tanesi ise *Meğâzî*'de yer almaktadır.

5. Ebu Muaviye: Ebu Muaviye, Muhammed b. Hazım ed-Darir (ö. 195), dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika ve hafızdır.⁸⁵⁴ Hişam'ın ravileri arasında yer almaktadır.⁸⁵⁵ İbn Ebî Şeybe şeyhi Ebu Muaviye'den Hişam aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin iki tanesi *Musannef'in* diğer bölümlerinde bir tanesi ise *Meğâzî*'de yer almaktadır.

6. Hafs b. Gıyas: Hafs b. Gıyas b. Talk b. Muaviye en-Nahai Ebu Ömer el-Kûfî el-Kadi (ö. 190/806), dokuzuncu tabakadan sika ve fakihtir. Hafızası sonradan değişmiştir.⁸⁵⁶ Hişam b. Urve'nin talebesidir.⁸⁵⁷ İbn Ebî Şeybe Hafs b. Gıyas'tan Hişam aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin üçü de *Musannef'in* diğer bölümlerinde geçmektedir.

7. Ebu Halid el-Ahmer: Ebu Halid el-Ahmer Selman b. Hayyan el-Ezdi el-Ahmer (ö. 190/806), sekizinci tabakadan sadûktur. Bazen hata yaptığı bilinir.⁸⁵⁸ Hişam b. Urve'den rivayet alanlardandır.⁸⁵⁹ İbn Ebî Şeybe Ebu Halid el-Ahmer'den Hişam aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin ikisi de *Meğâzî*'de yer almaktadır.

8. Veki' b. Cerrah: Veki' b. Cerrah b. Melih er-Ruasi (ö.196/812) Kûfe'lidir. Sika, hâfız ve âbid bir zattır. Dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika ve sebtir.⁸⁶⁰ Veki' b. el-Cerrâh: Kütüb-i Sitte'nin tamamında rivâyetleri vardır⁸⁶¹. Kaynaklarda Hişam b. Urve'den

⁸⁵² İbn Hacer, *Takrib*, I, 804; *Tehzib*, VI, 306.

⁸⁵³ *Mizzî*, XXX, 235.

⁸⁵⁴ İbn Hacer, *Takrib*, II, 157; *Tehzib*, IX, 137.

⁸⁵⁵ *Mizzî*, XXX, 236.

⁸⁵⁶ İbn Hacer, *Takrib*, I, 189; *Tehzib*, II, 414.

⁸⁵⁷ *Mizzî*, XXX, 235.

⁸⁵⁸ *Mizzî*, XXX, 235.

⁸⁵⁹ *Mizzî*, XXX, 235.

⁸⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 123; *Takrib*, II, 331; *Mizzî*, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 37.

⁸⁶¹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 331.

rivâyet ettiği belirtilmektedir⁸⁶² Urve'den nakledilen Elliye yakın rivayetin iki tanesi Veki''e aittir. Rivayetlerden bir tanesi *Musannef*'in diğer bölümlerinde iki tanesi ise *Meğâzî*'de geçmektedir.

9. Yezid b. Harun: Yezid b. Harun b. Vadi b. Zazi b. Sabit es-Selemi (ö.206/821). Dokuzuncu tabakadan hafız, sika, mutkin, alim ve abiddir.⁸⁶³ Yezid b. Harun Hişam b. Urve'den Hammad b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen elliye yakın rivayetin iki tanesi Yezid b. Harun'a aittir. Rivayetlerin ikisi de *Meğâzî*'de yer almaktadır.

10. Halid b. Mahled: Halid b. Mahled el-Kutvani, Ebu'l-Heysem el-Beceli (ö. 193/809), onuncu tabakadan sadûktur. Şîlikle itham edilmiştir.⁸⁶⁴ Halid b. Mahled Hişam b. Urve'den Ali b. Misher vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Halid b. Mahled'e aittir. Rivayet *Meğâzî*'de geçmektedir.

11. Affan b. Müslim: Affan b. Müslim b. Abdullah es-Sifar Ebu Osman el-Basrî (ö.234/848), Buhârî'nin doğrudan ve dolaylı olarak hadis naklettiği hocalarındandır. Yaşadığı dönemde alimler arasında saygın bir yeri vardı. Sika, sebt ve huccettir.⁸⁶⁵ Affan b. Müslim Hişam b. Urve'den Hammad b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Affan b. Müslim'e aittir. Rivayet *Meğâzî*'de geçmektedir.

12. Süfyan b. Uyayne: Süfyan b. Uyayne b. Umran b. Meymun el-Hilali Ebu Muhammed el-Kûfi (ö. 198/813), Mekke'de 107-198/725/813 tarihleri arasında yaşadı. Oranın alimlerindendir. Sika, hafız ve imamdır.⁸⁶⁶ Süfyan b. Uyayne'nin Hişam b. Urve'den rivayet naklettiği belirtilmektedir.⁸⁶⁷ Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Süfyan b. Uyayne'ye aittir. Rivayet *Meğâzî*'de geçmektedir.

13. Yahya b. Âdem: Yahya b. Iyaş b. Âdem b. Süleyman el-Ümevi Ebu Zekeriya el-Kûfi (ö. 203/818), sika ve sadûktur.⁸⁶⁸ Yahya b. Âdem Hişam b. Urve'den Hammad b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Yahya b. Âdem'e aittir. Rivayet *Meğâzî*'de yer almaktadır.

⁸⁶² İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 23. *Mizzî*, XXX, 237.

⁸⁶³ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 366; *Takrib*, II, 372.

⁸⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 116; *Takrib*, I, 218.

⁸⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 230-234; *Takrib*, II, 25.

⁸⁶⁶ ez-Zehebi, *A'lam*, VIII, 554; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 117; *Takrib*, I, 312.

⁸⁶⁷ İbn Hacer, *Takrib*, II, 372. *Mizzî*, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 235.

⁸⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 175; *Mizzî*, *Tehzibu'l-Kemâl*, 31. Cilt 188.

14. Abdullah b. İdris: Abdullah b. İdris b. Yezid b. Abdurrahman el-Evdi, Ebu Muhammed el-Kûfî (ö. 192/808). Sıka, fakih ve abiddir. Dokuzuncu tabaka ricaldendir.⁸⁶⁹ Kaynaklarda İbn İshâk'ın ravileri arasında yer aldığı söylenir.⁸⁷⁰ Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Abdullah b. İdris'e aittir. Rivayet Meğâzî'de yer almaktadır.

İbn Ebî Şeybe, Urve'den naklettiği rivayetlerin tamamını yukarıda adı geçen şeyhlerden “*haddesenâ*” sığası ile rivayet etmiştir. Bunun anlamı, bu rivayetleri hocalarından tahammül yollarından en üstünü sayılan semâ ile almıştır demektir.

Burada önemli olan diğer bir husus, rivayetlerini naklettiği şeyhlerin tamamı güvenilir ravilerden oluşmasıdır. Üstelik bunların yalnız ikisi hakkında “*sadûk*”tur⁸⁷¹ denilmesinin yanında, on ikisinde sika, sebt, hâfız, zamanının muhaddisi gibi ta'dîlin en üst mertebelerine ait terimler kullanılmıştır. Ayrıca on üç şeyhten dokuzunun kaynaklarda verilen bilgilere göre Urve'nin oğlu Hişam'dan doğrudan rivâyet naklettikleri anlaşılmaktadır. Yezid b. Harun, Halid b. Mahled, Affan b. Müslim ve Yahya b. Âdem'in Hişam'dan Hişam'ın ravilerinden olan Hammad b. Seleme⁸⁷² vasıtasıyla nakilde bulunmuşlardır. Abdullah b. İdris ise İbn İshâk vasıtasıyla Hişam'dan rivayet nakletmiştir. Hocalarında Abdullah b. Numeyr, Abdurrahim b. Süleyman, Hafs b. Gıyas, Veki' b. Cerrah, Süfyan b. Uyayne ve Yahya b. Âdem aynı zamanda yazılı kaynak sahibi âlimlerdir. Dolayısıyla İbn Ebî Şeybe'nin Urve'ye nispet ettiği rivayetlerin senedinde ve ravilerinde herhangi bir problem söz konusu değildir. Metin kısmına gelince rivayetlerin tamamına yakını ya aynı senetle veya farklı senetle diğer kaynaklarda yer aldığı ileriki değerlendirmelerimizde görülecektir.

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği kırk altı rivayetten sadece altısını Muhammed Mustafa el-A'zami'nin Ebu'l-Esved'in rivayetinden cemi' ve tahkikini yaptığı Urve b. Zübeyr'e ait *Meğâzî Resulillah* isimli eserde yer almaktadır. Geriye kalan kırk rivayet ise Urve'ye nispet edildiği halde Ebu'l-Esved'in kanalıyla nakledilmediği için bu eserde yer almamıştır. Ancak rivayetlerin bu kaynakta yer almaması rivayetlerin sıhhatine gölge düşürmemektedir. Çünkü rivayetler senet yönüyle sahih ve Buhârî, Müslim, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve İbn Hişam gibi kaynaklarda da yer almaktadır.

⁸⁶⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl* XIV, 295-298; İbn Hacer, *Tehzib*, V,144; *Takrib*, I, 401.

⁸⁷⁰ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIV, 295; İta Hacer, *Takrib*, II, 372.

⁸⁷¹ Sadûk terimi, ez-Zehebî ve İrâkî'ye göre ta'dîlin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan râvî hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadîs yazılır ve araştırılır (Aydın, *Istılahlar*, s., 132).

⁸⁷² Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 235.

2.1.1.1.5. Urve'ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı

Musannef'te bulunan Urve'ye ait siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetleri yukarıda ismi geçen kaynaklardan yapılan nakiller oluşturmaktadır. Bu rivâyetlerin çoğu “Meğâzî⁸⁷³”, “Fadâil⁸⁷⁴”, “Siyer⁸⁷⁵”, “Cenâiz⁸⁷⁶” “Tarih⁸⁷⁷”, “Tıb⁸⁷⁸”, gibi ana başlıklar altında bulunsa da tekrarlar göz önünde bulundurulsa “İman”dan “Edeb”e kadar çeşitli bölümlerde de yer alabilmektedir. Kısacası *Musannef'te* yer alan Urve'nin siyer ve meğâzî rivâyetlerinin düzenli ve sistematik bir yapısı yoktur. Eserin her tarafına dağılmıştır. Bu dağılımda eserin yaklaşık yarısının tekrar edilmesinin de büyük bir payı olduğu görülmektedir.

2.1.1.1.6. Urve'ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Konuları

Yukarıda da ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe değişik konularla ilgili Urve'den kırk altı rivayet nakletmiştir. Bu rivâyetlerin içeriği hakkında kronolojik sıraya göre bilgi verilecektir.

2.1.1.1.6. 1. Hz. Ebû Bekr

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiğine göre Hz. Ebû Bekr Müslüman olduğunda malvarlığı olarak kırk bin dirhemi vardı.⁸⁷⁹ Urve'den nakledilen bu bilgi diğer kaynaklarda da geçmektedir.⁸⁸⁰ Hz. Bilâl'in, Hz. Ebû Bekr'in bekçisi⁸⁸¹ olduğuna dair bilgisi ise sadece *Musannef'te* yer almaktadır. Urve'den nakledilen diğer bir rivayette Hz. Ebû Bekr işkenceye maruz kalan Âmir b. Fuheyre, Bilâl, Zinnîra, Ümmü Ubeys, Nehdiyye ve kızı ve Amr b. Muemmil kabilesinin cariyesi yedi köleyi satın alıp Allah rızası için azad ettiği ifade edilmektedir.⁸⁸²

⁸⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254, 257, 270, 278, 280, 280, 295, 317, 323, 328, 328, 328, 329, 343, 354, 362, 378, 378, 379, 380, 384, 388, 389, 390, 393, 395, 408, 483, 492, 517, 579, 605.

⁸⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 34, 153, 252.

⁸⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127, 527, 529, 529.

⁸⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 168, 162, 312.

⁸⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tarih*, XVIII, 355, 395.

⁸⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tıb*, XII, 63.

⁸⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254.

⁸⁸⁰ İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, IV, 103.

⁸⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 252.

⁸⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 34; Belazûrî, *Ensâb*, I, 266.

2.1.1.1.6.2. Necâşi

İbn Ebî Şeybe, “Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün”⁸⁸³ ayetinin Necâşi hakkında nazil olduğunu Urve’ye ait bir rivayet ile açıklanmaktadır.⁸⁸⁴

2.1.1.1.6.3. Hz. Hatice’nin Vefatı ve Hz. Peygamber’in Hz. Âişe’yle Evliliği

İbn Ebî Şeybe’nin Urve’den aktardığı bilgiye göre Hz. Hatice’nin vefatı, Resûlullah’ın Medine’ye hicretinden iki yıl veya buna yakın bir süre önce meydana gelmiştir. Hz. Peygamber’in Hz. Âişe’yle evliliği ise Hz. Hatice’nin vefatından üç yıl sonra Hz. Aişe altı yaşındayken gerçekleşmiş ve Hz. Aişe dokuz yaşına geldiğinde Hz. Peygamber onunla gerdeğe girmiştir.⁸⁸⁵

2.1.1.1.6.4. Medine’ye Hicret

İbn Ebî Şeybe Urve’den Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr’in Medine’ye hicret için hazırlık yaptıkları sırada Esmâ bnt. Ebî Bekr’in onlara hazırladığı azığı ve suyu bağlamak için kuşağını ikiye bölüp, bir parçasıyla su kabını diğeriyle azığı bağladığı için ona «iki kemerli» lakabı verildiğini⁸⁸⁶ bilgisini nakleder. Buhârî⁸⁸⁷ de Urve’den bu rivayeti naklettiği halde rivayet Urve’nin *Meğâzi*’sinde yer almamaktadır. Hicret yolculuğu esnasında Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr mağaraya sığındıkları süre zarfında onlara yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr⁸⁸⁸ olduğu rivayeti ise az farkla Urve’nin *Meğâzisi*’nde yer almaktadır.⁸⁸⁹ Hicretle alakalı *Musannef*’te yer alan Urve’nin rivayetlerinden bir başka bilgi de Abdullah b. Zübeyr’in Kubâ’da doğmuş olması⁸⁹⁰ ve

⁸⁸³ Maide, 5/83.

⁸⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 295.

⁸⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-t-Tarih*, XVIII, 355, 395. Raviler güvenilir, hadis sahihtir. Urve’ye ait bu rivayette İbn Ebî Şeybe yalnız kalmıştır. İbn İshâk’ta Hz. Hatice’nin vefatından üç sene sonra Hz. Aişe ile evlendiği ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Hatice’nin vefatı ve Hz. Aişe ile ilgili Urve’den naklettiği iki rivayet yer aldığı halde bu rivayete yer verilmemiştir. İbn İshâk, Muhammed b. Yesâr (ö. 151), *es-Sîretu’n-Nebevviyye*, thk. Ahmed b. Ferid el-Mezîdî, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, I, 271; Müslim, II, 1039; Buhârî, “*Kitabu Menâkibi’l-Ensâr*”, V, 55 (hadis no: 3894).

⁸⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 270.

⁸⁸⁷ Buhârî, “*Kitabu’l-Cihâdi ve’s-Siyer*”, IV, 54 (hadis no: 2979).

⁸⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 278;

⁸⁸⁹ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, thk. Muhammed Mustafa el-A’zami, Mektebetu’t-Terbiyeti’l-Arabiyye, Riyad, 1401, s., 130. Not: Urve’nin meğâzisinde yer alan rivayette Abdullah b. Ebîbekr Mekke’de olan bitenden haber getirirdi. şeklindedir.

⁸⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 280; Müslim, III, 1691; Buhârî, “*Kitabu Menâkibi’l-Ensâr*”, V, 62 (hadis no: 3909); Ahmed, *Müsned*, VI, 247.

Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr'in Medine'ye girerken kendilerine hediye edilen beyaz elbiseleri giyerek girmeleridir.⁸⁹¹

Hicret esnasında Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr mağaradayken kendilerine yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr olduğuna dair bilgi İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında⁸⁹² ve *Müstedrek*'te de⁸⁹³ yer almaktadır. İkisi de aynı senedle İbn Ebî Şeybe'den nakletmişlerdir.

2.1.1.1.6.5. Bedir Savaşı

Musannef'te yer alan Urve b. Zübeyr'e ait rivayetlerin birkaç tanesi Bedir savaşı hakkındadır. Hz. Osman'ın, eşi Rukiyye'nin vefatı nedeniyle, Üsame b. Zeyd'in de defin işlerinde O'na yardımcı olduğundan dolayı Bedir savaşına katılamamaları⁸⁹⁴ ve Resûlullah'ın Bedir kuyusunun başında durup müşriklerin ölümlerine seslenmesi⁸⁹⁵ gibi rivayetler az bir farkla Urve b. Zübeyr'in Meğâzi'sinde bulunan rivayetlerdendir.⁸⁹⁶ Bedir savaşı sırasında Hz. Zübeyr'in sarı renkli bir sarık sardığına dair bilgi ise Urve b. Zübeyr'den sadece İbn Ebî Şeybe ve İbn Ebî Hatim tarafından nakledilmektedir.⁸⁹⁷ Umeyye b. Halef'in Hz. Bilal tarafından öldürüldüğü haberi⁸⁹⁸ de Urve'nin rivayetleri arasında yer almaktadır.

2.1.1.1.6.6. Uhud Savaşı

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği rivayetlerin bir kısmı da Uhud savaşıyla ilgilidir. Bilindiği üzere Uhud savaşında Hz. Peygamber (a.s.), Abdullah b. Cübeyr (r.a.) komutasında elli kişilik bir okçu birliğini Ayneyn Tepesi'ne yerleştirmiş ve savaşın sonucu ne olursa olsun okçuların yerlerinden ayrılmamalarını emretmişti. O (a.s.), bu tedbirle düşmanın arkadan saldırmasını ve Medine'ye girmesini önlemek istemişti.⁸⁹⁹ İbn Ebî Şeybe Uhud savaşındaki okçular birliğinden hiç bahsetmemekle beraber Müslüman ordusunun öncüleri, arkalarında bulunanları müşriklerden sanarak geriye döndüklerini ve

⁸⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; el-Muttaki el-Hindi, Alaeddin b. Ali el-Burhanfûri (ö. 975), *Kenzu'l-Ummâl*, thk. Bekri Hayyani vd., Müessesetu'r-Risâle, Beşinci Baskı, 1981, 16, 684; İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 172.

⁸⁹² İbn Sa'd, *Tbakat*, III, 173

⁸⁹³ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 477

⁸⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 317; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 47, 48; III, 217- 218.

⁸⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328; Buhârî, "*Kitabu'l-Meğâzi*", V, 77 (hadis no: 3980); Müslim, II, 643 26, 27; Buhârî "*Kitabu'l-Cenâiz*", II, 98 (hadis no: 1370)

⁸⁹⁶ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s., 143-144; az farkla onları lanetleyerek Üsame'nin ismi yok.

⁸⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 429.İbn Ebî Hatim, *Tefsir*, III, 755.

⁸⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 323; İbn Hişâm, II, 84.

⁸⁹⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 219, 220.

bu sırada Huzeyfe'nin, babasını müşriklerden biri zannederek öldürdüklerini⁹⁰⁰ diğer kaynaklarda da bulunan⁹⁰¹ Urve'nin rivayetiyle açıklamaktadır. Yine Beyhakî'nin⁹⁰² de *Delâil*'inde yer verdiği *Kitabu'l-Cenâiz*'deki Urve'nin rivayetine göre Uhud savaşında şehit düşen Hz. Hamza'nın kefenlenmesi için kız kardeşi Safiyye tarafından getirilen iki parça kumaş, kur'a ile paylaşılmış, biriyle Hz. Hamza diğer parçayla Ensar'dan şehit düşen bir sahabi kefenlenmiştir.⁹⁰³

İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili Urve'den naklettiği diğer bir rivayete göre Resûlullah Uhud savaşında yüzünden yaralandı, dişi kırıldı ve susuzluktan dizüstü çöktüğü sırada etrafında da kimse kalmamıştı. Ubey b. Halef, kardeşi, Umeyye b. Halefin intikamını almak hırsıyla şöyle diyordu: "Peygamber olduğunu iddia eden kişi nerede karşıma çıksın. Eğer peygamberse beni öldürür." Hz. Peygamber, mızrağımı veriniz" deyince sahabe: "Ya Resûlallah! Hareket edecek takatin var mı?" dedi. Resûlullah "Allah'tan, bu kişinin kanını dökmeyi diledim" deyip ve bir mızrakla onu bineğinden düşürdü. Arkadaşları gelip Umeyye'yi kurtardılar ve: "Sana bir şey olmadığını görüyoruz" dediler. Umeyye şöyle karşılık verdi: "Allah'tan kanımı dökmeyi dilemiş. Vallahi o kadar, korktum ki bu korku, Rabîa ve Mudar kabilesine dağıtılsaydı onlara yeter de artardı."⁹⁰⁴

Yine Meğâzî'deki Urve'nin rivayetinde Hz. Peygamber, bir sefer dönüşünde Uhud dağına görünce "Bu bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır" dediği nakledilir.⁹⁰⁵ Buhârî⁹⁰⁶ ve Müslim'de⁹⁰⁷ bulunan bu rivayetin bütününe bakıldığında Uhud dağıyla Medine ve Medine halkı kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü rivayetin devamında Hz. Peygamber Medine bölgesini harem ilan ettiğini söyler ve Medine halkı için dua eder.

2.1.1.1.6.7. Hendek Savaşı

Hendek savaşıyla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan sadece *Musannef'te* yer alan Urve'nin rivayetine göre Hendek günü iki ordu karşılaştığında, Müslümanlar daha önce görmedikleri kadar sıkıntılı bir gün yaşamışlardı. Hz. Ebû Bekr başını kaldırıp hurma ağacına bakınca yılın ilk hurma yemişini gördü ve eliyle işaret ederek sevinçli bir şekilde:

⁹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

⁹⁰¹ Buhârî, "*Kitabu Bed'i'l-Halk*", IV, 125 (hadis no: 3290); Beyhaki, *Delâil*, III, 230; Tabakat, II, 45.

⁹⁰² Beyhakî, *Delâil*, III, 289.

⁹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 168.

⁹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 362; Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s.,17; Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 40 (hadis no: 2911); Müslim, III, 1416; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 46.

⁹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

⁹⁰⁶ Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 35 (hadis no: 2889).

⁹⁰⁷ Müslim, II, 993.

"Ya Resûlallah! Hurmalara bak!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah tebessüm ederek: "Allahım! Verdiğin güzel şeyleri bizden çekip alma" diye dua etti.⁹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den mürsel olarak naklettiği bu bilgi, başka kaynaklarda bulunmamaktadır. *Kenzu'l-Ummal* sahibi de *Musannef'i* kaynak göstererek nakletmiştir.⁹⁰⁹ Bilindiği gibi Müslümanlar Hendek savaşı sırasında günlerce açlığa maruz kalmışlardı. Aynı şekilde o bölgedeki insanların beslenme ve geçim kaynağı hurmaydı.⁹¹⁰ Bu nedenle Hz. Ebû Bekr'in bu olay karşısında sevinçten şaşkınlığını gizleyememesi ve Hz. Peygamber'in de onun bu duygularını paylaşması önemli bir durumdur.

Hendek savaşında Sa'd b. Muaz'ın kolundan yaralanması ile ilgili *Musannef'te* yer alan Urve'nin rivayetine göre Sa'd'ı İbn Arike adında bir kişi kolundaki can damarından vurmuştu. Resûlullah onunla yakından ilgilenmek için mescidin yanında bir çadır kurdu.⁹¹¹

Yine İbn Ebî Şeybe'nin Hendek savaşıyla ilgili Urve'den naklettiği rivayete göre: "Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi; gözler de dönmüştü, yürekler ağızlara gelmişti..."⁹¹² ayetinin Hendek savaşını anlattığını bildirir.⁹¹³ Bu olay Urve'nin rivayetiyle İbn Ebî Şeybe'nin Meğâzi'sinde yer almaktadır.

Urve'nin Hendek'le ilgili başka bir rivayetinde Hendek savaşı sırasında Benî Kureyza'dan haber getiren kişinin Hz. Zübeyr olduğunu, O'nun bu fedakârlığına mukabil Hz. Peygamber'in kendisine "Babam ve annem sana feda olsun" dediğini, yine Hz. Peygamber Hz. Zübeyr için: "Her peygamberin havarisi vardır. Zübeyr de benim havarim ve halamın oğludur" dediğini⁹¹⁴ nakleder..

İbn Ebî Şeybe Urve'den naklettiğine göre Hendek günü Hz. Peygamber, Mes'ûd isminde bir sahabinin laf taşıyıcı özelliğinden faydalanmak için onun yanında Ebû Süfyân'ın Benî Kurayza'ya göndereceği askerlerin Benî Kurayza tarafından öldürüleceklerini söyledi. Bunun üzerine Mesud, bu sözü Ebû Süfyân'a ulaştırdı. Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'in doğruluğunda şüphe etmediği için Benî Kurayza'ya asker

⁹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 379;

⁹⁰⁹ el-Muttaki el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, X, 455.

⁹¹⁰ el-Medhali, İbrahim b. Muhammed, *Merviyatu Ğazveti'l-Handek*, İmadetu'l-Bahsi'l-İlmi, Medine, 1424.

⁹¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378; Müslim, III, 1389-1391.

⁹¹² Ahzâb, 33/10.

⁹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378; Müslim, IV, 3216; Buhârî, "*Menakibu'l-Ensâr*", V, 109 (hadis no: 4103)

⁹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; Tayâlisî, *Müsned*, I, 137; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 367; Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 27 (hadis no: 2846), Müslim, IV, 1879.

göndermedi.⁹¹⁵ İbn Ebî Şeybe'den bu bilgiyi nakleden İbn Hacer, bu meselenin Hendek savaşı sırasında Müslüman olan Nuaym b. Mesud olayıyla karıştırılmış olma ihtimali olduğunu söyler.⁹¹⁶ Zira Gatafan kabilesinden Nuaym b. Mesud Hendek savaşı sırasında Müslüman olmuş ve kurnazlık yaparak Ebu Süfyan'ın Benî Kurayza kabilesine asker göndermesine engel olmuştu. O'nun bu tavrı savaşın seyrini Müslümanların lehine çevirmişti.⁹¹⁷

2.1.1.1.6.8. Beni Kurayza Savaşı

Beni Kurayza savaşıyla ilgili Urve'nin rivayetlerine yer veren İbn Ebî Şeybe, Hendek savaşından dönen Resûlullah'ın, silahlarını bırakıp yıkanmak istediği sırada Cebrail'in silahlarını bırakmaması gerektiğini ve Benî Kurayza'yı işaret ettiğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in Beni Kurayza'nın üzerine yürüdüğünü söyler.⁹¹⁸

Urve'nin başka bir rivayetine göre Hendek savaşında ihanet eden Beni Kurayza hakkında hüküm veren kişi Sa'd b. Muâz'dır. Sa'd b. Muâz, onların savaşçılarının öldürülmesine, ailelerinin esir alınıp mallarının taksim edilmesine hükmetti. Resûlullah da Sa'd b. Muaz'a "Allah'ın hükmüyle hükmettin" diyerek onun kararını teyit etti.⁹¹⁹ Özet olarak *Musannef*'te nakledilen bu iki rivayet Urve'nin *Meğâzi*'sinde uzun bir şekilde yer almaktadır.⁹²⁰ İbn Ebî Şeybe, Beni Kurayza savaşıyla ilgili Urve'den naklettiğine göre bu savaşta Resûlullah Zübeyr için, annesini ve babasını bir arada zikrederek: "Anam babam sana feda olsun"⁹²¹ dedi ve "Harp hiledir" buyurdu.⁹²²

2.1.1.1.6.9. Beni Nadr Arazileri

Beni Nadr'la ilgili İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği rivayete göre Resûlullah, Beni Nadr arazisinden içinde hurma ağaçları olan bir tarlayı ıktâ olarak Zübeyr'e verdi.⁹²³ *Kitabu's-Siyer*'de yer alan Beni Nadr ile ilgili bu rivayetin haricinde *Musannef*'te başka bilgi bulunmamaktadır.

⁹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

⁹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 82, (metni ve senediyle *a.g.e.*.tan Mes'ud'un tercemesi bahsinde)

⁹¹⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, II, 405

⁹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388; Buhârî, "Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer", IV, 21 (hadis no: 2813); Müslim, III, 1389.

⁹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 390; İbn Sa'd, *Tabakât.*, III, 426.

⁹²⁰ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s., 186-188 daha geniş bir şekilde

⁹²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 389; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 275;

⁹²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

⁹²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 527, 529; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 104.

2.1.1.1.6.10. Benî Mustalik Savaşı

İbn Ebî Şeybe, *Meğâzi*'sinde Urve'den naklettiği bir rivayette Benî Mustalik savaşı sırasında meydana gelen bazı olaylardan bahsetmektedir: Benî Mustalik kabilesi hezimete uğratıldığı sırada Muhacir köleler ile Ensâr köleler arasında tartışma çıkmıştı. Köleler Muhacir ve Ensâr'ı da olaya müdahil etmek isteyince Hz. Peygamber fitneyi önlemek için ordunun hemen yola koyulmasını emretti. Müslümanlar arasındaki bu tartışmayı kendileri için bir fırsat olarak gören Münafıklardan Abdullah b. Ubey b. Selûl (arkadaşlarına): "*Eğer Medine'ye dönersek, şerefli kimseler alçakları ant olsun ki, oradan çıkaracaktır.*"⁹²⁴ sözünü söyledi. Bunu duyan Müslümanlar Hz. Peygamber'e, "Yâ Resûlallah! Doğruyu söylemiş! Zira vallahi şerefli olan sensin, alçak olan da kendisidir" dediler.⁹²⁵ İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği bu rivayeti Suyuti de kendisinden aynı kanalla nakletmiştir. Bu olay diğer hadis ve siyer kaynaklarında ise farklı kanallardan nakledilmiştir.⁹²⁶

2.1.1.1.6.11. Hudeybiye

Urve'nin İbn Ebî Şeybe'nin *Meğâzi*'sinde yer alan en uzun rivayeti Hudeybiye ile ilgilidir. Bu rivayete göre Resûlullah Şevval ayında Hudeybiye'ye çıktı. Usfân denilen yerde karşılaştığı Benî Ka'b'dan bir adamdan Kureyş'le ilgili istihbarat aldı. Usfân'dan uzaklaşınca Hâlid b. Velîd onları yolda karşıladı. Resûlullah sahabeyle yoldan saparak iki tepe arasından Ğamîm'e indi ve Resûlullah burada ashabıyla istişarede bulundu. Hz. Ebû Bekr Mekkelilerle çarpışmayı tavsiye ederken Mîkdâd b. el-Esved de O'nu destekler mahiyette sözler söyledi. Resûlullah harem bölgesine girince devesi çöktü. Bunu üzerine Hz. Peygamber çarpışma yerine anlaşmayı düşündüğünü söyledi.

Hudeybiye'de konakladıklarında kuyudaki su az gelince Resûlullah arkadaşlarına bir ok verdi ve kuyuya atmalarını söyledi. Sahabe oku kuyuya atınca kuyunun suyu fişkırp yükselmeye başladı ve halk suya kandı.

Hz. Peygamber, kendisine elçi olarak gönderilen Urve b. Mes'ûd'a savaşmak için gelmediklerini umre yapıp döneceklerini, savaşta bir hayır olmadığını, Kureyş'in Beytullah ile arasından çekilmeleri gerektiğini söyledi. Urve, gördüklerini dönüp Kureyş'e anlatınca Kureyş, Süheyl b. Amr ve Mikrez b. Hafs'ı gönderip Hz. Peygamber'in bu sene Umre yapmadan geri dönmesini söylediler. Resûlullah onların bu isteklerini kabul etti ve

⁹²⁴ Münâfikûn, 63/8.

⁹²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 393.

⁹²⁶ Buhârî "*Kitabu Tefsiri'l-Kurân*", VI, 152 (hadis no: 4900) ve Müslim, IV, 2140; Zeyd b. Erkam'dan; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI, 225- 226; Taberî, *Tarih*, II, 109; Beyhakî, *Delâil*, IV, 52- 53.

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla yazınız” dediğinde onlar tepki gösterince Resûlullah onların istediği gibi yazdırdı. Anlaşmanın sonuna yazılan Allah'ın Resulü ifadesi yerine Muhammed b. Abdilllah yazıldı. Antlaşmanın şartları içerisinde karşılıklı güven ve müşriklerden gelenlerin iadesi Müslümanların ise iade edilmemesi maddeleri de vardı. Beni Ka'b Müslümanlarla, Benû Bekr ise Kureyş ile ittifak yapacaklarını ilan ettiler. Müşriklerin elinde esir bulunan ama kaçarak Hudeybiye'de Müslümanlara sığınmak isteyen Ebû Cendel ise müşriklere bırakıldı.⁹²⁷

Urve'nin sahih kaynaklarda *Musannef*'teki isnadla yer alan⁹²⁸ Hudeybiye ile ilgili diğer bir rivayette Hz. Peygamber'in bin küsur kişiyle yola çıktığını, Zu'l-Huleyfe'ye gelince kurbanlıklarına gerdanlık takıp işaretlediğini ve ihrama girdiğini⁹²⁹ nakleder. Resûlullah'ın umre yapması engellendiği yıl Hz. Peygamber, Hudeybiye'ye gidip Hill denilen yerde ikamet etti. Namazını ise haremde kılıyordu. Yapılan anlaşma Müslümanların çok ağırına gittiği için Resûlullah'ın sözünü dinlemede gevşeklik gösterdiler. Ümmü Seleme'nin tavsiyesiyle Resûlullah kurbanını kesip tıraş olunca sahabe de tıraş olup ihramdan çıktı.⁹³⁰

2.1.1.1.6.12. Mekke'nin Fethi

İbn Ebî Şeybe Mekke'nin fethiyle ilgili Urvre'den naklettiği rivayete göre Mekke fethinden sonra Resûlullah Umre yapıp hac için Hz. Ebû Bekr'i Mekke'de bıraktı. Bu yıl itibarıyla müşriklerin hac etmesi ve Müşriklerin bundan sonra Kabe'yi çıplak bir şekilde tavaf edilmesi yasaklandı.⁹³¹ Müellif'in Urvre'den aktardığı bir haberede de “Mekke'nin fethedildiği gün Bilâl, Kabe'nin damına çıkıp ezan okudu.”⁹³² bilgisi yer almaktadır.

2.1.1.1.6.13. Mûte Savaşı

Üsâme'nin komutan tayin edilmesi ilgili Urve'den nakledilen rivayette içinde Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in de bulunduğu orduya Üsâme komutan olarak tayin edilmişti. Ashabdan bazıları buna itiraz edince Hz. Peygamber, daha önce de onun babasına da itiraz

⁹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395; el-Müttaki, *Kenzu'l-Ummâl X*, 483; Buhârî, “*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*”, III, 193 (hadis no: 2731, hadisin diğer bölümleri 1694); Taberânî, XX, 13,14.

⁹²⁸ ez-Zührî, İbn Şihab, Muhammed b. Süleyman b. Abdilllah, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikir, 1981, s. 50; Buhârî, “*Kitabu'l-Meğâzi*”, V, 123 (hadis no: 4157).

⁹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 408; e-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, s., 50.

⁹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 401; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 463, Müslümanların tavrı ve Ümmü Seleme'nin tavsiyesi eksik; ez-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 56. Son kısmı var. Taberânî, XX, 13,14.

⁹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

⁹³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483; *Kitabu'l-Libâs*, XII, 540; Beyhaki, *Delâil* (5/78).

edildiğini hatırlatarak Üsame'nin kendisi için çok değerli olduğunu ve bu işe layık olduğunu söyledi ve kendisine iyi davranılmasını emretti.⁹³³ İbn Ebî Şeybe'nin Mûte savaşı olarak isimlendirdiği bu olay Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir tarihte Şam topraklarına gönderilmek üzere hazırlanan ordudur.

2.1.1.1.6.14. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılması

Urve'nin rivayetiyle *Musannef'te* yer alan önemli bir konu da Hz. Peygamber'e büyü yapılması meselesidir. Rivayete göre Yahudilerinden Lebîd b. el-A'sam adında biri Resûlullah'a büyü yaptı. Bu olay Hz. Peygamber'e vahiy ile bildirildi. Zî Ervân kuyusunda büyü malzemesi olan, tarak, taraktaki saç kalıntıları ve erkek hurma tomurcuğunun içi kuyudan çıkarılmadan toprakla kapatıldı.⁹³⁴

2.1.1.1.6.15. Allah Yolunda İlk Kılıç Çeken Kişi

İbn Ebî Şeybe'nin *Kitabu Fadli'l-Cihad, Kitabu'l-Fedâil* ve *Kitabu'l-Evâil*'de naklettiği Urve'nin rivayetlerinden bir tanesi de Allah yolunda ilk kılıç çeken kişinin Zübeyr b. el-Avvâm olduğu ile ilgilidir.⁹³⁵ Mekke'de Resûlullah'ın öldürüldüğüne dair bir söylenti yayılınca, Zübeyr kılıcıyla, insanları yara yara Mekke'nin üst tarafında olan Resûlullah'ın yanına vardı. Meseleyi anlayan Resûlullah Zübeyr'e istiğfarda bulunup kendisi ve kılıcı için dua etti.⁹³⁶

2.1.1.1.6.16. Hz. Peygamber'in Vefatı

Resûlullah'ın üç parça Yemen işi pamuklu bez ile kefenlenmesi⁹³⁷ ve defin işleminde Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in bulunmadığına, onların o esnada Ensâr'ın yanında olduklarına dair *Musannef'te* yer alan bilgi Urve'nin rivayetleri arasında yer alır.⁹³⁸

2.1.1.1.6.17. Hz. Osman

Musannef'te yer alan Urve'nin rivayetine göre Hz. Osman kuşatma altındayken kendisine: “Çık ve onlarla savaş” denildiği zaman o, bu teklifi kabul etmedi ve avluda

⁹³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 234; Buhârî “*Kitabu'l-Menâkib*”, V, 23 (hadis no: 3730); Müslim IV, 1884.

⁹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu't-Tıb*, XII, 63; Buhârî, “*Kitabu't-Tıb*”, VII, 136 (hadis no: 5763), Müslim, IV, 1719; İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275), *Sünen*, thk. Şuayb el-Arna'ut vd., Daru'r-Risale'l-Alemiyye, 2009, *et-Tıb*, 45.

⁹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 574.

⁹³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Kitabu'l-Cihâd*, X, 348; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahabe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1983, II, 735; Taberânî, *M. Kebîr*, I, 119; Beyhaki, *Delâil*, VI, 367.

⁹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 162; Buhârî, “*Kitabu'l-Cenâiz*”, II, 77 (hadis no: 1271), Müslim, II, 650; İbn Mâce, *Sünen*, *Cenâiz*, 11.

⁹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

başına komutan olarak görevlendirdiği Abdullah b. Zübeyr'e itaat edilmesini istedi. Saldırganlar içeri girdiği sırada Hz. Osman oruçlu idi.⁹³⁹

2.1.1.1.6.18. Dûme Liderinin Hediyesi

İbn Ebî Şeybe Urve'den Dûme liderinin, müşrik iken Resûlullah'a bir hediye verdiğini, Resûlullah'ın da bu hediyeyi kabul ettiğini nakleder.⁹⁴⁰

2.1.1.2. İbn Şihab ez-Zührî

İsmi, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillâh b. Şihâb b. Abdillâh b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb b. Mürre'dir.⁹⁴¹ Künyesi, Ebû Bekr el-Kuraşî olan⁹⁴² Zührî, dördüncü tabakadan tâbiünün siğarındandır.⁹⁴³ Güçlü görüşe göre Zührî, 51/671'de⁹⁴⁴ Mekke'de doğmuştur.⁹⁴⁵ Otuz yaşına kadar Medine'de yaşayan Zührî'nin, 80/699 yılında Dimeşk'e yerleştiği söylenir.⁹⁴⁶ Zührî'nin hadis-siyer bilgisinin yanında fıkıh bilgisine de sahip olması⁹⁴⁷ isminin, Ömer b. Abdilazîz, Yezîd b. Abdilmelik ve Hişâm b. Abdilmelik⁹⁴⁸ dönemi fakihleri arasında yer almasına vesile olmuştur. 124/742 yılında vefat eden Zührî'nin⁹⁴⁹ ilmî olgulaşmasında tabiin büyüklerinden Saîd b. el-Müseyyib'in ve Urve b. ez-Zübeyr'in büyük katkısı olmuştur.⁹⁵⁰

2.1.1.2.1. Kaynakları

Zührî, Abdullah b. Ömer ve Cabir b. Abdillâh ile görüşmüş, az sayıda da olsa onlardan rivayet nakletmiştir. Ebu Hüreyre ve diğer bazı sahabelerle görüşmüş olma ihtimali olduğu da söylenmiştir.⁹⁵¹ Onun en çok görüştüğü ve en güvenilir kaynakları arasında yer alan kişi Enes b. Mâlik'tir. Diğer önemli kaynakları ise Ebû Bekr b. Abdirrahman, Ubeydullah b. Abdillâh, Abdullah b. Ka'b b. Mâlik, Abdumelik b. Mervân, Ali b. Hüseyin, Alkame b. Vakkâs, Âmir b. Sa'd, Ebu'l-Ahvâs, Ebu Ümâme b. Sehl b.

⁹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 605; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 70.

⁹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

⁹⁴¹ ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 326; Suyûtî, *Tabakât*, I, 49

⁹⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 394

⁹⁴³ Suyûtî, *Tabakât*, I, 49

⁹⁴⁴ ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 326

⁹⁴⁵ Vâkîdî, *el-Meğâzi*, Daru'l-A'lemi, Beyrut, 1989, 3. Baskı (takdîm), I, 22

⁹⁴⁶ Şeşen, *Müslümanlarda Tarih*, 24

⁹⁴⁷ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Safve*, II, 136-137; ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 336-337; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 397

⁹⁴⁸ Ya'kübî, Ahmed b. Ebî'l-Ya'küb b. Cafer b. Vehb b. Vâdih (ö. 292), *Târîhu'l-Ya'kübî*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1992, II, 329.

⁹⁴⁹ Bkz. İbn Kuteybe, *el-Meârif*, 472; Mesûdî, III, 215; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 260; Ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 349350; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 396, 398; Suyûtî, *Tabakât*, I, 50.

⁹⁵⁰ ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 332, 344; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 395..

⁹⁵¹ ez-Zehebî, *A'lâm*, V, 326.

Huneyf, Hârice b. Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, Kesîr b. el-Abbâs, Kabîsa b. Züeyb, Mahmûd b. Lebîd, Mesûd b. el-Hakem, Muhammed b. Cübeyr b. Mutim, Muhammed b. en-Nu'mân b. Utbe, Muhammed b. er-Rebî', Osman b. İshâk el-Âmirî, Sâib b. Yezîd, Saîd b. el-Müseyyib, Sâlim b. Abdillâh, Sehl b. Sa'd, Urve b. ez-Zübeyr, Ebân b. Osman'dır. Bunlardan başka daha birçok kaynaktan rivâyet etmiştir.⁹⁵²

2.1.1.2.2. Râvileri

Kendisinden, Abdulazîz b. el-Mâceşûn, Amr b. Dînâr, Amr b. el-Hâris, Amr b. Şuayb, Atâ b. Ebî Rabâh, Bekr b. Vâil, Ebu Hanîfe, Ebu'z-Zinâd, Evzâi, Eyyûb es-Sahtiyânî, Fuleyh b. Süleymân, Hişâm b. Sa'd, Hüseyim b. Beşîr, İbn Cüreyc, İbn Ebî Zi'b, İbn İshâk, İbrahim b. Sa'd, Katâde b. Duâme, Leys b. Sa'd, Ma'mer b. Râşid, Mâlik b. Enes, Mansûr, Muhammed b. Ebî Hafsa, Ömer b. Abdilazîz, Salih b. Keysân, Süfyân b. Uyeyne, Süleyman b. Kesîr, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Zeyd b. Eslem, Ziyâd b. Sa'd ve daha başkaları rivâyet etmişlerdir.⁹⁵³

Zührî'ye ait siyer ve meğâzî rivâyetlerini, doğrudan veya râvileri aracılığı ile birçok siyerçi ve tarihçi nakletmiştir. Ancak bunlar arasında İbn İshâk, Ma'mer b. Râşid ve Musâ b. Ukbe önemli bir yere sahiptirler.

2.1.1.2.3. Eserleri

Zührî, İslâmî ilimleri ilk yazan ve tedvîn eden kişi olarak bilinmektedir.⁹⁵⁴ Ömer b. Abdilazîz'in emriyle hadisi ilk tedvîn eden kişi İbn Şihâb ez-Zührî'dir. Daha sonra tedvîn, tasnif çoğaldı.⁹⁵⁵ Abdurrezak'ın Ma'mer'den naklettiğine göre Velid vefat ettiği zaman onun hazinesinden hayvanların sırtında Zührî'ye ait defterler taşındı. Bu defterler Zührî'nin risâleleri ve ilmini not aldığı defterleriydi.⁹⁵⁶ Ömer b. Abdilazîz dönemindeki resmî tedvînle beraber İslâmî ilimlerde cem' dönemi başladı. Ömer b. Abdilazîz'in, Medine valisi Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr'a, mektup yazarak Amre'nin⁹⁵⁷ rivâyetlerini toplamasını emretmesi, yine onun emri ile Zührî'nin rivâyetleri toplaması, bu dönemde İslâmî ilimlerin yazıldığını değil, cem' edilmeye başlandığını göstermektedir.⁹⁵⁸

⁹⁵² İbnu'l-Cevzî, *Safve*, II, 138-139; ez-Zehabî, *A'lâm*, V, 327; Suyûtî, *Tabakât*, I, 50

⁹⁵³ ez-Zehabî, *A'lâm*, V, 327-328; Suyûtî, *Tabakât*, I, 50

⁹⁵⁴ ez-Zehabî, *A'lâm*, V, 326

⁹⁵⁵ A'zami, *Dirasat*, I, 71.

⁹⁵⁶ ez-Zehabî, *A'lâm*, V, 334.

⁹⁵⁷ ez-Zehabî, *A'lâm*, VII, 8

⁹⁵⁸ Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, AÜSBE, (Matbu doktora tezi), Ankara, 2006, s., 220-221.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Zührî, İslamî ilimlerin cem' döneminin en önemli şahsiyeti olarak siyer ilminin kurucuları olan İbn İshâk, Musâ b. Ukbe ve Ma'mer b. Râşid'in hocasıdır. Zührî'nin bir eserinin olup olmadığı konusu netlik kazanmamıştır. Görünen o ki Zührî, sadece topladıklarını rivâyet etmekle yetinmiş, talebeleri bu rivayetler arasında tercihlerde bulunarak tasnif yapmışlardır. ez-Zehebî'nin kaydettiğine göre İmam Mâlik Zührî'nin yazılı bir eser bırakmadığına dair kesin bir ifadeyle şöyle demektedir: “*Sâid b. el-Müseyyib öldüğünde kitap bırakmadı, Kâsım b. Muhammed, Urve ve İbn Şihâb da bırakmadılar.*”⁹⁵⁹

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in hayatı anlamında sîre kelimesini, ilk kullanan alimin Zührî olduğu rivayet edilmiştir⁹⁶⁰ Katip Çelebi, onun *Kitâbu'l- Meğâzi* isimli bir eserinden bahsetmektedir.⁹⁶¹ İbn Kesîr, “*Zührî, Siyer'inde zikreder*” şeklinde ona kitap atfında bulunur.⁹⁶² Zührî'nin *Meğâzi*'sini araştıran Süheyl Zükkar, siyerin sınırlarını belirleyen, şeklini ve ana hatlarını ortaya koyan ilk kişinin Zührî olduğunu ifade eder.⁹⁶³ Süheyl Zükâr, Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde yer alan *Meğâzi* bölümünün, az sayıda diğer rivayetlerin eklenmesi dışında tamamının Zührî'ye ait *Meğâzi* isimli eserinin rivayetleri olduğunu söyler.⁹⁶⁴ “*Ancak bütün bunları yazdıkları veya nakilleri olarak anlamak daha doğru olacaktır. Zührî büyük çabalar harcayarak siyere dair birçok risâleden müteşekkil kapsamlı bir külliyyât oluşturmuştur. Zührî'nin bu rivâyetleri gerek kendi döneminde, gerekse de sonraki dönemlerde birçokları tarafından rivâyet edilmiştir.*”⁹⁶⁵ Yukarıda Zührî'ye ait yüklü miktarda defterlerden söz edilmişti. Bu defterler kitap haline dönüştürülme de sonraki alimler için siyere kaynaklık etmiştir.

2.1.1.2.4. İbn Ebî Şeybe'nin İbn Şihâb ez-Zührî Rivayetlerini Naklettiği Hocaları

İbn Ebî Şeybe'nin, farklı raviler aracılığıyla siyerle ilgili Zührî'den naklettiği rivayet sayısı kesin olmamakla ve tekrarlar dâhil edilmemekle beraber 21 tanedir. Bu rivayetlerin 5 tanesi *Musannef*'in genelinde değişik kitap ve bab başlıkları altında bulunmaktadır. Geriye kalan 16 rivayet ise siyere dair olan *Meğâzi* bölümünde yer almaktadır. İleride de görüleceği üzere bu rivayetlerin bir kısmı Zührî'nin *Meğâzi*'sinde

⁹⁵⁹ ez-Zehebî, *A 'lâm*, V, 345

⁹⁶⁰ Hafâcî, Muhammed Abdulmunim, *et-Tefsîru'l-İ'lâmî li's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Daru'l-Cebel, Beyrut, 1992, s., 356; Vâfi, Muhammed Abdulkarim, *Menhecû'l-Bahsi fi't-Târih ve Tedvîni't-Târih inde'l-Arab*, İkinci Baskı, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995, s., 217.

⁹⁶¹ Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, II, 392; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetu'l-Arifin*, II, 7.

⁹⁶² İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 556

⁹⁶³ Zührî, *el-Meğâzi*, (Süheyl Zekkâr, *takdîm*), s., 31.

⁹⁶⁴ Zührî, *el-Meğâzi*, Süheyl Zekkâr, (*takdîm*), s., 22.

⁹⁶⁵ Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları*, s., 221-222.

yer aldığı hâlde bir kısmı ise senedi sağlam olduğu ve diğer kaynaklardaki bilgilerle desteklendiği hâlde onun eserinde bulunmamaktadır. İbn Ebî Şeybe bunları, aşağıda isimlerini ve kısa biyografilerini vereceğimiz 15 şeyhi aracılığı ile nakletmiştir.

1. Süfyan b. Uyayne: Süfyan b. Uyayne b. Umran b. Meymun el-Hilali Ebu Muhammed el-Kûfî (ö. 198/813) Mekke’de 107-198/725/813 tarihleri arasında yaşadı. Oranın âlimlerindendir. Sıka, hafız ve imamdır.⁹⁶⁶ Süfyan b. Uyayne’nin Zührî’den rivayet naklettiği belirtilmektedir.⁹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe’nin Zührî’den naklettiği rivayetlerden üç tanesi Süfyan b. Uyayne’ye aittir. İbn Ebî Şeybe Süfyan b. Uyayne’den naklettiği rivayetlerin üçü de *Meğâzî* bölümünde geçmektedir. Rivayetlerin konusu ve yer aldığı kaynaklara aşağıda değinilecektir.

2. Abdurrahim b. Süleyman: Abdurrahim b. Süleyman el-Kinani veya et-Tai Ebu Ali el-Eşel el-Mervizi (ö. 184/800) sekizinci tabakadan sikadır.⁹⁶⁸ Abdurrahim b. Süleyman’ın Zührî’den rivayet naklettiği belirtilmektedir.⁹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe’nin Zührî’ye dayandırdığı rivayetlerden iki tanesi Abdurrahim b. Süleyman’a aittir. İbn Ebî Şeybe Abdurrahim b. Süleyman’dan naklettiği rivayetlerin bir tanesi *Kitabu’s-Siyer*’de⁹⁷⁰ diğeri rivayet ise *Meğâzî*’de⁹⁷¹ geçmektedir.

3. Abdüla’lâ b. Abdüla’lâ: Abdüla’lâ b. Adüla’lâ el-Basrî es-Sami Ebu Muhammed (ö. 189/805) sekizinci tabakadan sikadır.⁹⁷² Abdüla’lâ’nın Zührî’den rivayet naklettiği belirtilmektedir.⁹⁷³ İbn Ebî Şeybe’nin Zührî’ye dayandırdığı rivayetlerden üç tanesi Abdüla’lâ’ya aittir. Abdüla’lâ’dan naklettiği rivayetlerin üçü de *Meğâzî*’de⁹⁷⁴ geçmektedir.

4. Ebu Üsame: Hammad b. Üsame el-Kureşî (ö. 201/816) Kufe’lidir. Dokuzuncu tabaka ricalindendir. Künyesi (Ebu Üsame) ile şöhret bulmuştur. Güvenilirlik derecesi sika ve sebtir. Bazen tedlis yaptığı rivayet olunur.⁹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Zührî’den naklettiği yirmi iki rivayetin iki tanesini Ebu Üsame aracılığı ile aktarmıştır. Ebu Üsame Zührî’nin ravilerindendir.⁹⁷⁶ Rivayetlerin ikisi de *Kitabu’l-Meğâzî*’de⁹⁷⁷ geçmektedir.

⁹⁶⁶ ez-Zehebî, *A’lam*, VIII, 554; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 117; *Takrib*, I, 312.

⁹⁶⁷ ez-Zehebî, *A’lam*, VIII, 455; İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

⁹⁶⁸ İbn Hacer, *Takrib*, I, 804; *Tehzib*, VI, 306.

⁹⁶⁹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

⁹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’s-Siyer* XVII, 409.

⁹⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzî*, XX, 447.

⁹⁷² İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 96; *Takrib*, I, 465.

⁹⁷³ İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

⁹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzî*, XX, 314, 566, 574.

⁹⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 2; *Takrib*, I, 195.

⁹⁷⁶ *Mizzî*, XXX, 235.

⁹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzî*, XX, 235, 481.

5. Ya'la b. Ubeyd: Ya'la b. Ubeyd b. Ümeyye el-Kûfi, Ebu Yusuf et-Tanafisi (ö. 209/824), güvenirlilik derecesi sikadır.⁹⁷⁸ İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.⁹⁷⁹ İbn Ebî Şeybe Zührî'ye dayandırdığı iki rivayeti Ya'la b. Ubeyd aracılığıyla İbn İshâk'tan nakletmiştir. Rivayetlerden biri *Kitabu'l-Fedâil*'de⁹⁸⁰, diğeri ise *Meğâzi*'de geçmektedir.⁹⁸¹

6. Abdullah b. İdris: Abdullah b. İdris b. Yezid b. Abdurrahman el-Evdi, Ebu Muhammed el-Kûfi (ö. 192/808). Sika, fakih ve abiddir. Dokuzuncu tabaka ricalindendir.⁹⁸² İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Zührî'den naklettiği yirmi iki civarında rivayetin bir tanesini Abdullah b. İdris aracılığı aktarmıştır. Abdullah b. İdris Zührî'nin ravilerindendir.⁹⁸³ Onun rivayeti *Kitabu'l-Meğâzi*'de geçmektedir.⁹⁸⁴

7. Abdülaziz b. Ebân b. Osman: Abdülaziz b. Ebân b. Muhammed el-Kuraşi el-Kûfi (ö. 207/822), yalancılıkla itham edilmiştir. Hatta İbn Main yemin ederek bunu vurgulamıştır.⁹⁸⁵ Abdülaziz b. Ebân b. Osman'ı Mamer b. Raşid'in ravileri arasında bulamadık. İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'ye dayandırdığı rivayetlerden bir tanesi Abdülaziz'e ait olup *Meğâzi*'de⁹⁸⁶ yer almaktadır.

8 Abdullah b. Mübarek: Abdullah b. Mübarek el-Mervezi (ö. 181/797) üçüncü tabakadan sika, sebt, fakih, alim, cevad ve mücahittir.⁹⁸⁷ Ma'mer b. Raşid aracılığıyla Zührî'den bir rivayet aktaran Abdullah b. Mübarek Mae'mer'in ravileri arasında zikredilir.⁹⁸⁸ Abdullah b. Mübarek'in rivayeti *Meğâzi*'de⁹⁸⁹ yer almaktadır.

9 Abde b. Süleyman: Abde b. Süleyman el-Kilabi, el-Kûfi (isminin Abdurrahman olduğu da söylenir) (ö. 187/803) sekizinci tabakadandır. Güvenirlilik derecesi sika ve sebtir.⁹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Zührî'ye dayandırdığı rivayetlerden bir tanesini Abde b. Süleyman'dan nakletmiştir. Bu rivayeti *Kitabu'l-Meğâzi*'de⁹⁹¹ yer almaktadır.

⁹⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 402-403; *Takrib*, II, 378.

⁹⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 402.

⁹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 519.

⁹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 491

⁹⁸² İbn Hacer, *Tehzib*, V,144; *Takrib*, I, 401.

⁹⁸³ ez-Zehebî, *A'lâm*, IX, 43.

⁹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

⁹⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu't-Tahare*, I, 373.

⁹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 568.

⁹⁸⁷ İbn Hacer, *Takribu*, I, 445; *Tehzib*, V, 382.

⁹⁸⁸ Mizzi, XXVIII, 305-306; ez-Zehebî, *A'lâm*, VII, 6. Râvileri için bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII, 378; Müslim, *el-Künâ*, I, 625; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 255-256; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 484; İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 171; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, II, 410; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1986, VII, 394; *Tehzib*, V, 481; Suyûtî, *Tabakât*, I, 89.

⁹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541.

⁹⁹⁰ İbn Hacer, *Takrib*, I, 53; *Tehzib*, VI, 458.

⁹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.

10. Halid b. Mahled: Halid b. Mahled el-Kutvani, Ebu'l-Heyssem el-Beceli (ö. 193/809), onuncu tabakadan sadûktur. Şîlikle itham edilmiştir.⁹⁹² İbn Ebî Şeybe Halid b. Mahled aracılığıyla Zührî'den bir rivayet aktarmıştır. Halid b. Mahled Zührî'nin ravileri arasında zikredilir.⁹⁹³ Rivayeti *Meğâzi*'de⁹⁹⁴ yer almaktadır.

11. Kuteybe b. Said b. Cemil b. Tarif b. Abdillâh es-Sekafi⁹⁹⁵ el-Belhi Ebu Reça (ö. 240/854). Hadis imamlarından biridir.⁹⁹⁶ Güvenirlik durumu sika ve sebtir.⁹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe Kuteybe b. Said aracılığıyla Zührî'den bir rivayet aktarmıştır. Rivayeti *Kitabu'l-Evâil*'de⁹⁹⁸ yer alır.

12. Mu'temir b. Süleyman: Mu'temir b. Süleyman b. Tarhan et-Teymi Ebu Muhammed el-Basrî (ö. 187/803). Lakabı Tufeyldir. Güvenirlik durumu sikadır.⁹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili Zührî'ye dayandırdığı rivayetlerden bir tanesini Mu'temir b. Süleyman'dan nakletmiştir. Bu rivayeti *Kitabu'l-Meğâzi*'de¹⁰⁰⁰ yer almaktadır.

13. Yezid b. Harun b. Vadi b. Zazan b. Sabit es-Selemi (ö.206/821). Dokuzuncu tabakadan hafız, sika, mütkin, alim ve âbidir.¹⁰⁰¹ Süfyan b. Hüseyin aracılığı ile Zührî'den rivayet naklettiği bilinmektedir.¹⁰⁰² Zührî'den nakledilen bir rivayet Yezid b. Harun'a aittir. Rivayetin yer aldığı bölüm *Kitabu'l-Fedâil*'dir¹⁰⁰³.

14. Veki' b. Cerrâh: Veki' b. Cerrâh b. Melih er-Ruasi (ö.196/812) Kûfe'lidir. Sika, hâfız ve âbid bir zattır. Dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika ve sebtir.¹⁰⁰⁴ Veki' b. el-Cerrâh'ın Kütüb-i Sitte'nin tamamında rivâyetleri vardır¹⁰⁰⁵. Kaynaklarda Malik b. Enes'den rivâyet ettiği belirtilmektedir¹⁰⁰⁶ Zührî'den nakledilen rivayetlerin bir tanesi Veki''e aittir. Rivayet *Kitbu's-Siyer*'de¹⁰⁰⁷ yer almaktadır.

15. Osman b. Ömer b. Faris b. Lakit b. Kays el-Abdî (ö. 209/824). Künyesi Ebu Adi'dir. Cafer b. Avn, Yunus b. Yezid, Şu'be, İsrâil, Dâvûd b. Kays, İbn Ebî'z-Zi'b,

⁹⁹² İbn Hacer, *Tehzib*, III, 116; *Takrib*, I, 218.

⁹⁹³ İbn Ebî Htim, *el-Cerh*, VII, 191; *ez-Zehabî*, *A'lam*, VII, 35; *Tezkire*, I, 172-173.

⁹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

⁹⁹⁵ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VII, 195.

⁹⁹⁶ Suyuti, *Tabakatu'l-Huffaz*, s, 198.

⁹⁹⁷ İbn Hacer, *a.g.e.* II, 123.

⁹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

⁹⁹⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, X,227; *Takrib*, II, 263.

¹⁰⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 352.

¹⁰⁰¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI,366; *Takribu't-Tehzib*, II, 372.

¹⁰⁰² İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

¹⁰⁰³ İbn Ebî Şeybe, *A.G.E.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI,434.

¹⁰⁰⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 123; *Takrib*, II, 331; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 37.

¹⁰⁰⁵ İbn Hacer, *Takrib*, II, 331.

¹⁰⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, XI/123.

¹⁰⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 407.

Fuleyh b. Süleyman ve Muaz b. Ala'dan rivayet nakletmiştir. Sika ve sebtir.¹⁰⁰⁸ Zührî'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Yunus b. Yezid vasıtasıyla Osman b. Ömer'e aittir. Rivayet Kitabı'l-Libâs'ta yer almaktadır.¹⁰⁰⁹

İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Zührî'den naklettiği rivayetlerin tamamını yukarıda adı geçen hocalarından tahammül (semâ') yollarının en üstünü olan "haddesenâ" sîgası ile rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin, Zührî'nin rivayetlerini naklettiği 15 şeyhinden biri zayıf ve yalancılıkla itham edilmiştir. Diğerleri ise yalnız biri hakkında "sadûk"tur¹⁰¹⁰ denilmesinin yanında, on ikisinde sika, sebt, hâfiz, imam, fakih zamanının muhaddisi gibi, ta'dîlin en üst mertebelerine ait terimler kullanılmıştır. Ayrıca on beş şeyhinden yalnız Süfyan b. Uyeyne'nin kaynaklarda verilen bilgilere göre Zührî'den doğrudan rivâyet naklettiği anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği rivayetlerden üç tanesi Süfyan b. Uyeyne'den, rivayetlerden bir tanesini Veki' b. Cerrah'tan Zührî'nin talebesi olan Malik b. Enes¹⁰¹¹ vasıtasıyla rivâyet etmiştir. Bir rivayet Yezid b. Harun'dan Zührî'nin ravilerinden olan Süfyan b. Hüseyin¹⁰¹² vasıtasıyla Zührî'den nakletmiştir. İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği rivayetlerden sekiz tanesini Zührî'nin talebesi olan İbn İshâk'tan rivayet alan Abdurrahim b. Süleyman, Ya'la b. Ubeyd¹⁰¹³, Abdullah b. İdris ve Abdüala'dan, bir tanesini Ebu Üsame'den Zührî'nin ravilerinden olan Muhammed b. Ebî Hafsa¹⁰¹⁴ aracılığıyla nakletmiştir. Ayrıca bir rivayeti Abde b. Süleyman'dan Muhammed b. Amr el-Leysi vasıtasıyla nakletmiştir. Bir rivayeti Halid b. Mahled'den Zührî'nin ravileri arasında zikredilen Abdurrahim b. Abdülaziz aracılığıyla¹⁰¹⁵ nakletmiştir. İbn Ebî Şeybe Kuteybe b. Said'den Zührî'nin ravisi olan Yezid ibn Had¹⁰¹⁶ aracılığıyla bir rivayet aktarmıştır.

İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'ye nispet ettiği rivayetlerin senedinde ve ravilerinde herhangi bir problem söz konusu değildir. Metin kısmına gelince rivayetlerin tamamına yakını ya aynı senetle veya farklı senetle diğer kaynaklarda yer aldığı ileriki sayfalardaki değerlendirmelerimizde görülecektir.

¹⁰⁰⁸ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 557-559.

¹⁰⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 583.

¹⁰¹⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 116; *Takrib*, I, 218.

¹⁰¹¹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI/123.

¹⁰¹² İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

¹⁰¹³ İbn Hacer, *Takrib*, II, 372.

¹⁰¹⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 123; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 235.

¹⁰¹⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 220; İbn Ebî Htim, *el-Cerh*, VII, 191; ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35; *Tezkire*, I, 172-173.

¹⁰¹⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 447.

İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den naklettiği yirmi iki rivayetten dokuzu Süheyl Zükkar'ın tahkikini yaptığı İbn Şihab e-Zührî'ye ait *el-Meğâzi'n-Nebeviyye* isimli eserde yer almaktadır. Geriye kalan on üç rivayetten iki tanesi ise aynı tarikle İbn İshâk'ta yer almaktadır. Zührî'ye nispet edildiği halde rivayetlerin on bir tanesi bu eserde yer almamıştır. Ancak rivayetlerin bu kaynaktan yer almaması rivayetlerin sıhhatine gölge düşürmemektedir. Çünkü rivayetlerin tamamı senet yönüyle sahih ve Buhârî, Müslim, Beyhaki, İbn Mace, Malik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve İbn Hişâm gibi kaynaklarda da yer almaktadır.

2.1.1.2.5. Zührî'ye Ait Siyer ve Meğâzi Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı

Musannef'te bulunan Zührî'ye ait siyer ve meğâzi rivâyetleri, yukarıda ismi geçen raviler aracılığıyla aktarılmıştır. Bu rivâyetlerin büyük bir kısmı *Musannef*' in "*Kitabu'l-Meğâzi*¹⁰¹⁷", "*Kitabu'l-Fadâil*¹⁰¹⁸", "*Kitabu's-Siyer*¹⁰¹⁹", "*Kitabu'l-Evâil*¹⁰²⁰" ve "*Kitabu'l-Cenâiz*¹⁰²¹" gibi ana başlıkları altında bulunsa da tekrarlar göz önünde bulundurulduğunda diğer bölümlerde de yer aldığı görülmektedir. Yani *Musannef*'te yer alan Zührî'nin siyer ve meğâzi rivayetlerinin düzenli ve sistematik bir yapısı yoktur. Eserin her tarafına dağılmıştır. Bu dağılımda eserin bir yekün teşkil eden büyük bir kısmının tekrar edilmesinin de önemli bir payı olduğu görülmektedir.

2.1.1.2.6. Zührî'ye Ait Siyer ve Meğâzi Rivâyetlerinin Konuları

Yukarıda da ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe siyerin farklı konularıyla ilgili Zührî'den yirmi iki civarında rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin içeriğini olayların gerçekleştiği tarih de dikkate alınarak şöyle sıralayabiliriz.

2.1.1.2.6.1. Hz. Peygamber'in İsimleri

İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den aktardığına göre Hz. Peygamber'in bizzat saydığı isimleri şunlardır: Muhammed, Ahmed, el-Mâhî el-Hâşir, el-Akib'tir.¹⁰²² Zührî, Akib manasının ne demek olduğu sorusuna karşılık kendisinden sonra peygamberin olmamasıdır cevabını vermiştir. Kaynaklarda bu isimlere ilaveten Mukaffâ¹⁰²³, tevbe Peygamberi

¹⁰¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279; 408; 488; 447; 574; 314; 566; 235; 481; 491; 488; 568; 541; 296; 341; 352.

¹⁰¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 434; 519; 520.

¹⁰¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 407; 409

¹⁰²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

¹⁰²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 319

¹⁰²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 434.

¹⁰²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 435.

(Nebiyu't-Tevbe) ve savaş Peygamberi (Nebiyu'l-Melhame)"¹⁰²⁴ isimlerinden de bahsedilmektedir.

Ayrıca bu isimlere ek olarak İncil'de de onun isimlerinden olan Ahmed isminin geçtiği, Hz. Peygamber'in künyesinin "Ebü'l-Kasım" olduğu, Hz. Peygamber'in bu künyesini ismiyle birlikte kullanmanın edebe aykırı olduğu ve onun tarafından yasaklandığı belirtilmektedir.¹⁰²⁵ İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den naklettiği bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi*'sinde yer almamaktadır. Fakat diğer sahîh kaynaklarda farklı senetlerle Zührî'den nakledilmektedir.¹⁰²⁶

2.1.1.2.6.2. Vahiy

İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği rivayette fetret-i vahiy meselesini Müddessir suresinin ilk ayetlerinin¹⁰²⁷ nüzülü ile ilişkilendirmektedir.¹⁰²⁸ O, vahyin neden ve zaman kesintiye uğradığını açıklamazken; bu kesintiden sonra Hz. Peygamber'e yalnızlığın sevdirdiğini ve Hira'da kaldığını şu rivayetle bildirmektedir: Resûlullah, gönderildiği ilk dönemde bir ara kendisine gelen vahiy kesilmiş, ona yalnızlık sevdirmişti. Hz. Peygamber Hira'da yalnız kalıyordu. Bir gün Hira'dan dönerken yukarıdan bir ses duydu. Başını kaldırıp bakınca bir şeyin bir kürsi üzerinde oturmakta olduğunu görünce dehşete kapılıp hızlı bir şekilde eve gidip: «Beni örtün, beni örtün» dedi. Cibril ona gelerek: "*Ey örtünüp bürünen, kalk ve uyar ve yalnız Rabbini yücelt. Elbiseni temizle, pisliklerden uzak dur*"¹⁰²⁹ âyetlerini okudu."¹⁰³⁰ Diğer sahîh kaynakların hemen hepsinde yer alan¹⁰³¹ bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi*'sinde¹⁰³² de yer almaktadır.

Müellif, Zührî'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber, her Ramazan'da Kur'ân'ı Cebrail'e arz ederdi. Kur'ân'ı Cebrail'e arz ettiği günün sabahında da rüzgârdan daha cömert olur ve kendisinden ne istenirse verirdi.¹⁰³³ İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'nin

¹⁰²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 435, 436.

¹⁰²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 92-96.

¹⁰²⁶ Buhârî, *Kitabu'l-Menâkib*, (hadis no: 3532), Müslim, IV, 1828: 124, 125), Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk(ö. 279), *Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî vd., Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1975, İkinci Baskı, *Edeb*, V, 135.

¹⁰²⁷ Müddessir, 74/1-5.

¹⁰²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

¹⁰²⁹ Müddessir, 74/1-5.

¹⁰³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

¹⁰³¹ Tayalisi, *Müsned*, III, 265, (hadis no:1793); Buhârî, *Kitabu Bed'i'l-Halk*, IV, 116, (*hadis no*: 3238); Müslim, I, 143; Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman(ö. 581), *er-Ravdu'l-Unuf*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, Beyrut, 1412, II, 412; İbn Cerîr, *Tefsir*, XXIX, 124, 144; *el-Müstedrek*, II, 549.

¹⁰³² e-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 45.

¹⁰³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb* XIII, 555-556; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 519.

kanalıyla naklettiği bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi'sinde* bulunmamaktadır. Fakat farklı senetlerle Buhârî¹⁰³⁴, Müslim¹⁰³⁵, İbn Sa'd¹⁰³⁶ gibi sahih kaynaklarda da yer almaktadır.

2.1.1.3.6.3. İlk Müslümanlar

İbn Ebî Şeybe, İbn Şihâb ez-Zührî'den naklettiği rivayette Resûlullah'ın hanımı Hz. Hatice bt. Huveylid'in Allah'a ve Resûlullah'a iman eden ilk insan olduğunu ve namaz farz kılınmadan vefat ettiğini¹⁰³⁷ ifade eder. İbn Ebî Şeybe, İbn Şihâb ez-Zührî'den mürsel olarak nakletmekte ve rivayet Zührî'nin *Meğâzi'sinde* yer almamaktadır. Rivayetin senedi sahih olmasa da içerik yönüyle başka kaynaklarda sahih olarak geçmektedir.¹⁰³⁸ İlk Müslümanlarla ilgili rivayetler, çalışmamızın değerlendirme bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1.1.3.6.4. Habeşistan'a Hicret ve Necaşi

İbn Ebî Şeybe, İbn Şihâb ez-Zührî'den naklettiği rivayete göre "*Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün*"¹⁰³⁹ ayetinin Necâşi'nin, Hristiyanların ileri gelenlerini toplayıp Hz. Cafer'den onlara Kur'ân okumasını istemesi ve Cafer'in Meryem sûresinden okuyunca onların gözleri yaşla dolması üzerine nazil oldu.¹⁰⁴⁰ Bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi'sinde* yer almadığı gibi diğer kaynaklarda da bulunmamaktadır. Ebu Nuaym ise bu rivayeti İbn Ebî Şeybe kanalıyla nakletmiştir.¹⁰⁴¹

2.1.1.2.6.5. Medine'ye Hicret

İbn Ebî Şeybe Zührî'den naklettiği rivayette Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Medine'de kalma süresini Hz. Enes'in yaşıyla ifade etmiştir. Hz. Enes'in on yaşındayken Resûlullah'ın Medine'ye geldiğini, Enes yirmi yaşındayken de Resûlullah'ın vefat ettiğini ifade eder.¹⁰⁴² Bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi'sinde* yer almadığı gibi diğer kaynaklardan bazıları bu rivayeti sadece İbn Ebî Şeybe'yi kaynak göstererek nakletmişlerdir.¹⁰⁴³ Buhârî ise farklı bir senedle Zührî'den nakletmiştir.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁴ Buhârî, *Kitabu Bed'i'l-Halk*, IV, 113, (hadis no: 3220)

¹⁰³⁵ Müslim, IV, 1804.

¹⁰³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 195

¹⁰³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

¹⁰³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

¹⁰³⁹ Maide, 5/83.

¹⁰⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

¹⁰⁴¹ Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakatu'l-Esfiya*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1409, I, 117

¹⁰⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 334.

¹⁰⁴³ Müslim, III, 1603.

¹⁰⁴⁴ Buhârî, *Kitabu'n-Nikâh*, VII, 23 (hadis no:5166).

2.1.1.2.6.6. Bedir Savaşında Ebu Cehl'in Duası (İstiftah)

İbn Ebî Şeybe'nin, siyer rivayetlerinde Kur'an ayetleriyle istişhadı bahsinde Enfal suresi 19. ayetinin Ebu Cehl'in Bedir savaşı sırasında duası (istiftah) üzerine nazil olduğunu ifade etmiştik.¹⁰⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, Ebu Cehl'in Bedir savaşı sırasında istiftah talebini Zührî'nin iki rivayetiyle açıklamaktadır. Müellif'in naklettiği bu bilgi Zührî'nin *Meğâzi*'sinde¹⁰⁴⁶ yer aldığı gibi diğer sahih kaynaklarda da bulunmaktadır.¹⁰⁴⁷

İbn Ebî Şeybe Abde b. Süleyman'dan Muhammed b. Amr vasıtasıyla Zührî'den naklettiği rivayete göre Cübeyr b. Mut'im'in Bedir esirleri hakkında bazı isteklerde bulunmak üzere Resûlullah'ın huzuruna çıktığını nakleder.¹⁰⁴⁸ İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den naklettiği bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi*'sinde yer almamaktadır. Fakat diğer sahih kaynaklarda farklı senetlerle Zührî'den nakledilmektedir.¹⁰⁴⁹ Zührî'nin *Meğâzi*'sinde yer almayan bu malumat acaba Zührî'ye ait başka bir eserden alınmış ve bu eserin de kaybolmuş olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim daha önce Zührî'nin eserlerinden bahsedilirken ona ait birtakım defterlerin varlığından söz edilmişti. Bu malumat o defterlerden alınmış olabilir.

2.1.1.2.6.7. Uhud Savaşı

İbn Ebî Şeybe Mûtemir b. Süleyman'dan Ma'mer vasıtasıyla Zührî'nin Cabir'den naklettiğine göre Resûlullah Uhud günü öldürülen (Müslümanların) kanlarıyla gömülmelerini, Kur'an'dan daha çok ezber bilene öncelik vermelerini ve mezara ikişer kişinin defnedilmesini emretti. Cabir, babasını ve amcasını bir mezara defnettiğini ifade eder.¹⁰⁵⁰ İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den naklettiği bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi*'sinde yer almamaktadır. Fakat diğer sahih kaynaklarda farklı senetlerle Zührî'den nakledilmektedir.¹⁰⁵¹ Aynı zamanda Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde yer alan Ma'mer b. Raşid'in rivayetleri arasında da yer almaktadır.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307.

¹⁰⁴⁶ ez-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 62.

¹⁰⁴⁷ Hâkim el-Müstedrek, II, 328; Abdürrezzâk, *Mustmnef*, V, 347, (hadis no: 9725); Taberî, *Tefsir* IX, 207.

¹⁰⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.

¹⁰⁴⁹ Taberânî, M. el-Kebîr, II, 115-16, (hadis no: 1493, 1498); Buhârî, *Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*, IV, 69 (hadis no:3050).

¹⁰⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 352.

¹⁰⁵¹ Buhârî, "*Kitabu'l-Cenâiz*", II, 91 (hadis no: 1343); Beyhakî, *Delâil*, IV, 11.

¹⁰⁵² Abdürrezzâk, *Musannef*, "*Kitabu'l-Cenâiz*", III, 540 (hadis no: 6633).

2.1.1.2.6.8. Tebûk Gazvesi

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. Mübarek'ten Ma'mer vasıtasıyla Zührî'den naklettiği rivayete göre Resûlullah bir yere savaşa çıkacağı zaman, düşmanın haber almasını önlemek için ne tarafa gittiğini kimseye söylemezdi. Ancak Tebuk savaşında öyle yapmadı. Tebuk savaşına gündüz vakti şiddetli sıcaklar altında ve uzun bir yolculuğa çıkacağını belirterek yola koyuldu. Müslümanlara da düşmanlarının kim olduğunu bilmeleri ve hazırlıklı olmaları için ne tarafa ve kimlerin üzerine gideceğini bildirdi.¹⁰⁵³ İbn Ebî Şeybe'nin *Meğâzi*'de¹⁰⁵⁴ ve *Kitabu's-Siyer*'de¹⁰⁵⁵ naklettiği bu rivayet Zührî'nin *Meğâzi*'sinde ve diğer sahih kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁰⁵⁶

2.1.1.2.6.9. Hayber

İbn Ebî Şeybe Hayber savaşıyla ilgili Zührî'den naklettiği rivayete göre Resûlullah Hayber'de, İbn Ebî'l-Hukayk'i öldürmeleri için asker gönderdiğinde, kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı."¹⁰⁵⁷ İbn Ebî Şeybe'nin iki defa tekrarladığı bu rivayet, Zührî'nin *Meğâzi*'sinde bulunmuyor. Fakat aynı rivayeti İbn İshâk eserinde¹⁰⁵⁸ Zührî'den naklettiği gibi Abdürezzak da *Musannef*'inde¹⁰⁵⁹ yer vermiştir.

2.1.1.2.6.10. Mekke'nin Fethi

İbn Ebî Şeybe, Mekke'nin fethiyle ilgili Zührî'den naklettiği rivayete göre Resûlullah Mekke'nin fethi için Ramazan'ın onunda yola çıktı.¹⁰⁶⁰ Hz. Peygamber Fetih yılı Kudeyd denilen yere kadar oruç tuttuktan sonra orucunu bozdu. Fiil olarak Resûlullah'ın son olarak yaptığı dikkate alınır (yani seferdeyken oruç bozulabilir).¹⁰⁶¹ Resûlullah, Mekke'yi fethettiği zaman, Huneyn'e gidene kadar da on beş gün namazı kısaltarak kıldı.¹⁰⁶²

¹⁰⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 223.

¹⁰⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541.

¹⁰⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 223.

¹⁰⁵⁶ Buhârî, *Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*, IV, 48 (hadis no:2948); Müslim, IV, 2120.

¹⁰⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447; *Kitabu's-Siyer* XVII, 571; Beyhaki, *Sünen*, IX, 78; Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 48 (hadis no: 2949-2950).

¹⁰⁵⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 431.

¹⁰⁵⁹ Abdürezzak, *Mustmnef*, V, 202, (hadis no: 9385)

¹⁰⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 491; Beyhakî, *Delâil*, V, 19-20; Hâkim, *Müstedrek*, III, 43; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 137- 138; Taberî, *Tarih*, II, 156; Zührî'nin Meğâzisinde Ramazanın başı şeklinde geçmektedir. Ayrıca hicretin sekiz buçuk yılının başı ifadesi kullanılmaktadır. İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 521; ez-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 86.

¹⁰⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488; e-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 86.

¹⁰⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488; *Kitabu's-Sala*, V, 379; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 547.

Zührî'nin naklettiğine göre Mekke'nin fethi sırasında Huzâa kabilesinin Beni Düel b. Bekr'den bir adamı öldürünce diyetini Hz. Peygamber ödedi ve bundan böyle Mekke'nin Allah tarafından harem kılındığını (savaşın yasaklandığını) ifade etti.¹⁰⁶³

2.1.1.2.6.11. Hz. Peygamber'in Vefatı

İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği rivayete göre Hz. Ömer Hz. Peygamber'in vefatı sırasında insanlar ağlayınca şöyle dedi: "Hiç kimsenin Muhammed'in öldüğünü iddia ettiğini duymayayım. Allah, katına Mûsâ'yı çağırdığı gibi, onu da çağırdı. Allah Mûsâ'yı katına çağırmış ve Hz. Mûsâ kırk gün kavminden ayrı kalmıştı. Vallahi! Resûlullah'ın öldüğünü iddia edenlerin ellerinin ve ayaklarının kesilmesini umarım."¹⁰⁶⁴ İbn Sa'd bu rivayeti Ma'mer aracılığıyla Zührî'den nakletmiştir.¹⁰⁶⁵ Bu bilgi aynı şekilde Zührî'nin *Meğâzi'sinde* de yer almaktadır.¹⁰⁶⁶

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in defin işleriyle ilgili Zührî'den naklettiği diğer bir rivayette Saîd b. el-Müseyyeb'in şu açıklamasına yer vermektedir: Resûlullah'ın defin ve kefenleme işini dört kişi üstlendi. Hz. Ali, Abbâs, Fadl ve Resûlullah'ın azatlısı Salih Resûlullah'ın mezarını lahit şeklinde kazdılar ve kabre tuğlaları dik bir şekilde dizdiler.¹⁰⁶⁷ Bu rivayet diğer kaynaklarda da Ma'mer aracılığıyla Zührî'den nakledilmiştir.¹⁰⁶⁸

2.1.1.2.6.12. Hz. Ebû Bekr'in Halife Olarak Seçilmesi

İbn Ebî Şeybe'nin, Zührî'den naklettiği en uzun rivayetin konusu ise Hz. Ebû Bekr'in halife olarak seçilmesi ile ilgilidir. İbn Abbâs'tan nakledilen bu rivayete göre Hz. Ömer döneminde halk arasında Hz. Ebû Bekr'in halife seçilmesinin bir oldubittiye geldiği dedikodusu yayılınca Hz. Ömer Medine'de konuyla ilgili halka uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Allah'ın Resulü'nün yaşadığı dönemde helalleri ve haramları belirten vahiy müessesinin bulunduğunu, vefatıyla birlikte Yüce Allah'ın onun ruhuyla beraber (hükümlerden) dilediğini aldığını belirtir. Hz. Ömer konuşmasında babalarını inkar etme ve recmle ilgili ayetlerin daha önce bulunduğunu ve uygulandığını Resûlullah'ın vefatıyla bu ayetlerin de sözlerinin nesh edildiğini fakat hükümlerinin devam ettiğini açıklar. Bazılarının, Hz. Ebû Bekr'in hilafetinin oldubittiye geldiğini söylediklerini, öyle olsa bile

¹⁰⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 481; İbn Kesîr, *Siretu'n-Nebeviyye*, III, 580 Ma'mer aracılığıyla Zührî'den; e-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 90.

¹⁰⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 568.

¹⁰⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 269-270.

¹⁰⁶⁶ e-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 133.

¹⁰⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 566; *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 319.

¹⁰⁶⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 362; Beyhakî *Sünen* III, 388; IV, 53; *Delâil*, VII, 243-244.

Yüce Allah'ın onunla hayırlar verdiğini ve gelecek olan kötülükleri defettiğini, o sırada Hz. Ebû Bekr'e gösterilen itaatin başka bir kimseye gösterilmesinin mümkün olmadığını vurgular.

Hz. Ömer konuşmasında Hz. Ebû Bekr'in nasıl halife seçildiğini, o süreçte meydana gelen olayları ve Hz. Ebû Bekr'in konuşmasını aktarır. Ayrıca bu sırada yaşananların ve Hz. Ebû Bekr'in halife seçilme tarzının o dönemin hassasiyetine ve Hz. Ebû Bekr'in şahsına münhasır olduğunu, ondan sonra böyle bir uygulamanın uygun olmadığını ifade eder.¹⁰⁶⁹ İbn Ebî Şeybe'nin, Hz. Ebû Bekr'in halife seçilmesiyle ilgili Zührî'den naklettiği bu rivayet diğer kaynaklarda¹⁰⁷⁰ kısmi olarak bulunsa da İbn Abbâs'ın rivayetiyle en detaylı şekliyle en eski kaynak olarak İbn Ebî Şeybe'nin *Meğâzi*'sinde yer almaktadır.¹⁰⁷¹

2.1.1.2.6.13. Hz. Peygamber'in Yüzüğü

İbn Ebî Şeybe, Zührî'den Hz. Peygamber'in yüzüğünün gümüşten olduğunu ve yüzük taşının Habeş işi işlemeden yapıldığını nakleder.¹⁰⁷²

2.1.1.2.6.14. Cizye

İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği rivayete göre Resûlullah Hecer Mecusilerinden, Yemen Yahudileri ve Hıristiyanlarının buluşa ermiş olanların her birinden bir dinar cizye aldı. Hz. Ömer, Sevâd (Irak) ahalisinin Mecusilerinden, Hz. Osman da Mısır Mecusilerinden cizye aldı.¹⁰⁷³ Yine Resûlullah Bahreyn Mecusilerinden, Hz. Ömer de Farisilerin Mecusi olanlarından, Hz. Osman ise Berberî olan Mecusilerden cizye aldı.¹⁰⁷⁴

2.1.1.3. İbn İshâk

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), siyer ve meğâzî müellifi ve muhaddistir. Medine'de 80/699 yılında doğdu.¹⁰⁷⁵ Bazı kaynaklarda İbn İshâk yerine İbn Kusân¹⁰⁷⁶ veya İbn Kutân¹⁰⁷⁷

¹⁰⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 574.

¹⁰⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre* III, 657; İbn Kesîr, *es-Sîre*, IV, 493; Buhârî, "*Mezâlim*", III, 132 (hadis no:2462); İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 715; ez-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 139.

¹⁰⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 574.

¹⁰⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 583.

¹⁰⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 409; Buhârî, "*Kitabu'l-Cizye*", IV, 96, (hadis no: 3157).

¹⁰⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 407; Beyhakî, *Sünen*, IX, 190; Taberânî, *M. el-Kebir* (7/6660)

¹⁰⁷⁵ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 33-34..

¹⁰⁷⁶ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 33.

¹⁰⁷⁷ Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, I, 214.

kullanılmıştır. İbn İshâk Şîlik, kadercilik, tedlis gibi çeşitli tenkit ve ithamlara maruz kalmışsa da güvenilirliği konusunda itiraza maruz kalmamıştır.¹⁰⁷⁸

2.1.1.3. 1. Kaynakları

Medine’de Enes b. Malik’i ve Said b. el-Müseyyib’i gördü. Babası Yesâr ile amcası Mûsâ b. Yesaâr’dan nakillerde bulundu. Ebân b. Osman’dan da rivayet aldığı söylenmiştir.¹⁰⁷⁹ İbn İshâk, Büşeyr b. Yesâr, Said b.Ebî Hind, Said el-Mekburi, Talha b. Nafi, Abbâs b. Sehl b. Sa’d, Muhammed b. İbrahim et-Teymi, Ebu Cafer el-Bakır, Fatimetu bt. El-Münzir b. Zübeyr, Ma’bed b. Ka’b b. Malik, Zührî, Âsım b. Ömer b. Katâde, Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr, Yezîd b. Rûmân, Muhammed b. İbrâhim et-Teymî, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Abdurrahman b. Esved gibi zatların da bulunduğu birçok alimden rivayet nakletti. Bazı kaynaklarda İbn İshâk’ın, aralarında çoğu sahabe çocuğu olan yüz civarında Medineli râviden rivayet naklettiği söylenir.¹⁰⁸⁰

2.1.1.3.2. Ravileri

Başta İbn Ebî Şeybe ve Buhâri olmak üzere Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâi, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler, hocaları vasıtasıyla ondan rivayet nakletmişlerdir. Siyer sahasında en büyük âlim kabul edilen Zührî, İbn İshâk’tan övgüyle bahsetmiş, siyerle ilgili bazı konularda kendisine bir şeyler de sormuştur.¹⁰⁸¹ İbn İshâk’ın meğâzî haricinde rivayet ettiği çoğu ahkâma ait on yedi bin hadisin İbrâhim b. Sa’d el-Ensârî’nin elinde bulunduğu kaydedilse de¹⁰⁸² ez-Zehebî, gerçekte sayılarının bu rakamın onda biri dahi olmadığını belirtir.¹⁰⁸³

2.1.1.3.3. Eserleri

İbn İshâk’ın en önemli eseri *Kitabu’l-Meğâzî*’dir. Altmışa yakın râvi tarafından rivayet edilmesine ve daha sonraki nesilden on âlimin birer nüshaya sahip olmasına rağmen bütünüyle günümüze ulaşmamıştır.¹⁰⁸⁴ *es-Sîre* adı İbn Hişâm’dan sonra yaygınlık kazanmış ve onun İbn İshâk’ın çalışmasını özetleyen kitabı *Sîretü Resûlillâh, Sîretü İbn Hişâm* ve *es-Sîretü’n-Nebeviyye* adlarıyla tanınmıştır. Bazı kaynaklarda İbn İshâk’ın

¹⁰⁷⁸ ez-Zehebî, *A’lam*, VII, 38; İbn Seyyidünnâs, I, 7-17; Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, I, 214-234

¹⁰⁷⁹ ez-Zehebî, *A’lam*, VII, 34.

¹⁰⁸⁰ el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, I, 214-218.

¹⁰⁸¹ ez-Zehebî, *A’lam*, VII, 36,39.

¹⁰⁸² el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, VI, 83.

¹⁰⁸³ ez-Zehebî, *A’lam*, VII, 40.

¹⁰⁸⁴ Fayda, Mustafa, “İbn İshâk” *DİA*, XX, İstanbul 1999, 93-96.

Kitabu'l-Hulefa adlı bir eserinden söz edilir.¹⁰⁸⁵ İbn Sa'd, meğâzîyi ilk defa bir araya toplayan ve bu alanda bir kitap yazan kişinin İbn İshâk olduğunu belirtir.¹⁰⁸⁶ İbn İshâk'ın *el-Meğâzî*'si günümüze tam olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eseriyle ulaşmıştır.

İbn İshâk'ın gayesi sadece Resulullah'ın hayatını kaleme almak değil, aynı zamanda genel bir tarih kitabı da vücuda getirmektir. Nitekim bunu destekleyecek haberler de gelmiştir. Elinde İbn İshâk'ın eserinin birçok nüshası bulunduğu anlaşılan İbn Hacer, muhtelif yerlerde İbn İshâk'ın eseri olarak, *es-Sîretü'l-Kübrâ*'dan bahsetmekte ve söz konusu eserden nakillerde bulunmaktadır.¹⁰⁸⁷ Buradan anlaşılıyor ki İbn İshâk'ın oldukça kapsamlı bir eseri vardır ve *es-Sîretü'l-Kübrâ* ismiyle anılmaktadır.¹⁰⁸⁸

2.1.1.3.4. İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk'ın Rivayetlerini Naklettiği Hocaları

İbn Ebî Şeybe'nin, farklı raviler aracılığı ile siyerle ilgili Urve ve Zührî'ye ulaşan rivayetlerinin dışında İbn İshâk'tan naklettiği rivayet sayısı kesin olmamakla ve tekrarlar dâhil edilmemekle beraber 22 tanedir. Bu rivayetlerin dört tanesi *Musannef'in* genelinde değişik kitap ve bab başlıkları altında bulunmaktadır. Geriye kalan on sekiz rivayet ise siyere dair olan *Meğâzî* bölümünde yer almaktadır. Bu rivayetlerin on küsuru İbn İshâk'ın eserinde ya aynı lafızlarla veya az bir metin farkıyla yer almaktadır. Geriye kalan rivayetler ise tamamı Buhârî, Müslim, ve Beyhaki gibi sahih ve önemli hadis kaynaklarında bulunmaktadır. İbn Ebî Şeybe bu rivayetleri, aşağıda isimlerini ve kısa biyografilerini vereceğimiz 8 şeyhi aracılığı ile nakletmiştir.

1. Abdullah b. İdris: Abdullah b. İdris b. Yezid b. Abdurrahman el-Evdi, Ebu Muhammed el-Kûfî (ö. 192/808). Sıka, Fakih ve abiddir.¹⁰⁸⁹ Abdullah b. İdris'den rivayet naklettiği belirtilmektedir.¹⁰⁹⁰ İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk'a dayanan rivayetlerden altı tanesi Abdullah b. İdris'e aittir. Rivayetlerin iki tanesi *Kitabu'l-Fedâil*'de¹⁰⁹¹ dört tanesi ise *Meğâzî*'de¹⁰⁹² geçmektedir.

¹⁰⁸⁵ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 142.

¹⁰⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakat: el-Kısmi'l-Mütemmim li Tabii Ehli'l-Medine*, thk. Ziyad Muhammed Mansur, Mektebetü'l-Ulum, Medine 1408, İkinci Baskı, s., 401

¹⁰⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1992, III, 40; IV, 477, 603; V, 470, 753, 490, 499; VI, 473; VII, 85, 345, 584, 598.

¹⁰⁸⁸ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları*, s., 96.

¹⁰⁸⁹ İbn Hacer *Tehzib*, V,144; *Takrib*, I, 401.

¹⁰⁹⁰ İta Hacer, *Takrib*, II, 372.

¹⁰⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 270, 272.

¹⁰⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzî*, XX, 290.

2. Abdurrahim b. Süleyman: Abdurrahim b. Süleyman el-Kinani veya et-Tai Ebu Ali el-Eşel el-Mervizi (ö. 184/800), sekizinci tabaka sığarındandır. Fakihtir ve birçok esere sahiptir.¹⁰⁹³ İbn Ebî Şeybe şeyhi Abdurrahim b. Süleyman aracılığıyla İbn İshâk'tan beş rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin beşi de *Meğâzi*'de¹⁰⁹⁴ yer almaktadır.

3. Abdullah b. Numeyr: Abdullah b. Numeyr el-Hemezani, Ebu Hişam el-Kûfi (ö. 199/814). Dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika, ehl-i hadis ve ehl-i sünnettir.¹⁰⁹⁵ İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.¹⁰⁹⁶ İbn Ebî Şeybe şeyhi Abdullah b. Numeyr aracılığıyla İbn İshâk'tan üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin bir tanesi *Kitabu'l-Libâs*'ta¹⁰⁹⁷ iki tanesi ise *Meğâzi*'de geçmektedir¹⁰⁹⁸.

4. Yezid b. Harun: Yezid b. Harun b. Vadi b. Zazan b. Sabit es-Selemi (ö.206/821), dokuzuncu tabakadan hafız, sika, mütkin, âlim ve âbidir.¹⁰⁹⁹ İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.¹¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe Yezid b. Harun aracılığıyla İbn İshâk'tan üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin üçü de *Meğâzi*'de¹¹⁰¹ geçmektedir.

5. İsa b. Yunus: İsa b. Yunus b. Ebî İshâk es-Sebiî el-Hemdâni el-Kûfi (ö. 191/807), sekizinci tabakadan sikadır.¹¹⁰² İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.¹¹⁰³ İbn Ebî Şeybe İsa b. Yunus aracılığıyla İbn İshâk'tan iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin ikisi de *Meğâzi*'de¹¹⁰⁴ geçmektedir.

6. Ebu Halid el-Ahmer: Ebu Halid el-Ahmer Selman b. Hayyan el-Ezdi el-Ahmer (ö. 190/806), sekizinci tabakadan sadûktur. Bazen hata yaptığı bilinir.¹¹⁰⁵ İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.¹¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe Ebu Halid el-Ahmer aracılığıyla İbn İshâk'tan bir rivayet nakletmiştir. Rivayet *Meğâzi*'de¹¹⁰⁷ geçmektedir.

¹⁰⁹³ İbn Hacer *Takrib*, I, 804; *Tehzib*, VI, 306.

¹⁰⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 342, 428, 436, 442, 484; *Kitabu's-Siyer*, XIX, 551.

¹⁰⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 57; *Takrib*, I, 457.

¹⁰⁹⁶ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35.

¹⁰⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 593.

¹⁰⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444, 514

¹⁰⁹⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,366; *Takrib*, II, 372.

¹¹⁰⁰ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35.

¹¹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307, 319, 425.

¹¹⁰² İbn Hacer, *Tehzib*, VIII,237; *Takrib*, II, 103

¹¹⁰³ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35.

¹¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 348, 349.

¹¹⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 181; *Takrib*, I, 323.

¹¹⁰⁶ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35.

¹¹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 553.

7. Yahya b. Adem: Yahya b. İyaş b. Adem b. Süleyman el-Ümevi Ebu Zekeriya el-Kûfi (ö. 203/818), sika ve sadûktur.¹¹⁰⁸ İbn İshâk'ın önemli ravilerindendir.¹¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe Ebu Yahya b. Adem aracılığıyla İbn İshâk'tan bir rivayet nakletmiştir. Rivayet *Meğâzi*'de¹¹¹⁰ geçmektedir.

8. Ya'mer b. Bişr: Ya'mer b. Bişr el-Horasani el-Mervizi (ö. ?), Abdullah b. Mübarek'in önemli sika ravilerindendir.¹¹¹¹ İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili İbn İshâk'tan naklettiği yirmi iki civarında rivayetin bir tanesini Ya'mer b. Bişr aracılığı aktarmıştır. Rivayet *Kitabu'l-Fedâil*'de¹¹¹² geçmektedir.

İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili İbn İshâk'tan naklettiği rivayetlerin tamamını yukarıda adı geçen hocalarından tahammül (semâ) yollarının en üstünü olan “*haddesenâ*” sîgası ile rivayet etmiştir. Onun İbn İshâk'tan rivayetlerini naklettiği sekiz şeyhinden sadece Ebu Halid el-Ahmer ile ilgili sadûk ve bazen hata ifadeleri kullanılmıştır. Geri kalan yedi şeyhi için sika, hâfiz, imam, fakih, zamanının muhaddisi gibi ta'dîlin en üst mertebelerine ait terimler kullanılmıştır.

İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk'a nispet ettiği rivayetlerin senedinde ve ravilerinde herhangi bir problem söz konusu değildir. Metin kısmına gelince rivayetlerin tamamına yakını ya aynı senetle veya farklı senetle diğer kaynaklarda yer almaktadır.

İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk'tan naklettiği yirmi iki rivayetten on ikisi İbn İshâk'ın eserinde yer almaktadır. İbn İshâk'a nispet edildiği halde rivayetlerin on tanesi bu eserde yer almamıştır. Ancak rivayetlerin bu kaynaktan yer almaması rivayetlerin sıhhatine gölge düşürmemektedir. Çünkü rivayetlerin tamamı senet yönüyle sahih ve Buhârî, Müslim, Beyhaki, İbn Mace, Malik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve İbn Hişâm gibi kaynaklarda da yer almaktadır.

2.1.1.3.5. İbn İshâk'a Ait Siyer ve Meğâzi Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı

İbn Ebî Şeybe, siyer ve meğâzi ile ilgili İbn İshâk'tan naklettiği rivâyetlerini yukarıda ismi geçen hocaları aracılığıyla nakletmiştir. Yirmi iki rivâyetin büyük bir kısmı “*Meğâzi*¹¹¹³” bölümünde yer almaktadır. Geriye kalan kısmı ise “*Fadâil*¹¹¹⁴”, “*Siyer*¹¹¹⁵”,

¹¹⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,175; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 188.

¹¹⁰⁹ ez-Zehebî, *A'lam*, VII, 35.

¹¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 482.

¹¹¹¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 14; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 313; el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, thk. M. A. Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1417, XIV, 358,

¹¹¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 149.

¹¹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 319, 348,349, 290, 528, 342, 428, 436, 442, 444, 482, 484, 514, 425, 553, 611.

“*Nikâh*¹¹¹⁶”, “*Cenâiz*¹¹¹⁷”, “*Libas*¹¹¹⁸”, ve “*Cihad*¹¹¹⁹” gibi ana başlıklar altında bulunur. Bununla beraber tekrarlar da göz önünde bulundurulduğunda bu rivayetlerin diğer bölümlerde de yer aldığı görülmektedir. Yani *Musannef*'te yer alan İbn İshâk'ın siyer ve meğâzî rivayetlerinin düzenli ve sistematik bir yapısı yoktur. Eserin her tarafına dağılmıştır. Bu dağılımda eserin bir yekün teşkil eden büyük bir kısmının tekrar edilmesinin de önemli bir payı olduğu görülmektedir.

2.1.1.3.6. İbn İshâk'a Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Konuları

Yukarıda da ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe siyerin farklı konularıyla ilgili İbn İshâk'tan yirmi iki civarında rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin içeriği kronolojik sıraya göre şöyledir:

2.1.1.3.6.1. Akabe Biati

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan Akabe Biatiyle ilgili naklettiği rivayette Hz. Peygamber'in Akabe gecesi Medine'den gelenlerle görüşmesini, aralarından temsilci çıkarmalarını ve havariler gibi kefil olmalarını talep etmiştir.¹¹²⁰ İbn Hişâm'da yer alan senedsiz rivayette seçilen temsilcilerden farklı isimler yer almaktadır. Ayrıca temsilcilerin soy silsilesi zikredildiği halde hangi kolun temsilcisi olduğundan bahsedilmemektedir.¹¹²¹ ez-Zehebî de İbn İshâk'ın rivayetinde temsilci olarak ismi geçen Rifaa b. Abdilmünzir ismine dikkat çekmektedir.¹¹²² İbn Sa'd ise İbn Ebî Şeybe'nin senediyle aynı rivayeti nakletmiştir.¹¹²³

2.1.1.3.6.2. Bedir Savaşı

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. İdris vasıtasıyla İbn İshâk'tan naklettiğine göre üst dudağı yarık olan Süheyl b. Amr, Bedir günü esir alındığında, Ömer b. el-Hattâb, Resûlullah (s.a.v.)'a "Ya Resûlallah! Şunun iki üst dişini sök de bir daha hiç bir yerde seni karalamasın" deyince Resûlullah "Ona müsle yapmam. Eğer ben ona-müsle (işkence)

¹¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 270, 272, 149, 261, 139

¹¹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 130, 103, 104; XIX, 551.

¹¹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 420.

¹¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 321, 498.

¹¹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 593.

¹¹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cihâd*, X, 293.

¹¹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 611. Bu rivayet çalışmamızın üçüncü bölümünde değerlendirileceği için burada tekrara düşmemek için detaylandırılmayacaktır.

¹¹²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 446.

¹¹²² ez-Zehebî, *A'lam*, I, 254.

¹¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 602, 603.

yaparsam Allah da bana müsle yapar" buyurdu.¹¹²⁴ Bu rivayet İbn İshâk'ın *es-Sire*'sinde yer almamaktadır. Ancak İbn Sa'd, İbn İshâk'ın bu rivayetini naklettikten sonra Süheyl b. Amr'ın Hudeybiye'de yaptıklarını anlatır ve Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olduğunu nakleder.¹¹²⁵ Suyuti de aynı rivayeti Yunus b. Bukeyr tarihiyle İbn İshâk'tan nakleder ve İbn Sa'd'ın rivayetine işaret eder.¹¹²⁶

İbn Ebî Şeybe Yezid b. Harun vasıtasıyla İbn İshâk'tan Hz. Sevde'nin, Bedir günü esir düşen ve odanın bir kenarında elleri boynunda bağlı Süheyl b. Amr'ı görünce: "Ey Ebû Yezîd! Kendi ellerinizle bu hale düştünüz. Onurunuzla ölemediniz mi?" dediğini ve Resûlullah'ın kendisini "Ey Sevde! Allah'a ve Resulüne karşı mı bunu diyorsun!" şeklinde uyardığını nakleder.¹¹²⁷ Bu rivayette İbn Ebî Şeybe yalnız kalmıştır. Ancak rivayet farklı senedle diğer kaynaklarda yer almaktadır.¹¹²⁸

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. İdris vasıtasıyla İbn İshâk'tan neklettiğine göre Bedir günü Hubeyb b. İsâf omuzundan bir darbe almış ve bu darbeye kolu omuzundan kopacak duruma gelmişti. Resûlullah kolunu yerine yerleştirdikten sonra omzunda sadece çizgi şeklinde bir iz kaldı.¹¹²⁹

2.1.1.3.6.3. Uhud

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. İdris vasıtasıyla İbn İshâk'tan neklettiğine göre Uhud günü, Katâde b. en-Numân'ın gözü yuvasından çıkmıştı. Resûlullah onu yerine koydu ve ondan sonra bu gözü diğer gözünden daha iyi görmeye başladı.¹¹³⁰

İbn Ebî Şeybe İsâ b. Yunus vasıtasıyla İbn İshâk'tan neklettiğine göre Uhud savaşında şehid düşen Abdullah b. Amr b. Haram ve Amr b. Cemuh Resûlullah'ın emriyle aynı mezara gömüldü.¹¹³¹ Bu bilgi İbn Hişâm'da yer aldığı gibi¹¹³² İbn İshâk'tan nakille diğer birçok kaynakta da yer almaktadır.¹¹³³ Yine İbn Ebî Şeybe'nin İsâ b. Yunus vasıtasıyla İbn İshâk'tan Muâviye döneminde Uhud şehitlerinin kabirlerinin intikal

¹¹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 342.; *Kitabu's-Siyer*, XIX, 551.

¹¹²⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, (*Mütimmu's-Sahabe*), Mektebetü's-Sadik, Taif, 1416. s., 432.

¹¹²⁶ Suyuti, *Hasaisu'l-Kübrâ*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts., II, 217,

¹¹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 319.

¹¹²⁸ Beyhaki, *Sünen*, IX, 89; Hakim, *el-Müstedrek*, III, 22.

¹¹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 272; Beyhakî, *Delâil*, III, 97-98; VI, 178 "Koluna tükürüğünden sürdü ve yapıştırdı" ibaresiyle; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 121- 122); Taberânî, *M. el-Kebîr*, IV, 223, (hadis no: 4194).

¹¹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 270; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 453; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 46; İbn İshâk, *es-Sîre*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, I, 337.,; Beyhakî, *Delâil*, III, 251, 253; Taberânî, *M. el-Kebîr*, XIX, 12; Ebû Nuaym, *Delâil*, s., 484.

¹¹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 348; *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 321; Taberî, *Tarih*, III, 26; Ez-Zehabî, *Meğâzi*, 211; İbn Sa'd, *Tabakât*, Tabakat, III, 562

¹¹³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 98.

¹¹³³ Beyhaki, *Delâil*, III, 291; Ez-Zehabî, *Tarih*, I, 137; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 51.

edilmesiyle ilgili naklettiği rivayet¹¹³⁴ ile Ya'mer b. Bişr vasıtasıyla İbn İshâk'tan Resûlullah'ın Uhud günü Talha için (yaptığı amelle Cenneti kendine) vacip kıldı dediği¹¹³⁵ rivayetleri İbn Hişâm¹¹³⁶ ve İbn Sa'd'da¹¹³⁷ yer almaktadır.

2.1.1.3.6.4. Hudeybiye

İbn Ebî Şeybe'nin, İbn İshâk'tan naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber, Hudeybiye'de "Allah, başlarını kazıttıranlara rahmet etsin!" diyerek dua etti. Sahabe: "Yâ Resûlallah! Saçlarını kısalttıranlara da mı?" deyince Resûlullah üç defa: "Allah, başlarını kazıttıranlara rahmet etsin!" dedi. Sahabe, yine: "Yâ Resûlallah! Saçlarını kısalttıranlara da mı?" deyince Hz. Peygamber "Kısalttıranlara da" buyurdu. Sahabe: "Ya Resûlallah! Ne için saçlarını kısalttıranları hariç tutup, kazıttıranlara rahmet diledin?" diye sordular. Resûlullah "Çünkü onlar (ötekiler gibi) şüpheye düşmediler!" buyurdu.¹¹³⁸

2.1.1.3.6.5. Hayber Savaşı

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan naklettiği rivayete göre Hayber ganimetinden Resûlullah humstaki akrabalara olan payı Hâşim oğulları ile Muttalîb oğulları arasında paylaştırdı. Cübeyr b. Mut'im ile Osman b. Affân, Hz. Peygamber'in yanına giderek akraba olarak onlarla aynı konumda olduklarını ifade ettiler. Ancak Hz. Peygamber, Hâşim oğulları ile ilgili "Bunlar Cahiliye döneminde de, İslam'da da bizden ayrılmadılar." buyurdu.¹¹³⁹ İbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahim b. Süleyman vasıtasıyla İbn İshâk'tan naklettiği bu rivayet Buhârî'de farklı bir senedle Cübeyr b. Mut'im'den nakledilmiştir.¹¹⁴⁰ Diğer kaynaklarda Yunus b. Bükeyr kanalıyla İbn İshâk'tan nakledilmiştir.¹¹⁴¹

2.1.1.3.6.6. Mekke'nin Fethi

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan naklettiği rivayete göre Mekke'nin fethi sırasında Ümmü Hani'nin kayınlarından iki kişi onun evine sığındı. Hz. Ali'nin onları öldürmek istemesi üzerine Ümmü Hani durumu Resûlullah'a bildirdi. Resulullah Ümmü Hani'nin emanının kendi emanı olduğunu söyledi.¹¹⁴²

¹¹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

¹¹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 149; Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe*, II, 744; Hâkim, *el-Müstedrek*, 25, 373- 374; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 341.

¹¹³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 98.

¹¹³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 563.

¹¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 425; *Kitabu'l-Hac*, 253; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 463.

¹¹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 436; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 130.

¹¹⁴⁰ Buhârî, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 137, (hadis no: 4229).

¹¹⁴¹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 341; Ez-Zehabî, *Tarih*, II, 245;

¹¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 484; *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 103, 104; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 534.

İbn İshâk'tan naklettiği rivayet göre Fetih yılı, Merru'z-Zahrân'da Abbâs b. Abdilmuttalib Resûlullah'a Ebû Süfyân'ı getirdiğinde, Ebû Süfyân Müslüman oldu. Abbâs, Resûlullah'a "Ya Resûlallah! Ebû Süfyân övünmeyi sever, ona kavminin içinde övüneceği bir şey lütfetsen olmaz mı?" deyince Hz. Peygamber: "Ebû Süfyân'ın evine giren emniyettedir. Kapısını kapatan emniyettedir" buyurdu.¹¹⁴³

2.1.1.3.6.7. Huneyn Savaşı

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. İdris aracılığıyla İbn İshâk'tan naklettiğine göre Resûlullah Ci'râne'de esirleri ve ganimeti aralarında Ensar'ın bulunmadığı Kureyş ve diğer Arap kabilelerine paylaştırdı. Bu konuda ilerigeri konuşmalar çoğaldı, hatta bazıları "Resûlullah kavmine kavuştu (bizi ne yapsın)!" dedi. Hz. Peygamber, Sa'd b. Ubâde'yi çağırıp Ensar tarafından konuşulanları sorunca Sa'd: "Sana ulaşan şeyleri söylediler" karşılığını verdi. Resûlullah Sa'd'ın fikrini sorunca o da kendisinin de kavminin bir ferdi olduğunu belirtti. Bu sözle Resûlullah'ın kızgınlığı arttı ve: "Bana kavmini topla ve aralarında yabancı olmasın" buyurdu. Sa'd, Ensâr'ı esirlerin bulunduğu bir yerde topladı ve kapıda sadece Ensâr'dan olanların girmesine izin veren birini koyarak Muhacirlerin ve başka hiçbir kişinin girmesine izin vermedi ve birçok kişiyi de geri çevirdi. Sonra Resûlullah kızgınlığı yüzünden okunur bir şekilde gelip: "Ey Ensâr topluluğu! Sizi dalalet içinde buldum da Allah size hidayet vermedi mi?" dedi. Ensâr: "Allah'ı ve Resulullah'ı kızdırmaktan Allah'a sığınırız" deyince Resûlullah "Ey Ensâr topluluğu! Sizi yoksul iken buldum da Allah sizleri zengin kılmadı mı?" dedi. Ensâr yine: "Allah'ı ve Resûlullah'ı kızdırmaktan Allah'a sığınırız" deyince Resûlullah "Ey Ensâr topluluğu! Sizi birbirinize düşman olarak buldum da Allah kalplerinizi birbirine ısındırıp birleştirmede mi?" dedi. Ensâr yine: "Allah'ı ve Resûlullah'ı kızdırmaktan Allah'a sığınırız" deyince Hz. Peygamber "Cevap vermeyecek misiniz?" dedi. Ensâr: "Allah ve Resulünün üzerimizdeki minnet ve nimetleri üstündür" dediler.

Resûlullah'ın kızgınlığı geçince: "Eğer şöyle deseydiniz doğru söylemiş ve doğrulanmış olurdunuz: Sen kovulmuşken biz seni barındırmadık mı? Yalanlanmışken seni tasdik etmedik mi? Sen bize yoksul olarak gelmiştin! Biz sana kendimize baktığımız gibi bakmadık mı?" Bunun üzerine Ensâr ağlayıp: "Allah ve Resulünün üzerimizdeki minnet ve nimetleri üstündür" demeye başlayınca Resûlullah şöyle buyurdu: "Ben bu durumu Müslümanlığınıza havale edip, bir kısım dünya malından kalplerini İslam'a ısındırmak

¹¹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 482; Beyhakî, *Sünen*, IX, 118,119; *Delâil*, V, 31; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 524.

istediğim bazı topluluklara vermem sizde bir kırgınlık mı meydana getirdi? İnsanların tümü bir vadiye ve yola yönelseler öte yandan siz bir başka vadiye ve yola girseniz, ben sizin gittiğiniz vadi ve yola giderdim. Siz benim iç gömleğim; diğer İnsanlar ise dış elbisem gibidir. Eğer hicret olmasaydı Ensâr'dan biri olmak isterdim." Resûlullah sonra ellerini koltuk altına göreceğim şekilde yukarı kaldırıp şöyle dua etti: "Allahım! Ensâr'a, Ensâr'ın çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına rahmet et. İnsanlar davar ve develerle giderken siz evlerinize Resûlullah ile dönmeye razı olmaz mısınız?" Oradakiler sakallarını ıslatacak kadar ağladılar ve "Allah'ı Rab, Resûlullah'ı hisse ve nasip olarak kabul ettik" deyip gittiler.¹¹⁴⁴ İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu rivayet baş kısmında az bir lafız farkıyla İbn İshâk'ta¹¹⁴⁵ bulunduğu gibi diğer kaynaklarda da İbn İshâk'tan nakille yer almaktadır.¹¹⁴⁶

2.1.1.3.6.8. Abdullah b. Uneys'in, Hâlid b. Süfyân'a (öldürmek üzere) Gönderilmesi

İbn Ebî Şeybe Abdullah b. İdris vasıtasıyla İbn İshâk'tan Resûlullah'ın Abdullah b. Uneys'i, Hâlid b. Süfyân'a (onu öldürmek üzere) göndermesiyle ilgili rivayet¹¹⁴⁷ birçok kaynakta yer almaktadır.¹¹⁴⁸ İbn Hişâm bu rivayeti "Abdullah b. Uneys'in, Hâlid b. Süfyân'a (öldürmek üzere) yaptığı savaşı" şeklinde nakletmiştir.¹¹⁴⁹

2.1.1.3.6.9. Necd Seferi

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan Necd seferinden elde edilen ganimetle ilgili naklettiği rivayet¹¹⁵⁰ başta Buhârî¹¹⁵¹ olmak üzere diğer birçok hadis kaynaklarında farklı kanallardan İbn Ömer'den nakille yer almaktadır.¹¹⁵² Ancak İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk tarikiyle naklettiği bu rivayette yalnız kalmıştır.

¹¹⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 528.

¹¹⁴⁵ İbn İshâk, *Sire*, II, 587.

¹¹⁴⁶ Beyhakî, *Delâil*, V, 176-177 İbn İshâk'tan.

¹¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290; V, 443. Bu rivayetler "Hz. Peygamber'den Sonraki Olaylardan Hareketle Siyerle ilgili Verdiği Bilgiler" başlığı altında işlendiğinden tekrara düşmemek için bura alınmamıştır.

¹¹⁴⁸ Beyhakî, *Delâil*, III, 265; IV, 42.

¹¹⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 619.

¹¹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, , XX, 428. Bu rivayetler "Hz. Peygamber'den Sonraki Olaylardan Hareketle Siyerle ilgili Verdiği Bilgiler" başlığı altında işlendiğinden tekrara düşmemek için bura alınmamıştır.

¹¹⁵¹ Buhârî, *Kitabu Faradi'l-Humus*, IV, 90 (hadis no: 3134).

¹¹⁵² Beyhakî, *Delâil*, VI, 312-313; Müslim, III, 1368.

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan Ruvayfi' b. Sabit el-Ensâri'nin Muaviye döneminde Afrika taraflarına yapılan bir seferde Hayber savaşı ile ilgili verdiği bilgi¹¹⁵³ İbn İshâk'ın eserinde¹¹⁵⁴ yer aldığı gibi Buhârî, Müslim ve diğer hadis kaynaklarında da bulunmaktadır.¹¹⁵⁵ İbn İshâk'tan Hayber savaşıyla ilgili naklettiği diğer bir rivayette ehli eşek etinin yasaklanmasıyla ilgilidir.¹¹⁵⁶ Bu bilgi hem İbn İshâk'ta hem de diğer kaynaklarda yer almaktadır.¹¹⁵⁷

2.1.1.3.6.10. Hz. Peygamber'in Yüzük Takması

İbn Ebî Şeybe'nin İbn İshâk aracılığıyla İbn Abbâs'tan Hz. Peygamber'in yüzüğünü sağ eline taktığına dair naklettiği rivayeti¹¹⁵⁸ İbn İshâk kanalıyla Ebu Davud ve Tirmizi'de de yer almaktadır.¹¹⁵⁹

2.1.1.3.6.11. Mûte Savaşı

İbn Ebî Şeybe İbn İshâk'tan naklettiğine göre Mûte savaşında Hz. Cafer, atının ayağını kesti. Sonra da ölene dek savaşmaya başladı.¹¹⁶⁰ Başka kaynaklarda da geçen¹¹⁶¹ bu rivayeti İbn İshâk Habeşistan muhacirlerini anlatırken nakletmektedir. Olaya şahit olan İbn Zibyan isminde bir zattır.¹¹⁶²

İbn İshâk'tan naklettiği diğer bir rivayete göre Mûte savaşında şehid düşen Cafer'in vefat haberi geldiğinde Resûlullah'ın üzüntüsü yüzünden belli oldu. Ağlayan kadınları susturması için bir adam gönderdi. Eğer ağlamaya devam ederlerse yüzlerine toprak saçmasını emretti.¹¹⁶³ İbn İshâk'ta yer alan aynı rivayeti¹¹⁶⁴ İbn Sa'd ve Ahmed b. Hanbel de İbn İshâk'tan nakletmişlerdir.¹¹⁶⁵ Buhârî ve Müslim'de de farklı kanaldan rivayet edilmiştir.¹¹⁶⁶

¹¹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 442; Nikâh, IX, 420. Bu rivayetler "Hz. Peygamber'den Sonraki Olaylardan Hareketle Siyerle ilgili Verdiği Bilgiler" başlığı altında işlendiğinden tekrara düşmemek için buraya alınmamıştır.

¹¹⁵⁴ İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 473.

¹¹⁵⁵ Buhârî, *Kitabu'z-Zebâih*, VII, 95, (hadis no: 5520); İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 114.

¹¹⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

¹¹⁵⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 472; Taberani, *M. Kebîr*, I, 214, (hadis no: 580).

¹¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Libâs*, XII, 593.

¹¹⁵⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, ts., "*Kitabu'l-Hâtem*", IV, 91, (4226); Tirmizi: (1742)

¹¹⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 514; *Kitabu'l-Cihâd*, X, 293; *Siyer*, 228 .

¹¹⁶¹ Beyhakî, *Delâil*, IV, 363; İbn Hacer, VII, 511; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 38.

¹¹⁶² İbn İshâk, *es-Sîre*, 227.

¹¹⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 514; *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 498.

¹¹⁶⁴ İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 508.

¹¹⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 40,41.

¹¹⁶⁶ Buhârî, *Kitabu'l-Cenâiz*, II, 82 (hadis no: 1299); Müslim, II, 644.

2.1.1.3.6.12. Abdullah b. Ebî Hadrâd el-Eslemî'nin Hadisi

İbn Ebî Şeybe, İbn İshâk'tan "Abdullah b. Ebî Hadrâd el-Eslemî'nin hadisi" başlığı altında naklettiği rivayete göre Resûlullah, aralarında Abdullah b. Ebî Hadrâd el-Eslemî'nin de bulunduğu bir askeri birliği İzam denilen yere gönderdi. Bunlar orada Âmir b. el-Adbat ile karşılaştılar. Amr onları İslam selamıyla selamladığı halde Muhallim b. Cessâme onu öldürdü. Olay Resûlullah'a intikal edince şu âyet nazil oldu: "*Ey inananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın. Size, müslüman olduğunuzu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: «Sen mümin değilsin» demeyin...*"¹¹⁶⁷

Resûlullah Âmir b. el-Adbat'ın akrabalarına diyeti teklif etti, onlar da kabul ettiler. Resûlullah, "Allahım! Muhallim b. Cessâme'ye mağfiret etme!" dedi ve Muhallim'e: "İman ettiğini ikrar ettirdin, sonra öldürdün ha!" dedi. Muhallim yedi gün sonra öldü. Üç defa defnedilmesine rağmen her defnedilişinde toprak onu dışarıya attı. Sonunda onu iki dağın arasına atıp üzerine taş yığdılar ve vahşi hayvanlar gelip cesedini yedi. Bu durum Resûlullah'a anlatılınca Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Vallahi, yer, ondan çok daha kötülerinin üzerini örtmüştür. Fakat Allah, aranızdaki (haksız yere adam öldürme) yasağı hakkında, size gösterdiği bu hâdisiyle öğüt ve ibret vermek istemiştir."¹¹⁶⁸

2.1.2. İkinci Grup Yazılı Kaynakları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili rivayet naklettiği doksan civarındaki şeyhinden on yedisinin yazılı kaynağı bulunmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşabildiği gibi bir kısmı da diğer kaynaklarda ancak rivayet şeklinde ulaşabilmiştir. Eser sahibi hocaların naklettiği rivayetleri, tespit edebildiğimiz kaynaklarındaki rivayetlerle mukayese etmeye çalışacağız.

2.1.2.1. İsmi Zikrederek Rivayet Aldığı Eser Sahibi Hocaları Ve Rivayetleri

2.1.2.1.1. Veki' b. el-Cerrâh

İsmi, Veki' b. el-Cerrâh b. Melîh b. Adiy b. Feres b. Cemceme b. Süfyan b. Haris b. Amr b. Ubeyd b. Rüâs'dır. Künyesi Ebû Sufyân, nisbesi el-Kûfi'dir. Hafız, imam¹¹⁶⁹, Irak'ın en önde gelen muhaddislerinden idi.¹¹⁷⁰ Harûn er-Reşid döneminde kendisine teklif

¹¹⁶⁷ Nisâ, 4/94.

¹¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 553; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 133; Beyhakî, *Sünen*, IX, 116; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 628; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 689.

¹¹⁶⁹ ez-Zehebî, *A'lâm*, IX, 140; el-Büstî, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr ve A'lâmu FukahâVI-Aktar*, tah., Marzûk Alî İbrahim, Müessesetü'l- Kütübî's-Sakâflye, Beyrût, 1987, s., 272-273; el-Kettânî, *er-Risâle*, s.,40.

¹¹⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferec, *Sıfatü's-Safve*, thk. Mahmud Fâhûri, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1969, III, 170-171; el-Kettânî, *er-Risâle*, s., 40.

edilen Küfe kadılığını kabul etmemiştir.¹¹⁷¹ Sufyân es-Sevri’ni talebesidir. Hocasının vefatı üzerine onun ilim kürsüsüne oturmuştu.¹¹⁷² 197/812 senesinde vefat etmiştir.¹¹⁷³ *Kitâbu’s-Sünen*, *Kitâbu’t-Tefsîr*, *Kitâbu’z-Zühd*¹¹⁷⁴, *Kitâbu’l-Ma’rife* ve *et-Târîh* isiminde eserleri vardır.¹¹⁷⁵ Vekî’ b. Cerrâh’a *Kitâbü’t-Tefsîr*¹¹⁷⁶, *Kitâbü’s-Sünen (el-Müsned, el-Musannef)*¹¹⁷⁷ ve *Fedâilü’s-Sahabe*¹¹⁷⁸ adlı eserler de nispet edilmektedir.

İbn Ebî Şeybe’nin siyer konusunda en çok rivayet aldığı şeyhi Vekî’ b. Cerrâh’tır. Zira ondan yüz otuz dokuz rivayet nakletmiştir.

Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Fil olayı ve Ebabil kuşlarının özellikleri¹¹⁷⁹, Hz. Peygamber’in yaşı ve kaç yaşında peygamber olduğu¹¹⁸⁰, Kureyş’in Hz. Peygamber’e çektiği eziyet¹¹⁸¹, Hz. Peygamber’in İsrâ ve Mirâç’ta gördükleri¹¹⁸², Sidretü’l-Müntehâ’nın neresi olduğu¹¹⁸³, Hz. Ebû Bekr’in Müslüman oluşu¹¹⁸⁴, İlk Müslümanlar ve çektiği eziyetler¹¹⁸⁵, Utbe b. Gazvan’ın Müslüman oluşu¹¹⁸⁶, Hicret esnasında mağarada kalma süresi¹¹⁸⁷, Hicret yolculuğunda Hz. Ebû Bekr’in ayağıyla mağaradaki deliği kapatması¹¹⁸⁸, Hicret ve Hz. Peygamber’in Medine’de kalma süresi¹¹⁸⁹, Hz. Peygamber’in mektupları¹¹⁹⁰, Bedir savaşında melekler¹¹⁹¹, Bedir savaşı ile ilgili Kamer suresi 45.

¹¹⁷¹ ez-Zehebî, *Tezkire*, 1/307.

¹¹⁷² İbnü’l-Cevzî, *Safve*, III, 172; ez-Zehebî, *Tezkire*, I, 307.

¹¹⁷³ İbnü’l-Cevzî, *Safve*, III, 172; ez-Zehebî, *Tezkire*, I, 308.

¹¹⁷⁴ *Kitâbü’z-Zühd*. Güzel ahlâk ve âdâba dair 539 rivayetten oluşan eserde 200 merfû, 193 mevkuf, 132 maktû’ ve 14 İsrâiliyat nevinden haber yer almaktadır (neşredenin girişi, I, 160-162). Abdurrahman Abdülcebbâr el-Ferivai eseri el-Câmiatü’l-İslâmiyye’de (Medine) yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamış (Medine 1984; Riyad 1994), Ali Pekcan da kitabı Hayatı Allah’a Adamak başlığıyla Türkçe’ye çevirmiştir. Özafşar, Mehmet Emin“Vekî’ b. el-Cerrâh”, *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 8-9.

¹¹⁷⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü’l-Arifin*, İstanbul, 1951, II, 500.

¹¹⁷⁶ İbnü’n-Nedîm, *el-Fihrist*, s., 53.

¹¹⁷⁷ İbn Hayr, Ebû Bekr Muhammed b. Hayr el-Emevi el-İşbîlî (ö.575/1179), *Fihristu İbn Hayr el-İşbîlî*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, s., 126.

¹¹⁷⁸ ez-Zehebî, *A’lam*, IX, 154

¹¹⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 222.

¹¹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 229.

¹¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 242.

¹¹⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 250.

¹¹⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 252.

¹¹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 253.

¹¹⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 255.

¹¹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 263.

¹¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 278.

¹¹⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 279.

¹¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 279.

¹¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 288, 289.

¹¹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 301.

âyeti¹¹⁹², Bedir savaşında Hz. Peygamber'in cesareti¹¹⁹³, Bedir savaşında ashabın nişanı¹¹⁹⁴, Bedir savaşı ile ilgili Duhân suresi 16. âyeti¹¹⁹⁵, Bedir savaşında enfal ile ilgili inen Enfâl suresi 1. ayeti¹¹⁹⁶, Bedir savaşındaki mübareze ile ilgili Hac suresi 19. ayeti¹¹⁹⁷, Bedir savaşında Ebû Cehl'in ölümü¹¹⁹⁸, Bedir savaşında işaretler ve kıyafetler¹¹⁹⁹, Bedir savaşında idam edilen müşrikler¹²⁰⁰, Bedir savaşında ashabın sayısı¹²⁰¹, Bedir savaşına katılanların fazileti¹²⁰², Bedir Savaşı ile ilgili Enfâl Suresi 16. ayetin hükmü¹²⁰³, Bedir savaşında ganimet¹²⁰⁴, Bedir savaşında şehid düşen ilk kişi¹²⁰⁵, Uhud savaşında Sa'd¹²⁰⁶, Uhud şehitleri hakkında nazil olan Al-i İmran suresi 169, 170, 171. ayetleri¹²⁰⁷, Uhud şehidleri¹²⁰⁸, Uhud savaşında Hz. Peygamber'i koruyanlar¹²⁰⁹, Hendek savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın şehadeti¹²¹⁰, Hendek savaşında Müslümanların aç kalması¹²¹¹, Hendek savaşında Hz. Safiyye¹²¹², Hendek savaşında mübareze (Hz. Zübeyir)¹²¹³, Hendek savaşında müşrik cesedi¹²¹⁴, Beni Kurayza ve Hendek'te Hz. Peygamber'in duası¹²¹⁵, Necd seferi¹²¹⁶, Necd seferinde ganimet¹²¹⁷, Hayber savaşı hakkında Fetih suresi 1. âyeti¹²¹⁸, Hayber savaşı ve ganimet¹²¹⁹, Mekke'nin fethi (dört ayrı konu)¹²²⁰, Taif kuşatması sırasında şehit düşenler¹²²¹, Huneyn savaşında ordunun kaçması¹²²², Zû Karad gazvesinde korku namazı

¹¹⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

¹¹⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305.

¹¹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305.

¹¹⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307.

¹¹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 313.

¹¹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 315.

¹¹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 323, 324.

¹¹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328.

¹²⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 335.

¹²⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 337.

¹²⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 340.

¹²⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 340.

¹²⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 342.

¹²⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

¹²⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.

¹²⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346.

¹²⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

¹²⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

¹²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 376.

¹²¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

¹²¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387.

¹²¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387.

¹²¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 387.

¹²¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 391.

¹²¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 429.

¹²¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 430, 431.

¹²¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 432.

¹²¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 441.

¹²²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 473, 474, 477, 486.

¹²²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 503.

¹²²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 523.

(iki rivayet)¹²²³, Necrânîlâr¹²²⁴, Hz. Peygamber'in defin işleriyle ilgilenenler¹²²⁵, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti (üç rivayet)¹²²⁶, Hz. Ömer'in hilafeti ve şehadeti (altı rivayet)¹²²⁷, Hz. Ali'nin hilafeti ve şehadeti¹²²⁸, Hilafet meselesi ve Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'i tavsiyesi¹²²⁹, Hz. Peygamber'in minberi ve kütüğün ağlaması¹²³⁰, Hz. Peygamber'in mucizelerinden yiyeceklerin bereketlenmesi¹²³¹, Hz. Peygamber'in koruması ve sır arkadaşı Abdullah b. Mesud¹²³², Hz. Peygamber'in hizmetkarı: Abdullah b. Mesud¹²³³, Hz. Peygamber'in şemali: konuşması, kokusu, ahlakı,¹²³⁴ sarığı, ayakkabısı, entarisi, mestleri, kılıcı, zırhı, yüzük, Hz. Peygamber'in yüzüğü ve üzerindeki yazı¹²³⁵, Zâtu's-Selâsil seriyesi ve Amr b. el-As'ın komutanlığı¹²³⁶, Zâtu's-Selâsil gazvesinde sancaktar: Amr b. el-Âs¹²³⁷, Hz. Peygamber'in sancağının rengi¹²³⁸, Hz. Talha komutasındaki on kişilik bir müfrezenin savaş parolası¹²³⁹, Hz. Peygamber'in savaş parolası tavsiyesi¹²⁴⁰, Beni Kurayza savaşı ve Yahudi çocukları¹²⁴¹, Hz. Peygamber'in savaşıyla ilgili tavsiyeleri (iki rivayet)¹²⁴², Mikdad'ın, Kelime-i şehadet getirdiği halde birini öldürmesi üzerine inen ayet¹²⁴³, Hz. Peygamber'in Hz. Zübeyir'e bir araziyi ikta olarak vermesi¹²⁴⁴, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye bazı arazileri ikta olarak vermesi¹²⁴⁵, Dûme liderinin Resûlullah'a bir ipek kumaş hediye etmesi¹²⁴⁶, Hz. Peygamber'in Müslüman olmayan İyâd b. Himâr'ın hediyesini reddetmesi¹²⁴⁷, Hz. Peygamber'in Mukavkis'in hediyesini kabul etmesi¹²⁴⁸, Hz. Peygamber'in Hecer Mecusilerine daveti¹²⁴⁹, Hz.

¹²²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 540.

¹²²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557.

¹²²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 566.

¹²²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 580.

¹²²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 584, 585, 586, 590, 595, 596.

¹²²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 608, 609.

¹²²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 35.

¹²³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 477.

¹²³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 489.

¹²³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 190.

¹²³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 176, 190.

¹²³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 406, 407, 421, 29.

¹²³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 536, 537, 538, 533, 509, 595, 596, 598, 592, 581.

¹²³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 225.

¹²³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 198.

¹²³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 196.

¹²³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 182.

¹²⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 177.

¹²⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 575.

¹²⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 572.

¹²⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 565.

¹²⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 529.

¹²⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 531.

¹²⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

¹²⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 128.

¹²⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 130.

Peygamber'in Bahreyn Mecusilerinden cizye alması¹²⁵⁰, Mecusilerden cizye alınması¹²⁵¹, Hz. Peygamber'in Yemen halkına metubu¹²⁵², Hz. Peygamber'in Yemen halkından cizye alması.¹²⁵³, Hz. Peygamber'in Temim kabilesiyle görüşmesi¹²⁵⁴, Kabile temsilcilerinin Hz. Peygamber'i ziyaret etmeleri.¹²⁵⁵, Beni Zû Halasa mabedi ve Hz. Peygamber'in orayı yıktırması¹²⁵⁶, Hz. Peygamber'in kabrine serilen kumaş¹²⁵⁷, Hz. Peygamber'in kabrinin şekli¹²⁵⁸, Hz. Ebû Bekr'in Hz. Peygamber'i vefatından sonra öpmesi¹²⁵⁹, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Osman b. Maz'un'u öpmesi¹²⁶⁰, Hz. Peygamber'in kabrinin şekli ile ilgili tavsiyesi¹²⁶¹, Mûte savaşında Halid b. Velid ve kılıçları¹²⁶², Hevazin kabilesi seriyesi¹²⁶³, Yübna seriyesi¹²⁶⁴, Hendek savaşında müşriklerin cesedi¹²⁶⁵, Hz. Hamza'nın kefenlenmesi¹²⁶⁶, Bedir savaşına katılmak için izin isteyen kadın sahabe: Ümmü Varaka¹²⁶⁷, Hz. Peygamber'in ahlakı, cömertliği¹²⁶⁸, Hz. Peygamber'in cesareti¹²⁶⁹, Bedir savaşına katılan yabancılar¹²⁷⁰, Bedir savaşında meleklerin renkleri¹²⁷¹, Bedir savaşında sahabenin metaneti ve İbn Kushum örneği¹²⁷², Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in ilk konaklama yeri¹²⁷³, Ebu Talib'in ölümü ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye tavsiyesi¹²⁷⁴, Hz. Ebû Bekr'in azat ettiği köleler¹²⁷⁵, İslam'da Allah yolunda savaşta ilk ok atan kişi: Sa'd b. Ebî Vakkâs¹²⁷⁶, Bilâl'in, Hz. Ebû Bekr'in bekçisi ve Resûlullah'ın müezzini olduğu

¹²⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 406.

¹²⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 407.

¹²⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 407.

¹²⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 403.

¹²⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 404.

¹²⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 347.

¹²⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 354.

¹²⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 589.

¹²⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 347.

¹²⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 339.

¹²⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 475.

¹²⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474.

¹²⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315.

¹²⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 397.

¹²⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 548.

¹²⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 549.

¹²⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 59.

¹²⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 167.

¹²⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 219.

¹²⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 396.

¹²⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 396.

¹²⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 355;

¹²⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 429.

¹²⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu Fadli'l-Cihad*, X, 258.

¹²⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX.

¹²⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 191; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 108.

¹²⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 49.

¹²⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 142; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 535.

bilgisi¹²⁷⁷, İlk nazil olan sureler¹²⁷⁸ ve Son nazil olan ayetler.¹²⁷⁹

2.2.1.2. Ubeydullah b. Mûsâ

Tam adı: Ubeydullah b. Mûsâ b. Ebî'l-Muhtar b. Bazam el-Absi, Ebu Muhammed (ö. 213/828)'dir. Şîlik'ile itham edilmiştir. Sekizinci tabakanın sıgarından sadûktur.¹²⁸⁰ Aralarında Hişam b. Urve Evzai, Süfyan es-Sevri, Süleyman el-A'meş ve İsmail b. Ebî Halid'in de bulunduğu birçok zattan nakillerde bulunmuştur. Kufe'de ilk müsnedi tasnif eden zattır.¹²⁸¹

İbn Ebî Şeybe'nin en çok rivayet aldığı hocalarından biridir. Ubeydullah b. Mûsâ'dan naklettiği rivayetlerin tamamını “*haddesena*” eda sigasıyla nakletmiştir. Çoğunlukla sözlü aktarımlrda kullanılan burada bu siga ile nakledilen bu rivayetlerin ayrıca yazılı bir metinde yer alıp almadığı bilinmemektedir. Ancak Ubeydullah b. Mûsâ'nın eserlerinin varlığını bildiğimiz için ona ait olan rivayetleri yazılı rivayet olarak kabul etmek uygun görülebilir.

İbn Ebî Şeybe, Ubeydullah b. Mûsâ'dan otuz bir rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: İlk vahiy ve Hz. Peygamber'in Varaka ile görüşmesi¹²⁸², Hz. Selman'ın Müslüman oluşu¹²⁸³, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti esnasında mağaraya sığınmaları¹²⁸⁴, Hz. Peygamber'in Ri'yetu's-Suhaymî'ye gönderdiği mektup¹²⁸⁵, Habeşistan'a hicret¹²⁸⁶, Hz. Peygamber'in yaptığı savaş sayısı¹²⁸⁷, Bedir savaşına katılanların sayısı¹²⁸⁸, Bedir savaşında müşriklerin sayısının az gösterilmesi¹²⁸⁹, Uhud savaşında Hz. Hamza'nın şehit düşmesi¹²⁹⁰, Hendek savaşında Sa'd b. Muâz'ın şehit düşmesi¹²⁹¹, Hudeybiye sözleşmesi¹²⁹², Hudeybiye'de meydana gelenler¹²⁹³, Hudeybiye

¹²⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 252.

¹²⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 536. *Kitabu Fedâili'l-Kur'an*, XV, 539.

¹²⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 557.

¹²⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 50; *Takrib*, I, 539; *ez-Zehebî, A'lam*, IX, 554-556.

¹²⁸¹ *ez-Zehebî, A'lam*, IX, 554.

¹²⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 232.

¹²⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 265.

¹²⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 271.

¹²⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291.

¹²⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

¹²⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298.

¹²⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 311.

¹²⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 324.

¹²⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 347.

¹²⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378.

¹²⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 405.

¹²⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 409.

süreci¹²⁹⁴, Hudeybiye’de kurbanlıkların kesilmesi¹²⁹⁵, Hz. Peygamber’in Hudeybiye’ye giderken yol değiştirmesi¹²⁹⁶, Hayber savaşı¹²⁹⁷, Mekke’nin fethinden sonra Hz. Peygamber’in hutbesi¹²⁹⁸, Mekke’nin fethinden sonra Hz. Peygamber’in putları devirmesi¹²⁹⁹, Mekke’nin fethinden sonra hicretin olmaması¹³⁰⁰, Mekke’nin fethinden sonra Hz. Peygamber’in Halid b. Velid’in evini sorması¹³⁰¹, Taif kuşatması ve süresi¹³⁰², Huneyn savaşında ordunun dağılması¹³⁰³, Huneyn savaşında esirler ve ganimet¹³⁰⁴, Huneyn savaşında ordunun toplanması¹³⁰⁵, Hz. Peygamber’in isimleri¹³⁰⁶, Hz. Peygamber’in şemali, saçı, sakalı ve yüz şekli¹³⁰⁷, Hz. Cafer’in sima ve ahlak olarak Hz. Peygamber’e benzemesi (üç rivayet)¹³⁰⁸, Hz. Peygamber’in mucizelerinden olan parmakları arasından suyun fışkırması.¹³⁰⁹, Hz. Peygamber’in mucizelerinden olan cansız varlıkların onu tanınması ve duasıyla hastaların şifa bulması.¹³¹⁰

2.2.1.3. Abdurrahim b. Süleyman

Tam adı Abdurrahim b. Süleyman el-Kinani veya et-Tai Ebu Ali el-Eşel el-Mervizi (ö. 184/800)’dir. Sekizinci tabaka sığırındandır. 187/803 senesinde vefat etmiştir.¹³¹¹

Eş’as b. Sevvar, Süleyman el-A’meş, İsmail b.Ebî Halid ve daha birçok alimden rivayet almıştır. İbn Ebî Şeybe’nin rivayet aldığı hocalarındandır. Ebu Hatim, Abdurrahim b. Süleyman’nın birçok kitap tasnif ettiğini rivayet eder.¹³¹² Kitaplarının hangi konuyla ilgili olduğu ve isimleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

İbn Ebî Şeybe, Abdurrahim b. Süleyman’dan elli bir rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Abdullah b. Mes’ud’un Müslüman olması ve İslam’da

¹²⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 411.

¹²⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 422.

¹²⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 423.

¹²⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 446.

¹²⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 477.

¹²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 480.

¹³⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 487.

¹³⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 493.

¹³⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 498.

¹³⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 524.

¹³⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 525.

¹³⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 527.

¹³⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *A.G.E.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 434.

¹³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 517.

¹³⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 176, 177.

¹³⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 459.

¹³¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 483.

¹³¹¹ İbn Hacer, *Takrib*, I, 804; *Tehzib*, VI, 306.

¹³¹² ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 357-358.

ilkler¹³¹³, Hicret, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti¹³¹⁴, Resûlullah'ın Kisrâ, Kayser ve Necâşi'ye yazdıkları¹³¹⁵, Has'em kabilesi olayı¹³¹⁶, Habeşistan'a hicret edenler (Hz. Cafer ve ailesi)¹³¹⁷, Bedir savaşı ile ilgili ayetler¹³¹⁸, Bedr'in isminin menşei¹³¹⁹, Bedir savaşında melekler¹³²⁰, Hz. Peygamber'in Bedir savaşının yeri ile ilgili danışması¹³²¹, Bedir savaşında esirler ve onların sayısı kadar Uhud'da şehid verilmesi¹³²², Bedir dönüşü korumasız kervan¹³²³, Bedir savaşına katılanların sayısı (iki rivayet)¹³²⁴, Bedir savaşına katılanların Allah katında kıymeti¹³²⁵, Bedir savaşında Süheyl b. Amr'in esir düşmesi¹³²⁶, Uhud savaşında Sa'd b. Mâlik'in cesareti¹³²⁷, Uhud savaşında Hz. Hamza ve Hz. Hanzala'nın şehid düşmesi¹³²⁸, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in yaralanması¹³²⁹, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in cesareti, Şîr okuması¹³³⁰, Uhud savaşında İbn Ömer¹³³¹, Beni Kurayza savaşında elçilik yapan Hz. Zübeyir¹³³², Hudeybiye sözleşmesi ve Mekke'nin fethinin haber verilmesi¹³³³, Beni Lihyân gazvesi.¹³³⁴, Necd seferi.¹³³⁵, Necd seferi ve ganimet (iki rivayet)¹³³⁶, Hayber gazvesi ve humus¹³³⁷, Hz. peygamber'in Hayber'de söyledikleri¹³³⁸, Hayber'de öldürülen kadın¹³³⁹, Hayber'de kadın ve çocukların öldürülmesinin yasaklanması¹³⁴⁰, Mekke'nin fethi ve Hz. peygamber'in Huzaa kabilesine yazdığı mektup¹³⁴¹, Mekke'nin fethi ve Ümmü Hâni'nin himaye ettiği kayınları¹³⁴², Taif

¹³¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

¹³¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

¹³¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 283.

¹³¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286.

¹³¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295.

¹³¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300.

¹³¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

¹³²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 302.

¹³²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 302.

¹³²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 318.

¹³²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 327.

¹³²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 337.

¹³²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 338.

¹³²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 342.

¹³²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 344.

¹³²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 351.

¹³²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

¹³³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358.

¹³³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384.

¹³³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384.

¹³³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 403.

¹³³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 426.

¹³³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 428.

¹³³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 428, 429.

¹³³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 436.

¹³³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 442.

¹³³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447.

¹³⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447.

¹³⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 466.

kuşatmasında Hz. Peygamber'in azad ettiği köleler¹³⁴³, Hz. Peygamber'in Mûte savaşında vefat eden Hz. Cafer'e duası¹³⁴⁴, Mûte savaşında şehid düşen komutanlara Hz. Peygamber'in duası¹³⁴⁵, Mûte savaşında Hz. Peygamber'in Üsame'yi komutan olarak görevlendirmesi¹³⁴⁶, Hz. Peygamber'in Negrân Hıristiyanlarına Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı göndermesi¹³⁴⁷, Akabe gecesi Hz. Peygamber'in Ensarla görüşmesi¹³⁴⁸, Hendek savaşında Hz. Peygamber'in duası¹³⁴⁹, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan hastaların şifa bulması¹³⁵⁰, Hz. Peygamber'in akrep tarafından ısırılması¹³⁵¹, Savaşta kaçanlar, İbn Ömer ve diğerleri¹³⁵², Hz. Peygamber'in cizye uygulaması¹³⁵³, Uhud'da şehid olan Hz. Hamza ve Hanzala¹³⁵⁴, Uhud savaşı ve Sa'd b. Ebî Vakkas¹³⁵⁵, Bedir savaşında Hz. Peygamber'in safiy hakkı: Zülfikar¹³⁵⁶, Mekke'nin fethi ve İslam'da Allah yolunda ilk kılıç çeken kişi: Zübeyir b. Avvam¹³⁵⁷, Hz. Aişe'nin üstün meziyetleri¹³⁵⁸, Hz. Aişe'nin Cebrail'i görmesi ve Cebrail'in Dihye şeklinde gelmesi¹³⁵⁹, İbn Abbâs'ın Cebrail'i görmesi¹³⁶⁰ ve Ummü Atiyye el-Ensâriyye'nin katıldığı savaşlar.¹³⁶¹

2.2.1.4. Süfyan b. Uyayne

Süfyan b. Uyayne b. Umran b. Meymun el-Hilali Ebu Muhammed el-Kûfi (ö. 198/813), 107-198 tarihleri arasında Mekke'de yaşadı. Oranın âlimlerindedir. Sıka, hafız ve imamdır.¹³⁶² Güçlü bir hâfızaya sahipti¹³⁶³. İmâm Şafiî; "*Mâlik ve Süfyân olmasaydı Hicâz'ın ilmi yok olup giderdi*" der¹³⁶⁴. Ahmed b. Hanbel de; sünneti, Süfyân'dan iyi bilen

¹³⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 484.

¹³⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 501.

¹³⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 513.

¹³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 516.

¹³⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517.

¹³⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 558.

¹³⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 612.

¹³⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 616.

¹³⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 484.

¹³⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu't-Tıbb*, XII, 76.

¹³⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVIII, 232.

¹³⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVII, 409.

¹³⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 179.

¹³⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 146.

¹³⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer*, XVIII, 75.

¹³⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153.

¹³⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 217.

¹³⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 219.

¹³⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 186.

¹³⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Siyer* XVIII, 215.

¹³⁶² ez-Zehabî, *A'lami*, VIII, 554; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 117; *Takrib*, I, 312.

¹³⁶³ ez-Zehabî, *Mizân*, II 170.

¹³⁶⁴ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I, 32; ez-Zehabî, *Tezikire*, I, 263.

birini görmediğini söyler. Hadislerin tefsir ve izahını en güzel yapanlardan idi. Aynı şekilde tefsir ve fıkıh ilminde de mahirdi¹³⁶⁵

*Kitâbu't-Tefsir, el-Câmi' fi'l-Hadis, Cevabâtu'l-Kur'ân,*¹³⁶⁶ *Ecza' fi'l-Hadis ve el-Avali veya Cüz' (fi Hadisi) Süfyân b. Uyeyne.* Elli hadisi ihtiva eden cüz kısa metinli fiilî ve kavli, merfû ve mevkuf rivayetlerden meydana gelmektedir. Süfyân b. Uyeyne'nin *el-Câmi'* adlı başka bir hadis kitabının bulunduğu zikredilmektedir.¹³⁶⁷ Diğer bir eseri Tefsîru Süfyân b. Uyeyne'dir. Muhâyirî, İbn Uyeyne'nin çeşitli âyetler hakkındaki tefsirlerini farklı kaynaklardan derleyerek bir araya getirmiştir.¹³⁶⁸ Ayrıca el-Muvatta adında bir eser yazdığı da kaydedilmektedir.¹³⁶⁹

İbn Ebî Şeybe, Süfayan b. Uyeyne'den yirmi rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Hz. Ebû Bekr'in Müslüman olması¹³⁷⁰, Hz. Ebû Bekr'in Hz. Bilal'i alıp azad etmesi¹³⁷¹, Habbab'ın ilk Müslümanlardan olması ve işkence görmesi¹³⁷², Hicret ve Hz. Enes'in Hz. Peygamber'e hizmet etmesi¹³⁷³, Hâtıb b. Ebî Belta'a ve Bedir ehli olması¹³⁷⁴, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olanlar¹³⁷⁵, Beni Kurayza savaşı ve elçi olarak gönderilen Havvât b. Cübeyr¹³⁷⁶, Hudeybiye'de Müslümanların sayısı ve kurbanlıklar (iki rivayet)¹³⁷⁷, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in putları devirmesi¹³⁷⁸, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in saç örgüleri¹³⁷⁹, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in Kudeyd'de orucunu bozması¹³⁸⁰, Taif kuşatması¹³⁸¹, Hz. Peygamber'in minberi ve mucizelerinden olan kütüğün inlemesi¹³⁸², Hz. Peygamber'in Necâsî'nin cenaze namazını kılması¹³⁸³, Savaş bir hiledir¹³⁸⁴, Hz. Peygamber'in ahlak, adap ve nezaketi¹³⁸⁵,

¹³⁶⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I, 33; ez-Zehebî, *Tezikire*, I, 262.

¹³⁶⁶ Sandıkçı, *a.g.e.*, s., 74.

¹³⁶⁷ (nşr. Mes'ad b. Abdülhamîd es-Sa'denî, Tanta 1412/1992; nşr. Ahmed b. Abdurrahman es-Sûyân, Harc 1407/1987).

¹³⁶⁸ (nşr. Ahmed Sâlih Muhâyirî, Riyad 1403/1983).

¹³⁶⁹ Hatiboğlu, İbrahim "Süfyan b. Uyeyne", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, 28-29.

¹³⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254.

¹³⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

¹³⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

¹³⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

¹³⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 338.

¹³⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358.

¹³⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

¹³⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 408.

¹³⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 470.

¹³⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 477.

¹³⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

¹³⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 498.

¹³⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 476.

¹³⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII.

¹³⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 223.

¹³⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 518.

Hız. Peygamber'in Şemali, yuzüğü ve yuzüğündeki yazı (iki rivayet)¹³⁸⁶, Hız. Peygamber'in Şemali ve yuzüğündeki taŐ¹³⁸⁷

2.2.1.5. Abdullah b. Numeyr

İsmi Abdullah b. Numeyr el-Hemedanî el-Harikî Ebu Hişâm el-Kûfi'dir.¹³⁸⁸ 115/733 tarihinde doğmuştur. Vefat tarihi 199/814'tür. Hafız sika ve imamdır. EŞ'as b. Sevvâr, Süleyman el-A'meş, İsmail b.Ebî Halid ve Hişâm b. Urve'nin bulunduğu daha birÇok alimden rivayet almıştır. İbn Ebî Şeybe'nin rivayet aldığı hocalarındandır.¹³⁸⁹

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Nümeyr'den otuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu Şu Şekildedir: Hız. Peygamber'e KaÇ yaşında peygamberlik geldi ve kaÇ yıl yaŐadı¹³⁹⁰, Kureyş'in Hız. Peygamber'e ezası¹³⁹¹, Kureyş'in Hız. Peygamber'e ezası ve Müslüman olanları caydırma Őabaları¹³⁹², Bedir savaşında Hız. Ali'nin öldürdükleri¹³⁹³, Uhud savaşında Sa'd b. Ebî Vakkas¹³⁹⁴, Hendek dönüşü Beni Kurayza savaŐı¹³⁹⁵, Hudeybiye'de Hız. Ömer'in itirazı¹³⁹⁶, Hayber savaşında yasaklananlar¹³⁹⁷, Mekke'nin fethi ve hicretin bir daha olmaması¹³⁹⁸, Mûte savaşı ve komutanların Őehadeti¹³⁹⁹, Mûte savaşı ve Hız. Cafer'in vefat haberi¹⁴⁰⁰, Hız. Peygamber'in ve Hız. Bekr'in halife olarak ŐeŐimi¹⁴⁰¹, Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekr ve Hız. Ömer'e övgüsü¹⁴⁰², Hız. Ömer'in vefatından önce gördüğu rüya¹⁴⁰³, Hız. Ömer'in vefatı¹⁴⁰⁴, Akabe biati¹⁴⁰⁵, Hız. Peygamber'in mucizelerinden olan delirmiŐ olan devenin ona itaat etmesi¹⁴⁰⁶, Hız. Peygamber'in mucizelerinden olan hastaları Şifa bulması, cansızların ve hayvanların onu tanıması¹⁴⁰⁷, Hız. Peygamber'in

¹³⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 575, 582.

¹³⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 575, 591.

¹³⁸⁸ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 225; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 57

¹³⁸⁹ ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 244.

¹³⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230.

¹³⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 241.

¹³⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 242;

¹³⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 334.

¹³⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.

¹³⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

¹³⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 406.

¹³⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

¹³⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 487.

¹³⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 512.

¹⁴⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 514.

¹⁴⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

¹⁴⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 582.

¹⁴⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 595.

¹⁴⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 596.

¹⁴⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 613.

¹⁴⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 457

¹⁴⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 481.

mucizelerinden olan yiyeceklerin bereketlenmesi¹⁴⁰⁸, Hz. Peygamber'e büyü yapılması¹⁴⁰⁹, Hz. Peygamber'in Hz. Cafer'e "Sen sima ve ahlâk olarak bana benzersin."demesi¹⁴¹⁰, Hz. Peygamber'in yüzüğünü sağ eline takması¹⁴¹¹, Necaşi'nin Hz. Peygamber'e gönderdiği hediyeler¹⁴¹², Hz. Peygamber'in yüzüğü ve Halifelerin bu yüzüğü takmaları¹⁴¹³, Savaş hukuku, kadın ve çocukların öldürülmesinin yasaklanması¹⁴¹⁴, Hz. Peygamber'in Beni Nadr arazilerini ikta olarak vermesi¹⁴¹⁵, Hz. Ali'nin kendisine Sıddik-i Ekber demesi¹⁴¹⁶, Son nazil olan ayet¹⁴¹⁷, Hz. Peygamber'in Hayber savaşında ganimetten izinsiz mal alan sahabenin cenaze namazını kılmaması.¹⁴¹⁸

2.2.1.6. Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn

Fadl b. Amr (Dükeyn) b. Hammâd b. Züheyr b. Dirhem et-Teymi et-Talhi (ö. 218/833),¹⁴¹⁹ dokuzuncu tabakanın meşhur muhaddislerindendir. Sika ve sebtir. İbn Ebî Şeybe'nin meşhur hocalarındandır.¹⁴²⁰ Ebû Nuaym, A'meş, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Şerîk, Mâlik b. Enes ve Ebû Hanîfe gibi âlimlere talebelik etmiş olup Süfyân es-Sevrî'nin de aralarında bulunduğu birçok alimden rivayet almıştır.¹⁴²¹ Kendisinden Buhârî'nin de aralarında bulunduğu Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel, Abd b. Humeyd gibi âlimler nakil yapmışlardır.¹⁴²²

Eserleri: 1. *Kitâbü's-Salât* Eserin birinci kısmından on beş sayfa kadarlık bir bölümü Beyrut'ta Sâmi Haddâd'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.¹⁴²³ 2. *Tesmiyetü me'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât an Ebî Nuaym*. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) tarafından hazırlanan bu risâlenin Zâhiriyye Kütüphanesi'nde iki nüshası mevcuttur.¹⁴²⁴

Ebû Nuaym'in İbn Sa'd, Buhârî ve İbn Hacer gibi âlimlerin kitaplarında iktibasta buldukları *et-Târîh* adlı bir eseriyle İbnü'n-Nedîm'in sözünü ettiği *Kitâbü'l-Menâsik* ve

¹⁴⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 447.

¹⁴⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 63.

¹⁴¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 176.

¹⁴¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 593, 594.

¹⁴¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 587.

¹⁴¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 583.

¹⁴¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 569.

¹⁴¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 529.

¹⁴¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 106.

¹⁴¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 557.

¹⁴¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 160.

¹⁴¹⁹ ez-Zehebî, *A'lami*, X, 142.

¹⁴²⁰ İbn Hacer, *Takribu*, II, 110; *Tehzib*, VIII,270. ez-Zehebî, *A'lami*, X, 145.

¹⁴²¹ ez-Zehebî, *A'lami*, X, 144, 145.

¹⁴²² ez-Zehebî, *A'lami*, X, 142-146.

¹⁴²³ Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, I, 101.

¹⁴²⁴ Kandemir, M. Yaşar "Ebu Nuaym Fazl b. Dükeyn", *DİA*, X, İstanbul 1994, 200-201.

Kitâbü'l-Mesail fi'l-fikh adlı kitapları da bulunmakta, ayrıca bir de tefsir yazdığı kaydedilmektedir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, Fazl b. Dükeyn'den âli isnadla kendisine gelen yetmiş sekiz rivayeti bir cüzde topladığı söylenmektedir.¹⁴²⁵

İbn Ebî Şeybe, Fadl b. Dükeyn'den on dokuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Abdullah b. Cerir'in Müslüman olmas¹⁴²⁶, Büyük Bedir savaşının tarihi¹⁴²⁷, Bedir savaşında Hz. Peygamber'in Ebu'l-Bahtarî'ye eman vermesi¹⁴²⁸, Bedir savaşında Hz. Peygamber'in Hakîm bt. Hizâm'ın annesini'ne eman vermesi¹⁴²⁹, Bedir savaşında çarpışma¹⁴³⁰, Hudeybiye'de ashabın sayısı¹⁴³¹, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in Ka'be'nin anahtarlarını Şeybe b. Osman'a vermesi¹⁴³², Huneyn savaşı ve ashabın dağılması¹⁴³³, Akabe gecesi ve katılanların sayısı¹⁴³⁴, İslam öncesi Ka'be ve Arabistan, Amr b. Luhay kıssası¹⁴³⁵, Hz. Peygamber'in isimleri¹⁴³⁶, Hz. Peygamber'in şemali, sakalındaki beyazlıklar¹⁴³⁷, Hz. Peygamber'in yaşı¹⁴³⁸, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Hz. Fatıma ile evlendirmesi¹⁴³⁹, Ebu Cehle tebliğ ve tepkisi¹⁴⁴⁰, Hz. Peygamber'in ve dört halifenin yaşları¹⁴⁴¹, Müslüman olan canı ve malı emniyette olur¹⁴⁴², Ensarın fazileti ve onlarla ilgili Hz. Peygamber'in tavsiyeleri¹⁴⁴³, Hz. Peygamberi'nin LEbîd'in Şiîrini okuyup tasvip etmesi.¹⁴⁴⁴

2.2.1.7. Muhammed b. Fudayl

Muhammed b. Fudayl b. Gazvan ed-Dabi Ebu Abdirrahman el-Kûfi (ö. 195/811), dokuzuncu tabakadan sadûk ve ariftir. Şiîlik'le itham edilmiştir.¹⁴⁴⁵

¹⁴²⁵ Kandemir, M. Yaşar "Ebu Nuaym Fazl b. Dükeyn", *DİA*, X, İstanbul 1994, 200-201.

¹⁴²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 269.

¹⁴²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

¹⁴²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 314.

¹⁴²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 332.

¹⁴³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 334.

¹⁴³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 422.

¹⁴³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 490.

¹⁴³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 523.

¹⁴³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 614.

¹⁴³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 540.

¹⁴³⁶ İbn Ebî Şeybe, *A.G.E.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 435.

¹⁴³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 342.

¹⁴³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 343.

¹⁴³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 135.

¹⁴⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 539.

¹⁴⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 333.

¹⁴⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 124.

¹⁴⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XVII, 278.

¹⁴⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 286.

¹⁴⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, IX,405; *Takrib*, II, 200. ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 173.

Muhammed b. Fudayl babasından ve İsmâil b. Ebû Hâlid, Beyân b. Bişr, Süleyman b. Mihrân el-A‘meş, Ebû Hayyân et-Teymî, Âsım el-Ahvel, Ebû İshak eş-Şeybânî, Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi âlimlerden hadis rivayet etti.¹⁴⁴⁶ Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Abdullah b. Âmir b. Zürâre ve diğerleri rivayette bulundu. Şîi olduğu ileri sürülmüş ise de Yahyâ b. Maîn onu sika, Ebû Zür‘a sadûk olarak nitelendirmiş, Nesâî onun hakkında “leyse bihî be’sün” ifadesini kullanmıştır.¹⁴⁴⁷

Muhammed b. Fudayl’in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *Kitâbü’l-Duat* adını taşımaktadır. Bunun dışında kaynaklarda *Kitabü’t-Tefsîr*, *Kitâbü’s-Salat*, *Kitâbü’z-Zühd*, *Kitâbü’l-Menâsik*, *Kitâbü’t-Tahâre*, *Kitâbü’s-Siyâm*, *Kitâbü’z-Zekât* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.¹⁴⁴⁸

İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Fudayl’den on dokuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Hz. Peygamber’in Müslüman olan bir Yahudiyi techiz etmesi için görevlendirilmesi¹⁴⁴⁹, Hz. Ebû Bekr’in Müslüman oluşu (Habbab b.Eret)¹⁴⁵⁰, Kısra’nın Hz. Peygamber’e Yemen valisi Bâzâm aracılığı ile elçi göndermesi¹⁴⁵¹, Bedir savaşı ve Kurz b. Câbir’in Müşrikleri desteklemesi¹⁴⁵², Hâtıb b. Ebî Belta’a ve Bedir savaşına katılması¹⁴⁵³, Hendek savaşı ve Sa’d b. Muaz’ın ölümü¹⁴⁵⁴, Peygamberliğin başlangıcı, cinlerin ve şeytanların kovulması¹⁴⁵⁵, Mekke’nin fethi ve harem bölgesi olarak ilan edilmesi.¹⁴⁵⁶, Mekke’nin fethi ve fetihden sonra hicret olmadığı¹⁴⁵⁷, Hüneyn savaşı’nda ashabın kaçması¹⁴⁵⁸, Hz. Peygamber’in vefatı ve Hz. Ebû Bekr’in tesellisi¹⁴⁵⁹, Hz. Ömer’in hilafeti ve vefatı¹⁴⁶⁰, Hz. Peygamber’in soyu, seçilmişliği ve kendini tanıtmaları¹⁴⁶¹, İlk Müslümanlar¹⁴⁶², Uhud şehitlerinin ve Hz. Hamza’nın cenaze namazı (iki rivayet)¹⁴⁶³,

¹⁴⁴⁶ ez-Zehebî, *A’lam*, IX, 173.

¹⁴⁴⁷ ez-Zehebî, *A’lam*, IX, 173-174.

¹⁴⁴⁸ Ünal, Yavuz “Muhammed b. Fudayl” *DİA*, XXX, İstanbul 2005, 530.

¹⁴⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 234.

¹⁴⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 255.

¹⁴⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 281.

¹⁴⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 306.

¹⁴⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 338.

¹⁴⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 376.

¹⁴⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 226.

¹⁴⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 482.

¹⁴⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 488.

¹⁴⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 526.

¹⁴⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 560.

¹⁴⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 586.

¹⁴⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 385.

¹⁴⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’t-Târih*, XVIII, 339.

¹⁴⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Cenâiz*, VII, 271, 272.

Hayber fethinden sonra yapılan arazi uygulamaları¹⁴⁶⁴, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan yiyeceklerin bereketlenmesi¹⁴⁶⁵, Hz. Peygamberin mucizelerinden olan korunması.¹⁴⁶⁶

2.2.1.8. Abdullah b. Mübârek et-Türki

Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzîh el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797). Tebeü't-tâbiîn'in ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakihtir. Merv'de 118/736 tarihinde doğdu. Babası Türk'tür, annesinin de Hârizmlî bir Türk olduğuna dair rivayet vardır.

Mûsâ b. Ukbe, Ebu Hanife, Hammâd b. Zeyd, Ma'mer b. Râşid, Evzâî, A'meş, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddislerden hadis okudu. Kendisinden de başta hocaları Ma'mer b. Râşid ve Süfyân es-Sevrî olmak üzere, Abdurrahman b. Mehdî, Abdürrezzâk b. Hammâm, Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye gibi hadis ilminin önde gelen imamı hadis rivayet etti. 181/797 yılında vefat etti.¹⁴⁶⁷ Horasan bölgesinde hadisleri tedvîn eden ilk âlim olmuştur. Yahyâ b. Maîn, İbnü'l-Mübârek'in kitaplarında yirmi binin üzerinde hadis bulunduğunu nakleder. *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekaik*, *Kitâbü'l-Cihâd*, *el-Müsned*, *Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla* gibi eserleri günümüze ulaşmıştır. *es-Sünen fi'l-Fıkh*, *Kitâbü't-Tefsîr*, *Kitâbü't-Târîh* ile kaynaklarda Abdullah b. Mübârek'e atfedilen *el-Erbain* ile *Kitâbü'l-İstizân* ve *Kitâbü'l-Menâsik* adlı eserler de günümüze ulaşmamıştır.¹⁴⁶⁸

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Mübarek'ten üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şöyledir: Hz. Peygamber'in savaş taktiği¹⁴⁶⁹, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulü¹⁴⁷⁰, Hz. Peygamber'in Tebuk seferine çıktığı zaman açıkça belirtmesi.¹⁴⁷¹

2.2.1.9. Yahyâ b. Saîd el-Kattân

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî (ö. 198/813), Hadis hâfızı ve ricâl âlimidir. Pamuk ticareti yaptığından "Kattân", şaşlı olduğundan "Ahvel" diye anılmıştır. Uzun süre Şu'be b. Haccâc ile Süfyân es-Sevrî'nin derslerine

¹⁴⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 508.

¹⁴⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 488.

¹⁴⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 495.

¹⁴⁶⁷ ez-Zehebi, *A'lam*, VIII, 378-421.

¹⁴⁶⁸ Küçük, Raşit, "Abdullah b. Mübarek", *DİA*, İstanbul 1988, 122-124; Sandıkçı, *a.g.e.*, s. 416.

¹⁴⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 223.

¹⁴⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 486.

¹⁴⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541.

katıldı. Muhtemelen Mekke'ye yaptığı ziyaretler sırasında, çağının âlimlerinden bazılarıyla görüştü. Yahyâ b. Saîd 12 Safer 198/813'te Basra'da vefat etti.¹⁴⁷² İlele¹⁴⁷³ dair ilk eseri onun yazdığı, zayıf râvilerle ilgili bir kitabı ile *Kitâbü'l-Meğâzi* adlı bir başka çalışmasının olduğu¹⁴⁷⁴ nakledilmekle birlikte günümüze ulaşan herhangi bir eserine rastlanmamış, rivayetleri ise Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.¹⁴⁷⁵ Nesâi *Müsnedü Ehadisi Yahya b. Said el-Kattan* adıyla bir eser yazmış, Ebû Kureyş el-Kuhistânî onun bazı rivayetlerini *Hadisu's-Şuyuh* adlı eserinde toplamıştır.¹⁴⁷⁶

İbn Ebî Şeybe, Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Hz. Peygamber'in Ebu Talib'i hastalığında ziyaret etmesi¹⁴⁷⁷, Hz. Ebû Bekr'in Hz. Peygamber'i vefatından sonra öptüğü¹⁴⁷⁸, Hudeybiye gazvesi¹⁴⁷⁹ ve Hz. Peygamber'in vefatı ve yıkanması.¹⁴⁸⁰

2.2.1.10. Hafs b. Gıyâs

Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk b. Muaviye en-Nehai (ö. 194/810)¹⁴⁸¹, Ebû Hanîfe'nin talebelerindendir. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Süfyân es-Sevrî, Hişâm b. Urve, Süleyman el-A'meş, İbn Cüreyc, Ebû İshak eş-Şeybânî ve dedesi Talk başta olmak üzere birçok âlimden rivayet aldı.¹⁴⁸² Üç-dört bin hadisi ezbere bildiği söylenir. Tedlis ile tenkid edilmesine rağmen sika ve hafız olduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁸³ Kendisinden 3000 veya 4000 civarında hadis rivayet edilen Hafs'ın 170 hadis ihtiva eden bir cüzünün bulunduğu kaydedilir.¹⁴⁸⁴

İbn Ebî Şeybe, Hafs b. Gıyâs'dan on yedi rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Hayber savaşı ve ganimetlerin dağıtımı¹⁴⁸⁵, Hayber savaşı ve savaşa katılmayanlara ganimet¹⁴⁸⁶, Mekke'nin fethi ve putların yok edilmesi¹⁴⁸⁷, Hz.

¹⁴⁷² ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 175-189.

¹⁴⁷³ Rical bilgisi, rical tenkidi.

¹⁴⁷⁴ Sandıkçı, a.g.e., s., 154.

¹⁴⁷⁵ Ahatlı, Erdinç, "Yahya b. Said el-Kattan" *DİA*, XXXXIII, İstanbul 2013, 262.

¹⁴⁷⁶ Ahatlı, a.g.md., *DİA*, İstanbul 2013, XXXXIII, 262.

¹⁴⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 412.

¹⁴⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 474; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 568.

¹⁴⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 412.

¹⁴⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 568.

¹⁴⁸¹ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 22.

¹⁴⁸² ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 22.

¹⁴⁸³ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 22-25.

¹⁴⁸⁴ Köse, Saffet "Hafs b. Gıyâs", *DİA*, XV, İstanbul 1997, 118.

¹⁴⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 443.

¹⁴⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

¹⁴⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

Peygamber'in cenaze namazı¹⁴⁸⁸, Hz. Peygamber'in vefatı ve Hz. Safiyye'nin ağıt yakması¹⁴⁸⁹, Hz. Peygamber'in cenaze namazını kılması¹⁴⁹⁰, Hendek savaşı ve müşriklerin cenazesi¹⁴⁹¹, Hz. Peygamber'in vefatı ve kefenlenmesi (iki rivayet)¹⁴⁹², Hz. Peygamber'in vefatı ve kabri¹⁴⁹³, Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in kabirleri¹⁴⁹⁴, Hz. Peygamber'in kabri¹⁴⁹⁵, Hz. Peygamber'in kabrine serilen kumaş¹⁴⁹⁶, Hz. Peygamber'in müşriklerden hediye kabul etmesi¹⁴⁹⁷, Hz. Peygamber'in arazilerle ilgili ikta uygulaması¹⁴⁹⁸, Hz. Peygamber'in kıyafeti ve ayakkabısı¹⁴⁹⁹, Hz. Peygamber'in ahlakı ve adabı.¹⁵⁰⁰

2.2.1.11. Yahyâ b. Âdem

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Âdem b. Süleymân el-Ümevî el-Kûfî (ö. 203/818)¹⁵⁰¹, Süfyân es-Sevrî, İbn Râhûye, İsrâil b. Yûnus es-Sebî, Abdullah b. Mübârek, Hammâd b. Seleme, Fudayl b. İyâz, Vekî' b. Cerrâh gibi şahsiyetlerden hadis rivayet etti.¹⁵⁰² Bazı rical âlimleri tarafından sika, sadûk, sebt, hüccet ve hadis ilminin önde gelen temsilcisi olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁰³ Telif çalışmaları yanında tedris faaliyetlerini de sürdüren Yahyâ b. Âdem, Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Ali b. Medînî, Ebü'l-Hasan İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr İbn Ebû Şeybe, Yahyâ b. Maîn, Abd b. Humeyd, Halef b. Hişâm, Ahmed İbnü'l-Furât, İbnü's-Selcî, Ebü'l-Hasan el-İclî, ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybâni gibi önemli şahsiyetlere rivayette bulunup ders verdi.¹⁵⁰⁴ Yahyâ b. Âdem'in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *Kitâbü'l-Harâc*'dir.¹⁵⁰⁵

İbn Ebî Şeybe, Yahya b. Adem'den on iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konuları şöyledir: Hz. Peygamber'in kaç savaş yaptığına dair¹⁵⁰⁶, Bedir'de Bilal'in

¹⁴⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 564.

¹⁴⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 565.

¹⁴⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 423.

¹⁴⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 58.

¹⁴⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 162,164.

¹⁴⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311.

¹⁴⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311.

¹⁴⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311.

¹⁴⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 347.

¹⁴⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

¹⁴⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 527.

¹⁴⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 532.

¹⁵⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 107.

¹⁵⁰¹ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 522.

¹⁵⁰² ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 523.

¹⁵⁰³ ez-Zehebî, *A'lami*, IX, 523-526.

¹⁵⁰⁴ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 523.

¹⁵⁰⁵ Kallek, Cengiz "Yahya b. Adem", *DİA*, XXXXIII, İstanbul 2013, 234-237.

¹⁵⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 297.

Umeyye b. Halef'i öldürmesi¹⁵⁰⁷, Hendek savaşında Müslümanların parolası¹⁵⁰⁸, Mekke'nin fethi ve Ebu Süfyan'ın Müslüman oluşu¹⁵⁰⁹, Mûte savaşı ve Hz. Peygamber'in rüyası¹⁵¹⁰, Hz. Peygamber'in halka okuduğu ilk sure¹⁵¹¹, İslam döneminde ilk doğan çocuk¹⁵¹², Hz. Peygamber'in Mekke fethinden sonra yaptığı konuşma¹⁵¹³, Hz. Peygamber'in savaş hukuku ile ilgili tavsiyeleri¹⁵¹⁴, Hz. Peygamber'in şemali, saçının şekli¹⁵¹⁵, Hz. Peygamber'in giyim kuşamı (ayakkabısı)¹⁵¹⁶, Sa'd b. Ubade'nin Hz. Peygamber'e hizmetkarlık etmesi.¹⁵¹⁷

2.2.1.12. Abdülvehhab es-Sekafi

Abdulvehhab b. Abdülmecid b. es-Salt (ö. 194/810) sekizinci tabaka fakihlerindedir. Hicri 108 veya 110 senesinde doğduğu rivayet edilir. Vefat etmeden üç yıl kadar önce hafızasının bozulduğu söylenir.¹⁵¹⁸ İbn Mehdi, Abdülvehhab es-Sekafi, Cerir b. Abdühamid, Mu'temir b. Süleyman ve Abdüla'lâ es-Sami'nin hadisleri kitaplardan naklederek ezberlediklerini ve hadis ilminde bu dört kişinin durumlarının aynı olduğunu zikreder.¹⁵¹⁹ Ayrıca Abdülvehhab es-Sekafi'nin bir kitabı olduğu ve son derece güvenilir bir kaynak olduğu rivayet edilir.¹⁵²⁰

İbn Ebî Şeybe, Abdülvehhab es-Sekafi'den dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Necaşi'nin vefatı ve cenaze namazının kılınışı ile ilgili bir rivayet¹⁵²¹, Büyük Bedir savaşında melekler¹⁵²², Bedir savaşında Haşimoğulları¹⁵²³, Mekke'nin fethinde Bilal'in Ka'be'nin üzerinde ezan okuması¹⁵²⁴ ve Taif kuşatmasında Hz. Peygamber'in duası.¹⁵²⁵

¹⁵⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 323.

¹⁵⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 376.

¹⁵⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 482.

¹⁵¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 516.

¹⁵¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 600.

¹⁵¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 526.

¹⁵¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'd-Diyat*, XIV, 32.

¹⁵¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 574.

¹⁵¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 566.

¹⁵¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 534.

¹⁵¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 393.

¹⁵¹⁸ İbn Hacer, *Takrib*, II, 258. ez-Zehabi, *A'lâm*, IX, 237-238

¹⁵¹⁹ ez-Zehabi, *A'lâm*, IX, 238; el-Bağdâdi, *Tarih*, XI, 19.

¹⁵²⁰ ez-Zehabi, *A'lâm*, IX, 238.

¹⁵²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 420.

¹⁵²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305.

¹⁵²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 335.

¹⁵²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483.

¹⁵²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 500.

2.2.1.13. Mu'temir b. Süleyman

Mu'temir b. Süleyman b. Tarhan et-Teymi Ebu Muhammed el-Basrî (ö. 187/803). Lakabı Tufeyldir. dokuzuncu tabaka büyüklerindendir sikadır.¹⁵²⁶ Mu'temir babasından başka Abdülmelik b. Umeyr, İbnü'l-Mu'temir, Eyyûb es-Sahtiyânî, Humeyd et-Tavîl, Amr b. Dînâr, Hâlid el-Hazzâ, Âsım el-Ahvel gibi muhaddislerden hadis rivayet etti.¹⁵²⁷ Kendisinden de yaşça daha büyük olan Süfyân es-Sevrî, akranı Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Abdürrezzâk es-San'ânî, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebû Bekr b. Ebû Şeybe gibi âlim ve muhaddisler hadis rivayetinde bulundu.¹⁵²⁸ Kettânî, Mu'temir'in siyer ve meğâziye dair bir çalışması olduğunu belirtmektedir. Ancak babasının da *Kitâbü'l-Meğâzi* adlı bir eserinin olması onun bu çalışmasıyla karıştırılmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.¹⁵²⁹

İbn Ebî Şeybe, Mu'temir b. Süleyman'dan üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Uhud şehidlerinin yıkanmaması ve ikişer kişi defnedilmesi¹⁵³⁰, Mekke'nin fethi ve İbn Hattal'ın öldürülmesi¹⁵³¹, Negrân Hristyanlarının durumu ve Hz. Peygamber'in Negrân piskoposunu İslam'a davet etmesi.¹⁵³²

2.2.1.14. Hüseyim b. Beşir

Hüseyim b. Beşir b. el-Kasım b. Dinar es-Selemi Ebu Muaviye b. Ebî Hzım el-Vasîti (ö. 183/799)¹⁵³³ Aslen Buharalı veya Belhli olduğu, dedesi Kasım b. Dînâr'ın ticaret amacıyla Vâsît'a gelerek burada yerleştiği kaydedilir. İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yûnus b. Ubeyd, İbn Muhaysın, Humeyd et-Tavîl, A'meş, Abdullah b. Avn gibi devrin ileri gelen âlimlerinden hadis tahsil etti.¹⁵³⁴ Hakkında "sika, sebt, hâfiz, kesîrü'l-hadîs, mütkm" gibi ta'dîl lafızları kullanılmakla beraber ez-Zehebî Hüseyim'in Zührî'den naklettiği hadislerde gevşek (leyyin) olduğunu söylemektedir.¹⁵³⁵

Muhtelif kaynaklarda Hüseyim'in hadisleri ilk defa tasnif edip baplara göre tertip edenler arasında ismi geçmekte ve *et-Tefsir* adlı eserinden söz edilmektedir. Taberî'nin

¹⁵²⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, X,227; *Takrib*, II, 263; ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 477.

¹⁵²⁷ ez-Zehebî, *A'lami*, VIII, 477.

¹⁵²⁸ ez-Zehebî, *A'lami*, VIII, 477.

¹⁵²⁹ Kandemir, M. Yaşar "Mu'temir b. Süleyman" *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 390; Sezgin, Fuad, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, I, 285-286

¹⁵³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 352.

¹⁵³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.

¹⁵³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 559.

¹⁵³³ İbn Hacer, *Takrib*, II, 320; *Tehzib*, XI,59.

¹⁵³⁴ ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 287-294.

¹⁵³⁵ ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 287-294.

Câmiu'l-beyân ve Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk'ünde nakillerde bulunduğu bu eser bazı kaynaklarda *el-Ğıraat* adıyla geçmektedir. Bunun dışındaki eserleri *Kitâbü's-Sünen fi'l-Fıkh ve Kitâbü'l-Meğâzi*'dir.¹⁵³⁶

İbn Ebî Şeybe, Hüşeym b. Beşir'den yedi rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şu şekildedir: Hendek savaşı ve Hz. Peygamber'in namazları kılamaması¹⁵³⁷, Tebuk seferi ve mestin hükmü.¹⁵³⁸, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ile ilgili Hz. Selman'ın açıklaması (iki rivayet)¹⁵³⁹, Hz. Ali'nin vefatı¹⁵⁴⁰, Mekke'nin fethi¹⁵⁴¹ ve Hz. Peygamber'in vefatı ve kabri.¹⁵⁴²

2.2.1.15. Kuteybe b. Said

Ebû Recâ' Kuteybe b. Said b. Cemîl es-Sekafî (ö. 240/855)¹⁵⁴³ Adının Yahyâ veya Ali, Kuteybe'nin onun lakabı olduğu da söylenmiştir. Leys b. Sa'd, İbn Lehîa, Ebû Avâne el-Vâsıtî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne'den ve daha pek çok âlimden hadis öğrenmiştir.¹⁵⁴⁴ Nuaym b. Hammâd, Ali b. Medîni, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb ve Ebû Bekr İbn Ebû Şeybe gibi âlimler de ondan hadis dinlemişlerdir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan Kuteybe'den Buhâri 380, Müslim 668 hadis nakletmiştir. ez-Zehebî, Kuteybe hakkında içinde seksen kadar âlî isnadla rivayet edilmiş hadislerine de yer verdiği bir biyografî çalışması yaptığını söylemekte, İbn Hacer el-Askalânî de üzerinde hocaları ve talebeleriyle ilgili bazı özel işaret ve remizlerin bulunduğu bir kitabının varlığından söz etmektedir.¹⁵⁴⁵

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'e ilk inanan kişinin eşi Hz. Hatice olduğunu¹⁵⁴⁶ bildiren bir rivayeti Kuteybe b. Said'den nakletmiştir.

2.1.3. Üçüncü Grup Hocaları

İbn Ebî Şeybe, bu gruptaki rivayetleri farklı hocalardan sözlü olarak rivayet etse de esasında bu rivayetler eser sahibi olan hocalarının yazılı kaynaklarında yer almaktadır.

¹⁵³⁶ Ertürk, Mustafa "Hüşeym b. Bişr", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, 64.

¹⁵³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 386.

¹⁵³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

¹⁵³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 608.

¹⁵⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 610.

¹⁵⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 74.

¹⁵⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII.

¹⁵⁴³ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 13; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 379; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 157,158.

¹⁵⁴⁴ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 14.

¹⁵⁴⁵ ez-Zehebî, *A'lam*, XI, 17. Çakın, Kâmil "Kuteybe b. Said" *DİA*, XXVI, İstanbul 2002, 491-492.

¹⁵⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinden bir kısmı Abdürrezzak b. Hemmam ile Ebu Davud et-Tayalisi'nin eserlerinde bulunmaktadır.

2.1.3.1. İsmi Zikretmediği Halde Rivayetleri Eserlerinde Yer Alan Hocaları ve Rivayetleri

2.1.3.1.1. Abdürrezzâk es-San'âni

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'âni el-Himyeri (ö. 211/826-27.)¹⁵⁴⁷ Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Mâlik b. Enes ve devrinin diğer büyük âlimlerinden hadis tahsil etti. Bunlar arasında en çok faydalandığı hocalarından Ma'mer b. Râşid'in yanında yaklaşık sekiz yıl kalıp ondan on bin kadar hadis yazdı.¹⁵⁴⁸

Eserleri: Abdürrezzâk'ın birçok eser yazdığı kaydedilmekte ise de bunlardan günümüze kadar gelebilenler şunlardır: *el-Musannef fi'l-hadis*, (Matbu), *et-Tefsîr*, *Kitâbü's-Salât*, *el-Emâli fi âsâri's-sahâbe*, *es-Sahîfe*.¹⁵⁴⁹

İbn Ebî Şeybe Ebû Dâvûd et-Tayalisi de olduğu gibi diğer konularda Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan birçok rivayeti naklettiği halde siyerle ilgili konularda doğrudan ondan sadece bir rivayeti nakletmiştir.¹⁵⁵⁰ Geriye kalan otuz üç rivayeti yirmi iki şeyhinden Abdürrezak'ı kaynak göstermeden naklettiği halde Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef*'inde yer almaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin tamamına yakın kısmı senedin ikinci veya üçüncü ravisinde İbn Ebî Şeybe'nin ravileriyle birleşmektedir.

Abdürrezzâk b. Hemmam'a ait rivayetlerin İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'teki dağılımı şöyledir: Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef*'inde bulunan siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetler çoğu "*Meğâzî*" de yer almakla beraber "*Evâil*", "*Fadâil*", "*Siyer*", "*Edeb*", "*Cenâiz*" gibi diğer bölümlerde de yer almaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe, yirmi iki ayrı şeyhi aracılığıyla naklettiği otuz üç rivayeti Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef* isimli eserinde yer almaktadır. Bu rivayetlerin içeriği hakkında en çok rivayet naklettiği ravi sırasına göre bilgi verilecektir.

¹⁵⁴⁷ ez-Zehebî, *A'lam*, I X, 563.

¹⁵⁴⁸ ez-Zehebî, *A'lam*, I X, 564-165.

¹⁵⁴⁹ Akyüz, Ali, "Abdürrezzâk es-San'âni" *DİA*, I, İstanbul 1998, 298-299.

¹⁵⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu't-Talâk*, VII, 489 (hadis no: 13997).

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in evlilikleri ile ilgili bir rivayeti Abdürrezzâk'tan¹⁵⁵¹ doğrudan nakletmiştir. Veki' b. Cerrah'tan naklettiği rivayetlerden dört tanesi Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef*'inde yer almaktadır. Rivayetlerin konusu ise şöyledir: Necd seferi¹⁵⁵², Huneyn savaşında parola¹⁵⁵³, Mecusiler ve Ehl-i kitapla cizye ilişki¹⁵⁵⁴, Hz. Peygamber'in şemali, güzel kokusu¹⁵⁵⁵

İbn Ebî Şeybe, Abdürrezzâk b. Hemmam'ın *Musannef*'inde yer alan rivayetlerden üç tanesini Abdurrahim b. Süleyman'dan nakletmiştir. Rivayetlerin konusu ise şöyledir: Bedir savaşında esirler¹⁵⁵⁶, Hayber savaşı¹⁵⁵⁷ (bu rivayeti aynı zamanda İbn İshâk aracılığıyla Zührî'den nakletmiştir.), İslamda Allah için ilk kılıç çeken kişi¹⁵⁵⁸ (bu rivayeti aynı zamanda Hişam aracılığıyla Urve'den nakletmiştir.)

Rivayetlerden üç tanesini Abdüla'la'dan nakletmiştir. Rivayetlerin konusu, Bedir savaşında Ebu Cehl'in duası (İstiftah)¹⁵⁵⁹ (bu rivayet aynı zamanda Zührî'den de nakledilmiştir), Hz. Peygamber' in vefatı¹⁵⁶⁰ ve Hayber savaşıdır.¹⁵⁶¹

H. Peygamber' in vefatı¹⁵⁶² ile ilgili iki rivayeti de Abdullah b. İdris'ten nakletmiştir. İbn Ebî Şeybe, Abdurrahman b. Mehdi'den Mekke'nin fethinde Ka'benin anahtarları¹⁵⁶³, Hz. Peygamber'in s.a.v. sancaktarları¹⁵⁶⁴ ve Hz. Peygamber' in vefatı¹⁵⁶⁵ ile

¹⁵⁵¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu't-Talâk*, VII, 489 (hadis no: 13997).

¹⁵⁵² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 429; Abdurrezzâk *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 189 (hadis no: 9334).

¹⁵⁵³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 178; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 232 (hadis no: 9465).

¹⁵⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 406; Abdürrezzak, *Musannef*, *Kitabu Ehli'l-Kitab*, VI, 69 (hadis no: 10028).

¹⁵⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 421; Abdurrezzak, *Musannef*, *Kitabu Ehli'l-Kitab*, IV, 319 (hadis no: 7934)

¹⁵⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 318; Abdurrezzâk *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 209 (hadis no: 9402).

¹⁵⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447; İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVII, 571; Abdurrezzâk *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 202 (hadis no: 9385).

¹⁵⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 574; Abdürrezzak , *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 289 (hadis no: 9646)

¹⁵⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 314; Abdurrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 347 (hadis no: 9725).

¹⁵⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315; Abdürrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 475 (hadis no: 6381).

¹⁵⁶¹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 114; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 287 (hadis no: 9637).

¹⁵⁶² İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 567; Abdürrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 397, 495 (hadis no: 6455; 6077).

¹⁵⁶³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460; Abdurrezzâk , *Mustmnef*, *Kitabu'l-Menâsik*, V, 83 (hadis no: 9073).

¹⁵⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu's-Siyer* XVIII, 198; Abdurrezzâk *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 288 (hadis no: 9641).

ilgili naklettiği üç rivayet de Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde yer almaktadır. Ayrıca Abdullah b. Mübarek'ten Hz. Peygamber'in mucizelerinden duasının kabulü¹⁵⁶⁶, Ebu Üsame'den Kureyş'in Hz. Peygamber'e eziyeti ve Ebu Talib'in arabulucu olması.¹⁵⁶⁷, Yahya b. Ya'la el-Eslemi'den Hz. Ömer'in Müslüman olması¹⁵⁶⁸, Abde b. Süleyman'dan Bedir savaşında idam edilenler¹⁵⁶⁹, Affan b. Müslim'den Uhud savaşı¹⁵⁷⁰, Yahya b. Âdem'den Hendek savaşında parola¹⁵⁷¹, Halid b. Mahled'den Hudeybiye¹⁵⁷² (aynı zamanda Urve'den nakletmiştir), Ahmed b. Mufaddal'dan Mekke'nin fethi¹⁵⁷³, Ubeydullah b. Mûsâ'dan Mekke'nin fethi¹⁵⁷⁴, Hevze b. Halife'den Mekke'nin fethi¹⁵⁷⁵, Ebu Halid el-Ahmer'den Taif Kuşatması¹⁵⁷⁶, İsa b. Yunus'tan Hz. Peygamber'in vefatı¹⁵⁷⁷, Hafs b. Gıyas'tan Hz. Peygamber'in vefatı ve kabre konusu¹⁵⁷⁸, Yezid b. Harun'dan Hz. Ebû Bekr ve ridde olayları¹⁵⁷⁹, Fadl b. Dükeyn'den Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evliliği¹⁵⁸⁰, Yahya b. Said'den Ebu Talib'in hastalığı ve ölümü¹⁵⁸¹, İsmail b. Aliye'den Yalancı Peygamber

¹⁵⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311; Abdürrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 476, (hadis no: 6383).

¹⁵⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 486; Abdurrezzak, (ulaşılamadı. 19462).

¹⁵⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 240; Abdurrezzak, *Musannef*, *Kitabu Ehli'l-Kitab*, VI, 35 (hadis no: 9924).

¹⁵⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 262; Abdurrezzak, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 321, (hadis no: 9719).

¹⁵⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 205 (hadis no: 9394).

¹⁵⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 360; Abdurrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 546, (hadis no: 6653).

¹⁵⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 376; *Kitabu's-Siyer* XVIII, 180; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 232 (hadis no: 9467).

¹⁵⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 413; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 330 (hadis no: 9720).

¹⁵⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 474; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 374 (hadis no: 9739).

¹⁵⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 493; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 379 (hadis no: 9741).

¹⁵⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 497; Abdurrezzâk, *Kitabu's-Salâ*, II, 112 (hadis no: 2707).

¹⁵⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 504; Abdurrezzâk, *Musannef*, *Kitabu'l-Cihâd*, V, 243 (hadis no: 9498).

¹⁵⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 562; Abdurrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 546, (hadis no: 6534).

¹⁵⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 347; Abdürrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Cenâiz*, III, 477, (hadis no: 6387).

¹⁵⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 583; *Kitabu'l-Hudud*, XIV, 583; Abdurrezzak, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Lakita*, X, 172 (hadis no: 18718).

¹⁵⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 135; Abdurrezzâk, *Mustmnef*, *Kitabu'l-Meğâzi*, V, 489 (hadis no: 9783).

¹⁵⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 412; Abdürrezzak, *Musannef*, *Kitabu Ehli'l-Kitab*, VI, 35 (hadis no: 9924).

Müseyleme¹⁵⁸² ile ilgili naklettiği rivayetler Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde yer almaktadır.

2.1.3.1.2. Ebu Davud et-Tayalisi

Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819).¹⁵⁸³ Aralarında Süfyan es-Sevri, Abdullah b. Avn ve Hişâm ed-Destüvâî, İbn Ebî'z-Zi'b, Şu'be b. Haccâc ve Fülehy b. Süleyman el-Huzâî gibi hocaların da olduğu birçok hadis âliminden rivayet aldı.¹⁵⁸⁴ Öğrencileri arasında aynı zamanda hocası olan Cerir b. Abdülhamid ile Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr İbn Ebû Şeybe de vardır. Ahmed b. Hanbel'e göre Tayâlisî, yazılı metinden rivayette bulunmaları dolayısıyla az hata yapan bazı râvilere nisbetle hadisleri daha iyi muhafaza etmiş bir muhaddistir.¹⁵⁸⁵

Ebu Davud et-Tayalisi'nin *el-Müsned* isminde bir eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Türünün ilk örneği sayılan bu eserde Haydarâbâd baskısında 2882, diğer baskıda 2890 hadis vardır. Muhammed Abdülmuhsin et-Türki tarafından tahkik ve tahriri yapılmıştır. et-Tayalisi'ye nispet edilen *Ma'rifetü Şüyuhi 'ş-Şu'be*, *Ma'rifetü'l-Evkat*, *İzahu'l-Meknun*, *İstidrakat*, *Fedâilü'l-Ensar* gibi eserleri hakkında da bilgi bulunmamaktadır.¹⁵⁸⁶

İbn Ebî Şeybe, on ayrı ravi aracılığıyla naklettiği yirmi iki rivayeti Ebu Davud et-Tayalisi'nin *el-Müsned* isimli eserinde yer almaktadır. Burada dikkat çeken önemli bir husus da İbn Ebî Şeybe'nin diğer konularda Tayalisi'den birçok rivayeti naklettiği halde siyerle ilgili konularda doğrudan ondan hiçbir rivayeti almamasıdır. Fakat İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili aktardığı yirmi küsur rivayet Tayalisi'nin *Müsned*'inde yer almaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin tamamına yakın kısmında İbn Ebî Şeybenin rivayetlerindeki senedin ikinci veya üçüncü ravisinde birleşmektedir.

Ebu Davud et-Tayalisi'ye ait rivayetlerin İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'teki dağılımı şöyledir: Ebu Davud et-Tayalisi'nin *Müsned*'inde bulunan siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetler çoğu “*Meğâzî*”de yer almakla beraber “*Fadâil*”, “*Siyer*”, “*Cenâiz*” gibi diğer bölümlerde de bulunabilmektedir.

Ebu Davud et-Tayalisi'nin *Müsned*'inde yer alan siyer ve meğâzî rivâyetlerinin konuları:

¹⁵⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 572; Abdurrezzâk *Musannef, Kitabu'l-Cihâd*, V, 200 (hadis no: 9382).

¹⁵⁸³ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 378; İbn Hacer, *Takrib*, I, 323.

¹⁵⁸⁴ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 380.

¹⁵⁸⁵ el-Bağdâdi, *Tarihu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Daru'l-Garbi'l-İslamî, 2002, X, 32-38

¹⁵⁸⁶ Özkan, Halit, “Ebû Dâvûd et-Tayalisi” *DİA*, XXXX, İstanbul 2011, 188-189.

Yukarıda ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe, on ayrı ravi aracılığıyla naklettiği yirmi iki rivayeti Ebu Davud et-Tayalisi'nin *el-Müsned* isimli eserinde yer almaktadır. Bu rivayetlerin içeriği hakkında en çok rivayet naklettiği ravi sırasına göre bilgi verilecektir.

İbn Ebî Şeybe, Veki' b. Cerrah'tan naklettiği rivayetlerden altı tanesi Tayalisi'nin *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Rivayetlerin konusu şöyledir. Hz. Peygamber'in hicret yolculuğunda süt mucizesi¹⁵⁸⁷, Yübnâ seriyesi¹⁵⁸⁸, Resûlullah'ın kabrinin şekli¹⁵⁸⁹, Resûlullah'ın kabrin(in zeminin)e kırmızı kadife konulması¹⁵⁹⁰, Müşriklerin hediyesini reddetmesi¹⁵⁹¹, Hz. Peygamber'in Mi'rac'ta gördükleri.¹⁵⁹²

Tayâlisî'nin *el-Müsned*'inde yer alan rivayetlerden dört tanesini İbn Ebî Şeybe, Affan b. Müslim'den nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şöyledir. Hicret yolculuğunda Hz. Peygamber'in süt mucizesi¹⁵⁹³, Hicret öncesi Medine'ye gidenler¹⁵⁹⁴, Hz. Ali¹⁵⁹⁵, İsrâ ve Mi'rac.¹⁵⁹⁶

Tayalisi'nin *el-Müsned*'inde yer alan rivayetlerden üç tanesini İbn Ebî Şeybe, Hüseyin b. Ali'den nakletmiştir. Rivayetlerin konusu ise şöyledir. Hz. Peygamber'in duasıyla yağmurun yağması (yağmur mucizesi)¹⁵⁹⁷, Uhud savaşı, Hz. Hamza'nın kefenlenmesi¹⁵⁹⁸, Cennetle müjdelenenler.¹⁵⁹⁹

İbn Ebî Şeybe, rivayetlerden üç tanesini Şebbabe b. Suvar'dan nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şöyledir: Hz. Peygamber'in ahlakı¹⁶⁰⁰, Bedir Savaşı¹⁶⁰¹, Enes'in Halasının oğlu Harise'nin Bedir günü Resûlullah ile beraber savaşmak için değil, savaşı seyretmek için katılması.¹⁶⁰²

İbn Ebî Şeybe, Yezid b. Harun'dan Hz. Peygamber'in ahlakı¹⁶⁰³ ve Hendek savaşında namazların kazaya kalması¹⁶⁰⁴ ile ilgili iki rivayet nakletmiştir.

¹⁵⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 489; Tayâlisî, III, 239 (hadis no: 1768)

¹⁵⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 549; Tayâlisî, II, 18 (hadis no: 659).

¹⁵⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315. Tayâlisî (ulaşamadı 1451).

¹⁵⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 347; Tayâlisî, IV, 468 (hadis no: 2873).

¹⁵⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 128; Tayâlisî, II, 409 (hadis no: 1178).

¹⁵⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 250; Tayâlisî, III, 539 (hadis no: 2172).

¹⁵⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyû'*, XI, 414; Tayâlisî, I, 276 (hadis no: 351).

¹⁵⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275.; Tayâlisî, II, 80 (hadis no: 739).

¹⁵⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 130; Tayâlisî, II, 168 (hadis no: 868).

¹⁵⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 248; Tayâlisî, I, 327 (hadis no: 411).

¹⁵⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 497; Tayâlisî, II, 523 (hadis no: 1295)

¹⁵⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 167; Tayâlisî, III, 252 (hadis no: 1777).

¹⁵⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil* XVII, 42, 43; Tayâlisî, III, 254 (hadis no: 1779).

¹⁶⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 45; Tayâlisî, III, 670 (hadis no: 2336).

¹⁶⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 330; Tayâlisî, I, 45 (hadis no: 40).

¹⁶⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 333; Tayâlisî, III, 515 (hadis no: 2141).

¹⁶⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 36; Tayâlisî, III, 114 (hadis no: 1623).

¹⁶⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382; *Kitabu's-Salâ*, III, 527, Tayâlisî, (hadis no: 2345).

Ayrıca Abdullah b. İdris'ten Yahudilerin Hz. Peygamber'i bildiği halde inanmaması¹⁶⁰⁵, Abdurrahim b. Süleyman'dan (bu rivayet aynı zamanda Urve'den nakledilmiştir.) Hendek günü Beni Kurayza'dan haber getiren kişi¹⁶⁰⁶, Ebu Muaviye'den Resûlullah'a vahiy geldikten sonra Mekke ve Medine'de kalma süresi¹⁶⁰⁷, Ebu Üsame'den Hz. Peygamber'in Kabile temsilcilerini kabul etmesi¹⁶⁰⁸ ve Ubeydullah b. Mûsâ'dan Hz. Peygamber'in savaşları¹⁶⁰⁹ ile Tayalisi'inin *Müsned*'inde yer alan birer rivayet nakletmiştir.

2.2. Sözlü Kaynaklar

Burada İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerini sözlü olarak naklettiği, eseri olmayan veya eseri olup olmadığı konusunda kesin bir malumat sahibi olmadığımız hocalarından bahsedeceğiz. Konuyla ilgili fazla detaya girmeden daha önce güvenilirlik durumlarını ortaya koyduğumuz hocalarının adını ve ölüm tarihini, ardından da rivayette bulunduğu konuyu kısaca zikretmeye çalışacağız.

2.2.1. Bir Rivayet Naklettiği Hocaları

Abbad b. el-Avvam: Abbad b. el-Avvam b. Ömer b. Abdillab b. el-Münzir el-Kilabi (ö.180/796), sikadır. Şiilikle itham edilmiştir.¹⁶¹⁰ Hz. Peygamber'in şemali ile ilgili bir rivayet aktarmıştır.¹⁶¹¹

Abdurrahman e-Muharibi: Abdurrahman el-Muharibi Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed (ö. 195/811). Güvenilirlik derecesi: la be'se bih hadis, tedlis yapar.¹⁶¹² Müellif, Abdurrahman el-Muharibi'den Hendek savaşı ve o sırada Hz. Peygamber'in yiyeceklerin bereketlenmesine dair gerçekleşen mucizesi ile ilgili bir rivayet nakletmiştir.¹⁶¹³

¹⁶⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227; Tayâlisî, III, 483 (hadis no: 1260).

¹⁶⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; Tayâlisî, I, 137 (hadis no: 158).

¹⁶⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 228; Tayâlisî, III, 84 (hadis no: 1580).

¹⁶⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291; Tayâlisî, II, 610 (hadis no: 1377).

¹⁶⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298; Tayâlisî, II, 91 (hadis no: 754).

¹⁶¹⁰ ez-Zehebî, *A'lam*, VIII, 512-513; el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, thk. M. A. Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1417, XI, 104; İbn Hacer, *Takrib*, I, 393.

¹⁶¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 515.

¹⁶¹² ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 136-18; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 528.

¹⁶¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 448.

Abdülaziz b. Ebân: Abdülaziz b. Ebân b. Muhammed b. Abdillâh b. Said b. el-As b. Said b. el-As b. Ümeyye el-Kureşî (ö. 207/822) Sika değil, hadisi metruk, galatı çoktur.
1614

İbn Ebî Şeybe, Abdülaziz b. Ebân'dan Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in vefatını kabullenmemesini anlatan bir rivayet aktarmıştır.¹⁶¹⁵

Ahmed b. Mufaddal: Ahmed b. Mifdal el-Kureşî el-Emevi Ebu Ali el-Kûfî el-Hafri (ö. 215/830). Kaynaklarda Şîî olduğu kaydedilir. Sadûktur, ancak hafızasında problem vardır.¹⁶¹⁶

Müellif, Mekke'nin fethi sırasında affedilmeyenler hakkında bir rivayet nakletmiştir.¹⁶¹⁷

Ali b. Hafs: Ali b. Hafs el-Mervizi Ebu'l-Hasan (ö. 222/837)¹⁶¹⁸ Sadûktur.¹⁶¹⁹ Yazar, Ali b. Hafs'tan Hayber savaşı ile ilgili bir rivayet almıştır.¹⁶²⁰

Amr b. Talha: Amr b. Talha (Ömer b. Talha b. Ubeydullah el-Kureşî et-Teymi el-Medenî) (ö. ?)¹⁶²¹ Müellif, Amr b. Talha'dan Hz. Peygamber'in şemailine dair ve çocuklara karşı muamelesini ifade eden bir rivayet aktarmıştır.¹⁶²²

Bekr b. Abdurrahman: Bekr b. Abdurrahman b. Abdillâh b. İsâ b. Bekr b. Abdurrahman b. Ebî Leyla el-Ensari (ö. 212/827). Sikadir.¹⁶²³ İbn Ebî Şeybe, Bekr b. Abdurrahman'dan Resûlullah'ın hicretinden önce Medine'deki Müslümanların durumu, namaz ibadeti ve mescitlerle ilgili bir rivayet aktarmıştır.¹⁶²⁴

Esbat b. Muhammed: Esbat b. Muhammed b. Abdurrahman b. Halid b. Meysere el-Kuraşî (ö. 200/815). Sikadir¹⁶²⁵ Yazar, Esbat b. Muhammed'den ilk hicret edenlerle ilgili bir rivayet aktarmıştır.¹⁶²⁶

Ebü İshak el-Ezdi: Ebu İshâk b. İshâk el-Ezdi (ö. 282/895) birçok eseri bulunan ve alim, fakih olan bir zattır.¹⁶²⁷ Müellif, kendisinden Mûte savaşı ve Hz. Cafer'in şehadeti ile ilgili bir rivayet nakletmiştir.¹⁶²⁸

¹⁶¹⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVIII, 112.

¹⁶¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 568.

¹⁶¹⁶ İbn Hacer, *Takrib*, I, 26; *Tehzib*, I, 81.

¹⁶¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 474.

¹⁶¹⁸ İbn Hibban, *es-Sikât*, VIII, 465; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 35. İbn Hacer, *Tehzib*, II, 35.

¹⁶¹⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 411; *ez-Zehebî*, *A'lam*, V, 220.

¹⁶²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 550.

¹⁶²¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 401.

¹⁶²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil* XVI, 493.

¹⁶²³ *ez-Zehebî*, *A'lam*, X 512-515.

¹⁶²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 564.

¹⁶²⁵ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 357. İbn Hacer, *Takrib*, I, 35.

¹⁶²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 565.

¹⁶²⁷ *ez-Zehebî*, *A'lam*, XIII, 339-341.

¹⁶²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 519.

Hüseyin b. Muhammed: Hüseyin b. Muhammed b. Behram et-Temimi Ebu Ahmed el-Mervizi (ö. 213/828)¹⁶²⁹, sikadır.¹⁶³⁰ Yazar, kendisinden Adi b. Hatım et-Tai'nin Müslüman olması hakkında bir rivayet aktarmıştır.¹⁶³¹

İbn Ebî Ganiyye: Yahya b. Abdilmelik, b. Humeyd İbn Ebî Ğaniyye el-Huzai Ebu Zekeriya el-Kûfi (ö. 187/803) sikadır.¹⁶³² Yazar, ondan Hz. Ali'nin faziletine ve Kur'an'nın tevili için savaacağına dair bir rivayet nakletmiştir.¹⁶³³

İbnYeman: İbnYeman, Yahya b. Yeman el-Aceli el-Kûfi(ö. 189/805), sadûktur. Çok hata yapanlardan kabul edilir. Dokuzuncu tabaka büyüklerindedir.¹⁶³⁴ Yazar, kendisinden İsrâ vakti vuku bulan mirâç hadisesi ve "Sidretü'l-Müntehâ"nın nerede olduğu hakkında bir rivayet aktarmıştır.¹⁶³⁵

İshâk b. Mansûr: Ebu Abdurrahman es-Selûlî (ö. 204/819) Şîi olmakla itham edilmiştir. Sadûktur.¹⁶³⁶ Müellif, ondan Hz. Peygamber'in şemiline dair bir rivayet almıştır.¹⁶³⁷

Mâlik b. Dirhem: Mâlik b. İsmail b. Dirhem Ebû Gassân en-Nehdî el-Kûfi (ö. 207/822) hafız, sika ve mütkindir.¹⁶³⁸ Yazar, kendisinden Uhud savaşı, Hz. Ali'nin kılıcının hakkını vermesi ve Peygamberin cengaverleri sayması ile ilgili bir rivayet nakletmiştir.¹⁶³⁹

Merhum b. Abdülaziz: Merhum b. Abdülaziz b. Mihran el-Attar el-Kureşi el-Ümevi Ebu Muhammed (ö. 188/804)¹⁶⁴⁰Sikadır.¹⁶⁴¹ Müellif, ondan Hz. Ebû Bekr'in Resûlullah'ı, vefatından sonra öptüğüne dair bir rivayeti aktarmıştır.¹⁶⁴²

Mualla b. Mansur: Mualla b. Mansur er-Razi Ebu Ya'la Yahya b. Mualla b. Mansur (ö. 211/826)¹⁶⁴³ sika ve fakihtir. Yazar, Mualla b. Mansur'den Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulüne dair bir rivayet aktarmıştır.¹⁶⁴⁴

¹⁶²⁹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 79.

¹⁶³⁰ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 473; İbn Hacer, *Takrib*, II, 79.

¹⁶³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 267.

¹⁶³² Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI 446-448; İbn Hacer, *Takrib*, II, 353.

¹⁶³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 105.

¹⁶³⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI,306; *Takribu't-Tehzib*, II, 361.

¹⁶³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

¹⁶³⁶ İbn Hacer, *Takrib*, I, 61; *Tehzib*, I, 250.

¹⁶³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Libâs*, XII, 566.

¹⁶³⁸ İbn Hacer, *Takrib*, II, 223; *Tehzib*, X, 3.

¹⁶³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 366.

¹⁶⁴⁰ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII 366-388.

¹⁶⁴¹ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII 366-388; İbn Hacer, *Takrib*, II, 237.

¹⁶⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 477.

¹⁶⁴³ İbn Hacer, *Takrib*, II, 265.

¹⁶⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 487.

Muhammed b. Ebu Adiy: Muhammed b. İbrahim Ebu Amr el-Basrî (ö. 194/810) dokuzuncu tabaka sikalarındandır.¹⁶⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, bu raviden Enfal suresi 11. ayetinin Bedir günü yağın yağmurla ilgili olduğu bilgisini ifade eden bir rivayet aktarmıştır.¹⁶⁴⁶

Muhammed b. Ebu Ubeyde: Muhammed b. EbîUbeyde Abdülmelik b. Main b. Abdurrahman b. Abdillâh b. Meud el-Kûfi (ö. 250/864). Onuncu tabaka sikalarındandır.¹⁶⁴⁷ Yazar, İlk Müslümanlardan Abdullâh b. Mesud hakkında bir rivayet nakletmiştir.¹⁶⁴⁸

Muhammed b. Mervan: Muhammed b. Mervan el-Akili Ebû Bekr el-Basrî (veya el-Acili) (ö. ?) sekizinci tabakadan sadüktür. Evhamlı olduğu söylenir.¹⁶⁴⁹ Yazar, ondan Hz. Peygamber'in bizzat kendisi Übey b. Halef'i öldürdüğüne dair bir rivayet nakleder.¹⁶⁵⁰

Muttalib b. Ziyad: Muttalib b. Ziyad b. Ebî Züheyr es-Sekafi (ö. 185/801)¹⁶⁵¹ Kûfe'nin büyük hadisçilerindendir. Sika olduğu rivayet edilir.¹⁶⁵² Müellif, bu raviden Hayber savaşı ve Hz. Ali'nin ancak kırk kişinin kaldırabildiği kale kapısını yerinden söktüğüne dair bir rivayet nakletmiştir.¹⁶⁵³

Safvân b. İsâ :Safvân b. İsâ Ebu Muhammed ez-Zührî el-Basrî el-Kassam (ö. 198/813), sikadır. İbn Ebî Şeybe, Safvân b. İsâ'dan Sa'd b. Ebî Zubâb'ın Müslüman oluşu ve ihtida eden kavmi için güvence istemesi ile ilgili bir rivayet nakletmiştir.¹⁶⁵⁴

Sehl b. Yusuf: Sehl b. Yusuf el- Enmati el-Basrî (ö. 190/806) sikadır. Kaderilikle itham edilmiştir.¹⁶⁵⁵ Yazar, bu şeyhinden Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulüne dair bir rivayet almıştır.¹⁶⁵⁶

Süleyman b. Harb: Süleyman b. Harb b. Necil el-Ezdî el-Vaşıhî, Ebu Eyyüb el-Basrî Mekke kadısı (ö. 224/839). Dokuzuncu tabakadan hafız, imam ve sıkadır.¹⁶⁵⁷ Müellif, bu zattan Hz. Peygamber'in Abdullâh b. Abbâs'ın ilminin artması için ona dua ettiğine dair bir rivayet nakletmiştir.¹⁶⁵⁸

¹⁶⁴⁵ İbn Hacer, *Takrib*, II, 141; *Tehzib*, IX,12.

¹⁶⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 306.

¹⁶⁴⁷ İbn Hacer, *Takrib*, II, 189; *Tehzib*, IX,334.

¹⁶⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

¹⁶⁴⁹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 206; *Tehzib*, IX,425.

¹⁶⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 362.

¹⁶⁵¹ ez-Zehabi, *A'lam*, VIII, 332-334.

¹⁶⁵² ez-Zehabi, *A'lam*, VIII, 332-335.

¹⁶⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 139.

¹⁶⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 122.

¹⁶⁵⁵ İbn Hacer, *Takrib*, I, 357.

¹⁶⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 469.

¹⁶⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, IV,179; *Takrib*, I, 322.

¹⁶⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 187.

Ya'mer b. Bişr: Ya'mer b. Bişr: Ya'mer b. Bişr el-Horasani el-Mervizi (ö. ?) Abdullah b. Mübarek'in önemli sika ravilerindendir.¹⁶⁵⁹ Yazar, ondan Hz. Peygamber'in Uhud savaşında söyledikleriyle ilgili bir rivayet aktarmıştır.¹⁶⁶⁰

Yahya b. Abdülmelik: Yahya b. Abdülmelik b. Ebî Utbe el-Huzai el-Kûfi (ö.180/796). Okuzuncu tabaka büyüklerindendir. Münferid hadisler rivayet etmiştir.¹⁶⁶¹ Müellif, bu hocasından Uhud savaşında Hz. Peygamber'in yaralanması hakkında bir rivayet almıştır.¹⁶⁶²

Yahya b. İshak: Yahya b. İshak el-Beceli es-Seylehânî Ebu Zekeriya (ö. 210/825). Onuncu tabakanın büyüklerinden sikadır.¹⁶⁶³ İbn Ebî Şeybe, bu zattan Beni Mutalik gazvesi ve azil meselesi ile ilgili bir rivayet aktarmıştır.¹⁶⁶⁴

Yahya b. Ya'la el-Eslemi: Yahya b. Ya'lâ el-Eslemi (ö. ?) dokuzuncu tabaka ricalindendir. Şii ve zayıftır. ¹⁶⁶⁵ Müellif, ondan Hz. Ömer'in Müslüman olması hakkında bir rivayet almıştır.¹⁶⁶⁶

2.2.2. İki Rivayet Naklettiği Hocaları

Abdullah b. Bekr: Abdullah b. Bekr et-Teymi, es-Sehmi el-Bahili el-Basrî(ö. 208/823) Hafız ve hüccedir. ¹⁶⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Bekr'den Uhud savaşı¹⁶⁶⁸ ve Resûlullah'ın mucizelerinden olan dualarının kabulü ile ilgili İbn Abbâs'a dua etmesi ile ilgili iki rivayet nakletmiştir.¹⁶⁶⁹

Abdurrahman b. Ğazvân Kurad Ebu Nuh: Kurad Ebu Nuh Abdurrahman b. Ğazvân (ö. 215/830) Dokuzuncu tabaka sikalarındandır.¹⁶⁷⁰ Müellif, bu hocasından Hz. Peygamber'in Rahip Bahîrâ ile görüşmesi¹⁶⁷¹ ve Bedir savaşı ve Hz. Peygamber'in duası hakkında iki rivayet nakletmiştir..¹⁶⁷²

¹⁶⁵⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 14; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1952, Birinci Baskı, IX, 313; el-Bağdâdî, *Tarih*, XIV, 358, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1417, Beyrut (thk. M. A. Kadir Ata)

¹⁶⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 149.

¹⁶⁶¹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 353; *Tehzib*, XI,252.

¹⁶⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 366.

¹⁶⁶³ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, thk. M. Avvâme Daru'r-Reşid Suriye, 1986, s., 587,; Mizzî, *Tehzib*, XXXI, 197.

¹⁶⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 392.

¹⁶⁶⁵ İbn Hacer, *Takrib*, II, 361.

¹⁶⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 262; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 555.

¹⁶⁶⁷ ez-Zehabi, *A'lam*, IX, 450; İbn Hacer, *Takrib*, I, 404.

¹⁶⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

¹⁶⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 186.

¹⁶⁷⁰ İbn Hacer, *Takrib*, I, 494

¹⁶⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224.

¹⁶⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 315.

Abdurrahman b. Mehdi: Abdurrahman b. Mehdi b. Hisân el-Anberi Ebu Said el-Basrî (ö. 189/805) dokuzuncu tabakadan sika, sebt ve hafızdır. Rical ve hadis ilminde bilgi sahibidir.¹⁶⁷³ Yazar, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in Ka'be'nin anahtarlarını Osman b. Talha'ya vermesi ile ilgili iki rivayet nakletmiştir.¹⁶⁷⁴

Ahmed b. Abdullah: Ahmed b. Abdillallah Yunus (ö. 227/842). Onuncu tabakadan sika ve hafızdır.¹⁶⁷⁵ Müellif, Ahmed b. Abdillallah'tan Bedir savaşı ve Ebu Cehl'in öldürülmesi¹⁶⁷⁶ ve Uhud savaşı, Hz. Hamza'nın şehadeti ve Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye için dua etmesini anlatan iki rivayet aktarmıştır.¹⁶⁷⁷

Aiz b. Habib: Aiz b. Habib el-Mellah Ebu Ahmed el-Kûfi (ö. 190/806) dokuzuncu tabakadan sadûktur. Şiilikle edilmiştir.¹⁶⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, Aizb. Habib'den Bedir savaşının tarihi¹⁶⁷⁹ ve Bedir'de Muhacir ve Ensar'ın sayısı hakkında iki rivayet almıştır.¹⁶⁸⁰

Ebu Davud el-Hafri: Amr b. Sa'd el-Kûfi (ö. 203/818). Dokuzuncu tabaka sikalarındandır.¹⁶⁸¹ Müellif, bu zattan Bedir savaşında esirlerin durumu¹⁶⁸² ve Hayber savaşında Abdullah b. Muğaffel ile ilgili iki rivayet nakletmiştir.¹⁶⁸³

Ebû Bekr b. Ayaş: Ebû Bekr b. Ayaş b. Salim el-Esedî el-Kûfi el-Hannat el-Mukri (ö. 193/809). Galatı çok ve leyyinu'l-hadis olduğu söylenmiştir.¹⁶⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ayaş'tan Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in katındaki konumu ile ilgili Hz. Aişe 'ye sorulan soru¹⁶⁸⁵ ve Haris b. Hassan'ın Medine'ye geldiğinde Hz. Peygamber'i Minberde görmesi ve Amr b. el-As'ın siyah sancakları hakkında iki rivayet aktarmıştır..¹⁶⁸⁶

Hümejd b. Abdurrahman : Hümejd b. Abdurrahman er-Ruasi (ö. 189/805). Sikadır.¹⁶⁸⁷ Müellif, bu hocasından Savaşta dikkat edilmesi gereken kurallarla ilgili Hz. Peygamber'in tavsiyesi¹⁶⁸⁸ ve Hz. Peygamber'in ismi belli olmayan bir savaşa katılmak

¹⁶⁷³ İbn Hacer, *Takrib*, I, 499; *Tehzib*, VI, 279.

¹⁶⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460, 491.

¹⁶⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, X,5; *Takrib*, I, 19.

¹⁶⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 323.

¹⁶⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 363.

¹⁶⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, V, 88; *Takrib*, I, 390.

¹⁶⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 335.

¹⁶⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 336.

¹⁶⁸¹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 56; *Tehzib*, VII, 452.

¹⁶⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 318.

¹⁶⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

¹⁶⁸⁴ ez-Zehabi, *A'lam*, VIII, 495-508;

¹⁶⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 116.

¹⁶⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 194.

¹⁶⁸⁷ İbn Hacer, *Takrib*, I, 203.

¹⁶⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 579.

isteyen Ümmü Kebşe adlı hanım sahabeye izin vermemesi ile ilgili iki rivayet aktarmıştır.¹⁶⁸⁹

Hüseyin b. Muhammed: Ebu Ahmed el-Müeddeb Hüseyin b. Muhammed el-Mervezi (ö. 213/828). Sikadır.¹⁶⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, Hüseyin b. Muhammed el-Mervezi'den Hz. Ebû Bekr'in hilafeti, onun ilk Müslüman olduğu ve Hz. Ali'nin ona biat etmemesi¹⁶⁹¹ ve Uhud savaşı ve Uhud savaşına katılan yabancılarla ilgili iki rivayet aktarmıştır.¹⁶⁹²

Kesir b. Hişam: Kesir b. Hişam el-Kilabi Ebu Yeshel er-Rukiy (ö. 207/822) yedinci tabaka sikalarındandır.¹⁶⁹³ Müellif, Kesir b. Hişam'dan Muaviye döneminde mezarları nakledilen Uhud şehidlerinin durumu¹⁶⁹⁴ ve Hendek savaşının sonuçlanması ile Beni Kurayza savaşı hakkında iki rivayet aktarmıştır.¹⁶⁹⁵

Muhammed b. Ubeyd: Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye Abdurrahman et-Tanafisi Ebu Abdullah el-Kûfi el-Ahdep (ö. 204/819). On birinci tabaka sikalarındandır.¹⁶⁹⁶

Yazar bu hocasından Zeyd b. Harise ve komutanlığı¹⁶⁹⁷ ve Hz. Peygamber'in mucizeleriyle ilgili iki rivayet nakletmiştir.¹⁶⁹⁸

Mervan b. Muaviye: Mervan b. Muâviye b. el-Haris el-Fezari Ebu Abdillah el-Kûfi (ö. 193/809). Sika, hafız, bazen tedlis yapar.¹⁶⁹⁹ İbn Ebî Şeybe Mervan b. Muaviye'den Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan suyun bereketlenmesi¹⁷⁰⁰ ve Hz. Peygamber'in vefatı, kabri ile ilgili iki rivayet aktarmıştır.¹⁷⁰¹

Muaviye b. Hişam: Muâviye b. Hişam el-Kassar Ebu'l-Hasan el-Kûfi Muaviye b. Ebî'l-Abbâs (ö. 204/819). Dokuzuncu tabaka küçüklerindedir. Sadûk olduğu, fakat hata yaptığı söylenir.¹⁷⁰² Müellif, Muaviye b. Hişam'dan ilk Müslümanlar ve Hz. Ali'nin ilk

¹⁶⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Siyer* XVIII, 215.

¹⁶⁹⁰ İbn Hacer, *Takrib*, II, 79; *ez-Zehebî, A'lami*, X, 217.

¹⁶⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 341.

¹⁶⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 184.

¹⁶⁹³ İbn Hacer, *Takrib*, II, 134; *Tehzib*, VIII, 429.

¹⁶⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 365.

¹⁶⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 391.

¹⁶⁹⁶ İbn Hacer, *Takrib*, II, 188; *Tehzib*, IX, 327.

¹⁶⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517.

¹⁶⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 480.

¹⁶⁹⁹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 123; *ez-Zehebî, A'lami*, IX, 51.

¹⁷⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 461.

¹⁷⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 338.

¹⁷⁰² İbn Hacer, *Takrib*, II, 261.

Müslüman olması¹⁷⁰³ ile Necaşi'nin vefatı ve cenaze namazı hakkında iki rivayet aktarmıştır.¹⁷⁰⁴

Süveyd b. Amr: Süveyd b. Amr el-Kelbi Ebu'l-Velid el-Kûfi (ö. 203/818) onuncu tabaka büyüklerinden sika ve abiddir. İbn Hibban tarafından delilsiz tenkid edilmiştir.¹⁷⁰⁵ Yazar, Süveyd b. Amr'den Hz. Peygamber'in ahlakı ve adabı¹⁷⁰⁶ ve Hz. Peygamber'in vefatı ve kefenlenmesi ile ilgilidir iki rivayet aktarmıştır.¹⁷⁰⁷

Şeyhun İna (Meçhul ravi)

İbn Ebî Şeybe, meçhul ravilerden Hz. Ebû Bekr'in Müslüman olması ile ilgili Hassan b. Sâbit'in Şiirini¹⁷⁰⁸ ve Hz. Ali'nin kaç yaşında iken Müslüman olduğunu ifade eden iki rivayet nakletmiştir.¹⁷⁰⁹

Ubeyde b. Humeyd: Ubeyde b. Humeyd b. Suheyb el-Kûfi Ebu Abdurrahman el-Hazza' (ö. 190/806). Sika, salih ve sahibu'l-hadistir.¹⁷¹⁰ Müellif, Ubeyde b. Humeyd'den Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan suyun bereketlenmesi¹⁷¹¹ ve namazın farz kılınışı ile rekât sayısı hakkında iki rivayet aktarmıştır.¹⁷¹²

2.2.3. Üç Rivayet Naklettiği Hocaları

Abdullah b. Mübarek: Abdullah b. Mübarek el-Mervezî (ö. 181/797). Üçüncü tabakadan sika, sebt, fakih, âlim, cevad ve mücahittir.¹⁷¹³ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Mübarek'ten üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Peygamber'in savaş taktiği¹⁷¹⁴, Hz. Peygamber'in mucizelerinden duasının kabulü¹⁷¹⁵ ve Hz. Peygamber'in Tebuk seferine çıktığı zaman açıkça belirtmesi¹⁷¹⁶ şeklindedir.

Abdurrahman b. Mehdi: Abdurrahman b. Mehdi b. Hisân el-Anberi Ebu Said el-Basrî (ö. 189/805). Dokuzuncu tabakadan sika, sebt ve hafızdır. Rical ve hadis ilminde bilgi sahibidir.¹⁷¹⁷ Müellif, Abdurrahman b. Mehdi'den üç rivayet aktarmıştır. Bu

¹⁷⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

¹⁷⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 421.

¹⁷⁰⁵ İbn Hacer, *Takrib*, I, 341.

¹⁷⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 217.

¹⁷⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 164.

¹⁷⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253.

¹⁷⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Tarih*, XVIII, 343.

¹⁷¹⁰ ez-Zehabi, *A'lam*, VIII, 508-510.

¹⁷¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 459.

¹⁷¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 594.

¹⁷¹³ İbn Hacer, *Takrib*, I, 445; *Tehzib*, V, 382.

¹⁷¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 223.

¹⁷¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 486.

¹⁷¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 541.

¹⁷¹⁷ İbn Hacer, *Takrib*, I, 499; *Tehzib*, VI, 279.

rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Peygamber'in vefatı ve kabrinin şekli¹⁷¹⁸, Hz. Peygamber'in Amr b. el-As'a sancağı bağlayıp verdiğini ifade ediyor¹⁷¹⁹ ve Hz. Peygamber'in şemali ilgili (gümüş yüzüğü).¹⁷²⁰

Ali b. Haşim: Ali b. Haşim b. el-Berid el-Beridi el-Amiri Ebu'l-Hasan el-Kûfi el-Hızır (ö. 180/796). Sekizinci tabakadan sadûktur. Şîlikle itham edilmiştir.¹⁷²¹ Müellif, Ali b. Haşim'den üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Uhud savaşında müşriklerin cesedi ve diyet teklif etmeleri¹⁷²², Hudeybiye gazvesinden bir yıl sonra yapılan Umre (Umretu'l-Kazâ)¹⁷²³ ve Hayber gazvesi ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye duası.¹⁷²⁴

Ebu'l-Ahvas: Muhammed b. Hayyan b. el-Ehvas el-Begavi (ö. 227/842) Dokuzuncu tabakadan sadûktur.¹⁷²⁵ Yazar, Ebu'l-Aves'ten üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hendek savaşında Hz. Peygamber'in toprak taşınması ve Şiir okuması¹⁷²⁶, Hz. Ömer'in şehid edilişi ve Abdurrahman b. Avf'ın sabah namazını kıldırması¹⁷²⁷ ve Ebu Talib'in vefatı ve defni.¹⁷²⁸

İshak er-Râzî: İshak b. Süleyman er-Razi Ebu Yahya el-Abdi (ö. 200/815). Dokuzuncu tabakadan sikadır.¹⁷²⁹ Müellif, İshak er-Râzî'den üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Ömer'in şehid edilişi ve hançerlendiği zaman okuduğu sure¹⁷³⁰, Hz. Osman'ın şehadeti ve rüyası¹⁷³¹ ve Hz. Peygamber'in şemali ile ilgili (sakalındaki beyazlık) bir rivayet.¹⁷³²

Yahya b. Ebî Bükeyr: Yahya b. Ebu Bükeyr Nesr el-Esedi Ebu Zekeriya el-Kirmani el-Mısri (ö. 230/844). Aslen Kûfe'den olup Bağdat'ta yaşamıştır. Dokuzuncu tabakadan sikadır..¹⁷³³ Yazar, Yahya b. Ebî Bükeyr'den üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Ebû Bekr'in Müslüman oluşu ve ilk yedi Müslüman¹⁷³⁴,

¹⁷¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 311.

¹⁷¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 198.

¹⁷²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 582.

¹⁷²¹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 45; *Tehzib*, VII, 392.

¹⁷²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 349.

¹⁷²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 404.

¹⁷²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 441.

¹⁷²⁵ İbn Hacer, *Takrib*, II, 156; *Tehzib*, IX, 136.

¹⁷²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 381.

¹⁷²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 593.

¹⁷²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 378.

¹⁷²⁹ İbn Hacer, *Takrib*, I, 58; *Tehzib*, I, 234.

¹⁷³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 594.

¹⁷³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 605.

¹⁷³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 562.

¹⁷³³ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 190; *Takrib*, II, 344; *Mizzî*, *Tehzibu'l-Kemâl*, 31. Cilt 245.

¹⁷³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

Akabe gecesi ve biat eden Müslümanların sayısı¹⁷³⁵ ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden cansız varlıkların onu selamlaması.¹⁷³⁶

Yunus b. Muhammed: Yunus b. Muhammed b. Müslim el-Bağdâdî Ebu Hamid el-Hafız el-Müeddeb (ö. 207/822). Dokuzuncu tabaka küçük muhaddislerinden sika, sebt ve sadûktur.¹⁷³⁷ İbn Ebî Şeybe Yunus b. Muhammed'den üç rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hudeybiye gazvesi ve fetih suresinin inmesi¹⁷³⁸, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in "artık hicret bitmiştir." demesi¹⁷³⁹ ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan kütüğün ağlaması.¹⁷⁴⁰

2.2.4. Dört Rivayet Naklettiği Hocaları

Cerir b. Abdülhamid: Cerir b. Abdülhamid, b. Farat el-Aynî el-Kûfî (ö. 188/804). Rey kadılarındandır. Güvenirlik durumu sikadır.¹⁷⁴¹ İbn Ebî Şeybe, Cerir b. Abdülhamid'den dört rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Ebû Bekr'in Müslüman oluşu ve ilk Müslümanlar¹⁷⁴², İlk Müslümanların maruz kaldıkları zorluklar¹⁷⁴³, Bedir savaşında fidyeler¹⁷⁴⁴, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in taktiği¹⁷⁴⁵ ve Nocrân Hıristiyanları ile mûlaane.¹⁷⁴⁶

İsâ b. Yunus: İsâ b. Yunus b. Ebî İshak İsrâil es-SEbî (ö. 191/807). Sekizinci tabakadan sikadır.¹⁷⁴⁷ Müellif, İsâ b. Yunus'tan dört rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in şemali ile ilgili tasviri¹⁷⁴⁸, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının ve niyetinin kabulü¹⁷⁴⁹, Hz. Peygamber'in ahlak ve adabından olan gözlerine sürme çekmesi¹⁷⁵⁰ ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının ve niyetinin kabulü.¹⁷⁵¹

¹⁷³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 616.

¹⁷³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 445.

¹⁷³⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,447; *Takrib*, II, 386.

¹⁷³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 405.

¹⁷³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 494.

¹⁷⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 475.

¹⁷⁴¹ İbn Hacer, *Tehzibu*, II, 75; *Takrib*, I, 127.

¹⁷⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254.

¹⁷⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

¹⁷⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.

¹⁷⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

¹⁷⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 556.

¹⁷⁴⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, VIII,237; *Takrib*, II, 103

¹⁷⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 514.

¹⁷⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 603.

¹⁷⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 161.

¹⁷⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 502.

Süleyman b. Harb: Süleyman b. Harb b. Necil el-Ezdi el-Vâşihî, Ebu Eyyüb el-Basrî Mekke kadısı (ö. 224/839). Dokuzuncu tabakadan hafız, imam ve sıkadır.¹⁷⁵² Müellif, Süleyman b. Harb'den dört rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Uhud şehidlerinin defnedilmeleri¹⁷⁵³, Hudeybiye antlaşmasını bozan müşrikler ve Mekke'nin fethi¹⁷⁵⁴, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in Ka'be duvarındaki resimleri sildirmesi¹⁷⁵⁵, Hz. Peygamber'in Kabe'deki putları devirmesi ve Mekke'yi harem bölgesi olarak ilan etmesi¹⁷⁵⁶ ve Mûte savaşında komutanlar.¹⁷⁵⁷

Ya'la b. Ubeyd: Ya'la b. Ubeyd b. Ümeyye el-Kûfi, Ebu Yusuf et-Tanafisî (ö. 20?). Dokuzuncu tabaka siklarından.¹⁷⁵⁸ Müellif, Ya'la b. Ubeyd'den dört rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin konusu şunlardır: Uhud savaşında Hz. Peygamber'in Abdullah b. Selul ordusunu reddetmesi¹⁷⁵⁹, Hayber savaşında Hz. Ali¹⁷⁶⁰, Mekke fethinin tarihi¹⁷⁶¹ ve Hz. Peygamber'in vahyi takip etmesi.¹⁷⁶²

2.2.5. Beş Rivayet Naklettiği Hocaları

Muhammed b. Abdillah el-Esedi: Muhammed b. Abdillah b. Zübeyir b. Dirhem Ebu Halid el-Kûfi (ö. 203/818). Dokuzuncu tabakadan sıkadır.¹⁷⁶³

İbn Ebî Şeybe, bu hocasından beş rivayet nakletmiştir. Rivayetleri, Necaşi'nin vefatı ve cenaze namazı¹⁷⁶⁴, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in annesinin kabrini ziyaret etmesi¹⁷⁶⁵, Kabile temsilcilerinin Hz. Peygamber'e gelmeleri¹⁷⁶⁶, Hz. Peygamber'in kendini Arap kabilelerine arz etmesi¹⁷⁶⁷ ve Taif gazvesinden sonra Cirane'de ganimetlerin taksimi ve ondan sonra Hz. Peygamber'in Umre'ye gitmesi ile ilgilidir.¹⁷⁶⁸

¹⁷⁵² İbn Hacer, *Tehzib*, IV,179; *Takrib*, I, 322.

¹⁷⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 364.

¹⁷⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 460.

¹⁷⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 472.

¹⁷⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 472.

¹⁷⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 506.

¹⁷⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 399; *Takrib*, II, 378.

¹⁷⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 351.

¹⁷⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 446.

¹⁷⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 491.

¹⁷⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 519.

¹⁷⁶³ İbn Hacer, *Tehzib*, IX,25; *Takrib*, II, 176.

¹⁷⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 422.

¹⁷⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 366.

¹⁷⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 351.

¹⁷⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

¹⁷⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 505.

2.2.6. Altı Rivayet Naklettiği Hocaları

Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb: Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb Ebu Ali el- Bağdâdî (ö. 209/824). Dokuzuncu tabaka sikalarındandır.¹⁷⁶⁹

Müellif, Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb'den altı rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu, Mekke'nin fethi ve fil olayı¹⁷⁷⁰, İsrâ ve Mirâç'ta meydana gelen olaylar¹⁷⁷¹, Hz. Peygamber'in Mirâç'ta gördükleri¹⁷⁷², Hz. Peygamber'in Mirâç'ta Hz.Mûsâ'yı görmesi¹⁷⁷³, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in konuşması¹⁷⁷⁴ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulü ile ilgilidir.¹⁷⁷⁵

Hevze b. Halife: Hevze b. Halife b. Abdillâh b. Abdîrrahman b Ebî Bekr es-Sakafî el-Bekrî Ebu Esed el-Basrî el-Asam(ö. 216/831). Dokuzuncu tabakadan kabul edilir. Sadûktur.¹⁷⁷⁶

İbn Ebî Şeybe Hevze b. Halife'den altı rivayet aktarmıştır. Rivayetleri, Tabiin'den Yezîd el-Fârisî'nin İbn Abbâs'a şemâille ilgili anlattığı rüyası.¹⁷⁷⁷, Hz. Peygamber'in İsrâ olayını anlatması¹⁷⁷⁸, Hendek savaşı ve Sa'd b. Muâz'ın ölümü¹⁷⁷⁹, Hendek savaşı ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden geleceği haber vermesi¹⁷⁸⁰, Hayber savaşında komutanlar¹⁷⁸¹, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in Ka'be'de namaz kılışı ile ilgilidir.¹⁷⁸²

2.2.7. Yedi Rivayet Naklettiği Hocalar

Esved b. Amir (Şâzân): Esved b. Amir Ebu Abdîrrahman (ö. 188/804). Dokuzuncu tabaka sikalarındandır.¹⁷⁸³

İbn Ebî Şeybe, Esved b. Amir'den yedi rivayet aktarmıştır. Rivayetlerinin konusu şu şekildedir: Hicret yolculuğu ve Sürâka olayı¹⁷⁸⁴, Bedir savaşında şehit olanlar¹⁷⁸⁵, Uhud

¹⁷⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, III,323; *Takrib*, I, 171.

¹⁷⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 222.

¹⁷⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

¹⁷⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 249.

¹⁷⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 250.

¹⁷⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 480.

¹⁷⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 475; *Kitabu't-Tib*, XII, 92.

¹⁷⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,74; *Takrib*, II, 322.

¹⁷⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 518

¹⁷⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 247.

¹⁷⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378.

¹⁷⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 385.

¹⁷⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 439.

¹⁷⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 497.

¹⁷⁸³ İbn Hacer, *Takrib*, I, 76; *Tehzib*, I, 34.

¹⁷⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275.

¹⁷⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 325.

savaşında Hz. Peygamber'i koruyanlar ve müşrikleri uzaklaştıranlar¹⁷⁸⁶, Hayber savaşında Hz. Ali¹⁷⁸⁷, Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında gelecekle ilgili bilgi vermesi¹⁷⁸⁸, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan hayvanların onu tanınması¹⁷⁸⁹, Veda hutbesinin faizin yasaklanmasıyla kısmı.¹⁷⁹⁰

Haşim b. Kasım: Haşim b. Kasım b. Müslim Ebu'n-Nasr el-Leysi el-Bağdâdî (ö. 207/822). Dokuzuncu tabakadan sikadır.¹⁷⁹¹

Yazar, Haşim b. Kasım'den yedi rivayet aktarmıştır. Rivayetleri, Uhud şehitlerinin yıkanma ve namaz¹⁷⁹², Hayber savaşı¹⁷⁹³, Hayber savaşında ganimetten mal çalanın durumu ve sadece müminlerin cennete gireceğine dair hadisi¹⁷⁹⁴, Hayber savaşında haram kılınan şeyler¹⁷⁹⁵, Huneyn savaşı.¹⁷⁹⁶, Zû karad savaşı¹⁷⁹⁷ ve ilk inen sure ile ilgilidir.¹⁷⁹⁸

Şerik b. Abdullah: Şerik b. Abdullah Ebû Abdullah en-Nehâî (ö. 177/793). Güvenilirlik durumu, sika, la be'se bih şeklindedir.¹⁷⁹⁹

İbn Ebî Şeybe Şerik b. Abdullah'tan yedi rivayet aktarmıştır. Rivayetler, Hz. Peygamber'in vefatı ve kefenlenmesi¹⁸⁰⁰, Hz. Peygamber'in kabri¹⁸⁰¹, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'i tavsifi, Hz. Peygamber'in şemali¹⁸⁰², Hz. Peygamber'in kıyafeti¹⁸⁰³, Hz. Peygamber'in ayakkabıları¹⁸⁰⁴, Hz. Peygamber'in emanetçileri, silahını emanet ettiği kişiler¹⁸⁰⁵ ve Hüneyn savaşı ve Hz. Peygamber'in Hüneyn'de tekrarladığı sözü ile ilgilidir.¹⁸⁰⁶

¹⁷⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

¹⁷⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 440.

¹⁷⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 104..

¹⁷⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 477.

¹⁷⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 598.

¹⁷⁹¹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 314; *Tehzib*, XI, 18.

¹⁷⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 355.

¹⁷⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 433.

¹⁷⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 442.

¹⁷⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 445.

¹⁷⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 532.

¹⁷⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 534.

¹⁷⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 536.

¹⁷⁹⁹ ez-Zehabî, *A'lâm*, VIII, 200, 217.

¹⁸⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 164.

¹⁸⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 341.

¹⁸⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 516.

¹⁸⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 567.

¹⁸⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 533.

¹⁸⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 121.

¹⁸⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 520.

2.2.8. Sekiz Rivayet Naklettiği Hocaları

Hatim b. İsmail: Hatim b. İsmail el-Medini Ebu İsmail el-Hârisî (ö. 187/803). İkinci tabaka ravilerinden sadûktur.¹⁸⁰⁷

İbn Ebî Şeybe, Hatim b. İsmail'den sekiz rivayet aktarmıştır. Rivayetleri, Hz. Peygamber'in elçilerinin yabancı dil öğrenmeleri ve Amr b. Umeyye'i Necâşî'ye göndermesi¹⁸⁰⁸, Bedir savaşının gerçekleştiği tarih¹⁸⁰⁹, Hz. Peygamber'in vefatını haber vermesi¹⁸¹⁰, Hz. Peygamber'in, hastalığı sırasında Hz. Aişe'nin yanında kalmak istemesi¹⁸¹¹, Hz. Peygamber'in soyu¹⁸¹², Veda Haccı ve veda hutbesi¹⁸¹³, Hz. Peygamber'in altın yüzük taktığı¹⁸¹⁴, Hz. Peygamber'in Suffe ehlini yemeğe davet etmesi ve mucizelerinden olan yemeğin bereketlenmesi ile ilgili rivayetlerdir.¹⁸¹⁵

2.2.9. Dokuz Rivayet Naklettiği Hocaları

Ğunder: Muhammed b. Cafer el-Medeni el-Basrî el-Hüzeli (ö. 194/810). Dokuzuncu tabakadan sikadır. Fakat unutkan olduğu söylenir.¹⁸¹⁶

Müellif, Ğunder'den dokuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin konusu, Beni Kurayza savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın hükmü¹⁸¹⁷, Fetih suresinin ilk ayetinin Hudeybiye hakkında indiği¹⁸¹⁸, Hudeybiye dönüşü sabah namazının kazaya kalması¹⁸¹⁹, Mekke'nin fethi ve Nasr suresinin ilk ayeti¹⁸²⁰, Tebuk savaşı ve Hz. Ali'nin Medine'de bırakılması¹⁸²¹, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ve irtidatla mücadelesi¹⁸²², Hz. Ali'nin hilafeti ve şehadeti¹⁸²³, Hz. peygamber, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in yaşları¹⁸²⁴ ve Hz. Peygamber'e gelen kabile temsilcileri ile iligidir.¹⁸²⁵

¹⁸⁰⁷ İbn Hacer, *Takrib*, I, 137.

¹⁸⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 284.

¹⁸⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300; İbn Sa'd, *Tabakât*, farklı senedle, Tabakat, II, 21

¹⁸¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 569.

¹⁸¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 570.

¹⁸¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 387.

¹⁸¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Hac*, VIII, 524.

¹⁸¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 588.

¹⁸¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 451.

¹⁸¹⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 69; *Takrib*, II, 151; *ez-Zehebî, A'lam*, IX, 99-103.

¹⁸¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 390.

¹⁸¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 394.

¹⁸¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 425.

¹⁸²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 485.

¹⁸²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 549.

¹⁸²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 573.

¹⁸²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 609.

¹⁸²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 330.

¹⁸²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 346.

Halid b. Mahled: Halid b. Mahled el-Kutvani, Ebu'l-Heyssem el-Beceli (ö. 193/809). Onuncu tabakadan sadûktur. Şîlikle itham edilmiştir.¹⁸²⁶

Müellif, Halid b. Mahled'den dokuz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu ise, Hz. Peygamber'e kaç yaşında peygamberlik geldi ve yaşı¹⁸²⁷, Hicret ve Abdullah b. Zübeyir'in doğumu¹⁸²⁸, Hz. Cafer'in Necâşi'nin yanında Meryem suresini okuması¹⁸²⁹, Uhud savaşında acemler¹⁸³⁰, Hz. Hamza'nın şehid edilişi.¹⁸³¹, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in yaralanması¹⁸³², Hudeybiye (detaylı)¹⁸³³, Tebuk gazvesi¹⁸³⁴ ve Hz. Peygamber'in vefatı ve cenaze namazı ile ilgilidir.¹⁸³⁵

2.2.10. On ve Daha Fazla Rivayet Aldığı Hocaları

Abde b. Süleyman: Abde b. Süleyman el-Kilabi, (ö. 187/803) sekizinci tabadan fakih ve güveniliridir.¹⁸³⁶

İbn Ebî Şeybe, Abde b. Süleyman'dan on yedi rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin konusu şöyledir: Hz. Peygamber'in peygamberlik yaşı¹⁸³⁷, Maide suresinin 83. ayetinin Necâşi hakkında nazil olması¹⁸³⁸, Bedir savaşına Hz. Osman ile Üsâme'nin katılamaması¹⁸³⁹, Bedir savaşında idam edilenler (iki rivayet)¹⁸⁴⁰, Hz. Peygamber'in Bedir'de müşriklerin kuyudaki ölülerine seslenmesi¹⁸⁴¹, Bedir esirleri ve Cübeyr b. Mut'im'in talEbî¹⁸⁴², Hendek savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın şehadeti¹⁸⁴³, Ahzab suresi 10. ayetinin Hendek günü ile ilgili nazil olması¹⁸⁴⁴, Hz. Zübeyr'in keşif için Beni Kurayza'ya gönderilmesi¹⁸⁴⁵, Sa'd b. Muâz'ın Beni Kurayza savaşı ile ilgili hükmü¹⁸⁴⁶, Necd savaşı ve

¹⁸²⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 116; *Takrib*, I, 218.

¹⁸²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230.

¹⁸²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

¹⁸²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

¹⁸³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

¹⁸³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 364.

¹⁸³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 367.

¹⁸³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 413.

¹⁸³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 544.

¹⁸³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 572.

¹⁸³⁶ Bazı rivayetlere göre ismi Abdurrahman olduğu söylenir. İbn Hacer, *Takrib*, I, 53; *Tehzib*, VI, 458.

¹⁸³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229.

¹⁸³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295.

¹⁸³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 317.

¹⁸⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322, 328.

¹⁸⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328.

¹⁸⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328.

¹⁸⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378.

¹⁸⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378.

¹⁸⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 389.

¹⁸⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 390.

enfal¹⁸⁴⁷, Mekke'nin fethi ve ordunun sayısı¹⁸⁴⁸, Mekke'nin fethi, Hz. Peygamber'in umre yapıp Medine'ye dönmesi¹⁸⁴⁹, Akabe gecesi ve Vehb Ebû Sinan el-Esedî'nin biatı¹⁸⁵⁰, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamberle evliliği¹⁸⁵¹ ve Hz. Peygamber'in cahiliye şairlerinden Ümeyye b. Ebî's-Salt'ın Şiirlerinden bazılarını okuyup anlamlarını onayladığı¹⁸⁵²

Abdüla'la: Abdüla'la b. Adüla'la el-Basrî es-Sami Ebu Muhammed (ö. 189/805) sekizinci tabaka sikalarındandır.¹⁸⁵³

İbn Ebî Şeybe, Abdula'la'dan on sekiz rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin konuları şöyledir: Vahyin gelişi¹⁸⁵⁴, Bedir savaşında ganimetlerin paylaşımı¹⁸⁵⁵, Kamer suresi 45. ayetinin Bedir savaşı ile ilgili indiği¹⁸⁵⁶, Müminün suresi 77. ayetinin Bedir savaşı ile ilgili indiği¹⁸⁵⁷, Ebu Cehl'in Bedir savaşında duası¹⁸⁵⁸, Enfal suresi 16. ayetinin Bedir savaşı hakkında indiği¹⁸⁵⁹, Uhud savaşında müşriklerin müslu yapması¹⁸⁶⁰, Hz. Peygamber'in vefatında defin işlemlerini üstlenen dört kişi¹⁸⁶¹, Hz. Peygamber'in vefatı ve Hz. Ali'nin cenaze işleriyle ilgilenmesi¹⁸⁶², Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ve irtidat edenlerle mücadelesi¹⁸⁶³, Hz. Peygamber'in Necâşî'nin gıyabi cenaze namazını kılınmasını emretmesi¹⁸⁶⁴, Hz. Peygamber'in Necâşî'nin gıyabi cenaze namazını kılması¹⁸⁶⁵, Hüneyn savaşı¹⁸⁶⁶, Hüneyn savaşında Safvan'ın Müslüman oluşu¹⁸⁶⁷, Hz. Peygamber'in vefatı ve kefenlenmesi (üç rivayet)¹⁸⁶⁸, Hz. Peygamber'in kabri¹⁸⁶⁹ ve Hayber savaşı.¹⁸⁷⁰

¹⁸⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 431.

¹⁸⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483.

¹⁸⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

¹⁸⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 617.

¹⁸⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-t-Tarih*, XVIII, 355.

¹⁸⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 283.

¹⁸⁵³ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 96; *Takrib*, I, 465.

¹⁸⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

¹⁸⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 303.

¹⁸⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

¹⁸⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

¹⁸⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 314.

¹⁸⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 332.

¹⁸⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 344.

¹⁸⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 566.

¹⁸⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 567.

¹⁸⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 574.

¹⁸⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 420.

¹⁸⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 422.

¹⁸⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'n-Nikah*, IX, 252.

¹⁸⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, X, 618.

¹⁸⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 171,172.

¹⁸⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315.

¹⁸⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 114.

Abdullah b. İdris: Abdullah b. İdris b. Yezid b. Abdurrahman el-Evdi, Ebu Muhammed el-Kûfî (ö. 192/808). Sika, Fakih ve abiddir. Dokuzuncu tabaka ricaldendir.¹⁸⁷¹

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. İdris'ten kırk rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin içerikleri şu şekildedir: Nübuvetten önce (Yahudilerin Hz. Peygamber'i bildiği halde inanmaması)¹⁸⁷², Hz. Ali'nin Müslüman olması¹⁸⁷³, Hz. Ömer'in Müslüman olması¹⁸⁷⁴, Hz. Peygamber'in Abdullah b. Uneys'i, Hâlid b. Süfyân'a göndermesi¹⁸⁷⁵, Bedir savaşında yaşlı küçük olanların alınmaması (Bera ve İbn Ömer)¹⁸⁷⁶, İbn Ömer'in yaşlı küçük olduğu için Uhud savaşında katılmaması¹⁸⁷⁷, Uhuda savaşında (Hz. Peygamber'in mucizelerinden Katade'nin gözünü tedavi etmesi.)¹⁸⁷⁸, Hendek savaşı ve Sa'd b. Muâz'ın ölümü¹⁸⁷⁹, Hendek öncesi Haris b. Avf ve Uyeyne b. Hısn ile sözleşmeye Ensar'ın karşı çıkması¹⁸⁸⁰, Hudeybiye'de Ümmü Seleme'nin tavsiyesi¹⁸⁸¹, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in mucizelerinden parmaklarından suyun akması¹⁸⁸², Hayber'in fethi ve arazi paylaşımı¹⁸⁸³, Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'in namazı kasretmesi¹⁸⁸⁴, Mûte savaşında Halid b. Velid¹⁸⁸⁵, Mûte savaşında Hz. Cafer'in atının ayağını kesmesi¹⁸⁸⁶, Huneyn'de ganimet ve esirlerin paylaşımı.¹⁸⁸⁷, Muğire b. Şu'be'ye Necrânlıların sorduğu soru¹⁸⁸⁸, Hz. Peygamber'in vefatı ve Cerir'in bu olayı sonradan duyması¹⁸⁸⁹, Hz. Peygamber'in vefatı ve defin işi ile ilgilenenler¹⁸⁹⁰, Hz. Peygamber'in vefatı ve yıkanması¹⁸⁹¹, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti¹⁸⁹², Hz. Ömer'in hilafeti ve vefatı¹⁸⁹³, Hz. Ömer'in vefatından önce gördüğü

¹⁸⁷¹ İbn Hacer, *Tehzib*, V,144; *Takrib*, I, 401.

¹⁸⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227.

¹⁸⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

¹⁸⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

¹⁸⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.

¹⁸⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 329.

¹⁸⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 351.

¹⁸⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 352.

¹⁸⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 377.

¹⁸⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 383.

¹⁸⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 401.

¹⁸⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 412.

¹⁸⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 447.

¹⁸⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 488.

¹⁸⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 513.

¹⁸⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 514.

¹⁸⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 528.

¹⁸⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 559.

¹⁸⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 563.

¹⁸⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 567.

¹⁸⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 567.

¹⁸⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

¹⁸⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 591.

rüya¹⁸⁹⁴, Hz. Ömer'in vasiyeti¹⁸⁹⁵, Hz. Ömer'in cenaze namazı¹⁸⁹⁶, Hz. Osman'ın hilafeti¹⁸⁹⁷, Hz. Osman'ın hilafeti (iki rivayet)¹⁸⁹⁸, Hz. Osman'ın hilafeti ve Ensar'ın muhaliflerle savaşmak için teklifi¹⁸⁹⁹, Hz. Osman'ın hilafeti ve fitnenin başlaması¹⁹⁰⁰, Hz. Osman'ın hilafeti ve şehadeti¹⁹⁰¹, Akabe gecesinde Hz. Peygamber'in Medinelilere teklifi¹⁹⁰², Hz. Peygamber'in mucizelerinden hastaların şifa bulması. Hubeyb'in kolu¹⁹⁰³, Abdullah b. Mes'ud'un Hz. Peygamber'in sırdaşı olması¹⁹⁰⁴, Ebu Katade'nin saçı¹⁹⁰⁵, Hz. Peygamber'in sancağı¹⁹⁰⁶, Hz. Peygamber'in vefatı ve kefenlenmesi¹⁹⁰⁷, Uhud şehidlerinin ve Hz. Hamza'nın cenaze namazının kılınması¹⁹⁰⁸, Hz. Ömer Müslüman olduğu sırada Müslümanların sayısı¹⁹⁰⁹, Hz. Peygamber'in yüzüğündeki yazı.¹⁹¹⁰

Affan b. Müslim: Affan b. Müslim b. Abdullah es-Sifâr Ebu Osman el-Basrî (ö.234/848) Buhârî'nin doğrudan ve dolaylı olarak hadis naklettiği hocalarındandır. Yaşadığı dönemde alimler arasında saygın bir yeri vardı. Sika, sebt ve huccettir.¹⁹¹¹

İbn Ebî Şeybe, Affan b. Müslim'den otuz iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin konusu şöyledir: Hz. Peygamber'in peygamber olarak gönderilişi¹⁹¹², İsrâ ve Mirâç¹⁹¹³, Hicret öncesi Medine'ye gidenler.¹⁹¹⁴, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in Hicret esnasında mağaraya sığınmaları¹⁹¹⁵, Hicret esnasında Hz. Ebû Bekr'in Hz. Peygamber'e rehberlik etmesi¹⁹¹⁶, Bedir savaşı tarihi¹⁹¹⁷, Bedir savaşı¹⁹¹⁸, Uhud savaşı ve Ebu Dücan¹⁹¹⁹, Uhud savaşında bir çocuk¹⁹²⁰, Uhud savaşında kadınlar¹⁹²¹, Uhud savaşında

¹⁸⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 593.

¹⁸⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 594.

¹⁸⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 596.

¹⁸⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 600.

¹⁸⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 604, 605.

¹⁸⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 604.

¹⁹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 605.

¹⁹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 607.

¹⁹⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 611.

¹⁹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 272.

¹⁹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 189.

¹⁹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Libâs*, XII, 564.

¹⁹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVIII, 199.

¹⁹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 163.

¹⁹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVIII, 459.

¹⁹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu't-Târih*, XVIII, 337.

¹⁹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Libâs*, XII, 579.

¹⁹¹¹ İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 230-234; *Takrib*, II, 25.

¹⁹¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230.

¹⁹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 248.

¹⁹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275.

¹⁹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

¹⁹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 281.

¹⁹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 300.

¹⁹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 329.

¹⁹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

kadınlar ve şehit düşenler¹⁹²², Uhud savaşında Nüas (uyuklama)¹⁹²³, Hudeybiye sözleşmesinin yazılması¹⁹²⁴, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'e suikast¹⁹²⁵, Mekke'nin fethi (Hudeybiye dönüşü Fetih suresi)¹⁹²⁶, Mekke'nin fethi ve Hz. Peygamber'in cahileden dostu olanlarla ilişkisi¹⁹²⁷, Huneyn savaşı ve ordunun dağılması¹⁹²⁸, Huneyn savaşında Hz. Peygamber'in toprak atması¹⁹²⁹, Huneyn savaşı¹⁹³⁰, Huneyn savaşı'nda ganimet¹⁹³¹, Tebuk seferi, Hz. Peygamber'in mucezeleri ve Eyle kralı ile görüşmesi¹⁹³², Hz. Peygamber'in Necran Hristyanlarına mektubu¹⁹³³, Hz. Peygamber'in vefatı ve Hz. Ebû Bekr'in halife olarak seçilmesi¹⁹³⁴, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi komutan olarak görevlendirmesi ve "Ali benden sonra her müminin velisidir" demesi¹⁹³⁵, Hz. Peygamber'in hicret yolculuğu ve mucizelerinden olan kısır devenin süt vermesi¹⁹³⁶, Mekke'nin fethinden sonra şeytanların Hz. Peygamber'e tuzak kurmaları¹⁹³⁷, Hz. Peygamber'in güzel ahlakı¹⁹³⁸, Hz. Peygamber'in yüzüğünü sağ eline takması¹⁹³⁹, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile yarışması¹⁹⁴⁰, Hz. Peygamber'in hicret yolculuğu ve mucizelerinden olan kısır devenin süt vermesi¹⁹⁴¹, İlk bağışta bulunan sahabe Hz. Osman¹⁹⁴², Hz. Peygamber'in Hz. Safiye ile evlenmesi.¹⁹⁴³

Ali b. Misher: Ali b. Misher eş-Şeybani el-Kureşi el-Kûfî (ö.189/805). Hafız ve sikadır. Birçok eseri vardır.¹⁹⁴⁴

-
- ¹⁹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 359.
¹⁹²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 360.
¹⁹²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 362;
¹⁹²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 366.
¹⁹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 407.
¹⁹²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.
¹⁹²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 489.
¹⁹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 494.
¹⁹²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 521.
¹⁹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 530.
¹⁹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 531.
¹⁹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 533.
¹⁹³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 543.
¹⁹³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 556.
¹⁹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 571.
¹⁹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 130.
¹⁹³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 511.
¹⁹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu't-Tıb*, XII, 108..
¹⁹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Edeb*, XIII, 39.
¹⁹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Libâs*, XII, 594.
¹⁹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer*, XVIII, 190.
¹⁹⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Buyu'* XI, 414.
¹⁹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 538.
¹⁹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz* VII, 421.
¹⁹⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, V, 383.

İbn Ebî Şeybe, Ali b. Misher'den on beş rivayet nakletmiştir. Rivayetleri, Hz. Peygamber'in bi'seti ilk vahiy ve Varaka ile görüşmesi¹⁹⁴⁵, Kureyş'in Hz. Peygamber'e yaptığı eza ve Utbe b. Rebîa'nın görüşmesi¹⁹⁴⁶, Kureyş'in Hz. Peygamber'e yaptığı eza ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın saldırısı¹⁹⁴⁷, İsrâ ve Beytu'l-Makdis'te kendisine ikramda bulunulması¹⁹⁴⁸, Resûlullah'ın Hâlid b. el-Velîd'i yıkması için Uzza'ya göndermesi¹⁹⁴⁹, Hayber'in fethi ve Hz. Cafer'in dönüşü¹⁹⁵⁰, Mekke'nin fethi (iki rivayet)¹⁹⁵¹, Mûte gazvesinde şehid düşen Hz. Cafer'in hanımı ve çocukları¹⁹⁵², Hz. Ali'nin hilafeti ve şahadeti¹⁹⁵³, Ebu Talib'in vefatı ve Hz. Ali'nin bunu haber vermesi¹⁹⁵⁴, Ebu Talib'in vefatı ve Hz. Ali'nin onu yıkayıp kefenlemesi¹⁹⁵⁵, Hz. Peygamberle ilk anlaşma yapan kabile¹⁹⁵⁶, Hz. Peygamber'in vefatını Hz. Fatıma'ya haber vermesi ve ehlinden ona kavuşacak ilk kişi olacağını haber vermesi¹⁹⁵⁷, Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'le ilgili rüyası¹⁹⁵⁸ gibi konularla ilgilidir.

Cafer b. Avn: Cafer b. Avn b. Amr b. Hureys el-Mahzumi (ö. 206/821) dokuzuncu tabakadan sadûktur.¹⁹⁵⁹

İbn Ebî Şeybe, Cafer b. Avn'den on iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin konusu şöyledir: Kureyş'in Hz. Peygamber'e eziyeti ve Hz. Peygamber'in duası (bedduası)¹⁹⁶⁰, İlk hicret edenler¹⁹⁶¹, Hz. Peygamber'in Bedir savaşında bedduası¹⁹⁶², Beni Lihyan gazvesi¹⁹⁶³, Mûte savaşında ölenlerin cenaze namazı.¹⁹⁶⁴, Tebuk savaşı¹⁹⁶⁵, Hz. Peygamber'in vefatı ve cenaze namazı¹⁹⁶⁶, Hz. Ebû Bekr'in halifeliği ve Hz. Aişe'nin

¹⁹⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 231.

¹⁹⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 236.

¹⁹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 237.

¹⁹⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 250.

¹⁹⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

¹⁹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

¹⁹⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 473, 474.

¹⁹⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 518.

¹⁹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 609.

¹⁹⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 380.

¹⁹⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 380.

¹⁹⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XIX, 530.

¹⁹⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 212.

¹⁹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 51.

¹⁹⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, II, 101; *Takrib*, I, 127.

¹⁹⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 239.

¹⁹⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

¹⁹⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 309.

¹⁹⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 427.

¹⁹⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 513.

¹⁹⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 552.

¹⁹⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 564.

görüşü¹⁹⁶⁷, Hz. Ömer'in hilafetin seçimi için şura kurması ve onlara tavsiyeleri¹⁹⁶⁸, Son nazil olan sure¹⁹⁶⁹, Hz. Peygamber'in halasının oğlu olan Kabisa b. Züeyb'in önce Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret ettiğine dair¹⁹⁷⁰, Hz. Peygamber'in vefat ettiği zaman nerede ve kimin yanında olduğu¹⁹⁷¹ gibi konulara ilgilidir.

Ebu Halid el-Ahmer: Ebu Halid el-Ahmer Selman b. Hayyan el-Ezdi el-Ahmer (ö. 190/806). Sekizinci tabakadan sadûktur. Bazen hata yaptığı bilinir.¹⁹⁷²

İbn Ebî Şeybe, Ebu Halid el-Ahmer'den on yedi rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin konusu şöyledir: Kureyş'in Hz. Peygamber'e yaptığı eziyet ve Ebu Cehil¹⁹⁷³, İsrâ, Mirâç, Sidre ve Hz. Peygamber'in gördükleri¹⁹⁷⁴, Sidretü'l-Müntehâ¹⁹⁷⁵, Hz. Peygamber'e mektupları ve eliçileri- Cüheyne kabilesine saldırı¹⁹⁷⁶, Bedir savaşında idam edilenler¹⁹⁷⁷, Bedir savaşında Resûlullah'ın safiy hakkı¹⁹⁷⁸, Hz. Peygamber'in Hendek savaşında okuduğu Şiir¹⁹⁷⁹, Hz. Peygamber'in Hendek savaşında namazları kılamaması¹⁹⁸⁰, Beni Kurayza savaşı¹⁹⁸¹, Mekke'nin fethi ve Bilal'in Kabe'nin damında ezan okuması¹⁹⁸², Taif savaşında ganimet¹⁹⁸³, Mûte savaşı ve komutanları¹⁹⁸⁴, Abdullah b. Ebî Hadrâd el-Eslemi'nin hadisi ve Muhallim b. Cessame¹⁹⁸⁵, Hz. Ömer'in Necran Hıristyanları ve Yahudilri ile ilgili uygulaması¹⁹⁸⁶, Hayber savaşı safiy hakkı ve Hz. Peygamber'in Safiyye bt. Huyey ile evlenmesi¹⁹⁸⁷, Mekke'nin fethi ve eman verme meselesi¹⁹⁸⁸, Hz. Peygamber'in kabrinin şekli.¹⁹⁸⁹

¹⁹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 582.

¹⁹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 596.

¹⁹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556.

¹⁹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556.

¹⁹⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 221.

¹⁹⁷² İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 181; *Takrib*, I, 323.

¹⁹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 238.

¹⁹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 251.

¹⁹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

¹⁹⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 286.

¹⁹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 322.

¹⁹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.

¹⁹⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382.

¹⁹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382.

¹⁹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

¹⁹⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483.

¹⁹⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 504.

¹⁹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 506.

¹⁹⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 553.

¹⁹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 557.

¹⁹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 74.

¹⁹⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 104.

¹⁹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 314.

Ebu Muaviye: Ebu Muaviye, Muhammed b. Hazım ed-Darir (ö. 195/811). Dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika ve hafızdır.¹⁹⁹⁰

İbn Ebî Şeybe, Ebu Muaviye'den on üç rivayet nakletmiştir. Ebu Muaviye'den naklettiği rivayetlerin konuları şöyledir: Fil olayı ve Ebabil kuşları¹⁹⁹¹, Hz. Peygamber'e vahyin gelişi ve süresi¹⁹⁹², Habeşistan'a hicret, Necâşi ve Hz. Osman'ın ona eğilmemesi¹⁹⁹³, Bedir savaşının tarihi ve kadir gecesi¹⁹⁹⁴, Bedir savaşında Cabir'in kuyudan su çıkarması¹⁹⁹⁵, Bedir 'de Hz. Peygamber'in duası ve Hz. Ebû Bekr'le çadırda bulunması¹⁹⁹⁶, Bedir savaşında esirlerin durumunun görüşülmesi¹⁹⁹⁷, Bedir'de ganimetler¹⁹⁹⁸, Uhud savaşı ve Mus'ab Umeyr'in şehadeti¹⁹⁹⁹, Uhud savaşı ve Hz. Peygamber'in Uhud dağına önem vermesi²⁰⁰⁰, Taif savaşı ve Hz. Peygamber'in köleleri azad etmesi²⁰⁰¹, Taif savaşı ve Hz. Zübeyir'in teyzeleri²⁰⁰², Hz. Osman'ın hilafeti.²⁰⁰³

Ebu Üsame: Hammad b. Üsame el-Kureşi (ö. 201/816). Dokuzuncu tabakadan sikadır.²⁰⁰⁴

İbn Ebî Şeybe, Ebu Üsame'den seksen iki rivayet nakletmiştir. Ebu Üsame'den nakledilen rivayetlerin konuları şöyledir: Fil olayı²⁰⁰⁵, Fil olayı ve Ashab-ı Fil'in helakı²⁰⁰⁶, Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce gördükleri²⁰⁰⁷, Hz. Peygamber'in peygamber olarak gönderilişi ve vahyin kesilmesi²⁰⁰⁸, Kureyş'in Hz. Peygamber'e eziyeti ve Ebu Talib'in arabulucu olması²⁰⁰⁹, Kureyş'in Hz. Peygamber'den mucize istemesi²⁰¹⁰, İsrâ, Mirâç²⁰¹¹, Hz. Ebû Bekr Müslüman olduğunda malvarlığı olarak kırkbin dirhemi

¹⁹⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 137; *Takrib*, II, 157.

¹⁹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223.

¹⁹⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 228.

¹⁹⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

¹⁹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 301.

¹⁹⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 306.

¹⁹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 319.

¹⁹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 320.

¹⁹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

¹⁹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 348.

²⁰⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

²⁰⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 501.

²⁰⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 506.

²⁰⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 601.

²⁰⁰⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 2; *Takrib*, I, 195.

²⁰⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

²⁰⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

²⁰⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223.

²⁰⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235.

²⁰⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 240.

²⁰¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

²⁰¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 246.

olduğu²⁰¹², Hz. Zübeyir'in Müslüman olması²⁰¹³, Ebu Zer'in Müslüman olması²⁰¹⁴, Zeyd b. Harise'nin Müslüman olması²⁰¹⁵, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti ve hicret hazırlığı²⁰¹⁶, Hicret ve Suraka olayı²⁰¹⁷, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti ve onlara yemek götürdüğü²⁰¹⁸, İlk Muhacirlerle son Muhacirler²⁰¹⁹, Hz. Peygamber'in mektupları ve elçileri²⁰²⁰, Zâtu's-Selâsîl gazvesi ve Amr b. el-Âs'ın komutanlığı²⁰²¹, Hz. Peygamber'in temsilcileri kabul etmesi²⁰²², Birinci Bedir savaşı²⁰²³, Bedir savaşında işaretler²⁰²⁴, Bedir savaşında Ebu Cehl'in öldürülmesi²⁰²⁵, Bedir savaşına giderken Ebu Cehl'in Hz. Peygamber'in risâletini itiraf etmesi²⁰²⁶, Bedir savaşında esirler ve Hz. Ömer²⁰²⁷, Bedir savaşında at ve süvari sayısı²⁰²⁸, Bedir savaşına katılmayanlar²⁰²⁹, Hâtîb b. Ebî Beltea²⁰³⁰, Bedir savaşıyla ilgili ayet²⁰³¹, Uhud savaşında karışıklık²⁰³², Uhud savaşında Sa'd'a ok veren genç²⁰³³, Uhud savaşında iki melek²⁰³⁴, Uhud savaşında Hz. Hamza ve şehid düşmesi²⁰³⁵, Uhud savaşında savaşa katılmadan geri dönenler²⁰³⁶, Uhud savaşında Hz. Ebû Bekr²⁰³⁷, Hendek savaşı²⁰³⁸, Hendek savaşında Sa'd b. Muaz'ın ölümü²⁰³⁹, Beni Mustalik gazvesi²⁰⁴⁰, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in istişaresi ve diğer olaylar²⁰⁴¹, Hudeybiye'de müşriklerin sözleşme metninde besmeleye itirazı²⁰⁴²,

-
- ²⁰¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254.
²⁰¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.
²⁰¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.
²⁰¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 264.
²⁰¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270.
²⁰¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270.
²⁰¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.
²⁰¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.
²⁰²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 285.
²⁰²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 290.
²⁰²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 291.
²⁰²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 298.
²⁰²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 305.
²⁰²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 308.
²⁰²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 324.
²⁰²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 325.
²⁰²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 329.
²⁰²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 334.
²⁰³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 339.
²⁰³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 341.
²⁰³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.
²⁰³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.
²⁰³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.
²⁰³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346.
²⁰³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 365.
²⁰³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 367.
²⁰³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 379.
²⁰³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 379.
²⁰⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 393.
²⁰⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395.
²⁰⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 402.

Hudeybiye’de Hz. Peygamber’in su mucizesi²⁰⁴³, Hudeybiye’de Hz. Peygamber’in konakladığı yer²⁰⁴⁴, Necd seferi²⁰⁴⁵, Hayber savaşında yasaklananlar²⁰⁴⁶, Mekke’nin fethi (iki rivayet)²⁰⁴⁷, Mekke’nin fethinde cinlerin tepkisi²⁰⁴⁸, Mekke’nin fethinden sonra Halid b. Velid’in putları kırması²⁰⁴⁹, Mekke’nin fethinden sonra yasaklananlar²⁰⁵⁰, Taif kuşatması ve Vadi’l-Kura²⁰⁵¹, Mûte savaşı ve Hz. Cafer’in çocukları²⁰⁵², Huneyn savaşında ordunun kaçması ve Hz. Peygamber’in cesareti²⁰⁵³, Huneyn savaşında Ümmü Süleym²⁰⁵⁴, Hz. Peygamber’in vefatı ve Ümmü Eymen’in ağlaması (iki rivayet)²⁰⁵⁵, Hz. Ebû Bekr’in halife olarak seçilmesi²⁰⁵⁶, Hz. Ömer’in hilafeti ve vefatı²⁰⁵⁷, Hz. Osman’ın hilafeti ve Hz. Peygamber’in onunla ilgili iltifatı²⁰⁵⁸, Hz. Osman’ın hilafeti ve muhasaradayken insanlara nasihatı²⁰⁵⁹, Hz. Osman’ın hilafeti ve şehadeti²⁰⁶⁰, Hz. Osman’ın hilafeti ve Abdullah b. Selâm’ın nasihatı²⁰⁶¹, Hz. Osman’ın hilafeti ve İbn Mes’ûd’un tavsiyesi²⁰⁶², Hz. Peygamber’in minberi ve kütüğün ağlaması²⁰⁶³, Hz. Peygamber’in mucizelerinden olan gelecekte haber vermesi: Hz. Ali²⁰⁶⁴, Hz. Peygamber’in mucizelerinden olan gelecekte haber vermesi: Üveys el-Karani²⁰⁶⁵, Hz. Peygamber’in Şiîr okuması ve sürekli tekrarladığı Şiîr²⁰⁶⁶, Hz. Peygamber’in Şiîr okuması ve LEbîd’in Şiîri²⁰⁶⁷, Hz. Peygamber’in kıyafeti, giyim ve kuşamı²⁰⁶⁸, Hz. Peygamber’in şemali, sakalını boyaması²⁰⁶⁹, Hz. Peygamber’in

²⁰⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 403.

²⁰⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 422.

²⁰⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 432.

²⁰⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 445.

²⁰⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 448, 481.

²⁰⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 490.

²⁰⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 490.

²⁰⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 492.

²⁰⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 501.

²⁰⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 515.

²⁰⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 519.

²⁰⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 522.

²⁰⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 565.

²⁰⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 581.

²⁰⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 595.

²⁰⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 601.

²⁰⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 603.

²⁰⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 605.

²⁰⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 606.

²⁰⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 606.

²⁰⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVI, 477.

²⁰⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVII, 127.

²⁰⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Fedâil*, XVII, 256.

²⁰⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Edeb*, XIII, 284.

²⁰⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Edeb*, XIII, 285.

²⁰⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Libâs*, XII, 524.

²⁰⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Libâs*, XII, 559.

Hastalığı sırasında Hz. Osman'la görüşmesi²⁰⁷⁰, Hz. Peygamber'in vefatı ve kabri²⁰⁷¹, İkrime'nin Müslüman oluşu ve Yermük savaşında şehit düşmesi²⁰⁷², Tebûk savaşında Ensar'ın yarışması²⁰⁷³, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile yarışması²⁰⁷⁴, Hayber savaşı sırasında eti yasaklanan hayvanlar²⁰⁷⁵, Uhud savaşında Hz. Talha²⁰⁷⁶, Bedir savaşında süvariler ve atların sayısı²⁰⁷⁷, İsrâ ve Mirâç²⁰⁷⁸, Hz. Hatice'nin vefatı ve Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evlenmesi²⁰⁷⁹, Hz. Peygamber'in Ebu Talib'i hastalığında ziyaret etmesi²⁰⁸⁰, Hz. Peygamber'in Medine'ye girişi ve Abdullah b. Selam'ın Müslüman olması²⁰⁸¹, Bahreyn'den alınan haraç ve dağıtımı²⁰⁸², İlk Cuma namazının kılındığı yer²⁰⁸³, Medine'de ilk nazil olan sure.²⁰⁸⁴

Hüseyin b. Ali: Hüseyin b. Ali b. Velid el-Cu'fi el-Mukri (ö. 204/819). Dokuzuncu tabakadan sikaddir.²⁰⁸⁵

İbn Ebî Şeybe, Hüseyin b. Ali'den on üç rivayet nakletmiştir. Hüseyin b. Ali'den nakledilen rivayetlerin konuları şöyledir: Hz. Peygamber'e vahyin gelişi ve yaşı (iki rivayet)²⁰⁸⁶, Beni Kurayza savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın duası²⁰⁸⁷, Mekke'nin fethi ve Halid b. Velid²⁰⁸⁸, Taif muhasarası ve Hz. Ömer'in teklifi ile geri çekilme²⁰⁸⁹, Hz. Peygamber'in hastalığı ve Hz. Ebû Bekr'in namazı kıldırması²⁰⁹⁰, Hz. Ebû Bekr'in halife seçilmesi ve Ensarın razı olması²⁰⁹¹, Besmele nazil olmadan önce Hz. Peygamber'in besmele yerine yazdığı söz²⁰⁹², Hayber savaşında eti yasaklanan hayvanlar²⁰⁹³, Hz. Peygamber'in

²⁰⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 79.

²⁰⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 315.

²⁰⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu Fadli'l-Cihad*, X, 350.

²⁰⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 188.

²⁰⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVIII, 188.

²⁰⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Sayd*, X, 448.

²⁰⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 147.

²⁰⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 155.

²⁰⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 438.

²⁰⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, XVIII, 390.

²⁰⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 413.

²⁰⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 544.

²⁰⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 532.

²⁰⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 580.

²⁰⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

²⁰⁸⁵ İbn Hacer, *Takrib*, I, 177;

²⁰⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 228.

²⁰⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 391.

²⁰⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 496.

²⁰⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 504.

²⁰⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 570.

²⁰⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 578.

²⁰⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 558.

²⁰⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Sayd*, X, 448.

mucizelerinden olan Hz. Hasan'la ilgili gelecekte haber vermesi²⁰⁹⁴, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulü (yağmurun yağması)²⁰⁹⁵, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Ali ile ilgili haber vermesi²⁰⁹⁶, Uhud şehitleri ve Hz. Hamza'nın kefenlenmesi.²⁰⁹⁷

İsmail İbn Aliyye: İsmail b. İbrahim İbn Aliyye b. Mukassim el-Esedî (ö. 193/809) Dokuzuncu tabakadan hafız ve sikadır.²⁰⁹⁸

İbn Ebî Şeybe, İsmail İbn Aliyye'den on iki rivayet nakletmiştir. İsmail b. Aliyye'nin rivayetlerindeki konular şöyledir: Hz. Peygamber'e vahyin gelişi ve yaşı²⁰⁹⁹, Bedir savaşı'nda "Topluluk bozguna uğradı, topluluk bozguna uğradı" diyordu²¹⁰⁰, Hz. Ömer'in son okuduğu hutbe ve şehid edilişi²¹⁰¹, Hz. Osman'ın hilafeti ve şehadeti²¹⁰², Hz. Osman'ın şehadeti²¹⁰³, Hz. Osman'ın şehadeti²¹⁰⁴, Hicret öncesi Medine'deki Müslümanlar²¹⁰⁵, Hicret öncesi Medine'de vefat eden Müslümanlar²¹⁰⁶, Hayber'de ganimetler ve Hz. Ömer'in payına düşen arazi²¹⁰⁷, Yalancı Peygamber Müseyleme²¹⁰⁸, Savaşta ırgat ve kölelere dokunulmasının yasaklanması²¹⁰⁹, Uhud savaşı ve Hz. Peygamber'in sahabeye iltifatı.²¹¹⁰

Muhammed b. Bişr: Muhammed b. Bişr b. el-Firase b. el-Muhtar b. Rudeyh el-Abdi Ebu Abdillah el-Kûfi (ö. 203/818). Güvenirlik durumu sikadır.²¹¹¹

İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Bişr'den on iki rivayet nakletmiştir. Muhammed b. Bişr'den nakledilen rivayetlerin konuları şöyledir: Uhud savaşında Hz. Peygamber'in sağında ve solundaki beyaz elbiseli adamlar²¹¹², Hayber savaşının yapıldığı tarih²¹¹³, Hz. Ebû Bekr'in halife seçilmesi ve Hz. Ali ile Hz. Zübeyir'in Hz. Fatıma ile istişareleri²¹¹⁴,

²⁰⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 160.

²⁰⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 497.

²⁰⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil* XVII, 42.

²⁰⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 167.

²⁰⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, I, 275; *Takrib*, I, 65.

²⁰⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229.

²¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 304.

²¹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 591.

²¹⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 601.

²¹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 606.

²¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 607.

²¹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XIX, 517.

²¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 414.

²¹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Buyu*, XI, 56.

²¹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 536.

²¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVII, 570.

²¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 141.

²¹¹¹ ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 265-267.

²¹¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 345.

²¹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 440.

²¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

H. Ömer'in hilafeti²¹¹⁵, H. Osman'ın hilafeti²¹¹⁶, Akabe gecesi (sabikun evvelun)²¹¹⁷, H. Peygamber'in kıyafeti, giyim kuşamı²¹¹⁸, H. Peygamber'in H. Ebû Bekr ve H. Ömer'le ilgili rüyası²¹¹⁹, H. Peygamber'in mucizeleri²¹²⁰, H. Peygamber'in mucizelerinden olan duasının kabulü.²¹²¹

Şebbabe b. Suvar: Şebbabe b. Suvar el-Medaini(ö. 206/821). Aslen horasanlıdır. Bazılarına göre ismi Mervan'dır. Hafız ve sıkadır. Mürcie diye itham edilmiştir.²¹²²

İbn Ebî Şeybe, Şebbabe b. Suvar'dan on sekiz rivayet nakletmiştir. Şebbabe b. Suvar'ın rivayetlerinin konuları şöyledir: H. Ali'nin Müslüman olması²¹²³, H. Peygamber'in hicreti²¹²⁴, Bedir savaşı ve H. Peygamber'in müşriklerin öldürülmeleriyle ilgili anlattıkları²¹²⁵, Bedir günü savaşmak için değil seyretmek için gelenler²¹²⁶, Hatib b. Ebî Beltea²¹²⁷, Uhud şehidlerinin kefenlenmesi ve defnedilmesi²¹²⁸, Mekke'nin fethi ve putların devrilmesi²¹²⁹, Mekke'nin fethinde H. Ali'nin H. Peygamber'in omzuna çıkıp büyük putu devirmesi²¹³⁰, Mekke'nin fethi ve H. Peygamber'in Ka'be duvarındaki resimleri silmesi²¹³¹, İbn Hatal'ın öldürülmesi²¹³², İlk inen sureler²¹³³, H. Peygamber ile ilk namaz kılan kişi (H. Ali)²¹³⁴, H. Peygamber ile namaz kılan ilk erkek (H. Ali)²¹³⁵, H. Peygamber'le ilk namaz kılan kişi (H. Ali)²¹³⁶, Uhud şehitlerinin namazlarının kılınmadığını ifade eden bir rivayet²¹³⁷, Savaş hukuku ile ilgili H. Peygamber'in tavsiyeleri²¹³⁸, H. Peygamber'in ahlakı²¹³⁹, Hayber Yahudilerinin H. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü²¹⁴⁰ ele alınmıştır.

²¹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 597.

²¹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 601.

²¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 617.

²¹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 567.

²¹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 50.

²¹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 513.

²¹²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 184.

²¹²² İbn Hacer, *Tehzib*, IV,300; *Takrib*, I, 345.

²¹²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

²¹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

²¹²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 330.

²¹²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 333.

²¹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 339.

²¹²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 347.

²¹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 469.

²¹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 470.

²¹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 473.

²¹³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 476.

²¹³³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 548.

²¹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 341.

²¹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 529.

²¹³⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 106.

²¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 458.

²¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer*, XVII, 566.

Yezid b. Harun: Yezid b. Harun b. Vadi b. Zazan b. Sabit es-Selemi (ö.206/821). Dokuzuncu tabakadan hafız, sika, mütkin, âlim ve abiddir.²¹⁴¹

İbn Ebî Şeybe, Yezid b. Harun'dan altmış bir rivayet nakletmiştir. Yezid b. Harun'un rivayetlerinin konuları şöyledir: Hz. Peygamber'in peygamberlik yaşı ve ömrü²¹⁴², Kureyş'in Hz.Peygamber'e eziyeti²¹⁴³, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekr'in hicreti ve onlara hediye edilen kıyafet²¹⁴⁴, Hz. Peygamber'in mektupları ve elçileri²¹⁴⁵, Bedir'de Ebu Cehl'in duası²¹⁴⁶, Bedir'de Ebu Cehl'i öldüren Afra Hatunun iki oğlu²¹⁴⁷, Bedir savaşında Utbe b. Rabia²¹⁴⁸, Hz. Sevde'nin Bedir esirlerine söyledikleri²¹⁴⁹, Bedir savaşında mübareze²¹⁵⁰, Hz. Peygamber'in bedir ehli ile ilgili söyledikleri²¹⁵¹, Uhud savaşında Enes b. Malik'in amcası²¹⁵², Uhud şehidlerinin yıkanması²¹⁵³, Uhud savaşında kadınların yaralı müşrikleri takip edip onları öldürmeleri²¹⁵⁴, Hendek savaşı ve Sa'd b. Muaz'ın vefatı²¹⁵⁵, Sa'd b. Muaz'ın vefatı²¹⁵⁶, Hendek savaşı²¹⁵⁷, Hendek savaşında Sa'd b. Muaz'ın vefatı²¹⁵⁸, Hendek savaşı ve Ebu Süfyan'ın Yahudilerle ilişkisi²¹⁵⁹, Hz. Peygamber'in Hendek savaşında namazları kılamaması²¹⁶⁰, Hz. Peygamber'in Hendek savaşında namazları kılamamasından dolayı müşriklere beddua etmesi²¹⁶¹, Beni Kurayza savaşında idam edilen Huyey b. Ahtab ve oğlu²¹⁶², Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in duası (iki rivayet)²¹⁶³, Hayber savaşı ve Hz. Safiyye²¹⁶⁴, Hayber savaşı ve Yahudilerin

²¹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 45.

²¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tıbb*, XII, 64.

²¹⁴¹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,366; *Takrib*, II, 372.

²¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230.

²¹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

²¹⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

²¹⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 287.

²¹⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 307.

²¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 308.

²¹⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 309.

²¹⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 319.

²¹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 331.

²¹⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 339.

²¹⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

²¹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 350.

²¹⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 353.

²¹⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 368.

²¹⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 371.

²¹⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 377.

²¹⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 377.

²¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

²¹⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 382.

²¹⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384.

²¹⁶² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 389.

²¹⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 423, 425.

²¹⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 436.

karşılması²¹⁶⁵, Hayber topraklarının kiraya verilmesi²¹⁶⁶, Hayber savaşında yasaklananlar²¹⁶⁷, Mekke'nin fethi²¹⁶⁸, Mekke'nin fethi ve Huzâa kabilesi ile Benî Bekr kabilesinin mücadelesi²¹⁶⁹, Mekke'nin fethi için Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e danışması²¹⁷⁰, Taif muhasarasının süresi²¹⁷¹, Hz. Peygamber'in Taif'te hutbesi²¹⁷², Mûte savaşında Zeyd'in şehid düşmesi ve Üsâme²¹⁷³, Huneyn savaşında Hz. Peygamber'in duası²¹⁷⁴, Huneyn savaşında ganimet²¹⁷⁵, Huneyn savaşında Abdullah b. Ebî Evfâ²¹⁷⁶, Huneyn savaşında ganimetlerin dağıtımı²¹⁷⁷, Tebuk savaşında Hz. Osman'ın bağıışı²¹⁷⁸, Huneyn savaşına katılmayanlar²¹⁷⁹, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ve irtidatla mücadelesi²¹⁸⁰, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ve Hz. Aişe'nin değerlendirmesi²¹⁸¹, Hz. Osman'ın hilafeti ve şehadeti²¹⁸², Hz. Ali'nin hilafeti²¹⁸³, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti ve duası²¹⁸⁴, Hz. Peygamber'in Medine bahçelerinden birinde otururken yanına ilk üç halifenin gelmesi²¹⁸⁵, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan suyun bereketlenmesi²¹⁸⁶, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan yemeğin bereketlenmesi²¹⁸⁷, Hz. Peygamber'i koruyanlar²¹⁸⁸, Hz. Peygamber'in gözlerine sürme çekmesi, sürmedanlığı²¹⁸⁹, Hz. Peygamber'in ahlakı²¹⁹⁰, Hz. Peygamber'in giyim kuşamı, ayakkabısı²¹⁹¹, Hz. Peygamber'in yüzüğü²¹⁹², Hz. Peygamber'in şemali, saçları²¹⁹³, Hz. Peygamber'in şemali, kokusu ve avuçları²¹⁹⁴,

²¹⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 438.

²¹⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 438.

²¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 444.

²¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 451.

²¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 468.

²¹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 497.

²¹⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 502.

²¹⁷² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 503.

²¹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517.

²¹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 521.

²¹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 523.

²¹⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 525.

²¹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 527.

²¹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 550.

²¹⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 551.

²¹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 583.

²¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 583.

²¹⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 607.

²¹⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 608.

²¹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 610.

²¹⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 92.

²¹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 460.

²¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 448.

²¹⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 145.

²¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 36.

²¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb*, XIII, 36.

²¹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 532.

²¹⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 584.

²¹⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Libâs*, XII, 567.

Muhacir ve Ensar'ın parolası²¹⁹⁵, Ukeydir'in Hz. Peygamber'e bir küp tatlı hediye etmesi²¹⁹⁶, Hz. Peygamber'in annesinin kabrini ziyaret etmesi²¹⁹⁷, Mescid-i NEbî'nin inşası Hz. Peygamber'in İbn Revaha ile karşılıklı Şiir okuması²¹⁹⁸, Hz. Peygamber'in Necâşî'nin cenaze namazını kılması²¹⁹⁹, Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa ile evlenmesi²²⁰⁰, Hz. Peygamber'in isimleri²²⁰¹ gibi konuları ihtiva etmektedir.

Zeyd b. Habbab: Zeyd b. Habbab el-Aklî (ö. 203/818). Aslen Horasanlı olup Kufe'de yaşamıştır. Hadis için seyahatleri vardır. Dokuzuncu tabakadan sadûktur.²²⁰²

İbn Ebî Şeybe, Zeyd b. Habbab'tan on rivayet nakletmiştir: Zeyd b. Habbab'ın rivayetlerinin konuları şöyledir: İlk Müslümanlar ve Hz. Osman'ın dördüncü Müslüman oluşu²²⁰³, Hz. Peygamber'in savaşlarının sayısı (üç rivayet)²²⁰⁴, Uhud savaşı ve Hz. Hamza'nın şehadeti²²⁰⁵, Hz. Hamza'nın kefenlenmesi²²⁰⁶, Uhud savaşı, Hz. Mus'ab'ın şehadeti ve yerine bir meleğin savaşması²²⁰⁷, Haris b. Suveyd'in dönüş yapıp müşriklerin safında yer alması²²⁰⁸, Uhud savaşında Hz. Ali ve diğerleri (gaziler)²²⁰⁹, Hz. Peygamber'in Hayber savaşında kadınların katılmasına izin vermemesi²²¹⁰, Veda hutbesinden kan davası ve faizin yasaklanması ile ilgili bir bölüm²²¹¹, Hz. Osman'ın hilafeti ile ilgili Hz. Aişe'den bir rivayet²²¹², Hz. Peygamber'in mucizelerinde olan duasının kabulü.²²¹³

²¹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil* XVI, 456.

²¹⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 183.

²¹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

²¹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 367.

²¹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Edeb.*, XIII, 301.

²¹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 260, 423.

²²⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 93.

²²⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *A.G.E.*, *Kitabu'l-Feail*, XVI, 434.

²²⁰² İbn Hacer, *Tehzib*, III, 402; *Takrib*, I, 273

²²⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257.

²²⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 297, 298.

²²⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 346.

²²⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 348.

²²⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 353.

²²⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 356.

²²⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 358.

²²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 443.

²²¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 583.

²²¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 84.

²²¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 486.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**İBN EBİ ŞEYBE'NİN *MUSANNEF*'İNDEKİ SİYER İLE İLGİLİ
RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (MEKKE DÖNEMİ)**

1. HZ. PEYGAMBER'İN RİSÂLET ÖNCESİ HAYATI

1.1. Fil Olayı

Fil Vakası, Hz. Muhammed'in (a.s.) dünyaya teşrif ettiği sene, Kabe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen Habeş ordusunun, Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayıdır.

Kur'an-ı Kerim'in 105. suresi olan el-Fil suresine konu olan ve bu sureye isimi verilen fil hadisesi, tarih ve siyer kaynaklarının hemen tamamında yer almaktadır. İlk kaynaklarda diğer olayların zımında özet olarak tarihi ve sebebi belirtilmeden anlatılan Fil Vakası¹ daha sonraki kaynaklarda hadisenin tarihi, hadiseye sebep olan olaylar, Ebrehe'nin Ka'be'ye saldırıya geçmeden önceki hazırlıkları, fil ordusunun helâki ve Ebabil kuşlarının özelliklerine kadar bütün teferruatıyla anlatılmıştır.²

Kaynaklarda fil olayının sebebi şöyle anlatılır: Ebrehe, Arapları Ka'be'den vazgeçirmek için San'a'da Kulleys ismiyle anılan bir bina inşa ettirdi ve onları Ka'be yerine burayı ziyaret etmeye zorladı. Daha sonra bu binaya karşı Arplar tarafından yapılan bir saygısızlığı sebep göstererek Ka'be'yi yıkmak amacıyla Mekke'ye fil ordusuyla yürüdü.³ Olayın tarihi ile ilgili kaynaklarda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayette Hz. İsa'nın miladı ile Resulullah'ın (a.s.) doğumu arasında 569 yıl geçtiği anlatılır. Hz. Peygamber'in Fil Vakası'ndan kısa bir süre sonra doğduğu konusunda ittifak edilmiş olması⁴ Fil Vakası'nın miladi tarihine de işaret eder. Belazuri'ye göre, Fil Vakası Enuşirevan'ın iktidarının 40. yılında olmuştur.⁵ Araştırmalarda Fil Vakası'nın vuku tarihinin miladi takvimdeki karşılığı konusunda genelde 569, 570 ve 571 tarihleri üzerinde

¹ Zührî, *el-Meğâzi*, 37. Zührî bu olayı, Zemezem kuyusunun kazılması ile ilgili Hz. Peygamber'in dedesinden bahsederken şöyle anlatır: "Fil Olayı" sırasında Kureyş'in kaçarak harem bölgesinin dışına çıktığı sırada Abdülmuttalib genç bir delikanlıydı ve O Ka'be'nin yanına oturarak şu Şiiri okudu "Allah'ım herkes malını mülkünü koruyor, sen de haremimi koru. Onların haçları ve kuvvetleri senin gücüne galip gelmesin." Allah fil ordusunu helak edinceye kadar o yerinden ayrılmadı; Abdurrezzak, *Musannef*, V, 313 (hadis no: 9718).

² İbn İshâk, I, 111-115; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 49-61.

³ İbn İshâk, I, 111-115; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 49-61.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,53; Taberî, *Tarih*, II,324; İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, I,32.

⁵ Belazûrî, *Ensâb*, I,100-101; el-Mes'udi el-Huzeli, Ebu'l-Hasan Ali b. Huseyin b. Ali el-Mes'udi (ö. 280/893), *Murucu'z-Zeheb*, thk. Kasım eş-Şumai er-Rufai, Beyrut, 1989, II, 282.

durulmuştur.⁶ Bazı tarihçiler Fil Vakası'nın vuku bulduğu gün ve ay ile ilgili olarak Muharrem ayının 15'i⁷ ile 17'sini⁸ işaret etmişlerdir.

İbn Ebî Şeybe'nin, Fil Olayı ile ilgili naklettiği rivayetlerde sebep ve tarih zikredilmeden sadece olayın ana konusu olan Ka'be'ye saldırı ve fil ordusunun helâki ile ilgili bilgi verilmektedir.⁹

Musannef'te ve diğer kaynaklarda fil ordusunun hareme girmeye çalışması ve Ka'be'yi yıkmak istemesiyle ilgili nakledilen rivayetlere göre Habeş kralı Ebu Yeksum fil ordusuyla harem sınırlarına geldi. Ordunun önünde bulunan ve Kâbe'yi yıkacak olan büyük fil durarak yere çöktü. Filin yönü geriye çevrildiğinde kalkıp koşuyor, Kâbe'ye yönlendirildiğinde ise hareket dahi etmiyordu.¹⁰ Yüce Allah fillerin Mekke'ye girmesine mani oldu.¹¹ Üzerlerine beyaz renkli küçük kuşlar gönderildi.¹² Ağızlarında taşıdıkları nohut büyüklüğündeki taşlar isabet ettiği herkesi helak etti.¹³ Allah, onları yenilmiş ekine çevirince bir yağmur gönderip onları denize doğru sürükleyip götürdü.¹⁴

Fil ordusunun helâkine sebep olan her kuş, biri gagasında, ikisi de ayaklarında göz boncuğu gibi üçer taş taşıyordu. Kuşlar gelip ordunun üzerinde havada sıra olduktan sonra bağırıp gagalarında ve pençelerinde bulunan taşları askerlerin üzerine bıraktılar. Taşlar, isâbet ettiği insanların başlarından girip altlarından çıkıyordu. Vücutlarının bir yerine değince mutlaka öbür yanından çıkıyordu. Allah, şiddetli bir kasırga gönderdi, taşlar daha da hızlandılar ve hepsini helak ettiler.¹⁵

İbn Ebî Şeybe Fil Vakası ile ilgili naklettiği rivayetlerde:

- Olayın tarihi ve olaya sebep olan meselelerle ilgili rivayetlere yer vermemiştir.

⁶ Fayda, Mustafa, "Fil Vakası", *DİA*, XIII, İstanbul, 1996, 70, 71.

⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,101. K.

⁸ el-Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, II, 282.

⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221, 222.

¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221; el-Ezraki, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezraki (ö. 250/864), *Ahbaru Mekke*, Thk. Rüşdi Salih, Daru'l-Endülüs, Beyrut, ts., I, 146; İbn İshâk, *es-Sîre*. I, II, 63.

¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 222; Buhârî, *Kitabu'l-İlm*, I, 33 (hadis no: 112) Müslim, II, 989.

¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223; XIX, 315; Beyhaki, *Delâil*, I, 123.

- Rivayetlerden bir tanesi İbn Abbâs'a ulaşmaktadır. Diğer rivayetler tabiinlere ait yorumlarından oluşan mürsel rivayetlerdir. Rivayetlerin tamamının ravileri güvenilir ve isnadı sahihtir.

- Bir birine zıt açıklamalara yer verilmiştir. İleride de görüleceği üzere İbn Ebî Şeybe farklı görüşler arasında tercih yapmadan bir birine aykırı farklı görüşlere yer vermektedir. Mesela o, Fil Vakası ile alakalı bir rivayette beyaz renkli küçük kuşlardan¹⁶ bahseder, akabinde diğer rivayette siyah renkli kuşlar rivayetini aktarır.¹⁷ Ayrıca İbn Abbâs'ın "Ebabil kuşları"¹⁸ âyetinin tefsiri ile ilgili "Bu kuşların diğer kuşlar gibi gagaları olduğu, köpeklerin pençeleri gibi de pençelerinin bulunduğu"¹⁹ yorumuna da yer verir.

- İbn Ebî Şeybe diğer kaynaklardan farklı olarak kuşlar tarafından atılan taşların etkisini arttırması için Allah tarafından, şiddetli bir kasırga gönderildiğini ve bu kasırganın taşların hızını daha da şiddetlendirerek Fil Ordusu'nu helak ettiğini nakleder.²⁰

1.2. Hz. Peygamber'in Soyü

Hadis ve siyer kaynaklarında Hz. Muhammed (a.s.)'in soyü ile ilgili çok sayıda rivayet zikredilir. Hz. Peygamber (a.s.): "Ben devirden devire ve aileden aileye (süzüle süzüle) geçen Âdemoğulları soylarının en hayırlısından/en temizinden var edildim. Nihayet şu içinde bulunduğum topluluktan (Haşimi soyundan) gönderildim."²¹ "Hep nikâhlı çiftlerden geldim, iffetsizlerden değil"²² sözleriyle mensubu olduğu soy silsilesinin iffet ve nezahetini ifade etmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.), iki büyük Arap topluluğundan birisi olan ve Hz. İbrahim (a.s.)'in oğlu Hz. İsmail (a.s.)'e nispetle İsmaililer diye de anılan Adnaniler'e (Arab-ı musta'ribe) mensuptur. Soy şeceresinin yirmi birinci göbekten atası olan Adnan'a kadar olan kısmı ile ilgili rivayetler sahih olup ittifakla kabul edilmiştir.²³ Hz. Peygamber (a.s.)

¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 221.

¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 222.

¹⁸ Fil, 105/3.

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 222.

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223; XIX, 315; Beyhaki, *Delâil*, I, 123.

²¹ Buhârî, *Menakib*, IV, 189 (hadis no: 3557); Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, I, 235.

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 61. İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 387; Taberânî, *M. el-Kebîr*, X, 329 (hadis no: 10812); Beyhakî, *Delâil*, VII, 190.

²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 56, 58; Suheyli, I, 34-37; İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Ğabe*, I, 28; Kastallani, *el-Mevahib*, Ahmed b. Muhammed el-Kastallani (ö. 923/1517), *el-Mevahibu'l-Ledunniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Salih Ahmed eş-Şami, Beyrut 1991, I, 9.

tarafından kabul edilen başta Buhârî olmak üzere diğer bütün İslam kaynaklarında geçen şeceresi şöyledir:

Muhammed Resulullah (a.s.) b. Abdillâh b. Abdilmuttalib (Şeybetu'l-Hamd) b. Haşim (Amr) b. Abdumenaf (Muğire) b. Kusay (Zeyd) b. Kilab b. Murre b. Ka'b b. Luey b. Galib b. Fihri²⁴ b. Malik b. Nadr (Kays) b. Kinane b. Huzeyme b. Mudrike (Amr) b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Ma'd b. Adnan.²⁵

Hz. Peygamber'in soyu ile ilgili *Musannef'te* üç rivayet bulunmaktadır. Rivayetlerin üçü de Hz. Peygamber'in faziletine dair *Kitabu'l-Fedâil*'de yer alır. Rivayetlerde verilen bilgiler Hz. Peygamber'in soyunu tanıtan bir şecere şeklinde değil, soyunun nezahetini, üstünlüğünü ve faziletini açıklamaya yöneliktir. Hz. Peygamber'in soyu ile ilgili İbn Ebî Şeybe'nin Abdilmuttalib b. Rebîa'dan naklettiği rivayete göre Kureyşlilerden O'nun hakkında ileri geri konuşanlar olunca Peygamber Efendimiz (a.s.) nesebi hakkında şöyle buyurdu: "Bilin ki Yüce Allah mahlukatı yarattı ve onları iki fırkaya ayırdı. Beni de bu iki fırkanın en hayırlısı olanın içinde kıldı. Sonra insanları kabilelere ayırdı. Beni de en hayırlı olan kabilenin içinde kıldı. Bilin ki ben aile olarak da şahıs olarak da hepinizden daha hayırlıyım."²⁶ Yine *Kitabu'l-Fedâil*'de Vaile b. el-Eska'dan naklettiği rivayette Hz. Peygamber'in soyunun üstünlüğü ve seçkinliği hakkında şöyle buyurduğunu nakleder: "Yüce Allah, İbrahim'in oğullarından İsmail'i, İsmail oğullarından Kinâne oğullarını, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'ten Hâşim oğullarını, Hâşim oğullarından da beni seçti."²⁷

İbn Ebî Şeybe, bu konuda naklettiği diğer bir rivayette ise Hz. Peygamber'in soyunun iffet ve nezahetini vurgulayan ve atalarında nikâhsız hiçbir çiftin bulunmadığını belirten şu hadise yer vermiştir: "Ben ki, gayri meşru bir ilişki sonucu değil, Âdem'in soyundan nikâh akdiyle olan ilişkiler sonucunda dünyaya geldim. Cahiliyenin pislîği bana bulaşmadı."²⁸

²⁴ Bu zat Kureyş ismiyle meşhur olmuş ve Kureyş kabilesinin atası kabul edilmiştir. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1, dipnot açıklaması.

²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 103, thk. Mustafa el-Vahid, Daru'l-Marife, Beyrut, 1976; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, I, 13;; İbn Kuteybe, *el-Maarif*, s. 117; Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, I, 239.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 385, 386; *Müsned*, II, 392, (hadis no: 919); Hâkim, *el-Müstedrek*, 247; Beyhakî, *Delâil*, I, 169.

²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 20; Müslim, IV, 1782.

²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.* *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 387, 388; Taberânî, *M. el-Kebîr*, X, 329 (hadis no:10812); Beyhaki, *Delâil*, VII, 190.

Bu rivayet, cahiliye dönemine ait evlilik dışı çocuk sahibi olma âdetinin Hz. Peygamber'in atalarında bulunmadığını bildirmektedir. Aynı zamanda bu rivayetten cahiliye döneminde sahih nikâh sahibi olanlar olduğu gibi gayr-ı meşru ilişkiyle de yaşayanlar olduğu ve cahiliye neslinin bir kısmının bu şekilde çoğaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda kaynaklarda yer alan cahiliye dönemine ait dört nikâh çeşidinden bahsedilmektedir. Birincisi İslam'ın devam ettirdiği nikâh şeklidir. İkincisi erkeğin istediği soydan çocuk elde etmek için eşinin başka bir erkekle birlikte olmasını sağlamak. Üçüncüsü kadın birden fazla erkekle beraber olur ve kimden hamile kaldığı belli olmaz. Çocuğu doğurduktan sonra kadın istediği erkeği baba olarak seçebilir. Dördüncüsü açıkça fuhuş yolunda olan kadın kimden hamile kaldığı belli olmadığı için çocuğu doğurduktan sonra bilen bir kişi çağrılır ve kadınla beraber olan erkeklerden biri çocuğun babası olarak tespit edilir.²⁹

İbn Sa'd Hz. Peygamber'in soyunu hem baba tarafını hem de anne tarafını geniş bir şekilde ele almaktadır. Baba tarafını Hz. Âdem'e kadar dayandırmaktadır.³⁰ İbn Hişâm da aynı şekilde Hz. Peygamber'in baba tarafını Hz. Âdem'e kadar dayandırır. Arapların ilk atasının Hz. İsmail olduğunu vurgular.³¹

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in soyunu şahıs bazında nesep ilişkisi şeklinde ele almamıştır. Meseleye bir bütünlük içerisinde soyunun maddi ve manevi üstünlüğünü, iffetini ve nezâhetini ifade eden rivayetlerle açıklamaya çalışmıştır.

1.3. Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması (Şakk-ı Sadr)

Sözlük manası olarak Şakk-ı Sadr tabiri göğsün yarılması anlamına gelmektedir. Terim olarak hadis ve siyer kaynaklarında gerçekleşme zamanı ve şekli ihtilafli olsa da Cebrail veya iki melek tarafından Hz. Peygamber'in göğsünün yarılarak kirlerden temizlenmesi hadisesidir.

İbn Ebî Şeybe bu hadisenin Resûlullah'ın çocukken ve sütannesinin yanında olduğu sırada meydana geldiğini şöyle ifade eder. Resûlullah çocuklarla oynarken Cibril gelip göğsünü yarıp kalbini çıkardıktan sonra donmuş siyah kan pıhtısını -Şeytanın ondaki nasibini- aldı. Kalbini altın bir leğende zezem suyuyla yıkadı ve düzeltip yerine koydu.

²⁹ Buhârî, *Kitabu'l-Fedâil* VII, 15 (hadis no: 5127); İbn Hacer, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk. Abdulaziz b. Abdillâh b. Baz, Suudi Arabistan ts., XII, 33. (eş-Şâmîle)

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 39-88.

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1-9.

Çocuklar sütannesine gelip: "Muhammed öldürüldü" dediler. Resûlullah'ın yanına gittiklerinde renginin solmuş olduğunu gördüler. İbn Ebî Şeybe bu olayın bedenen yapılan bir ameliye olduğunu özellikle vurgulamak için de Hz. Enes'in şu ifadesini nakleder. Enes der ki: "Resûlullah'ın göğsündeki dikiş izlerini görüyordum."³²

Olayın gerçekleşme şekli ve zamanı ile ilgili siyer ve hadis kaynaklarında şu farklı görüşler yer almaktadır:

-Resûl-i Ekrem'in (sas) sütannesinin yanında; dört beş yaşlarında iken: İbn Hişâm, olayı Resûlullah'ın doğumu ve sütanneye verilmesi başlığı altında dört beş yaşlarında iken³³, İbn Sa'd da Resûlullah'ın "sütanneleri ve sütkardeşlerinin isimleri" konusu başlığı altında olayı "Resûlullah dört yaşına geldiğinde,"³⁴ ifadesiyle henüz dört yaşında olduğu sırada olayın gerçekleştiğine vurgu yapmaktadırlar.

-Bazı kaynaklarda bu olay, Hz. Peygamber on küsur yaşında iken gerçekleştiği kaydedilmektedir.³⁵ Bu olayın, İsrâ gecesi veya mirâca çıkmadan hemen öncesinde gerçekleştiğini ifade eden rivayetler de vardır.³⁶

Hadis ve siyer âlimlerinin genel kanaati Resûlullah'ın (a.s.) göğsünün yarılması olayı, onun henüz çocukken, peygamber olmadan önce gerçekleştiği şeklindedir. Bu olay, güvenilir birçok muhaddisin rivayetine göre, İsrâ hâdisesinden tamamen ayrı bir olaydır.³⁷

Yukarıda İbn Ebî Şeybe'nin de ifade ettiği gibi olayın özeti şöyledir: Cebrail veya insan suretine girmiş iki melek, onun (a.s.) yanına gelip göğsünü açmış, kalbini çıkardıktan sonra ondan bir kan pıhtısını almış, kalbi hikmet ve iman ile doldurulmuş,³⁸ ardından kalbini yıkayıp yerine koymuş, göğsünü de kapatmıştır.³⁹

Hadisenin oluş biçimi ve zamanı ile ilgili anlatılanlar farklı olsa da bu olayın gerçekleştiğine dair birçok rivayet sahih kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁰ Resulullah'ın henüz

³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 234; Müslim, I, 147-148.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164-165.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 100; 137

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 121, 129, 288.

³⁶ Müslim, I, 261,263; Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", V, 52 (hadis no: 3887).

³⁷ Kâdî İyâz, Kadi Ebu'l-Fazl İyaz b. Mûsâ b. İyaz el-Yahsubi (ö. 544), *Şifâ-i Şerif*, çev. M. Yaşar Kandemir, İstanbul 2012; 1,376-378.

³⁸ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II,190.

³⁹ Geniş bilgi için bk. Şulul, Kasım, "Hz. Peygamber'in Doğumu, Çocukluğu ve Şakk-ı Sadr Mucizesi", *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, 2015-2016, s., 120,121.

⁴⁰ Müslim, I, 147-148; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 527-528; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164-165; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 100; 137; Beyhaki, *Delâil*, I, 146-147

dört-beş yaşlarında sütannesinin yanındayken yaşadığı bir olayı, İbn Ebî Şeybe peygamberliğin başlangıcı başlığı altında ele alması muhtemelen olayın gerçekleşme zamanıyla ilgili tercihini netleştirmekten kaçınmıştır. Veya bu olayın Resulullah'ın peygamber olmadan az evvel de meydana gelmiş olabileceğini ima etmiştir.

1.4. Hz. Peygamber'in Amcası Ebu Talib ile Şam'a Gidişi ve Rahip Bahîrâ ile Karşılığı

Hz. Peygamber (sav)'in risâlet öncesi hayatıyla ilgili en fazla tartışılan hususlardan birisi henüz çocuk yaşlarında iken amcasıyla birlikte ticaret maksadıyla Şam'a giderken yolda karşılaştıkları Rahip Bahîrâ meselesidir.

Bu konuda farklı rivayetler olsa da İbn Ebî Şeybe'de ve diğer kaynaklarda hadisenin ihtiva ettiği ana konu özetle şu şekildedir: Ebu Talib, -henüz dokuz veya on iki yaşında olan- yeğeni Hz. Muhammed'i (a.s.) bir ticaret kervanı ile Suriye'ye götürdü. Kafile Busra'da münzevi bir rahip olan Bahîrâ'nın manastırına yakın bir yere konakladı. Daha önce buradan gecen Kureyşlilerle ilgilenmeyen Bahîrâ, bu defa manastırdan dışarı bakarken kervanda bulunan Hz. Muhammed'i bir bulutun gölgelediğini, altında oturduğu ağacın dallarını onun üzerine eğdiğini gördü. Bunun üzerine hemen bir sofrayı hazırlayıp kafile mensuplarını yemeğe davet etti. Kureyşliler o güne kadar kendileriyle hiç ilgilenmeyen Bahîrâ'nın bu davetini hayretle kabul ettiler ve yaşı küçük olduğu için Hz. Muhammed'i kervanın yanında bırakıp manastıra gittiler. Bahîrâ yemeğe onun da gelmesini istedi ve kendisiyle bizzat ilgilendi. Ona çeşitli sorular sordu ve sırtına bakarak peygamberlik mührünü (hatm-i nübüvvet) gördü. Bahîrâ daha sonra Ebu Talib'e Hz. Muhammed'in (a.s.) kimin oğlu olduğunu sordu. Yetim ve öksüz kaldığını öğrenince Ebu Talib'e ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebu Talib Suriye'deki işlerini hemen orada bitirip onu Mekke'ye götürdü.⁴¹ Bazı kaynaklarda, Ehl-i Kitap'tan üç veya dokuz kişinin Hz. Muhammed'i (a.s.) görünce onu teşhis ettikleri ve ona kötülük yapmak istedikleri, ancak Bahîrâ'nın buna engel olduğu kaydedilir.⁴²

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde diğer rivayetten farklı olarak Rahip Resûlullah'ı görünce gelip Resûlullah'ın elini tutup bu, "âlemlerin efendisidir" dediği, Hz. Peygamber'i öldürmek için yola çıkanların rahibin iknasıyla Hz. Peygamber'e biat ettikleri, Ebû Tâlib'in

⁴¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 122-124; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakkâ ve arkadaşları), I-II, Kahire 1955, I, 180-183; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466.

⁴² İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 122-124; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 180-183; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466.

Resûlullah'ı Ebû Bekr ve Bilâl ile beraber Mekke'ye geri gönderdiği, Resûlullah geri dönerken rahip kendisine yol azığı olarak çörek ve yağ verdiği ifade edilmektedir.⁴³

Bu rivayetin içeriğinden farklı olarak Zührî'den nakledilen rivayete göre, Hz. Peygamber rüş çacağına girince amcası Ebu Talib'le Şam tarafına bir sefere çıktılar. Teyma mıntikasına geldiklerinde Temim Yahudilerinden bir âlim Ebu Talib'e, Hz. Peygamber'i Şam'a götürmemesi konusunda uyarıda bulundu.⁴⁴

Yine diğer kaynaklardan farklı olan iki rivayeti İbn Sa'd nakletmektedir. İlk rivayete göre Ebû Tâlib sefere çıktığında mutlaka onu (Hz. Peygamberi) yanında götürürdü. Şam'a gittiğinde menziline yerleşti; yanlarına bir rahip geldi ve şunları söyledi: "Sizin aranızda salih bir kimse bulunmaktadır." Bunun üzerine Ebû Tâlib: "Evet! Bizim aramızda misafiri ağırlayan, esirleri hürriyetine kavuşturan ve iyi davranan kimseler bulunmaktadır" diye cevap verdi veya bunlara benzer şeyler söyledi. Râhip: "Aranızda salih bir kimse bulunmaktadır" diye sözlerine devam edip "Bu çocuğun babası nerededir?" diye sordu. Ebû Tâlib kendisinin onun velisi olduğunu söyledi veya onun velisinin Ebû Tâlib olduğu söylendi. Bunun üzerine rahip: "Bu çocuğu iyi koru! Onu Şam'a götürme; çünkü Yahudiler kıskançtırlar, kendisine bir kötülük yapmalarından korkuyorum" dedi. Ebû Tâlib: "Bu sözleri sen değil Allah söylüyor" deyip Hz. Peygamber'i geri götürdü. Bahîrâ da, "Allahım! Muhammed'i sana emanet ediyorum" diye dua etti; sonra da öldü.⁴⁵ İbn Sa'd'ın Vâkıdî'den naklettiği diğer bir rivayet ise şöyledir: Resûlullah on iki yaşına gelince Ebû Tâlib, ticaret için kervanla Şam'a giderken onu da yanında götürdü. Rahip Bahîrâ'ya misafir oldular. Bahîrâ, Ebû Tâlib'e Hz. Peygamber hakkında düşüncelerini ifade etti ve onu iyi korumasını emretti. Bunun üzerine Ebû Tâlib onu (Resûlullah'ı) yanına alarak Mekke'ye döndü.⁴⁶

İslam tarihi ve siyerin temel kaynaklarından olan Zührî, İbn İshâk,⁴⁷ İbn Hişâm, İbn Sa'd ve İbn Kesir'de⁴⁸; hadisin önemli kaynaklarından olan Tirmizî⁴⁹, Hâkim⁵⁰, Beyhakî⁵¹,

⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466,467,468.

⁴⁴ ez-Zührî, *es-Sîre*, s., 40.

⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 120

⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 120-121. Zührî'nin rivayeti ve İbn Sa'd, eserindeki bu iki rivayet, diğer rivayetlerdeki Bahîrâ'ya nisbet edilen ve harikulâde unsurlar taşıyan haberlerden daha makul ve kabul edilebilir bilgilerdir.

⁴⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 122-126.

⁴⁸ İbn Kesir, *es-Sîre*, I, 246.

⁴⁹ Tirmizî, *Menakıb*, V, 590 (hadis no: 3620).

⁵⁰ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 615, 616.

⁵¹ Beyhakî, *Delâil*, II, 26.

İbn Hibban⁵² ve Ebu Nuaym'de⁵³ Hz. Peygamber'in Şam seferinin gerçekleştiğine dair bilgi bulunmaktadır. Zührî hariç diğer eserlerin verdiği bilgiler bir birine yakındır. Ancak İbn Ebî Şeybe'nin rivayetindeki "Hz. Ebû Bekr ve Bilâl refakatinde Mekke'ye gönderilmesi, Rum diyarından gelen dokuz kişinin peygambere biat etmesi"⁵⁴ bilgisi diğer kaynakların hiç birinde bulunmamaktadır. ez-Zehebî bu ifade yüzünden bu rivayetle ilgili, "Sanırım tamamıyla veya bir kısmı batıldır" demiştir.⁵⁵

Siyer en eski kaynaklarından olan Zührî ve İbn İshâk'ta (içerik itibarıyla bazı farklılıklar olsa da) bu hadisenin yer alması, Hz. Peygamber'in bu seferinin gerçekleştiğine dair bir delil sayılabilir. Ancak rivayetlerdeki bilgilerin tezatlıklar ihtiva etmesi hadisenin gerçekleşme ihtimaline gölge düşürmektedir. Kaynaklarda bahsi geçen rahibin bir İsevî olduğu bilgisi yer alırken Zührî onun bir Yahudi âlimi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Zührî, olayın geçtiği yerin Busra değil Teyma bölgesi olduğunu kaydetmektedir. İbn İshâk rahibin ismini ve mekânını belirttiği halde İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde bu detay bulunmamaktadır.⁵⁶ İbn Hişâm, Ayrıca Hz. Hatice ile evlenmeden kısa bir süre önce de Hz. Peygamber'in ikinci kez Şam'a gittiğini, bir rahibin mabedinin yakınında bulunan ağacın gölgesinde oturduğunu, bu sırada rahibin Meysere'ye ağacın gölgesinde oturan şahsın kim olduğunu sorunca, Meysere'nin, onun Harem'den bir Kureyşli olduğunu söylediğini, bunun üzerine Rahib'in "o ağacın gölgesinde ancak bir peygamber oturur" dediğini bildirir.⁵⁷

Siyer âlimleri bu konuyla ilgili rivayetlerde yer alan bazı tutarsızlıklara dikkat çekmişlerdir. Bunların, daha ziyade İbn Ebî Şeybe⁵⁸ Tirmizî⁵⁹, Hâkim⁶⁰, Beyhakî⁶¹, İbn Hibban⁶², Ebu Nuaym⁶³ ve İbn Kesir⁶⁴'in rivayet ettikleri hadis ile ilgili tenkit yaptıklarını görüyoruz. ez-Zehebî meseleye "Onun Amcası Ebu Talib ile Yolculuğu, doğru İse" başlığıyla başlar ve bu konudaki tenkidini şu şekilde dile getirir: Bu rivayetin râvilerinden

⁵² İbn Hibban, *es-Sîre'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l-Hulefa*, thk. Hafız Seyyid Bek, el-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1417, I, 58.

⁵³ Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 170.

⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466.

⁵⁵ ez-Zehebî, *A'lam*, I, 57-61.

⁵⁶ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 122-126.

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 188.

⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 224; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 466.

⁵⁹ Tirmizî, *Menakıb*, V, 590 (hadis no: 3620).

⁶⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 615, 616.

⁶¹ Beyhakî, *Delâil*, II, 26.

⁶² İbn Hibbân, *es-Sîre*, thk. Hafız Seyyid Bek, I, 58.

⁶³ Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 170.

⁶⁴ İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 246.

Kurâd lakabıyla meşhur olan Ebû Nûh Abdurrahman b. Gazvân, bir kısım münker rivayetleri nakletmiş olmasından tenkit edilmiştir. Kurad, İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi⁶⁵ gibi bazı hadisçiler tarafından sika kabul edilip rivayetleri alınmış ise de, Hz. Peygamber'in Bahîrâ ile görüşmesiyle ilgili olan bu rivayetin münker olduğuna dikkat çekilmiş ve hadisin metninde yer alan şu hususların kabul edilmesinin mümkün olmadığına özellikle işaret edilmiştir: Hz. Peygamber'in dokuz-oniki yaş aralığında iken gerçekleşen bu yolculuk esnasında, ondan iki yaş kadar küçük Ebû Bekr'in bulunması ve o sıralarda Bilâl'in ise henüz dünyaya gelmemiş olması (hatta bu tarihten yıllar sonra Hz. Ebû Bekr'in kendisini satın alıp azâd etmesi), rivayetin metninde geçen bir bulutun Hz. Peygamber'e gölge yaptığı söylenirken, aynı anda ağacın dallarının da gölge yapmak için ona doğru eğilmiş olması nasıl düşünülebilir? Zira bulut, ağacın gölgesini yok eder. Ayrıca Hz. Peygamber'e vahiy geldikten sonra, Bahîrâ'nın Hz. Peygamber'in gelecekte peygamber olacağını söyleyen sözlerini Ebû Tâlib'e hatırlattığını, Kureyşliler'in, çok dikkat celbeden böyle önemli bir bilgiyi konuştukları da hiç duyulmamıştır. Eğer bu sözler söylenmiş olsaydı halk arasında hemen yayılması ve konuşulması gerekirdi. Öte yandan Hz. Peygamber'in aklında ve gönlünde peygamberlik arzusu kalmış olması gerekirdi; oysaki aksi olmuş, Hıra mağarasında kendisine ilk vahiy geldiği zaman hayretler içinde kalmış, bunu kabul etme yerine aklından şüpheye düşerek Hz. Hatice'nin yanına gelmiş; dağın tepesine çıkarak kendisini atmayı düşünmüştü. Bir diğer tutarsızlık ise Bahîrâ'nın nasihatlerinden korkarak yeğenini Mekke'ye geri gönderen Ebû Tâlib, nasıl oluyor da ısrarla Hz. Hatice'nin kervanı başında Hz. Peygamber'in Şam'a gitmesini istemiş ve buna gönlü razı olabilmıştır?⁶⁶

İbn Kesîr, İbn İshâk ve Tirmizî'nin rivayetlerini naklettikten sonra yukarıdaki tenkitlere benzer eleştiriler yapar. Daha sonra bu hadisi rivayet eden Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin (İbn İshâk'ın onu Habeşistan muhacirleri arasında zikrettiğini dikkate almazsak) hicretin 7. yılında Hayber fethinde Hz. Peygamber'le karşılaştığını ifade eder. İbn Kesîr, Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin bu olayı kendisi görmediği gibi Hz. Peygamber'den veya olayı gören bir başkasından olayı dinlediğini de söylemeden rivayet etmesinden dolayı rivayetin mürsel olduğuna da dikkati çeker.⁶⁷

⁶⁵ Tirmizî, *Menâkıb*, V, 590 (hadis no: 3620).

⁶⁶ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I, 502-504; ez-Zehebî, *A'lam*, IX, 518-519.

⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, thk. Mustafa Abdulvahid, Daru'l-Marife, Beyrut 1976, I, 248.

İbn Seyyidi'n-Nâs rivayetinin senedindeki Kurad ile Yunus b. Ebî İshak'a ve metindeki bazı tutarsızlıklara ez-Zehbî'ye benzer tenkitler yaptıktan sonra, İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinin aynısı olan Tirmizî hadisinde geçen "ona biat ettiler" ifadesini tenkit eder ve (peygamberi öldürmeye gelenler) eğer peygamber'e dokunmama konusunda Bahîrâ'ya biat etmişlerse ki mantığa yakın olan da budur ve buna bir anlam verilebilir. Eğer bu biat farklı bir şey için ise, ben bunun ne demek olduğunu bilmiyorum, diyerek farklı bir eleştiriyi dile getirmektedir.⁶⁸

Ayrıca İbn İshâk rivayetinde, haberdeki bilgilerden şüphe ettiği için üç ayrı yerde Yezamune, "iddia ettiklerine göre" ifadesini kullanmıştır ki bu da dikkat çekmektedir.⁶⁹

1.5. Hz. Peygamber'in Evlilikleri

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in on beş evlilik yaptığı⁷⁰, vefat ettiği sırada ise dokuz hanımının bulunduğu rivayet edilir.⁷¹ Hz. Peygamber'in ilk evlendiği kadın olan Hz. Hatice ile evliliği konusu ise çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Rivayetlerin muhtevasına baktığımızda konunun şu şekilde incelendiğini görmekteyiz: Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinin nasıl gerçekleştiği ve bu evlilikten çocukları⁷², Hz. Hatice'nin daha önceki evlilikleri, çocukları, Hz. Peygamber ile evliliği ve bu evlilikten olan çocukları⁷³, Hz. Peygamber'in ilk evlendiği kadın ve çocukları⁷⁴ Hz. Peygamber'in ilk evliliği.⁷⁵

Rivayetlere göre Hz. Peygamber 25 yaşında iken, daha önce iki evlilik yapmış ve dul kalmış⁷⁶ 28 veya 40 yaşında olan üç çocuk annesi Hz. Hatice ile ilk evliliğini gerçekleştirir.⁷⁷ Hz. Hatice (r.a)'nin, kölesi Meysere'yi görevlendirmesiyle Hz. Peygamber'e ticaret kervanında yoldaşlık yapan Meysere'den, Hz. Peygamber'in (a.s.) ahlak ve davranışları hakkında bilgi aldığı ve Meysere'nin anlattığı güzel ahlakı ve dürüstlüğü sebebiyle kendisine hayran kaldığı ve Hz. Muhammed'e (a.s.) evlilik teklifinde

⁶⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyûnü'l-Eser*, thk. Muhammed el-İyd el-Hatravî, Daru İbn Kesîr, Beyrut ts., I, 108.

⁶⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 122-126.

⁷⁰ Beyhaki, *Delâil*, VII, 288.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 132; VIII,17-216;

⁷² Zühri, *el-Meğâzi*, s., 42.

⁷³ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 245.

⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 191.

⁷⁵ Beyhaki, *Delâil*, II, 69.

⁷⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV,280; ez-Zürkânî, *Şerh ale'l-Mevahibi'l-Ledunniyye*, IV,364; Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, XI, 155.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,132; VIII,17-216; Mûsâ b. Ukbe'nin rivayeti Hz. Hatice'nin yaşı ile ilgilidir. Bkz. Belâzurî, *Ensâb*, I,108; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I,198; Taberî, *Tarih*,II,367; 30; Beyhaki, *Delâil*, II,82.

bulunduğu; onun da bu telifi kabul ettiği nakledilir.⁷⁸ Hz. Muhammed (a.s.), Hz. Hatice (r.a) vefat edene kadar başka bir kadınla evlenmedi ve onunla 25 yıldan fazla mutlu bir aile hayatı sürdü. Diğer evlilikleri Hz. Hatice'nin vefatından sonra gerçekleşti.⁷⁹

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in evliliklerini bir rivayette özetlemektedir. Müellif, Hz. Peygamber'in ilk evlendiği kadın olan Hz. Hatice ile evliliğinden başlayarak onun diğer evliliklerini de kronolojik sıraya göre anlatmıştır. Bu rivayette Hz. Peygamber'in on dört evlilik yaptığını, ilk evlendiği hanımın Hz. Hatice olduğunu, sırasıyla diğer hanımlarının da şunlar olduğunu bildirmektedir: Hz. Peygamber, Sevde bt. Zem'a ve Aişe bt. Ebî Bekr ile Mekke'de evlendi, Medine'de gerdeğe girdi. Resulullah, Medine'de ise Zeyneb bt. Huzeyme, Ümmü Seleme bt. Ebî Ümeyye, Mustalik kabilesinden Cuveyriyye bt. el-Hâris (ki Cuveyriyye, ganimetten Resûlullah'a düşen paydı), Meymûne bt. el-Hâris (Meymûne, kendisini Resûlullah'a adamıştı), Safiyye bt. Huyey (O da Hayber'de ganimetten Resûlullah'a düşen paydı) ve Zeyneb bt. Cahş ile evlendi. Ayrıca Resûlullah Hafsa bt. Ömer, Ümmü Habîbe bt. Ebî Süfyân, Kindiyye ve Kelb kabilesinden bir kadınla da evlendi. Resûlullah'ın hanımlarının toplamı on dördtür. Hanımlarından Zeyneb bt. Huzeyme Resûlullah'tan önce vefat etti. Diğerleri ise Hz. peygamber'in vefatından sonra vefat ettiler.⁸⁰

İbn Ebî Şeybe, bu rivayeti Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Senedindeki raviler Ma'mer ve Yahya b. Ebî Kesir (ö.129/746) 'dir. Raviler güvenilir, rivayet mürseldir.

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile olan evliliğini ve diğer evliliklerini *Kitabu'l-Evâil'de* naklettiği rivayette:

- Hz Peygamber'in ve Hz. Hatice'nin yaşından bahsetmediği gibi Hz. Hatice'nin daha önceki evliliklerinden ve çocuklarından da söz etmemiştir.

- Diğer kaynaklar, Hz Peygamber'in vefat ettiği sırada dokuz hanımın olduğunu kaydettiği halde⁸¹ İbn Ebî Şeybe'nin bu rivayetinden Hz Peygamber'in vefat ettiği sırada on üç hanımının olduğu anlaşılmaktadır.⁸²

⁷⁸ Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, II, 164-168.

⁷⁹ İbn Kuteybe, *el-Maarif*, s., 133.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606, XIX, 606,607; Abdurrezzâk, *Musannef, Kitabu't-Talâk*, VII, 489 (hadis no: 13997).

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,132; VIII,17-216;

⁸² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 606, 607.

- Kindiyye ve Kelb kabilesinden bir kadının kim veya kimler olduğu anlaşılmamaktadır. Abdürrezzâk b. Hemmam'ın Ma'mer'den naklettiği⁸³ bu rivayet diğer kaynaklarda bulunmadığı gibi İbn Ebî Şeybe bu konuda da şahsi kanaatini kullanmadan duyduğu gibi rivayeti nakletmesi rivayetteki kapalılığı devam ettirmiştir.

1.6. Nübüvvet Öncesi Bazı İşaretler

İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce peygamberliğine delil kabul edilen irhasat türü olayları bir başlık altında zikretme yerine farklı konuların arasına serpiştirmeyi tercih etmiştir. Onun bu tarzı bazen zikrettiği olayların ilgili başlıklarla ilişkilendirmede güçlükler sebep olmaktadır. Örneğin şakk-ı sadr meselesini Hz. Peygamber'in dört-beş yaşındayken yaşadığını açıkça ifade ettiği halde peygamberliğin başlangıcı konusuyla alakalı olarak rivayet etmesi, aynı şekilde Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in Tevrat'taki vasıflarıyla ilgili Yahudilere soru sormasını ve Yahudilerin Hz. Peygamber'e dinleri hakkında bazı sorular sormalarını da nübüvvet öncesi işaretler başlığı altında ele alması bunlardan bazılarıdır. Bu nedenle İbn Ebî Şeybe'nin "Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce gördükleri" başlığı altında sıraladığı rivayetlerden onun Bahîrâ ile karşılaşması ve vahiy inmeye başlamadan cinlerin engellenmesi gibi meseler haricinde, nakledilen diğer rivayetlerin konuyla doğrudan ilişkisini kurmak oldukça zorlama bir ihtimaldir.

Konuyla alakalı olarak İbn Sa'd "vahiyden önce peygamberlik alametleri" başlığı altında Hz. Peygamber'in doğumu esnasında annesinin gördüğü haller, secdeye kapanması, şakk-ı sadr, sütanesi Halime'nin yaşadığı bolluk, dedesinin hakkındaki düşünceleri, Bahîrâ olayı, ikinci Şam seferi, taşların ve ağaçların kendisini selamlaması, Ehl-i Kitap'ın Hz. Peygamber'in geleceğinden haber vermesi gibi konuları geniş bir şekilde işlemiştir.⁸⁴ Ayrıca İbn İshâk da Arap kâhinlerinin, Yahudi ve Hristiyan âlimlerinin Hz. Peygamber'in geleceğiyle ilgili bilgi verdiklerini çeşitli rivayetlerle nakletmiştir.⁸⁵

1.7. Hz. Peygamber'in Tevrat'taki Vasıfları

İbn Ebî Şeybe, Yahudilerden iki şahsın Hz. Peygamber'e (Allah'ın bildirdiği) dokuz âyetle (emirle) ilgili sordukları soruya doğru cevap alınca Resûlullah'ın elini ve ayağını öpüp hak peygamber olduğuna şahadet ettiklerini, Hz. Peygamber kendisine iman

⁸³ Abdürrezzâk, *Musannef, Kitabu't-Talâk*, VII, 489 (hadis no: 13997).

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 125-141.

⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 262.

etmelerine engel olan şeyin ne olduğunu sorduğunda ise onlar “Hz. Dâvûd, zürriyetinden her zaman bir peygamberin olması için dua ettiğini, bu yüzden (sana tabi olmakla) Yahudilerin bizi öldürmesinden korkuyoruz” karşılığını verdiklerini nakleder.⁸⁶

Bu rivayet birçok kaynaktaki⁸⁷ yer almasına rağmen diğer kaynakların hiçbirinde Hz. Peygamber’in nübüvvet öncesi işaretleri ile alakalı nakledilmemiştir. Rivayeti peygamberlik öncesi nübüvvetin delilleriyle ilişkilendiren İbn Ebî Şeybe’dir. Trimizî ise, “el ve ayak öpmenin hükmü” başlığı altında ele almış ve iman eden bazı Yahudilerin Peygamber’in ellerini ve ayaklarını öptüklerini, bu nedenle saygıdan bir insanın el ve ayaklarının öpülebileceğini vurgulamak istemişlerdir.⁸⁸ Beyhaki, bu rivayeti “Müslüman’a zararı olmayan suçsuz bir insanı sultana şikâyet eden kişinin vebali” başlığı altında ele almıştır.⁸⁹ Nesâî ise “ *Mûsâ’ya dokuz açık ayet verdik*”⁹⁰ ayetinin tevili kısmında zikretmiştir. İbn Ebî Şeybe “Hz. Peygamber’in Nübüvvetten önce karşılaştıkları” başlığı altında onun ilim ve basiretini açıklayan aynı zamanda Yahudilik dininden ve inancından vahiyle haberdar edilen Hz. Peygamber’in mucizevi etkileyici yönünü ve tebliğdeki mükemmel yöntemini açıklayan bir rivayetle nübüvvet öncesiyle nasıl bir irtibat kurduğunu tam olarak bilemiyoruz. İhtimal Yahudilerin Tevrat’tan dolayı Hz. Peygamber’in geleceğiyle ilgili bilgi sahibi olduklarını dile getirmek istemiştir.

İbn Ebî Şeybe, konuyla ilgili olarak naklettiği diğer bir rivayette ise Hz. Ömer’le Yahudiler arasında geçen bir diyalogu konu almaktadır. Hz. Ömer Yahudilere inanmalarına engel olan şeyin ne olduğunu sorması üzerine, onlar Hz. Muhammed’e vahiy getiren meleğin (Cebrail) düşmanları olduğunu, bu yüzden inanmadıklarını; şayet onun yerine Mikail vahiy getirmiş olsaydı inanacaklarını söylemişlerdi. Bakara suresi 97- 98. ayetlerinde de konusu geçen Yahudilerin bu tavırlarını İbn Ebî Şeybe Tevrat’ta ya da İncil’de geçen herhangi bir bilgiye başvurmadan Yahudi âlimlerinin itiraflarını nübüvvet öncesi işaretlere bir referans olarak göstermektedir.⁹¹

⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 227; *Müsned*, II, 367 (hadis no: 880, 881).

⁸⁷ Tayâlisî, *Müsned*, II, 483 (1260); el-Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 9-10.

⁸⁸ Tirmizî, V, 77 (hadis no: 2733).

⁸⁹ Beyhaki, *Sünen*, VIII, 287 (16673). (eş-Şâmile)

⁹⁰ İsrâ, 17/101.

⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 223. Taberî, *Tefsir*, I, 435; İkisi de başka kanaldan Şa’bi’den rivayet ettiler. Nebil b. Mansur, *Enisu’s-Sari fi Tahrici ve Tahkiki Fethi'l-Bari*, Müessesetu’s-Semaha, 2005, II, 1985.

Bu rivayeti Taberi Bakara suresi 97- 98. ayetlerinin tefsirinde farklı senetle Şa'bi'den nakletmektedir.⁹² İbn Sa'd, bu rivayetin son kısmını vahyin nüzulünden sonra nübüvvet işaretleriyle ilgili olarak Yahudi bir grubun Hz. Peygamber'e soru sorması konusunda uzun bir rivayetin devamı olarak nakleder.⁹³ İbn Ebî Hatim da aynı rivayete tefsirinde Bakara suresi 97- 98. ayetlerinin yorumuyla alakalı yer vermiştir.⁹⁴ Bu rivayetin geçtiği ilk yazılı kaynak ise İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'idir. İbn Hacer, bu rivayet için "mürsel fakat senedi sahihtir" demiştir.⁹⁵

2. NÜBÜVVETİ

2.1. Bi'setin Başlangıcı, Süresi ve Hz. Peygamber'in Peygamberlik Yaşı

İbn Ebî Şeybe, vahyin nüzul müddetini, Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine'de kalma sürelerini ve yaşını bildiren birbirine zıt farklı rivayetlerle, yorum katmadan açıklamaktadır. Daha önce de geçtiği gibi o, aynı konuyla ilgili zıt rivayetlere yer vermekle karşılaştırma yaparak tercihi muhatabına bırakmak istemektedir.

İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili naklettiği rivayetler incelendiğinde şu dört farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir:

1. Vahyin geldiği sırada Hz. Peygamber'in kırk üç yaşında olduğuna ve vahyin geliş süresinin yirmi yıl sürdüğüne dair iki defa tekrarladığı şu rivayete yer vermiştir: "Peygamber kırk üç yaşındayken Kur'ân kendisine nazil oldu. Sonrasında Mekke'de on, Medine'de de on yıl ikamet etti. Altmış üç yaşındayken de vefat etti."⁹⁶

2. Naklettiği diğer bir rivayette ise vahyin geliş süresinin yine yirmi yıl kadar sürdüğünü fakat vahyin geliş tarihinin kırk yaşının başlarında ve bitiş tarihinin de (vefat tarihi) altmış yaşının başlarında olduğunu bildirmektedir.⁹⁷

⁹² Taberî, *Tefsir*, I, 435..

⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 162, 163.

⁹⁴ İbn Ebî Hatim, *Tefsir*, I, 290,291.

⁹⁵ Nebil b. Mansur, *Enisu's-Sari*, II, 1985.

⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.. Kitabu't-Târih*, XVIII, 329, 330; *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 229. Burada 43 yaşından maksat fetret-i vahiyden sonraki düzenli ve kesintiye uğramadan vahyin süreklilik arz ettiği dönem kastedilmektedir. Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim*, XV, 99; İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut, 1990, Daru'l-Kütüb, I, 173; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (İbn Abbâs'tan) thk. Şuayb Arnaut vd., er-Risale, 2001, III, 462; Beyhakî, *Delâil*, II, 132; İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 389.

⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.. Kitabu'l-Meğâzi*, XX,228, 229, 230; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 332; Müslim, IV, 1825

3. İbn Ebî Şeybe aktardığı diğer birkaç rivayette de vahyin başlangıç tarihinin kırk yaş olduğunu ifade eder. Vahiyden sonra Mekke’de on üç, Medine’de de on yıl yaşadıktan sonra altmış üç yaşında vefat ettiğini bildirir.⁹⁸

4. Ayrıca İbn Ebî Şeybe “Hz. Peygamber’in altmış beş yaşında vefat ettiğini ve vahyin kırk yaşında iken başladığını, vahyin nüzul süresinin yirmi beş yıl olduğunu”⁹⁹ ifade eden birkaç rivayeti de aktarmaktadır.¹⁰⁰

İbn Ebî Şeybe, ilk vahyin indiği sırada Hz. Peygamber’in yaşını, vahyin süresini ve vefatı ile ilgili dört farklı görüşü aktarmaktadır. Rivayetlerde vahyin nazil olduğu ay ve günden bahsedilmediği gibi; yıl olarak da sadece Hz. Peygamber’in yaşı esas alınmış, hicret de dâhil herhangi bir olayla mukayese yapılmamıştır.

Kaynaklar Resulullah’ın bi’set yılının Sa’sani imparatoru II. Perviz’in iktidarının 19. yılının 11. ayına¹⁰¹, Fil Vakası’nın 41. senesinin 8 Rebîulevvel Pazartesi gününe (ki o tarihte Resulullah (a.s.) 40 yaşını bir gün geçmişti)¹⁰², veya küsuratı dikkate almadan bi’setin, Hüsrev II. Perviz’in iktidarının 20. yılına (Resul-i Ekrem’in yaşı o zaman 40 yıl 2 ay 10 gün idi.) denk geldiğini yazar.¹⁰³ Bi’setin II. Perviz’in iktidarının 16. yılında olduğunu söyleyen olsa da¹⁰⁴ bu görüş kabul görmemiştir.

Vahyin başladığı ay ve günle ilgili rivayetlerde, -Recep ayı ile ilgili şaz bir rivayet hariç¹⁰⁵ ekseriyetle Rebîulevvel¹⁰⁶ ile Ramazan¹⁰⁷ ayları üzerinde durulmuştur. Âlimler Rebîulevvel ve Ramazan ile ilgili rivayetleri; “bi’setin sadık rüyalarla başladığına” dair rivayetiyle uzlaştırmaya çalışmışlar. Bu görüşe göre nübüvvet Rebîulevvel¹⁰⁸ ayında başlayan ve altı ay süren sadık rüyalarla başlamış ve Cebrail Ramazan’da Hz. Peygamber’e (a.s.) vahiy getirmiştir. Bu sebeple bazı alimler, sadık rüyaları nübüvvetin bir cüz’ü olarak

⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’t-Târih*, XVIII, 331-343, 346; *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 227, 228, 230; Buhârî, *Menakibu’l-Ensâr*, V, 45 (hadis no: 3851); Müslim, IV, 1827.

⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 229,230

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu’l-Meğâzi*, XX, 229; *Kitabu’t-Târih*, XVIII, 332.

¹⁰¹ Belâzurî, *Ensâb*, I,115,127-129.

¹⁰² İbn Abdilber, *el-İsti’ab*, I, 19-20; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 81.

¹⁰³ İbn Habîb, *Kitabu’l-Muhabber*, s., 8,10; ed-Dineveri, Ebu Hanife Ahmed b. Dâvûd ed-Dineveri (ö. 282), *Ahbaru’t-Tival*, thk. Abdulmunim Amir - Cemaleddin eş-Şeyyal, Kahire 1960, s., 74.

¹⁰⁴ İbn Habîb, *Kitabu’l-Muhabber*, s., 8,10; ed-Dineveri, *Ahbaru’t-Tival*, s. 74.

¹⁰⁵ Bk. Kastallani, *el-Mevahib*, I,195,196,198.

¹⁰⁶ ez-Zürkânî, *Şerh ala’l-Mevahib*, I, 386.

¹⁰⁷ Suheylî, *Ravdu’l-Unuf*, II, 256.

¹⁰⁸ Muhammed b. Mûsâ el-Harizmi ve Mes’udi’ye göre 8 Rebîulevvel Pazartesi günü. Bkz. İbn Abdilber, *el-İsti’ab*, I,19-20; İbn Seyyidinnas, *a.g.e.*, I, 81; ez-Zürkânî, *Şerh ala’l-Mevahib*, I, 386.

kabul etmişler.¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim ve konuyla ilgili rivayetler, açık bir şekilde Kur'an'ın ilk olarak Ramazan ayında Kadir Gecesi'nde indirildiğini ifade eder.¹¹⁰ “*Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır*”¹¹¹, “*Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik*”¹¹², “*Biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik.*”¹¹³ Ancak Ramazan ayının kaçıncı gününde nazil olduğu konusunda ise yine farklı rivayetler nakledilmektedir. Ramazan'ın bitimine 10 gece kala Cuma¹¹⁴ ve 17 Ramazan¹¹⁵ diyen olduğu gibi; İbn Sa'd ve Belazuri'nin Vakıdı'den¹¹⁶, İbnu'l-Cevzi'nin İbnu'l-Bera'dan¹¹⁷ naklettikleri rivayetlere göre ise 40 yaşında olan Hz. Peygamber'e, ilk olarak Cumartesi ve Pazar geceleri vahiy meleği Cebrail geldi, 17 Ramazan Pazartesi günü risâlet görevini Hira Dağı'ndaki mağarada O'na ilettiler. Taberî, vahyin başlangıcı konusunda iki tarih daha nakleder: 18 Ramazan¹¹⁸ ve 24 Ramazan.¹¹⁹ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirildiğini ifade eden ayete ve bazı hadislerin Kadir Gecesi olarak 27 Ramazan'a¹²⁰ işaret etmesine dayanılarak bu tarihte nazil olmuştur diyenler de çıkmıştır.¹²¹

Konuyla ilgili nakledilen rivayetler ve yapılan değerlendirmeler dikkate alındığında ilk vahyin Hz. Muhammed (a.s.) 40 yaşındayken, 17 Ramazan, Cuma veya Pazartesi günü başladığını Hz. Peygamber'in (a.s.) hicretten sonra Medine'de 10 yıl ikamet ettiğini söyleyebiliriz. Nevevi, Resulullah'ın (a.s.) hicretten sonra Medine'de on yıl ikamet ettiği konusunda icma olduğunu bildirir.¹²²

Diğer kaynaklarda ve İbn Ebî Şeybe'nin eserinde yer alan rivayetler göz önünde bulundurulduğunda Resulullah'a (a.s.) vahiy geldikten sonra Mekke'de kalma süresinin on, on bir veya on üç yıl olduğunu, bunun dışında Resulullah'ın (a.s.) bi'set yaşının 40

¹⁰⁹ es-Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nisaburi (ö. 427), *el-Keşf ve'l-Beyan*, Beyrut 2002, V, 224.

¹¹⁰ Kastallani, *el-Mevahib*, I,195-196.

¹¹¹ el-Bakara, 2/185.

¹¹² el-Kadr, 97/1.

¹¹³ ed-Duhan, 44/3.

¹¹⁴ Ya'kubi, II,23.

¹¹⁵ İbn İshâk, *es-Sîre*, 101,109-110; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I,256; Beyhaki, *Delâil*, II,133-134.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,194; İbn Habib, *Kitabu'l-Muhabber*, s., 10; Belâzurî, *Ensâb*, I,115,116; Makrizi, *İmta'*, Katar baskısı, ts., I,14.

¹¹⁷ İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ* I, 265,266; ez-Zürkânî, I,386.

¹¹⁸ Taberî, *Tarih*,II,379-380.

¹¹⁹ Taberî, *Tarih*,II,380.

¹²⁰ İmam Malik, *el-Muvatta'*, “*el-İtikaf*”, 14; Muslim, “*Salatu'l-Müsâfirin ve Kasriha*”, 179; “*es-Siyam*” 220; Ebû Dâvûd, “*es-Sala*”, 1378; Tirmizî, “*es-Savn*”, 71; “*et-Tefsir/Suretu'l-Kadr*”, 3571;

¹²¹ ez-Zürkânî, *Şerh ala'l-Mevahib*, I, 386; M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 74.

¹²² Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,270.

olduğunu, Mekke’de 10 yıl Medine’de 10 yıl ikamet edip 60 yaşında vefat ettiğini¹²³ bildiren dört grup farklı rivayet bulunmaktadır.¹²⁴

Birçok hadis ve siyer kaynağı, Kur’an-ı Kerim’in Hz. Peygamber’e (a.s.) 40 yaşında indirilmeye başladığını, bi’setten sonra Mekke’de 13, Medine’de 10 yıl ikamet ettiğini ve 63 üç yaşında vefat ettiğini çok sayıda sahih senetlerle nakletmektedirler.¹²⁵

Bazı raviler,¹²⁶ farklı senetlerle Hz. Peygamber’e (a.s.) 43 yaşında vahiy indirilmeye başladığını ve bundan sonra Mekke’de 10 yıl kaldığını nakleder. Bu rivayette, açık davet emrinden sonraki süre hesap edilmiş veya ilk altı aylık sadık rüyalar dönemiyle birlikte iki buçuk yıl süren fetret-i vahiy döneminin hesaba katılmadığı zikredilmiştir.¹²⁷

İbn Abbâs’tan nakledilen “Hz. Peygamber’e (a.s.) vahiy geldikten sonra Mekke’de 15 yıl ikamet etti”¹²⁸ şeklindeki rivayet farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Resulullah’ın (a.s.) bi’set yaşının 40 olduğu, Mekke’de 5 yılı gizli, 10 yılı ise açık olmak üzere (15 yıl) davette bulunduğu ifade edilmiştir.¹²⁹

Şaz bir görüş olsa da Resulullah’ın (a.s.) bi’setinin 40 yaşında olduğu, Mekke’de 10 yıl Medine’de 10 yıl ikamet ettiği ve 60 yaşında vefat ettiği¹³⁰ rivayeti de dikkatten kaçmamaktadır. İbn Hacer’e göre ise bazı raviler küsuratı dikkate almadan Hz. Peygamber’in (a.s.) 60 yaşında vefat ettiğini söylemişlerdir.¹³¹

Sonuç olarak hadis, siyer ve meğâzî âlimlerinin hem sahih kabul ettikleri hem icma’ ettikleri rivayetler esas alınarak Hz. Muhammed’in (a.s.) nübüvveti, kameri takvime göre 40 yaşında başlamış, bi’setten sonra Mekke’de 13 yıl, Medine’de 10 yıl peygamberlik görevini yerine getirdikten sonra 63 yaşında vefat etmiştir.¹³²

¹²³ Belâzuri, *Ensâb*, I,115,127-129.

¹²⁴ Taberî, *Tarih*,II,460.

¹²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 240; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 191, 225; II, 311; Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkâr, Beyrut 1993, s., 27; Belâzurî, *Ensâb*, I,115,127-129; Taberî, *Tarih*, II, 278, 460-463; Suheyl, *Ravdu’l-Unuf*, V,36; İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, VIII,718.

¹²⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, I,190, 224,249; II,308; Belâzurî, *Ensâb*, I,115,127-129; Taberî, *Tarih*, II,460-463.

¹²⁷ Suheyl, *Ravdu’l-Unuf*, II,281-282; ez-Zürkânî, *Şerh ale’l-Mevahib*, I, 386.

¹²⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 190, 224-225; II, 308, 310; Taberî, *Tarih*, II, 460-463.

¹²⁹ Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1993, s., 27.

¹³⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I,115,127-129.

¹³¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VIII, 151.

¹³² İbn Sa’d, *Tabakât*, II,309; Belâzurî, *Ensâb*, I, 115,127-129; Beyhaki, *Delâil*, II,131; Suheyl, *Ravdu’l-Unuf*, II, 250; İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, VIII,151; ez-Zürkânî, *Şerh ale’l-Mevahib*, I, 385.

Konuyla ilgili rivayetleri değerlendiren Aliyyu'l-Kari, *Cem'u'l-Vesâil fî Şerhi's-Şemâil* isimli eserinde şu açıklamaya yer vermektedir: Hz. Peygamber'in yaşıyla ilgili altmış, altmış beş ve altmış üç olmak üzere üç rivayet bulunmaktadır. Ancak "altmış üç yaş" en sağlam ve güvenilir rivayettir. Buhârî altmış üç yaş rivayetini İbn Abbâs ve Muaviye'den nakletmiştir. Müslim konu ile ilgili rivayetini Hz. Aişe, İbn Abbâs ve Muaviye'den nakletmiştir. Ulema altmış üçte ittifak sağlamış, diğer rivayetleri ise tevil etmişlerdir. Altmış rivayetini küsuratı saymama şeklinde tevil ettikleri gibi altmış beş yaş ise anne karnındaki süre ve vefat yılı da "dâhildir" şeklinde tevil etmişlerdir. Hatta Urve, İbn Abbâs'a isnad edilen bu rivayette hata olduğunu düşünmektedir. Çünkü İbn Abbâs'ın yaşı küçüktü ve diğer sahabeler gibi Hz. Peygamber'le fazla sohbetle bulunmamıştı. Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'de on yıl, nübüvvetten önce de Mekke'de kırk yıl kaldığı konusunda ittifak vardır. İhtilaf edilen konu Hz. Peygamber'in vahiyden sonra hicrete kadar Mekke'de kaldığı süreyle ilgilidir. Bu konuda da sahih olan görüş on üç yıldır. Bu durumda Hz. Peygamber'in yaşı ulemanın ittifak ettiği süre olan altmış üç yıl oluyor. İbn Abbâs ve Said b. Müseyyib'ten nakledilen "vahiy kırk üç yaşında gelmeye başladı" şeklindeki şaz rivayetten anlaşılması gereken o tarihten sonra davetin açıktan yapılmasıdır. Buradaki ihtilaf, vahyin başlangıcı ile açıktan davetin başlangıcı konularındadır.¹³³ Nevevi'ye göre 43 yaşından maksat fetret-i vahiyden sonraki düzenli ve kesintiye uğramadan vahyin süreklilik arz ettiği dönem kastedilmektedir.¹³⁴

2.2. Resûlullah'ın Peygamber Olarak Gönderilişi

İbn Ebî Şeybe'nin, vahyin başlangıcıyla ilgili naklettiği beş rivayetten dördü *Meğâzî*'de bir tanesi ise *Kitabu'l-Evâil*'de geçmektedir. Bunların bir tanesi merfu' geriye kalan beş tanesinin de senedi muttasıl fakat mürseldirler. İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu bilgiler, başka rivayetlerle desteklendiği için güvenilirlerdir. Sadece Ali b. Misher'in rivayetinde benzer rivayetler bulunsa da İbn Ebî Şeybe bunda yalnız kalmıştır.

Bu başlık altında İbn Ebî Şeybe vahyin başlangıcını, geliş şeklini, fetret-i vahiy, Hz. Peygamber'in göğsünün yarılmasını ve Hz. Peygamber'in semavi kitaplardaki vasıflarını anlatmaktadır.

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in bi'setinin başlangıcını tarih belirtmeden, zaman ve mekan mefhumuna değinmeden "Âdem ruh ile ceset arasındayken ben

¹³³ Aliyyu'l-Kari, Ali b. Sultan Ebu'l-Hasan Nureddin el-Molla el-Herevi (ö. 1014) *Cem'u'l-Vesail fî Şerhi's-Şemâil*, Matbaatu's-Şerefiye, Mısır, ts., II, 99. (eş-Şâmile).

¹³⁴ Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, XV, 99.

peygamberdim"¹³⁵ rivayetiyle ifade ettikten sonra ilk vahyin başlangıcını Hira'dan bahsetmeden bir birinden farklı iki rivayetle şöyle açıklar: İlkinde olayı, Cibril, Resûlullah'a gelerek onu sarıp sıktıktan sonra:"Oku!" dedi. Resûlullah "Ne okuyayım?" diye sorunca Cibril bir daha sarıp sıktı ve sonra: "Oku!" dedi. Resûlullah yine: "Ne okuyayım?" deyince, Cibril: "*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*" dedi.¹³⁶ Resûlullah Hz. Hatice'ye gelerek gördüklerini kendisine anlattı. Hz. Hatice, Varaka b. Nevfel'e giderek olanları bildirdi."¹³⁷ Bu rivayete göre İbn Ebî Şeybe, olayı Varaka b. Nevfel'e gidip anlatan Hz. Hatice'nin kendisi olduğunu, ilk inen ayetlerin de Alak suresinin ilk ayetleri olduğunu ifade eder. İlk vahyin nerede indiği konusu ise belli değildir. Diğer rivayette ise Müellif, bu defa yine ilk vahyin nüzul yerinden ve vahiy meleğinden bahsetmeden yalnızken duyduğu bazı sesleri Hz. Hatice'yle paylaştığını, Hz. Hatice'nin, Resûlullah'ın bu durumunu Hz. Ebû Bekr'e anlatması üzerine Hz. Ebû Bekr'in Resûlullah'ın elinden tutup Varaka'ya götürdüğünü ve ilk inen ayetlerin Fatıha suresinin ayetleri olduğunu nakleder.¹³⁸ İbn Sa'd da Varaka b. Nevfel olayını benzer ifadelerle anlatmaktadır. Hz. Peygamber, yaşadıklarını Hz. Hatice'ye anlattıktan sonra Hz. Hatice'nin meseleyi anlatmak üzere yalnız başına Varaka'ya gittiğini, Hz. Peygamber'in kendisine atlattıklarını Varaka'ya anlatınca onun "bu durum, peygamberliğin başlangıcıdır" dediğini.¹³⁹ aktarır.

İlk nazil olan ayetlerle ilgili iki farklı görüşü nakleden İbn Ebî Şeybe bu konuda ki tercihini belli etmemektedir. İlk rivayette vahiyden ilk nazil olan ayetlerin Alak suresi¹⁴⁰ olduğunu ifade eder. Diğer rivayette ise ilk inen ayetlerin Fatıha suresinden olduğunu nakleder. Bu farklı rivayetleri değerlendiren Nevevi ise şu açıklamayı yapmaktadır: "İlk nazil olan ayetlerin Alak suresinin ilk beş ayeti olduğu konusunda mutlak ittifak vardır. Müddessir suresinin ilk ayetleri ise fetret-i vahiyden sonra ilk nazil olan ayetlerdir. Bundan

¹³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 230, 231; Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VII, 374 (1606); İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 148; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 608-609; Beyhakî, *Delâil*, I, 84; II, 129-130.

¹³⁶ Alak, 96/1.

¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 231; İbn Sa'd, bu rivayete içerik itibarıyla benzeyen sadece Cibril yerine birisi ifadesini kullanır-ravileri farklı olan bir hadisi naklediyor. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 137, 165; Taberî, *Tefsir*, XXX, 252; Vahyin başlangıcı ile ilgili benzer rivayetler birçok kaynakta yer almaktadır: Buhârî, *Sahih*, thk. Muhammed Zühre, Daru Tavki'n-Necat, 1422, I, 7; Müslim, I, 139; İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 167; Ebu Nuaym, *Delâil*, I, 213-218; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236,237; İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 387.

¹³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 232; Beyhakî, *Delâil* II, 164; ez-Zehabî, *Tarihu'l-İslam*, I, 546; İbn Kesîr, *Sîre*, I, 398 Makrizi, *İmta'* Beyrut, 1999, II, 389; Suyûtî, *Hasais*, I, 161; *A'lam*, I, 204.

¹³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 165.

¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 231; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 536; Beyhakî, *Sünen*, IX, 12 (hadis no: 17724); *Delâil*, II, 155 İbn İshâk, Zührî, Urve aracılığıyla Hz. Aişe'den aynı; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 154 Zührî'den.

sonra da vahiy kesintisiz devam etmiştir. Bazı müfessirlerin Fatiha suresinin ilk nazil olduğu konusundaki iddiaları ise yanlış bir bilgidir.”¹⁴¹

İbn Ebî Şeybe, fetret-i vahiy meselesine bir rivayetle doğrudan diğer bir rivayetle de dolaylı olarak değinmiş, hadiseye tarih ve süre açısından bir açıklık getirmemiştir. Müellif, bu olayın Hz. Peygamber üzerinde meydana getirdiği etkilerden söz etmemiştir. Bu rivayetler de kesintiden ziyade “müddessir suresinin” ilk ayetlerinin nüzülü hakkındadır.¹⁴² Daha sonra aralıksız nüzul etmeye devam eden Kur’an ayetleri, Hz. Peygamber tarafından açıktan değil etrafındaki insanlara okunuyordu. İbn Ebî Şeybe’nin naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber’in açıktan halka okuduğu ilk sure Necm suresidir.¹⁴³ Bu rivayeti destekleyen başka rivayet olmadığı gibi Hz. Peygamber’in açıktan halka okuduğu ilk surenin Hac suresi olduğu rivayeti daha meşhurdur.¹⁴⁴

İbn Ebî Şeybe’nin konuyla ilgili naklettiği rivayetlerde dikkat çeken bazı hususlar:

- Hz. Peygamber’in vahiyden önceki inziva hayatından ve nübüvvete hazırlık safhası kabul edilen sadık rüyalar döneminden bahsedilmemiştir. Ancak Fetret-i vahiy meselesinden bahsedilirken bu sırada inzivanın Hz. Peygamber’e sevdirdiğini ve bu süreçte sık sık Hirâ’ya gidip yalnız kaldığını ifade etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki İbn Ebî Şeybe inziva meselesinin Fetret-i vahiden sonra başladığını ima etmektedir.

- Vahyin başlangıcının, hangi yılda ve hangi ayın kaçınıcı gününde meydana geldiğinden söz edilmediği gibi hangi mekânda (Hira Mağarası, Kabe vs.) nazil olduğu konusu da dile getirilmemiştir.

- İlk nazil olan ayetlerle ilgili Alak suresinin ilk beş ayeti ile Fatiha suresinin tamamı olmak üzere iki farklı görüşe yer verilmiş ve iki görüş arasında herhangi tercih yapılmamıştır.

- İbn Ebî Şeybe, Hz. Peygamber’in Varaka b. Nevfel ile görüşmesini de iki farklı görüşü ihtiva eden iki rivayetle nakletmiştir. İlkinde Hz. Peygamber’in durumunu eşi Hz. Hatice bizzat kendisi Varaka’ya gidip anlatmış ve bu görüşme sırasında Hz. Peygamber hazır bulunmamıştır. İkinci rivayette Hz. Peygamber’i Varaka’ya götüren şahıs Hz. Ebû Bekr’dir ve bu görüşme esnasında Hz. Hatice orada yer almamıştır.

¹⁴¹ Nevevî, *Şerhu Sahihî Müslim*, I, 289.

¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 235; Tayâlisî, *Müsned*, III, 265 (hadis no: 1793); Buhârî, *Kitabu Bed'i'l-Halk*, IV, 116, (hadis no: 3238); Müslim, I, 143; Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II, 412; Taberî, *Tefsir*, XXIX, 124, 144; Hâkim. *el-Müstedrek*, II, 549.

¹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 600.

¹⁴⁴ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 342 (eş-Şâmile)

-İbn Ebî Şeybe, Fetret-i vahyin ne zaman başladığı, ne kadar sürdüğü ve bu olayın Hz. Peygamber'in ve Müslümanların hayatı üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiği konusunda bilgi vermemektedir. Ancak vahiy kesintiye uğrayınca Hz. Peygamber'e yalnızlığın sevdirdiği ve bir süre Hira'da yalnız kaldığı, Müddessir suresinin de Fetret-i vahiyden sonra nazil olduğu ifade edilmektedir.

- İbn Ebî Şeybe, diğer kaynaklara ters düşerek Hz. Peygamber'in açıktan halka okuduğu ilk surenin Necm suresi olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁵ Oysa Hz. Peygamber'in açıktan halka okuduğu ilk surenin Hac suresi olduğu konusunda ortak kanaat vardır.¹⁴⁶

- İbn Ebî Şeybe'nin dikkat çekmek istediği diğer bir konu ise Varaka b. Nevfel'in Müslüman oluşudur. Müellif naklettiği rivayette, Hz. Peygamber'in Varaka'yı vefatından sonra cennette üzerinde ipek elbiseler bulunduğu halde gördüğünü söyler.¹⁴⁷

Kaynaklarda nübüvvetin başlangıcı üç safha şeklinde ele alınmaktadır:

1. İnziva ve tahannüs¹⁴⁸ dönemi: Rivayetlerde anlatıldığına göre Hz. Peygamber nübüvvetten birkaç yıl öncesinden itibaren her Ramazan ayında, Hira dağındaki mağarada yalnız bir hayat yaşamaya başladı. Yanındaki azığı bitince şehre iner, Kâbe'yi tavaf ettikten sonra evden yiyecek alarak tekrar mağaraya giderdi. Bazen de eşi Hz. Hatice'yi de yanında götürürdü.¹⁴⁹

2. Sadık rüyalar dönemi: Sahih hadis kaynaklarındaki rivayetlere göre Resûlullah'ın altı ay kadar süren vahiy tecrübesinin ilk dönemi "sâdık (doğru) rüyalarla başlamış, bu devrede gördüğü rüyalar sabahın aydınlığı gibi aynen ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰ Bazı kaynaklarda, Hz. Peygamber'in bu dönemde yalnız kaldığında: "Ey Muhammed" diye bir ses duyduğu ve bu sese "Buyur!" karşılığını verdiğinde ses: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Resulüdür" dediğini, devamında da "De ki: "*Hamd; âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. O Rahman ve Rahim'dir. Din Gününün sahibidir.....*"¹⁵¹ Fatiha suresini sonuna kadar Resûlullah'a

¹⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 600.

¹⁴⁶ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 342 (eş-Şâmile).

¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 232.

¹⁴⁸ Belli bir süre insanlardan uzak kalma.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 194; Halebî, I, 381; Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, 408-423..

¹⁵⁰ Buhârî, "*Bed,ü'l-vahy*", I, 7 (hadis no: 3).

¹⁵¹ Fatiha, 1/1-3.

okuduğu nakledilir.¹⁵² Aynı şekilde, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallâh” şeklinde onu selamlayan bazı sesler duyduğu, etrafına dönüp bakınca kimseyi göremediği için merak içerisinde kaldığı, bu seslerin ağaçlar ve kayalıklardan geldiğini düşündüğü de ifade edilir.¹⁵³ Bu süreçte olağanüstü nitelik taşıyan hususlardan hareketle bu dönemin vahye hazırlık süreci olduğunu söyleyebiliriz.

3. İlk vahyin inmesi: Yaygın olan Mûteber görüşe göre ilk vahiy Hz. Muhammed (a.s.) 40 yaşındayken, 17 Ramazan, Cuma veya Pazartesi günü¹⁵⁴ veya 610 yılı Ramazan ayının son on günü içinde muhtemelen yirmi yedinci gecesi Efendimiz Hira’da iken sabaha karşı Cebrâil’in Allah tarafından peygamber olarak görevlendirildiğini haber vermesiyle başladı. Bu ilk vahyi Hz. Peygamber şöyle anlatmaktadır: O gece Cebrail bana gelerek “Oku!” (İkra’) dedi. Ben okuma bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine melek beni aldı, dayanabileceğim son noktaya kadar sıktı. Ardından beni bırakıp tekrar “Oku!” dedi. Cevaben yine “Ben okuma bilmem” deyince tekrar son noktaya kadar sıktı ve “Oku!” dedi. Ben “Ne okuyayım?” diye cevap verince melek beni üçüncü defa gücüm tükeninceye kadar sıktı ve bıraktıktan sonra şu ayetleri okudu:¹⁵⁵ “Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı bir embriyodan (‘alak) yarattı. Oku! Senin Rabbin en büyük kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten, insana bilmediklerini belleten odur”¹⁵⁶

Bu olaydan sonra Hz. Peygamber, Hira’dan ayrılarak evine gitti, Hz. Hatice validemize olanları anlattı ve taşıdığı şüpheleri söyledi. Bunun üzerine Hz. Hatice “Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmeyecektir. Çünkü sen akrabanı gözetir, doğruyu söyler, acizlerin elinden tutarsın; yoksullara yardım eder, misâfirleri ağırlarsın; haksızlığa uğrayanların yanında yer alırsın” diyerek onu teselli etti ve kendisine inandığını belirtti. Ardından Hz. Peygamber’i Varaka b. Nevfel’e götürdü. Varaka, onu dinledikten sonra kendisine gelen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu söyledi.

¹⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 232; Beyhaki, *Delâil*, II, 164; ez-Zehebî, *Tarih*; İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 546; Makrizi, *İmta'* Beyrut, 1999, II, 389; Suyuti, *Hasais*, I, 161; ez-Zehebî, *A'lam*, I, 204; *es-Sîre*, I, 110

¹⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 234.

¹⁵⁴ Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,270.

¹⁵⁵ Buhârî, *Sahihu Buhârî*, thk. Muhammed Züheyr, Daru Tavki'n-Necat, 1422, I, 7. Müslim, I, 139; İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 167; Tayalisi, *Müsned*, III, 125 (hadis no: 1643); İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236, 237; İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 387.

¹⁵⁶ Alak, 96/1-5.

Ardından da şunları ekledi: “Sana yalancı diyecekler; kötü davranacaklar. Sana savaş açıp bu şehirden çıkaracaklar. Ben o günlere ulaşırsam Allah için sana yardımcı olacağım”.¹⁵⁷

2.3. Cinlerin Hz. Peygamber’in Gelişinden Haberdar Olması (Yıldırımlarla Kovulmaları)

Hz. Peygamber’e vahyin nazil olduğu sırada gökyüzünde bulunan cinlerin, meleklerin konuşmalarını dinleyerek bu bilgileri, irtibatlı oldukları bazı insanlara ulaştırmaları, onların da bu bilgileri kullanarak kâhinlik yapmaları üzerine vahiy sırasında yıldırımlar atılarak cinlerin uzaklaştırıldıkları bilgisi Kur’an-ı Kerim’de de yer alan bir mevzudur. Konuyla ilgili ayetler şöyledir: “*Doğrusu biz göğü yokladık; fakat onu güçlü koruyucular ve şihaplarla kaplı (doldurulmuş) bulduk. Oysa gerçekte biz, dinlemek için onun oturma yerlerine otururduk. Ama şimdi kim dinleyecek olsa (hemen) kendisini izleyen bir şihab bulur.*”¹⁵⁸ Bu konu ayetle sabit olmakla birlikte nasıl gerçekleştiği ve ilk önce kimler tarafından öğrenildiği hususunda İslam Tarihi kaynaklarında birbirine yakın rivayetler bulunmaktadır.

İbn Ebî Şeybe’nin konuyla ilgili İbn Abbâs’tan naklettiği rivayete göre vahiy inmeden önce bütün Cin topluluklarının (semâdan) haber dinlemek maksadıyla uygun oturma yerleri bulunurdu. Vahiy indiği zaman melekler gayb işleri, ölüm veya yeryüzündeki herhangi bir şeyle ilgiliyse bu vahiy hakkında konuşurlar ve “şöyle şöyle olacak” derlerdi. Cinler de bunları duyarlar ve bu haberi yeryüzündeki dostlarına söylerlerdi. Vahiy nazil olunca cinler yıldızlarla (meteorlar ile taşlanarak) kovuldular (ve bu haberleri duymaları engellendi). Bunu ilk öğrenen Sakif kabilesi oldu. Yüce Allah cinleri de semadan uzaklaştırdı. Ancak Kur’ân’ın inişi sırasında vahiy duydukları zaman birbirlerine: “Susup dinleyiniz” dediler. Daha sonra şeytanlar İblis’e gidip bu olanları ona bildirdiklerinde, İblis, “Bu, yeryüzünde meydana gelmiş olan büyük olayın işaretidir. Bana yeryüzünün her yerinden biraz toprak getirin!” dedi. Şeytanlar İblis’e Tihâme’nin (Mekke) toprağından getirdiklerinde İblis “Olay burada olmuştur” dedi.¹⁵⁹

İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa’d’ın eserlerinde yer verdiği rivayette, Araplardan yıldırımlarla cinlerin kovulması meselesini ilk öğrenen kabilenin Sakif kabilesi olduğu belirtilmektedir. Onlar Sakif kabilesinin kâhini olan Ömer b. Ümeyye’ye -ki bu kahin

¹⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236-238.

¹⁵⁸ Cin, 72/8, 9.

¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e. Kitabu’l-Megâzi*, XX, 226, 227.

Arapların en dahisi ve en âlimiydi- olanları görmedin mi? diye sorduklarında Kâhin onlara şu cevabı verdi: Gökyüzüne bakın eğer kayan yıldız insanlara karada ve denizde yol gösterici olan, insanların işini kolaylaştıran gökteki sabit yıldızlardansa bilin ki dünyanın gidişatı bozulmuş ve dünyanın içindeki varlıkların yok olma zamanı gelmiştir. Yok eğer bu yıldızlar yerinde duruyor atılanlar başka yıldızlarsa Allah bununla bu mahlukata başka bir şey dilemekte ve Araplara gönderilecek olan bir peygamberden haber vermektedir.¹⁶⁰ Dikkat edilirse bu malumat Cin Suresi 10. âyeti ile içerik olarak örtüşmektedir.

Kaynaklarda konuyla ilgili verilen bilgiler bir birine yakındır. İbn Ebî Şeybe'nin rivayeti Sa'd b. Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbâs'a ulaşmaktadır. İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın rivayeti ise Yakub b. Utbe b. Muğire b. Ahnes'e kadar ulaşabilmektedir. Bu zat ise ancak tabiinden rivayet alabilmiştir. Kaynaklarda onunla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: Yakub b. Utbe b. Muğire b. Ahnes, asıl ismi Ümey b. Şerik es-sekafi, el-Medeni (ö. 128) siyer alimlerindenidir. Urve b. Zübeyr ve İkrime'den hadis nakletmiştir. İlim ve takva sahibi biridir. Hakkında tenkitlerin yanında İbn Main ve diğer alimler onu sika kabul etmişlerdir.¹⁶¹ Yakub b. Utbe'nin bu rivayeti kimden naklettiği veya bu bilgilere nasıl ulaştığı bilinmemektedir. Onun sakif kabilesinden olduğundan başka bu konuyla alakası bulunmamaktadır.

Rivayette bahsi geçen cinlerin ilahi bilgileri dinlediklerine ve daha sonra Kur'an'ın vahyinden dolayı engellediklerine dair bilgi Kur'an'daki¹⁶² bilgilerle örtüşmektedir. Elmalılı Mehmet Hamdi, Cin Suresi 9. ayetin tefsirinde olayın maddi bir engel değil de daha çok manevi boyutuna, Kur'an'ın parlak hakikatleri karşısında menhus fikirlerin çarpıldıklarına dikkat çekmiştir.¹⁶³

¹⁶⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, thk. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1978, I, 131.; İbn Sa'd, *Tabakât*, Daru Sadır, Beyrut, 1968, I, 163; İbn Hişâm, *es-Sîre*, thk. Saka vd., I, 206-207.

¹⁶¹ ez-Zehabî, *A'lam*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2006, VI, 273; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 272, Mektebetu'l-Ulum; Buhârî, *Tarihu'l-Kebîr*, VIII, 389.

¹⁶² Cin, 72/9

¹⁶³ Elmalı ilgili ayetin tefsirinde şu açıklamaya yer vermektedir: "Bilindiği gibi biz, o gökleri dinlemek, haber almak için bazı mevkilerde otururduk. Yani bazı yerlerde durup etrafi gözetler, gizli gök haberleri alır, onlarla halkı şaşırtırdık. Fakat şimdi "her kim dinlemek isterse onu göz altında bulundurup gözleyen, yakmaya hazır bulunan bir ateş parçası, parlak bir alev bulunuyor. O Kur'an'ın ve onu okuyan zatın karşısında cin ve şeytan böyle eriyecek bir durumda kalıyor. İşte yüce Allah böyle birisini göndermiş ve âlemi böyle değiştirmiştir. Burada çoğunlukla "şihâb"ın zahiri mânâsında ısrar ediliyorsa da biz bu ısrarda mânâyı maddeleştirmekten başka bir yarar görmüyoruz. Asıl maksat, peygamberlik nuru ve Kur'an ayetleri ile hakikat âleminde parlatılan ve batıl fikirlere karşı fırlatılan ateşi andırır uyarıları anlatmak olması daha yüksek bir mânâ olduğu kanaatindeyiz. Zira hava olaylarından olan o ateşlerin Peygamberimizin gönderilmesinden önce de olageldiği rivayetlerde de inkâr olunmuyor. Peygamberimizin gönderildiği sıralarda denildiği gibi fazla birçok ateş yağmurları olmuş ve bunlardan yıldız falcıları, kahinler, şeytanlar korkup türlü mânâlar çıkarmaya çalışmış olsunlar. Fakat bu şekilde

2.4. Hz. Peygamber'in Peygamberliğini İtiraf Eden Bir Ehl-i Kitap

Konuyla ilgili İbn Ebî Şeybe Hasan Basrî'yi kaynak göstererek Tevrat'ta Peygamber Efendimizle ilgili işaretlerden etkilenen ve ölmek üzere olan bir Yahudi ile Peygamber Efendimiz arasında geçen şöyle bir olayı nakletmektedir: Bir defasında Yüce Allah, (Yahudilerden) bir adamı Cennete göndermek için Hz. Peygamber'i görevlendirdi. Bunun üzerine Rsûlullah, Yahudilerin sinagoglarından birine uğradı. İçeri girdiğinde onların kutsal kitaplarını okuduklarını gördü. Ancak Yahudiler Hz. Peygamber'i gördüklerinde kitaplarını kapatıp hemen dışarıya çıktılar. Sinagogun bir kenarında da ölmek üzere olan bir adam, Peygamberimizin yanına geldi ve "Kitaplarını okumalarından vazgeçmelerinin sebebi senin gelişindi. Sen geldiğinde bir peygamberin sıfatlarını okuyorlardı ki onun sıfatları senin sıfatlarındı" dedi. Sonra kitabı açıp biraz okudu. Sonra da "Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğunu şahadet ederim!" deyip ruhunu teslim etti. Daha sonra Resûlullah diğer Müslümanlara "Kardeşinizle ilgilenin!" buyurdu. Bunun üzerine Müslümanlar adamı yıkayıp kefenlediler. Üzerine kokular serpidikten sonra da Peygamberimiz onun namazını kıldırdı."¹⁶⁴

Beyhaki bu rivayeti "Hz. Peygamber'in peygamberliğini itiraf eden bir Yahudi" başlığı altında rivayet etmiştir.¹⁶⁵ *Kenzu'l-Ummal* sahibi bu bilgiyi, "Mucizeler ve peygamberliğin delilleri" başlığı altında Hz. Peygamber'in kimsenin bilmediği bir şeyden haberdar olmasının açıklaması maksadıyla ele almıştır. Suheyb Abdulcebbar sahih hadis kitaplarının derlemesi olarak hazırladığı *el-Müsnedü'l-Mevzui* isimli eserinde Ahmed b. Hanbel İbn Mesud'dan naklettiği rivayetlerinde "tevhid inancına sahip olanların cehennemde ebedi kalmayacağı" başlığı altında¹⁶⁶ konuya delil olarak nakletmiştir. İbn Ebî Şeybe, bu rivayeti *Meğâzi*'sinde "Resûlullah'ın peygamber olarak gönderilişi" başlığı altında ele almaktadır. Muhtemelen o, Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil olması

onlardan gök haberleri kesilmiş değil, aksine çoğaltılmış ve kulak hırsızlığına daha fazla meydan verilmiş demek olmaz mı? Oysa İbnü Abbâs Hazretlerinin söylediği ve bu âyetinde anlattığı mânâ, bu alevlerin, onlardan gök haberlerini kesmiş ve göğün kapılarını birer zabıta memuru olarak tutmuş doldurmuş olmalarıdır. Bu ise onların morallerini yıkıp yalanlarını, hafifliklerini ve taşkınlıklarını yakan hakikat alevlerini anlatıyor ki, onlar Muhammed (s.a.v)'in göğünden parıldayan ateşi andırır âyetler ve mucizelerdir ki, bunun karşısında insan ve cin şeytanlarının ödleri kopmuş, dilleri tutulmuştur." Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştirilenler, İsmail Karaçam vdğ., Zeyharveyn Yay., İstanbul, ts. VIII, 378, 379.

¹⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 234; Taberânî, *M. el-Kebîr*, X, 153 (hadis no:10295); Beyhaki, *Delâil*, VI, 272.

¹⁶⁵ Beyhaki, *Delâil*, VI, 272.

¹⁶⁶ Suheyb Abdulcebbar, *el-Müsnedü'l-Mevzui el-Cami' li'l-Kütübi'l-Aşere*, Neşir 2013, (eş-Şâmile) I, 52.

hasebiyle Ehl-i Kitab'ın kitaplarındaki bilgilere ve onların itiraflarına dikkat çekmek maksadıyla bu rivayeti buraya almıştır.

2.5. İlk Nazil Olan Sure

İbn Ebî Şeybe nerede ve ne şekilde nazil olduğunu açıklamadan ilk inen surenin Alak suresi olduğunu ifade eder.¹⁶⁷ İlk nazil olan diğer surelerin ise İbn Mes'ûd'un rivayetine göre şunlar olduğunu söyler: Benî İsrâîl (İsrâ), Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiya.¹⁶⁸ Enfâl Sûresi, Medine'de nazil olan ilk sûrelerdendir. Tevbe Sûresi ise Kur'ân'ın nazil olan son sûrelerindendir."¹⁶⁹

2.6. Son İnen Ayet ve Sure

Kaynaklarda en son inen ayetin hangisi olduğu konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Tercih edilen güçlü görüşe göre Maide Suresi 3. ayeti¹⁷⁰ en son vahyedilen ayettir. Sahih hadis kaynaklarının da tercih ettiği görüş bu görüştür.¹⁷¹ Bir diğer kuvvetli görüş ise “Allah’a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının” mealindeki Bakara suresi 281. ayetinin en son inen ayet olduğu yönündedir. Bu görüşe göre bu ayet Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından bir kaç saat veya 7, 9 gün veya 21 gün önce inmiştir.¹⁷²

İbn Ebî Şeybe, son inen ayetle ilgili üç farklı rivayet nakletmektedir: İlkinde son inen ayetin “Allah’a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının”¹⁷³ ayeti olduğunu¹⁷⁴ belirtirken; Berâ b. Âzib'den naklettiği diğer rivayette ise son nazil olan ayetin “Senden fetva isterler. De ki: “Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse olur de onun bir kız kardeşi bulunursa,

¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 536; *Kitabu Fedâili'l-Kur'an*, XV, 539.

¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 548; Buhârî, *Kitabu Tefsiri'l-Kur'an*, VI, 82 (hadis no: 4708).

¹⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

¹⁷⁰ “Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kafirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir”, Maide 5/3.

¹⁷¹ Buhârî, “*el-İman*”, I, 18 (hadis no: 45); Said b. Mansur, *Sünen*, thk. Said b. Abdillâh b. Abdilâzîz Al Hamid, Riyad 1414, IV,1 (hadis no: 713).

¹⁷² Kasım Şulul, *Kronoloji*, s., 204.

¹⁷³ Bakara, 2/281.

¹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 557.

biraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş olup çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona varis olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmanın için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir”¹⁷⁵ ayeti olduğunu ifade eder.¹⁷⁶ Müellif, bu iki farklı rivayette de herhangi bir yorum yapmamaktadır. Fakat Bakara suresi 281. ayetiyle ilgili rivayeti farklı rivayelerden iki defa tekrarlamaktadır. Bu durum sanki onun tercihini belirlemektedir.¹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe ayrıca başka bir rivayette de son inen surenin "Nasr Sûresi"¹⁷⁸ olduğunu vurgulamaktadır. Burada son sureden maksat haliyle son ayetleri ihtiva ettiğinden son inen ayetlerin bu surenin ayetleri olabileceğini de ima etmektedir.

3. İLK MÜSLÜMANLAR

3.1. İlk İman Edenler

Belâzuri'nin Vakıdı'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'e iman eden ilk şahıs Hz. Hatice'dir. Daha sonra iman eden üç kişi ise Hz. Ebû Bekr, Hz. Ali ve Hz. Zeyd b. Harise'dir. Ancak öncelik sırasında ihtilaf bulunmaktadır.¹⁷⁹ Zührî'den nakledilen bir rivayete göre kadınlardan ilk iman eden Hz. Hatice, erkeklerden ilk iman eden kişi ise Zeyd b. Harise'dir.¹⁸⁰ İbn Abbâs'ın rivayetine göre ise Hz. Hatice'den sonra ilk iman eden kişi Hz. Ali'dir.¹⁸¹ İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivayete göre ilk Müslüman olan kişinin Hz. Ebû Bekr olduğu ifade edilmektedir.¹⁸² Beyhaki'de yer alan bir rivayete göre ise bu ümmetten ilk iman eden şahıs Hz. Hatice'dir. Erkeklerden iman ilk iki kişi Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ali'dir. Hz. Ebû Bekr iman edince imanını gizlemedi fakat Hz. Ali bir süre babasından çekindiği için imanını gizledi. Taki Ebu Talib onu teşvik edene kadar. Sıralamada ilk iman eden kişinin Hz. Ali olduğunu söyler.¹⁸³ Rivayetleri değerlendiren Süheyli şahıs olarak iman eden ilk insanın Hz. Hatice olduğu konusunda ihtilaf bulunmadığını, Hz. Ali ise henüz çocuk olduğu için meselenin farkında olmadığını, bu nedenle erkeklerden ilk iman eden kişinin Hz. Ebû Bekr olduğunu -Allahu a'lem kaydıyla-

¹⁷⁵ Nisâ, 4/176.

¹⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, XIX, 557.

¹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 557.

¹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556.

¹⁷⁹ Beluzûri, *Enssâb*, I, 112.

¹⁸⁰ Beluzûri, *Enssâb*, I, 112.

¹⁸¹ Beluzûri, *Enssâb*, II, 90, dördüncü dipnot.

¹⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 172; Beluzûri, *Enssâb*, X, 62.

¹⁸³ Beyhaki, *Delâil*, II, 163; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 27; *es-Sîre*, I, 431

ifade eder.¹⁸⁴ Süheylî, İbn Ebî Şeybe'nin de naklettiği Hassan b. Sâbit'in aşağıdaki Şiîrini naklederek Hz. Ebû Bekr'in erkeklerden ilk iman eden kişi olduğunu vurgular. Buna delil olarak da Hz. Peygamber'in bu Şiîri dinlediği halde itiraz etmemesini gösterir.¹⁸⁵

*Güvenilir bir kardeşin çektiği sıkıntıları anacaksın
Kardeşin Ebû Bekr'in yaptıklarından dolayı çektiklerini an
O ki Peygamber'den sonra yaratılmışların en iyisi, en takvalısı ve en adiliydi.
Taşındığı sorumluluğu en iyi şekilde ifa ediydi.
Takındığı tavırla övgüye mazhar olan ikinci kişiydi.
Ve insanlar içinde Resulü ilk tasdik edendi.*¹⁸⁶

İbn Ebî Şeybe, İbn Şihâb ez-Zühri'den naklettiği rivayette Resûlullah'ın hanımı Hz. Hatice bt. Huveylid'in Allah'a ve Resûlullah'a iman eden ilk insan olduğunu ve onun namaz farz kılınmadan önce vefat ettiğini ifade eder.¹⁸⁷ Müellifin, erkeklerden ilk iman eden kişi konusunda kanaatinin Hz. Ebû Bekr yönünde olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin konuyu onun ilk Müslüman olduğuna dair Hassan b. Sabit'in Şiîriyle desteklemesi¹⁸⁸, Hz. Ebû Bekr'in halife seçildiği sırada Hz. Ali'ye: "Benim halife olmamı istemiyor musun?" diye sorunca, Hz. Ali: "Hayır!" karşılığını verdiğinde, Hz. Ebû Bekr: "Fakat ben senden önce Müslüman olmuşum" demesi¹⁸⁹ üzerine Hz. Ali'nin buna itiraz etmediğini ima etmesi, Hz. Ali'den önce Hz. Ebû Bekr'in ilk Müslüman olduğu konusuna yer vermesi bunu teyit etmektedir. Ancak bilindiği üzere İbn Ebî Şeybe farklı rivayetlerin olduğu konularda kanaat belirtme yerine rivayetleri yorumsuz bir şekilde nakledip değerlendirmeyi muhatabına bırakmayı tercih eder. Bu yüzden Hz. Ali'nin de ilk Müslüman olduğuna dair Zeyd b. Erkam'den nakledilen bir rivayete¹⁹⁰ ve İbnu'l-Hanefiyye'nin, "Hz. Ebû Bekr'in ilk Müslüman olan değil fakat islamca en üstün olandır"¹⁹¹ yorumuna da yer vermektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin yedi yaşındayken Müslüman olduğunu¹⁹², Hz. Peygamber ile namaz kılan ilk kişi olduğunu ve ahrette Hz. Peygamber'in yanına varacak ilk kişinin ilk Müslüman olan Ali'nin¹⁹³ olduğunu nakleder.

¹⁸⁴ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II, 289.

¹⁸⁵ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II, 294-296.

¹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 344.

¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

¹⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 253; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 344.

¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 341.

¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

¹⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 529.

¹⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 343.

¹⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 577.

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiğine göre Hz. Ebû Bekr Müslüman olduğunda malvarlığı olarak kırk bin dirhemi vardı.¹⁹⁴ Bu rivayet diğer bazı kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁹⁵ Belazurî'nin, senedsiz olarak naklettiği bir rivayette bu bilgiyi teyit ettikten sonra, hicret esnasında Hz. Ebû Bekr'in sadece beş bin dirhemi kaldığını ifade eder.¹⁹⁶ İbn Hacer ise bu rivayeti İbn Ebî Şeybe'yi kaynak göstererek nakleder.¹⁹⁷ Hz. Bilâl'in, Hz. Ebû Bekr'in bekçisi¹⁹⁸ olduğuna dair bilgi de sadece *Musannef'te* yer almaktadır. Urve'den nakledilen diğer bir rivayette Hz. Ebû Bekr'in işkenceye maruz kalan Âmir b. Fuheyre, Bilâl, Zinnîra, Ümmü Ubeys, Nehdiyye, kızı ve Amr b. Muemmil kabilesinin cariyesi yedi köleyi satın alıp Allah rızası için azad ettiği ifade edilmektedir.¹⁹⁹ Müellif, ayrıca Hz. Ebû Bekr'in Bilâl'i beş ukiyye karşılığında satın aldığını da nakletmektedir.²⁰⁰

İbn Ebî Şeybe, Zeyd b. Harise'nin Müslüman oluşundan bahsetmemektedir. Bu konuda verdiği tek bilgi Hz. Peygamber'in Zeyd b. Harise'nin köle olarak satılmakta iken Hz. Hatice'den aldığı destekle onu satın almış olmasıdır.²⁰¹ Zeyd b. Harise'nin bu olayını buraya almasıyla onu ilk iman edenler arasında saydığı anlaşılmakta, ancak kaçınıcı sırada ve ne şekilde iman ettiği konusuna değinmemektedir.

Rivayetleri karşılaştırarak değerlendiren İbn Kesir, Ebu Hanife'nin bu konuda şöyle cevap verdiğini nakleder: Kadın erkek herkesten önce iman eden ilk şahıs Hz. Hatice'dir. Mevaliden ilk iman eden Hz. Zeyd b. Harise, çocuklardan ilk iman eden Hz. Ali, hür erkeklerden ilk iman eden Hz. Ebû Bekr'dir. Ayrıca Hz. Ebû Bekr'in Müslüman olmasının önemini onun konumu ve gayretiyle ilgili olduğunu da vurgular.²⁰²

3.2. Müslüman Olduklarını Açıklayan İlk Yedi Kişi ve Gördükleri İşkence

Kaynaklarda bu konuda nakledilen rivayetler bir birine benzer ve birbirini destekler mahiyettedir. İbn Ebî Şeybe'nin İslâm'ı kabul eden ilk yedi kişinin Resûlullah, Hz. Ebû Bekr, Bilâl, Habbâb, Suheyb, Ammâr ve annesi Sümeyye olduğuna dair verdiği malumat

¹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254; *Kitabu't-Târih* 337;; Belazûri, *Ensâb*, I, 261.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 171; ed-Diyarбекrî, *Tarihu'l-Hamîs*, Daru Sadır, I, 326.

¹⁹⁶ Belâzurî, *Ensâb*, I, 261.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe*, IV, 103.

¹⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 252.

¹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 34; Belâzurî, *Ensâb*, I, 266.

²⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

²⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 264; İbn Asâkir, *Tarih*, XIV, 352.

²⁰² İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 432.

birçok hadis ve siyer kaynaklarında benzer ifadelerle yer almaktadır.²⁰³ İbn Ebî Şeybe, Mücahid'in sözü olarak naklettiği bu rivayette Yüce Allah'ın, Resûlullah'ı amcası ile Hz. Ebû Bekr'i de kavmi vesilesiyle koruduğunu, diğerlerinin ise müşrikler tarafından dayanılmayacak türlü işkencelere maruz kaldıklarını ve bu insanların, yakınları tarafından ancak su dolu deriden tulumların içine konularak taşınabildiklerini nakleder. Sümeyye ise Ebû Cehil tarafından türlü hakaretlere maruz kaldıktan sonra (Mızrakla) öldürüldü ve İslam'da ilk şehid kadın oldu. Benzer bir rivayeti İbn Mesud'dan nakleden müellif, Bilâl hariç diğerleri müşriklerin istediğini (küfür kelimesini) söylediklerini, Bilâl'in ise Allah yolunda canını önemsemediğini, Müşriklerin onu çocuklara teslim edip Mekke sokaklarında dolaştırdıklarını²⁰⁴ ifade eder.

İbn Ebî Şeybe'nin bu rivayetini destekleyen bir rivayet İbn İshâk tarafından nakledilmektedir. İbn İshâk'ın, İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre müşrikler sahabeden bazılarını dövüp aç ve susuz bırakıyordu. Öyle ki onlar, kendilerine yapılan işkenceden dolayı oturamayacak duruma geliyorlardı. Müşrikler, Müslümanlardan duymak istediklerini söyleseneye kadar da bu işkenceye devam ediyorlardı.²⁰⁵ İbn Kesir, Nahl suresi 106. ayetinin bu konuda nazil olduğunu nakleder.²⁰⁶

Bilindiği gibi Yasir ailesi türlü sıkıntılara maruz kalmış, öğle sıcağında Mekke'deki kızgın kumlarda işkenceye tabi tutulmuşlardı.²⁰⁷ Bu işkenceler esnasında Sümeyye ve Yasir şehid oldular,²⁰⁸ Ammar ise diliyle müşriklerin kendisinden istedikleri sözü söyleyerek ancak canını kurtarabildi.²⁰⁹

Bilâl'e gelince o da Mekke'nin kızgın kumlarına yatırılır, üzerine taşlar konurdu. Ölünceye ya da Muhammed'i inkar edip putlara taptığını söyleyinceye kadar bu şekilde kendisine işkence edilirdi.²¹⁰ Belazuri'nin Amr b. As'tan naklettiği bir rivayete göre Amr, Bilâl kızgın kumlar üzerinde işkence görürken yanına uğradı. Kum öyle sıcaktı ki bir parça

²⁰³ Beyhaki, *Sünen*, VIII, 362; *Delâil*, II, 163; İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 436; *el-Bidâye*, III, 28, Daru'l-Fikr; İbn Asâkir, *Tarih*, X, 438; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I,415; Nevevî, *Tehzibu'l-Esma'* I, 174; Belazûri, *Ensâb*, I, 158; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233.

²⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254, 255; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 249, 250; Beyhaki, *Sünen* VIII, 209; *Delâil*, II, 281-282; Ahmed, *Fedâilu's-Sahabe*, 282; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233.

²⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 396; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 65.

²⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 65.

²⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 395.

²⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 648.

²⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsir*, IV, 525.

²¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392.

et bırakılsaydı anında pişerdi. Buna rağmen Bilal, Lat ve Uzza'yı inkar etmeye devam ediyordu. Ümeyye kızıp işkencesini artırıyordu. Bilal ise bayılıp bayılıp ayılıyordu.²¹¹ Yine Belazuri'de yer alan bir rivayete göre, Müşrikler Bilal'in boynuna bir ip takıp çocuklara teslim edip onu Mekke'nin iki dağı arasında dolaştırmalarını emrettiler.²¹² Hz. Bilal'in kendi ifadesiyle müşrikler onu bir gün ve bir gece aç bıraktıktan sonra sıcak bir günde kumların üstünde ona işkence yaptılar.²¹³ Yukarıda da geçtiği gibi Bilal bu durumda iken Hz. Ebû Bekr tarafından beş ukiyye karşılığında satın alınıp azad edildiği rivayet edilmektedir.²¹⁴

Türlü işkencelere maruz kalanlardan biri de Habbab b. Eret'tir. Mekke'de demircilikle uğraşan Habbab b. Eret özellikle kılıç ustalığıyla meşhurdur. Müslüman olunca o da diğer müstaz'aflar gibi malıyla ve canıyla türlü sıkıntılara maruz kaldı.²¹⁵ Onun ateşe sırt üstü yatırılarak cezalandırıldığı ve sırtından akan yağların ateşi söndürdüğü daha sonraki dönemlerde Habbab'ın sırtındaki bu yanık izlerini Hz. Ömer'e gösterdiği nakledilir.²¹⁶ Buhârî'de yer alan rivayete göre Habbab, As b. Vail'e yaptığı bir kılıcın ücretini talep ettiğinde o, Muhammed'i inkâr etmeden parasını vermeyeceğini söylemişti. Bunun üzerine Habbab, "Allah seni öldürüp sonra tekrar diriltmeden Muhammed'i inkar etmem demiş, As da "Allah beni öldürüp tekrar diriltirse nasıl olsa benim malım ve çocuklarım çok ben sana o zaman hakkını öderim" diye karşılık verince Meryem Suresi'nin 77 ve 78. ayetleri nazil olmuştu.²¹⁷ Yine Buhârî'nin naklettiği bir rivayete göre Habbab ve arkadaşlarının çektiği sıkıntılar artınca bunu Hz. Peygamber'e iletiler. Hz. Peygamber onlara şöyle dedi: "Sizden önce adamı toprağa gömüp sonra testereyle başından ikiye bölerlerdi de adam yine dininden vazgeçmezdi. Demir taraklarla etini ve sinirlerini kemiğinden ayırırlardı yine adam dininden dönmezdi. Acele ediyorsunuz. Allah bu dini mutlaka tamamlayacaktır. Öyle bir zaman gelecek ki bir yolcu San'a'dan Hadremevt'e yürüyecek de Allah'tan veya koyunlarına saldırabilecek kurttan başka hiç kimseden korkmayacak."²¹⁸ Benzer bir rivayette müellif, Habbâb'ın Hz. Ömer'in meclisinde iltifata mazhar olduğunu ve yanındaki mindere Habbab'tan başkasını

²¹¹ Belâzurî, *Ensâb*, I, 185.

²¹² Belâzurî, *Ensâb*, I, 185.

²¹³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 186.

²¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

²¹⁵ Ahmed, *Fedâilu's-Sahabe*, I, 182; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 165; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 143.

²¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 165; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 144; İbn Mace, *Sünen*, (Mukaddime) 153.

²¹⁷ Buhârî, *Kitabu Tesiri'l-Kur'an*, VI, 94 (hadis no: 4733)

²¹⁸ Buhârî, *Menâkıb*, IV, 201 (hadis no: 3612)

oturtmadığını, müşriklerin kendisine yaptığı işkenceye delil olarak sırtındaki yanıkları Hz. Ömer'e gösterdiğini aktarır.²¹⁹ Habbâb Yüce Allah yolunda işkencelere maruz kalan ve hicret edenlerdendi.²²⁰ İbn Ebî Şeybe, Habab b. Eret'in Peygamber'e iman eden altıncı kişi olduğunu nakleder.²²¹ Belazurî, eserinde yer verdiği bu rivayete İbn Ebî Şeybe'yi kaynak göstermektedir.²²² Müellif, işkence gören herkesin küfür kelimesini söylediğini kaydederek Bilal'i ve Habbab'ı ayırarak onların bu sözleri söylemediklerini ifade etmektedir.²²³ Müşrikler diğerlerine istediklerini söylettirdiler. Habbab ise istediklerini söylemediği için onu sırtüstü kızgın taşların üzerine yatırmışlar ve sırtındaki yağlar erimeye başlamıştı.²²⁴

Bunların dışında Bilal'in annesi Hammame, Amir, b. Führeyre, Ümmü Ubeys, Zinnire, Nehdiye ve kızı, Beni Adiy kabilesinden bir cariye de işkenceye maruz kalmışlardı ki Hz. Ebû Bekr bunları satın alarak azad etmişti.²²⁵

3.3. Osman b. Affân'ın Müslüman Olması

Osman b. Affan el-Emevi el-Kureşî'nin (r.a.) annesi Erva bt. Kureyz b. Rebîa b. Habib b. Abdi Şems'tir. Hz. Osman (r.a.), Hz. Ebû Bekr (r.a.) vasıtasıyla İslam'ı kabul etti. Hz. Osman (r.a.), eşi Rukıyye bt. Resulillah ile birlikte Habeşistan'a hicret etti ve bir süre orada kaldı.²²⁶ İbn İshâk Hz. Osman'ı ilk iman eden sekiz kişi arasında zikreder.²²⁷ Onun Hz. Peygamber'in Daru'l-Erkam'daki davetinden önce Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.²²⁸ İbn Ebî Şeybe Hz. Osman'ın iman eden dördüncü kişi olduğunu nakleder.²²⁹ Muhasara altındayken Hz. Osman'ın yanına girenlere "Ben

²¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255; 32911'de geçmişti; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 165; *Üsdü'l-Gabe*, II, 147; Kandehlevi, Muhammed Yusuf b. Muhammed İlyas el-Kandehlevi (ö. 1384), *Hyatu's-Sahabe*, thk. Beşşâr Avvâd Maruf, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1999, I, 351; Belazûri, *Ensâb*, I, 176-177

²²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 339.

²²¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255.

²²² Belazûri, *Ensâb*, I, 175

²²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 254, 255; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 249, 250; Beyhaki, *Sünen VIII*, 209; *Delâil*, II, 281-282; Ahmed, *Fedâilu's-Sahabe*, 282; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233.

²²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 255; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 339; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, III, 171 (eş-Şâmîle); Belâzürî, *Ensâb*, I, 175-176. İbn Ebî Şeybe, bu rivayette Habbab'ın yaşadığı durumdan kısır hale geldiği düşüncesini öne sürse de Habbab b. Eret'in Abdullah b. Habbab isminde bir çocuğu olduğu bilinmektedir. İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 339; Avvâme'nin dipnot açıklaması.

²²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 394.

²²⁶ Tbaerî, *Tarih*, V, 440.

²²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 250; Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II, 294.

²²⁸ Tbaerî, *Tarih*, V, 440; Ömer İbn Şebbe, Ebu Zeyd Omer İbn Şebbe en-Numeyri el-Basrî (ö. 262), *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, thk. Habib Mahmud Ahmed, Cidde 1979, III, 953-954; Kandehlevi, *Hayatu's-Sahabe*, I, 101; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 55; İbn Asâkir, *Tarih*, 39/22

²²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257; Ömer İbn Şebbe, *Tarihu'l-Medine*, IV, 1156.

Müslüman olan dördüncü kişiyim” demişti.²³⁰ İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu rivayeti Ömer b. Şebbe de *Tarihu'l-Medine* isimli eserinde nakletmiştir.²³¹ İbn Ebî Şeybe, Müslüman olduğunu açıklayan ilk yedi kişi arasında Hz. Osman'ı zikretmemiştir.

3.4. Utbe b. Ğazvân'ın Müslüman Olması

İbn Ebî Şeybe, Utbe b. Ğazvan'ın Müslüman olan yedinci kişi olduğunu nakleder.²³² Diğer kaynaklarda uzun bir şekilde yer alan bu rivayette Utbe b. Ğazvan'ın yiyecek olarak ağaç yapraklarından başka bir şey bulamadığını, yaprak yemekten damaklarının yaralar içinde kaldığını ifade eder²³³ Tirmizi'nin rivayetinde Utbe b. Ğazvan'ın Mescid-i Nbi'de bayıldığını, gelen insanların onu akıl hastası zannettiklerini, halbuki açıklıktan bayıldığını nakleder.²³⁴

3.5. Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman Olması

İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivayete göre Abdulllah b. Mesud Hz. Peygamber'in Daru'l-Erkam'daki davetinden önce Müslüman oldu²³⁵ Habeşistan'a yapılan hicretlere katıldı, daha sonra Medine'ye hicret etti.²³⁶ İbn İshâk, Abdullah b. Mesud'un ismini Habeşistan'a yapılan ikinci hicret muhacirleri arasında zikrederken birinci gruptakiler arasında yer vermemektedir.²³⁷ Müahat sırasında Hz. Peygameber onu kendine kardeş kabul etti.²³⁸ İbn Ebî Şeybe, Abdullah (b. Mes'ûd)'un Müslüman olan ilk altı kişiden biri olduğunu nakleder.²³⁹ Hâkim²⁴⁰, Taberânî²⁴¹, Ebû Nu'aym²⁴², bu rivayeti müellifin tarihiyle rivayet etmişlerdir. İbn Ebî Şeybe Abdullah b. Mesud'un Resûlullah zamanında Mekke'de Kur'ân'ı açıktan okuyan ilk kişi olduğunu da nakleder.²⁴³

²³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 342.

²³¹ Ömer İbn Şebbe, *Tarihu'l-Medine*, IV, 1156.

²³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 346.

²³³ Müslim, IV, 2278-2279; İbn Mace, *Zühd*, V, 261 (hadis no: 4156)

²³⁴ Tirmizi, *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye*, thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî, *Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî*, Beyrut 1996, 374.

²³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151.

²³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151.

²³⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 225, Daru'l-Fikr, Beyrut; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151.

²³⁸ İstiab, *es-Sîre*, II, 511.

²³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

²⁴⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 313.

²⁴¹ Taberânî, *M. el-Kebîr*, IX, 65, (hadis no: 8406)

²⁴² Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 126)

²⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151.

İbn Ebî Şeybe, daha önce isimlerini zikrettiği ilk yedi Müslüman arasında Abdullah b. Mesud'un ismini saymamıştı.²⁴⁴ O, Abdullah b. Mesud'un hangi sıralamaya göre ilk altı kişiden biri olduğu konusuna bir açıklık getirmemiştir.

3.6. Zübeyr b. Avvâm'ın Müslüman Olması

İbn Ebî Şeybe, Hz. Zübeyr'in torunu Hişam b. Urve'den naklettiği bir rivayete göre Zübeyr, on altı yaşındayken Müslüman oldu ve Resûlullah'ın katıldığı tüm savaşlara katıldı.²⁴⁵ Hakim'in Urve'den naklettiği rivayete göre Zübeyr b. Avvam, sekiz yaşında Müslüman oldu on sekiz yaşında iken de hicret etti.²⁴⁶ O da işkenceye tabi tutulan Müslümanlardandı. Rivayete göre amcası onu bir hasıra bağlar, yaktığı ateşin dumanını ona doğru tuttürür: "Eski dinine dön !" diye zorlar, Zübeyr b. Avvam da: "Ben hiçbir zaman küfre dönmem!" derdi.²⁴⁷ Yine Urve'den yapılan bir rivayete göre henüz on bir yaşında iken²⁴⁸ Allah yolunda ilk kılıç çeken Zübeyr b. el-Avvâm'dır. Resûlullah'ın öldürüldüğüne dair bir söylenti yayılınca, Zübeyr kılıcıyla, insanları yara yara (Mekke sokaklarında) ilerlemeye başladı. Mekke'nin üst tarafında olan Resûlullah ona: "Ne oluyor?" diye sorunca, Zübeyr: "Bana öldürüldüğün söylendi" dedi. Bunun üzerine Resûlullah ona istiğfarda bulunup kendisi ve kılıcı için dua etti.²⁴⁹ Kaynaklarda Hz. Zübeyr'in altmış küsur yaşında vefat ettiği rivayet edilir.²⁵⁰ Buna göre İbn Ebî Şeybe'nin rivayeti daha isabetli olur. Çünkü hicret esnasında yirmi sekiz veya yirmi dokuz yaşında olur. Hicri otuz altı senesinde vefat ettiğine göre²⁵¹ altmış küsur yaşında vefat etmiştir. Eğer on sekiz yaşında hicret etmişse bu durumda vefatı esnasında ancak elli küsur yaşında olur ki bu da açık bir çelişkidir.

3.7. Ebû Zer'in Müslüman Olması

İbn Ebî Şeybe, Ebu Zer'in Müslüman olmadan önce Allah'a inancı olan (Hanif) biri olduğunu ve Müslüman olmadan önce üç sene namaz kıldığını anlatır. Ebu Zer'in şair olan kardeşi Uneys'in Mekke'ye gittiği sırada Hz. Peygamberle karşılaşp Kuran'ı kendi Şiir bilgisiyle mukayese edince hayrete düşüp bunun farklı bir şey olduğunu Ebu Zer'e söylemesi üzerine arayış içerisinde olan Ebu Zer Müslüman olmak için Mekke'ye gittiğini

²⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 256.

²⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257; Hakim, *el-Müstedrek*, III, 405 (eş-Şâmile). İbn Ebî Şeybe'den.

²⁴⁶ Hakim, *el-Müstedrek*, III, 405, 406 (eş-Şâmile).

²⁴⁷ Hakim, *el-Müstedrek*, III, 405, 406 (eş-Şâmile).

²⁴⁸ Hakim, *el-Müstedrek*, III, 405, 406 (eş-Şâmile).

²⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153.

²⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu Fadli'l-Cihad*, X, 319.

²⁵¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 405, 406 (eş-Şâmile).

ve on gün (sadece Zemem suyu içerek) aç bekleddikten sonra ancak Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'le karşılaşabildiğini aktarır. Ebu Zer Hz. Peygamberle karşılaşınca Allah'ın selamıyla onu selamladığını ve İslam'da ilk selam veren kişinin kendisi olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in teklifi üzerine Müslüman olduğunu ve Medine'ye gönderildiğini, orada kabilesini İslam'a davet edince onların bir kısmının da Müslüman olduğunu ve aynı zamanda kabilenin reisi olan İma' b. Rahasa'nın onlara imamlık yaptığını anlatır.²⁵²

İbn İshâk'ın rivayetine göre üç kişi; Ebu Zer, Büreyde ve Ebu Zer'in amcasının oğlu, Hz. Peygamber'i dağda uyurken ziyaret ettiler. Ebu Zer üç defa Hz. Peygamber'e seslendi fakat karşılık alamayınca bastonuyla Hz. Peygamber'n ayağına dokundu. Hz. Peygamber uyanıp oturdu. Ebu Zer davetini duymaya geldik deyince Hz. Peygamber: Allah'tan başka ilah olmadığını kendisinin de Allah'ın resulü olduğunu söyleyince Ebu Zer ve iki arkadaşı Müslüman oldu.²⁵³

Kaynaklarda Ebu Zer'in dördüncü veya beşinci Müslüman olduğu, İslam'dan önce Allah'ın varlığına ve birliğine inandığı ve namaz kıldığı nakledilir.²⁵⁴ Buhârî'nin naklettiği²⁵⁵ ve İbn Sa'd'ın da eserinde yer verdiği rivayete göre Ebu Zer Müslüman olunca Ka'be'de bağırarak bunu duyurdu ve Kureyşliler tarafından dövüldü. Abbâs b. Abdulmuttalib tarafından müşriklerin elinden kurtarıldı.²⁵⁶

Ebû Zer'in Müslüman olarak Mekke'ye gelip de Resulallah ile görüşmek için beklediği gün sayısı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde Ebû Zer'in on gün²⁵⁷, Beyhaki'de²⁵⁸ ve Müslim'de²⁵⁹ geçen rivayete göre ise otuz gün aç kaldığı nakledilir. Ancak bu ifadeler Buhârî ve İbn Sa'd'ın rivayetlerinde yer almamaktadır.

3.8. Ömer b. el-Hattâb'ın Müslüman Olması

Hz. Ömer, Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı en katı davrananlardan biriydi.²⁶⁰ Onun bu tutumunda annesinin Ebu Cehil ile olan akrabalığının da etkisi vardı.²⁶¹

²⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 257; Müslim, IV, 1919-1922.

²⁵³ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 141.

²⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 219-225; Beyhaki, *Delâil*, II, 208.

²⁵⁵ Buhârî, V, 47 (hadis no: 3861).

²⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 224.

²⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, 257.

²⁵⁸ Beyhaki, *Delâil*, II, 208.

²⁵⁹ Müslim, IV, 1919.

²⁶⁰ Beyhaki, *Delâil*, II, 216; Abdurrezzak, *el-Musannef*, V, 325; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 147; İbn Seyyidnna, *Uyunu'l-Eser*, I, 122; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 518.

Hiz. Ömer, hicretin altıncı senesi Habeşistan hicretinin akabinde²⁶² Zilhicce ayında yirmi altı yaşında iken Müslüman oldu.²⁶³ Hiz. Hamza ondan kısa bir süre önce Müslüman olmuştu.²⁶⁴ Belazuri'nin naklettiği rivayete göre Hiz. Ömer'in geç Müslüman olmasının sebebini, o kendi başına gelen bir olaya bağlamaktadır. Kendisinden iki sene önce kardeşi Zeyd b. Hattab Müslüman olmuştu. Hiz. Ömer ise bir Şam seferi dönüşünde yolu kesilmiş, malları alınmış ve yaralanmıştı. Arap bir ailenin evine sığınmış ve burada tedavi edilmişti. Bu olay nedeniyle iki sene veya birkaç yıl Şam'da kalmak zorunda kalmıştı.²⁶⁵ Muhammed Hamidullah Hiz. Hamza'nın Hiz. Ömer'den sonra Müslüman olduğunu savunur.²⁶⁶

Kaynaklarda yer alan rivayetlere göre Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'i öldürmek üzere yola çıkmıştı. Yolda Müslüman olan fakat inancını gizleyen akrabası Nuaym b. Adillah en-Nuhham ile karşılaştı. Hiz. Ömer Nuaym'e niyetini açıkladı. Nuaym önce Hiz. Ömer'e bu durumda kabilesini tehlikeye sürükleyeceği uyarısında bulundu. Daha sonra bizzat kız kardeşi Fatıma'nın da Müslüman olduğunu ona söyledi. Kardeşinin evine koşan Hiz. Ömer dışarıdan değişik sesler duyup öfkeyle içeri girdiğinde, Hiz. Ömer şüphelenilecek bütün deliller ortadan kaldırıldığı için bir şey bulamadı. Fakat o duyduğu seslerin ne olduğunu öğrenmek istiyordu. Eniştesi ve kız kardeşiyle kavga eden, kızkardeşinin kendilerinin Müslüman olduğunu ve bundan vazgeçmeyeceklerini söylemesi üzerine tavrı değişen Hiz. Ömer, duyduğu değişik seslerin kaynağını sordu. Onlar, duyduğu şeyin Kur'an olduğunu ve ona ancak "Kur'an'a temiz olanların el sürebileceğini" söylemeleri üzerine Hiz. Ömer yıkanıp öyle geldi, kendisine verilen "Ta Ha" suresinin ilk ayetlerini okuyunca Hiz. Ömer bu olayın ardından hayranlığını gizleyemedi ve Hiz. Peygamber'in yerini sordu. Daru'l-Erkam'a giden Hiz. Ömer Müslüman olduğunu ilan etti. Onun Müslüman olmasıyla da Müslümanlar inançlarını açıkça ifade etmeye başladılar.²⁶⁷

Bu malumatın bazı bölümlerinin sahit rivayetlerde yer almasına rağmen, bütün olarak isnadı zayıf olduğu için tenkid edilmiştir.²⁶⁸ İbn İshâk bu rivayeti senedsiz

²⁶¹ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 145.

²⁶² İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 181;

²⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 269.

²⁶⁴ Belazûri, *Ensâb*, X, 287; ez-Zehebî, *Tarih*, s, 179; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 241.

²⁶⁵ Belazûri, *Ensâb*, X, 301.

²⁶⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 108.

²⁶⁷ İbn İshâk, I, 181-184; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 423-425; Ahmed, *Fedâilu's-Sahabe*, I, 279.

²⁶⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 181; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 423; Ez-Zehebî, *es-Sîre*, s, 179; Heysemi, el-Hafiz Nureddin Ali b. Ebi Bekr el-Heysemi (ö. 807), *Mecma'u'z-Zevva'id Ve Menba'u'l-Fevaid*, IX, 63-65 (eş-Şâmîle); İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 267-269; Beyhaki, *Delâil*, II, 222.

nakleder.²⁶⁹ Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili İbn İshâk'ın naklettiği diğer bir rivayet de şöyledir: Amir'in hanımı Leyla'dan –Ümmü Abdillah- nakledildiğine göre, onlar Habeşistan'a gitmek üzere hazırlık yapıyorlardı. Amir bazı ihtiyaçları karşılamak için oradan ayrılmıştı. O sırada henüz Müslüman olmayan Hz. Ömer onların yanına geldi. Biz ondan çok sıkıntı çekiyorduk. Hz. Ömer, bana "bir yere mi gidiyorsu ey Ümmü Abdillah" dedi. Ben, "evet, bize çok eziyet verdiniz. Allah bize bir çıkış yolu gösterene kadar Allah'ın başka memleketine gideceğiz" dedim. Hz. Ömer, "Allah yardımcınız olsun" dedi ve ayrıldı. Eşim geldiğinde Hz. Ömer'in bu durumunu ona anlattım. Eşim, "yoksa sen Ömer'in Müslüman olmasını mı ümit ediyorsun?" dedi. Ben, evet dedim. Eşim, Hattab'ın eşiği Müslüman olur da Ömer yine Müslüman olmaz dedi.²⁷⁰

İbn Ebî Şeybe, Hz. Ömer Müslüman olduğu zamanı şöyle anlatır: Kızkardeşi geceleyin doğum sancısına tutulunca Hz. Ömer evden çıkarıldı. Soğuk bir gecede Kabe'nin örtülerinin altına girdi. O sırada Resûlullah ayakkablarıyla Hicr'e (Kabe'ye) girdi ve bir müddet namaz kıldıktan sonra oradan ayrıldı. O sırada daha önce hiç duymadığı Kur'an'ı Resûlullah'tan duydu ve Resûlullah'ı takip etti. Resûlullah "Kim o?" deyince Hz. Ömer "Ben Ömer" cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah: "Ne gündüz, ne de gece peşimi bırakmayacak mısın?" Ömer dedi. Bana beddua etmesinden çekindiğim için: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin de Allah'ın Resulü olduğuna şahadet ederim" dedim. Resûlullah: "Ey Ömer! Müslüman olduğuna gizli tut" deyince ben: "Seni hak olarak gönderene yemin ederim ki müşrik olduğumu açıkladığım gibi Müslüman olduğumu da açıklayacağım" dedim.²⁷¹

Bu rivayet bu haliyle sadece İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilmiştir. Diğer kaynaklar da bu olayı anlatırken referans olarak İbn Ebî Şeybe'yi göstermişlerdir.²⁷² Abdurrezak'ın Zührî'den naklettiği rivayette ise sadece Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in namazını izlediğini ve namazdan sonra Hz. Peygamber'i takip edip akabinde de Müslüman olduğunu ifadesi yer alır.²⁷³

Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili bütün rivayetleri naklettikten sonra, tenkide tabi tutan Abdüsselam b. Muhsin, konuyla ilgili habelerin zayıf olduğunu vurgular. Ancak

²⁶⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 181.

²⁷⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 181; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 423; Ahmed, *Fedâilu's-Sahabe*, I, 279.

²⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 262.

²⁷² Abdurrezak, *el-Musannef*, V, 325-326; Suyuti, *Hasais*, I, 221; *Tarihu'l-Hulefa*, I, 90; İbn Asâkir, *Tarih*, XXXIV, 29.

²⁷³ Abdurrezak, *el-Musannef*, V, 325-326.

bütün rivayetlerin ortak yönünün Hz. Ömer'in Kur'an'ın i'cazından etkilenecek Müslüman olduğu konusunu desteklediğini söyler.²⁷⁴ Aynı şekilde Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili meşhur kıssalar şeklindeki rivayetlerin zayıflığına dikkat çeken *es-Sire'n-Nebeviye fi Dav'i'l-Mesadiri'l-Asliye* yazarı Mehdi Rızkullah Ahmed, İbn İshâk'ın Habeşistan hicreti hazırlıklarıyla ilgili rivayetlerin daha isabetli olduğuna inanmaktadır.²⁷⁵

İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği, Ömer b. el-Hattâb'ın Müslüman olduğunda kendisinden önce Müslüman olan kırk erkek ve onbir kadın Müslüman bulunduğuna dair rivayet,²⁷⁶ diğer kaynaklarda farklı kanallardan da nakledilmiştir.²⁷⁷

4. MÜŞRIKLERİN İSLAM DAVETİNE KARŞI MÜCADELESİ

Hadis ve siyer kaynakları Kureyş müşriklerinin İslam davetine karşı mücadeleleri ve Hz. Peygamber'e engel olmak için başvurdukları yolları geniş bir şekilde ele almışlardır. Müşrikler Hz. Peygamber'in inancının ve davasının şahsıyla sınırlı kalmadığını ve gittikçe genişlediğini anlayınca, buna engel olmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır.

İbn Ebî Şeybe "Kureyş'in Resulullah'a yaptığı eziyetler" başlığı altında Mekke müşriklerinin, Hz. Peygamber'i ve İslâm davetini engellemek için başvurdukları çok çeşitli yolları ve her türlü şiddeti içeren, akla hayale gelmedik, insaf ve vicdanla bağdaşmayan usul ve yöntemlerini ele almıştır. Esasen Mekke müşriklerinin bu konudaki mücadeleleri bizzat Hz. Peygamber'e yönelik tepkiler ve ona inanan veya ona yardım edenlere yönelik tepkiler olmak üzere iki kategoride ele alınması gerekirken müellif, bu başlık altında yer verdiği rivayetlerde, ambargo meselesi hariç daha çok Resulullah'a karşı verilen tepkileri ve ona yapılan eziyetleri işlemiştir.

İbn Ebî Şeybe Müşriklerin Resulullah'a olan tepkilerini on rivayetle açıklamıştır. Rivayetlerin en uzununda Utbe b. Rebîa aracılığı ile Hz. Peygamber'e sunulan teklifler ve yapılan uyarılar anlatılır.²⁷⁸

²⁷⁴ Abdüsselam b. Muhsin, *Dirase, Nakdiye fi Şahsiyeti Umer b. Hattab ve Siyasetihi'l-İdariye*, İmade'tu'l-Bahsi'l-İlmi bi'Camiatil'l-İslamiye, Medine, 2002, I, 132,

²⁷⁵ Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Sire'n-Nebeviye fi Dav'i'l-Mesadiri'l-Asliye*, Merkezi'l-Melik Faysal li'l-Buhusi ve'dirasat'l-İslamiye Riyad, 1992,s, 212-214.

²⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 263.

²⁷⁷ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, III, 271; İbn Sa'd, *Tabakât.*, III, 269; Bk, *ez-Zehabî Tarihu'l-İslam*, thk. Beşşar, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 2003, I, 507.

²⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 236; Ebû Nu'aym, *Delâil*, *Daru Nefais*, Beyrut, 1986, I, 230; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 253- 254; Beyhakî, *Delâil*, II, 202; İbn Kesîr, *Tefsir*, Fussilet Sûresinin başında VII, 147; Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, Daru İhya, 1412, 3/149; Makrizi, *İmta'* Beyrut, 1999, IV, 341.

Rivayetlerin içeriğini göz önünde bulundurduğumuzda müellifin konuyla ilgili müşriklerin şu tepkilerine yer verdiğini görmekteyiz:

4.1. Ebu Tâlib'e Şikâyet Etmeleri

Yukarıda da ifade edildiği gibi Müşrikler Ebû Tâlib'e birçok defa müracaat ederek yeğenine mâni olmasını istemişlerdir. Fakat Ebû Tâlib yeğenine nasihat etmekle yetinmiş ve onun müşriklere karşı mahcup olmasına müsaade etmemiştir.²⁷⁹ Abdürrezzâk²⁸⁰, Tirmizi²⁸¹, İbn Hibban²⁸², Beyhaki²⁸³ ve İbn Kesir²⁸⁴'in aralarında bulunduğu birçok sahih kaynakta yer alan ve İbn Ebî Şeybe'nin de naklettiği rivayete göre Müşriklerin özellikle güçsüzlüğünden istifade etmek amacıyla Ebu Tâlib'i hasta olduğu sırada ona şikayette bulunup Hz. Peygamber'in onların ilahlarına sövdüğünü ve ilahları aleyhinde konuşup faaliyette bulunduğunu, Ebu Talib'den yeğenini çağırıp Onunla konuşmasını talep ettiklerini nakleder. Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i çağırıp Müşriklerin iddialarını ona söyleyince, Resûlullah onları tek bir kelimeye davet ettiğini, Kureyşliler onu söyledikleri takdirde aralarında bir problemin kalmayacağını ifade eder. Bu kelimenin "Lâ ilaheillallah" olduğunu duyan müşrikler "*Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı?*"²⁸⁵ diyerek tepki gösterdiler.²⁸⁶

Kaynaklarda belirtildiğine göre Müşrikler ilk etapta yeğenine mâni olması için defalarca Ebû Tâlib'e müracaatta bulunmuşlar. Ancak Ebû Tâlib her türlü baskıya rağmen yeğenini koruma kararlılığını göstermiş, Onun müşriklere karşı ezilmesine, üzülmeye ve rezil olmasına gönlü razı olmamıştır.²⁸⁷ İbn İshâk'ta bulunan bir rivayete göre Müşrikler Ebu Talib'e, güzellikle bu işe engel olmasını aksi takdirde Onunla hesaplaşacaklarını söylediler.²⁸⁸ Diğer bir rivayette de Hz. Peygamber'in, amcasının artık kendisini koruyacak güçte olmadığını anlayınca ağlayıp yanından ayrılırken Ebu Talib kendisini hiçbir surette Müşriklere teslim etmeyeceğinin teminatını verdiğini ifade eder.²⁸⁹ Bir taraftan müşriklerin amansız saldırıları diğer taraftan Hz. Peygamber'in "sağ elime Güneş'i

²⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 328.

²⁸⁰ Abdürrezzak, *el-Musannef, Kitabu Ehli'l-Kitab*, VI, 35 (hadis no:9924);

²⁸¹ Tirmizi, V, 365 (hadis no: 3232)

²⁸² İbn Hibban, (6686); *Siretu'n-Nebeviye*, I, 71.

²⁸³ Beyhaki, *Delâil*, II, 345;

²⁸⁴ İbn Kesir, *es-Sîre*, I, 125;

²⁸⁵ Sad, 38/5.

²⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 240.

²⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 328

²⁸⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1978, 154

²⁸⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 154; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 329-330.

sol elime Ay'ı koysalar yine davamdan vazgeçmem" deme karalılığı²⁹⁰ arasında kalan Ebu Talib'in Müslüman olmadığı hâlde Hz. Peygamber'e karşı bu tavrı fitri bir akrabalık sevgisi olarak yorumlanmış ve "eğer Ebu Talib Müslüman olsaydı Müşrikler arasında Peygamber'i savuncak kimse kalmazdı" denilmiştir.²⁹¹

4.2. Müşrikler'in Hz. Peygamber'i ve Amcası Ebû Talib'i Tehdit Etmeleri

Kureyş Müşriklerinin, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek için kullandıkları yöntemlerden biri de tehdittir. İbn Ebî Şeybe konunun detayına girmeden meseleyi bir rivayetle açıklamaya çalışmıştır. Tirmizî²⁹², Hâkim²⁹³, ez-Zehebî²⁹⁴, Fakihi²⁹⁵, Beyhaki²⁹⁶ ve İbn Kesir²⁹⁷'in de aralarında bulunduğu birçok Mûteber kaynaklarda yer alan İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili naklettiği rivayette Ebu Cehl'in Hz. Peygamber'i meclisinin ve adamlarının çokluğuyla tehdit ettiğini, bu tehdidin karşısında Hz. Peygamber'in onun maddi gücünden çekinmediğini ve bu tehdide karşı Kur'an, "*O halde çağıriversin meclisini*"²⁹⁸ ayetiyle tepki gösterdiğini yazar.²⁹⁹

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'i davasından anlaşmayla vazgeçiremeyeceklerini anlayınca onu tehdit etmekle meseleyi halledeceklerini düşünmeye başladılar. İbn Hişâm, Müşrikler'in, Hz. Peygamber'i vazgeçirmek için Ebu Talib'e defalarca gittiklerini, fakat Ebu Talib'in Hz. Peygamber'i yalnız bırakmayacağını anladıklarında onunla ve Hz. Peygamberle hesaplaşacakları konusunda toplanıp yemin ederek tehditlerde bulduklarını rivayet eder.³⁰⁰ Ayrıca Ebû Cehl, şeref ve güç sahibi bir kimsenin Müslüman olduğunu duyduğu zaman gidip onu tehdit eder, "Senden daha hayırlı olduğu halde atan falancanın dinini terkettin öyle mi? Seni rezil-rüsvay edeceğiz, şerefle oynayacağız." der, eğer bu kişi tacir ise "ticaretini engelleyeceğiz, seni iflas ettireceğiz" tehdidini savururdu. Zayıf birisi Müslüman olmuşsa onu döver, kızgın kumlara yatırır, her türlü eziyet ve işkenceyi yapar, diğer insanları da ona karşı kışkırtırdı.³⁰¹ Müşriklerden Hz.

²⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 329-330.

²⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, III, 45, 46.

²⁹² Tirmizî, V, 444 (hadis no: 3349)

²⁹³ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 487- 488; 530.

²⁹⁴ ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 557; *A'lam*, I, 214.

²⁹⁵ el-Fakihi, Ebu Abdillâh Muhamme b. İshâk (ö. 272), *Ahbaru Mekke fi Kadimi'd-Dehri ve Hadisihi*, Daru Hudr, Beyrut, İkinci Baskı, 1414, III, 81.,

²⁹⁶ Beyhaki, *Delâil*, II, 192;

²⁹⁷ İbn Kesîr, *es-Sîre*, I, 466;

²⁹⁸ Alak, 96/17.

²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 238.

³⁰⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 145.

³⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 395

Peygamber’le en çok alay eden Esved b. Muttalib, Esved b. Abdi Yağus, Velid b. Muğire, As b. Vail, Haris b. Tulatıla idi.³⁰²

4.3. Müşriklerin İslam Davetine Karşı Hz. Peygamber ile Alay Etmeleri (İstihza)

Müşriklerin tehditleri sonuç vermeyince çareyi istihzada ve Hz. Peygamberi halkın gözünde küçük düşürmede aradılar. Buhârî’de geçen bir rivayete göre bir kadın Hz. Peygamberle dalga geçerek, “senin şeytanın iki üç gündür görünmüyor. Yoksa seni terk mi etti?” deyince Duhâ suresi nazil oldu.³⁰³ Yine Buhârî’deki başka bir rivayette Ebu Cehl alay ederek “Allahım eğer bu senin katından olan bir gerçekse ya gökten üzerimize taş yağdır ya da elim bir azapla bizi cezalandır” sözünü söyleyince Enfal suresinin 32-34. ayetleri nazil oldu. Yine İbn İshâk’ın naklettiği bir rivayette Ebu Cehl bir deve aldı ve parasını ödemedi. Kureyş alay etmek için Ebu Cehl ile Hz. Peygamber’i karşı karşıya getirmek istedi. Adam Hz. Muhammed’e müracaat edince Peygamberimiz , Ebu Cehl’in yanına vardı ve adamın hakkını aldı. Ebu Cehl’in neden itiraz etmeden parayı ödediği sorulunca içinin korkuyla dolduğunu ve itiraz etmesi halinde korkunç bir devenin kendisini yemek üzere hazır vaziyette gördüğünü söyler.³⁰⁴

Peygamberliğin ilk günlerinde Hz. Peygamber’in mesajı ve faaliyetleri konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmayan Mekkeliler, onu görünce “*İşte, kendisine gökten haber geldiğini iddia eden Abdülmuttalib’in torunu!*” diyerek onu birbirlerine gösteriyor, gülüşüyor ve alay ediyor fakat herhangi bir müdahalede bulunmuyorlardı. Esasen bu alaycı tavır (istihza), aşağılama ve küçümseme, tebliğ boyunca durmadan devam etmiştir. Buna dair Hz. Peygamber’in hayatında gerçekten üzücü birçok olay ve örnek vardır. Mesela Peygamber Efendimiz bir ara rahatsızlandığı için birkaç gün evinden çıkamamıştı. Bilâhare onu gören müşrik bir kadın, “*Herhalde şeytanın seni terketti*” diyerek alay etmiş, diğer kâfirler de “*Rabbi ona küstü ve terketti*” sözleriyle bu alaya iştirak etmişlerdi. Bunun üzerine Duhâ suresi 1-11. ayetleri nâzil olmuştu.³⁰⁵ Mütemadiyen böyle bir tavır ve muamele ile karşı karşıya kalan Resûl-i Ekrem, şüphesiz bu durumdan dolayı üzülüyordu. Bu sebeple önceki peygamberlerin de alaya alındığı, ama neticede bu kâfirleri, alaya alıp istihzada buldukları helâk ve azabın yakalayacağı belirterek Hz. Peygamber’i

³⁰² Ebu Nuaym, *Delâil*, II, 268; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 360.

³⁰³ Buhârî, *Sahih*, “*Tefsiru’l-Kur’an*” VI, 172 (hadis no: 4950)

³⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 33-34.

³⁰⁵ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü’l-Eser*, I, 99; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 17

teselli, Kureyş müşriklerini ise ikaz ve tehdit eden yirmiden fazla âyetin Kur'an-ı Kerîm'de yer alması,³⁰⁶ istihzanın boyutlarını ortaya koymasından mânidardır.

4.4. Uzlaşma Teklifi, Davasından Vazgeçmesi Karşılığında Mal-Mülk ve Kadın Vaat Etmeleri

Konuyla ilgili İbn Ebî Şeybe'nin aktardığı rivayetlerden biri de Müşriklerin Hz. Peygamber'in davetine engel olmak için başvurdukları yollardan biri olan uzlaşma teklif etmeleriyle ilgilidir. Müellifi'in naklettiği bu rivayete göre Kureyş, Hz. Peygamber'e bazı tekiflerde bulunmak üzere gönderdikleri Utbe b. Rebîa tekliflerine başlamadan ona şu soruyu sorar: “Ey Muhammed, sen mi hayırlısın yoksa baban Abdullah ve deden Abdulmuttalib mi? Eğer onların senden hayırlı olduklarını düşünüyorsan bil ki onlar putlara tapmışlardır. Utbe, sözünün devamında da Hz. Peygamber'e hangi kadınla evlenmek isterse onu istediği kadar kadınla evlendirmeyi, mal isterse aralarında para toplayıp onu Kureyş'in en zengini yapmayı teklif eder.³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu rivayetin içeriğine bakıldığında Hz. Peygamber'in babasının ve dedelerinin putlara tapmaları da anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'e yapılan tekliflerde istediği kadınla evlendirme teklifi de sadece İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde dile getirilmiştir.³⁰⁸ Ebû Nu'aym³⁰⁹, Hâkim³¹⁰, Beyhakî³¹¹, İbn Kesir³¹², Süheylî³¹³ ve Makrizî³¹⁴,nin de naklettiği bu rivayeti, Beyhakî “Kureyş'in Kur'an'ın mucizeliğini kabul etmeleri ve Kur'an'ın Arapça olduğu halde onların dillerine benzemediği”³¹⁵ Ebu Nuaym, “Kur'an'ın ve Peygamber'in kalpleri cezp etmesi”³¹⁶ Süheylî, “Resûlullah'ın kavminden çektikleri”³¹⁷ başlıkları altında rivayet ederken İbn Ebî Şeybe “Kureyş'in Resûlullah'a yaptığı eziyetler” başlığı altında rivayet etmiştir.

İlâhî mesaja engel olabilmek için her yola başvuran Mekke Müşrikleri zaman zaman Hz. Peygamber'e uzlaşma teklifinde bulundular. Davasından vazgeçmesi karşılığında mal-mülk ve güzel kadınlar vaadtiler. Fakat bu teklif karşılığında Hz.

³⁰⁶ İstihza ile ilgili âyetler için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mucemü'l-müfrehes li elfâzı'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, s. 736, h-z-e maddesi

³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 236.

³⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 236.

³⁰⁹ Ebû Nu'aym, *Delâil*, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1986, I, 230.

³¹⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 253- 254.

³¹¹ Beyhakî, *Delâil*, II, 202.

³¹² İbn Kesîr, *Tefsîr*, Fussilet Sûresinin başında VII, 147.

³¹³ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, Daru İhya, 1412, 3/149;

³¹⁴ Makrizî, *İmta'* Beyrut, 1999, 341.

³¹⁵ Beyhakî, *Delâil*, II, 202.

³¹⁶ Ebû Nu'aym, *Delâil*, Daru Nefais, Beyrut,1986, I, 230.

³¹⁷ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, III, 149.

Peygamber'in okuduğu ilahî kelamı duyunca elçi olarak gönderilen Utbe'nin nutku tutulur ve Hz. Peygamber'in söylediklerinin Şiîre, sihre ve kâhinliğe benzemediğini söyler. Bu durumda onu kendi halinde bırakmaktan başka çare olmadığını, onun okuduğu sözde bir tatlılık bulunduğunu, dallarının meyveli, köklerinin sağlam olduğunu vurgular.³¹⁸ Yukarıda isimlerini sıraladığımız diğer kaynaklarda da geçen bu rivayetten anlaşılan ilahî tebliğin başlangıç safhasında Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'e doğrudan saldırmak gibi fiilî bir müdâheleye girişememişler. Bunun sebebi ise Arap toplumunun kabilecilik yapısının bir kuralı olarak Hâşimoğulları'nın bir üyesi olan Hz. Peygamber'e, en azından aşiretinin hatırı için veya büyük kavgalara sebebiyet vereceği vereceği ihtimalidir. Çünkü aşiretten bir kişiye yapılan sataşma ve saldırı doğrudan o aşirete ve reisine yapılmış sayılırdı. Hâşimoğulları'na karşı böyle bir durumu Mekkeliler göze alamazdı.³¹⁹

Müşrikler'in bir diğer taktiği de İslam ile küfrü ortada bir yerde buluşturmak ve barıştırmaktı. “*Onlar senin müsamaha göstermeni temenni ettiler, o zaman onlar da müsamaha göstereceklerdi.*”³²⁰ ayeti ile Kâfirûn suresi bunu dile getirmektedir. Hatta işi daha ileri götürerek Ebu Talib'e Hz. Muhammed'i kendilerine teslim etmeleri karşılığında Ummare b. Velid b. Muğire'yi ona bedel olarak verebileceklerini söylediler.³²¹

4.5. Fiziki Saldırıda Bulunmaları

Bilindiği üzere Müşrikler özellikle Ebû Tâlib'in vefatından sonra³²² tepkilerinin dozunu arttırdılar ve Hz. Peygamber'i tebliğ davasından engelleme çabalarını fiilî sataşmalara ve fiziki saldırılara kadar ilerlettiler. İbn Ebî Şeybe, bu konuyu üç rivayetle açıklamıştır: Birinci rivayette, Müşriklerin fiziki saldırılarını Ukbe b. Ebî Muayt aracılığıyla gerçekleştirdiklerini, Ukbe b. Ebî Muayt'ın Resûlullah'ın cübbesini boynuna dolayarak onu boğmak istediğini, halk onun öldüğünü zannederek bağırmaya başlayınca Hz. Ebû Bekr'in Resûlullah'ın yardımına koştuğunu ve "Bîr adamı, «Rabbim Allah'tır» dediği için öldürecek misiniz!" dediğini ve bu olay karşısında Resûlullah'ın Kureyş'e, “ben size bu yolda kesilmek üzere gönderildim” dediğini ve eliyle boğazını gösterdiğini nakleder.³²³ Buhârî³²⁴, İbn Hacer³²⁵ ve Süheyli³²⁶ gibi diğer kaynakların yer verdiği İbn

³¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîret*, I, 293-296; Ebû Nu'aym, *Delâil*, I, 230; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 253- 254; Beyhakî, *Delâil*, II, 202; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII, 147 Sûresinin başında Fussilet; Süheyli, *Ravdu'l-Unuf*, III, 149;

³¹⁹ Önkâl, Ahmet, “Genel Tebliğin Başlaması ve Müşriklerin Son İlahî Mesaja ve Son Elçiye Tepkileri”, *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015-2016, s., 246.

³²⁰ Kalem, 68/9.

³²¹ İbn Hişâm, *es-Sîret*, 1/330.

³²² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 148.

³²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 237.

Ebî Şeybe'nin naklettiği bu olay, Taberî'de Resûl-i Ekrem Kâbe'yi tavaf ederken kâfirlerin ona topluca saldırdıklarını, içlerinden birinin (Ukbe) Hz. Peygamber'in yakasına yapışarak boğarcasına sıkmaya başladığını³²⁷ nakeder.

H. Peygamber'e yapılan fiziki saldırılarla iligî İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği ve Buhârî³²⁸, Müslim³²⁹, Beyhaki³³⁰ ve ez-Zehebî³³¹'nin eserlerinde yer verdiği diğeri bir rivayetinde, Peygamber Efendimiz Kâbe'nin karşısında namaz kılariken Ebû Cehl'in ve Kureyş'ten bazılarının kışkırtması ile yeni kesilmiş bir hayvanın içi boşaltılmamış pislikli ve kanlı işkembesinin ve dölyatağının sürüklenerek getirildiğini ve secdede iken Hz. Peygamber'in başının üzerine döküldüğünü nakleder.³³² Bazı kaynaklarda bu işi gerçekleştiren kişinin Ebu Cehl'in kışkırtmasıyla Ukbe b. Ebû Muayt olduğu anlatılır.³³³ Yine Buhârî³³⁴, Hâkim³³⁵, Beyhaki³³⁶, Süheylî³³⁷, İbn Kesir³³⁸ ve Ebu Nuaym³³⁹ gibi sahih kaynaklarda yer alan İbn Ebî Şeybe'nin bir diğeri rivayetinde Resûlullah'ın Zülmecâz çarşısında insanları "Lâ ilahe illallah" demeye davet ederken Ebû Leheb'in ona taş atarak ayaklarını ve baldırlarını kanlar içerisinde bıraktığını nakleder.³⁴⁰

Müşrikler, tevessül ettikleri bütün bu yollar neticesiz kalınca davetin ilerleyen yıllarında ve özellikle koruyucusu olan amcası Ebû Tâlib'in vefatıyla Hz. Peygamber'in yalnızlığını da fırsat bilerek, tepkilerinin dozunu artırdılar ve onu davasından menetme girişimlerini fiilî sataşmalara ve fiziki saldırılarla devam ettirdiler.³⁴¹

³²⁴ Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*, V, 46 (hadis no: 3856)

³²⁵ İbn Hacer, *Tağlîk et-Ta'lik*, IV, 87.

³²⁶ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, III, 144

³²⁷ Taberî, *Târîh*, II, 332-333

³²⁸ Buhârî, *Kitabu'l-Cihâd*, IV, 44 (hadis no: 2934).

³²⁹ Müslim, III, 1419-1420.

³³⁰ Beyhaki, *Delâil*, II, 279.

³³¹ ez-Zehebî, *A'lam*, I, 175.

³³² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 239.

³³³ ez-Zehebî, *es-Sîre*, s., 216

³³⁴ Buhârî, *Halk Efâlu'l-İbâd* (149);

³³⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 611-612-668.

³³⁶ Beyhaki, *Sünen*, I, 76; VI, 20- 21; *Delâil*, V, 380, 381.

³³⁷ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, 4/64

³³⁸ İbn Kesir, *es-Sîre*, I, 462.

³³⁹ el-İsbehânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh (ö. 430), *Marifetu's-Sahabe*, thk. Adil Yusuf el-Azazi, Daru'l-vatan, Riyad, 1998, II, 1091 (hadis no: 2755).

³⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 241.

³⁴¹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 148.

4.6. Müşriklerin Hz. Peygamber'den Mucize Talebi

Kaynak olarak sadece Taberi'nin tefsirinde³⁴² yer alan İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili naklettiği rivayette "Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü veya onunla yerin parça parça edildiği, kendisiyle ölülerin konuşurduğu bir Kur'ân olsaydı... (bu olurdu) "³⁴³ ayetinin tefsiri hakkında Şa'bi'nin yorumuna yer verilmiştir. Şa'bi ayetin tefsirinde Kureyşliler'in Hz. Peygamber'den ekin ekip hayvanlarını otlatmaları için Mekke'nin iki dağına dört veya beş günlük mesafe kadar uzaklaştırmasını, ölü olan babalarını diriltmesini, kendisinin (bir gecede Miraca çıktığını) iddia ettiği gibi kendilerini de bir gecede Şam'a veya Yemen'e ya da Hire'ye götürmesini" talep ettiklerini ifade eder.³⁴⁴

Diğer yollarla bir sonuç elde edemeyen müşrikler Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak, muhatapları nezdinde de ona karşı şüphe oluşturmak için ondan akla hayale gelmedik mucize talebinde bulundular. Kur'an'ı Kerim'in birçok ayetinde müşriklerin Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak için ondan mucize talebinde buldukları ifade edilir.³⁴⁵ Aslında onların bu isteklerinde samimi olmadıkları "...Bütün mucizeleri görseler bile inanmazlar..." meâlindeki âyetlerle³⁴⁶ izah ediliyor. Ayrıca âyetler Peygamber'in müşriklerin bu taleplerini yerine getirme gibi bir güçle donatılmadığını " Beşer olan bir elçi"³⁴⁷ olduğunu vurgulamaktadır.

Müşriklerin Hz. Peygamber'in davetine mani olma çabalarından biri de Yahudilerle işbirliği yapma girişimleridir. Müşrikler akıllarınca Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak için başında Nadr b. Haris ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın bulunduğu bir heyeti Yahudilerle istişare etmek üzere Medine'ye gönderdiler. Yahudiler, Peygamber'i zora sokmak için müşriklere ona Ashab-ı Kehf, Ruh ve Zülkarneyn hakkında sorular sormalarını tavsiye etmiştiler.³⁴⁸

4.7. Ebû Cehil ve Kureyşliler'in Kafa Karıştırıcı Teklifleri: İnsanlara Günahlarımızı Biz Taşırız Demeleri

İbn Ebî Şeybe, Müşriklerin denedikleri değişik yollarla netice alamayınca Hz. Peygamber'in muhataplarını kandırmak ve zihinlerini bulandırmak için kendilerince onlara Müslüman olmamaları karşılığında günahlarını yüklenme sözünü verdiklerini, bunun

³⁴² Tabrî, *Tefsir*, XIII, 151.

³⁴³ Ra'd, 13/31.

³⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

³⁴⁵ Furkan, 25/7,8; En'am, 6/8

³⁴⁶ Bkz. En'am, 6/25; A'râf, 7/146; Kamer, 54/2

³⁴⁷ İsrâ, 17/90-94.

³⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 371-372; Beyhaki, *Delâil*, II, 269-270.

üzerine "Andolsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir"³⁴⁹ âyetinin nazil olduğunu, İbnu'l-Hanefiyye'nin bu âyetin yorumuyla alakalı olarak nakleder.³⁵⁰ Makrizi³⁵¹ ve Suyuti³⁵², de bu bilgiyi İbn Ebî Şeybe'den nakletmişler. İbn Ebî Şeybe bu rivayette yalnız kalmıştır.

4.8. Hz. Peygamber'in Dinin Tebliği Konusunda Çektiği Sıkıntıları Bizzat Dile Getirmesi

İbn Ebî Şeybe, Resûlullah'ın dini tebliğ ederken yaşadıkları sıkıntıların bir özeti olarak onun Uhud savaşı sırasında söylediği bir sözünü nakleder ve Hz. Peygamber'in çektiği sıkıntılar karşısında izin verilmediği sürece beddua dahil elinden bir şey gelmediğini "Bu konuda senin yapabileceğin bir şey yok. Allah ya onların tövbelerini kabul eder, ya da zalimlikleri yüzünden onları azaba çarptırır"³⁵³ ayetiyle açıklamaya çalışır.³⁵⁴ Tirmizî³⁵⁵, İbn Mâce³⁵⁶ gibi sahih kaynak müellifleri bu rivayeti Uhud savaşıyla ilgili naklederken İbn Ebî Şeybe Kuereyş'in Resulullah'a çektirdiği eziyetler başlığı altında rivayet etmiştir.

4.9. Müşriklerin Müslümanlara Uyguladıkları Ambargo

Müşriklerin sınır tanımayan baskı ve zulümlerinin son formülü olan Müslümanlara ve Haşim Oğullarına muhasara konusu kaynaklarda geniş bir şekilde yer almaktadır.³⁵⁷ Ancak İbn Ebî Şeybe bu meseleye doğrudan temas etmeden ve olayın detayına girmeden, dolaylı bir şekilde bu boykotun bir sonucu olan Hz. Peygamber'in ve Hz. Bilal'in yemek için günlerce bir şey bulamadıklarını Hz. Peygamber'in sözleriyle nakleder.³⁵⁸

Müslümanların sayısındaki artış, Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman oluşları müşriklerin daha önce uyguladıkları yöntemlerinin bir netice vermeyeceğinin bir kanıtıydı. Dolayısıyla kendilerince daha etkili ve daha kapsayıcı bir yol olan ilişkileri toptan kesmeye ve ekonomik boykota başvurmuşlardı. Siyer ve meğâzî kaynakları Hz. Hamza'nın ve Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla, Hz. Peygamber ve ashabı kendilerini güvende hissettiği

³⁴⁹ Ankebût, 29/13.

³⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 242.

³⁵¹ Makrizi, *İmta'*, Beyrut, 1999, VI, 234.

³⁵² Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensûr* V, 142.

³⁵³ Ali-İmran, 3/128.

³⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243.

³⁵⁵ Tirmizî, *Sünen*, "Tefsiru'l-Kur'an", V, 226-227 (hadis no: 3002, 3003).

³⁵⁶ İbn Mâce, "Fiten" II, 1336 (hadis no: 4027)

³⁵⁷ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, II, 127.

³⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 243; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, V, 142; Tirmizî, *Sünen*, "Züh'd" IV, 645 (hadis no: 2472) Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 150.

sırada müşriklerin önce Hz. Peygamber'i öldürmeye karar verdiklerini; Ebu Talib Haşimoğullarını toplayarak bu işe mani olunca³⁵⁹ Müslümanlar'a ve Haşimoğullarına karşı her türlü ilişkiyi kesme kararını aldıklarını yazar.³⁶⁰

4.10. Müşriklerin Sahabeye Tepkileri

Mekke müşriklerinin tepkileri yalnızca Hz. Peygamber'e yönelik değil aynı zamanda ona inanan veya ona yardım edenlere yönelik de olmuştur. Ancak müellif, bu konuyu " İlk Müslümanlar" başlığı altında yer verdiği rivayetlerde işlediği için tekrara düşmemek için oradaki açıklamalarla yetinilmiştir. Müellif ilk Müslümanları ve İslam'a giriş serüvenlerini anlatırken onların müşriklerden karşılaştıkları sıkıntıları vekaful ettikleri yeni dinlerine gösterdikleri tepkileri detaylı bir şekilde ele almıştır.

4.10. Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Hatice'nin ve Amcası Ebu Talib'in Vefatları (Hüzün Yılı)

Siyer-meğâzî ve tabakat uleması, Hz. Hatice ile Ebu Talib'in aynı yılda; bi'setin 10. yılında hicretten 3 yıl önce vefat ettiklerini ittifakla sahih kabul etmişlerdir.³⁶¹ İkisinin aynı yılda ve arka arkaya vefat etmesiyle şartlar Resulullah (a.s.) için daha da ağırlaştı. Müşrikler, Ebu Talib hayatta iken yapamadıklarını yapmaya başladılar.³⁶² Çünkü Ebu Talib Hz. Peygamber'i koruma vazifesini üstlenmişti. Hz. Hatice de onun sadık bir veziri konumundaydı.³⁶³ İbn Ebî Şeybe, Hişâm aracılığıyla babası Urve'den naklettiği rivayete göre "Hz. Hatice, Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden iki yıl veya buna yakın bir süre öncesinde vefat etti. Daha sonra Hz. Peygamber, altı yaşında olan Hz. Âişe'yle nikâh kıydı, dokuz yaşına geldiğinde de onunla gerdeğe girdi."³⁶⁴ İbn Ebî Şeybe *Kitabu'l-Evâil'de Zührî*'den naklettiği rivayet göre Resûlullah'ın hanımı Hz. Hatice bt. Huveylid Allah'a ve Resûlullah'a iman eden ilk kişidir ve namaz farz kılınmadan vefat etti."³⁶⁵

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Abbâs'tan rivayetle Resûlullah'ın Ebû Tâlib'i hastalandığında ziyaret ettiğini bildirmektedir.³⁶⁶ Hz. Peygamber'in bu ziyaretinde tebliğde bulunup bulunmadığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir.

³⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/430; Beyhaki, *Delâil*, II, 311; Urve, *Meğâzî*, 114-116; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 208, 210.

³⁶⁰ Süheylî, *Radu'l-Unuf*, II, 127.

³⁶¹ Şulul, Kasım, *a.g.e.* s., 240.

³⁶² Taberî, *Tarih*, II, 425.

³⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre* II, 66.

³⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Târih*, XVIII, 395.

³⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 520.

³⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 412, 413; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 432; Taberî *Tefsir*, XXIII, 125.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Tâlib vefat edince Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber ile istişare ederek onun cenazesini defnettğini şöyle nakleder: "Hz. Ali der ki: Ebû Tâlib vefat ettiği zaman Resûlullah'a gidip: "Ya Resûlallah! Dalalette olan ihtiyar amcan öldü" dedim. Resûlullah: "Git onu defnet ve yanıma gelene kadar hiçbir şey yapma" dedi. Ebû Tâlib'i defnedip Resûlullah'a geldiğimde, bana yıkanmamı emretti. Sonra bana öyle dualar etti ki, onlara karşılık yeryüzünde hiçbir şeyin olması beni sevindirmez."³⁶⁷ Kaynaklarda Ebu Talib'in imanı tartışılmıştır. Bazı rivayetlerde Ebu Talib'in vefat etmeden önce kelime-i şehadeti söylediğini, bunu duyan Abbâs b. Abdulmuttalib'in Hz. Peygamber'e müjde verdiğini; fakat Hz. Peygamber'in, buna karşılık "bunu duymadım" şeklinde tepki gösterdiğini nakledilmektedir.³⁶⁸ Ancak İbn Ebî Şeybe'nin bu rivayetine bakılırsa onun Ebu Talib'in iman etmediği konusundaki kanaatinin açık olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Ebî Şeybe, Hz. Hatice'nin vefat tarihiyle ilgili net bir bilgi vermek yerine hicretten iki yıl önce veya buna yakın bir ifade kullanarak yaklaşık bir tarih söylemeyi tercih etmiş, bu vefatın Hz. Peygamber'in hayatında meydana getirdiği etkilerden söz etmemiştir. Aynı şekilde İbn Ebî Şeybe, Ebu Talib'in vefatını anlatırken herhangi bir tarihten bahsetmediği gibi Hz. Hatice'nin vefatıyla zaman açısından da meydana getirdiği etkiler yönüyle de bir bağlantı kurmamıştır.

4.11. Müşriklerin İtirafı

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Evâil*'de "İlk yapılan işler ve ilk yapanlar" başlığı altında Muğîre b. Şu'be'nin ilk defa Hz. Peygamber ile nasıl karşılaştığını şu rivayetle anlatır: "Resûlullah ile tanıştığım ilk gün şudur: Mekke'de yanımda Ebû Cehil ile yürürken Resûlullah ile karşılaştık. Peygamber Ebû Cehil'e: "Ey Ebu'l-Hakem! Allah'a, Resulüne ve Kitab'ına gel. Seni Allah'a davet ediyorum" deyince Ebû Cehil: "Ey Muhammed! Sen ilahlarımıza sövmekten vazgeçmeyecek misin? Senin tebliğ ettiğine dair şahitlik etmemizi istiyorsan biz tebliğ ettiğine şahitlik ediyoruz" karşılığını verdi. Resûlullah gidince Ebû Cehil bana dönüp şöyle dedi: "Vallahi! Söylediği şey haklıdır; ama Benî Kusay: "Kabe'nin perdedarlığı bize aittir" dediler, biz "tamam" dedik. Sonra: "Hacıları ağırlama bize aittir" dediler. Biz yine "tamam" dedik. Sonra: "Dâru'n-Nedve'de başkanlık bize aittir" dediler. Biz yine: "tamam" dedik. Sonra "hacılara su verme işi bize aittir" dediler. Biz ona da

³⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 108; *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 191, 378, 380; Beyhakî, *Delâil*, I, 303.

³⁶⁸ ed-Diyarbakrî, *Tarihu'l-Hamîs*, I, 300.

“tamam” dedik. Sonra onlar yedirdiler, biz de yedirdik. Bu yarışta başa baş giderken onlar: “Peygamber de bizdendir” dediler. Vallahi! Bunu kabul etmem.”³⁶⁹

Sabit bildiriyor: Ebû Cehl, Bedir günü Resûlullah ile savaşmak için giderken arkadaşları: "Muhammed'e (onunla savaşmak için) gidiyorsun, ancak onun peygamber olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ebû Cehl: "Evet biliyorum, ama biz ne zaman Abdimenâf oğullarına tabi olduk ki!" karşılığını verdi.³⁷⁰

Beyhaki'nin dışında diğer kaynaklarda yer almayan bu rivayeti İbn Ebî Şeybe, Muğire b. Şu'be'nin Hz. Peygamber ile ilk karşılaşması hakkında nakletmiştir. Rivayetin içeriğinden Hz. Peygamber'e en sert tepkiyi gösteren Ebu Cehl'in ve mesubu bulunduğu kitlenin asıl problemlerinin Hz. Peygamber'in söyledikleriyle olmadığı; otorite ve birtakım statülerin paylaşımı konusunda duydukları endişe olduğu ve bu yüzden de müşriklerin tebliği kabul etmeye yanaşmamak için her türlü bahaneye başvurdukları anlaşılmaktadır. Beyhaki, rivayeti “Müşriklerin, Kur'an'ın mucize olduğunu ve diğer konuşmalara benzemediğini itiraf etmeleri” başlığı altında konuyla doğrudan bağlantılı olarak nakletmektedir.³⁷¹ Beyhaki ayrıca Ebu Cehl'in dışında Ebu Süfyan ve Ahnes b. Şerik'in birbirinden habersiz Hz. Peygamber'i dinlediklerini ve Kur'an'ın hak olduğunu itiraf ettikleri halde onlara mani olan şeyin otorite ve menfaat paylaşımı endişesi olduğunu nakletmektedir.³⁷²

5. İSRÂ' VE MİRÂC HADİSESİ

5.1.İsrâ ve Mi'rac'ın Zamanı ve Mekânı

Olayın zamanı ve mekânı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İsrâ ve Mi'rac hadisesinin peygamberliğin on ikinci yılında,³⁷³ hicretten sekiz ay³⁷⁴, on sekiz ay³⁷⁵, on altı ay³⁷⁶, on dört ay³⁷⁷ veya bir yıl önce meydana geldiğini³⁷⁸ söyleyenler olduğu gibi,

³⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 539.

³⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 324.

³⁷¹ Beyhaki, *Delâil*, II, 207.

³⁷² Beyhaki, *Delâil*, II, 207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 64.

³⁷³ İbn Cevzî, *el-Vefa*, I, 218; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 148; el-Aynî, *Umdetu'l-Kari'*, IV, 39; Diyârbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 306

³⁷⁴ İbn Cevzî, *el-Vefa*, I, 219; İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 27.

³⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 213; Belâzurî, *Ensâb*, I, 255; İbn Cevzî, *el-Vefa*, I, 218

³⁷⁶ Beyhakî, *Delâil*, II, 354; İbn Cevzî, *el-Vefa*, I, 219; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 109; el-Aynî, *Umdetu'l-Kari'*, IV, 39.

³⁷⁷ İbn Abdilberr, *el-İstiab*, I, 140.

³⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 214; Belâzurî, *Ensâb*, I, 255; İbn Abdilberr, *el-İstiab*, I, 140; İbn Cevzî, *el-Vefa*, I, 219; Beyhakî, *Delâil*, II, 354; İbn Esir, *el-Kaâmil*, II, 51; İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 22; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 148; el-Aynî, *Umdetu'l-Kari'*, IV, 39.

sahâbeden Hz. Enes ve tabîinden Hasan el-Basrî gibi bazı zatlar, bu olayın peygamberlikten önce meydana geldiğini³⁷⁹ iddia etmişlerdir. Çoğunluk ise olayın Mekke döneminde Hicretten bir yıl kadar önce meydana geldiği kanaatindedir. Bu olay ile ilişkilendirilen beş vakit namazın farz kılınması göz önüne alındığında Hicret'ten bir yıl önce olduğu şeklindeki kanaatin daha isabetli olduğu aşikârdır.³⁸⁰ Ancak hangi ay ve günde olduğu konusunda yine farklı görüşler ileri sürülmüştür.³⁸¹ Öte yandan İsrâ ve Mi'rac'ın bir değil birkaç kez gerçekleştiğini iddia edenler de bulunmaktadır.³⁸²

İbn Ebî Şeybe zamanı ve mekânıyla oldukça fazla ihtilaf bulunan İsrâ ve Mi'rac'ın nerede ve hangi tarihte meydana geldiği konusunda açık bir bilgi vermemekle birlikte, Hz. Peygamber'in İsrâ dönüşünün sabahı Mekke'de bulunduğunu ve bu olayın Ebu Cehil ile arasında geçen diyalogdan da anlaşıldığı üzere risâletten sonra gerçekleştiğini ima etmektedir.³⁸³ Ancak nübüvvetin kaçınıcı yılında, hicretten ne kadar süre önce gerçekleştiği bilgisi bulunmamaktadır.

5.2. Göğsünün Yarılması ve Temizlenmesi

Mirac gecesi yatsı namazından sonra Cebrail Mekke'deki Hz. Peygamber'in (sav) evine geldi. Göğsünü yarıp zezem ile yıkadıktan sonra içi hikmet ve imanla dolu olan altın leğeni göğsüne boşalttı. Göğsünü kapatıp elinden tutarak onu miraca çıkardı.³⁸⁴

İbn Ebî Şeybe, Şakk-ı sadr mucizesiyle ilgili naklettiği rivayette Hz. Peygamber'in o sırada dört yaşında olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla onun şakk-ı sadr meselesiyle ilgili naklettiği rivayetin İsrâ ve Mirâçla alakasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

5.3. İsrâ ve Mi'rac'ın Gerçekleşme Şekli (Ruhen mi, Bedenen mi?)

5.3.1. İsrâ

İsrâ ve Mirâç'ın ruhen veya rüya şeklinde meydana geldiğini düşünenler olsa³⁸⁵ da çoğunluğa göre bu hadise hem ruhla hem de bedenle meydana gelmiştir.³⁸⁶ Hadis ve

³⁷⁹ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşeri Carullah, (ö. 538), *el-Keşşâf an Ğavamidi Hakaiki't-Tenzil*, Darul'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, 1407, Üçüncü Baskı, II, 647; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 134-149.

³⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 647; Muhammed Fuad Abdalbaki (ö. 1388), *el-Lü'lü ve'l-Mercân*, Darul-Hadis, Kahire, 1986, I, 35-39; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 134-149.

³⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, v, 6-40; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 399, 400.

³⁸² İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 39; Konuyla ilgili bütün rivayetlerin karşılaştırılması ve değerlendirilmesi için bkz. Aynı eser V, 6-41.

³⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244, 247; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 441; Müslim, II, 145; Beyhakî, *Delâil* II, 382- 383.

³⁸⁴ Buhârî, "*Menâkibu'l-Ensâr*", V, 52 (hadis no: 3887).

Kelam âlimlerinin çoğunluğunun kanaati de bu yödedir.³⁸⁷ Her iki düşünceyi uzlaştırmak isteyen diğer bir görüşe göre de isrâ ve Mi'rac önce rüya şeklinde daha sonra da ruh ve bedenle gerçekleşmiştir.³⁸⁸

Hz. Peygamber Burak adı verilen bir binekle Kudüs'e götürüldü, Resûlullah orada bütün peygamberlere namaz kıldırdı.³⁸⁹ Burada peygamberimize süt ve içki sunuldu ve bunlardan birini tercih etmesi istendi. Peygamberimiz sütü tercih etti. Bunun üzerine Cebrail fitratı ve hikmeti tercih ettiğini müjdeledi.³⁹⁰

İbn Ebî Şeybe İsrâ konusunu bir birinden farklı olan üç rivayetle açıklamaya çalışmış ve İsrâ hadisesinin nasıl gerçekleştiği konusunda tercihinin belli etmemiştir. Rivayetlerin ikisinden bu olayın ruh ve cesedle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İki rivayetin özeti şöyledir: Burak isimli bir binek getirildi, Hz. Peygamber Burak'a bindirilerek Mescid-i Aksa'ya götürüldü, orada iki rekat namaz kıldıktan sonra kendisine takdim edilen içeceklerden sütü seçti. Bunu üzerine Cebrail, doğru seçim yaptığı konusunda kendisini müjdeledi. Bu yolculuk esnasında Hz. Peygamber müşriklerin kervanıyla karşılaştı ve kervan Hz. Peygamber'i görmese de onun geçtiğini hissetti.³⁹¹ İbn Ebî Şeybe'nin yer verdiği Hüzeyfe'nin rivayetine göre ise İsrâ hadisesi, Hz. Peygamber'in bindiği Burak'tan inmeden gerçekleşmiştir. Bu nedenle Mescid-i Aksa'ya girmesi ve orada namaz kılması veya kıldırması söz konusu olmamıştır. Bu rivayete göre şayet orada Hz. Peygamber namaz kılmış olsaydı, Kâbe'de olduğu gibi orada da bizim namaz kılmamız farz olurdu.³⁹² Ayrıca tuhaf bir ayrıntı olarak Abdullah b. Şeddad'ın rivayetinde ise Cebrail'in İsrâ olayından sonra Mısır'a doğru gittiğini ifade eder.³⁹³ Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da İbn Ebî Şeybe bir tercih belirtme veya fikrini beyan etme yerine farklı olan rivayetleri sıralayıp tercihi okuruna bırakmayı yeğlemektedir.

³⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 40-41; Belâzuri, *Ensâb*, I, 256; Taberî, *Tefsir*, XV, 18; Kadı İyaz, Kadı Ebu'l-Fazl İyaz b. Mûsâ b. İyaz el-Yahsubi (ö. 544), *eş-Şifa bi Ta'rifî Hukukî'l-Mustafa (Şifa-i Şerif)*, Çev. Suat Cebeci, Ankara 1992, 39.

³⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 113; el-Aynî, *a.g.e.*, IV, 39.

³⁸⁷ Kastallâni, *Mevâhib*, II, 4; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 114; *Tefsir*, 3/22.

³⁸⁸ Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, III, 417; Suyuti, *Hasais*, I, 447-448; Kastallâni, *Mevâhib*, II, 3-4; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 147.

³⁸⁹ Beyhaki, *Delâil*, II, 388.

³⁹⁰ Buhârî, "*Eşribe*" VII, 109 (hadis no: 5610); Müslim, I, 145.

³⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 441; Müslim, I, 145: 259; Beyhaki, *Delâil*, II, 382- 383.

³⁹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 248; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 441; Taberî, *Tefsir*, XIV, 444-445; Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, s., 151.

³⁹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 250.

5.3.2. Mi'rac

Kur'an'da Hz. Peygamber'in (sav) Mirâc mucizesi açık olarak geçmediği halde hadisenin bir bölümü olan İsrâ yolculuğu yaygın kanaate göre açık bir şekilde yer almaktadır. Hadis rivayetlerinde İsrâ hadisesinin başına ve sonuna bazı ek bilgiler eklenir ve Kudüs durağı sonrasında göklere doğru gerçekleşen bir Mi'rac hâdisesinden bahsedilir. Mi'rac'ın gerçekleşme şeklini ise şöyle özetlemek mümkündür: Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan yedi kat göğü kapsayan Mirâç yolculuğu başladı. Bazı rivayetlerde bu yolculuk *mirac* adı verilen bir araçla gerçekleşti.

Birinci gökte Hz. Âdem, ikinci gökte Hz. İsrâ, üçüncü gökte Hz. Yusuf, dördüncü gökte Hz. İdris, beşinci gökte Hz. Harun, altıncı gökte Hz. Mûsâ, yedinci gökte ise binlerce meleğin her yıl ibadet yaptıkları el-Beytü'l- Ma'mur'a sırtını dayayan Hz. İbrahim ile karşılaştı. Daha sonra Hz. Peygamber buradan kendisinden başka kimsenin geçemeyeceği durak olan es-Sidretü'l-Müntehâ'ya yükseltildi.

Mi'rac esnasında namaz farz kılındı. İlk olarak 50 vakit olan namaz Hz. Mûsâ'nın tavsiye ve telkinleri ile Hz. Peygamber'in Yüce Allah'a müracat etmesi sonucu elli vakit hükmünde beş vakit namaz şeklinde kesinleşti.³⁹⁴

İbn Ebî Şeybe, İsrâ da olduğu gibi, Mi'rac konusunda da hadisenin ruhla mı, uyku halindyeken mi veya ruh ve bedenle mi meydana geldiği ile ilgili tercihini belli etmemektedir. Ancak yer verdiği rivayetlere baktığımızda ilk sıraya koyduğu ve aynı zamanda konunun en uzun rivayetine göre hadisenin ruh ve bedenle gerçekleştiği fikrine taraftar olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁵ Müellif'in Mi'rac'ı anlattığı ilk rivayetine göre Beytü'l-Makdis'ten Sidretü'l-Müntehâ'ya doğru yolculuk ise şöyle devam etti: Birinci gökte Hz. Âdem, ikinci gökte teyze çocukları olan Hz. İsrâ ve Hz. Yahya'yı, üçüncü gökte Hz. Yusuf, dördüncü gökte Hz. İdris, beşinci gökte Hz. Harun, altıncı gökte Hz. Mûsâ, yedinci gökte ise sırtını her gün yetmiş bin meleğin girip de geri çıkmadığı el-Beytü'l- Ma'mur'a dayayan Hz. İbrahim ile karşılaştı, buradan es-Sidretü'l-Müntehâ'ya yükseltildi. Oradaki ilginç olaylara şahit oldu. Mi'rac esnasında Resûlullah'a üç şey verildi: Birincisi, namaz farz kılındı. İlk olarak 50 vakit olan namaz Hz. Mûsâ'nın tavsiye ve telkinleri ile Hz. Peygamber'in Yüce Allah'a müracat etmesi sonucu elli vakit hükmünde beş vakit namaz şeklinde hükme bağlandı.³⁹⁶ İkincisi Bakara sûresinin son âyetleriydi. Üçüncüsü ise Yüce

³⁹⁴ Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", V, 52 (hadis no: 3887); Müslim, I, 149.

³⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244; Müslim, I, 145; Beyhakî, *Delâil*, II, 382- 383.

³⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 244.

Allah'a şirk koşulmadıktan sonra ümmetin büyük günahlarının bağışlanmasıydı.³⁹⁷ Ayrıca Mi'rac esnasında kırmızı bir tepenin üstünde kabrinden kalkmış vaziyette namaz kılarken Hz. Mûsâ'ya, cennet ve cehennem ehliyle ilgili bazı olaylara şahit oldu ve dünya semasında insanları hakikatten alıkoyan şeytanları bir toz bulutu şeklinde gördü. Aynı gece içerisinde Peygamberimiz Mekke'ye döndü ve o günün sabahında bu olayı halka anlattı.³⁹⁸

Yine İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği Hüzeyfe'nin rivayetine göre ise İsrâ hadisesinde olduğu gibi Mi'râc hadisesinin de bedenle değil ruhla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Rivayete göre Peygamber'in Mi'rac hadisesi Burak üzerinde gerçekleştiği gibi, göklerin kapılarının kendisine açılması, cennet ve cehennemi, es-Sidretü'l-Müntehâ'yı görmesi dahi aynı şekilde olmuştur.³⁹⁹

5.4. Dönüş

Kaynaklarda yer alan genel kanaate göre Hz. Peygamber aynı gece içerisinde önce Kudüs'e oradan da Mekke'ye döndü ve o günün sabahında bu olayı halka anlattı.⁴⁰⁰

İbn Ebî Şeybe Mirac dönüşü sırasında Hz. Peygamber'in Kudüs'e uğrayıp, uğramadığı konusuna değinmemektedir. Fakat hadisenin gerçekleştiği sırada Hz. Peygamber'in Mekke'de olduğunu ve dönüş gecesinin sabahında Mekke'de bulunanlara bu olayı anlattığını kaydetmektedir.⁴⁰¹ Ayrıca Mi'raç'ta Hz. Peygamber'e verilenler⁴⁰², Mirâç gecesinde Muttalib oğullarının Hz. Peygamber'i aramaları⁴⁰³, Hz. Ebû Bekr'e bu olaydan dolayı siddik isminin verilmesi⁴⁰⁴, Ümmü Hani'nin Hz. Peygamber'in bu hadiseyi anlatmasına engel olmak istemesi gibi diğer konular da kaynaklarda⁴⁰⁵ yer aldığı halde İbn Ebî Şeybe'nin eserinde bahsi geçmemektedir.

5.5. Müşriklerin Tavrı

Başta Ebu Cehil olmak üzere Müşrikler bu hadiseyi inkâr ettikleri gibi alay konusu yapmak istediler. Hatta müşriklerin bu konudaki çabaları neticesiz kalmadı bazı zayıf Müslümanların mürted olmasına sebep oldu.⁴⁰⁶ Müşriklerin en büyük hedefi Hz. Ebû

³⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 438; Müslim, I, 157.

³⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 242, 25.

³⁹⁹ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XIV, 444-445; Kadî İyâz, *eş-Şifâ*, s. 151.

⁴⁰⁰ Beyhaki, *Delâil*, II, 355,357.

⁴⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 247; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 442; Taberânî, *M. el-Kebîr*, XII, 167 (hadis no: 12782); Beyhaki, *Delâil* II, 364.

⁴⁰² Müslim, I, 157; Beyhaki, *Delâil*, II, 373

⁴⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 214; ez-Zehabî, *Tarih*, s. 272.

⁴⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 39-40; İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 21-22.

⁴⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 43; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 141; ez-Zehabî, *Tarih*, s. 245.

⁴⁰⁶ el-Hakim, *el-Müstedrek*, III, 62,63.

Bekr'i de ikna etmekte. Bundan dolayı hemen onun yanına koştular ve olayı müstehzi bir şekilde anlattılar ve kendilerine göre şu can alıcı soruyu sordular: “Buna da inanabilir misin?” Hz. Ebû Bekr'in cevabı “Ben ondan daha fazlasına inandım, buna mı inanmayacağım?” şeklinde oldu ve bu tavrıyla siddik sıfatına sahip oldu.⁴⁰⁷ Bir rivayete göre Hz. Ebû Bekr bir başka rivayete göre ise müşrikler içinden Kudüs'ü daha önce görmüş olanlar Hz. Peygamber'den bilgi istediler. Peygamberimiz gözünün önüne gelen Kudüs manzarası ile sorulan bütün sorulara doğru bir şekilde cevap verdi. Ancak müşrikler söylenenleri doğru bulmalarına rağmen, gerçekleşen bu olayı, açık bir sihir olarak niteleme yoluna gittiler.⁴⁰⁸

İbn Ebî Şeybe, müşriklerin İsrâ ve Mi'rac'la ilgili tepkilerini bir rivayetle açıklamayı yeterli bulmuştur. Bu hadisenin karşısında Hz. Ebû Bekr'in duruşundan, diğer Müslümanların tavrılarından söz etmemektedir. Aktardığı rivayete göre olayın ilk muhatabı olan Ebu Cehil ve diğer Müşrikler İsrâ meselesini inkâr ettikleri gibi hadiseyi alay konusu yapmak istediler. Çünkü o günün şartlarında Mekke-Kudüs arasında gidip gelme iki aylık bir mesafe idi ve bir kişinin bir gecede oraya gidip gelmesi makul ve mümkün değildi. Bunu öyle menfi bir propagandaya dönüştürmek istediler ki, Müslüman olanlar dininden şüpheye düşsün ve dininden vazgeçsinler istediler. Ebu Cehil, Ka'b ve Lüey oğullarını toplanmaları için çağırды ve Hz. Peygamber'den kendisine anlattığı olayı onlara da anlatmasını istedi. Hz. Peygamber aynı gecede Kudüs'e gidip geldiğini söyleyince onlar, “Gece gittin ve sabah vakti içimize geri döndün, öyle mi?” diye sorduklarında, Resûlullah: "Evet!" karşılığını verdi. Resûlullah'ın, kendilerine yalan gelen bu sözü üzerine içlerinden bazıları şaşkınlıktan el çırpты, bazıları da ellerini başlarına götürdü. Müşriklerin içinde Kudüs'ü daha önce görmüş olanlar Hz. Peygamber'den Mecid-i Aksa ile ilgili bilgi istediler Peygamberimiz gözünün önüne (Akıl'in (veya İkâl'in) evinin yanına) gelen Kudüs manzarası ile sorulan bütün sorulara doğru bir şekilde cevap verdi. Müşrikler söylenenlerin doğru olduğunu kabul ettiler.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ el-Hakim, *el-Müstedrek*, III, 62,63; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 40; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 56; ez-Zehebi, *Tarih*, s. 247-248; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 21-22.

⁴⁰⁸ Buhârî, “*Kitabu Tefsiri'l-Kur'an*”, VI, 83 (hadis no: 4710); Beyhaki, *Delâil*, II, 363,364. İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 247; *Fedâil*, XVI, 442, Taberânî, *M. el-Kebîr*, XII, 167 (hadis no: 1282); Beyhaki, *Delâil*, II, 364; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 647-648; el-Mufaddal Felevânî, *es-Sîratü'l-Müeyesserâ Sîretü İbn Hişâm*, Daru's-Selâm, Kahire 2013, s., 155-161.

⁴⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 247; *Fedâil*, XVI, 442; Taberânî, *M. el-Kebîr*, XII, 167 (hadis no: 12782); Beyhaki, *Delâil* II, 364.

5.6. Sidretü'l-Müntehâ

İbn Ebî Şeybe konuyla ilgili naklettiği on üç rivayetten dört tanesi Sidretü'l-Müntehâ ile ilgilidir. Bu rivayetler: “Sidretü'l-Müntehâ Cennetin ortasıdır⁴¹⁰, Cennetin orta yeridir. Üzerinde işlemeli ipekler ve atlaslar vardır⁴¹¹, Melekler ve peygamberler oraya kadar ulaşır ve orada dururlar⁴¹² konularındadır. Burası, yeryüzünden semaya çıkarılanların gidebileceği en son yerdir ve altıncı kat semadadır. Bir şey alınacaksa oradan alınır ve bir üstten gelenler de oraya iner, oradan alınırlar. Ayette “*Sidre'yi bürüyün bürüyordu*”⁴¹³ ifadesi zikredilmiştir. Rivayetler daha ziyade ilgili ayetin tefsiriyle alakalıdır.⁴¹⁴

6. HABEŞİSTAN'A HİCRET

Hz. Peygamber, aleni bir şekilde İslam'ı tebliğ etmeye başladıktan bir süre sonra, sözlü eleştiriyi, fiziki saldırılarla ve ve haksızlıklarla karşılaşan, Mekke'de himayesiz kalan ve orada yaşamaları güçleşen Müslümanlara, bi'setin beşinci yılında⁴¹⁵ Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Resulullah'ın bu tavsiyesi, “Allah, işlerde bir kolaylık verinceye kadar orada kalın”⁴¹⁶ şeklindeki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Müslümanlara Habeşistan'a daimi bir hicret değil gecici bir süre kalmak üzere tavsiyede bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁷

Hicret için Habeşistan'ın seçilmesinde; Necaşi'nin ilahi bir dine mensup olması, adil bir hükümdar olması, ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin mali sıkıntılarını daha rahat bir şekilde giderebilme imkânına sahip olmaları etkili olmuştur.⁴¹⁸ Habeşistan'a hicret eden ilk kabilede on veya on bir erkek ile dört kadın vardı.⁴¹⁹ Başlarında Osman b. Maz'un bulunuyordu.⁴²⁰ Daha sonra da giden kabilelerle beraber hicret edenlerin toplam sayısı 130 kişi civarındadır.⁴²¹ Taberi'nin Urve b. Zübeyr'den naklettiği rivayete göre o zamana kadar

⁴¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴¹¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252.

⁴¹³ Necm, 53/16

⁴¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 438; Müslim, I, 157.

⁴¹⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I,224,263; İbn Sa'd, *Tabakât*, I,204,206; Taberî, *Tarih*, II,412; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 309.

⁴¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I,344.

⁴¹⁷ Şulul, *Kronoloji*, s., 218.

⁴¹⁸ Şulul, *a.g.e.*, s., 219.

⁴¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 204.

⁴²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 399.

⁴²¹ Belâzurî, *Ensâb*, I, 224-264.

Müslüman olan herkes Habeşistan'a hicret etmiştir.⁴²² İkinci kabileye başkan olarak da Cafer b. Ebî Talib görevlendirilmişti.⁴²³

Konu, kaynakların çoğunda "Birinci Habeşisten Hicreti" ve "İkinci Habeşistan Hicreti"⁴²⁴ şeklinde ele alınmıştır. İbn Ebî Şeybe, Habeşistan'a hicret konusunu birinci hicret, ikinci hicret şeklinde ele almadığı gibi müstakil bir başlık olarak da işlememiştir. Bunun yerine "Habeşistan, Necâşi ve Müslüman olması hakkında anlatılanlar"⁴²⁵ başlığını kullanmayı uygun görmüştür. Habeşistan hicretini, Necâşi'nin İslam'a ve Müslümanlara tavrını ve müşriklerin takibini de ihtiva eden bu rivayette bazı kaynaklarda konuyla ilişkilendirilen Garanik olayından⁴²⁶ ve Hz. Cafer'in Hayber savaşı bitiminde dönüşü hariç diğer muhacirlerin dönüşlerinden de söz edilmemiştir. İbn Ebî Şeybe, Ebû Mûsâ'dan naklettiği rivayete göre Resûlullah'ın emriyle Cafer b. Ebî Tâlib başkanlığında sayıları belli olmayan bir grup Habeşistan'a gönderildi. Müşrikler olaydan haberdar olunca arkalarından Amr b. el-Âs ve Umara b. el-Velîd'i hediyelerle Necâşi'ye gönderdiler. Necâşi'nin huzuruna çıkan iki gruptan, önce Amr b. el-Âs Müslümanları Necâşi'ye şikâyet etti. Daha sonra söz alan Cafer b. Ebî Talib "Allah bize Peygamberini gönderdi. Bu, İsa b. Meryem'in müjdelediği Peygamberdir: *"Benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim..."*⁴²⁷ Bu peygamber bize Allah'a kulluk etmemizi ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmamamızı, namaz kılmamızı, zekât vermemizi emretti, bize iyiliği emredip kötülüğü yasakladı" dedi.

Necâşi'nin Cafer b. Ebî Talib'in sözlerinden etkilendiğini fark eden Amr b. el-Âs onları zor durumda bırakmak için Necâşi'ye Müslümanların Hz. İsa hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduklarını söyledi. Necâşi, Cafer'e Hz. Peygamber'in Hz. İsa hakkındaki düşüncelerini sorunca, Cafer: "Kur'an'da İsa Allah'ın kelimesi ve ruhudur ki onu iffetli, bakire ve kendisine beşerin yaklaşmadığı Meryem vasıtasıyla dünyaya göndermiştir"⁴²⁸ şeklinde ifade edildiğini söyledi. Necâşi etrafındakilere İslamîyetle aralarında fazla bir farkın olmadığını ve Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü ve onun İncil'de

⁴²² Taberî, *Tarih*, II,411.

⁴²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV,34.

⁴²⁴ Belâzurî, *Ensâb*, I,224,263; İbn Hişâm, *es-Sîre*, Sire, II, 5; İbn Sa'd, *Tabakât*, I,204,206; Taberî, *Tarih*, II,412; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 309.

⁴²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

⁴²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 205-206; Taberî, *Tefsir*, IVII, 131-132; Beyhaki, *Delâil*, II, 285-287

⁴²⁷ Saff, 61/6.

⁴²⁸ İlgili ayet: Nisâ, 4/171

Hız. İlsâ'nın müjdelediği peygamber olduğunu söyledi ve Müşriklerin de hediyelerini iade etti.

Amr b. el-Âs hanımıyla beraber deniz yoluyla Necâşî'nin yanına giderken Umâre, içki içip Amr'a: "Hanımına söyle de beni öpsün" dedi. Aralarında çıkan tartışmada Umâre, Amr'ı denize attı. Amr, Umâre'ye yalvarınca onu gemiye aldı. Bu nedenle Amr, Umâre'ye kin beslemişti. Necâşî'ye: "Sen dışarıya çıkınca Umâre senin karının yanına gidiyor" dedi. Necâşî de Umâre'yi çağırıp cinsel organına hava doldurttu, sonunda (akli dengesini kaybeden) Umâre vahşî bir hale gelip (çöllere düşerek) yaşamaya başladı.⁴²⁹

Habeşistan'a hicretle ilgili kaynaklardaki rivayetleri incelediğimizde bu hicretin iki defa gerçekleştiği veya iki kafiye şeklinde gidildiği anlaşılmaktadır.⁴³⁰ İlk giden grubun Mekke halkının İslama girdikleri haberi üzerine aynı sene zarfında geri döndükleri de ifade edilmektedir.⁴³¹ Ancak dönenler bu haberin doğru olmadığını anlayınca, bazıları eman alarak Mekke'ye girdiği, bazıları da tekrar Habeşistan'a geri döndüğü kaydedilmektedir.⁴³² Bu dönüşü Garanik olayıyla ilişkilendiren bazı kaynaklar⁴³³ olsa da; Garanik olayının hem senet yönüyle hem de içerik yönüyle batıl⁴³⁴ olmasından dolayı böyle bir ihtimali ortadan kaldırmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili rivayetlerinde Garanik olayından ve muhacirlerin ilk dönüşlerinden bahsedilmemektedir. Ancak daha sonraki dönüş olan Hayber savaşı sırasındaki Hız. Cafer'in dönüşünden bahsedilmektedir.⁴³⁵ Oysa Habeşistan'a hicret edenlerden bir kısmı -ki, bunlar otuz üç erkek ile sekiz kadındı- Medine'ye hicretten ve Bedir savaşından önce dönmüşlerdi.⁴³⁶ Geriye kalanlar ise Hayber savaşı bitiminde Hız. Cafer ile beraber döndüler.⁴³⁷ İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde yer alan Necâşî'nin Müslüman oluşu ve Amr b. el-As ile Umare arasında geçen olay ise birçok

⁴²⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 309-310; Beyhaki, *Delâil*, II, 299; Ebu Nuaym, *Delâil*, I, 252 (hadis no: 196); İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 11; *el-Bidâye*, III, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 105; ez-Zehabî, *A'lam*, IV, 51 (ez-Zehabî'nin Vâkidi'den naklettiği rivayete göre Ebu Mûsâ Habeşistan hicretinden önce Müslüman olmuş ve Habeşistan'a hicret etmiştir.)

⁴³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 299.

⁴³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 206; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 5.

⁴³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 5.

⁴³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 205-206; Taberî, *Tefsir*, IVII, 131-132; Beyhaki, *Delâil*, II, 285-287

⁴³⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, III, 229; Kadı İyad; *Şifa*, II, 750; Beyhakî, *Delâil*, II, 287-291; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XVIII, 41.

⁴³⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 178; Taberânî, *M. el-Kebîr*, II, 108 (hadis no:1469); İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 24, 25;

⁴³⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XV, 87-88; Buhârî, "*Menakibu'l-Ensâr*", V, 58 (hadis no: 3905); İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.

⁴³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XV, 36; Buhârî, "*Menakibu'l-Ensâr*", V, 51 (hadis no: 3876); İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 208.

sahih kaynakta yer almaktadır.⁴³⁸ Bazı kaynaklarda Amr b. el-As ile beraber gönderilen ikinci şahsın Umara b. el- Velîd değil Abdullah b. Ebî Rebîa olduğu kaydedilmektedir.⁴³⁹

İbn Ebî Şeybe, Maide suresi 83. ayetinin Necâşi veya etrafındakilerle ilgili nazil olduğuna dair iki farklı rivayete yer vermektedir. Onun Urve'den naklettiği ilk rivayete göre "Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıtığını görürsün"⁴⁴⁰ ayeti Necâşi hakkında nazil olmuştur.⁴⁴¹ Müellif, bu ayetle ilgili diğer bir rivayette de Necâşi, Hıristiyanların ileri gelenlerini toplayıp Hz. Cafer'e onlara Kur'ân okumasını istedi. Hz. Cafer Meryem sûresinden okuyunca onların gözleri yaşla doldu. Bunun üzerine Maide suresi 83. ayeti nazil oldu.⁴⁴²

İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu rivayetlere bakılırsa Necâşi'nin Müslüman olduktan sonra etrafındakileri de etkileyip Müslüman olmalarını sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı kaynaklarda⁴⁴³ bu ayetin Necâşi ile ilgili nazil olduğu söylene de çoğunluğa göre Hz. Peygamber'i ziyaret eden Necran, Şam veya Habeşli Hıristiyan gruplarla ilgili nazil olmuştur.⁴⁴⁴ Ayrıca Necâşi'nin etrafında bulunan Hıristiyan ileri gelenleri İslam'ı kabul etmedikleri gibi Necâşi'yle mücadeleye girişmişler. Hatta Necâşi, şayet bu mücadelede mağlup olursa Müslümanlar mağdur olmasınlar diye onlara binip gitmeleri için gemiler hazırladığı ve kendisinin İslama girdiğiyle ilgili Hz. Peygamber'e bir yazı gönderdiğine dair rivayetler nakledilmektedir.⁴⁴⁵

İbn Ebî Şeybe muhacirlerin Necâşi'nin huzuruna girmeleri sırasında ona eğilip eğilmediği konusunda iki farklı görüşe yer vermektedir. Birinci görüşe göre muhacirlerden hiç kimse Necâşi'ye eğilerek secde etmedi ve kafile başkanı olan Cafer b. Ebî Talib onları

⁴³⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 309-310; Beyhaki, *Delâil*, II, 299; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 252 (196); İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 11; *el-Bidâye*, III, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, Tabakat; IV, 105; ez-Zehebî, *A'lam*, IV, 5; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, II, 395. (ilk heyette Amr b. el-As ile beraber Umare'nin olması daha makuldur. Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, II, 395)

⁴³⁹ İbn İshâk, *Sîre*, I, 248; Belâzurî, *Ensâb*, I, 268. Not: Belâzurî, İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde geçen olayı geniş bir şekilde anlatmıştır. Son kısmında ise Umare'yi büyücüler aracılığıyla akli dengesini kaybettiği ve vahşi bir hayat yaşamaya başladığı anlatılır. Abdullah b. Ebî Rebîa ise onu aramaya çıkmıştır. Geniş bilgi için bkz. Belâzurî, *Ensâb*, I, 233.

⁴⁴⁰ Mâide, 5/83.

⁴⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 295.

⁴⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296.

⁴⁴³ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 253.

⁴⁴⁴ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671), *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfîş, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964, VI, 256; İbn Kesîr, *Tefsir*, VI, 220; İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 288; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392; Beyhaki, *Delâil*, II, 306; Süheylî, *Ravdu'l-Unf*, III, 240; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1993, I, 150; İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 40; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 82.

⁴⁴⁵ İbn Hişâm, I, 341.

temsilen ona secde etmeme gerekçesini dinlerinde Allah'tan başkasına secde edilmediği şeklinde ilettiler.⁴⁴⁶ İkinci kabileyle alakalı olan bu rivayet, bütün sahih kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁴⁷ İbn Sirin'den naklettiği diğer bir rivayete göre ise Necâşi'nin huzuruna giren muhacirler Hz. Osman hariç diğerleri hepsi eğilerek secde etti. Hz. Osman secde etmeme gerekçesi olarak inançlarına göre Allah'tan başkasına secde edilmediğini Necâşi'ye bildirdi.⁴⁴⁸ Kaynak olarak bu rivayet sadece İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde ve İbn Asakir'in *Tarihu Dimaşk* adlı eserinde yer almaktadır. İbn Asakir de bu rivayeti İbn Ebî Şeybe'ye dayandırmaktadır.⁴⁴⁹ Ancak bazı kaynaklar Necâşi'nin muhatabının Cafer b. Ebî Talib değil de Hz. Osman olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵⁰ Fakat bu görüş kabul görmemiştir.⁴⁵¹ İhtimal İbn Ebî Şeybe Habeşistan'a giden ilk kabilenin başkanı olarak Hz. Osman'ı kabul etmektedir. İlk kabilenin Necâşi ile görüşmeleri esnasında Hz. Osman onları temsilen muhatap olmuştur. Esasında ilk kabile ile ikinci kabilenin Habeşistan'a ulaşmaları arasında üç aydan fazla bir süre vardır.⁴⁵² Birinci kabilenin oraya gidip kimseyle muhatap olmadan dolaşmaları ihtimal dışıdır. Dolayısıyla Hz. Osman'ın Necâşi ile muhatap olması, hatta Müslümanların Habeşistan'da hoş karşılanması haberi Mekke'ye ulaşmış olmalı ki daha kalabalık bir grup Hz. Cafer'in başkanlığında gönül rahatlığıyla oraya gönderilmiştir. Muhtemelen müşriklerin telaşı da ikinci kabileden sonra başlamıştır.

İbn Ebî Şeybe, Necâşi'nin vefatı ve cenaze namazıyla ilgili olarak da iki farklı görüşe yer vermektedir. Naklettiği birkaç rivayette Resûlullah'ın Necâşi'nin vefatından sonra ashabını toplayıp gıyaben cenaze namazını kıldırıldığı⁴⁵³ şeklindedir. Yine konuyla ilgili naklettiği diğer rivayetlerde ise Resûlullah'ın ashabına, vefat eden Necâşi için dua ve istiğfar etmelerini tavsiye etmiştir.⁴⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, Hasan-ı Basrî'nin görüşünün de bu yönde olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵⁵

⁴⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 293.

⁴⁴⁷ Hâkim, *el-Müstedrek* 309-310; Beyhaki, *Delâil*, II, 299; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 252 (196); İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 11; *el-Bidâye*, III, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 105; ez-Zehebî, *A'lam*, IV, 51

⁴⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 296; İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, XXXIX, 33.

⁴⁴⁹ İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, XXXIX, 33.

⁴⁵⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 251.

⁴⁵¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 251.

⁴⁵² Belâzurî, *Ensâb*, I, 229.

⁴⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 260, 420, 421, 422, 423; Müslim, II, 656, 657; Buhârî, *"Kitabu'l-Cenâiz"* II, 89 (hadis no: 1333, 1334).

⁴⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 422.

⁴⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz* VII, 423.

Kaynaklarda Necâşi'nin Müslüman olduğuna dair birçok sahih rivayet bulunmaktadır.⁴⁵⁶ Aynı zamanda Necâşi'nin vefatından sonra Hz. Peygamber'in gıyaben usulüne uygun olarak onun cenaze namazını kıldığı da rivayet edilmektedir.⁴⁵⁷

7. RESÛLULLAH'IN KENDİNİ ARAP KABİLELERİNE ARZ ETMESİ

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, davasını anlatmak için her fırsatı kolluyor, güvenilir bir şekilde ibadetini yapabileceği ve davasını engellere takılmadan anlatabileceği bir mekân arıyordu. Bu yüzden arkadaşlarına Habeşistan'a gitmelerini tavsiye etmişti. Destek aramak üzere Taif'e gitmesi, Mekke'ye gelen kabilelerden destek istemesi, panayırlarda ve hac mevsimlerinde kendini gelenlere arz etmesi de bu arayışlardan bazılarıydı. Kabile reislerinden kendisini korumalarını talep eder, davasını kabul etmeleri konusunda ısrarcı davranmazdı.⁴⁵⁸ Çarşı pazarda ve hac mevsiminde insanlara şöyle diyordu: “Kureyş rabbini kelamını tebliğ etmeme engel oldu. Beni kavminin himayesine alacak kimse yok mu?” “Ey falancanın oğlu ben size gönderilmiş Allah'ın elçisiyim. Allah, Ona ibadet etmenizi, şirk koşturmanızı, putlardan vazgeçmenizi, bana iman edip tasdik etmenizi ve Allah'ın beni onunla gönderdiği şeyleri açıklayıncaya kadar beni korumanızı emrediyor.”⁴⁵⁹ Bu arada amcası Ebu Leheb ise boş durmuyordu. Hz. Peygamber sözünü bitirince o, “Muhammed sizi atalarınızın dinini bırakmaya, Lat ve Uzza'dan vazgeçirmeye çalışıyor” diyordu.

Konuyla ilgili tek bir rivayete yer veren İbn Ebî Şeybe, diğer kabilelerden, Taif seferinden ve diğer Medineli kabilelerden bahsetmemektedir. Sadece Hemdan kabilesinden bir kişiden söz eder. Resûlullah'ın halktan kendisini himaye etmelerini talep ettiği ve “beni kavmine arz edecek kimse yok mu? Kureyş, Rabbimin sözlerini tebliğ etmemi engelliyor,” dediği sırada Hemdân kabilesinden bir adam Resûlullah'ın yanına gelerek kavminin onu koruyacak güçte olduğunu söyledi. Ancak kavminden emin olmadığı için Resûlullah'a "Önce ben gidip kavmime bunu teklif edeyim, gelecek hac mevsiminde sana gelirim" dedi ve gitti. Daha sonra Receb ayında Ensâr'dan olan heyetler geldiler.⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 420; Buhârî, “*Kitabu'l-Cenâiz*” II, 72 (hadis no: 1245); İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, VI, 141-228-230; Müslim, II, 657.

⁴⁵⁷ Buhârî, “*Kitabu'l-Cenâiz*” II, 72 (hadis no: 1245); *Fethu'l-Bari*, VI, 141-228-230; Müslim, II, 657; İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 253.

⁴⁵⁸ Urve, *Meğâzi Resulillah*, s., 117

⁴⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 74.

⁴⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 252; Beyhaki, *Delâil*, II, 413; İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 172; *el-Bidâye*, III, 168;

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in kendini arz ettiği fakat olumlu cevap alamadığı bazı kabilelerin şunlar olduğunu ifade edilir: Kinde kabilesi,⁴⁶¹ Beni Hanife kabilesi,⁴⁶² Beni Amir b. Sa'saa kabilesi ki bunların Hz. Peygamber'e teklifi "başarman durumunda iktidar senden sonra bizde kalır mı?" şeklinde olmuştu. Hz. Peygamber, "iktidar Allah'a aittir. Dilediğine verir" demesi üzerine bunlar da Hz. Peygamber'i korumayı ve ona yardım etmeyi reddettiler.⁴⁶³ Hz. Peygamber'in kendini arz ettiği diğer bazı kabileler de Muharibi b. Hafsa, Fezare, Gassan, Mürre, Süleym, Abs, Benu'n-Nadr, Benu'l-Buka, Uzra, Hadarime, Rebîa,⁴⁶⁴ Benu Şeyban⁴⁶⁵ kabileleriydi.

Hz. Peygamber'in davetine en sıcak ilgiyi gösteren Medineliler oldu. Onlardan bazıları açıkça Müslüman olduklarını ilan etmeseler de karşı da çıkmıyorlardı. Hatta aralarında Kur'an'ı çok takdir edenler de vardı.⁴⁶⁶ Bi'setin on birinci yılında Akabe'de Hz. Peygamber kendini Hazrec kabilesinden bir gruba arz etti. Bunlar bu daveti sıcak karşıladıkları gibi, Yahudilerin bahsettiği gelecek peygamberin bu zatın olabileceği düşüncesini de yabana atmadılar.⁴⁶⁷ Bu grup Medine'ye dönerken bir sonraki görüşme için de söz verdiler. Kısa bir süre sonra Medine'deki her evde Hz. Peygamberden söz edilir oldu.⁴⁶⁸ Medinelilerin yeni dine sıcak bakmalarına Buas savaşları da önemli etken olmuştu.⁴⁶⁹

Yukarıda bahsi geçen on beş kabileyle temas kurmaktan bir sonuç alamayan Hz. Peygamber son olarak on altıncı kez temasını sürdürmüş ve Medineden gelen altı kişilik bir zümreyle kısa süren bir fikir teatisi olumlu bir sonuç vermiş ve bunlar grup halinde İslam'a girmeyi kabul etmişlerdi.⁴⁷⁰

İbn Ebî Şeybe, diğer konularda olduğu gibi bu konuda da olayın zamanından ve yerinden bahsetmemiş, Hz. Peygamber'in kendini arz etmesi sırasında karşılaştığı

⁴⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 75.

⁴⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 75-76.

⁴⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 76.

⁴⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 216-217.

⁴⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sîre*, 93-101.

⁴⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 77-79; Hz. Peygamber, Evsli Suveyd b. Samit'le Mekke'de tanışarak ona İslam'ı anlatıp *Kur'an* okumuştur. Hz. Peygamber'in (a.s.) tebligatını olumlu karşılayan Suveyd b. Samit, Buas Savaşı'nda öldürülmüştü. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II,67-69; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I, 220-221; İbn Kesîr, *es-Sîre*, II,173-175.

⁴⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 82; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 164; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 219.

⁴⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 81-83.

⁴⁶⁹ Buhârî, "*Menâkibu'l-Ensâr*", V, 30 (hadis no: 3777); İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XIV, 262.

⁴⁷⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 150.

sıkıntıları burada dile getirmemiştir. Oysa müşriklerin davete gösterdikleri tepki başlığı altında Ebu Leheb'in Zülmecâz çarşısında ona taş atarak ayaklarını ve baldırlarını kanlar içerisinde bıraktığını nakletmiştir.⁴⁷¹ Müellif, bazı rivayetleri birkaç defa tekrar ettiği halde burada bu rivayeti tekrar etme ihtiyacını hissetmemiştir.

8. AKABE BİATLERİ

Hız. Peygamber'in bi'setinin 11. senesinde Medine'den gelen altı kişilik Hazrecli heyete İslam'ı anlatıp gelecek sene buluşmak üzere söz vermesi; ikincisi ve üçüncüsü birer yıl arayla meydana gelen diğer iki buluşmaya ve sözleşmeye sırasıyla II. Akebe Biati, III. Akabe Biati diye isimlendirilmesidir. Akabe biatleri, Müslümanların Medine'ye hicretleri ile neticelenecek olan sürecin ilk aşamalarıdır.⁴⁷² Bazı kaynaklar altı kişinin Müslüman olmasıyla neticelenen ilk buluşmayı Akabe biatlerine dahil etmemiş; hicretin on ikinci ve on üçüncü senesinde gerçekleştirilen iki sözleşmeyi ilkinin "birinci" ikincisini "ikinci Akabe biati" olarak kabul etmişlerdir.⁴⁷³

Hız. Peygamber tebliğleri esnasında Akabe denilen yerde Medineli gruplarla karşılaşmış ve birer yıl arayla üç defa onlarla görüşerek biat almıştır.⁴⁷⁴ Birinci Akabe biati olarak kabul edilen⁴⁷⁵ nübüvvetin 11. yılına (620) rastlayan hac mevsimindeki ilk toplu görüşmede Hız. Peygamber Hazrec kabilesine mensup 6 Medineli ile Mina'da bir araya geldiler. Onlar esasında yakın zamanda Buâs savaşında mağlup oldukları kardeşleri Evs'e karşı Mekke müşrikleri ile ittifak peşindeydiler. Ancak şehirde buldukları sırada Hız. Peygamber ile karşılaştılar ve yapılan görüşmeler sonucunda kendisiyle birlikte hareket etmeye karar verdiler. Hazrecliler, Evs ile aralarında bir asırdan fazla süren ve durdurulamayan yıkıcı savaşların Hız. Peygamber vesilesiyle ortadan kalkacağını umduklarını da görüşmeler sırasında açıkça beyan etmişlerdir. Es'ad b. Zürâre başkanlığındaki temsilciler bir yıl sonra tekrar Akabe'de Allah Rasûlü ile buluşma sözü vererek geri dönmüşlerdir.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 241.

⁴⁷² Şulul, *Kronoloji*, s., 268.

⁴⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 428-445.

⁴⁷⁴ Şulul, *Kronoloji*, s., 271.

⁴⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 71-72; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I, 223.

⁴⁷⁶ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* I; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 204. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 70-73; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 218- 219; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239. Apak, Adem, "Yeni Arayışlar: Hüzün Yılından Akabe Biatlarına", *Siyer Mektebi*, İstanbul, 2015-2016, s., 353.

Bu ilk toplu görüşmede, Es'ad b. Zürcare, Avf b. Haris, Rafi' b. Malik, Kutbe b. Amir b. Hadide, Ukbe b. Amir b. Nabi, Cabir b. Abdillab b. Riab vardı. Altı kişilik bir gruptan oluşan muhatapların tamamı Hazrec kabilesine mensuptu.⁴⁷⁷

İbn Ebî Şeybe, kaynaklarda bi'setin 11. yılında hac mevsiminde gerçekleştiği ifade edilen Hz. Peygamber'in altı kişilik Medineli bir grupla görüşmesi ile ilgili rivayetlere yer vermemiştir.

8.1. I. Akabe Biati

Hız. Peygamber peygamberliğin 12. yılında (m. 621) Hz. Ebû Bekr (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) ile beraber kabilelerini de temsil eden ve yetmiş kişi arasından seçilen⁴⁷⁸ Medine'li on iki kişi ile Akabe'de gece vakti buluştu. Hz. Peygamber bu buluşmaya katılanlara şunları söyledi: *“Gelin, Allah'a ibadette hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye iftira etmemek, hiçbir maruf işte bana âsi olmamak üzere biat edin. İzinizden kim sözünde durursa ecri Allah'a aittir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada ikâba uğratılırsa, bu ikâb ona kefarettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, durumu Allah'a kalmıştır. Allah dilerse onu affeder; dilerse cezalandırır.”*⁴⁷⁹

Buna karşılık Birinci Akabe Biatine temsilci olarak katılan on iki Medineli şöyle söz verdiler: *“ Gerek sıkıntı ve darlıkta, gerekse sevinç ve surur halinde (söz) dinlemek ve itaat etmek (baştağelir). (Sen) bizzat üzerimizde bir tercihe sahip olacak(sın). Ve biz emretme yetkisini âmîre –bunu kim elinde buldurursa bulundursun- itiraz ve muhalefette bulunmayacağız. Allah yolunda, bizi küçük gören ve kınayan hiç kimsenin ayıplamasından çekinmeyeceğiz. Allah'a hiçbir şirk koşmayacağız, hırsızlık etmeyeceğiz, zinaya yaklaşmayacağız, asla çocuklarımızı öldürmeyeceğiz, aramızda hiçbir iftirada bulunmayacağız ve senin hiçbir iyi hareketinde sana karşı itaatsizlik etmeyeceğiz.”*⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II,71-72; İbn Sa'd, *Tabakât*, I,217-219.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 602.

⁴⁷⁹ Buhârî, “*Menâkıbu'l-Ensâr*” V, 55 (hadis no 3892).

⁴⁸⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 154.

8.2. II. Akabe Biati

Bi'setin 13. yılında Medineli kalabalık bir grup Müslüman, Medineli müşriklerle beraber Bera b. Ma'rur başkanlığında hac ibadeti için Mekke'ye geldi.⁴⁸¹ 73 erkek iki kadın toplam 75 kişi, Hz. Peygamber'e biat etmek üzere Teşrik günleri ortalarında - Mekke'de Mescid-i Haram'a yaklaşık olarak 3 km uzaklıkta ve Mina hudutları içinde kalan- Akabe denilen yere gizlice geldiler.⁴⁸² Hz. Peygamber de amcası Abbâs ile⁴⁸³ -Vehb b. Munebbih'in *el-Meğâzi*'sinde yer alan rivayete göre- Hz. Ali, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'le birlikte Akabe'ye geldi.⁴⁸⁴

İbn Ebî Şeybe'nin Rivayetine Göre İkinci Akabe Biatinde Nakib Seçilenlerin Adları ve Kabilelerine Göre Dağılımı ⁴⁸⁵		
Benî Neccâr (Hazrec)	Es'ad b. Zûrâre Ebû Umâme	1
Haris (Hazrec)	Abdullah b. Revâha ve Sa'd b. er-Rabî	2
Seleme (Hazrec)	Abdullah b. 'Amr b. Haram ve Berâ b. Ma'rûr	2
Sâide (Hazrec)	Sa'd b. Ubâde ve Münzir b. 'Amr	2
Zureyk (Hazrec)	Râfi b. Mâlik	1
Avf (Hazrec) Kavâkil	Ubâde b. es-Sâmit (Bunlar Kavâkil'dendi)	1
Beni Abdüleşhel (Evs)	Useyd b. Hudayr ve Ebû'l-Heysem b. et-Teyyîhân	2
Benî 'Amr b. Avf (Evs)	Sa'd b. Heyseme	1
Toplam		12

İbn Ebî Şeybe'nin Abdullah b. İdris'ten naklettiği rivayette yer alan yukarıdaki tabloda ismi ve mensubiyeti verilen temsilciler İbn Sa'd'ın da nakibler listesinde yer verdiği şahıslardır.⁴⁸⁶ İbn Ebî Şeybe'nin rivayeti İbn Sa'd'ın rivayetinin özetidir. İkisi de Abdullah b. İdris vasıtasıyla İbn İshâk'tan rivayet nakletmişlerdir.

İbn Ebî Şeybe kaçınıcı olduğunu açıklamadan Akabe Biatıyla ilgili Ukbe b. Amr el-Ensâri'den naklettiği rivayete göre Resûlullah'ın Medine'den gelen yetmiş kişilik gruba Akabe'nin eteklerinde kurban gününde buluşmaya söz verdiğini ve kendisinin de en küçükleri olduğunu nakleder. Ukbe b. Amr, Resûlullah yanımıza gelip: "Kısa konuşun. Kureyş kâfirlerinin size zarar vermesinden korkuyorum" deyince, biz: "Ya Resûlallah! Rabbin için bizden istediğini söyle! Kendin için istediğini söyle! Arkadaşların için istediğini söyle ve buna karşılık Allah'tan ve senden alacağımız karşılığın ne olduğunu da

⁴⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 92.

⁴⁸² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 94-97.

⁴⁸³ Beyhaki, *Delâil*, II, 444; *Sünen*, IX, 9; ez-Zehabî, *es-Sîre*, 301-303; Belâzuri, *Ensâb*, I, 253.

⁴⁸⁴ *Kronoloji*, 277. Belâzuri'de geçen bir dip not. Bk. Şulul, *Kronoloji*, 277

⁴⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 611; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 603-622.

⁴⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 603-622.

bize bildir" dedik. Resûlullah şöyle buyurdu: "Rabbim İçin istediğim: O'na iman etmeniz ve hiçbir şeyi ortak koşmamanız, kendim için istediğim: size doğru yolu göstermem için bana itaat etmeniz, arkadaşlarım için istediğim imkânlarınız ölçüsünde onlara yardımcı olmanız ve kendi canınızı savunduğunuz şeylerden bizi de savunmanızdır. Eğer böyle yaparsanız Allah da, ben de sizlere Cennet'i vaat ediyoruz." "Bunun üzerine ellerimizi uzatıp ona biat ettik."⁴⁸⁷

Rivayetin içeriği ikinci Akabe Biati ile alakalıdır. Buluşmaya katılanların sayısı ise kaynaklarda ikisi kadın, yetmiş üç erkek olmak üzere toplam yetmiş beş kişi olduğu anlatılır.⁴⁸⁸ Ancak ikinci Akabe Biati ile ilgili Belazuri'de ve diğer kaynaklarda yer alan rivayete göre de yetmiş kişiden bahsedilmektedir.⁴⁸⁹

İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği ve ikinci Akabe Biatiyle ilgili olduğu anlaşılan diğer bir rivayete göre ise henüz Müslüman olmadığı halde Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbâs, Resûlullah ile beraber bu buluşmaya katılmıştır. Aslında İbn Ebî Şeybe, Hz. Abbâs'ın Bedir esirleri arasında yer aldığı, Bedir savaşıyla alakalı naklettiği rivayetlerde zikretmiştir.⁴⁹⁰ Diğer bazı kaynaklarda da Hz. Abbâs'ın Hz. Peygamber ile beraber olduğu nakledilmektedir.⁴⁹¹

Ancak kaynaklar Abbâs b. Abdilmuttalib'in, görüşmeler başladıktan sonra onlara katıldığını kaydetmektedir. Abbâs, Medine'ye yaptığı çok sayıdaki ticari seyahatleri sayesinde onları yakından tanıyordu, Medineli tüccarlardan pek çok dostu vardı. Bunun yanında Kabe'yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma (sikaye) ve onlara ziyafet verme (rifade) görevlerini yürüten Abbâs, Medineli hacılar tarafından da yakından tanınıyordu.⁴⁹² Bu sebeple Akabe'ye tesadüfen değil Hz. Peygamber'in (a.s.) isteğiyle gelen⁴⁹³ ve bu kritik anda yeğenini emniyet altında tutmayı arzu eden Abbâs b. Abdilmuttalib: "Anam babam sana feda olsun. Ben onlardan eman alırım"⁴⁹⁴ diyerek ona (a.s.) eşlik etti. Zaten

⁴⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 612; Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe*, II, 922 (hadis no: 1764, 1765); Beyhakî, *Delâil*, II, 451.

⁴⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 94-97.

⁴⁸⁹ Beyhakî, *Delâil*, II, 444; *Sünen*, IX, 9; Ez-Zehabî, *es-Sîre*, 301-303; Belâzurî, *Ensâb*, I, 253; Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe*, II, 922 (hadis no: 1764, 1765)

⁴⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 325.

⁴⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 9; Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe*, II, 922 (1764); Beyhakî, *Delâil*, II, 450-451.

⁴⁹² Taberî, *Tarih*, II, 395, 396, 440.

⁴⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221; Taberî, *Tarih*, II, 441.

⁴⁹⁴ Ya'kubi, II, 38.

Haşimilerin ileri gelenlerinden, Hz. Peygamber'e (a.s.) en çok destek olan ve yardım eden Ebu Talib'ten sonra Abbâs b. Abdilmuttalib idi.⁴⁹⁵

Rivayetlere göre ayrıca Hz. Abbâs'ın burada Hz. Peygamber'e destek amacıyla bir konuşma da yaptığı ve şunları söylediği nakledilir: ⁴⁹⁶ "Bildiğiniz gibi Muhammed bizdendir. Onu, bizimle aynı görüşte (Müşrik) olan, kavmimizden kimselere karşı koruduk. Kendisi kavmi arasında izzet sahibi, yurdunda ise koruma altındadır. Ancak o size katılmayı ve sizin yanınıza gelmeyi istiyor. Eğer onu davet ettiğiniz hususta sözünüzü tutacaksınız ve onu muhaliflerinden koruyacaksınız sizi yüklediğiniz sorumlulukla baş başa bırakıyorum. Eğer yanınıza geldikten sonra onu düşmanlarına teslim edip ona ihanet edecekseniz, onu hemen terk edin. Çünkü o kavmi arasında ve yurdunda izzet ve koruma altındadır."⁴⁹⁷

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde Hz. Abbâs'ın konuşmasından bahsedilmemektedir. Ancak naklettiği rivayette Hz. Peygamber ile buluşmaya katılanlar arasında şöyle bir konuşmanın geçtiğini ve biate katılanların sözcüsünün Ebû Umâme olan Es'ad b. Zürâre olduğunu ifade etmektedir. Bu habere göre, Hz. Peygamber, onlara: "Konuşun ve lafi uzatmayın. Kureyş kâfirlerinin size zarar vermesinden korkuyorum" deyince, aralarından hatipleri olan ve künyesi Ebû Umâme olan Es'ad b. Zürâre Resûlullah'a: "Rabbim için bizden istediğini söyle! Kendin için istediğini söyle! Arkadaşların için istediğini söyle ve buna karşılık sevabımızın ne olacağını söyle" dedi. Hz. Peygamber "Rabbim için istediğim: O'na kulluk etmeniz ve hiçbirşeyi ortak koşmamanız, kendim için istediğim: bana iman etmeniz ve nefislerinizi ve çocuklarınızı koruduğunuz şeylerden beni de korumanız, arkadaşlarım için istediğim imkânlarınız ölçüsünde onlara yardımcı olmanızdır" cevabını verince, onlar: "Bunu yaparsak bizim için ne var?" diye sordular. Resûlullah "Buna karşılık Allah'ın size Cennet sözü var" buyurdu.⁴⁹⁸

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde ikinci Akabe Biati'nde seçilen nakiplerden söz edilmemiştir. Ancak Es'ad b. Zürâre'nin, grubun hatibi olduğu vurgulanmaktadır. Bu da

⁴⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, III, 96. Geniş bilgi için bkz. Şulul, *Kronoloji*, 277.

⁴⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 50; Taberî, *Tarih*, II, 362; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 222.

⁴⁹⁷ Demircan, Adnan, "Akabe Biatleri ve Bu Görüşmelrin İslam Toplumunun Oluşumuna Etkileri", *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015-2016, 366-367.

⁴⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 613; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 9; Ahmed b. Hanbel, *Fadâilu's-Sahabe* II, 922 (hadis no: 1764); Beyhakî, *Delâil*, 450- 451.

ikinci Akabe Biati'nde nakîbü'n-nukebâ' olarak seçilen Es'ad b. Zürâre'nin⁴⁹⁹ konumuna atıfta bulunmaktır.

İbn Ebî Şeybe'nin Akabe Biatleriyle ilgili naklettiği sekiz rivayetten sadece üçünde bu biatlerin içeriği hakkında kısmi bilgi bulunmaktadır. Diğer beş rivayetin ise esasen konuyla alakası bulunmamaktadır. Müslim'in "Münafıkların sıfatları" başlığı altında naklettiği rivayetlerden biri Tebuk savaşı sırasında münafıkların Hz. Peygamber'e tuzak kurmak istediği olayla alakalıdır.⁵⁰⁰ Bu rivayette İbn Ebî Şeybe, orada bulunanların sayısının on beş kişi olduğunu, aralarından on iki kişinin Allah ve Resulüne karşı savaş halinde olduklarını, içlerinden üç kişinin de Resûlullah'ın münadisini duymadıkları için bu konuda mazur görüldüklerin nakleder.⁵⁰¹

İbn Ebî Şeybe'nin, "Akabe Gecesi (Akabe Biatleri)" başlığı altında naklettiği rivayetlerden konuyla doğrudan ilişkileri bulunmayanların içerikleri ise şöyledir: Hz. Peygamber'in Hendek savaşında duası⁵⁰², Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e ağacın altında biat edenlerin sayısının bin üçyüz veya bin dört yüz olduğu⁵⁰³, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e ağacın altında ilk biat eden kişinin Vehb Ebû Sinan el-Esedî olduğu⁵⁰⁴, ilk ve önde gelen (Sâbikun ve Evvelûn olan) sahabilerin, Rıdvan biatında bulunan sahabiler olduğu⁵⁰⁵ ve Tebuk savaşı sırasında münafıkların Hz. Peygamber'e tuzak kurmak istediği olay.⁵⁰⁶

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerini incelediğimizde Hudeybiye ile Akabe arasındaki benzerliğin biat meselesi ve kararlılıktan geri dönüşün olmaması gibi durumlar dikkat çekmektedir. Bu rivayetlerin sehven buraya alınmış olma ihtimali olmadığına göre müellif aralarındaki maddi ve manevi bir takım özellikleri göz önünde bulundurarak nakletmiştir. Tebuk savaşındaki akabe rivayeti ise itaatsizliğin en uç örneği olduğundan sanki buraya bir mukayese örneği olarak nakledilmiştir.

⁴⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 613

⁵⁰⁰ Müslim, IV, 2144, dipnotta Fuad Abdalbaki'ye ait açıklama.

⁵⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 614; Beyhakî, *Sünen*, IX, 33; Müslim, IV, 2144.

⁵⁰² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 616.

⁵⁰³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 616; Beyhakî, *Delâil*, V, 235; Buhârî, "*Kitabu'l-Meğâzi*" V, 123, (hadis no: 4155); Müslim, III, 1485.

⁵⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 617; *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 523.

⁵⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 617.

⁵⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 614.

9. NAMAZIN FARZ KILINIŞI

İbn Ebî Şeybe namazın farz kılınıŐını ne zaman ve nerede olduğunu, hicretten önce mi sonra mı farz kılındığına dair herhangi bir bilgiye yer vermeden *Kitabu'l-Evâil*'de Hz. Aişe'nin Şu rivayetiyle açıklar: "Yüce Allah, ilk olarak namazı ikişer rekat olarak farz kıldı. Sonra mukim olana bunu dört yaptı, misafir için ise ilk farz olduğu Şekilde kaldı."⁵⁰⁷

İbn Ebî Şeybe, namazın farz kılınışı ile ilgili ayrıca Şa'bi'nin Şu yorumunu da ilave etmektedir: Namaz ilk olarak ikişer rekat farz kılındı. Resûlullah Medine'ye hicret edince akŐam ve (sabah) namazı dışındaki namazlara ikişer rekat ekledi.⁵⁰⁸

10. MEDİNE'YE HİCRET

Hicret, sözlükte "terk etmek, ayrılmak, ilişkisini kesmek" anlamına gelen hecr (hicran) mastarından türetilmiŐ bir isimdir. Hicret "kişinin herhangi bir Şeyden beden, dil veya kalbiyle ayrılıŐ uzaklaŐması" anlamına da gelir. Ancak kelime daha çok "bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi" manasında kullanılmıştır. Siyer kaynaklarında sıkça kullanılan hicret bir siyer terimi olarak ele alındığında: özelde Resulullah'ın (a.s.), Mekke'den Medine'ye göç etmesini ifade eder. Bu göç, İslam tarihinde yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Genel anlamda ise hicret: yurtlarında kalmaları talep edilenler haric, başta Mekke'den olmak üzere Arap Yarımadası'nın muhtelif yerlerinden, İslam'ı kabul edenlerin, "Resulullah'ın Medine'ye hicret ettiği yılın Muharrem ayından" başlayarak, Mekke'nin fethine kadar; yani 7 yıl, 8 ay, 19 gün devam eden Medine'ye göç sürecini ifade eder.⁵⁰⁹

Nübûvvetin on üçüncü senesi yirmi yedi Safer⁵¹⁰ Miladi altı yüz yirmi iki senesinde ikinci Akabe biatinden yaklaşık iki ay sonra⁵¹¹ Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekr ile Medine'ye hicret ettiler.⁵¹²

10.1. İlk Hicret Edenler

İbn Ebî Şeybe, isim vermeden ve nereye gittikleri belirtmeden bu ümmetin ilk hicret edenleri, Kureyş'ten iki genç veya iki adam olduĐunu⁵¹³, ilk muhacirlerle son

⁵⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 590.

⁵⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 594.

⁵⁰⁹ Şulul, *Kronoloji*, s, 283.

⁵¹⁰ İbnu'l-Cevzi, *el-Vefa*, I, 373-377; Semhüdi, *Vefau'l-Vefâ*, I, 247.

⁵¹¹ Urve, *Meğâzi Resulillah*, s, 128.

⁵¹² Mansurfuri, Muhammed, Süleyman, *Rahmeten li'l-Alemin*, Daru's-Salam, Riyad, ts. S, 78.

muhacirler arasındaki farkın da iki kıbleye karşı namaz kılmak olduğunu ve Resûlullah ile iki kıbleye karşı namaz kılanların ilk muhacirlerden sayıldığını nakleder.⁵¹⁴ Diğer bir rivayette ilk muhacirlerin ağacın altındaki biatten önce hicret eden kişiler olduğunu ifade eder."⁵¹⁵

Dineveri, ilk hicret edenlerle son hicret edenler arasındaki farkı anlatmak üzere Şa'bi'den naklettiği rivayette ilk muhacirlerin Rıdvan biatine yetişenler olduğunu ifade eder. Said b. Müseyyib'in konuyla ilgili yorumunu da nakleden Dineveri, Hz. Peygamber ile iki kıbleye karşı namaz kılanların ilk muhacirler olduğunu ifade eder.⁵¹⁶ Makdisi, ilk Müslüman olanları ve ilk hicret edenleri anlatırken Katade'nin Said b. Müseyyib'in yorumundan yola çıkarak Hz. Peygamber ile iki kıbleye karşı namaz kılanların ilk muhacir olduğunu ifade eder.⁵¹⁷ Sahabenin mertebeleriyle ilgili iki rivayeti de nakleden İbnu'l-Cevzi bu ifadelerdeki önceliğin faziletteki önceliği ifade etmediğini vurgular.⁵¹⁸

İbn Ebî Şeybe, *Kitabu'l-Evâil*'de ilk hicret edenlerden Ebû Seleme hakkında, Resûlullah'ın halasının oğlu idi ve devesiyle Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret eden ilk kişiydi⁵¹⁹ şeklindeki bir rivayeti aktarır.

Ebu Seleme'nin ismi Habeşistan'a giden ilk kabiledekiler arasında yer alır.⁵²⁰ Fakat ilk giden kişi olarak diğer kaynaklarda kendisinden bahsedilmemiştir. Habeşistan'a ilk giden kişi olarak Hz. Osman'ın isminden, bazı rivayetlerde de Hatıb b. Amr'dan bahsedildiği halde⁵²¹ Ebu Seleme'nin Habeşistan'a ilk giden kişi olduğu bilgisi bulunmamaktadır.

Hicreti mutlak manada ele aldığımızda ilk hicret eden şahsın Hz. Osman olduğu ve ailesiyle Habeşistan'a hicret ettiği bilinmektedir.⁵²² İbn Ebî Şeybe'nin, "ilk hicret eden

⁵¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556.

⁵¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

⁵¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 565.

⁵¹⁶ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, thk. Servet Ukase, el-Hey'etu'l-Mısriye, Kahire, 1992, s, 572.

⁵¹⁷ Makdisi, el-Mutahhar, b. Tahir, (ö. 355), *el-Bed'u ve't-Tarih*, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniye, Bursaid, ts, V, 103. (eş-Şâmile)

⁵¹⁸ İbnu'l-Cevzî, *Telkihi Fuhumi Ehli'l-Eser*, Şirketu Dari'l-Erkem, Beyrut, 1997, s, 72.

⁵¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Evâil*, XIX, 556.

⁵²⁰ en-Nemiri, Hafız Yusuf b. el-Ber, *Ed-Durer fi İhtisari'l-Meğâzi ve's-Siyer*, thk. Şevki Dayf, Daru'l-Maarif, Kahire, 1403, İkinci Baskı , s, 48.

⁵²¹ Beyhaki, *Delâil*, II, 297; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, ta'lik: İbrahim Muhammed Ramadan, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1993, I, 135; En-Nemiri, Hafız Yusuf b. el-Ber, *Ed-Durer fi İhtisari'l-Meğâzi ve's-Siyer*, s., 49.

⁵²² Beyhaki, *Delâil*, II, 297.

Kureyş'ten iki gençtir"⁵²³ ifadesindeki hicretten ve iki gençten nereyi kastettiği tam olarak anlaşılmamaktadır.

İbn İshâk ve İbn Sa'd'ın naklettiklerine göre Hz. Peygamber'in ashabından Medine'ye ilk hicret eden Ebu Seleme'dir.⁵²⁴ İbn Ebî Şeybe'nin ve Buhârî'nin⁵²⁵ Berâ b. Âzib'ten naklettiğine göre: "(Medine'ye) ilk giden kişi Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmi Mektûm'dur. Bunlar geldiğinde halka Kur'an'ı okutmaya başladılar. Sonra Ammâr, Bilâl ve Sa'd geldi. Daha sonra Ömer b. el-Hattâb yirmi süvariyle geldi. Sonra Resûlullah geldi. Medine halkının Resûlullah'ın gelişine sevindikleri kadar başka bir şeye sevindiklerini görmüş değilim. Ben, A'lâ sûresini onun gibi birkaç sure içinde okuyuncaya kadar Hz. Peygamber'in ashabından henüz kimse Medine'ye hicret etmemişti."⁵²⁶ Yukarıda da ifade edildiği gibi bazı kaynaklarda Medine'ye ilk hicret edenin Ebu Seleme olduğu bildirilmektedir.⁵²⁷ Yalnız Ebu Seleme'nin hicreti Medine'de kalma niyetiyle değildi. O, Habeşistan dönüşü Mekke'de kendisine yapılan eziyetlere dayanamayıp birinci Akabe biatindeki on iki Medineli şahsın iman ettiklerini duyması üzerine aynı yıl Medine'ye kaçmak maksadıyla hicret etmişti. Mus'ab b. Umeyr ise ikamet etmek amacıyla ilk hicret eden şahıs olmuştu.⁵²⁸

Belazuriye göre Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmi Mektûm'dan sonra Medine'ye giden üçüncü kişi, Ebu Seleme'dir.⁵²⁹

10.2. Hicret Hazırlığı ve Hz. Esma'ya "İki Kemerli" Denmesi

İbn Ebî Şeybe Urve b. Zübeyr'in Esmâ bt. Ebî Bekr'den naklettiği rivayette Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'in hicret hazırlığını şöyle anlatır: Hz. Peygamber hicret etmek istediği zaman Hz. Ebû Bekr'in evinde Esmâ bt. Ebî Bekr ona hazırlık yaptı, ama azığı ve suyu bağlayacak bir şey bulamadı. Esmâ, Ebû Bekr'e: "Vallahi kemerimden başka bunları

⁵²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280.

⁵²⁴ eş-Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, III, 228.

⁵²⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270, 271; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 501; Buhârî, "*Kitabu'l-Lakita*", III, 127 (hadis no: 2439); Müslim, I, 374; III, 1592 ; IV, 2310- 2311.

⁵²⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275; Buhârî, "*Menâkibu'l-Ensâr*", V, 65 (hadis no: 3924); İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 365.

⁵²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 239.

⁵²⁸ eş-Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, III, 228; ez-Zürkânî, *Şerh ale'l-Mevahib*, II, 90.

⁵²⁹ Belâzurî, *Ensâb*, I, 257.

bağlayacak bir şey bulamadım" dedi. Hz. Ebû Bekr: "Kemerini ikiye böl, biriyle su kabını diğeriyle de azığı bağla" dedi, bu sebeple Hz. Esmâ'ya "iki kemerli" lakabı verildi.⁵³⁰

İbn Ebî Şeybe'nin bu rivayetine göre hicret hazırlığı Hz. Ebû Bekr'in evinde yapıldı ve bu sırada Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr de hazır bulunuyordu. Hz. Esmâ'ya kemerini ikiye bölüp azığı ve suyu onunla bağlama fikrini ona bizzat Hz. Ebû Bekr verdi. Belazuri'de yer alan bir rivayete göre Hz. Bekr'in ailesi Hz. Peygamber'e bir koyun kesip yol azığı hazırlamıştı. Esmâ kuşağından bir parça koparıp onunla azığı bağladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Esmâ'ya cennette iki kemer vardır" dedi. Bundan dolayı da ona "Zatu'n-Nıtakayn" ismi verildi.⁵³¹ Bir diğer rivayete göre Hz. Esmâ'nın iki kuşağı vardı. Birini evde kullanır, diğeri ise Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'e yemek götürürken takardı. Bu yüzden ona "Zatu'n-Nıtakayn" dendi.⁵³² İbn Kesir'in (774/1372) açıklamasına göre Esmâ onlara yol azığı götürdüğünde bağlamayı unutmuştu. Mağarada iken kemerini bölüp onunla azığı bağladı. Bu yüzden ona "Zatu'n-Nıtakayn" ismi verildi.⁵³³

10.3. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in Hicret Yolculuğu Esnasında Mağarada Kalmaları

İbn Ebî Şeybe, Berâ b. Âzib'den naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr Mekke'den ayrıldıktan sonra o geceyi ve ertesi günü öğle vaktine kadar geçirdikten sonra Hz. Ebû Bekr gölgelik ararken bir kayaya rastladı. Gölgelik olan yeri düzelterip bir yaygı serdi. Resulullah oraya uzanınca Hz. Ebû Bekr de onları takip eden var mı diye etrafa baktı ve Kureyş'ten birinin, gölgelik arayan çobanına rastladı. O, çobandan koyunlarından süt sağmasını talep etti ve sağılan sütü yanındaki suyla serinletip Resulullah'a içirdi. Sonra Ebû Bekr, Resulullah'a yola çıkma zamanı geldiğini söyledi.⁵³⁴

Bu rivayeti, Buhârî az farkla Abdullah b. Reca' aracılığıyla Berâ b. Âzib'den nakletmiştir.⁵³⁵ İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinin aynısını İbn Sa'd da nakletmiştir.⁵³⁶ Buradaki

⁵³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270; Buhârî, "Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer" IV, 54 (hadis no: 2979).

⁵³¹ Belâzurî, *Ensâb*, I, 260.

⁵³² Belâzurî, *Ensâb*, I, 260; Belâzurî, *Ensâb*, VI, 349. Belâzurî'de yer alan diğer bir rivayette Hacca b. Yusuf ile Esmâ bt. Ebî Bekr arasında geçen bir diyalogta Esmâ HAccâc'a şöyle der: Beni hangi kemerle ayıplıyorsun. Hz. Peygamber'e yemek götürürken kullandığım kemerle mi yoksa hür bir kadının evinde bağladığı kemerle mi? Belâzurî, *Ensâb*, VII, 130.

⁵³³ İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 254.

⁵³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270, 271; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 501; III, 1592; IV, 2309, 2310- 2311.

⁵³⁵ Buhârî, "Kitabu'l-Lakita", III, 127 (hadis no: 2439).

⁵³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 365.

kayanın gölgeliğinden Sevr mağarasının anlaşılması zor gibi görünmektedir. Çünkü burada mağaradan bahsedilmediği gibi üç gün kaldığına dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Oysaki Sevr mağarasında üç gün kaldıklarına dair bilgi bütün kaynaklarda yer almaktadır.⁵³⁷ Bu rivayet bu haliyle Buhârî gibi en önemli hadis kaynaklarında ve İbn Sa'd gibi önemli siyer kitaplarında yer aldığı halde diğer kaynaklarda bir açıklaması yapılmamıştır. İbn Kesir, ilgili bütün rivayetleri naklettiği⁵³⁸ halde bu rivayete değinmemiştir. O, İbn İshâk ve İbn Hişâm'dan naklen Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'in Sevr mağarasında üç gün kaldıklarını ifade etmektedir.⁵³⁹ Bu rivayeti eserinde yorumlayan Mehdi Rızkullah Ahmed, kayanın gölgesinde dinlenme ve sonra yola devam etme meselesinin Sevr mağarasında üç gün kaldıktan sonra gerçekleştiğini söyler.⁵⁴⁰ Ancak rivayette Mekke'den ayrıldıktan bir gece ve diğer günün ortasına kadar bir süre geçirdikten sonra oraya geldikleri ifade edilmiştir. Bu yüzden bu rivayeti sevr mağarasıyla ilişkilendirmek mümkün görünmemektedir.

Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'in sevr mağarasında üç gün kaldıkları hususu siyer ve hadis kaynaklarının bir çoğunda yer almaktadır.⁵⁴¹ İbn Ebî Şeybe de diğer bir rivayetinde Hz. Ebû Bekr ile Resûlullah'ın mağarada üç gün kaldıklarını⁵⁴² ve onlar mağaradayken onlara yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr olduğunu nakleder.⁵⁴³ Ayrıca Resûlullah ve Ebû Bekr mağaraya yetiştikleri zaman bir delikle karşılaştılar. Hz. Ebû Bekr deliği ayağıyla kapattı ve: "Ya Resûlallah! Eğer bir şey ısıracak veya sokacak olursa beni ısırın veya soksun" dedi.⁵⁴⁴ Hz. Ebû Bekr "(Hicret esnasına) mağaradayken, Resûlullah'a: Eğer biri ayaklarının dibine bakacak olsa bizi görür deyince Resûlullah şöyle buyurdu: "Ey Ebû Bekr! Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun?"⁵⁴⁵

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinde Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'in hangi vakitte evden ayrıldıkları ifade edilmemektedir. Bazı kaynaklara göre, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû

⁵³⁷ Buhârî, "Kitabu'l-İcâre", III, 88, 89 (hadis no: 2263, 2264); Beyhakî, *Delâil*, II, 466, 471; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 485-487; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 213; Makrizi, *İmta'*, VIII, 319.

⁵³⁸ İbn Kesir, *es-Sîre*, II, 233.

⁵³⁹ İbn Kesir, *es-Sîre*, I, 485-486.

⁵⁴⁰ Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Sîre'n-Nebeviye*, s., 277.

⁵⁴¹ Buhârî, "Kitabu'l-İcâre", III, 88, 89 (hadis no: 2263, 2264); Beyhakî, *Delâil*, II, 466, 471; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 485-487; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 213; Makrizi, *İmta'*, VIII, 319.

⁵⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

⁵⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 477.

⁵⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

⁵⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 29.

Bekr, evden gece ayrıldılar.⁵⁴⁶ Beyhaki'nin rivayetinde Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekr ile birlikte gece yarısı (gecenin içinde) evden ayrılıp Sevr mağarasına sığındıklarının ifade eder.⁵⁴⁷ Taberî'de yer alan bir rivayete göre ise Hz. Peygamber evinin kuşatıldığı gece evinden çıkıp yalnız başına Sevr mağarasına yönelmiş, ardından Hz. Ebû Bekr ona yetişmiş ve birlikte yola devam ederek mağaraya sığınmışlardır.⁵⁴⁸

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde Hz. Ebû Bekr'in mağaradaki deliği ayağıyla kapatması ve "eğer bir şey ısırarak veya sokacak olursa beni ısırın veya soksun" demesi⁵⁴⁹ bazı kaynaklarda da yer almaktadır.⁵⁵⁰ Ancak bu rivayet senet açısından zayıf görüldüğü gibi siyakında da garabet olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵¹ İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde Hz. Ebû Bekr'in mağaradayken, Resûlullah'a: "Eğer biri ayaklarının dibine bakarsa bizi görür" demesi üzerine Resûlullah'ın "Ey Ebû Bekr! Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun?" ifadeleri sahih kaynaklarda yer almaktadır.⁵⁵²

10.4. Müşriklerin Takibi

İbn Ebî Şeybe, Umeyr b. İshâk'tan naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber ile Ebû Bekr hicret için Medine'ye doğru yola çıktıklarında Sürâka b. Mâlik onları takip etti. Onları görünce de: "İşte Kureyş'ten kaçanlar bunlar! Bunları Kureyşe geri götürüyüm" dedi ve atını üzerlerine doğru sürdü. Ancak at kuma saplandı. Sürâka: "Allah'a, atı battığı yerden çıkarması için dua edersen sizlere dokunmayacağım" dedi. At kurtulunca bir daha sürmek istedi, ancak at yine kumasaplandı. Sürâka bunu iki veya üç kez yaptı. Sonunda da: "Artık yeter! (saldırmayacağım)" deyip vazgeçti. Sonra onlara: "Azık veya eşya ister misiniz?" diye sorunca: "İstemiyoruz, ihtiyacımız da yok!" karşılığını verdiler.⁵⁵³

Müellif, Berâ b. Âzib'den naklettiği rivayette de Hz. Ebû Bekr'in Sürâka olayını şöyle anlattığını nakleder: Sadece Sürâka b. Mâlik b. Cu'sum atının üzerinde bize ulaştı. Ben: "Bizi yakalamak isteyen bu kişi bize yetişti ey Allah'ın Resülü!" dedim ve ağlamaya başladım. Hz. Peygamber: "Neden ağlıyorsun?" diye sorunca ben: "Vallahi! Kendim için

⁵⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I,228; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefa*, I,373.

⁵⁴⁷ Beyhaki, *Delâil*, II,465-466, 476, 477; Semhûdî, *Vefau'l-Vefâ*, I,239.

⁵⁴⁸ Taberî, *Tarih*, II,452.

⁵⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279; Beyhaki, *Delâil*, II, 476, 477.

⁵⁵⁰ ez-Zehabî, *es-Sîre*, s, 321; Beyhaki, *Delâil*, II, 477.

⁵⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 198.

⁵⁵² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 29; Buhârî, "Kitabu Tefsiri'l-Kur'an", VI, 66 (hadis no: 4663); Müslim, IV, 1854.

⁵⁵³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 501; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 232; Buhârî, "Menâkıb" IV, 201 (hadis no: 3615); Müslim, II, 1592. (90).

ağlamıyorum. Ben senin için ağlıyorum" dedim. Resûlullah Sürâka'ya beddua edip: "Allahım! Ona karşı dilediğin şeyle, bize kâfi ol" deyince Sürâkâ'nın atının ayakları karnına kadar yere gömüldü ve kendisi de atın üzerinden yere yuvarlandı. Sürâkâ şöyle dedi: "Ey Muhammed! Anladım ki bu senin işindir. Dua et de, Allah beni, şu içinde bulunduğum durumdan kurtarsın. Vallahi, aramak için arkamdan gelenleri şaşırtıp sizin halinizi gizleyeceğim. İşte bu benim ok torbam. Ondan bir ok al. Sen falan falan yerde, develerimin ve davarlarımın yanına uğrayacaksın, onlardan neye ihtiyacın varsa al." Resûlullah: "Bizim senin develerine ihtiyacımız yoktur" buyurdu. Sürâka Resûlullah'a saldırmaktan vazgeçince, Hz. Peygamber onun için dua etti ve Sürâka arkadaşlarının yanına geri döndü.⁵⁵⁴

İbn Ebî Şeybe, Sürâka b. Mâlik'den nakledilen rivayete göre bu olayı şu şekilde anlatmaktadır: Sürâka, "Resûlullah ve Ebû Bekr'i yakalayana kırk ukiye ödül konduğunu duyunca onları takip ettim. Onları gördüğümde Hz. Ebû Bekr "Bu bizi yakalamak istiyor" dedi. Hz. Peygamber bana döndü ve: "Allahım! Ona karşı dilediğin şeyle, bize kâfi ol" diye dua etti. Sanki atım çamurun içinde yürüyormuş gibi ağırlaşmış ben yere bir taşın üzerine düşünce: "Gördüğüm şeyi atıma yapana onu kurtarması için dua et" dedim. Resûlullah ondan bir daha saldırmaması için söz alıp ona dua edince Sürâka'nın atı kurtuldu. Resûlullah: "Sen bu atı bana hibe eder misin?" deyince ben: "Olur" karşılığını verdim. Bunun üzerine Resûlullah: "O zaman burada bekle ve peşimizden gelenlere bizi gördüğünü anlatma." buyurdu. Resûlullah sahil yolunu izleyerek yoluna devam etti. Ben günün başlangıcında onları yakalamak isterken, günün sonunda onları koruyordum."⁵⁵⁵

Sürâka'nın Hz. Peygamber'i ve Hz. Ebû Bekr'i takibi, onlara yaklaşması ve aralarında geçen diyalog bütün kaynaklarda hemen hemen aynı şekilde ifade edilmiştir. Ancak olayın bir ayrıntısı olan ödül meselesinde kaynaklarda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler küçük farklılıklar dışında bir birine benzemektedir. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde bulunan kırk ukiye ödül başka kaynaklarda geçmemektedir. Belâzürî'nin ve ez-Zehebî'nin naklettikleri rivayette onları sağ ya da ölü getirene yüz deve⁵⁵⁶ ödül den söz edilmiştir. Şami'nin naklettiği rivayette her biri için yüz deve diyet⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270, 271; *Kitabu'l-Fedâil*, XVI, 501; Buhârî, "Menâkıb" IV, 201 (hadis no: 3615); Müslim, III, 1592; IV, 2309, 2310- 2311.

⁵⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 275; Buhârî (3906); Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, 132-134 (hadis no: 6601- 6603); Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 6- 7, 67.

⁵⁵⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 263; XI, 134; ez-Zehebî, I, 677; Tberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, 133 (hadis no: 6602); İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 489; Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, IV, 135; Taberî, *Tarih*, II, 379.

şeklinde ifade edilmiştir. Buhârî'deki rivayet ise miktardan bahsetmeden “getirene diyet verilecektir” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁵⁸ Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde geçen Hz. Peygamber'in Sürâka'nın atını kendisine hibe etmesini talep etmesi de diğer kaynaklarda yer almamaktadır.

İbn Ebî Şeybe hicret yolculuğu sırasında Hz. Ebû Bekr'in Mekke'den, Medine'ye kadar Resûlullah'ın arkasından gittiğini nakleder. Hz. Ebû Bekr Şam'a gidip geldiği için (karşılaştıkları insanlar tarafından) tanınıyordu. Resûlullah ise tanınmıyordu. Karşılaştıkları insanlar: "Ey Ebû Bekr! Önündeki bu genç kim?" diye sorduklarında, Hz. Ebû Bekr: "Bana yol gösteren rehber" diyordu.⁵⁵⁹ Buhârî'nin rivayetinde de Hz. Ebû Bekr, tanınan bir kişi olduğu, Hz. Peygamber ise tanınmayan bir genç görünümünde olduğu ve Ebû Bekr'in, soranlara bu benim rehberimdir, doğru yolu gösterir dediği ifade edilmektedir.⁵⁶⁰

10.5. Medine'de Karşılama

Resûlullah, Ebû Bekr ve Âmir b. Fuheyre ile Medine'ye hicret ettiği zaman yolda Talha'nın Hz. Ebû Bekr'e içinde beyaz giysilerin olduğu hediyesiyle karşılandı. Resûlullah ve Ebû Bekr o elbiseleri giyerek Medine'ye girdiler.⁵⁶¹ Buhârî, rivayetinde Hz. Peygamber'in, Hz. Zübeyr'in içinde bulunduğu Şam'dan dönen bir ticaret kervanıyla karşılaştığını ve Hz. Zübeyr'in de Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'e beyaz elbise giydirdiğini nakleder.⁵⁶² Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr, Medine'ye yaklaştıkları zaman, Harre'de konakladılar ve Ensâr'a haber gönderdiler. Ensâr geldi. Ravi der ki: “Resûlullah Medine'ye girdiği zaman ben de kendisini gördüm. Resûlullah'ın Medine'ye geldiği günden daha güzel ve aydınlık bir gün, vefat ettiği günden daha kötü ve karanlık bir gün yaşamadım.”⁵⁶³

İbn Hişâm'ın naklettiği rivayete göre Medine halkı Hz. Peygamber'i karşılamak için her gün Harre'ye çıkıp sıcaklık bastırana kadar bekler, daha sonra evlerine

⁵⁵⁷ Şâmî *Sübülü'l-Hüdâ*, III, 248.

⁵⁵⁸ Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, V, 60 (hadis no: 3906)

⁵⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 281; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 12, 57.

⁵⁶⁰ Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, V, 62 (hadis no: 3911).

⁵⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, V, 60 (hadis no: 3906).

⁵⁶² Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, V, 60 (hadis no: 3906).

⁵⁶³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 281; Buhârî, “*Menâkibu'l-Ensâr*”, V, 62 (hadis no: 3911); Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 12, 57.

dönerlerdi.⁵⁶⁴ Miladi 622 senesi 23 Eylül, (Pazartesi 12 Rebûlevvel) günü adetleri üzere yine çıkmışlardı. Bu sırada Hz. Peygamber'in geldiği müjdesi verildi.⁵⁶⁵

10.6. Hz. Peygamber'in Hicretten Sonra Medine'de Kalma Süresi

İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Medine'de kalma süresini hicret yılında doğan sahabelerin yaşlarıyla şu örnekleri vererek açıklar: Mesleme b. Mahled şöyle der: "Resûlullah'ın Medine'ye geldiği yıl doğdum. Ben on yaşındayken de vefat etti."⁵⁶⁶ İbn Sa'd Mesleme'nin Hz. Peygamber geldiği sırada dört yaşında olduğunu ve on dört yaşında iken Hz. Peygamber'in vefat ettiğini nakleder.⁵⁶⁷ Bir diğer rivayette İbn Ebî Şeybe Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Medine'de kalma süresini Hz. Enes'in yaşıyla ifade etmiştir. Hz. Enes, kendisi on yaşındayken Resûlullah'ın Medine'ye geldiğini ve yirmi yaşındayken de Resûlullah'ın vefat ettiğini ifade eder.⁵⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, Zührî'den naklettiği bu rivayette yalnız kalmıştır. Ancak diğer kaynaklardan bazıları bu rivayeti İbn Ebî Şeybe'den naklederken⁵⁶⁹, Buhârî farklı bir senedle Zührî'den rivayet etmiştir.⁵⁷⁰

10.7. Abdullah b. Zübeyr'in Doğumu

İbn Ebî Şeybenin, hicretle ilgili yer verdiği konulardan biri de Abdullah b. Zübeyr'in doğumudur. Buhârî⁵⁷¹ ve Müslim'in⁵⁷² çocuk doğduğunda ona erken isim koyma başlığı altında naklettiği bu rivayeti İbn Ebî Şeybe, konuyu *Kitabu't-Tıbb ve Kitabu'l-Meğâzi*'de işlemiştir. Rivayete göre Esmâ bt. Ebî Bekr, Resulullah (Medine'ye) hicret ettiği zaman Abdullah b. ez-Zübeyr'e hamileydi. Onu Kubâ'da dünyaya getirdi ve onu Resulullah'a götürmeden emzirmedi. Hz. Peygamber Abdullah'ı kucağına aldı. Sonra da ezip damağına koymak için hurma istedi ve getirdikleri hurmayı çiğneyerek onun damağına koydu. Abdullah'ın midesine giren ilk şey Resûlullah'ın tükürüğü oldu. Hz. Peygamber, çocuğun adını Abdullah koydu.⁵⁷³

⁵⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 156-157.

⁵⁶⁵ Buhârî, "*Menâkibu'l-Ensâr*", V, 60 (hadis no: 3906); İbn Hişâm, *es-Sîre* II, 157.

⁵⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 335; Taberani, XIX, 437-438 (hadis no: 1060; 1061).

⁵⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 504.

⁵⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279; *Kitabu't-Târih*, XVIII, 334.

⁵⁶⁹ Müslim, III, 1603; Buhârî, "*Kitabu'n-Nikâh*", VII, 23 (hadis no: 5166).

⁵⁷⁰ Buhârî, "*Kitabu'n-Nikâh*", VII, 23 (hadis no: 5166).

⁵⁷¹ Buhârî, "*Kitabu'l-Akika*" VII, 84 (hadis no: 5469).

⁵⁷² Müslim, III, 1691.

⁵⁷³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; *Kitabu't-Tıbb*, XII, 47; Buhârî, "*Kitabu'l-Akika*" VII, 84 (hadis no: 5469); Müslim, III, 1691.

10.8. Hicretle İlgili Ayetler

İbn Ebî Şeybe ,"*Eğer siz ona yardım etmezseniz.....*"⁵⁷⁴ ayetinin hicreti anlattığını Mücâhid'in şu yorumuyla açıklar: Resûlullah ilk gönderildiği zamanki durumunu biliyoruz. Vallahi Allah, ona yardım etti. Tıpkı mağarada iki kişinin ikincisiyken yardım ettiği gibi.⁵⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, İbn Abbâs'tan da "*Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz*"⁵⁷⁶ âyetinde kastedilenlerin, Muhammed ile Medine'ye hicret edenler olduğunu nakleder.⁵⁷⁷

Bu çalışmamızda İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde yer alan siyer ve meğâzî rivayetlerinin miktar ve içeriğini tespit ettikten sonra Mekke dönemine ait olan kısmını değerlendirmeye çalıştık. Araştırmamız, alan ve kapsamı itibarıyla belli bir sınır ve çerçeveyi zorunlu kıldığından müellifin Mekke dönemine ait rivayetlerini değerlendirmekle yetinmek zorunda kaldık. Yazarın Medine dönemine ait rivayetleri başka bir çalışmamızın konusu olacaktır.

⁵⁷⁴ Tevbe, 9/40.

⁵⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278.

⁵⁷⁶ Al-i İmran, 2/110.

⁵⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 279.

SONUÇ

İslamî ilimlerden hadis, tefsir, meğâzî, tarih ve fıkıh alanında önemli bir yere sahip olan ve ilmi dirâyetini kendisinden sonra bu alanlarla ilgili bıraktığı eserler ve rivayetlerle kanıtlayan İbn Ebî Şeybe, hicri 159-235 yılları arasında Abbâsi hilâfetinin merkezi ve aynı zamanda yüzlerce sahabe ve tabiinin yerleştiği, İslam kültür mirasının doğup geliştiği mekanlar olan Kûfe, Basra, Bağdat ve çevresinde yaşamıştır. Onun yetişmesinde başta ilim ehli olan ailesinin büyük katkısının yanında rivayet naklettiği ve ilmi müzakerelerde bulunduğu üç yüz civarında hocasının emeği vardır.

Yaşadığı yetmiş beş yıllık hayatı önemli ilmî, fikrî ve siyasî olayların gerçekleştiği ve aynı zamanda ulemanın türlü sıkıntılara da maruz kaldığı dokuz Abbâsi halifesinin yönettiği döneme denk geldi. Hayatının büyük bölümü Kûfe ile Abbâsilerin başkenti olan Bağdat arasında geçti. Halife Mütevekkil zamanında vefat ettiği sırada Irak'ın en meşhur âlimiydi.

İbn Ebî Şeybe, dönemin önde gelen alimleri olan Abdullah b. Mübarek, Veki'' b. Cerrah, Süfyan b. Uyene, Yahya b. Said el-Kattan ve Abdürrezzâk b. Hemmam'dan hadis nakletmiş, cerh ve ta'dil alimlerince güvenilirlik sınavından başarıyla geçmiş ve güvenilirliği konusunda ittifak edilmiştir. Kendisinden de Tirmizi dışındaki Kütüb-i Sitte yazarları, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd, Belûzurî ve daha birçok hadis ve meğâzî alimi rivayet nakletmiştir. Onun rivayetleri tefsir, fıkıh, hadis, tarih ve biyografi gibi İslamî ilimlerin birçok alanlarında delil olarak kullanılmıştır.

İbn Ebî Şeybe, İslamî ilimlerin çeşitli alanlarında eserler kaleme almıştır. Bunların arasında en önemli eseri olan ve aynı zamanda diğer bütün rivayet ve fikirlerini ihtiva eden *el-Musannef*'inde otuz dokuz bin civarında rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin içeriğine bakıldığı zaman onun tıptan tefsire, tarihten ibâdete, görgü kurallarından itikadi meselelere kadar bütün ilmi bilgilere hakim olduğu görülmektedir.

Naklettiği bilgilerin tamamında sened kullanımına önem verdiği için inanç, ibadet, muamelatla ilgili rivayetlerinin yanında siyer ve meğâzî bilgilerinin de sıhhati desteklenmiş ve bilgilerin kaynağını denetleme fırsatını sağlamıştır. Siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin tamamında hadis âlimleri tarafından bilgiyi aktarma biçiminin en üstün yolu olarak kabul edilen ve büyük ölçüde bu bilgileri doğrudan hocadan naklettiğini ifade eden

“*haddesena*” sigasını kullanmıştır. Birkaç rivayeti hariç meçhul kişilerden nakillerde bulunmamıştır.

İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*’taki otuz dokuz bin civarındaki rivayetlerini üç yüz hocasından nakletmiştir. Sadece siyer ve meğâzi rivayetlerini aktardığı hoca sayısı ise doksan küsurdur ve bunlardan on yedisi çeşitli alanlarda eser yazmış ilim adamlarıdır. Üstelik bu hocaların tamamına yakını güvenilir şahsiyetlerden oluşmaktadır. Ayrıca hocaları vasıtasıyla, siyerin en önemli kaynakları kabul edilen İbn İshâk, Zührî ve Urvre b. Zübeyr’den naklettiği rivayet sayısı da azımsanmayacak miktardadır. Ancak bu rivayetlerin büyük bölümü bu müelliflere ait eserlerinde yer almamaktadır. Fakat İbn Ebî Şeybe’nin, eserinde yer verdiği bu rivayetlerin tamamı diğer kaynaklardaki rivayetlerle desteklendiği için sıhhatleri konusunda tereddüt bulunmamaktadır.

İbn Ebî Şeybe’nin, *Musannef*’inin genelinde tekrarlar hariç üç yüz on iki, *Kitabu’l-Meğâzi*’sinde beş yüz yetmiş beş siyer rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları altı sayfa kadar uzun bir kısmı ise bir satırı geçmemektedir. Ayrıca rivayetlerin senetleri farklı şekillerdedir. Hz. Peygamber’e kadar ulaşan “merfu” senetli rivayetler olduğu gibi ancak Sahabe, Tabiin veya Tebe-i Tabiin’e kadar ulaşabilmiş mevkuף veya maktu’ senetli rivayetler de vardır.

İbn Ebî Şeybe’nin rivayetlerinin mühim bir özelliği de önemli konularla ilgili bazı haberleri hususan olaya şahitlik yapanlardan nakledilmiş olmasıdır. Uzunluk ve kapsayıcılık yönleriyle de diğer rivayetlerinden farklılık gösteren bu nakillere örnek olarak; Hz. Ali’den Bedir Savaşı ile ilgili, Hz. Aişe’den Hendek Savaşı ile ilgili, Ömer b. Meymun el-Evdi’den Hz. Ömer’in şehadeti ile ilgili aktarılan rivayetler gösterilebilir.

İbn Ebî Şeybe’nin, *Meğâzi*’de kullandığı başlıklarından da anlaşılacağı üzere siyerle ilgili rivayetlerinin büyük bir kısmı ezberindeki rivayetlerden oluştuğu anlaşılmakta ve bunu vugulamak için de özellikle konuyu “bu konuda ezberlediğim” ifadeleriyle sunmmaktadır. Uhud Savaşı, Beni Kurayza Savaşı, Beni Mustalik Savaşı, Mûte Savaşı ve Tebûk Savaşıyla ilgili kullanılan başlıklar buna örnek verilebilir.

İbn Ebî Şeybe’nin rivayetlerinin bütün bu iyi taraflarının yanında bazı önemli olaylara yer vermemiş olması eserinde ve rivayetlerinde büyük bir eksiklik olarak göze çapmaktadır. Mesela Hz. Peygamber’in doğumu, çocukluğu, gençliği gibi konulara değinmediği gibi; Nübuvvet sonrası olaylarından Muhacir ve Ensar kardeşliğine, Reci’ ve Bi’r-i Maune olayına da yer vermemiştir. Ayrıca Uhud Savaşı ile Hendek Savaşı arasındaki olaylara değinmeden Hendek Savaşıını anlatmıştır. Aynı şekilde bazı olaylardaki

önemli detaylara da yer vermemiştir. Örnek olarak Uhud Savaşındaki okçulardan, Beni Mustalik Savaşındaki ifk hadisesinden bahsetmemiştir. Bazı önemli konuları da çok kısa bir şekilde anlatmıştır. Misal olarak Hz. Peygamber'in kabilelere tebliğ meselesinde sadece kısa bir rivayete yer vermiştir. Bazen de diğer kaynaklarda alışık olmadığımız bir tarzda aralarında ciddi zaman farkı bulunan iki konuyu bir başlık altında toplamıştır. Örnek olarak Habeşistan'a hicret meselesi ile Neccaşi'nin Müslüman oluşu ve vefatını tek başlık altında ele almıştır.

İbn Ebî Şeybe, siyer rivayetlerinde tarihlendirmeye dikkat etmediğinden kronoloji sırlamasını da önemsememiştir. Mesela *Meğâzi* bölümünde İsrâ ve Mirâç olaylarını ilk Müslüman olan sahabelerin bahsinden önce ele alındığı gibi Hz. Peygamber'in elçileri ve mektupları da Bedir ve Uhud Savaşlarından önce ele alınmıştır. Aynı şekilde olayların gerçekleştiği yerleri de net bir bilgiyle ifade etme yerine çoğu zaman olduğu yere, olduğu mekana, yukarısında, aşağısında gibi kapalı ifadelerle açıklamıştır.

İbn Ebî Şeybe, olayları aktarırken kendi kanaatini ve tercihini belirtme yerine farklı olan ve hatta bir biriyle çelişen rivayetleri sıralamayı ve tercihi okuyucunun zihnine havale etmeyi uygun görmüştür. Onun bu tarzı mukayese yapma metoduna bir nebze zemin hazırlamıştır.

Hz. Peygamber'in devri dışındaki hadiselerden ve belgelerden de yola çıkarak siyer bilgilerine ulaşmaya çalışan İbn Ebî Şeybe, Emevi dönemindeki bazı uygulamalardan Hz. Peygamber döneminde yaşanan olaylara ışık tutmaya gayret göstermektedir.

İbn Ebî Şeybe, siyerin en önemli kaynağı olarak kabul edilen Kur'an'dan yüzlerce ayeti olayların aydınlatılmasında delil göstermiştir. Aynı şekilde az miktarda da olsa Şiirleri de istişhad olarak kullanmıştır.

BİBLYOGRFYA

ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam b. Nafi' el- Himyeri es-San'ani (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zami, İkinci Baskı el-Meclisu'l-İlmi, Hindistan, 1403.

ABDÜSSELÂM b. MUHSİN, *Dirase, Nakdiye fî Şahsiyeti Umer b. Hattab ve Siyasetihi'l-İdariye*, İmade'tu'l-Bahsi'l-İlmi bi'Camiatî'l-İslâmîye, Medine, 2002.

ACCÂC, *Usulu'l-Hadis Ulumuhu ve Mustalahuhu*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1981.

AHATLI, Erdinç, "Yahya b. Said el-Kattan" *DİA*, İstanbul 2013, XXXXIII, 262.

AHMED b. HANBEL, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezi (ö. 241/855), *el-Musned*, (eş-Şâmîle).

-----, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaut vd., er-Risâle, 2001.

-----, *Fedâilü's-Sahabe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1983.

AHMED EMİN, *Fecrü'l-İslâm*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1969.

AKYÜZ, Ali, "Abdürrezzâk es-San'ânî" *DİA*, I, İstanbul 1998, 298-299.

ALİYYU'L-KARÎ, Ali b. Sultan Ebu'l-Hasan Nureddin el-Molla el-Herevi (ö. 1014/1605) *Cem'u'l-Vesail fî Şerhi'ş-Şemail*, Matbaatu'ş-Şerefiye, Mısır ts. (eş-Şâmîle).

APAK, Adem, "Yeni Arayışlar: Hüzün Yılından Akabe Biatlarına", *Siyer Mektebi*, İstanbul, 2015-2016.

AYDINLI, ABDULLAH, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1987.

el-AYNÎ, Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *'Umdetu'l-Kari Şerh Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut ts., Dar İhyai't-Turasi'l-Arabi.

el-A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, *Dirasat fî'l-Hadisi'n-Nebevi ve Tarihi Tedâvinihi*, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1992.

el-BADĞÂDÎ, el-Hatib el-Hafız Ebû Bekr Ahmed b. Ali (ö. 463/1071), *Tarihu Bağdâd*, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, ts.

-----, *Tarihu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2002.

-----, *Tarihu Bağdâd*, thk. M. A. Kadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1417.

BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzuri (v. 279/892), *Ensabu'l-Eşraf*, thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli, Beyrut 1996,

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin b. Ali el-Beyhaki (ö. 458/1066), *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi'ş-Şeri'a*, thk. Abdulmu'ti el-Kal'aci, Beyrut 1985.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillâh el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Cami'u's-Sahih el-Müsnedü'l-Muhtasar Min Umuri Resulillah ve Sünenihi ve Eyyamihi*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, Daru Tavki'n-Necât, 1422.

-----, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.

-----, *et-Târîhu's-Sağîr(el-Evsat)*, thk. Mahmûd Đbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'î, Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire, 1977

ÇAKIN, Kâmil "Kutebe b. Said" *DİA*, XXVI, İstanbul 2002, 491-492.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani el-Ezdi (ö. 275/888), *Sünen*, tah. Muhammed Avvame, Daru'l-Kible, Cidde, İkinci Baskı, 1425.

-----, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, ts.

EBÛ HUZEYFE NEBİL b. MANSÛR, *Enisu's-Sari fi Tahrici ve Tahkiki Ehâdîsi Fethi'l-Bari*, Müessesetu's-Semaha, 2005.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehani, (ö. 430/1039), *Marifetu's-Sahabe*, thk. Adil Yusuf el-Azazi, Daru'l-vatan, Riyad, 1998.

-----, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakatu'l-Esfiya*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1409.

-----, *Delâil*, Daru Nefais, Beyrut, 1986

ed-DÂVÛDÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-Müfessirin*, thk., Ali Muhammed Ömer, Matbaatu'l-İstiklâli'l-Kübrâ, Kâhire, 1972.

DEMİRCAN, Adnan, "Akabe Biatleri ve Bu Görüşmelerin İslam Toplumunun Oluşumuna Etkileri", *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015-2016.

ed-DİHLEVÎ, Abdülaziz b. Şah Velîyullah, *Büstanü'l-Muhaddisin*, trc. Ali Osman Koçkuzu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986.

ed-DİNEVERÎ, Ebu Hanife Ahmed b. Davud ed-Dineveri (ö. 282/895), *Ahbaru't-Tival*, thk. Abdulmunim Amir - Cemaleddin eş-Şeyyal, Kahire 1960.

ed-DİYARBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekri (ö. 966/1559), *Tarihu'l-Hamis fi Ahvali Enfesi'n-Nefis*, Daru Sadır, Beyrut, ts.

el-FÂKİHÎ, Ebu Abdillâh Muhamme b. İshak (ö. 272/885), *Ahbaru Mekke fi Kadimi'd-Dehri ve Hadisihi*, İkinci Baskı, Daru Hudr, Beyrut, 1414.

el-HAKİM, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâburî (ö. 405/1014), *el-Mustedrak ale's-Sahihayn*, tah. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, (eş-Şâmile).

-----, *Ma'rifetü Ulûtni'l-Hadis*, İkinci Baskı, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Medine, 1977.

ERTÜRK, Mustafa "Hüseyim b. Bişr", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, 64.

el-EZRAKÎ, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezraki (ö. 250/864), *Ahbaru Mekke*, Thk. Rüşdi Salih, Daru'l-Endülüs, Beyrut, ts.

FAYDA, Mustafa "Muhammed", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, 408-423.

-----, "Fil Vakası", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, 70-71.

-----, "İbn İshâk" *DİA*, XX, İstanbul 1999, 93-96.

HACI HALİFE, Mustafa b. Abdillâh (Kâtib ÇelEbî), *Keşfü'z-Zunun an Esmâi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, thk. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

HAFÂCÎ, Muhammed Abdulmunim, *et-Tefsîru'l-İ'lâmî li's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Daru'l-Cebel, Beyrut, 1992.

HALİFE b. HAYYÂT, Ebu Umer Halife b. Hayyat b. Halife eş-Şeybani el-Asferi el-Basrî (ö. 240/854), *et-Tarih*, thk. Ekrem Ziya, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1397, İkinci baskı, *et-Tarih*, thk. Suheyl Zekkar, Beyrut 1993.

HEYSEMÎ, el-Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemi (ö. 807/1404), *Mecma'u'z-Zevaid Ve Menba'u'l-Fevaid*, (eş-Şâmile).

İBN ABDİLBER, Ebu Omer Cemaluddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemeri (ö. 463/1071), *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashab* (İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinin Beyrut 1328 baskısının kenarında).

-----, *ed-Dürer fi İhtisâri'l-Meğâzî ve's-Siyer*, tlk, thrc: Mustafa Dîb el-Buğa, Teclîdu'l-Fidâ, Dımaşk, 1984.

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdillâh (ö. 571/1175), *Tarihu Dımaşk*, thk. Amr b. Ğarâme, Daru'l-Fikr, 1995. (eş-Şâmile)

İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Teymi el-Kureşî (ö. 597/1201), *el-Vefa bi Ahvali'l-Mustafa*, thk. Muhammed Zuhri en-Neccari, Riyad ts.

-----, *Sifatu's-Safve*, thk. Tarık Muhammed Abdulmunim, Daru İbn Haldun Neşri, İskenderiye.

-----, *Sifatu's-Safve*, thk. Mahmud Fâhûri, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1969.

-----, *Telkihu Fuhumi Ehli'l-Eser*, Şirketu Dari'l-Erkem, Beyrut, 1997.

İBN EBÎ HATİM, Ebu Muhammed Abdurrahman Muhammed b. İdris er-Razi el-Münziri et-Teymi (ö. 327/939), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1952.

-----, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk., Es'ad Muhammed et-Tayyib, Üçüncü Baskı, Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, Suudi Arabistan 1419.

İBN EBÎ ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe Ebû Bekr el-'Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvame, Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamîye, Cidde 2006.

-----, *Kitabu'l-Meğâzî li İbn Ebî Şeybe*, thk. Abdülaziz b. İbrahim el-Ömerî, Daru İşbiliya, Riyad 1999.

-----, *Kitabu'l-İman*, thk. Nasiruddin el-Elbani, İkinci Baskı, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut 1983.

-----, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, thk., Adil Yusuf el-Azazi vd., Daru'l-Vatan, Riyad 1997. (eş-Şâmile).

İBNU'L-ESİR, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed b., Abdilkerim b. Abdilvahid eş-Şeybani el-Cezeri (ö. 630/1233), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut 1417.

-----, *el-Kamil fi't-Tarih*, Dâru Sâdır, (I-IV. Ciltler) Beyrut 1399/1979 (V-XII. Ciltler) 1982.

İBN HABİB, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habib (ö. 245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut ts.

İBN HACER, Şihabuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalani (ö. 852/1448), *Tehziibu't-Tehzib*, Matbaatu Meclisi Daireti'l-Mearif, Haydarabad 1910.

-----, *Takribu't-Tehzib*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, İkinci Baskı Dari'l-Ma'rife, Beyrut 1975.

-----, *Takribu't-Tehzib*, thk. M. Avvame Daru'r-Reşid Suriye, 1986.

-----, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed vd. Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1415.

-----, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992.

-----, *Hedyu's-Sârî*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1993.

-----, *el-Mu'cemu'l-Müfehriş*, thk. Muhammed Şekur, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1998.

-----, *Lisânu'l-Mizân*, Üçüncü Baskı, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1986.

-----, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk. Abdulaziz b. Abdillâh b. Baz, Suudî Arabistan ts. (eş-Şâmile).

İBN HAYR, Ebû Bekr Muhammed b. Hayr el-Emevî el-İşbîlî (ö.575/1179), Fihristu İbn Hayr el-İşbîlî, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

İBN HİBBÂN, Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî, (ö. 354/965), *Mesâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1959.

-----, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr ve A'lâmu Fukahâi'l-Aktar*, thk. Marzûk Ali İbrahim, Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfiyye, Beyrût 1987.

-----, *es-Sikât*, thk. Seyyid Şerefuddîn Ahmed, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1975.

-----, *es-Sire'n-Nebevîyye ve Ahbaru'l-Hulefa*, thk. Hafız Seyyid Bek, el-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut 1417.

İBN HİŞÂM, Abdülmelik b. Hişam b. Eyyub el-Hımyeri Ebu Muhammed Cemalüddîn, (ö. 213/828), *es-Siretu'n-Nebevîyye*, thk. Mustafa es-Seka vd, İkinci Baskı, Şirketu Mustafa el-Bâbi, Mısır 1975.

İBN İSHÂK, Muhammed b. Yesâr(ö. 151/768), *es-Siretu'n-Nebevîyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

İBN KAYYİM, Ebu Abdillâh Semsuddîn Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye, (ö. 751/1350), *Câmiu's-Sîre*, cem: Yusri's-Seyyid Muhammed, Birinci Baskı, Dâru'l-Vefâ, Beyrut 2002.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail b. Omer İbn Kesir (ö. 774/1372), *es-Siretu'n-Nebevîyye*, thk. Mustafa Abdulvahit, Daru'l-Marife, Beyrut 1976.

-----, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fî't-Tarih*, Mektebetu'l-Mearif, Beyrut 1978.

-----, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih*, Üçüncü Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1998.

-----, İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim* (mukaddime), Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1388.

İBN KUTEYBE, Ebu Mumammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineveri (ö. 276/889), *el-Maarif*, thk. Servet Ukkâşe, Mısır 1960.

-----, *el-Mearif*, thk. Servet Ukkâşe, el-Hey'etu'l-Mısriye, Kahire, 1992.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275/888), *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd., Daru'r-Risâle'l-Alemiyye, 2009.

İBNU'N-NEDİM, Ebu'l-Ferac Yakub b. İshak (ö. 380/990), *el-Fihrist*, Ravaiu't-Turasi'l-Arabi, Beyrut ts.

İBN SA'D, Ebu Abdillâh Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakatu'l-Kübra*, Daru Sadır, Beyrut 1966.

-----, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Daru'l-Kütüb, Mektebetu'l-Ulûm, Beyrut 1990.

-----, *Tabakat, (Mütimmu's-Sahabe)*, Mektebetü's-Sadik, Taif, 1416.

-----, *Tabakat: el-Kısmi'l-Mütemmim li Tabii Ehli'l-Medine*, thk. Ziyad Muhammed Mansur, İkinci Baskı Mektebetu'l-Ulum, Medine 1408.

İBN SEYYİDİNNÂS, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidinnâs el-Ya'murî (ö. 734/1333), *Uyûnu'l-Eser*, thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Meto, Beyrut 1992.

-----, *Uyûnu'l-Eser*, ta'lik: İbrahim Muhammed Ramadan, Daru'l-Kalem, Beyrut 1993.

İBN TOLON, Şemseddin Muhammed b. Ali (ö. 953/1546), *I'lamu's-Sailin an Kütübi Seyyidi'l-Murselin*, thk. Mahmud el-Arnâvut, İkinci Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1987.

İSMAİL PAŞA, el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Arifin Esmâü'l-Müellifin ve Asaru'l-Mûsânnifin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1951.

KADI İYAZ, Kadi Ebu'l-Fazl İyaz b. Mûsâ b. İyaz el-Yahsubi (ö. 544/1149), eş-Şifa bi Ta'rifü Hukuki'l-Mustafa (Şifa-i Şerif), cev. Suat Cebeci, Ankara 1992.

KALLEK, Cengiz "Yahya b. Adem", *DİA*, XXXXIII, İstanbul 2013, 234-237.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf b. Muhammed İlyas el-Kandehlevi (ö. 1384/1964), *Hayatu's-Sahabe*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1999.

KANDEMİR, M. Yaşar “Hatice”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997, 465-466.

-----, “Mu'temir b. Süleyman”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 390.

-----, “Ebu Nuaym Fazl b. Dükeyn”, *DİA*, X, İstanbul 1994, 200-201.

KASTALLANÎ, Ahmed b. Muhammed el-Kastallani (ö. 923/1517), *el-Mevahibu'l-Ledunniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Salih Ahmed eş-Şami, Beyrut 1991.

KARAMAN Hayreddin, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, ts.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifin Terâcimu Mûsânnifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, Matbaatu't-Terakkî, Dimeşk 1961.

el-KETTANÎ, Muhammed b. Cafer, (ö. 1274/1857), *er-Risâletu'l-Mustadrafa li Beyani Meşhuri Kütübi's-Sünneti'l-Mşerreffe*, Daru Kahraman, İstanbul, 1986.

-----, *Hadis Literatürü: er-Risâletu'l-Mustatrefe*, cev. Yusuf, Özbek, İstanbul 1994.

KOCA, Suat, “İbn Ebî Şeybe'ye Nispet Edilen Kitabu'l-Edeb”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. 54:1, 2013,153-161.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

KÖSE, Saffet, “Hafs b. Gıyas”, *DİA*, XV, İstanbul 1997, 118.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671/1272), *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfiş, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964.

KÜÇÜK, Raşit, “Abdullah b. Mübarek”, *DİA*, I, İstanbul 1988, 122-124

MAKDİSÎ, el-Mutahhar, b. Tahir, (ö. 355/966), *el-Bed'u ve't-Tarih*, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniye, Bursaid, ts. (eş-Şâmile).

el-MAKRİZÎ, Ebu Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyuddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed (ö. 845/1441), *İmta'u'l-Esma' Bima Li'n-Nebiyi Mine'l-Ahvali Ve'l-Emvali Ve'l-Hefedeti Ve'l-Meta'* thk. Mahmud Muhammed Şakir, Katar, ts., ikinci baskı. Beyrut, 1999.

MANSURFURÎ, Muhammed, Süleyman, *Rahmeten li'l-Alemin*, Daru's-Selam, Riyad, ts.

el-MEDHALÎ, İbrahim b. Muhammed, *Merviyatu Ğazveti'l-Handek*, İmadetu'l-Bahsi'l-İlmi, Medine, 1424.

MEHDÎ RIZKULLAH AHMED, *es-Sire'n-Nebeviye fi Dav'i'l-Mesadiri'l-Asliye*, Merkezu'l-Melik Faysal li'l-Buhusi ve'd-Dirasat'l-İslamiye, Riyad, 1992

el-MES'UDÎ el-Huzeli, Ebu'l-Hasan Ali b. Huseyin b. Ali el-Mes'udi (ö. 280), *Murucu'z-Zehab*, Thk. Kasım eş-Şumai er-Rufai, Beyrut, 1989.

MİZZÎ, el-Hafız Cemaluddin Ebu'l-Haccâc Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzibu'l-Kemal fi Esmâ'r-Rical*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1402.

MUFADDAL FELEVÂNÎ, *es-Sîratü'l-Müeyesserâ Sîretü İbn Hişâm*, Daru's-Selâm, Kahire 2013.

MUHAMMED FUAD ABDULBAKÎ, (ö. 1388/1968), *el-Lü'lü ve'l-Mercân*, Daru'l-Hadis, Kahire 1986.

MUHAMMED HAMİDULLAH, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Beşinci Baskı, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 1990,

-----, "Hudeybiye Antlaşması", DİA, XVIII, İstanbul 1998, 297.

el-MUTTAKÎ EL-HİNDÎ, Alaeddin b. Ali el-Burhanfûri (ö. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl*, thk. Bekri Hayyani vd., Beşinci Baskı, Müessesetu'r-Risâle, 1981.

MÜSLİM, Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyri en-Nisâburi, (ö. 261/875), *el-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adli ani'l-Adli ilâ Resulillah*, thk., Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, ts.

-----, *el-Künâ*, thk. Abdurrahim Muhammed Ahmed, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine 1404.

NEBİL b. MANSUR, *Enisu's-Sari fi Tahrici ve Tahkiki Fethi'l-Bari*, Müessesetu's-Semaha, 2005.

en-NEMİRÎ, Hafız Yusuf b. el-Ber, *Ed-Durer fi İhtisari'l-Meğâzi ve's-Siyer*, thk. Şevki Dayf, İkinci Baskı, Daru'l-Maarif, Kahire, 1403.

NEVEVÎ, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevi (ö. 676/1277), *Şerhu Sahihi Müslim*, İkinci Baskı, Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 1392.

-----, *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.

el-ÖMERÎ, Ekrem Ziya, *Buhus fi Tarihi's-Sünneti'l-Müşerrefe*, Dördüncü Baskı, Beyrut ts.

el-ÖMERİ, Abdülaziz b. İbrahim, *Kitabu'l-Meğâzî li İbn Ebî Şeybe*, Daru İşbilya, Riyad, 1999.

ÖMER İBN ŞEBBE, Ebu Zeyd Omer İbn Şebbe en-Numeyri el-Basrî (ö. 262/876), *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, thk. Habib Mahmud Ahmed, Cidde 1979.

ÖNKAL, Ahmet, “Genel Tebliğin Başlaması ve Müşrklerin Son İlähî Mesaja ve Son Elçiye Tepkileri”, *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015-2016.

ÖZ, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, AÜSBE, (Matbu doktora tezi), Ankara, 2006

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin, “Veki” b. el-Cerrâh”, *DİA*, XXXXIII, İstanbul 2013, 8-9.

ÖZEL, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, Ankara 1990.

ÖZKAN, Halit, “Ebu Davud et-Tayalisi”, *DİA*, XXXX, İstanbul 2011, 188-189.

SAİD B. MANSÛR, Ebu Osman Said b. Mansur b. Şu'be el-Horasani (ö. 227/842), *Sünen*, thk. Habiburrahman el-A'zami, Daru's-Selefiye, Hindistan, 1982.

-----, *Sünen*, thk. Said b. Abdillâh b. Abdilâzîz Al Hamid, Riyad 1414.

SANDIKÇI, Kemal, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

SAKALLI, Talat, “Halife el-Me'mun ve Hadisçilerle Olan Münasebetleri” I-II, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: VI, Yıl: 1989.

es-SA'LEBÎ, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî (ö. 427/1036), *el-Keşf ve'l-Beyan*, Beyrut 2002.

es-SEHÂVÎ, el-Hafız Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1496), *el-İlan bi't-Tevbih limen Zemme't-Tarih*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1399.

-----, *et-Tuhfetu'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medineti's-Şerîfe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

es-SEMHÛDÎ, Nureddin Ali b. Ahmed el-Mısri es-Semhudi, (ö. 911/1505), *Vefa'u'l-Vefa bi Ahbari Dari'l-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, Beyrut ts.

SEZGİN, Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, AÜİF Yayınları, İstanbul, 1956.

-----, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, Riyad, 1403.

-----, “İslam Tarihi Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957, II, s., 19.

SUHEYB ABDULCEBBÂR, *el-Müsnedü'l-Mevzui el-Cami' li'l-Kütübi'l-Aşere*, Neşir 2013, (eş-Şâmile).

es-SUYÛTÎ, Hafız Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, ts.

-----, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Hey'etu'l-Mısıriye'l-Amme, 1974.

-----, *ed-Durru'l-Mesur*, thk. Muhammed b. Lutfi es-Sabbağ, Camiatu'l-Melik Suud, Riyad, ts

-----, *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1403.

-----, *Hasâisu'l-Kübrâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

SÛHEYLÎ, Ebu'l-Kasım Abdurrahman(ö. 581/1185), *er-Ravdu'l-Unuf*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbi, Beyrut, 1412.

ŞULUL, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, Dördüncü Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2013.

-----, “Hz. Peygamber'in Doğumu, Çocukluğu ve Şakk-ı Sadr Mucizesi”, *Siyer Mektebi*, Siyer Yayınları, 2015-2016.

eş-ŞÂMÎ, Muhammed b. Yusuf es-Salihi (ö. 942/1535), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fi Sireti Hayri'l-İbâd*, thk. Adil Abdülmevcud vd., Daru'l-Kütübi'l-İmiye, Beyrut, 1993.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî (ö. 310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, Beyrut 1987.

-----, *Camii'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1408,

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed el-Lahmi eş-Şami Ebu Kasım (ö. 260/873), *Mu'cemu'l-Kebîr*, Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire,ts.

TAYÂLİSÎ, Ebu Davud Süleyman b. Davud b. el-Cârûd et-Tayâlisi (ö. 204/819), *Müsnedu Ebî Davud et-Tayalisi*, Daru'l-Kitabi'l-Lübnani, Beyrut, (Haydarabad) 1321.

-----, *Müsnedu Ebî Davud et-Tayalisi*, thk., Abdülmusin et-Türkî, Daru Hecer, Mısır, 1999, (eş-Şâmile).

TİRMİZÎ, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk(ö. 279/892), *Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî vd., İkinci Baskı, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1975.

-----, *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye*, thk. Fevâz Ahmed Zümerlî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1996.

URVE b. ZÜBEYR, Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî (ö. 94/713), *Meğâzî Resulillah*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zami, Mektebetu't-Terbiyeti'l-Arabiye, Riyad, 1401.

ÜNAL, Yavuz, “ Muhammed b. Fudayl”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 530.

VÂFÎ, Muhammed Abdulkerim, Menhecu'l-Bahsi fi't-Târîh ve Tedvîni't-Târîh inde'l-Arab, İkinci Baskı, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1995.

VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, London 1966.

-----, *el-Meğâzî*, Üçüncü Baskı Daru'l-A'lemi, Beyrut 1989.

YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebî'l-Ya'kûb b. Cafer b. Vehb b. Vâdîh (ö. 292/905), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sâdır, Beyrut 1992.

YATKIN, Nihat, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitabu'l-Musannefi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış doktora tezi), Erzurum 1998.

YARDIM, Ali, *Hadîs-I*, DEÜ Yayınları, İzmir, 1984.

YAZICI, Mahmut, “ Sahabe Evâili ve İlk Dönem Uzmanları”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13:25, 2014/1, s.125-160.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler, İsmail Karaçam vd., Zeyharveyn Yayınları İstanbul ts.

ez-ZEBÎDÎ, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif (ö. 893/1488), *Sahîh-i Buhârî Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, mütercim ve şârihi: Ahmed Naim- Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1970.

ez-ZEHEBÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/1347) *Siyeru A'lami'n-Nübela*, thk. Şuayb el-Arnaut vd., Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985, Üçüncü Baskı

-----, Daru'l-Hadis, Kahire 2006.

-----, *Tarihu'l-İslam ve Vefeyatu'l-Meşahir ve'l-A'lam*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987.

-----, *Tarihu'l-İslam*, thk. Beşşar, Daru'l-Ğarbi'l-İslamî, 2003.

-----, *Mizanu'l-İttidal fi Nakdi'r-Rical*, thk. Ali Muhammed el-Becavi, Daru'l-Fikr, ts.

-----, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1956.

-----, *el-İber fi Haber men Ğaber*, thk. Salahuddin el-Muncid, Matbaatu Hükumeti'l-Kuveyt, İkinci Baskı, Kuveyt 1948.

-----, *es-Sîretu'n-Nebevviye*, thk. Hüsamuddin el-Kudsî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut 1988.

-----, *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu Rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte*, I-II, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992.

ZEMAĞSERÎ, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşeri Carullah, (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Ğavamidi Hakaiki't-Tenzil*, Üçüncü Baskı Darul'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, 1407.

ez-ZİRİKLÎ, Hayruddin Mahmud b. Muhammed ed-Dımaşdi (ö. 1396/1976), *el-A'lam*, 15. Baskı, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 2002.

ez-ZÜRKÂNÎ, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Ulvan el-Mısri ez-Zürkânî el-Ezheri el-Maliki (ö. 1122/1710), *Şerh ale'l-Mevahibi'l-Ledunniyye*, thk. Muhammed Abdulaziz Halidi, Beyrut 1996.

ez-ZÜHRÎ, İbn Şihab, Muhammed b. Süleyman b. Abdillan, (ö. 124/741), *el-Meğâzi'n-Nebevviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikir, 1981.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Ramazan ÖNAL		
Doğum Yeri ve Yılı	Muş 1972		
Bildiği Yabancı Diller	Arapça ve İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1991	1993	Bursa Merkez İmam Hatip Lisesi
Lisans	1995	1999	Marmara İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2011	2013	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2013	2016	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	1999	2013	Milli Eğitim Bakanlığı
2.	2013		Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Meğazi eserlerinin Türkçe'ye tercüme edilmesi (İbn Ebî Şeybe Meğâzisi)		
Yayımlar:	1- Sözsüz İletişim (Feraset) (Kitap Çeviri) 2- Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi'nin Fütuhatu Kenzi'l-Kur'ân Adlı Fâtîha Sûresi Tefsîri (Makale)		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	ramazanonal@hotmail.com		
Tarih İmza Adı Soyadı	21.11.2016 Ramazan ÖNAL		

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ramazan ÖNAL
Tez Adı	İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'indeki Siyer ve Meğâzî İle İlgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :17.10.2016

İmza:

